

การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร: จากยุคก่อตั้งสู่อนาคต

กรกฎ โอภาสเจริญมงคล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2556

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร: จากยุคก่อตั้งสู่นาคต

.....

พระกรกฎ โอภาสเจริญมงคล

ผู้วิจัย

.....

อาจารย์โชคชัย สุทธาเวช, Ph.D

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

.....

รองศาสตราจารย์ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย, Ph.D

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

.....

รองศาสตราจารย์สมบูรณ์ ศิริสรหิรัญ, Ph.D

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

.....

ศาสตราจารย์ บรรจง มไหสวริยะ,

พ.บ.,ว.ว. ออร์โทปิดิกส์

กณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหิดล

.....

อาจารย์โชคชัย สุทธาเวช, Ph.D

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร: จากยุคก่อตั้งสู่อนาคต

ได้รับการพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)

วันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2556

พระกรกฎ โอภาสเจริญมงคล

ผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, Ph.D

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อาจารย์โชคชัย สุทธาเวช, Ph.D

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์สมบูรณ์ ศิริสรรรีบุญ, Ph.D

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย, Ph.D

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์ บรรจง มไหสวริยะ,

พ.บ.,ว.ว. ออร์โทปิดิกส์

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์วริยา ชินวรรณ, Ph.D

คณบดี

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีด้วยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือให้คำแนะนำ การตรวจแก้ไขอย่างใกล้ชิดจากอาจารย์ ดร. โชคชัย สุทธาเวช เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลักและ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ คือรองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ ศิริสรหรือญ รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริรัตน์ ชุมพลชัย อาจารย์ทุกท่านสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตจบการศึกษาและรองศาสตราจารย์ ดร. ทวีวัฒน์ ปุณฺทริโกวิวัฒน์ที่ได้สละเวลามาเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์เล่มนี้จึงทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดียิ่งขึ้นจึงขอเจริญพรสาธุไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอเจริญพรครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ได้สั่งสอนให้ความรู้ในการศึกษาของหลักวิชาการต่างๆ ของแต่ละวิชาและขอเจริญพรพี่ๆ เพื่อนๆ น้องๆ รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตรุ่น12 ที่ช่วยแนะนำให้ความรู้และให้กำลังใจตลอดมาและเจริญพรโยมพี่น้องน้ำอ้อย คำชื่น พี่านุการณ คงเวียงและเจ้าหน้าที่ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์พนักงานทุกท่านที่ได้ช่วยประสานงานต่างๆ อำนวยความสะดวกให้งานวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีและเจริญพรคุณโยมศศิธร-สกรรจ์ พรหมศิริ และโยมทุกท่านที่ได้ถวายอาหารเพลทุกมื้อรวมทั้งโยมที่ไม่ประสงค์จะออกชื่อ-สกุลที่ได้ช่วยแนะนำในด้านภาษาอังกฤษจึงขออนุโมทนาบุญมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณรองอธิการบดี (พระครูปริชาธรรมวิธาน) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ฯ ขอกราบขอบพระคุณพระครูศรีปริยัติวิธาน ดร. (เมี้ยน คุปฺตรัส) เจ้าอาวาสวัดป่าชัยรังสี ตลอดจนทั้งครูบา-อาจารย์ทุกท่านที่มีเมตตาให้การสนับสนุนในการศึกษาและให้โอกาสแก่ผู้ศึกษาวิจัยได้ปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถในครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณครูบาอาจารย์ คณาจารย์และบุคลากรของวัดโสธรวรารามวรวิหาร ที่ได้สละเวลาให้ผู้ศึกษาวิจัยได้สัมภาษณ์สอบถามและให้ความช่วยเหลือในการให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการจัดทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สุดท้ายขอเจริญพร โยมบิดา-มารดา ผู้ให้กำเนิดและญาติโยมทั้งหลาย ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่ น้องญาติสนิทมิตรสหายที่ได้ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจเสมอมาตลอดระยะเวลาที่อาตมาภาพได้ศึกษาอยู่จนสำเร็จการศึกษาในครั้งนี้ ขอเจริญพร

กรกฎ โอภาสเจริญมงคล

การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร: จากยุคก่อตั้งสู่นาคต

MANAGEMENT AND DEVELOPMENT OF SOTHONWARARAMWORAWIHAN TEMPLE: FROM THE ORIGIN TO THE FUTURE

กรกฎ โอภาสเจริญมงคล 5236930 SHPA/M

ศศ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: โชคชัย สุทธาเวช, Ph.D., สมบูรณ์ ศิริสรหิรัญ, Ph.D., ศิริรัตน์ ชวนหล้าชัย, Ph.D.,

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารจากยุคก่อตั้งสู่นาคตมีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน (2) เพื่อศึกษาการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึงปัจจุบัน (3) เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร (4) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร (5) เพื่อศึกษาแนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคต กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย การบริหารและการพัฒนาของผู้นำวัดคือหลักการบริหาร 7 ประการ (POSDCORB ของ Luther Gulick, 1937) และศึกษาปัจจัยสนับสนุนที่ส่งผลให้เกิดตัวแปรในด้านการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารทั้ง 3 ด้านคือ 1.ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดอุ้มงคล 2.ด้านศาสนศึกษา 3.ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ

ส่วนที่ 1 วิจัยเชิงคุณภาพศึกษาจากเอกสารและโดยการสัมภาษณ์พระเถระผู้มีพรรษา 20 ขึ้นไปและพระภิกษุผู้มีพรรษา 20 ลงมารวมทั้งหมดจำนวน 12 รูป ผลการวิจัยที่ได้คือ (1) การพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่าการพัฒนาบุคลากรภายในวัดมีการฝึกอบรมมีนิสัยให้มีจิตใจเข้มแข็งมีความอดทนโดยใช้หลักการทางธรรมมีพระมหาวีร 4 และสัพปรีศธรรม 7 ส่วนทางโลกเป็นแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (2) การบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่าผู้บริหารได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับบุคลากรทั้งพระภิกษุ สามเณรและฆราวาสมุ่งเน้นการบริหารในด้านการศึกษาให้ความรู้และให้สิ่งตอบแทนแก่บุคลากร (3) ปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร พบว่าความเชื่อความศรัทธาในองค์หลวงพ่อบุญรอดพระพุทธรูปโสธรร่วมบริจาคทำบุญและบุคลากรพุทธบริษัท 4 รวมทั้งงบประมาณจากทางราชการ (4) ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร พบว่าผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ที่แตกต่างออกไปจากผู้ร่วมบริหาร (บรรพชิตและฆราวาส) ทำให้เกิดการแตกแยกภายในองค์กรวัด (5) แนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคตพบว่าทางวัดโสธรฯ จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัดโสธรฯ สำหรับด้านการบริหารงานภายในวัดโสธรฯ ที่ได้นำเอาหลักทฤษฎีของ Luther Gulick, POSDCORB มาปรับใช้ภายในวัดโสธรฯ นั้นข้อสรุปในการบริหารงานของเจ้าอาวาสแต่ละยุคที่ได้ปฏิบัติและได้เน้นหนักแต่ละหลักแตกต่างกันไป คือเจ้าอาวาสรูปที่ 1-2 ได้เน้นหนักด้านการวางแผน รูปที่ 3 เน้นหนักด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล รูปที่ 4-5 เน้นหนักด้านการวางแผน รูปที่ 6 เน้นหนักด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคลและด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ รูปที่ 7 เน้นหนักด้านการวางแผน รูปที่ 8 เน้นหนักด้านการวางแผน, ด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคลและด้านการงบประมาณ รูปที่ 9 เน้นหนักด้านการจัดการ รูปที่ 10 เน้นหนักด้านการวางแผนและด้านการงบประมาณ รูปที่ 11 เน้นหนักด้านการวางแผน, ด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคลและด้านการงบประมาณ รูปที่ 12-13 เน้นหนักด้านการงบประมาณ

ส่วนที่ 2 ศึกษาวิจัยเชิงปริมาณสำรวจกลุ่มประชากรทั้งหมด 150 รูป/คน ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for windows ร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน, ค่าพิสัย (range) ในการวิเคราะห์ข้อมูลผลการวิจัยจากข้อมูลพระภิกษุ สามเณรการบริหารงานภายในวัดทั้ง 7 วัด POSDCORB พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ย 3.58 ข้อมูลอุบาสก อุบาสิกาการทำบุญและปฏิบัติธรรมพบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ย 3.81 ข้อมูลพุทธศาสนิกชนทั่วไปการทำบุญและปฏิบัติธรรมพบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ย 3.98

คำสำคัญ: การบริหาร / การพัฒนา / วัดโสธรวรารามวรวิหาร

MANAGEMENT AND DEVELOPMENT OF SOTHONWARARAMWORAWIHAN TEMPLE: FROM THE ORIGIN TO THE FUTURE

PHRAKORAKOT OPASCHAROENMONGKOL 5236930 SHPA/M

M.A. (PUBLIC ADMINISTRATION)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: CHOKCHAI SUTTAWET, Ph.D., SOMBOON SIRISANHIRAN, Ph.D.,
SIRIRAT CHOONHAKHLAI, Ph.D.,

ABSTRACT

The objectives of the research on management and development of Sothonwararamworawihan Temple from the origin to the future were as follows: (1) to study the development of Sothonwararamworawihan Temple from the past to the present, (2) to study the management of Sothonwararamworawihan Temple from the past to the present, (3) to study the supporting factors of the development and management of Sothonwararamworawihan Temple, (4) to study the problems and obstacles of management and development of Sothonwararamworawihan Temple, and (5) to study the future trends of management and development of Sothonwararamworawihan Temple. The conceptual framework used for the research on management and development styles of the temple leader was the seven management principles of POSDCORB (Luther Gulick, 1937). The researcher studied the supporting factors which effect three variables of development of Sothonwararamworawihan Temple as follows: (1) creating permanent structures and amulets, (2) Using sanu numbeny system religious studies, and (3) propagation of teachings. The study included qualitative research and quantitative research.

The researcher performed qualitative research by reading documents and interviewing 12 monks: one group of eight monks who have been ordained for over 20 Phansa and one group of four monks who have been ordained below 20 Phansa. The research results showed (1) personnel in the temple were trained to be strong and patient using Dhamma principles comprising Brahmavihara 4 (four noble sentiments) and Sappurisdhamma 7 (the seven qualities of a good man) and using the worldly method comprising public hearings with participation, (2) the administrators have attached importance to monks, novices, and laypersons by focusing on management of education, giving knowledge, and giving rewards to personnel, (3) there were faith and belief in Luang Pho Sothon Image, donation of a lot of money, four assemblies of Buddhists, and budget from the government sector, (4) the administrator's visions were different from those of monks and laymen, causing disunity in the temple, and (5) this temple will establish a museum for people to learn the history of Sothonwararamworawihan Temple. The POSDCORB theory of Luther Gulick was used for evaluating Sothonwararamworawihan Temple. Throughout the temple's history, each abbot focused on a different method of management. The first and second abbots focused on planning. The third abbot focused on staffing. The fourth and fifth abbots focused on planning. The sixth abbot focused on staffing and directing. The seventh abbot focused on planning. The eighth abbot focused on planning, staffing, and budgeting. The ninth abbot focused on organizing. The tenth abbot focused on planning and budgeting. The eleventh abbot focused on planning, staffing, and budgeting. The twelfth and thirteenth abbots focused on budgeting.

The researcher did quantitative research by surveying 150 people. A questionnaire and SPSS for Windows were used in the research. Percentage, mean, standard deviation, and range were used for analyzing data. The research results were as follows. Data from the monks, novices, and management of the temple using the seven dimensions (POSDCORB) was at a high level with a mean of 3.58. Data from male laypersons and female laypersons about merit making and dhamma practice were at a high level with a mean of 3.81. Data from general Buddhists about merit making and dhamma practice were at a high level with a mean of 3.98.

KEY WORDS: MANAGEMENT / DEVELOPMENT / SOTHONWARARAMWORAWIHAN TEMPLE

342 pages.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญรูปภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย	5
1.3 ปัญหาการวิจัย	5
1.4 สมมุติฐานการวิจัย	5
1.5 ขอบเขตการวิจัย	7
1.6 คำนิยามปฏิบัติการ	8
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	13
2.1 การบริหารการพัฒนา	14
2.1.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการพัฒนาและการพัฒนาการบริหาร	14
2.1.2 แนวคิดทฤษฎีการบริหาร	18
2.1.3 การพัฒนาตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา	41
2.2 หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์	50
2.2.1 การบริหารเชิงพุทธในองค์กร	52
2.2.2 หลักการบริหารวัดของกรมการศาสนา	56
2.2.3 มหาเถรสมาคม	58
2.2.4 หลักการบริหารวัด	59
2.2.5 ระเบียบการปกครองของวัดโสธรวรารามวรวิหาร	61

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	62
2.3.1 งานวิจัยต่างประเทศ	62
2.3.2 งานวิจัยในประเทศ	63
2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย	71
2.5 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย	73
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย	74
3.1 วิธีการวิจัย	75
3.1.1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ	75
3.1.2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ	75
ส่วนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ	75
3.1.1.1 กลุ่มเป้าหมายและประชากร	76
3.1.1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	76
3.1.1.3 การสร้างเครื่องมือ	77
3.1.1.4 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	77
3.1.1.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	77
3.1.1.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	78
ส่วนที่ 2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ	79
3.1.2.1 กลุ่มประชากรในการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจ	80
3.1.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	80
3.1.2.3 การสร้างเครื่องมือ	80
3.1.2.4 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	81
3.1.2.5 การรวบรวมข้อมูล	81
3.1.2.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	81

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	83
ส่วนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ	83
4.1.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับประวัติวัดโสธรวรารามวรวิหาร	83
4.1.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	167
ส่วนที่ 2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ	182
4.2.1 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับพระภิกษุ สามเณร	182
4.2.2 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับอุบาสก อุบาสิกา	191
4.2.3 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป	196
บทที่ 5 อภิปรายผลการวิจัย	202
ส่วนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ	202
5.1.1 อภิปรายผลจากการศึกษาการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน	202
5.1.2 อภิปรายผลจากการศึกษาการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร จากอดีตถึงปัจจุบัน	204
5.1.3 อภิปรายผลจากการศึกษาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและ การบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร	209
5.1.4 อภิปรายผลจากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหาร และการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร	218
5.1.5 อภิปรายผลจากการศึกษาแนวโน้มการบริหารและการพัฒนา วัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคต	220
ส่วนที่ 2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ	227
5.2.1 อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับพระภิกษุ สามเณร	227
5.2.2 อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับอุบาสก อุบาสิกา	230
5.2.3 อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป	232

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	236
ส่วนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ	236
6.1.1 ข้อมูลทั่วไปของวัดโสธรวรารามวรวิหาร	236
6.1.2 การพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน	237
6.1.3 การบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึงปัจจุบัน	243
6.1.4 ปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร	243
6.1.5 ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธร- วรารามวรวิหาร	244
6.1.6 แนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ในอนาคต	244
ส่วนที่ 2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ	245
6.2.1. สรุปผลการวิจัยจากข้อมูลสำหรับพระภิกษุ สามเณร	245
6.2.2. สรุปผลการวิจัยจากข้อมูลสำหรับอุบาสก อุบาสิกา	247
6.2.3. สรุปผลการวิจัยจากข้อมูลสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป	249
6.2.4 ข้อเสนอแนะ (เชิงนโยบาย)	251
6.2.5 ข้อเสนอแนะ (เชิงปฏิบัติ)	253
6.2.6 ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป	257
บทสรุปแบบสมบูรณภาษาไทย	258
บทสรุปแบบสมบูรณภาษาอังกฤษ	281
บรรณานุกรม	304
ภาคผนวก	310
ประวัติผู้วิจัย	341

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4-1 แสดงวัดโสธรวรารามวรวิหารได้มีการก่อสร้างถาวรวัตถุบูรณปฏิสังขรณ์พัฒนามาโดยลำดับ	88
4-2 แสดงรายจ่ายค่าก่อสร้างพระอุโบสถหลวงพ่อพุทธโสธร เมื่อปี พ.ศ. 2499	99
4-3 แสดงการจัดสร้างพระพุทธรูปและพระเครื่อง (วัดมณฑล) หลวงพ่อพระพุทธรโสธรแบ่งออกเป็น 5 ยุค	109
4-4 แสดงลำดับเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารเท่าที่มีปรากฏเป็นประวัติของการปกครอง เริ่มเมื่อ พ.ศ.2405-2554	117
4-5 แสดงจำนวนพระภิกษุสามเณรแม่ชีเจ้าหน้าที่พนักงานและศิษย์วัดวัดโสธรวรารามวรวิหาร พุทธศักราช 2553	120
4-6 แสดงจำนวนพระภิกษุสามเณรแม่ชีสอบธรรมสนามหลวงหรือนักธรรมชั้นตรี-เอก วัดโสธรวรารามวรวิหาร พุทธศักราช 2553	121
4-7 แสดงจำนวนพระภิกษุสามเณรแม่ชีสอบธรรมบาลีสนามหลวงเปรียญธรรมประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3-9 ประโยค วัดโสธรวรารามวรวิหาร ปีการศึกษา 2552 (สอบปีพ.ศ.2553)	122
4-8 แสดงการเปรียบเทียบแต่ละเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารที่ได้ปกครองในแต่ละยุคสมัยของการพัฒนาวัดโดยได้นำเอาทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ของลูเทอร์ กุลลิค (Luther Gulick, POSDCORB) มาเปรียบเทียบว่าแต่ละเจ้าอาวสนั้นเน้นหนักไปในด้านใดมากกว่ากันซึ่งจะให้คะแนนเป็นรูปดาวตามลำดับมากให้ 3 ดาวปานกลางให้ 2 ดาวน้อยให้ 1 ดาว	136
4-9 แสดงการเปรียบเทียบแต่ละยุคสมัยของแต่ละเจ้าอาวาสได้ปกครองวัดโสธรวรารามวรวิหารแล้วสอดคล้องกับสถานการณ์ด้านพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและมีเหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหารในแต่ละยุคสมัย	141
4-10 การปกครองวัดโสธรวรารามวรวิหารของแต่ละเจ้าอาวาสที่มีความสอดคล้องกับรัชสมัยการครองราชย์สมบัติของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์และมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองของ พ.ร.บ.สงฆ์ตั้งแต่ฉบับที่ 1-3	159

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
4-11 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (พระภิกษุ สามเณร)	182
4-12 แสดงความคิดเห็นต่อมิตีด้านการวางแผน	184
4-13 แสดงความคิดเห็นต่อมิตีด้านการจัดองค์การ	185
4-14 แสดงความคิดเห็นต่อมิตีด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล	185
4-15 แสดงความคิดเห็นต่อมิตีด้านการสั่งการหรือการอำนวยความสะดวก	186
4-16 แสดงความคิดเห็นต่อมิตีด้านการประสานงาน	187
4-17 แสดงความคิดเห็นต่อมิตีด้านการรายงานผล	188
4-18 แสดงความคิดเห็นต่อมิตีด้านการงบประมาณ	189
4-19 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (อุบาสิก อุบาสิกา)	191
4-20 แสดงความคิดเห็นต่อมิตีการทำบุญและปฏิบัติธรรม	193
4-21 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (พุทธศาสนิกชนทั่วไป)	196
4-22 แสดงความคิดเห็นต่อมิตีการทำบุญและปฏิบัติธรรม	198
6-1 สรุปผลการบริหารงานภายในวัดในแต่ละมิตี	246

สารบัญภาพ

รูปภาพ	หน้า
2-1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	73
4-1 พระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหารหลังใหม่	102
4-2 แสดงโครงสร้างการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร	112
6-1 แสดงการพัฒนาแต่ละยุคตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของเจ้าอาวาสแต่ละรูปที่ได้ปกครองวัด และมีการบริหารและการพัฒนาวัดทั้ง 3 ด้าน โดยเน้นหนักในแต่ละด้านการพัฒนาของ แต่ละรูปที่ได้ปกครองวัด	242

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัดในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นองค์การทางศาสนาองค์การหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับเป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไปและยังเป็นสถานที่ที่ฝึกฝนขัดเกลา อบรมบ่มนิสัยกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา วัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา คือ วัดเวฬุวัน หรือวัดเวฬุวนาราม ตามประวัติว่าเป็นที่พำนักอาศัย (อาราม วิหาร) ของผู้ประพาศพรหมจรรย์ เป็นสถานที่สงบร่มรื่น ร่มเย็นทั้งทางกายและทางใจซึ่งเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ตรงกับความหมายว่า อาราม ส่วนชาวไทยเรียกสถานที่อยู่ของผู้ประพาศพรหมจรรย์ว่า “วัด” เพราะสถานที่ดังกล่าวใช้เป็นที่วัดภูมิธรรม ภูมิความรู้ของพุทธศาสนิกชนผู้มาวัดว่าสามารถประพฤติปฏิบัติธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้มากน้อยแค่ไหน

ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วนั้น จึงได้ออกสั่งสอนเวไนยสัตว์ด้วยการประกาศธรรมวินัย ภายหลังจึงได้มีพระสาวกออกบวชติดตามพระพุทธองค์มาเรื่อยๆ ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยพระพุทธองค์ประกาศธรรมวินัยสั่งสอนเวไนยสัตว์อีกแรงหนึ่งด้วย พระภิกษุสงฆ์เหล่านี้ก็ได้ช่วยกันจาริกไปตามที่ต่างๆ เพื่อประกาศพระศาสนา ฉะนั้นในสมัยแรกๆ การจาริกไปตามที่ต่างๆ ของพระพุทธองค์และเหล่าสาวกมักจะเป็นการแยกกันไปเป็นหมู่คณะย่อยๆ มีกลุ่มคนไม่มากนักเดินทางกันไปตามสารทิศต่างๆ ไม่มีบ้านเป็นนิวาสสถานเหมือนกับชาวบ้านชาวชุมพรวิปต่างๆ ไป ฉะนั้นที่พักของพระสงฆ์ในเวลานั้นจึงได้แก่ การอาศัยพักอยู่ตามร่มไม้หรือโคนไม้เป็นหลัก ห่างจากหมู่บ้านคนไม่มากนัก ต่อเมื่อพระพุทธองค์ได้เสด็จไปถึงกรุงราชคฤห์พระเจ้าพิมพิสารจึงได้ทรงเลือกสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งเป็นพระราชอุทยานของพระองค์เองอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองมากนักให้เป็นสถานที่ประทับของพระพุทธองค์พร้อมด้วยเหล่าสาวกจำนวน 1,000 รูป บริเวณนั้นเป็นสถานที่ร่มรื่นเพราะมีต้นไม้ใหญ่เป็นจำนวนมากชาวเมืองราชคฤห์เรียกสถานที่แห่งนั้นว่า เวฬุวัน แปลว่า สวน ไม้ ด้วยเป็นสถานที่กว้างใหญ่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนทั้งเจียบสงัดไม่พลุกพล่านด้วยผู้คนควรเป็นที่ลึกลับอยู่ตามสมณวิสัย เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงถวายพระราชอุทยานเวฬุวันเป็นสังฆทาน พระศาสดาจึงทรงปรารภเหตุนี้ให้พระภิกษุรับอารามที่ทายกถวายตามปรารภนาพระเวฬุวนารามจึงเกิดขึ้นเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนาพระองค์ทรงประทับอยู่ ณ

เวฬุวันวิหารประดิษฐานพระพุทธศาสนา ณ พระเวฬุวันวิหารแต่นั้นมา นี่คือมูลเหตุซึ่งทำให้วัดในพระพุทธศาสนา เริ่มมีขึ้นมาและเห็นได้ว่าวัดในสมัยแรกนั้นเป็นเพียงสวนป่าซึ่งใช้เป็นที่พักของพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น เมื่อมาในสมัยหลังวัดได้ถูกเพิ่มสถานภาพและหน้าที่ของตนมากขึ้นกว่าแต่ก่อนจากที่เป็นเพียงแค่สถานที่พักสงฆ์ วัดก็มีหน้าที่อย่างอื่นด้วย เช่น วัดใช้เป็นที่วัดภูมิธรรม ภูมิความรู้ของพุทธศาสนิกชนผู้มาวัดว่าสามารถประพฤติปฏิบัติธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้มากน้อยแค่ไหนและวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ดังนั้น จึงทำให้วัดมีสถานภาพเป็นองค์กรที่ใหญ่โตขึ้น หมายถึง วัดมีหน้าที่ที่จะต้องทำมากขึ้นเพราะวัดจะต้องมีกิจกรรมที่สัมพันธ์กับชุมชนอยู่ตลอดเวลา ยิ่งชุมชนมีความใหญ่โตมากเพียงใดวัดก็ยิ่งต้องทำงานมากขึ้นด้วยเหตุนี้วัดจึงจำเป็นต้องมีการบริหารการพัฒนา เพื่อความสำเร็จของกิจกรรมให้เกิดขึ้นอยู่เสมอ เพราะฉะนั้น หากวัดมีหลักการบริหารการพัฒนาองค์กรที่ดีก็จะทำให้วัดนั้นได้รับประโยชน์จากชุมชนมากและชุมชนก็ได้รับประโยชน์จากวัดมาก ด้วยเช่นกัน

เราอาจกล่าวได้ว่า “การบริหาร” เป็นคำที่คนส่วนมากต่างเคยได้ยินได้ฟังกันมานานแล้ว แต่ในทางปฏิบัตินั้น โอกาสที่จะมีการนำคำนี้มาใช้อย่างถูกต้องจะมีน้อยกว่าที่คาดคิดกัน คนส่วนมากมักจะเข้าใจคำว่า การบริหารในความหมายที่แคบ เช่น การพูดถึงการบริหารเวลา การบริหารคน การบริหารวัสดุ เป็นต้น นอกจากนี้ในบางครั้งอาจมีการพูดถึงในขอบเขตที่กว้างขึ้นว่า หมายถึง รูปแบบของกระบวนการทำงาน หรือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนจำนวนมากและเป็นความรู้ที่เป็นศาสตร์วิชาการอย่างหนึ่ง แต่อันที่จริงการบริหารนั้น หมายถึง ภารกิจของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือหลายคน (ที่เรียกว่า ผู้บริหาร) ผู้เข้ามาทำหน้าที่ประสานให้การทำงานของบุคคลที่ต่างฝ่ายต่างทำและแยกกันให้สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี แต่อย่างไรก็ดีผู้บริหารจะต้องมีความรู้ มีวิสัยทัศน์ ในเรื่องของหลักการบริหารที่ดีด้วย หลักการบริหารที่ดีนั้นจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ เช่น การวางแผนงาน การจัดองค์การ การจัดการบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การรายงาน การจัดงบประมาณ (Luther Gulick ลูเทอร์ กุลลิค: 1937) ทั้ง 7 ประการนี้ มีความสำคัญมากในการบริหารหากผู้บริหารวัด มีการวางแผนงาน การจัดองค์การ การจัดการบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การรายงานและการจัดงบประมาณที่ดีแล้ว ไม่ว่างานจะมีมากน้อยแค่ไหนวัดก็จะพบกับความสำเร็จด้วยดีในการวางแผนนั้น ผู้บริหารวัดจะต้องรู้และเข้าใจถึงเป้าหมายขององค์การของตนเสียก่อน หลังจากนั้นจึงกำหนดขอบข่ายของงานที่ต้องทำและสำรวจปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น แล้วจึงทำการออกแผนงานเพื่อปฏิบัติงานจริงให้ถึงเป้าหมายที่วางไว้ หากว่าขอบข่ายของงานที่จะทำนั้น มีมากการวางแผนก็ยิ่งต้องมีความซับซ้อนและรัดกุมมากยิ่งขึ้นเท่านั้น โดยอาจจะต้องมีการวางแผนในหลายขั้นตอนสำหรับงานเล็กงานใหญ่ งานชั่วคราวหรืองานที่ทำอยู่ประจำใน ส่วนนี้ผู้บริหารต้องเป็นผู้คิดเองทำเองหมดและในฐานะที่องค์กรบางประเภทมีลักษณะเป็นองค์กร

ที่มีภารกิจด้านการพัฒนา ซึ่งอาจจะเป็นในเชิงจิตใจ หรือวัตถุก็ตาม การศึกษาถึงการพัฒนาการบริหารและการบริหารการพัฒนาที่เกิดขึ้นนั้นให้ได้ข้อมูลเพื่อปรับปรุงแก้ไขของค์การย่อมจะมีอันส่งผลต่อประชาชนผู้ที่เข้ามาใช้บริการต่อไป

วัดก็เช่นกันที่มีลักษณะเป็นองค์การมีกลุ่มคนก็มีการบริหารอยู่เช่นกันจำเป็นต้องมีแผนงาน ผู้นำ (บริหาร) และการจัดองค์การแต่การบริหารของวัดนั้นแต่เดิมมีรูปแบบที่เฉพาะซึ่งไม่ค่อยเหมือนกับการบริหารแบบองค์การธุรกิจ หรือหน่วยงานราชการต่างๆ ไป เพราะเป้าหมายในการดำเนินงานของวัดกับองค์การอื่นๆ นั้นต่างกันแต่เดิมการวางแผนการบริหารต่างๆ นั้น ขึ้นอยู่กับผู้ถูกมอบให้มีอำนาจสูงสุดในวัดเป็นหลัก นั่นก็คือเจ้าอาวาสและพระภิกษุผู้ร่วมบริหารกับเจ้าอาวาสโดยมีพระธรรมวินัยเป็นกรอบกฎเกณฑ์ต่างๆ เป็นเสมือนนโยบายที่วางเอาไว้ อย่างไรก็ตามที่ได้กล่าวเอาไว้ข้างต้นนั้น เป็นเพียงการชี้ให้เห็นว่า วัดกับการบริหารนั้นเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกไม่ว่าวัดจะเป็นวัดในสมัยโบราณ หรือวัดในสมัยใหม่และที่สำคัญวัดในปัจจุบันนั้นเริ่มมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนเพราะวัดมีหน้าที่มากขึ้นในหลายๆ ด้าน เดิมทีวัดเป็นเพียงสถานที่พำนักของคณะสงฆ์เพื่อทำการเผยแผ่พุทธศาสนา เพราะฉะนั้น วัดจึงมีหน้าที่อย่างหนึ่งซึ่งติดมาแต่ดั้งเดิมก็คือมีหน้าที่เป็นองค์การย่อยของพุทธศาสนาในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์และเมื่อพุทธศาสนาถูกเผยแผ่ไปในสังคมมากขึ้นวัดซึ่งเป็นหน่วยงานย่อยของพระพุทธศาสนาก็มีการเพิ่มบทบาทหน้าที่ในองค์การของตนมาเรื่อยๆ และในปัจจุบันวัดจึงมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมมากขึ้นเช่นวัดมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่ให้ความรู้กับชุมชน เป็นที่สงเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ให้แก่ชุมชนในบางครั้ง เป็นที่พักพิงของกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชน เป็นที่พัฒนาบุคลากรของชุมชนและสังคมเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมทางศาสนา เพื่อเป็นเครื่องดึงดูดคนเข้าวัดตลอดทั้งได้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลา พัฒนายกระดับจิตใจของพุทธศาสนิกชนรวมทั้งเด็กและเยาวชนของชุมชนรอบวัดให้มีภาวะจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมและสูงขึ้นซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีทางด้านการพัฒนาบุคลากรให้แก่สังคมและประเทศชาติต่อไป (กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ 2521:1 อ้างในพระปฎิญาณ นิลโอภา, 2546:1-4)

ฉะนั้น วัดก็ต้องมีผู้นำ (บริหารหรือเจ้าอาวาส) ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการทำหน้าที่มีบทบาทต่อการบริหารงานทุกๆ อย่าง แต่ถ้าผู้บริหารไม่ดีไม่มีความสามารถไม่มีวิสัยทัศน์ไม่เป็นที่เคารพเชื่อถือเป็นเพราะถ้าผู้บริหาร หรือเจ้าอาวาสไม่ดีไม่อยู่ในศีลในธรรมก็จะเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีแก่ลูกวัดหรือผู้ได้บังกับบัญชาทำให้ไม่มีบุคคลโดยอยากทำตามคำสั่งสุดท้ายก็ไม่สามารถควบคุมดูแลอะไรได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ งานด้านบริหารก็ไม่อาจประสบความสำเร็จได้ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ตามแผนงานที่ส่งผลทำให้งานด้านต่างๆ ของวัดประสบความสำเร็จได้ตรงกันข้ามถ้าวัดมีผู้บริหารหรือเจ้าอาวาสที่ดีตั้งอยู่ในศีลในธรรม ประกอบด้วยความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล

เป็นที่น่าเคารพเชื่อถือ นำศรัทธาเลื่อมใสและเป็นที่น่ายำเกรงของพระลูกวัด หรือของผู้ได้บังคับบัญชา การบริหารงานด้านต่างๆ ของวัดก็จะดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยปราศจากอุปสรรคใดๆ ทั้งสิ้นโดยเฉพาะงานด้านการบริหารงานยิ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างยิ่งเพราะเมื่อผู้บริหารดีก็จะเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ได้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติตามไปด้วยกิจกรรมทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับการบริหารงานก็จะสามารถดำเนินไปอย่างสะดวกง่ายดาย ดังนั้นภาวะผู้นำ (บริหารหรือเจ้าอาวาส) จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารงานของวัด ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาวัดซึ่งสมควรพิจารณาอย่างละเอียดทั้งในเชิงการบริหารและการพัฒนาในฐานะที่วัดเป็นองค์การสาธารณชนที่มีพุทธศาสนิกชนเป็นเจ้าของ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบทั้งในการบริหารและการพัฒนา ซึ่งโดยทั่วไปผู้นำ (บริหารหรือเจ้าอาวาส) จะมีแนวทางของการบริหารและการพัฒนาวัดใน 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดถาวร ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม (รูปแบบและกระบวนการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม: กรณิศศึกษา 9 วัด สุภาพร มากแจ้ง, 2545) จนกระทั่งทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน คือ ความศรัทธาความเลื่อมใสตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตนั้นมียะไรบ้างเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การบริหารงานของวัดประสบความสำเร็จและได้มีการวางแผนไว้อย่างไรบ้างในปัจจุบันแต่ละวัดนั้นๆ มีชื่อเสียงเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของผู้รับบริการ คือ พุทธศาสนิกชนทั่วไปที่มีความศรัทธาเลื่อมใสแตกต่างกันไป

ดังนั้น ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาการบริหารงานภายในวัดว่าเป็นเช่นไร โดยพิจารณาแล้ว การศึกษาวิจัยในครั้งนี้โดยเลือกเอาวัดโสธรวรารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ในสังกัดของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายซึ่งเป็นวัดเก่าแก่อายุประมาณ 230 ปี ก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีถึงตอนต้นสมัยกรุงธนบุรี มีทำเลที่ตั้งดีเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมและการคมนาคมทางเรือสะดวกเพราะติดแม่น้ำบางปะกงรวมทั้งมีการปกครองดูแลบริหารงานจากเจ้าอาวาสแต่ละรูปมีการทำนุบำรุงรักษาซ่อมแซมมาโดยตลอดรวมถึงพระพุทธรูป (องค์หลวงพ่อพระพุทธรโสธร) ที่มีประวัติเล่าลือกันว่า เป็นพระพุทธรูปลอยน้ำมาและได้นำขึ้นมาประดิษฐาน ณ วัดโสธรวรารามวรวิหาร แห่งนี้ทำให้มีชื่อเสียงเป็นที่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนประชาชนทั่วไปสมควรที่จะนำมาเป็นกรณีศึกษาได้ ซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาให้เกิดความกระจ่างในเรื่องการบริหารการพัฒนาและการพัฒนาการบริหารวัดแห่งนี้ว่า เกิดขึ้นอย่างไรและมีปัจจัยใดเข้ามาเกี่ยวข้องให้เป็นไปเช่นนั้นรวมทั้งการค้นหาค้นหาปัญหาและอุปสรรคและคาดการณ์แนวโน้มในอนาคตของการบริหารและการพัฒนาวัดด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน
- 1.2.2 เพื่อศึกษาการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึงปัจจุบัน
- 1.2.3 เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร
- 1.2.4 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร
- 1.2.5 เพื่อศึกษาแนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคต

1.3 ปัญหาการวิจัย

- 1.3.1 การพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอดีตถึงปัจจุบันมีการดำเนินการ ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม เช่นไร และเน้นหนักแตกต่างกันอย่างไรในแต่ละยุคสมัย
- 1.3.2 การบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารสามารถพิจารณาพบเห็นในเชิงการบริหารตามทฤษฎีองค์การได้หรือไม่และเกิดขึ้นตั้งแต่ยุคแรกจนถึงปัจจุบันเช่นไร
- 1.3.3 ปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารมีสิ่งใดบ้าง และช่วยให้การพัฒนาวัดประสบความสำเร็จยิ่งขึ้นอย่างไร
- 1.3.4 ปัญหาและอุปสรรคการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารมีประการใดบ้างและผู้บริหารวัดพยายามแก้ไขอย่างไรบ้าง
- 1.3.5 แนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคตจะเป็นไปอย่างไร และมีแนวทางการบริหารไว้สำหรับอนาคตหรือไม่อย่างไร

1.4 สมมุติฐานการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้คาดการณ์เอาไว้ล่วงหน้าเพื่อเป็นผลต่อการศึกษาวิจัยซึ่งอาจจะเป็นไปได้หรือไม่อย่างไรโดยได้กล่าวถึงตัวแปรที่สัมพันธ์กันมี 2 ตัวแปร คือ การบริหารและการพัฒนา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

- 1.4.1 วัดโสธรวรารามวรวิหาร มีการพัฒนาวัดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันใน 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมมีการพัฒนาอย่าง

เกี่ยวพันกันโดยอาศัยการบริหารในประเด็นต่างๆ ของแต่ละด้านเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป

1.4.2 การบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร โดยทั่วไป มีโครงสร้างการบริหารงานของแต่ละแผนกภายในองค์การที่เน้นตามลำดับขั้นของการสั่งการตั้งแต่เจ้าอาวาสลงมาถึงไวยาวัจกร การบริหารงานมีความชัดเจนและเป็นระบบการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมโดยเจ้าอาวาสเป็นผู้สั่งการมอบหน้าที่ให้รับผิดชอบของแต่ละแผนกเพื่อให้เกิดความคืบหน้าในห้วงขณะสงฆ์และได้ปฏิบัติตามกฎหมายและธรรมนูญเพื่อสนองงานพระพุทธศาสนาและเพื่อการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารให้เจริญก้าวหน้าสืบต่อไป

1.4.3 ความเจริญรุ่งเรืองของวัดโสธรวรารามวรวิหาร เกิดจากปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ 3 ด้าน กล่าวคือ

1.4.3.1 ความศรัทธาเลื่อมใสในองค์พระพุทธรูป (องค์หลวงพ่อพระพุทธรูปโสธร) วัดอุดมคงคา อหิ พระพุทธรูปองค์หลวงพ่อพระพุทธรูปโสธร เจริญรุ่งเรืองเหมือนองค์หลวงพ่อพระพุทธรูปโสธรและเจริญเจ้าอาวาสที่มีชื่อเสียงในด้านความมีเมตตาศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งนำมาให้บูชาเช่า แลกเปลี่ยน จึงเกิดกระแสนิยมมีความต้องการมากขึ้นแบบพุทธพาณิชย์ (Popular Buddhism) ดังนั้น จึงมีผลดีต่อองค์การวัดในทางรายได้และได้เกิดการพัฒนาที่มีการปรับปรุงองค์การวัดเรื่อยมา

1.4.3.2 พุทธบริษัทสี่ของวัดโสธรฯ คือ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาที่มีความรู้ความสามารถในทางพระพุทธศาสนา คือ แดกจกานในหลักพระธรรมพระวินัย และได้ร่วมมือกันประพฤติปฏิบัติปฏิบัติชอบนำมาซึ่งความศรัทธาเลื่อมใสต่อประชาชนทั่วไปที่ได้เข้าร่วมในการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมซึ่งเป็นกิจกรรมของวัดที่ได้จัดขึ้น

1.4.3.3 การสนับสนุนของหน่วยราชการทั้งในด้านงบประมาณและอื่นๆ ส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองของวัดในแต่ละยุคสมัยแตกต่างกันโดยวัดมีการจัดทำงบประมาณทั้งระยะสั้นและระยะยาวมีความสอดคล้องในการบริหารงานของแต่ละส่วนซึ่งการจัดทำงบประมาณได้ดำเนินการไปตามแผนการในบางครั้ง จึงน่าจะมีผลต่อความสำเร็จอยู่ในระดับปานกลาง

1.4.4 ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาของวัดโสธรวรารามวรวิหาร ที่เป็นวัดใหญ่และมีบุคลากรพุทธบริษัทสี่จำนวนมาก ดังนั้นความเห็น (ทฤษฎี) การปรุงแต่งมุมมองของการพัฒนาหรือการบริหารงานย่อมแตกต่างกันซึ่งเกิดการแบ่งแยกแบ่งกลุ่มและคณะ (จัดตั้งกันเอง) กลายเป็นปัญหาและอุปสรรคที่จะเริ่มงานใหม่หรือโครงการใหม่ๆ แต่ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวก็ได้รับการจัดการจากทางผู้บริหารวัดให้เกิดสภาวะปกติในที่สุด

1.4.5 แนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ในอนาคตได้กำหนดแนวทางและเตรียมการไว้ล่วงหน้าโดยปฏิบัติตามกฎหมายธรรมนูญและพระราชบัญญัติ

คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และสามารถพิจารณาได้ตามหลักทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ (ลูเทอร์ กุลลิค POSDCORB)

1.5 ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ซึ่งได้กำหนดขอบเขตในการศึกษา ดังนี้

1.5.1 ผู้วิจัยจะศึกษาการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารใน 3 ด้าน คือ

1.5.1.1 ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคลซึ่งเป็นการสร้างถาวรวัตถุที่มีงบประมาณมากที่สุดและการสร้างวัตถุมงคลเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

1.5.1.2 ด้านศาสนศึกษาที่มีการศึกษาฝึกอบรมในหลักวิชาการต่างๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม

1.5.1.3 ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมพุทธบริษัท 4 มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นการเผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชนได้รู้ตามเห็นตาม

1.5.2 ผู้วิจัยจะศึกษาการบริหารงานของวัดโสธรวรารามวรวิหาร ที่ทำให้เกิดการพัฒนาซึ่งการบริหารงานภายในวัดโสธรวรารามวรวิหาร นั้นมีการบริหารหลักการใดโดยตรวจสอบจากประเด็น POSDCORB ทั้ง 7 ด้าน คือ

1.5.2.1 มีการวางแผน (Planning)

1.5.2.2 การจัดองค์การ (Organizing)

1.5.2.3 การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing)

1.5.2.4 การสั่งการ หรือการอำนวยการ (Directing)

1.5.2.5 การประสานงาน (Coordinating)

1.5.2.6 การรายงาน (Reporting)

1.5.2.7 การจัดงบประมาณ (Budgeting)

1.6 คำนิยามปฏิบัติการ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์ไว้เพื่อให้เกิดความเข้าใจและได้นำไปศึกษาสืบหาค้นคว้าข้อมูลต่อไปซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.6.1 การบริหารวัด หมายถึง การบริหารงานของผู้นำหรือเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารภายในวัดได้มีการวางแผน มีการจัดการองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การรายงาน และการจัดงบประมาณ เพื่อกระทำให้พุทธบริษัทที่มาอยู่ร่วมกันได้ปฏิบัติงานให้สำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

1.6.2 การพัฒนาวัด หมายถึง การทำให้วัดเจริญขึ้นมีชื่อเสียงในการเผยแผ่หลักธรรมต่างๆ ทั้งทางโลกและทางธรรมที่เป็นกิจจะลักษณะของวัดและเพื่อให้วัดบรรลุภารกิจทั้ง 3 ด้าน ต่อการพัฒนา คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดอุ้มงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมตามความประสงค์ เพื่อทำให้วัดเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

1.6.3 ปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร หมายถึง สิ่งที่เป็นวัตถุอันได้แก่ วัดอุ้มงคล เจริญพระพุทธรูป (องค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูป) และเจริญเจ้าอาวาสเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ซึ่งมีการบูชา เข้า แลกเปลี่ยนได้กลายเป็นปัจจัยสนับสนุนอีกอย่างหนึ่งและอีกส่วนหนึ่ง คือบุญการ เป็นพุทธบริษัท มีพระภิกษุ พระภิกษุณี (ปัจจุบันไม่มี) สามเณร อุบาสก อุบาสิกาเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งและในส่วนของศาสนสนับสนุนจากทางราชการโดยให้งบประมาณและอื่นๆ เพื่อนำมาปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซม บำรุงพัฒนาวัด เป็นต้น

1.6.4 วัด หมายถึง สถานที่ที่มีศาลาการเปรียญโบสถ์ กุฏิ วิหารต่างๆ ห้องน้ำและมีพระภิกษุจำพรรษาซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและยังเป็นที่เคารพศรัทธาเลื่อมใสของชาวพุทธตลอดถึงการเข้ามาทำบุญเสริมบุญบารมีเป็นสิริมงคลและเที่ยวชมศาสนสถานศิลปะต่างๆ ของวัด ดังนั้นวัดได้จัดเป็นนิติบุคคล

1.6.5 วัดโสธรวรารามวรวิหาร หมายถึง วัดในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยฝ่ายมหานิกายวัดหนึ่งซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

1.6.6 ผู้นำวัด หรือ เจ้าอาวาส หมายถึง ผู้มีหน้าที่ดูแลและปกครองวัดทำหน้าที่สั่งการบริหารกิจกรรมต่างๆ ภายในให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ ซึ่งวัดเป็นสถานที่ที่ปฏิบัติธรรมของชาวพุทธ ดังนั้น วัดต้องมีการบริหารการวางแผนเพื่อให้เกิดการเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งเจ้าอาวาสมีหน้าที่ต้องดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารต่างๆ ภายในวัด ฉะนั้น เจ้าอาวาสจัดเป็นเจ้าพนักงาน

1.6.7 ผู้ร่วมบริหาร หมายถึง ผู้ที่อยู่ในฐานะมีตำแหน่งเป็นรองจากเจ้าอาวาส ได้แก่ รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการเจ้าอาวาสวัดและมีฆราวาสด้วย (คฤหัสถ์) เป็นคณะกรรมการวัด โดยการเลือกทั้ง 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายบรรพชิต (พระภิกษุ) และฝ่ายฆราวาส (คฤหัสถ์ หรือโยมผู้ครองเรือน) ที่มีความเหมาะสมและพร้อมที่จะปฏิบัติงานซึ่งเจ้าอาวาสได้นิมนต์/เชิญให้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการร่วมบริหารภายในวัด ซึ่งจัดให้บริหารฝ่ายต่างๆ ของแต่ละแผนกที่มีการกระจายอำนาจของการบริหารเพื่อให้รับผิดชอบในการบริหารของแต่ละแผนก

1.6.8 ผู้ได้บังคับบัญชา หมายถึง พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาและศิษย์วัดผู้ที่อาศัยอยู่ในวัดและนอกวัดมีหน้าที่คอยช่วยเหลือในการบริหารงานในแต่ละแผนกต่างๆ และอุปัชฌาย์วัดคอยรับคำสั่งปฏิบัติตามคำสั่งจากเจ้าอาวาส

1.6.9 พระเถระ หมายถึง พระผู้ใหญ่ที่มีพรรษา 20 พรรษาขึ้นไป (อุปสมบท/บวชมาได้ 20 พรรษา นับเอาอานิสงส์ในการจำพรรษาแต่ละปี หมายถึง 1 ปีมี 12 เดือน การจำพรรษาของพระสงฆ์มี 3 เดือน เมื่อได้จำพรรษาครบทั้ง 3 เดือนแล้วมีอานิสงส์ในการจำพรรษา 3 เดือน รวมเอาเมื่อได้รับกรานกฐินด้วยมีอานิสงส์เพิ่มอีก 1 เดือน รวมเป็น 4 เดือน โดยมีการกำหนดให้หรืออนุญาตให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่ทรงอนุญาตให้ได้ 5 ข้อ เรียกว่า อานิสงส์ในการจำพรรษา เป็นที่มาของพรรษาที่ได้สมมุติเรียกกันว่า พรรษาของพระสงฆ์) และมีความรู้ความเข้าใจในหลักพระธรรมพระวินัยสามารถชี้แจงสั่งสอนให้กับผู้มีพรรษาน้อยกว่าได้เรียนรู้และเข้าใจได้ตามความเหมาะสม

1.6.10 พระมัชฌิมา หมายถึง พระผู้มีพรรษา 20 พรรษาลงมา หมายความว่า ตั้งแต่พรรษาที่ 1-20 พรรษา พระมัชฌิมาผู้มีพรรษากลางๆ อยู่ระหว่าง 5-15 พรรษา ด้วยประการนี้

1.6.11 ไวยาวัจกร หรือ กัปปีการก หมายถึง ผู้คอยช่วยเหลือพระภิกษุ สามเณร โดยมีการแต่งตั้งจากทางวัดเพื่อให้มีสิทธิพิเศษในการดูแลจัดการทรัพย์สินของวัดเรื่องการงบประมาณการใช้จ่าย รายรับ-รายจ่าย นิคมกิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้องภายในวัด

1.6.12 วัด (องค์การ) หมายถึง สถานที่ที่เคารพบูชาประเพณีวัตรปฏิบัติธรรมเป็นศาสนสถานสืบทอดพระพุทธศาสนาที่มีความเก่าแก่สร้างมาหลายร้อยปี ซึ่งหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เล็งเห็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์ได้จัดงบประมาณให้เพื่อนำมาบูรณะ ปฏิสังขรณ์ เป็นการช่วยแบ่งเบาภาระในเรื่องการใช้จ่าย หมายถึง ทางราชการได้จัดสรรงบประมาณให้แก่วัดเพื่อเป็นการใช้จ่ายต่างๆ ภายในวัด

1.6.13 การสร้างถาวรวัตถุ หมายถึง การจัดสร้างสิ่งก่อสร้างที่เป็นส่วนประกอบของวัด เช่น ศาลาการเปรียญ โบสถ์ วิหาร กุฏิ เจดีย์ โรงทาน เมรุ ห้องน้ำ อาคารโรงเรียนทั้งฝ่ายปริยัติสาย

สามัญและฝ่ายปริยัติธรรม เป็นต้น เป็นการสร้างจากความร่วมมือร่วมใจบรรพชิตสมทบทุนเพื่อสร้างถาวรวัตถุจากพุทธบริษัท 4 ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนา

1.6.14 การสร้างวัดอุดมมงคล หมายถึง การจัดทำสิ่งที่คิดว่าดีมีอนุภาพและปาฏิหาริย์ เช่น เหยียนรูปเหมือนของเจ้าอาวาสหรือรูปเหมือนพระพุทธรูป เช่นองค์หลวงพ่อบุญรอดพระพุทธโสธร พระพุทธรูปประดิษฐานประจำวัดโสธรวรารามวรวิหาร ซึ่งเกิดความเชื่อศรัทธาในสิ่งนั้นว่าเป็นวัดอุดมมงคลโดยมีวิธีการปลุกเสกลงเลขยันต์อักขระต่างๆ เพื่อเพิ่มอนุภาพความศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ให้ดียิ่งขึ้น

1.6.15 ถาวรวัตถุและวัดอุดมมงคล หมายถึง สิ่งที่พุทธบริษัทร่วมกันสร้างขึ้น คือ ถาวรวัตถุ อันได้แก่ ศาลาการเปรียญโบสถ์ วิหาร กุฏิ โรงทาน เมรุ ห้องน้ำ เป็นต้น ส่วนวัดอุดมมงคล คือ เหยียนรูปเหมือนเจ้าอาวาส หรือเหยียนพระพุทธรูปองค์ต่างๆ ตามความเชื่อศรัทธาในสิ่งของเหล่านี้ที่มีอนุภาพความศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ อันคาดหมายว่าจะส่งผลให้บุคคลได้รับความสุขทางด้านจิตใจและมีขวัญกำลังใจที่จะประกอบอาชีพทำความดียิ่งขึ้นไป

1.6.16 การเผยแผ่ศาสนาธรรม หมายถึง การเทศนา วิสัชนาหลักธรรมคำสั่งสอนต่างๆ ตามคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสไว้ดีแล้วเป็นอย่างยิ่ง โดยการนำเอาคำสั่งสอนเหล่านั้นมาอธิบายขยายความให้เข้าใจง่ายขึ้นและมีวิธีการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น การบอกกล่าวเล่าเรื่อง (พระสูตร, ธรรมชาดก, นิทานธรรม เป็นต้น) โดยยกตัวอย่างแสดงให้เห็นภาพ ชี้แนะให้เห็นจริงต่อสิ่งที่กระทำอยู่ (บุญกับบาป) รวมทั้งการเรียนการสอนการฝึกอบรมในหลักธรรมต่างๆ เพื่อให้บุคคลพุทธศาสนิกชนรู้จักคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นโดยไม่เบียดเบียนกัน

1.6.17 ศาสนาธรรม หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า (ปัจจุบันมีการจัดหมวดหมู่จาริกไว้เป็นที่ชัดเจนเรียกว่าพระไตรปิฎก) ที่มีคุณพิเศษคือรักษาผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามิให้ตกไปในทางที่ไม่ดีสั่งสอนให้บุคคลรู้จักคุณงามความดีทำแต่สิ่งที่ดีๆ ผลคืออานิสงส์ที่ดีส่งผลดีให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอๆ

1.6.18 การทำบุญและปฏิบัติธรรม หมายถึง การชวนชวนในสิ่งที่ดีต้องกระทำอันเป็นคุณงามความดี จิตมีเจตนาต่อกุศลผลบุญซึ่งเมื่อได้กระทำแล้วหรือปฏิบัติตามแล้วทำให้จิตใจได้รับความสุขไม่เกิดการเดือดเนื้อร้อนใจทำให้จิตใจนั้นผ่องใสไม่เศร้าหมองผลของคุณงามความดีนั้นหรือความสุขที่ได้กระทำแล้วก็จะส่งผลทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ที่เกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารนี้ ผู้วิจัยคาดหวังว่าจะได้แนวทางในการบริหารและการพัฒนา เพื่อนำเอาหลักการบริหารไปปรับใช้ต่อวัดอื่นๆ ได้บ้าง หรือพอเป็นแนวทางได้ดังนี้

1.7.1 ข้อมูลการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร มีการพัฒนา 3 ด้านด้วยกัน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ซึ่งการบริหารงานโดยการมอบหมายงานให้กับบุคลากร (พระภิกษุและฆราวาส) รับผิดชอบของแต่ละด้านซึ่งเป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่และเพื่อความสะดวกในการบริหารงานที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาซึ่งทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว ฉะนั้น สามารถนำเอาการบริหารไปปรับใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนา กับวัดอื่นๆ ได้

1.7.2 ข้อมูลการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร ทั้งในด้านการบริหารต่างๆ ของแต่ละแผนกมีการบริหารงานโดยการมอบหมายงานให้กับบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละด้าน รับผิดชอบของแต่ละงานนั้นๆ โดยผู้บริหารคอยให้คำปรึกษาแนะนำบางโอกาสซึ่งเป็นการบริหารที่ดีมีการเปิดโอกาสให้บุคลากรทำงานอย่างเต็มความสามารถซึ่งเป็นแบบอย่างที่น่าจะนำไปบริหารวัดอื่นๆ ได้

1.7.3 ข้อมูลปัจจัยสนับสนุนที่มีส่วนในการพัฒนาวัดเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากได้แก่ ความศรัทธาเลื่อมใสในองค์พระพุทธรูป (องค์หลวงพ่อบุญรอดพระพุทธรูปโสธร) เหรียญรูปเหมือนองค์หลวงพ่อบุญรอดพระพุทธรูปและเหรียญเจ้าอาวาสที่มีชื่อเสียงในด้านความมีเมตตาศักดิ์สิทธิ์ซึ่งนำมาให้บูชาเช่า แลกเปลี่ยนจึงเกิดกระแสนิยมมีความต้องการมากขึ้น ดังนั้น จึงมีผลดีต่อองค์การวัดในทางรายได้ส่งผลให้เกิดการพัฒนามีการปรับปรุงองค์การวัดเรื่อยมาและอีกประการหนึ่งคือพุทธบริษัทสี่ คือ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาที่มีความรู้ความสามารถในทางพระพุทธศาสนา คือแตกฉานในหลักพระธรรมวินัย การแสดงธรรมได้อย่างลึกซึ้งเข้าใจง่ายและการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ซึ่งนำมาแห่งความศรัทธาเลื่อมใสทั้งในตัวบุคคลและในองค์หลวงพ่อบุญรอดพระพุทธรูปโสธร ดังนั้น พุทธบริษัทสี่ ซึ่งเป็นทั้งผู้รู้และปฏิบัติชอบเป็นแนวทางอย่างเหมาะสมยิ่งต่อวัดอื่นๆ ที่จะนำเอาแนวทางนี้ไปปฏิบัติตาม

1.7.4 ข้อมูลปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาภายในวัดโสธรวรารามวรวิหาร นั้นมีปัญหามากบ้างน้อยบ้างแต่มีวิธีแก้ไขโดยการอบรมปรับเปลี่ยนความคิดในแง่ลบต่างๆ ให้เกิดแนวคิดแบบใหม่ๆ เชิงบวก เพื่อให้เกิดมุมมองที่กว้างไกลปรับวิสัยทัศน์ใหม่ๆ ให้สอดคล้องกับยุคสมัยของแต่ละยุคสมัย ดังนั้นแต่ละยุคสมัยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งในบางกรณี เช่น การปกครองของเจ้าอาวาสการบริหารงาน การนำเอาเทคโนโลยีเครื่องมือสื่อสารต่างๆ มาปรับใช้ภายในองค์การวัด ซึ่งในบางกรณีนี้ต้องมีการถวายเป็นความรู้ให้แก่ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา

ได้ปรับความเข้าใจให้ซึ่งกันและกัน ฉะนั้น องค์การวัดจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงในบางอย่างให้เหมาะสมและทันสมัย ซึ่งขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสจะต้องวางแผนในการบริหารงานต่างๆต่อไปและเพื่อแก้ไขปัญหาดปัญหาให้น้อยลงซึ่งเป็นแนวทางที่จะนำไปแก้ไขปัญหากับวัด (องค์การ) อื่นๆได้

1.7.5 ข้อมูลแนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ในอนาคตมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงการบริหารและการพัฒนาตามยุคสมัย คือ ผู้นำ (บริหารหรือเจ้าอาวาส) มีการบริหารเพื่อการพัฒนา หรือมีการวางแผนปรับปรุงแก้ไขบางประการเพื่อความเหมาะสมในการบริหารที่จะส่งผลต่อการพัฒนารอบใหม่ต่อไป

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัย “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร จากยุคก่อตั้งสู่อนาคต” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ดังต่อไปนี้

2.1 การบริหารการพัฒนา

- 2.1.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการพัฒนาและการพัฒนาการบริหาร
- 2.1.2 แนวคิดทฤษฎีการบริหาร
- 2.1.3 การพัฒนาตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา

2.2 หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์

- 2.2.1 หลักการบริหารวัดของกรมการศาสนา
- 2.2.2 มหาเถรสมาคม
- 2.2.3 หลักการบริหารวัด
- 2.2.4 ระเบียบการปกครองของวัดโสธรวรารามวรวิหาร

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.3.1 งานวิจัยต่างประเทศ
- 2.3.2 งานวิจัยในประเทศ

2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.5 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 การบริหารการพัฒนา

2.1.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการพัฒนาและการพัฒนาการบริหาร

George F. Gant (จอร์จ เอฟ.แกนท์ 1979 อ้างในวิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2549:24) นักวิชาการชาวอเมริกันอธิบายแนวคิดและความหมายของ “การบริหารการพัฒนา” (Development administration) เป็นคนแรกๆ โดยมีประสบการณ์มาจากการปฏิบัติงานที่ Tennessee Valley Authority (TVA.) ว่า การบริหารการพัฒนาเป็นคำที่ให้ความสำคัญกับหน่วยงานระบบการจัดการและกระบวนการต่างๆ ซึ่งรัฐบาลจัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนา พร้อมกันนี้การบริหารพัฒนายังเป็นเครื่องมือของรัฐบาลที่กำหนดให้เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆ ของการพัฒนาเพื่อทำการเชื่อมโยงและทำให้วัตถุประสงค์ทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของชาติประสบความสำเร็จ นอกจากนี้การบริหารพัฒนายังช่วยปรับให้ระบบราชการและบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานราชการต่างๆ ตอบสนองต่อการพัฒนาอีกด้วย ดังนั้น การบริหารการพัฒนาจึงหมายถึง การบริหารนโยบาย แผนงานและโครงการต่างๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนา การบริหารการพัฒนาของแกนท์แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ “การบริหารงานภายใน (Internal administration) หมายถึงว่า การบริหารงานใดๆ มีความจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีองค์การบริหารงานนั้นๆ สามารถเป็นกลไกการบริหารที่ดีเสียก่อนจึงจำเป็นต้องจัดการภายในองค์การให้ดีให้มีประสิทธิภาพที่สุดซึ่งอาจทำได้ด้วยการจัดองค์การบริหารงานบุคคลลงงานคลัง งานวางแผน การตัดสินใจ ฯลฯ ซึ่งเป็นสาขาย่อยของรัฐประศาสนศาสตร์ให้ดีที่สุด

ส่วนการบริหารงานภายนอก (External administration) ครอบคลุมถึงเรื่องต่างๆ ที่หน่วยงานนั้นติดต่อกับปัจจัยนอกทั้งหมด ทั้งนี้ด้วยการที่ค้นพบว่า ในการบริหารงานนั้นมีใช่แต่จะมุ่งถึงประสิทธิภาพของการบริหารภายในองค์การอย่างเดียว เพราะองค์การมีหน้าที่ต้องปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีที่สุดซึ่งหมายถึงว่านอกเหนือไปจากการจัดการภายในที่ดีแล้ว ยังต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในการหาช่องทางที่ดีติดต่อกับปัจจัยภายนอกอื่นๆ ให้ปัจจัยเหล่านั้นมาร่วมมือกับองค์การของตนเพื่อช่วยให้งานที่ได้รับมอบหมายสัมฤทธิ์ผลความสามารถในเชิงบริหารขององค์การที่จะบริหารปัจจัยภายใน นอกนี้ มีผลเกี่ยวกับความเป็นตายขององค์การส่วนมาก เพราะองค์การบริหารต้องมีส่วนปฏิบัติการติดต่อกับคนหรือปัจจัยภายนอกอื่นๆ ด้วยกันแทบทั้งนั้น

Harry J. Friedman (แฮร์รี เจ.ฟรายด์แมน 1970 อ้างในวิรัช วิรัชนิภาวรรณ เล่มเดียวกัน, 2549:26) นักวิชาการชาวอเมริกันอีกคนหนึ่งอธิบายว่าการบริการการพัฒนาประกอบด้วยปัจจัย 2 อย่าง คือ (1) การปฏิบัติงานตามแผนงานต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้เพื่อก่อให้เกิดความทันสมัย

(Modernity) (2) การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ภายในระบบบริหารเพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานตามแผนงานต่างๆ ดังกล่าว

Paul Meadows (พอล มีวโดส์ 1963 อ้างในวิรัช วิรัชนิภาวรรณ เล่มเดียวกัน, 2549:25) นักวิชาการชาวอเมริกันอธิบายว่า “การบริหารการพัฒนา” ถือได้ว่าเป็นการจัดการทางภาครัฐบาลในเรื่องที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐที่กำหนดไว้ นักบริหารการพัฒนาจึงเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนำการเปลี่ยนแปลง

Shou-Sheng-Hsueh (ชูเซ่งสู 1962 อ้างในวิรัช วิรัชนิภาวรรณ เล่มเดียวกัน, 2549:27) เป็นนักวิชาการที่เกิดในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนอธิบายว่า “การบริหารการพัฒนา” มิใช่การบริหารชนิดใหม่ ซึ่งแยกออกมาจากการบริหารรัฐกิจในความหมายอย่างกว้างแต่การบริหารการพัฒนาเป็นการบริหารที่ยึดจุดมุ่งหมาย (goal-oriented) เป็นหลักและต้องการที่จะเน้นหนักบทบาทเฉพาะอย่างของการบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทที่เกี่ยวกับการบริหารเพื่อการพัฒนา (administration for development)

กมล อุดลพันธุ์ (2527) อธิบายถึงความหมายของคำว่าบริหารพัฒนาว่าเมื่อนำมาใช้ในภาษาไทยได้มีผู้บัญญัติศัพท์ต่างๆ กัน แต่ที่เป็นที่นิยมกันนั้นใช้คำว่าบริหารการพัฒนาเมื่อเป็นการปฏิบัติการและใช้คำว่าพัฒนบริหารศาสตร์หรือวิชาการบริหารการพัฒนาเมื่อเป็นหลักวิชาที่นำมาใช้เรียนใช้สอนกันได้ (a field of study)

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2531) ได้กล่าวสรุปถึงการบริหารการพัฒนาตามแนวคิดของจอร์จ เอฟ. แกนท์ ช้างตันว่า “การบริหารการพัฒนา” นั้นถูกสร้างขึ้นเพื่อแยกเป้าหมายของการบริหารเพื่อให้การสนับสนุนและการจัดการสำหรับการพัฒนาออกจากการบริหารกฎหมายและความเป็นระเบียบและเนื่องจากการบริหารเพื่อการพัฒนา มิใช่จะรวมถึงเฉพาะสมรรถนะที่จะเติบโตและเปลี่ยนแปลงเท่านั้นแต่ยังหมายถึงทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและเป้าหมายอันสูงสุดของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าอีกด้วย ดังนั้นการบริหารการพัฒนาจึงมีความเกี่ยวพันกับการบริหารทั้งด้านภายในและภายนอก

ดิน ปรังพฤทธิ (2528) ได้อธิบายไว้ว่าบริหารการพัฒนา (Development administration, administration of development, หรือ a of d) หมายถึง การนำเอาความสามารถที่มีอยู่

ในการพัฒนาการบริหารมาลงมือปฏิบัติตามนโยบายแผน แผนงาน หรือโครงการพัฒนาประเทศจริงๆ เพื่อให้บังเกิดความเปลี่ยนแปลงตามที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้าและความเปลี่ยนแปลงตามที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้านี้จะมุ่งความเจริญของงานทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศอันจะนำไปสู่การลดความทุกข์ยากของคนทั้งที่อยู่ในองค์กร (ข้าราชการ) และที่อยู่ภายนอกองค์กร (ประชาชน)

ปฐม มณีโรจน์ (2518) ไม่ได้ให้ความหมายของ “การบริหารการพัฒนา” ไว้โดยตรงแต่ได้กล่าวถึงแนวคิดของการบริหารการพัฒนาว่า แนวคิดนี้ได้สำรวจพิจารณากันมาอย่างค่อนข้างละเอียดแล้วในข้อเขียนทั้งภาษาต่างประเทศและภาษาไทย คำนิยามที่มีผู้ให้ไว้ต่างๆ กัน ก็มีพิสัยครอบคลุมตั้งแต่ที่หมายถึงการบริหารรัฐกิจของประเทศด้วยพัฒนาจนถึงการบริหารขององค์กร โครงการ หรืองานใดๆ ที่มีลักษณะเกี่ยวข้อง หรือเป็นงานพัฒนาไม่ว่าจะเป็นประเทศที่มีความเจริญในระดับใดโดยปกติจะเป็นงานที่มีลักษณะบุกเบิกมีการใช้ความคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์สูงและเกี่ยวพันกับปัจจัยหรือตัวแปรนานาชาติที่มีลักษณะพลวัตและไม่แน่นอนสูงกว่าการบริหารในองค์กรธรรมดาพอจะประมวลสรุปสาระสำคัญได้ว่าเป็นการบริหารการพัฒนาประเทศ

อนันต์ เกตุวงศ์ (2523) มีความเห็นว่า นักวิชาการส่วนใหญ่ถือว่า “การบริหารการพัฒนา” มีขอบเขตครอบคลุมไปถึงการเมืองด้วยและบางคนมีแนวคิดกว้างมากถึงขนาดที่กล่าวว่า การบริหารการพัฒนาหมายถึงการบริหารการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นไม่ว่าจะกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เป็นไปตามนโยบายและแผนย่อมถือว่าอยู่ในขอบเขตของการบริหารการพัฒนาทั้งสิ้นโดยมีขอบเขตทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและการบริหาร ฉะนั้น การบริหารการพัฒนา จึงย่อมาหมายถึง การบริหารของงานพัฒนา หรือการนำเอาโครงการพัฒนาด้านต่างๆ ไปดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จรวมทั้งการพัฒนาการบริหารหรือการทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นและอาจเขียนเป็นรูปสมการดังนี้ Development administration (การบริหารการพัฒนา) = administration of development (การบริหารเพื่อการพัฒนา) + development of administration (การพัฒนาการบริหาร) หรือ DA = A of D + D of A

อาษา เมฆสวรรค์ (2515) ได้กล่าวถึงความหมายของ “การบริหารการพัฒนา” ว่า แบ่งเป็น 2 ทรศนะตามทรศนะประการแรกนั้นถือว่า การบริหารการพัฒนา หรือ Development Administration คือการบริหารงาน หรือการบริหารราชการในประเทศด้อยพัฒนาที่มุ่งมั่นที่จะดำเนินการพัฒนา ดังที่เขียนในภาษาอังกฤษว่า administration in poor developed countries which are committed to development ส่วนอีกทรศนะหนึ่งเห็นว่า การบริหารการพัฒนาได้แก่ การบริหาร

เพื่อการพัฒนา หรือการบริหารตามโครงการพัฒนาของประเทศ หรือ administration in development or administration of a program of national development ตามความเข้าใจอย่างง่าย ๆ ทั่วๆ ไป

อุทัย เลาหวิเชียร (2525) เขียนบรรยายถึง “การบริหารการพัฒนา” ว่าหมายถึง หน่วยงานทางราชการ หรือกระบวนการของรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อบริหารกิจการให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การบริหารการพัฒนาจะช่วยให้กลไกต่างๆ ของรัฐ เชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของงานพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การบริหารการพัฒนาตามแนวคิดของอุทัย เลาหวิเชียร นั้นยังมีความหมายรวมถึงการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการควบคุมการบริหารโดยประชาชน หรือผู้รับบริการด้วย

สรุป จากการให้ความหมายและอธิบาย “การบริหารการพัฒนา” ของนักวิชาการแต่ละท่านนั้น มีความหมายคล้ายๆ กันโดยมุ่งเน้นในการพัฒนา คือทำให้ดีขึ้นเจริญขึ้นหรือให้ดีกว่าเดิม และมีการพัฒนาต่อไปเรื่อยๆ มุ่งที่จะทำให้สำเร็จตามโครงการหรือแผนงานที่ได้วางเอาไว้ซึ่งจะเป็นการนำไปสู่จุดหมายอีกจุดหนึ่งที่วางไว้ เป็นที่น่าพอใจ ดังนั้นได้มีมุมมองของการบริหารการพัฒนา กับการวางแผน การจัดองค์การ การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคลกร ซึ่งเป็นมุมมองที่จะนำมาปรับใช้ในการบริหารการพัฒนาองค์การของคณะสงฆ์ คือวัดโสธรวรารามวรวิหาร เพื่อให้เกิดการพัฒนาสืบต่อไป

2.1.1.1 ความหมายการพัฒนาการบริหาร

การพัฒนาการบริหารนั้น ได้มีผู้เรียกชื่อเป็นภาษาอังกฤษหลายคำด้วยกัน ซึ่งมีดังนี้คือ Development of administration (d of a), administrative improvement, administration reform, administrative development, หรือ management development ส่วนการบริหารการพัฒนามีผู้ใช้คำภาษาอังกฤษอยู่สองคำด้วยกันคือ administration of development (a of d), หรือ Development administration เช่นฯ

คำนิยามที่ให้ไว้โดยองค์การสหประชาชาติ ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนาการบริหาร” (development of administration หรือ d of a) หมายถึง การจัดเตรียมเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงหรือปฏิรูปโครงสร้างกระบวนการและพฤติกรรมการบริหาร เพื่อให้มีความสามารถที่จะรองรับนโยบาย แผน แผนงาน หรือโครงการสำหรับการพัฒนาประเทศ

ส่วนการบริหารการพัฒนา (Development administration, administration of development หรือ a of d) หมายถึง การนำเอาความสามารถที่มีอยู่ในการพัฒนาการบริหารมาลงมือปฏิบัติตามนโยบาย แผน แผนงานหรือโครงการพัฒนาประเทศจริงๆ เพื่อให้บังเกิดผลเปลี่ยนแปลงตามที่ได้ออกแบบไว้ล่วงหน้าและความเปลี่ยนแปลงตามที่ได้ออกแบบไว้ล่วงหน้านี้จะมุ่ง

ความเจริญงอกงามทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศ อันจะนำไปสู่การลดความทุกข์ยากของคนทั้งที่อยู่ในองค์กร (ข้าราชการ) และที่อยู่ภายนอกองค์กร (ประชาชน)

(อ้างในบรรณาธิการ อุทัย เลาหวิเชียร การบริหารการพัฒนา, 2525:162-163)

Hahn-Been Lee (อ้างในบรรณาธิการ อุทัย เลาหวิเชียร, 2525:175) ให้ความเห็นว่า “การพัฒนาการบริหาร หมายถึงความพยายามที่นำเอาความเห็นใหม่ๆ เข้ามาใช้ในระบบการบริหาร เพื่อที่จะปรับปรุงระบบการบริหารให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ

สรุป การพัฒนาการบริหรนั้นมึหลายๆ อย่างที่จำเป็นนำมาใช้สิ่งที่จะต้องใช้นั้นสร้างขึ้นมาใหม่ปรับปรุงใหม่เพื่อที่จะให้ทันต่อสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของยุคแห่งการทันสมัยโลกที่มีเทคโนโลยีการสื่อสารที่รวดเร็วสามารถรับข้อมูลได้ทันต่อเหตุการณ์ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อองค์กรที่จะต้องปรับปรุงและพัฒนาบางอย่างให้ทันต่อยุคสมัย ซึ่งการพัฒนาการบริหารนั้นก็ต้องมีทัศนวิสัยในการพัฒนาเช่นเดียวกันโดยนำสิ่งที่ทันสมัยมาปรับใช้ภายในองค์กรเพื่อให้รับข้อมูลข่าวสารได้ทั่วถึงและสะดวกรวดเร็วในมุมมองขององค์กรสงฆ์ คือ วัดโสธรวรารามวรวิหารจำเป็นต้องมีการพัฒนาในระบบเทคโนโลยีเช่นเดียวกันเพื่อเผยแผ่ศาสนาธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยผ่านทางอินเทอร์เน็ต เป็นการพัฒนารูปแบบเทคโนโลยีที่ทันสมัยสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว

2.1.2 แนวคิดทฤษฎีการบริหาร

Luther Gulick (กูลิค) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ “การบริหาร” ที่จะถือว่าเป็นแบบวิทยาศาสตร์ได้นั้น จะต้องประกอบด้วยการทำงานในลักษณะตามกระบวนการขั้นตอนต่อไปนี้คือ ต้องมีการวางแผนที่ดี (Planning) การจัดองค์การที่ดี (Organizing) การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคลที่ดี (Staffing) การสั่งการหรือการอำนวยการที่ดี (Directing) การประสานงานที่ดี (Coordinating) การรายงานที่ดี (Reporting) และการจัดงบประมาณที่ดี (Budgeting) หรือที่เรียกว่า POSDCORB (สมิทธา, 2532: 63-65) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ คือ

1. (P=Planning) การวางแผน หมายถึง ผู้บริหารต้องตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอย่างไร กำหนดเป้าหมายทั้งระยะสั้นและระยะยาวขององค์กรและการวางแผนงานในการกระทำการดังกล่าวนี้ ผู้บริหารต้องพยากรณ์เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เช่น แผนงานที่วางไว้เพื่อภาวะเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองไม่อาจจะนำไปใช้ได้แนวทางปฏิบัติในภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ

2. (O=Organizing) การจัดองค์การ หมายถึง ผู้บริหารต้องตัดสินใจเกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่และความรับผิดชอบที่จำเป็นต่อการดำเนินงานให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผู้บริหารต้องกำหนดแบบขององค์การเพื่อปฏิบัติงานตามแผนงานที่กำหนดไว้

3. (S=Staffing) การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การบริหารบุคคลเกี่ยวข้องกับการจัดหาบุคคลที่เหมาะสมในการปฏิบัติงานตามเมื่อผู้บริหารได้กำหนดตำแหน่งหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างเหมาะสมในหน้าที่การ้องค์การแล้ว หน้าที่การจัดการ้องค์การและการบริหารบุคคลเป็นงานที่ต้องปฏิบัติอยู่เรื่อยๆ ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งและบุคคล

4. (D=Directing) การสั่งการหรือการอำนวยการ หมายถึง หน้าที่การสั่งการเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางบุคคลภายใน้องค์การเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่สมาชิกทุกคนภายใน้องค์การต่างรวมพลังเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผู้บริหารต้องมีหน้าที่ออกคำสั่งชี้แนะผู้ใต้บังคับบัญชาว่าจะต้องปฏิบัติงานอย่างไร เมื่อไรและต้องเป็นที่ยอมรับได้ของผู้ใต้บังคับบัญชาทราบถึงความต้องการของผู้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงาน

5. (CO=Co-ordinating) การประสานงาน หมายถึง การปฏิบัติงานของสมาชิกของ้องค์การต้องมีความเกี่ยวข้องระหว่างกัน ดังนั้นการประสานงานจะก่อให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

6. (R=Reporting) การรายงานผล หมายถึง การทำรายงานเป็นหน้าที่เกี่ยวกับการรายงานผลการปฏิบัติงานและเป็นแนวทางที่ใช้ในการควบคุมการปฏิบัติได้ในที่นี้รวมถึงการติดต่อสื่อสารด้วยการทำรายงานทำให้ผู้บังคับบัญชาและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชารู้ถึงความเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จำเป็นต่อ้องค์การ

7. (B=Budgeting) การงบประมาณ หมายถึง งบประมาณเป็นแผนงานชนิดหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการใช้จ่ายเงินจำนวนหนึ่งเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ นอกจากงบประมาณจะเป็นแผนงานชนิดหนึ่งแล้วงบประมาณยังเป็นแนวทางของการควบคุมด้วย (อ้างในพระมหามนตรี งามนิยม, 2541:17)

ทูลีลค์ เสนอว่า การที่ภารกิจของ้องค์การจะดำเนินต่อไปได้นั้นจะต้องประกอบด้วยหลักเหตุผล 3 ประการคือ

1. การแบ่งงานกัน (The division of work) ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ กล่าวคือ แตกต่างกันในเรื่องความสามารถความชำนาญประกอบกับการที่มีขีดจำกัดเวลาและสถานที่ทำให้มนุษย์ต้องแบ่งเวลากันทำ การแบ่งงานกันทำนี้มีข้อจำกัดหลายประการคือ ในกรณีที่มีเทคโนโลยีใหม่ๆ เทคโนโลยีเหล่านี้จะต้องถูกถ่ายทอดให้เฉพาะกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งทำให้

คนในกลุ่มหน้าที่อื่นไม่มีโอกาสได้พัฒนางานข้อจำกัดอีกประการหนึ่ง คือเมื่อมีการทำงานในเขตพื้นที่อื่นๆ หรือในช่วงเวลาอื่นๆ จำเป็นจะต้องใช้คนเป็นจำนวนมากตามชนิดของงานที่แบ่งแยกไว้แล้วเพราะงานไม่สามารถทำให้สำเร็จลงได้โดยใช้คนเพียงคนเดียว ข้อจำกัดประการสุดท้ายคือ การแบ่งงานกันทำนี้ทำให้ไม่สามารถจะทำงานโดยกระโดดข้ามขั้นตอนหรือละเว้นจากงานในส่วนใดส่วนหนึ่งได้งานทุกชิ้นจะต้องผ่านไปทีละขั้นตอนจากเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด ข้อสำคัญที่สุดที่ทำให้งานสามารถดำเนินการผ่านแต่ละขั้นตอนไปได้นั้นจำเป็นจะต้องผ่านหลักการประสานงานเข้าด้วย

2. การประสานงาน (The Co-ordination of work) มี 2 วิธี คือการประสานงานโดยผ่านองค์การและการประสานงานโดยการครอบงำด้านความคิดการประสานงานโดยผ่านองค์การนั้น กระทำโดยการกำหนดระบบการใช้อำนาจ คือ ให้ผู้บังคับบัญชามีอำนาจในการสั่งการ จากบนลงล่างตามสายการบังคับบัญชามี 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 กำหนดงานที่จะต้องทำของแต่ละคนให้ชัดเจน

ขั้นที่ 2 กำหนดหัวหน้าแต่ละงานเพื่อให้แน่ใจว่าสามารถปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมายได้

ขั้นที่ 3 จัดเตรียมคนและความชำนาญให้กับคนงาน

ขั้นที่ 4 กำหนดโครงสร้างของอำนาจระหว่างหัวหน้าและผู้ใต้บังคับบัญชา

ในการประสานงานนั้นจะต้องคำนึงถึงเรื่องขอบเขตของการควบคุม กล่าวคือผู้บังคับบัญชาสามารถที่จะบังคับบัญชาลูกน้องได้จำนวนมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับลักษณะของงาน ลักษณะของการบริหารและลักษณะของผู้ใต้บังคับบัญชาเองนอกจากนั้นการประสานงานจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของการรับคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวจะช่วยให้ลูกน้องสามารถทำงานได้อย่างประสบความสำเร็จ มากกว่าการรับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาหลายคนสำหรับการประสานงานโดยการครอบงำด้านความคิดนั้น คูลิคค์ ให้ความหมายว่า หมายถึง การสร้างระบบการฝึกอบรมด้านเทคนิคและการให้เรียนรู้เกี่ยวกับวิชาชีพการสร้างให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงเป้าหมายใหญ่ขององค์การ เช่น กรณีที่เป็นหน่วยงานของรัฐบาลจะต้องทำให้คนในองค์กรรัฐบาลตระหนักถึงผลประโยชน์สาธารณะหรือในกรณีที่เป็นองค์กรอื่นๆ ก็จะเน้นให้คนในองค์กรมุ่งสู่การทำงานที่แสดงถึงประสิทธิผลขององค์การ

3. รูปแบบขององค์การ (Organization patterns) หมายถึง การใช้อำนาจในองค์การควรจะเป็นทั้งการสั่งการจากบนลงล่าง (Top Down) และการรายงานผลหรือ การสรุปผลงานจากล่างขึ้นบน (Bottom Up)

F.W.Taylor (เฟรดริก วินสโลว์ เทเลอร์) เป็นบิดาแนวความคิดด้านการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งรู้จักดีว่าเป็นทฤษฎีการจัดการแบบคลาสสิกเขาเป็นผู้ริเริ่มนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาแก้ไขปัญหามที่พบเห็นในองค์การที่เขาทำอยู่ ซึ่งเป็นการนำหลักการที่มีกฎเกณฑ์เข้ามาแทนที่วิธีการลองผิดลองถูกที่เคยใช้กัน โดย เทเลอร์ ได้เสนอหลักการจัดการตามแนวคิดของเขาไว้ พอสรุปได้ดังนี้ (อ้างในพยอม วงศ์สารศรี:36)

1. พัฒนาวิธีทำงานวิธีที่ดีที่สุด (One best way) ที่ผ่านการวิเคราะห์อย่างมีหลักเกณฑ์แทนการใช้กฎที่ไม่แน่นอน (rule of thumb)
2. ใช้หลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ที่มีหลักเกณฑ์ คัดเลือก ฝึกหัด สอน และพัฒนาคนงานให้มีคุณสมบัติตรงตามงานที่ปฏิบัติเพราะในอดีคนงานจะทำงานของตนและแสวงหาประสบการณ์ไปเรื่อยๆ จนพบวิธีที่ดีที่สุดด้วยตนเอง
3. มีการร่วมมือกับคนงานอย่างจริงจังเพื่อให้เชื่อมั่นได้ว่างานทั้งหมดได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่ได้พัฒนาขึ้น
4. มีการแบ่งงานและความรับผิดชอบระหว่างการจัดการและแรงงาน หรือกล่าวง่ายๆ ว่า มีการแบ่งงานและความรับผิดชอบระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายผลิตเพราะในอดีตนั้นงานและความรับผิดชอบส่วนใหญ่จะตกอยู่ฝ่ายผลิต (คนงาน)

สรุป แนวคิดด้านการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ของ Taylor ได้ดังนี้

1. ให้ความสำคัญด้านศาสตร์ไม่ใช่กฎที่ไม่แน่นอน
2. มีการประสานร่วมงานกันมากกว่าความขัดแย้ง
3. เน้นผลผลิตสูงสุดแทนที่การจำกัดผลผลิต
4. จัดให้มีการคัดเลือกการฝึกหัดและการจัดคนงานให้ทำงานด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์
5. มีการพัฒนาพนักงานให้มีความสามารถสูงสุดเท่าที่เป็นไปได้
ทั้งนี้เพื่อตัวพนักงานเองและความเจริญขององค์การ

Stephen P Robbins (สตีเฟน พี โรบินส์) ได้นำเสนอ หลักการบริหารในลักษณะของอักษรย่อ POLE ออกเป็น 4 ส่วน คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) ภาวะผู้นำ (Leading) การประเมินผล (Evaluating) ได้กล่าวว่า เริ่มเน้นที่ระบบของการประเมินผลและพบว่า การควบคุม การบังคับบัญชา การสั่งการ การจูงใจการสื่อข้อความ มีลักษณะที่สัมพันธ์กันอย่างมากและเป็นศิลปะที่ต้องอาศัยทักษะ Robbins ให้ศึกษารวมกันในส่วนที่เรียกว่า การนำองค์การ

(Leading) (อ้างในพงศ์สันต์ ศรีสมทรัพย์และชลิดา ศรีมณี, 2537:73-74) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. (P=Planning) การวางแผน หมายถึง การคิดหาวิธีการที่จะใช้ในการบริหารเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับรายละเอียดของงานที่จะทำในอนาคต ทั้งนี้เพื่อต้องการที่จะให้งานที่จะทำนั้นๆ บรรลุเป้าหมายและเป็นนโยบายที่กำหนดเอาไว้

2. (O=Organizing) การจัดองค์การ หมายถึง การจัดรูปงาน หรือการจัดโครงสร้างขององค์การ หมายถึง การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในเชิงกายภาพขององค์การ เช่น การกำหนดตำแหน่งอำนาจหน้าที่สายการบังคับบัญชาแผนภูมิขององค์การ เป็นต้น

3. (L=Leading) ภาวะผู้นำ หมายถึง ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้นำ) ใช้อิทธิพลและอำนาจของตนกระตุ้นจูงใจให้บุคคลอื่น (ผู้ตาม) มีความกระตือรือร้นเต็มใจทำในสิ่งที่เขาต้องการ โดยมีเป้าหมายขององค์การเป็นจุดหมายปลายทาง (อ้างในพยอม วงศ์สารศรี, 2536:196)

4. (E=Evaluating) การประเมินผล หมายถึง การตรวจสอบเปรียบเทียบผลงานที่ทำสำเร็จแล้ว เพื่อเปรียบเทียบกับแผนงานและวัตถุประสงค์ผลของการประเมินจะเป็นข้อมูลในการปรับปรุงแผนงานและวิธีการปฏิบัติในโอกาสต่อไป

Henry Fayol (เฮนรี ฟาโยล์) นักทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารได้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์ที่ได้จากการเป็นนักบริหารมาเป็นเวลานานและรวบรวมเขียนขึ้นเป็นหลักการบริหารหลักการของ ฟาโยล์ ดังกล่าว มีความถูกต้องอย่างยิ่งจนถึงได้ว่าเป็นทฤษฎีการบริหาร (ธงชัย, 2533:49-93) โดย ฟาโยล์ ได้สรุปสาระสำคัญตามแนวคิดของตนไว้ดังนี้ คือ (อ้างในวรรณ บุญกลิ่น ภาคนิพนธ์)

1. หน้าที่การบริหาร (Management Function) ฟาโยล์ ได้อธิบายถึง กระบวนการบริหารงานในลักษณะอักษรย่อ POCCC ว่า การบริหารจะต้องประกอบด้วยหน้าที่หลัก 5 ประการคือ

1.1 (P=Planning) การวางแผน หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อธุรกิจและกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

1.2 (O=Organizing) การจัดองค์การ หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะบริหาร จำต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักรสิ่งของและตัวคนอยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

1.3 (C=Commanding) การบังคับบัญชาสั่งการ หมายถึง ภาระหน้าที่ในการสั่งงานต่างๆ ของผู้บังคับบัญชาซึ่งจะทำให้งานสำเร็จผลด้วยดีนั้น ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีจะต้องเข้าใจคนงานของตนจะต้องเข้าใจข้อตกลงของการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่และรวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นทั้งลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้ใต้บังคับบัญชาของตนประจำเสมออีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ ไม่เหมาะสมแล้วก็ต้องปรับปรุงแก้ไขและเช่นเดียวกัน ถ้าหากผู้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ

1.4 (CO=Co-ordinating) การประสานงาน หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้และกำหนดให้ไปสู่จุดหมายเดียวกัน

1.5 (C=Controlling) การควบคุม หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันไว้ว่า กิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่วางไว้แล้ว หน้าที่ทั้ง 5 ที่ ฟาโยล์ ได้วิเคราะห์แยกแยะไว้นี้ ถือได้ว่า เป็นวิถีทางที่จะช่วยให้ผู้บริหารทุกคนสามารถบริหารงานของตนให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้

2. ภาวะผู้นำ (Leadership) ผู้บริหารจะต้องมีคุณลักษณะพร้อมด้วยความสามารถทางร่างกาย จิตใจ ไหวพริบ การศึกษาหาความรู้เทคนิคในการทำงานและประสบการณ์ต่างๆ ฟาโยล์ แยกแยะให้เห็นว่า คุณสมบัติด้านเทคนิควิธีการทำงานนั้นสำคัญที่สุดในระดับคนงานธรรมดาแต่สำหรับผู้บริหารระดับสูงขึ้นไปกว่านั้นความสามารถทางด้านการบริหารจะเพิ่มพูนความสำคัญตามลำดับและมีความสำคัญมากที่สุดในระดับผู้บริหารชั้นสูงสุด (Top Executive)

นอกจากนั้น ฟาโยล์ ยังได้เห็นว่า วิชาการบริหารเป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้กันได้และสมควรอย่างยิ่งที่จะนำไปสอนให้กับผู้ซึ่งจะออกไปทำงานในแทบทุกระดับ นั่นก็คือ ควรจะได้มีการอบรมความรู้ทางด้านการบริหารควบคู่กันไปกับความรู้ทางด้านเทคนิคในการทำงาน

3. หลักการบริหารงาน (Management Principles) ฟาโยล์ ได้วางหลักทั่วไปที่ใช้ในการบริหารไว้ 14 ข้อ ซึ่งใช้สำหรับเป็นแนวทางในการปฏิบัติสำหรับผู้บริหารหลักต่างๆ ดังกล่าวมีดังต่อไปนี้ คือ

3.1 หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of Work or Specialization) คือ การแบ่งแยกงานกันทำตามถนัดโดยไม่คำนึงถึงว่า จะเป็นงานทางด้านบริหารหรือด้านเทคนิคทั้งนี้ เป็นไปตามหลักของการใช้ประโยชน์ของแรงงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุดตามหลักเศรษฐศาสตร์

3.2 หลักที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority & Responsibility) ในทัศนะของฟาโยล์ อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่แยกแยะจากกันมิได้ ผู้ซึ่งมีหน้าที่ที่จะออกคำสั่งได้นั้น ต้องมีความรับผิดชอบต่อผลงานที่ตนทำไปนั้นด้วยในปัจจุบันนี้ เรายึดถือหลักที่ว่า อำนาจหน้าที่ควรมีเท่ากับความรับผิดชอบเมื่อผู้ใดได้รับมอบหมายให้ต้องรับผิดชอบต่องานอันใดอันหนึ่งผู้นั้นก็ควรจะได้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่เพียงพอที่จะใช้ปฏิบัติงานอันนั้นให้สำเร็จลุล่วงไป

3.3 หลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย (Discipline) โดยถือว่า ระเบียบวินัยในการทำงานนั้น เกิดจากการปฏิบัติตามข้อตกลงในการทำงานทั้งนี้โดยมุ่งที่จะก่อให้เกิดการเคารพเชื่อฟังและทำงานตามหน้าที่ด้วยความตั้งใจ ฟาโยล์ เห็นว่า วิธีที่จะรักษาระเบียบวินัยก็คือ

1. ต้องมีผู้บังคับบัญชาที่ดีในทุกระดับของการบริหาร
2. ข้อตกลงต่างๆ ต้องเป็นที่แจ้งชัดและยุติธรรมมากที่สุด
3. การลงโทษต้องกระทำอย่างระมัดระวังที่สุด

เรื่องดังกล่าวนี้จะทำได้ก็โดยที่ผู้บังคับบัญชาต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต และเป็นตัวอย่างที่ดีข้อตกลงระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาจะต้องเป็นไปอย่างยุติธรรมที่สุดและจะต้องยึดถือเป็นหลักปฏิบัติอย่างคงเส้นคงวา

3.4 หลักของการมีเอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of command) คือ ในการกระทำการใดๆ คนงานควรได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวเท่านั้นทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความสับสนในคำสั่ง ด้วยการปฏิบัติตามหลักการข้อนี้ย่อมจะช่วยให้สามารถจัดสาเหตุแห่งการเกิดข้อขัดแย้งระหว่างแผนงานและระหว่างบุคคลในองค์การให้หมดไปได้

3.5 หลักของการมีจุดหมายร่วมกัน (Unity of direction) เป็นหลักการที่มีกิจกรรมที่ดำเนินไปในทิศทางเดียวกันเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายตามแผนงานที่ตั้งเอาไว้เพียงแผนเดียวเท่านั้น ฟาโยล์ เชื่อว่า การที่จะให้เป็นไปตามหลักการดังกล่าวนี้ได้ย่อมขึ้นอยู่กับที่จะต้องมีการจัดให้มีการจัดให้มีแผนกต่างๆ ที่เหมาะสมไว้ตั้งแต่ต้นหลักข้อนี้จึงเกี่ยวข้องกับโครงสร้างขององค์การเป็นสำคัญ ซึ่งแตกต่างกับหลักของการมีเอกภาพในการบังคับบัญชา ซึ่งเป็นหลักเกี่ยวข้องกับกลไกของตัวบุคคลที่อยู่ร่วมกันภายในโครงสร้างการจัดการให้มีจุดหมายร่วมกันนั้น จะมีใช้หลักประกันที่จะทำให้มีเอกภาพในการบังคับบัญชาขึ้นได้แต่ในขณะเดียวกันเอกภาพในการบังคับบัญชาจะมีขึ้นไม่ได้เลยถ้าหากปราศจากการปฏิบัติตามหลักของ

การมีจุดมุ่งหมายร่วมกันดังกล่าวนี้ หลักการมีจุดมุ่งหมายร่วมกันจึงต้องมียุ่เสมอควบคู่กับการจัดให้มีหลักของการมีเอกภาพในการบังคับบัญชา

3.6 หลักการถือประโยชน์ส่วนบุคคลนั้นเป็นรองจากประโยชน์ส่วนรวม โดย (Subordination of Individual to General Interest) หลักข้อนี้ระบุว่า ส่วนรวมย่อมสำคัญกว่าส่วนย่อยต่างๆ และเป้าหมายส่วนรวมของกลุ่มจะต้องมีความสำคัญเหนือกว่าเป้าหมายส่วนบุคคลหรือของส่วนย่อยต่างๆ เพื่อที่จะให้สำเร็จผลเป้าหมายของกลุ่ม (องค์การ) นั้น ผลประโยชน์ส่วนตัวเสียของกลุ่มย่อมต้องสำคัญเหนือกว่าอื่นใดทั้งหมด

3.7 หลักการให้ผลประโยชน์ตอบแทน (Remuneration) การให้และวิธีการให้ผลประโยชน์ตอบแทนควรที่จะยุติธรรมและให้ความพอใจมากที่สุดแก่ทั้งทางฝ่ายลูกจ้างและนายจ้าง

3.8 หลักของการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง (Centralization) หมายถึงว่า ในการบริหารควรจะมีการรวมอำนาจไว้ที่จุดศูนย์กลางเพื่อให้สามารถควบคุมส่วนต่างๆ ขององค์การไว้ได้เสมอและการกระจายอำนาจจะมากน้อยเพียงใดก็ย่อมแล้วแต่กรณีและในการที่จะเลือกทำวิธีใดมากน้อยเพียงใดนั้น แต่ละคนจะเลือกทำโดยให้ผลประโยชน์รวมสูงสุดเท่าที่จะทำได้

3.9 หลักของการสร้างไว้ซึ่งสายงาน (Scalar Chain) สายงานอันนี้คือ สายการบังคับบัญชาจากระดับสูงยังระดับต่ำสุด ด้วยสายการบังคับบัญชาดังกล่าวให้การบังคับบัญชาเป็นไปตามหลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวและช่วยให้เกิดระเบียบในการส่งข้อมูลข่าวสารระหว่างกันอีกด้วย ฟาโยล์ กล่าวว่า ถ้าหากสายการบังคับบัญชานี้ยังยาวห่างออกไปแล้วการพยายามบังคับบัญชาให้เป็นไปตามหลักข้อนี้ย่อมก่อให้เกิดปัญหาความยากลำบากในการติดต่อระหว่างผู้ที่อยู่ในระดับเดียวกันที่ต่ำลงมา เพราะการติดต่อจะต้องย้อนผ่านขึ้นไปยังผู้บังคับบัญชาที่อยู่ในระดับสูงตามสายงานเสียก่อน ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงเป็นการสมควรที่จะอนุโลมให้ผู้บังคับบัญชาที่อยู่ในระดับเดียวกันติดต่อกันเองได้โดยตรงโดยไม่ต้องดำเนินตามสายการบังคับบัญชาตามปกติราบเท่าที่ผู้บังคับบัญชาเห็นว่า จะไม่ทำให้สายการบังคับบัญชาหย่อนประสิทธิภาพลงแต่อย่างใด วิธีการที่สมควรก็คือ การติดต่อกันเองโดยตรงระหว่างผู้บังคับบัญชาที่อยู่ในระดับต่ำนั้นควรจะกระทำได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากผู้บังคับบัญชาของตนเสียก่อน

3.10 หลักของความมีระเบียบเรียบร้อย หรือการออกคำสั่ง (Order) ฟาโยล์ ถือว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าสิ่งของหรือคนต่างต้องมีระเบียบและรู้ว่าตนเองอยู่ในที่ใดของส่วนรวมหลักการนี้ก็คือ หลักมูลฐานที่ใช้ในการจัดสิ่งของและตัวคนในการจัดองค์การนั่นเอง ในการจัดระเบียบสำหรับการทำงานของคนงานในองค์การนั้น ผู้บริหารจำต้องกำหนดลักษณะและ

ขอบเขตของงานให้ถูกต้อง แจ่มชัด พร้อมกับระบุให้เห็นว่าสัมพันธ์ต่องานอื่นอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการเตรียมคนและงานร่วมกันอย่างมีระเบียบ

3.11 หลักของความเสมอภาค (Equity) ผู้บริหารต้องยึดถือความเอื้ออารี และความยุติธรรมเป็นหลักปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งความจงรักภักดีและการอุทิศตนเพื่อหน้าที่การปฏิบัติงาน

3.12 หลักของความมีเสถียรภาพ (Stability of tenure) ของการว่าจ้างทำงานของผู้บริหารและคนงานต่างต้องใช้ระยะเวลาหนึ่งเพื่อเรียนรู้งานจนทำงานได้ดี แต่ถ้าหากเขาถูกออกจากราชการนั้นกลางคัน (ก่อนครบระยะเวลาเรียนงานดังกล่าว) ย่อมเป็นการสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์การที่คนเข้าออกมากย่อมเป็นสาเหตุให้ต้องสิ้นเปลืองและเป็นผลของการบริหารงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ

3.13 หลักของความคิดริเริ่ม (Initiative) เนื่องจากว่า คนฉลาดย่อมต้องการที่จะได้รับความพอใจจากการที่ตนได้ทำอะไรด้วยตนเอง ดังนั้น ฟาโพล์ จึงเห็นว่า ผู้บังคับบัญชาควรจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ผู้น้อยได้ใช้ความคิดริเริ่มของตนเองบ้าง การช่วยคิดริเริ่มของคนงานทุกคนจะเป็นพลังอันสำคัญที่จะทำให้องค์กรก้าวข้ามขีดจำกัดและข้อเสนอดังกล่าวจะเป็นเครื่องช่วยให้คนแสดงออกซึ่งความคิดริเริ่มดังกล่าวได้

3.14 หลักของความสามัคคี (Esprit de corps or Union is strength) ความหมายก็เช่นเดียวกับคำกล่าวที่ว่า “สามัคคีคือพลัง” หลักข้อนี้เน้นถึงความจำเป็นที่คนต้องทำงานเป็นกลุ่มที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการติดต่อสื่อสารเพื่อให้มาซึ่งการทำงานที่ดี นอกจากนี้หลักของความสามัคคียังมีส่วนช่วยส่งเสริมให้หลักของการมีเอกภาพในการบังคับบัญชาให้ได้ผลดียิ่งขึ้นอีกด้วย

สรุป การบริหารนั้นเป็นการร่วมมือกันภายในองค์กรที่พร้อมใจกันปฏิบัติหน้าที่มุ่งที่จะทำให้ประสบความสำเร็จเพื่อที่ผลักดันองค์กรให้เจริญเติบโตมีการประสานงานระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นการสื่อสารภายในการและพร้อมที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

2.1.2.1 การวางแผน

Russell L. Ackoff (1970 อ้างในวิรัตน์ มานะกิจและพรณี ประเสริฐวงศ์, 2519:37) ได้กล่าวว่า “การวางแผน” คือการกำหนดรูปแบบของอนาคตตามที่ต้องการพร้อมทั้งกำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

ธงชัย สันติวงษ์ (2539:36) ได้ให้ความหมายของการวางแผนไว้ว่า “การวางแผน” (Planning) คือ การเชื่อมโยงตัวเราจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการจะไปถึงการวางแผน จึงเป็นกระบวนการวิเคราะห์เพื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ที่ต้องการ โดยมีการคาดคะเนปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นและทำการพัฒนาหาวิธีการแก้ไขเอาไว้ล่วงหน้าทั้งนี้โดยจะต้องมีการคิดพิจารณารายละเอียดสิ่งที่จะต้องทำว่าต้องทำอะไร เมื่อไร พร้อมกับระบุผลสำเร็จต่างๆ ที่ต้องการจะนำกิจกรรมมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์ตามที่ได้อ้างเอาไว้ การวางแผนจึงเปรียบเสมือนเป็นการจัดทำพิมพ์เขียวหรือคล้ายแผนที่นำทางที่องค์กรจะนำมาใช้เพื่อก้าวไปข้างหน้า

2.1.2.1.1 ความสำคัญการวางแผน

ธงชัย สันติวงษ์ (2539:37) ได้ระบุถึงความสำคัญของการวางแผนไว้ 5 ประการด้วยกัน คือ

1. การวางแผนช่วยให้สามารถระบุเป้าหมายผลสำเร็จ หรือผลงานที่ต้องการออกมาได้อย่างชัดเจน นั่นคือ การระบุผลงานที่วัดด้วยตัวเกณฑ์ต่างๆ จะสามารถกำหนดขึ้นมาได้พร้อมกับแผนงานและกำหนดเวลาการทำงานตามแผน ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารและหัวหน้างานทุกระดับทราบถึงสิ่งต้องการทำให้สำเร็จลุล่วงไปที่เป็นทั้งผลงานรวมองค์การและผลงานย่อยของแผนกต่างๆ ด้วย

2. การวางแผนช่วยในการกำหนดและระบุหน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องทำโดยแบ่งแยกให้เห็นชัดเจนว่า ใครรับผิดชอบต้องทำอะไรด้วยเหตุผลใดและต้องทำเมื่อไรซึ่งจะช่วยให้สามารถเชื่อมโยงและรวบรวมกิจกรรมต่างๆ ที่กระทำโดยหลายๆ ฝ่ายให้เข้ากันได้และในเวลาเดียวกันก็จะสามารถหลีกเลี่ยงปัญหาการทำงานซ้ำซ้อนกัน หรือการเกี่ยงงานกันให้หมดสิ้นไป

3. การวางแผนช่วยให้กิจการสามารถมีนโยบายที่ชัดเจนที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องชี้นำและประสานการทำงานของบุคคลฝ่ายต่างๆ ที่ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็แยกกันรับผิดชอบทำการตัดสินใจแก้ไขปัญหามองหน้างานของตน

4. การวางแผนช่วยให้มีการคาดคะเนปัญหาที่อาจเกิดขึ้นล่วงหน้าและทำการป้องกัน หรือแก้ไขก่อนที่จะการเสียหายจะเกิดขึ้นและยังช่วยให้สามารถระดมและประสานทรัพยากรและกิจกรรมที่จำเป็นต่างๆ ทั้งทางด้านบุคลากร เครื่องอุปกรณ์และวัตถุดิบให้มีพร้อมเพื่อเตรียมไว้รับมือกับปัญหารวมทั้งยังสามารถมอบหมายให้มีการดำเนินการให้ลุล่วงไปตามเวลาที่กำหนดด้วย

5. การวางแผนช่วยให้ผู้บริหารสามารถใช้วิธีการควบคุมที่คล่องตัวและเหมาะสมโดยสามารถใช้วิธีการควบคุมแต่น้อยเท่าที่จำเป็นที่จะให้งานสำเร็จผลลุล่วงไปด้วยดี ทั้งนี้โดยอาศัยแผนงานต่างๆ คือวัตถุประสงค์นโยบายและแผนงานเป็นเครื่องกำกับ ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมของบุคคลที่ต้องการจะให้ควบคุมในเป้าหมายและหลักการ

George R. Terry (อ้างในวีรณารถ มานะกิจและพรณี ประเสริฐวงศ์, 2519:39) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการวางแผนไว้เช่นกันว่า การที่จะดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ก่อนการดำเนินงานจะต้องมีการวางแผนอย่างเหมาะสมเสียก่อน ซึ่งหมายความว่า ควรใช้กำลังปัญญาก่อนที่จะใช้กำลังกายลงมือปฏิบัติงานนั่นเองความสำคัญของการวางแผนอาจสรุปได้ ดังนี้

1. การวางแผนมีความสำคัญเท่ากับการทำ
2. การวางแผนอาจช่วยให้ผู้บริหารพ้นจากความล้มเหลว
3. การวางแผนช่วยให้ผู้บริหารมีความหวังที่จะได้ผลงานที่ถูกต้องและใกล้เคียงกับแผนการที่วางไว้
4. การวางแผนทำให้เกิดความเชื่อมโยง
5. การวางแผนไม่เพียงแต่เป็นการหาคำตอบให้แก่ปัญหาแต่ละปัญหานั้นแต่ยังเป็นวิธีการหรือแนวทางใหม่สำหรับการดำเนินการด้วย
6. การวางแผนช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
7. การวางแผนช่วยลดต้นทุนการปฏิบัติงาน

2.1.2.1.2 ลักษณะของการวางแผน

Ibid (อ้างในวีรณารถ มานะกิจและพรณี ประเสริฐวงศ์, 2519:37) แสดงลักษณะสำคัญๆ ของการวางแผนไว้ 4 ประการ คือ

1. แผนงานนั้นจะต้องสนับสนุนวัตถุประสงค์ขององค์การ หมายถึง จุดมุ่งหมายของแผนงานทุกๆ แผนก็เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การและต้องมีการลงมือกระทำตามแผนงานเพื่อให้องค์การประสบผลสำเร็จ ซึ่งแผนงานจะเป็นการคาดการณ์ล่วงหน้า การกระทำนั้นจะทำให้วัตถุประสงค์ขององค์การสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี
2. การวางแผนเป็นเรื่องที่ต้องทำก่อนเรื่องอื่นๆ คือการบริหารงานขององค์การให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น ผู้บริหารจะต้องวางแผนจัดองค์การ จัดคนเข้า

ทำงาน อำนาจการและควบคุมงานซึ่งจะเห็นว่า การวางแผนเป็นงานพื้นฐานที่จะต้องทำก่อนงานอื่นๆ

3. การวางแผนมีอยู่ทุกระดับชั้นขององค์การเพราะการวางแผนเป็นหน้าที่ของผู้บริหารทุกระดับ ซึ่งมีขอบเขตต่างกันตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ตลอดจนลักษณะของนโยบายและแผนงานแต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีผู้มองข้ามความสำคัญของการวางแผนไปอยู่บ้าง เช่น อาจเห็นว่าเป็นเรื่องของผู้บริหารระดับสูงเท่านั้นที่จะต้องวางแผนแม้ว่าผู้บริหารระดับสูงจะใช้เวลาส่วนใหญ่กับการวางแผนก็ตามแต่ผู้บริหารระดับกลางและระดับรองลงไปก็จะต้องวางแผนภายในขอบเขตความรับผิดชอบของตนเองด้วย จึงกล่าวได้ว่า การวางแผนนั้นมีอยู่ทุกระดับขององค์การ

4. ประสิทธิภาพของแผน หมายถึง การวัดประสิทธิภาพของแผนหนึ่งๆ นั้น อาจทำได้โดยการพิจารณาถึงผลประโยชน์สูงสุดที่ได้จากการดำเนินงานตามแผนงานนั้นๆ ซึ่งอาจทำได้โดยการเปรียบเทียบผลการดำเนินงาน (Input) กับบรรดาทรัพยากรทั้งหลายที่ใช้ไป (Output) และรวมถึงความพึงพอใจในผลงานที่ได้รับมอบหมายด้วยคุณค่าและประสิทธิภาพของแผนงานนั้น มักจะกำหนดเป็นหน่วยเงินตรา หน่วยเวลา หรือหน่วยผลิตและขนาดของความพึงพอใจของบุคคลหรือกลุ่ม

2.1.2.2 การจัดองค์การ

Chester Barnard (อ้างในสมคิด บางโม, 2538:14) กล่าวว่า “องค์การ” ที่เป็นแบบแผนนั้น หมายถึง ความร่วมมือกันระหว่างบุคคลหลายคน ซึ่งมีความตั้งใจจริงที่จะร่วมกันดำเนินกิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์

ชวลิต ประภาวนนท์ (2539:216) ได้ให้ความหมาย ขององค์การไว้ว่า “องค์การ” หมายถึง โครงสร้างที่ได้สร้างขึ้นตามกระบวนการโดยมีการรับพนักงานให้เข้าทำงานร่วมกันในฝ่ายต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้หรือหมายถึงกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปที่มีความผูกพันกัน ซึ่งให้ความพยายามหรือความสามารถร่วมกันในการผลิตสินค้า หรือบริการ เพื่อให้ประสบความสำเร็จ หรือหมายถึง การจัดระบบระเบียบให้แก่บุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

ธงชัย สันติวงษ์ (2539:63) ได้ให้ความหมาย การจัดองค์การ (Organizing) ว่า คือการจัดระเบียบกิจกรรมให้เป็นกลุ่มก้อนเข้ารูปและการมอบหมายงานให้คนปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของงานที่ตั้งไว้การจัดองค์การจะเป็นกระบวนการที่

เกี่ยวกับการจัดระเบียบความรับผิดชอบต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนต่างฝ่ายต่างทราบว่าใครต้องทำอะไรและใคร หรือกิจกรรมใดต้องสัมพันธ์กับฝ่ายอื่นๆ อย่างไรบ้าง

2.1.2.2.1 ความสำคัญขององค์การ

องค์การเป็นทีมของคนและเป็นที่รวมของงานต่างๆ เพื่อให้พนักงานขององค์การปฏิบัติงานได้อย่างเต็มความสามารถจึงจำเป็นต้องจัดแบ่งหน้าที่การทำงานกันทำและมอบอำนาจให้รับผิดชอบตามความสามารถและความถนัดถนัดเป็นองค์การขนาดใหญ่และมีคนมากตลอดจนงานที่ต้องทำมีมากก็ต้องจัดหมวดหมู่ของงานที่เป็นอย่างเดียวกันหรือมีลักษณะใกล้เคียงกันมารวมเข้าด้วยกันเรียกว่า ฝ่าย หรือแผนกงานแล้วจัดให้คนที่มีความสามารถในงานนั้นๆ มาปฏิบัติงานรวมกันในแผนกนั้นๆ และตั้งหัวหน้างานขึ้นรับผิดชอบควบคุม

ขลิท ประภาวณท์ (2539:216) กล่าวถึง ความสำคัญในการจัดองค์การว่า “การจัดองค์การทำให้เราทราบถึงแนวทางปฏิบัติงานจึงทำให้เราไม่ทำงานซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกันในหน้าที่นอกจากนั้นยังช่วยให้พนักงานได้ทราบขอบเขตของงานการติดต่อประสานงานกันจะได้สะดวกขึ้นจึงให้ผู้บริหารสามารถที่จะตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว”

ธงชัย สันติวงษ์ (2539:63) แสดงสำคัญของการจัดองค์การที่ดีไว้ 5 ประการ คือ

1. ช่วยกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบอำนาจหน้าที่และภารกิจต่างๆ
2. ช่วยในการประสานหน้าที่งานต่างๆ โดยการกำหนดขอบเขตและจัดกลุ่มงานที่สัมพันธ์กันให้อยู่ในหน่วยเดียวกัน
3. ช่วยป้องกันการงานซ้ำซ้อน
4. ช่วยลดความสับสนในการทำงานมุ่งสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้
5. ช่วยลดข้อขัดแย้งและความอึดอัดใจระหว่างคนงานซึ่งเท่ากับเป็นการช่วยให้ขวัญกำลังใจในการทำงานดีขึ้น

พยอม วงศ์สารศรี (2537:101) กล่าวว่า การจัดองค์การอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะขององค์การย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

1. ทำให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยดี

ซ้ำซ้อนและความล่าช้า

ปฏิบัติงาน

2. ทำให้งานทุกอย่างในองค์กรดำเนินไปด้วยความสำเร็จ

3. ทำให้ประหยัดและคุ้มค่าเพราะไม่เกิดปัญหาความ

4. ทำให้องค์กรสามารถพัฒนาและเจริญเติบโตต่อไป

5. ทำให้สมาชิกเกิดการร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน

6. ทำให้สมาชิกในองค์กรมีขวัญและกำลังใจในการ

2.1.2.2.2 หลักเกณฑ์ในการจัดองค์การ

Herbert G. Hicks (อ้างในชมรมลูกพ่อขุนประยุทธ์, 2540:38) เสนอว่า การจัดองค์การเกี่ยวข้องกับสิ่งสำคัญ 3 ประการ

โดยทำให้สำเร็จตามเป้าหมายได้

1. กำหนดกิจกรรมเฉพาะอย่างยิ่งที่จำเป็นเพื่อให้เป็นไป

2. จัดกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นระบบหรือเป็นโครงสร้าง

บุคคลที่กำหนดไว้ให้มีอิสระต่อการปฏิบัติหน้าที่

3. มอบหมายภารกิจต่างๆ ให้แก่ตำแหน่งงานต่างๆ และกลุ่ม

2540:38) เห็นว่าหลักสำคัญของการจัดองค์การประกอบด้วย

1. วัตถุประสงค์

2. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ

3. ความรับผิดชอบของผู้บังคับบัญชา

4. สายการบังคับบัญชา

5. ช่วงการบังคับบัญชา

6. การร่วมมือประสานงาน

7. หลักการทำงานตามความชำนาญเฉพาะ

8. เอกภาพในการบังคับบัญชา

ธงชัย สันติวงษ์ (2539:64) เสนอขั้นตอนของกระบวนการจัดองค์การไว้ 3 ขั้นตอน ซึ่งมีดังต่อไปนี้ คือ

1. การจัดโครงสร้างองค์การ คือ การแยกประเภทจัดหมวดหมู่ของงานและการตำแหน่งงานต่างๆ
2. การจัดโครงสร้างอำนาจหน้าที่ คือ การพิจารณาขอบข่ายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบให้กับตำแหน่งๆ ในโครงสร้างโดยใช้วิธีการมอบหมายงานจากระดับสูงสุดลงมาตามโครงสร้างงานที่กำหนดไว้
3. การจัดโครงสร้างองค์การ คือ ขั้นตอนการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างงานและโครงสร้างอำนาจหน้าที่ที่ให้รวมกลุ่มเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยอาศัยสายการบังคับบัญชาเป็นเส้นเชื่อมโยง

2.1.2.3 การจัดคนเข้าทำงาน

ความหมายของ การจัดคนเข้าทำงาน การบริหารงานนั้น จุดมุ่งหมายสำคัญ คือ ความต้องการให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพทรัพยากรพื้นฐานของการบริหารงาน คือ (คน=Man) (เงิน=Money) (วัสดุอุปกรณ์เครื่องมือ= Material) และ(วิธีการจัดการ =Management) หรือที่เรียกกันย่อๆว่า 4 Msในบรรดาปัจจัย 4 ประการดังกล่าว คนนับว่ามีความสำคัญยิ่งตามขั้นตอนของกระบวนการจัดการนั้นจะต้องมี “การจัดคนเข้าทำงาน” (Staffing) เป็นขั้นตอนที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องจากการวางแผนและการจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงานเป็นลำดับขั้นที่สำคัญขั้นหนึ่งในกระบวนการจัดการ เป็นการจัดหาบุคคลและเจ้าหน้าที่ที่เหมาะสมกับความต้องการของลักษณะงานที่กำหนดไว้กล่าวง่ายๆ ว่าเป็นการหาคนที่เหมาะสมกับงานนั่นเอง (Put the right man in the right job)

สมพงษ์ เกษมสิน (อ้างในสุกิจ จุลละนันท์,ไม่ระบุ /ว.ด.ป) ได้กล่าวว่า การบริหารงานบุคคล (Staffing) เป็นกระบวนการวางแผนนโยบายระเบียบกรรมวิธีในการดำเนินการเกี่ยวกับตัวบุคคลที่ปฏิบัติงานในองค์การ โดยให้ได้บุคคลที่เหมาะสมและบำรุงรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพให้มีปริมาณอย่างเพียงพอเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

2.1.2.3.1 ความสำคัญของการจัดคนเข้าทำงาน

พยอม วงศ์สารศรี (2532:153) ได้ให้ความเห็นว่า การบริหารงานบุคคล (Staffing) หมายถึงกระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆพิจารณาบุคคลที่อยู่ในสังคมเพื่อดำเนินการพิจารณาสรรหาคัดเลือกและบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสม

เข้ามาอยู่ในองค์กรและขณะที่บุคคลเข้ามาปฏิบัติงานในองค์กรได้มีการจัดกิจกรรมพัฒนาความรู้ ฝึกอบรมให้บุคคลที่คัดเลือกเข้ามาเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีในการทำงานและยังรวมไปถึงการแสวงหาวิธีการที่ทำให้สมาชิกในองค์กรที่ต้องพ้นจากการทำงานสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ดังนั้น การจัดบุคคลเข้าทำงานนั้นจึงครอบคลุมถึงเครือข่ายในการปฏิบัติตามภารกิจดังต่อไปนี้ คือ

1. การวิเคราะห์งาน
2. การวางแผนทรัพยากรบุคคล
3. การสรรหาบุคคล
4. การคัดเลือก
5. การบรรจุและปฐมนิเทศ
6. การพิจารณาคำตอบแทน
7. การประเมินผลการปฏิบัติงาน
8. การเปลี่ยนแปลงตำแหน่ง

ศิริอร ชันธหัตต์ (2536:45) ได้กล่าวว่า การดำเนินการบริหารงานบุคคล ซึ่งเป็นกระบวนการของการสรรหาและคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาสู่หน่วยงานมีการปฐมนิเทศและมอบหมายงานให้ทั้งบุคลากรใหม่และบุคลากรเก่ามีการบำรุงรักษาสัมพันธภาพการเลื่อนตำแหน่งมีการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรมีการพิจารณาความดีความชอบและดูแลเรื่องสวัสดิการ

2.1.2.4 การสั่งการ

ความหมายของการสั่งการหรือการอำนวยการ Luther Gulick and Lyndall Urwick (อ้างในศิริอร ชันธหัตต์, 2536:45) ได้กล่าวว่า การสั่งการ (Directing) หมายถึง การสั่งการเป็นขั้นตอนที่สำคัญในกระบวนการการบริหารและเป็นบทบาทที่สำคัญของนักบริหารเพราะสั่งการและคำสั่งของผู้บริหารจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมขององค์กรหรือหน่วยงาน ซึ่งอาจจะเป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ก็ได้ การสั่งการเป็นการตัดสินใจของผู้บริหารในการกำหนดให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติงาน หรือดำเนินการในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง หรือเป็นการตัดสินใจในการเลือกทางเดินขององค์กรก็ได้

Luther Gulick (อ้างในพงศ์สันต์ ศรีสมทรัพย์และชลิดา ศรีมณี, 2523:74) ได้กล่าวว่า การสั่งการ (Directing) หมายถึงการใช้อำนาจและอิทธิพลของผู้บริหารในการชักจูงให้ผู้ปฏิบัติงานตามที่ได้มอบหมายตามตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ในแต่ละสายงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ

สมคิด บางโม (2540: 180) ได้กล่าวว่าการสั่งการหรือการอำนวยการ หมายถึง กิจกรรมทุกอย่างที่มุ่งผลักดันให้พนักงานทำตามที่ได้รับมอบหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งได้แก่ การสั่งการ การตัดสินใจแก้ไขปัญหา การชี้แนะสอนงานการจูงใจให้พนักงานทำงาน การสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานและการประสานงาน

2.1.2.4.1 ความสำคัญของการสั่งการหรือการอำนวยการ

สมคิด บางโม (2540: 180) ได้กล่าวว่า การสั่งการหรือการอำนวยการยังหมายถึง การชี้นำ (Leading) เป็นศิลปะอย่างหนึ่งมิใช่เป็นการสั่งการแต่เพียงอย่างเดียว การอำนวยการจะต้องทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นการช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานมิใช่ใช้อำนาจ สั่ง หรือ บังคับให้ทำดังนั้นการอำนวยการจึงควรประกอบด้วกิจกรรมหลายประการดังนี้

1) การตัดสินใจ (Decision-making) หมายถึงการตัดสินใจเลือกทางปฏิบัติซึ่งมีหลายทางเป็นแนวทางปฏิบัติไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ การตัดสินใจนี้อาจเป็นการตัดสินใจที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลายสิ่งหลายอย่างเพื่อความสำเร็จตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ในทางปฏิบัติการตัดสินใจมักเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ยุ่ยากสลับซับซ้อนและมีวิธีการแก้ไขปัญหาให้วันจลยมากกว่าหนึ่งทางเสมอ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้วินิจฉัยปัญหาว่จะเลือกสั่งการปฏิบัติโดยวิธีใดจึงจะบรรลุเป้าหมายอย่างดีที่สุดและบังเกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่องค์การนั้น การตัดสินใจนี้บางท่านเรียกว่า การตัดสินใจสั่งการ

2) การสั่งการ (Commanding) หมายถึง การที่ผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานมอบหมายให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งอาจจะมอบนโยบายโดยการสั่งด้วยวาจา หรือเป็นลายลักษณ์อักษร

1. ลักษณะของการสั่งการที่ดี ต้องเป็นคำสั่งที่สามารถปฏิบัติได้ผู้รับคำสั่งจะต้องมีอำนาจเวลาและอุปกรณ์ในการดำเนินงานเพียงพอที่จะปฏิบัติงานตามคำสั่งนั้นๆ การสั่งงานที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

1.1) เป็นเรื่อง que ผู้รับคำสั่งสนใจ เช่น งานที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่โดยตรง หรือเป็นงานที่ผู้รับคำสั่งอาจได้รับประโยชน์ตอบแทน

- 1.2) คำสั่งต้องเกี่ยวข้องกับหน่วยงาน ไม่ใช่เป็นเรื่องส่วนตัว
- 1.3) คำสั่งต้องเหมาะสมชัดเจนเข้าใจง่ายไม่เยิ่นเย้อและสามารถปฏิบัติได้
- 1.4) คำสั่งต้องแน่นอนควรเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อป้องกันความผิดพลาด

2. กระบวนการของการออกคำสั่ง ควรดำเนินการเป็นขั้นตอนซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) การกำหนดงานที่จะสั่งให้ปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงประเภทของงานและปริมาณงานที่จะสั่งให้เหมาะสมกับคนที่รับคำสั่ง
- 2) การเลือกคนที่รับคำสั่งควรเป็นผู้มีความสามารถเหมาะสมกับงานและคำนึงถึงความรู้สึกของคนในหน่วยงานนั้นด้วย
- 3) การสั่งการ ควรสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรและเสนอแนะแนวทางในการปฏิบัติงานพร้อมทั้งมอบอำนาจในการปฏิบัติงานให้ด้วย
- 4) การให้การสนับสนุน เช่น ให้ความสำคัญแก่ผู้รับคำสั่ง แนะนำบุคคลที่จะต้องติดต่อด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ผู้รับคำสั่งมั่นใจว่าผู้ส่งพร้อมที่จะให้การสนับสนุนตลอดเวลา
- 5) การตรวจสอบความก้าวหน้าเป็นการควบคุมให้การปฏิบัติงานต่อเนื่องกันไป อาจสอบถามด้วยวาจาหรือให้รายงานเป็นลายลักษณ์อักษร
- 6) การวัดความสำเร็จเป็นการกระตุ้นการทำงานแบบหนึ่ง ทำให้ผู้ปฏิบัติงานมองเห็นความสำคัญของงานผู้รับคำสั่งจะรู้ว่าเมื่อรับคำสั่งไปแล้วได้ปฏิบัติถูกต้องสมบูรณ์เพียงใดและอาจถือเป็นการให้รางวัลแก่ผลงานของผู้นั้นด้วย

3. การจูงใจ (Motivation) หมายถึง การที่ผู้จัดการหรือผู้บริหารมีความเห็นตรงกันว่าพนักงานเป็นผู้ที่มีชีวิตจิตใจต้องให้ความสำคัญกับสวัสดิการเพิ่มค่าจ้างให้สูงขึ้น ปรับปรุงสภาพการทำงานและส่งเสริมกิจกรรมหลายๆ อย่างเพื่อจูงใจให้ทำงานเพราะความสำเร็จขององค์กรส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับความมากน้อยของการจูงใจพนักงานให้ทำงานด้วย

4. การสร้างขวัญในการทำงาน (Morale building) หมายถึง ความพึงพอใจและความตั้งใจในการทำงานของบุคคลที่จะอุทิศทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น สติปัญญา แรงกาย เวลา และทรัพย์สินเพื่อสนองความต้องการและวัตถุประสงค์ขององค์กรบุคคลที่มีขวัญดีหรือมีน้ำใจในการทำงานนั้นย่อมจะมีความรักความพอใจในงานที่ตนทำอยู่อยากทำงานด้วยใจสมัครมีความสุข

กับงาน โดยต้องมีผู้ใดมาบีบบังคับให้ทำงาน เรื่องขวัญของบุคคลจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้บริหารจะละเลยเสียมิได้

5. การประสานงาน (Co-ordinating) หมายถึง การจัดระเบียบการทำงาน และการติดต่อกันเพื่อให้งานและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ร่วมมือปฏิบัติการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวไม่ทำให้งานซ้ำซ้อนกันขัดแย้งกันหรือเหลื่อมล้ำกันทั้งนี้เพื่อให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นสมานฉันท์และมีประสิทธิภาพ

6. การสื่อสาร (Communication) หมายถึงการส่งข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งโดยการออกคำสั่ง หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในองค์การการติดต่อสื่อสารที่ดีจะทำให้การดำเนินงานขององค์กรราบรื่นไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.2.5 การประสานงาน

ความหมายของการประสานงาน Henri Fayol (อ้างในสมคิด บางโม, 2540:72) ได้ให้ความเห็นว่า การประสานงาน คือการจัดระเบียบการทำงานไม่ให้ก้าวท้าวกัน ติดต่อประสานงานให้หน่วยงานย่อยต่างๆ ขององค์กรและประสานคนให้ทำงานโดยราบรื่นไม่ให้ขัดแย้งกัน

ศิริอร ชันธหัตถ์ (2536:51) ได้กล่าวว่า การประสานงานมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อขนาดองค์กรธุรกิจ กล่าวคือ ถ้าองค์กรมีขนาดใหญ่ เช่น บริษัทธนาคารกรุงเทพ จำกัด จำเป็นต้องจัดระบบประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำมาซึ่งความสำเร็จและกำไรขององค์กรและยังจะลดค่าใช้จ่ายและความยุ่งยากต่างๆ ลงไปได้มากในทางตรงกันข้ามถ้าเป็นองค์กรขนาดเล็ก การประสานงานมีความจำเป็นอยู่แต่มีความสำคัญลดลงเพราะสามารถติดต่อกันได้ง่าย นอกจากนั้นความสำคัญของการประสานงานที่ดียังสามารถป้องกันปัญหาต่างๆ ที่จะตามมา เช่น การเข้าใจผิด ลืม หรือแปลความหมายผิด เป็นต้น

พรณี ประเสริฐวงศ์และวีรนาถ มานะกิจ (2533:126) ได้กล่าวว่า การประสานงาน (Co-ordinating) หมายถึง การจัดให้มีวิธีประสานกิจกรรมต่างๆ เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายร่วมกันขององค์กร

2.1.2.5.1 ความสำคัญของการประสานงาน

สมคิด บางโม (2540:195) สาระสำคัญของการประสานงาน มี 4 ประการ ดังนี้

1) ประสานนโยบาย หรือวัตถุประสงค์ในองค์กรมีวัตถุประสงค์ 3 ระดับ คือ วัตถุประสงค์หลัก วัตถุประสงค์ในการบริหารและวัตถุประสงค์เฉพาะ

กรณีวัตถุประสงค์เหล่านี้แต่ละวัตถุประสงค์ยังมีส่วนย่อยลงไปอีกจึงจำเป็นต้องประสานงานระหว่างวัตถุประสงค์ให้ตรงกัน

2) ประสานเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานต้องการโดยทั่วไปมีบุคลากรจำนวนมากมีความรู้ ความสามารถ ทักษะและนิสัยต่างๆ กัน จำเป็นต้องมีการประสานงานให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน มิฉะนั้นการขัดแย้ง การริษยาและชิงดีชิงเด่นย่อมเกิดขึ้นโดยง่าย

3) ประสานการเงินและวัสดุ คือการจัดงบประมาณและวัสดุให้ได้สัดส่วนกันและจัดเตรียมไว้ให้ทันฤดูกาลทำงาน

4) ประสานกระบวนการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์การปฏิบัติงานต่างๆ เช่น การจัดรูปงาน การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนโยบายขององค์การ

2.1.2.6 การรายงานผล

ความหมายของการรายงานผล Luther Gulick (อ้างในพงศ์สันห์ ศรีสมทรัพย์และชลิดา สรมณี, 2523:73) ได้กล่าวว่า การจัดทำรายงาน เป็นการแสดงข้อเท็จจริงให้เห็นถึงรายละเอียดของงานที่ทำไปทำให้ผู้บริหารรู้ถึงผลงานความก้าวหน้าของงานและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

Luther Gulick and Lyndall Urwick (1937:17) (อ้างในศิริอร ชันธหัตถ์, 2536:47) ได้กล่าวถึงว่าการรายงานผล (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานและการประชาสัมพันธ์ขององค์การในการบริหารงานนั้น ผู้บริหารจะต้องดำเนินการตามกระบวนการบริหาร เริ่มจากการวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การสั่งการ การประสานงาน ต่อจากนั้นก็เป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องติดตามผลว่าที่ได้สั่งการหรือมอบหมายงานให้แก่ผู้ร่วมงานนั้นผลการปฏิบัติงานสอดคล้องและบรรลุเป้าหมายขององค์การหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการประเมินผลงานขององค์การและประเมินผลการปฏิบัติงานของเพื่อนร่วมงานด้วยและจะได้เป็นข้อมูลในการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บังคับบัญชาและประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบด้วย

2.1.2.6.1 ความสำคัญของการรายงานผล

สนธิ์ บางยี่ขันและจุฑารัตน์ บางยี่ขัน (2528: 543) ได้กล่าวว่าการรายงานผล (Reporting) คือหน้าที่ซึ่งเกี่ยวกับการรายงานผลการปฏิบัติงาน นักบริหารจะต้องมีเทคนิคในการเสนอผลงานให้ผู้บังคับบัญชาตามสายงานทราบความก้าวหน้า หรืออุปสรรคในรูปแบบที่ทันสมัย ถูกต้อง รวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ประกอบด้วยตัวเลข สถิติข้อมูลและรวมถึงการวิเคราะห์

เปรียบเทียบเพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถแก้ไขนโยบายที่ล้าสมัยให้เหมาะสมและสามารถวินิจฉัยสั่งการได้โดยถูกต้องกับความประสงค์ของประชาชนโดยรวม

1) การรายงานผล (Reporting) เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพนักงานในงานหรือแผนกหรือฝ่ายต่างๆ ขององค์การธุรกิจว่าบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การหรือไม่อาจจะแสดงไว้ในรายงานกิจการในรอบปีที่ผ่านมาว่ามีกำไรหรือขาดทุนสุทธิเท่าไรและแสดงงบดุลประจำปีที่ผ่านมา นอกจากนั้นอาจรายงานถึงอุปสรรคและข้อขัดข้องต่างๆ ด้วย

2) ความสำเร็จของการจัดการองค์การธุรกิจย่อมขึ้นอยู่กับ การได้ข้อมูลและรายงานทางการเงินที่ถูกต้อง โดยเฉพาะข้อมูลทางการเงินเป็นข้อมูลที่สำคัญที่จะช่วยให้การตัดสินใจของผู้จัดการมีประสิทธิภาพได้ ท่านคงจะเคยได้ยินมาแล้วว่าความล้มเหลวขององค์การธุรกิจสาเหตุหนึ่งนั้นมาจากการขาดข้อมูลทางการเงินที่เชื่อถือได้และบางองค์การมีการแบ่งบัญชีทำให้เปลี่ยนงบดุลจากขาดทุนไปเป็นกำไรได้

3) การจัดระบบบัญชีที่ดีและเชื่อถือได้ ย่อมจะช่วยให้กิจการขององค์การธุรกิจมีความมั่นคงและสามารถพัฒนากิจการได้ นอกจากนั้นการจัดระบบบัญชียังมีผลกระทบต่อการได้เสียในการชำระภาษีมากขึ้น หรือน้อยลงได้ เช่น การจ่ายให้แก่ผู้อื่นโดยมิได้หักภาษี ณ ที่จ่าย และการแทงหนีสูญถ้าไม่ถูกต้องตามกฎหมายอาจจะต้องเรียกเก็บภาษีเพิ่มขึ้น เป็นต้น

2.1.2.7 การงบประมาณ

ความหมายของการงบประมาณ Luther Gulick (อ้างในพงศัตถ์ ศรีสุมทรัพย์และชลิดา ศรีมณี, 2523:73) ได้กล่าวว่า การจัดงบประมาณในความหมายของ Luther Gulick พิจารณาว่า งบประมาณเป็นการแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดของการใช้จ่ายในรูปแบบบัญชีการเงินขององค์การซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานว่ามีการใช้จ่ายอย่างถูกต้องและชี้ให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการใช้เงิน

Luther Gulick and Lyndall Urwick (อ้างในสมคิด บางโม, 2540:72) ได้กล่าวว่า การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึงการบริหารงบประมาณในการบริหารงานนั้นผู้บริหารมีภารกิจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงบประมาณซึ่งมีภารกิจหน้าที่จะต้องปฏิบัติ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรกได้แก่การจัดทำงบประมาณซึ่งเป็นการวางแผนล่วงหน้าในการใช้เงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้าง หรือใช้จ่ายและขั้นตอนที่ 2 ได้แก่การดำเนินการใช้เงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างตามงบประมาณที่ได้รับนั้น

2.1.2.7.1 ความสำคัญของการงบประมาณ

การจัดทำงบประมาณ (Budgeting) หมายถึงกระบวนการจัดการองค์การธุรกิจจำเป็นต้องใช้งบประมาณทางการเงินเข้ามาช่วยเป็นปัจจัยในการดำเนินการจัดทำงบประมานนั้น จัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนและการควบคุมแผนงานและโครงการ ตลอดจนค่าใช้จ่ายต่างๆ ได้เป็นอย่างดีนอกจากนั้นการจัดทำงบประมาณยังช่วยให้สะดวกในการมอบหมายงาน การสั่งการ และการตัดสินใจด้วย ในการจัดทำงบประมาณขององค์การธุรกิจนั้น ได้มีนักวิชาการ คือ เซาว์ โรจนแสง (2523:164-166) ได้แบ่งไว้เป็น 6 ประเภทด้วยกัน คือ

1. งบประมาณการขาย (Sales budget) ได้แก่ การจัดทำงบประมาณยอดขายโดยประมาณการขายของฝ่ายขายว่าในองค์การธุรกิจนั้นๆ ในปีหน้าจะมียอดขายประมาณเท่าไรซึ่งจำเป็นต้องจัดทำงบประมาณการขายก่อนการทำงบประมาณอื่นๆ

2. งบประมาณค่าใช้จ่ายและค่าโฆษณา (Sales expense and advertising budgets) ได้แก่การงบประมาณค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการขายสินค้าหรือบริการ เช่น ค่าเช่าสำนักงาน ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า เงินเดือนพนักงาน ค่าเดินทาง ค่าคอมมิชชั่นของพนักงานและอาจรวมถึงค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาและค่าประกันสินค้าและอสังหาริมทรัพย์สำหรับค่าโฆษณาที่จำเป็นต้องตั้งงบประมาณไว้ด้วย เพราะจะช่วยในการสนับสนุนและส่งเสริมการขายของธุรกิจทุกประเภทได้เป็นอย่างดี

3. งบประมาณในการผลิต (Production budget) หลังจากได้จัดทำงบประมาณการขายหรืองบประมาณการขายสินค้า หรือบริการแล้วจำเป็นต้องทำงบประมาณของฝ่ายผลิตการจัดทำงบประมาณของฝ่ายผลิตก็อาศัยฐานจากงบประมาณ หรือยอดขายเป็นหลักจะได้ประมาณการวัตถุดิบและปัจจัยการผลิตอื่นๆ จัดรวมไว้เป็นงบประมาณในการผลิตต่อไป

4. งบประมาณเงินสด (Cash Budget) ในการดำเนินการทางธุรกิจจำเป็นต้องมีเงินสดไว้ใช้ในการหมุนเวียนเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น เงินเดือนพนักงานและหนี้เมื่อถึงกำหนดชำระ เป็นต้น จึงจำเป็นต้องจัดทำงบประมาณเงินสดไว้ด้วย

5. งบประมาณใช้จ่ายอื่นๆ (Other department budgets) นอกจากงบประมาณกล่าวถึงข้างต้นแล้วอาจมีค่าใช้จ่ายของงานหรือแผนกอื่นๆ ที่จำเป็นต้องใช้ก็ควรจัดตั้งงบประมาณไว้ด้วย เช่น การตั้งงบประมาณไว้เพื่อชำระหนี้กู้เป็นงวดๆ หรือเป็นรายปี เป็นต้น

6. งบประมาณคาดการณ์ของงบการเงิน (Estimated control)

เป็นการจัดทำประมาณรวมของทุกงาน หรือแผนหรือฝ่ายเพื่อจัดทำบุคลากรประจำงวดๆ หรือเป็นรายปี เป็นต้น

ดังนั้น ในส่วนมุมมองของนักบริหารทุกๆ องค์การย่อมที่จะต้องมีการวางแผนงานในการบริหารเพื่อที่จะนำพาองค์การไปสู่จุดหมายที่วางเอาไว้ ดังนั้น ก็เช่นเดียวกัน กับการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารซึ่งเป็นองค์การของคณะสงฆ์ที่จะต้องมีการวางแผนในการบริหารเพื่อที่จะพัฒนาให้ประสบความสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ยิ่งขึ้นไปโดยมีการวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล เป็นต้น และได้มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอไว้ ดังนี้

พิฑูร มะลิวัลย์และคณะ (อ้างในฝ่ายปฏิบัติการณ์, 2528:1)

กล่าวว่า การบริหารงานของหน่วยงานใดๆ ก็ตาม รวมทั้งการบริหารงานของวัดโสธรวรารามวรวิหาร ต้องมีปัจจัยเป็นสิ่งสำคัญซึ่งเป็นองค์ประกอบ หรือเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญเป็นพื้นฐานในการบริหาร ซึ่งประกอบไปด้วย คน เงิน วัสดุสิ่งของและการจัดการด้านเครื่องมือเครื่องจักร เทคโนโลยีเครื่องมือสื่อสารรวมถึงอำนาจหน้าที่ ระยะเวลาในการทำงานและความสะดวกต่างๆ ในการทำงานด้วย

หุบ กาญจนประกร (อ้างในฝ่ายปฏิบัติการณ์, 2528:4) ได้

นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับปัจจัยการบริหารงานให้สำเร็จโดยเขียนเป็นตัวย่อ POSDCORB ซึ่งรวมเอา นโยบาย (Polity) และอำนาจของการบริหาร (Authority) เข้าไปรวมเรียกว่า PAPOSDCORB กล่าวคือ ดร.หุบ เห็นว่า หน้าที่ของนักบริหารน่าจะมีมากกว่า 7 ประการ ตามที่กูลิคได้เสนอไว้ คือ ควรกำหนดว่า นักบริหารควรมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและจะต้องมีอำนาจในการกำหนดและการบริหารด้วย

ฟายล์ (สมพงษ์ เกษมสิน 2521:28) ได้เสนอปัจจัยขั้นมูล

ฐานที่ทำการบริหารงานประสบผลสำเร็จได้มี 5 ประการ คือ ต้องมีการวางแผนงาน การจัดองค์การ การบังคับบัญชา การประสานงาน การควบคุม

สรุป การบริหารงานที่ประสบความสำเร็จได้นั้น มีปัจจัยที่

สำคัญหลายๆ อย่าง เช่น การเงินงบประมาณ การติดต่อสื่อสารที่ดี การมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถในการตัดสินใจวินิจฉัยสั่งการ การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้องค์การประสบความสำเร็จตามที่ได้กำหนดไว้เพื่อที่จะพัฒนาสืบต่อไป

2.1.3 การพัฒนาตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา

ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนาการพัฒนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญงอกงาม (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Development) หากพิจารณาจากรากศัพท์ คำว่า “พัฒนา” มาจากภาษาบาลีว่า “วัฒนะ” หรือ “วัฒนา” คำนี้หมายถึง ความเจริญก้าวหน้า หรือภาวะยืนยาวนาน เช่น คำว่าอายุวัฒนะ หมายถึง ทำให้อายุยืนนานอันหมายถึง ความเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงดีไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียนและนอกจากนี้คำว่า วัฒนะ หมายถึง รุ่งเรืองไม่มีระเบียบเลขก็ได้ เช่น คำว่า “โลกวัฒโน” หมายถึง เป็นคนรกลอก เป็นสิ่ง/เป็นคนที่โลกไม่ต้องการ (จํานงค์ อธิวัฒน์สิทธิ 2548: 117) แต่อย่างไรก็ตาม คำว่า “การพัฒนา” ในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่าและตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อมๆ กัน 3 ด้าน (สุภาพร มากแจ้ง 2545:17-21) คือ

1. **ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล** หมายถึง การสร้างอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัด ซึ่งการพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัดการดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น อุโบสถ กุฏิ เมารุ ศาลาการเปรียญ อาคารเรียน หอธรรม เป็นต้น การสร้างถาวรวัตถุของแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจความต้องการของชุมชนและบุญบารมีวาสนาของเจ้าอาวาส หรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วน เรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณะวัด

ในส่วนของการสร้างวัตถุมงคลนั้นเจ้าอาวาสมีความคิดเห็นอยากจะให้ชุมชนหรือพุทธศาสนิกชนทั่วไปมีขวัญและกำลังใจที่จะต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคในหน้าที่การงานของแต่ละบุคคลจึงพิจารณาตามสมเหตุสมผลโดยมีการประชุมปรึกษากับคณะกรรมการวัดรวมทั้งไวยาวัจกร อุบาสกที่จะสร้างวัตถุมงคลเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่พุทธศาสนิกชนที่ได้บูชาอันจะทำให้เกิดขวัญและกำลังใจยิ่งขึ้นไป

1.1 วัตถุมงคล ความหมายของวัตถุมงคล

วัตถุมงคล เป็นเรื่องของความเชื่อความศรัทธาในสิ่งของ ซึ่งอาจเป็นทางด้านศาสนา หรืออาจเป็นตามสมัยนิยมก็ได้ วัตถุมงคลจะมีมากมายในสังคมไทย เช่น พระเครื่อง ปลัดขิก ผ้ายันต์ ตะกรุด มิดหมอ องค์เทพที่เป็นทางศาสนาอื่นๆ เช่น พระพรหม พระตรีมูรติ พระราหูและที่กำลังนิยมกันมาในตอนนี้ก็เป็นท้าวจุลคามรามเทพ

คำว่า “วัตถุมงคล” ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันส่วนหนึ่งหมายถึง พระเครื่อง (ศรีศักร วัลลิโภคม 2527:49) เพราะเห็นว่าเป็นคำที่ไพเราะเหมาะสม (พระมหาเชิด เจริญรัมย์, 2541:124) และถือว่า การ

เกิดพระเครื่องเป็นการนำเอาสิ่งที่เป็นพุทธคุณเข้าผสมผสานกับความเชื่อที่เป็นไสยขาว ทำให้กลายเป็นวัตถุสำเร็จรูปที่รวมของบรรดาของขลังทั้งหมดให้อยู่ในวัตถุเดียวกัน (เสรี เสรีฐิตินิธิ, 2540:38) คำที่เกี่ยวข้องกับวัตถุมงคลสามารถสรุปได้ ดังนี้

พระเครื่อง หมายถึง พระพุทธรูปองค์เล็กๆ ที่ถือเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย เดิมเรียกว่า พระพิมพ์ โดยจะหมายรวมถึง เหรียญพระเกจิอาจารย์ต่างๆ ผู้มีวัตรปฏิบัติเป็นที่เคารพศรัทธาของคนทั่วไป ที่จัดสร้างด้วยวัสดุต่างๆ เช่น ชินผงและว่าน เป็นต้น โดยการสร้างอาจมีจุดประสงค์ต่างๆ กันออกไป

พระราชวรมนี (ประยูร ปรียะโต 2528:402) ให้ความหมายของวัตถุมงคลไว้ว่า “วัตถุมงคล” (Mangalavattu) amulet, talisman; fetish; luck piece; charm; good luck charm ได้แก่ เครื่องรางและ/หรือยันต์ สิ่งของคนนับถือโดยปราศจากเหตุผล เหรียญนำโชคเครื่องรางของขลังและสิ่งที่น่าโชคดีมาให้อวัตถุมงคลในความหมายของพระราชวรมนี จึงให้ความหมายที่ครอบคลุมทั้งพระเครื่องและเครื่องรางของขลังทุกชนิด

สรุป ความหมายของวัตถุมงคลได้ว่า หมายถึง สิ่งของทั้งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ และสิ่งของที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นตามความเชื่อว่าจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความสุขความเจริญความเป็นสิริมงคล โชคลาภ หรือเป็นเครื่องป้องกันอันตรายต่างๆ ซึ่งได้แก่ พระเครื่อง เครื่องรางและของขลังชนิดต่างๆ ที่ได้จัดสร้างขึ้นและเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ

2. ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรม หรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จัดการศึกษาเป็น 2 ส่วน คือ

2.1 การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี จำแนกออกเป็น ดังนี้

1) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตามหลักสูตรแบ่งเป็น 3 ชั้น คือนักธรรมชั้นตรี ชั้นโทและชั้นเอก ถ้าเป็นฆราวาสเรียนจะเรียกว่า การศึกษาธรรมศึกษาแบ่งเป็น 3 ชั้นเรียกว่าธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก

2) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตามหลักสูตรแบ่งเป็น 8 ชั้น คือบาลีประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3-9 ประโยค

2.2 การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ (ปัจจุบันมีการโอนภารกิจด้านการพุทธศาสนาของกรมการศาสนาไปเป็นภารกิจของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติสำนักงานกฤษฎามนตรี โดยพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2545 และโอนกรมศาสนาไปสังกัดกระทรวง

วัฒนธรรม) โดยกระทรวงฯ ประกาศใช้ระเบียบว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2514 และปรับปรุงใหม่เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ.2535 มีทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายเพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณรทั้งวิชาสามัญและการศึกษาปริยัติธรรมควบคู่กันไปเพื่อให้พระภิกษุ สามเณรมีความรู้ในหลักศาสนาธรรมและหากพระภิกษุ สามเณรเหล่านี้ มีความประสงค์จะลาสิกขาก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้ไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐ หรือใช้สมัครงานเพื่อประกอบอาชีพได้

3. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรมดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ เป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

3.1 ลักษณะโครงการที่ปฏิบัติสืบเนื่องได้แก่

1) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ดำเนินงานโดยใช้ระเบียบของมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ.2518 มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้วัดได้ทำหน้าที่อบรมแนะนำสั่งสอนสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กักตุนกตเวทิตาธรรมสามัคคีธรรมอันจะเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีพของประชาชน โดยได้รับงบประมาณดำเนินการจากกรมการศาสนาและวัดที่ตั้งศูนย์ อ.ป.ต.

2) การอบรมจริยธรรมนักเรียนข้าราชการและประชาชนเป็นการจัดอบรมที่กรมศาสนาจัดขึ้นโดยส่งอนุศาสนาจารย์ออกไปอบรมจริยธรรมนักเรียนนักศึกษาข้าราชการและประชาชนตามภูมิภาค

3) การอบรมครูจริยศึกษาเป็นโครงการที่กรมศาสนาจัดขึ้นเพื่อให้การอบรมผู้สอนจริยศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในเทคนิคและวิธีการจัดจริยศึกษาในโรงเรียน

4) การส่งเสริมหน่วยเผยแผ่ศีลธรรมดำเนินงานโดยอาศัยระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการส่งเสริมและอุดหนุนหน่วยเผยแผ่ศีลธรรมทางพุทธศาสนา พ.ศ.2526 กรมการศาสนาจะจัดงบประมาณสนับสนุนสถานศึกษา สมาคม มูลนิธิ สถาบันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งจัดเป็นหรือตั้งเป็นกิจการ งาน หน่วยงาน คณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ กลุ่มสภา ชุมชน ชมรม หรือที่เรียกอย่างอื่นภายใต้การบริหารควบคุมดูแลและรับผิดชอบของหัวหน้าส่วนราชการหรือสถานศึกษาผู้บริหาร หรือผู้แทนนิติบุคคลนั้น

5) การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ (นพกะ) เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัดในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ความประพฤติและจิตใจโดยพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียกว่า พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น 3 คณะ ดังนี้ คือ

คณะประณมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 7-10 ปี

คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 11-15 ปี

คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 16-18 ปี

6) งานพระจริยนิเทศน์ ดำเนินงานโดยระเบียบของกรมการศาสนา ว่าด้วยพระจริยนิเทศน์ พ.ศ.2523 โดยกรมการศาสนาแต่งตั้งพระภิกษุที่สำเร็จการศึกษาไม่น้อยกว่าเปรียญธรรม 6 และนักธรรมชั้นเอก หรือจบการศึกษาระดับอุดมศึกษามีพื้นฐานความรู้ไม่น้อยกว่าเปรียญธรรม 4 ไปช่วยเหลือเจ้าคณะจังหวัดในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์

7) งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคมว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ.2508 โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนาออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ

3.2 ลักษณะโครงการปฏิบัติตามนโยบายรัฐบาลตามศักยภาพของวัด คือ โครงการที่วัดจัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล หรือของกระทรวงศึกษาธิการและตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา โครงการสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัด ลานใจลานกีฬา โครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น

สรุป การพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารที่ส่งผลให้การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้ง 3 ด้าน ซึ่งส่งผล ดังนี้

1) ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล ส่งผลให้เกิดการศรัทธา หรือมีความเชื่อในสิ่งที่ได้กระทำลงไปแล้ว อย่างเช่น การบริจาคเงิน ทอง สิ่งที่มีค่าต่างๆ เพื่อทำบุญสร้างพระอุโบสถ องค์เจดีย์ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น ความเชื่อก็หวังว่าจะได้พบกับความสุขทั้งโลกปัจจุบันและในโลกลหน้า ในส่วนของวัตถุมงคลได้บูชาแล้วมีความเชื่อ เชื่อมั่นในตนเองทำให้เกิดขวัญและกำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ ที่รุมเร้าจิตใจและช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองด้วยขอให้เจอแต่สิ่งดีๆ เป็นต้น

2) ด้านศาสนศึกษา ทั้งทางโลกและทางธรรมส่งผลให้พุทธบริษัท 4 มีความรู้ในหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในส่วนของการศึกษาทางโลกนั้นสามารถนำเอาความรู้ไปประกอบอาชีพได้ถ้าศึกษาลาเพศออกไปจะมีคุณธรรม จริยธรรมทำให้สังคมเกิดสงบสุขได้ แต่ถ้ายังครองชีพเป็นสมณะอยู่ก็สามารถเผยแผ่สั่งสอนอบรมกุลบุตรที่เข้ามาบวชได้เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป

3) ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม มีการฝึกอบรมกุลบุตรที่เข้ามาบวชในบวรพระพุทธศาสนา รวมทั้งนักเรียนนักศึกษา พ่อค้า ประชาชน ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ซึ่งได้จัดกิจกรรมทั้งในวัดและนอกวัดซึ่งเป็นการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนทั้งทางธรรมและหลักวิชาการ เพื่อให้เกิดการมีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตใต้สำนึก รู้จักคุณงามความดีตามขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น

2.1.3.1 คณะบุคคลที่สำคัญ

ยังมีบุคคลที่สำคัญและนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “การ พัฒนา” (Development) ไว้หลายความหมายดังนี้

สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (รูปที่ 19 ปัจจุบัน) ได้ประทานพระดำรัสเรื่อง “ศาสนาธรรมเพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคม” ในพิธีเปิดงานสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม ณ ตึกสันติไมตรีทำเนียบรัฐบาลในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2532 มีสาระสำคัญบางประการดังนี้ “การสร้างสรรคที่เรียกได้ว่าเป็นการพัฒนานั้นควรเป็นการสร้างสรรคที่ทำให้ชีวิตและสังคมดีขึ้นเป็นต้นว่า มีความสงบสุขมากขึ้น มีปัญหาและความทุกข์ยากต่างๆ ลดน้อยลงจนถึงหมดสิ้นไป เพราะฉะนั้น การกระทำใดๆ ก็ตามหากไม่ก่อให้เกิดผลดีดังกล่าวแก่ชีวิตและสังคมก็กล่าวไม่ได้ว่าเป็น การพัฒนา ตามความหมายอันแท้จริงของคำว่า พัฒนา แม้ว่ามนุษย์จะสามารถสร้างสรรคสิ่งต่างๆ ในทางวัตถุได้อย่างวิจิตรพิสดารมากขึ้นมีเครื่องใช้ไม่สอยสะดวกสบายและรวดเร็วขึ้น แต่ถ้าชีวิตและสังคมกลับมีความสงบสุขและความปลอดภัยลดน้อยลงก็กล่าวไม่ได้ว่าชีวิตและสังคมนั้น พัฒนา คือดีขึ้นหรือเจริญขึ้น”

นอกจากนั้นสมเด็จพระสังฆราช ยังได้ประทานพระสัมโมทนียกถาในพิธีเปิดงานสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรมและการสัมมนาเรื่อง “แนวคิดและทิศทางการพัฒนาจิตใจในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 7” มีสาระสำคัญบางประการดังนี้ “การพัฒนาอันมีความหมายว่า การทำให้เจริญขึ้นหรือดีขึ้นนั้นในความหมายที่แท้จริงต้องเจริญขึ้นหรือดีขึ้นทั้งทางวัตถุและจิตใจจึงจะเรียกได้ว่า เป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ ทำให้ผู้ได้รับการพัฒนาเป็นคนเจริญดังที่นิยมเรียกกันในโลกว่าอารยชน เพราะชีวิตประกอบด้วยส่วนสำคัญทั้ง 2 ส่วนนี้ ฉะนั้นหากชีวิตขาดหรือด้อยในส่วนใดส่วนหนึ่งไปก็เรียกไม่ได้ว่าเป็นชีวิตที่ดีหรือชีวิตที่สมบูรณ์” (อ้างในอุดมทุมโฆษิต, 2536:64)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2541:22) ได้กล่าวว่า ตามแนวพระพุทธศาสนา คำว่า “พัฒนา” มีความหมายได้ 2 อย่างคือ การพัฒนาคนซึ่งศัพท์ทางพระเรียกว่าภาวนา หรือหมายถึง การศึกษา ส่วนการพัฒนาอย่างอื่น เช่น การสร้างถนน หรือก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ซึ่งเป็นการพัฒนาทางวัตถุ เป็นการพัฒนาที่มีความหมายทำให้เจริญเติบโตขึ้นทางวัตถุ ในภาษาไทย

คำว่า “พัฒนา” หรือคำว่า เจริญ ไม่ได้แปลว่า ทำให้มากขึ้นหรือเพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวกว่าแต่บางครั้งแปลว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา แปลว่า ตัดผม เจริญงาช้าง แปลว่า ตัดงาช้าง ดังนั้นในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) การพัฒนา จึงไม่ใช่เรื่องของการทำให้เจริญงอกงามเท่านั้น แต่ต้องศึกษาในแง่ที่ว่าบางทีก็ต้องตัดทิ้งด้วย คือทิ้งสิ่งที่ควรทิ้ง ตัดสิ่งที่ควรตัดและถ้าทำดังนี้แล้ว อาจจะเป็นการพัฒนาที่ถูกต้อง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับ ความหมายของคำว่า “พัฒนา” ดังนี้คำว่า พัฒนา คืออย่างไร ก่อนอื่นเราต้องทราบว่ามันทำให้เกิดความเจริญมั่นคงก้าวหน้ามุ่งให้ทุกคนมีความสุขสบาย ดังนั้นทุกคนจึงมุ่งที่จะพัฒนา” (อ้างในอุดม ทุมโฆมิต, 2536:64)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 อธิบายความหมายของการพัฒนาว่า “การพัฒนา” หมายถึง การเติบโต ความเจริญ ความก้าวหน้า ความรุ่งเรือง

พัทธา สายหู (อ้างในอมร รักษาสัตย์และชาติดิยา กรณสูตร, 2515:586) เห็นว่าการพัฒนา แปลว่าการทำให้เจริญ การทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงปรารถนา

หนังสือ “การพัฒนาต้องมาจากประชาชน: เวทีชาวบ้าน 34” ได้อธิบายว่าการพัฒนา คือ การแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าอย่างเหมาะสมกลมกลืนกับธรรมชาติการพัฒนาเป็นสิทธิและหน้าที่ของทุกคน” (อ้างในอุดม ทุมโฆมิต, 2536:64)

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ (2533:5) ให้ความหมายของ “การพัฒนา”ว่า คือ กระบวนการเพื่อเพิ่มความสามารถของคนส่วนใหญ่เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่อง กระบวนการพัฒนาจึงจำเป็นต้องเป็นกระบวนการระยะยาวและส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ 3 อย่างคือ

1. การพัฒนา หมายถึงความก้าวหน้า ถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่าความเจริญทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผลและสามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจและลดความขัดแย้งโดยสันติวิธีดังนั้นการพัฒนา จึงหมายถึงความก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

2. การพัฒนา หมายถึงความมั่นคงมีระบบเศรษฐกิจที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืดและมีสังคมที่สงบสุข สังคมสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างสูง

3. การพัฒนา หมายถึงความเป็นธรรมในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมและได้รับผลตอบแทนจากการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามควรถ้าการพัฒนา นั้นเป็นการพัฒนาประเภทที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนไม่มากและผู้

ที่รับผิดชอบต่อแทนจากการพัฒนามีน้อยรายเป็นการพัฒนาที่ไม่เหมาะสมเนื่องจากไม่ได้สร้างความเป็นธรรมให้กับสังคม

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2542:1-2) ได้แบ่งการพัฒนานออกเป็น 3 ช่วงเวลาดังนี้

1) **ระยะแรก** การพัฒนา หมายถึงการทำให้ทันสมัยอย่างสังคมตะวันตกผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจการพัฒนาอุตสาหกรรมและการเมืองโดยมีชื่อเรียกว่า “ทฤษฎี การทำให้ทันสมัย” (Modernization Theory)

2) **ระยะต่อมา** นักวิชาการเริ่มตระหนักว่าการพัฒนาที่ทำให้ทันสมัยสร้างปัญหามากมาย เช่น ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมปัญหาสิ่งแวดล้อมและการพึ่งตนเองไม่ได้

3) **ในช่วงปี ค.ศ. 1970** เป็นต้นมาเริ่มมีการต่อต้านทฤษฎีการทำให้ทันสมัยและเกิดแนวใหม่ๆ ขึ้น เช่น แนวคิดการบริหาร/การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยท้องถิ่นและชุมชนและแนวคิดที่เรียกร้องให้มนุษย์กลับมาใกล้ชิดกับธรรมชาติ

ทิตยา สุวรรณขุ (2517:187-189) ได้อธิบาย “การพัฒนา” ไว้ว่า การพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วยสภาวะการพัฒนามีสภาวะสมาชิกของสังคมได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนได้เต็มที่โดยไม่มีสภาวะครอบงำ เช่น ความบีบคั้นทางการเมืองความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ หรือความไม่สมบูรณ์ในอนามัย ทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของไทยไม่สามารถจะใช้รถแทรกเตอร์แบบอเมริกาได้ ม.ร.ว. เทพฤทธิ์ เทวกุลได้ประดิษฐ์ “ควายเหล็ก” ขึ้นมาใช้ไถนาในสภาพแวดล้อมของสังคมไทย

บรูโทรส กาลี (อ้างในมานพ เมฆประยูร, 2538:115-121) เลขาธิการสหประชาชาติได้กล่าวถึง ความหมายของการพัฒนาไว้ในรายงานเรื่อง An Agenda for Development โดยเขาได้เสนอแนวคิดที่เน้นความเชื่อมโยงของปัจจัยทั้ง 5 ประการ ไว้กับการพัฒนา คือ สันติภาพ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมความยุติธรรมและประชาธิปไตย

1) **สันติภาพ** คือรากฐานของการพัฒนา (Peace as the Foundation) การดำเนินการตามโครงการพัฒนาจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ถ้าไม่มีสันติภาพในประเทศนั้นๆ ดังนั้นการสร้างสันติภาพจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา

2) **เศรษฐกิจ** คือจักรกลของความก้าวหน้า (The Economy as the Engine of Progress) การพัฒนาทางเศรษฐกิจจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาและ

เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควรจะเป็นไปอย่างต่อเนื่องและอย่างยั่งยืนซึ่งจะเป็นตัวช่วยให้เกิดการสร้างงานลดความยากจน เกิดการกระจายรายได้โดยให้กลุ่มคนต่างๆ ในสังคมได้รับโอกาสในด้านต่างๆ อย่างเท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น

3) สิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานของความยั่งยืน (The Environment as a Basis for Sustainability) สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับพัฒนาเพราะถ้าสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในระยะยาว ในหลายประเทศการพัฒนาที่ทำมาอย่างต่อเนื่องหลายสิบปีไม่ได้สนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมทำให้พื้นที่ปนเปื้อนด้วยมลพิษและทำให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่สามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง เรื่องการพัฒนากับสิ่งแวดล้อมได้รับการยอมรับจากที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UNCED) ที่นคร ริโอเดจาเนโร ประเทศบราซิล ปี ค.ศ.1992

4) ความยุติธรรม คือ เสาหลักของสังคม (Justice as a Pillar of Society) การพัฒนาเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นของสังคม การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของบุคคลต่อโครงสร้างและคุณค่าของสังคมรวมทั้งรูปแบบในการดำเนินชีวิต ดังนั้นความยุติธรรมในสังคมจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพัฒนา การปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งจำเป็นโดยคำนึงถึงความต้องการและเพื่อตอบสนองความจำเป็นของประชากรในสังคมโดยเฉพาะกลุ่มผู้ขาดแคลนหรือด้อยโอกาสเพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในการตัดสินใจเพื่อให้มีการใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องและเต็มที่

5) ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดี (Democracy as Good Governance) ประชาธิปไตยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพัฒนาในหลายประเทศเมื่อการพัฒนากระทำมาในระดับหนึ่งจะตามมาด้วยแนวโน้มของความเป็นประชาธิปไตย ความเป็นประชาธิปไตยจะมีส่วนช่วยในการปรับปรุงการปกครองให้ดียิ่งขึ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยให้เป้าหมายของการพัฒนาสะท้อนความปรารถนาและความต้องการของประชาชนกลุ่มต่างๆ ได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้นประชาธิปไตยจะช่วยให้การคุ้มครองและส่งเสริมความสามารถของสถาบันที่สำคัญๆ ของรัฐรวมทั้งระบบราชการและระบบกฎหมาย รัฐบาลในระบบประชาธิปไตยได้รับการตรวจสอบจากประชาชน การปรับปรุงการปกครอง (governance) เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาดำเนินไปด้วยดี

ปลื้ม มณีโรจน์ (2518) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า “การพัฒนา” คือการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ที่ก้าวหน้าหรือเป็นไปในเชิงบวกโดยวิธีการหรือกระบวนการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จากความหมายที่

นักวิชาการต่างประเทศให้ไว้ “การพัฒนา” จึงหมายถึงกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทุกด้านไม่ว่าจะเป็นความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ ความเป็นธรรมในสังคม ความเสมอภาคทางการเมืองและรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศใดประเทศหนึ่งด้วยวิธีการพัฒนาที่สมดุลใช้วิธีการบริหารที่เหมาะสมเพื่อให้ประเทศก้าวหน้าและประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีงามตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งเอาไว้

ยิวัดน์ วุฒิเมธี (2526:1) ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึงการกระทำให้เกิดขึ้นคือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า

วิทยากร เชียงกูล (2527:17-18) กล่าวว่า ivaว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้วประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษาลักษณะที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจและการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่างๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกว่า เป็นการพัฒนาคุณภาพ เพื่อให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526:5) ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (Planned change)

Ewert (1991:84) กล่าวว่า การที่จะเข้าใจความหมายของคำว่า “การพัฒนา” ได้ดีขึ้น ควรทำความเข้าใจกับความหมายของศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกันคือ คำว่า Relief และ Rehabilitation โดยเขาได้ให้ความหมายคำว่า Relief ว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือในระยะสั้นกับประชาชนที่ประสบกับหายนะทั้งที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์และจากธรรมชาติ เช่น สงคราม แผ่นดินไหว ไข้และ ความช่วยเหลือที่ให้อาจเป็นอาหาร น้ำดื่ม ผ้าห่ม ที่พักอาศัยและยารักษาโรค เป็นต้น ส่วนคำว่า Rehabilitation เป็นการให้ความช่วยเหลือหลังจากขั้นตอนของ Relief ได้ผ่านไปแล้ว เป็นความพยายามช่วยสร้างคุณภาพชีวิตของผู้ที่ได้รับ ความหายนะให้กลับมามีเหมือนเดิม เช่น การช่วยให้ผู้ลี้ภัยอพยพไปตั้งถิ่นฐานในประเทศของตนเองหลังจากสงครามสงบลง หรือการช่วยสร้างบ้านให้กับผู้เดือดร้อนจากแผ่นดินไหว หรือนำท่วมส่วนใหญ่โครงการเหล่านี้ใช้เวลา 1 ปี หรือ 2 ปี เป็นการช่วยให้คนหรือชุมชนกลับมาดำเนินชีวิตตามปกติอีกครั้งหนึ่ง หลังจากความหายนะได้ผ่านพ้นไปแล้ว ส่วนคำว่า “การพัฒนา” (Development) จะเกี่ยวข้องกับเรื่องของ

ความทุกข์ยากและความยากจน เป็นความพยายามในการแก้ปัญหาพื้นฐานของสังคมโดยการเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงและเป็นกระบวนการที่ยาวนานกว่า

Dudley Seers (ดัดเลย์ ซีเวิร์ส 1969:3-4) “การพัฒนา” หมายถึง การขจัดความยากจน ความอดอยาก การจัดความเจ็บไข้ได้ป่วย โดยมุ่งเน้นให้มีรายได้ มีงานทำ มีเสรีภาพขั้นพื้นฐาน มีโอกาสในการได้รับบริการสาธารณะต่างๆ หรือ การพัฒนา หมายถึง การสร้างสภาพการณ์ด้านต่างๆ เพื่อปรับปรุงเสริมสร้างคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ให้ดีขึ้นและอีกในบทความอันมีชื่อเสียงเรื่อง “ความหมายของการพัฒนา” ของ Dudley Seers อีก ประการหนึ่งชี้ให้เห็นว่า จุดมุ่งหมายเบื้องต้นในการพัฒนาประเทศ คือ การแสวงหาหนทางเพื่อแก้ไขปัญหาคือความอดอยาก หรือภาวะทุโภชนาการแก้ไขปัญหาคือความยากจนและแก้ไขปัญหาด้านเจ็บไข้ได้ป่วยของประชาชน เพราะปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่บั่นทอนและทำลายศักยภาพของปัจเจกบุคคลกับจะนำความยุ่งยากมาสู่สังคมในที่สุด (ปกรณัม ปรีชากร.ทฤษฎี แนวคิดและกลยุทธ์เกี่ยวกับการพัฒนา. ม.ป.ท.,ม.ป.ป. : 6)

สรุป การพัฒนา ก็คือ การทำสิ่งที่ยังไม่ดีทำให้ดีขึ้นทำให้ใหม่ขึ้นหรือดีกว่าเดิมทำให้มีการยอมรับจากสภาพที่ต้องการความช่วยเหลือและได้ช่วยเหลือปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นเป็นที่น่ามองน่าสนใจเพื่อยกระดับจากจุดที่ยังไม่เจริญยังไม่พัฒนา ทำให้พัฒนาและเจริญขึ้น คือ การปรับปรุงให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปจนสำเร็จตามความปรารถนาเป็นที่น่าพอใจ

2.2 หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์

พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาอันดับแรกทรงใช้ภาวะผู้นำก่อให้เกิด “การบริหาร” โดยพระองค์ทรงสร้างองค์คณะบุคคล หรือ ทีมงาน หรือ องค์การ ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้และตัดสินใจพระหฤทัย แน่วแน่ที่จะเผยแผ่ข้อธรรมนำชีวิตแก่ปวงชน พระองค์ทรงสร้างทีมงาน ซึ่งพระองค์ได้แสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ พระยสะและชฎิล 3 พี่น้องที่มีบริวารมากทำให้ได้สาวกจำนวนมากและเมื่อพระสงฆ์สาวกได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา (เอหิภิกขุอุปสัมปทา) พระพุทธเจ้าเป็นพระอุปัชฌาย์ บวชให้โดยตรงแล้วก็มีการบริหารหมู่สงฆ์สาวกทั้งหลาย อย่างเช่น การดูจากจรตินิสัยของแต่ละรูปว่ามีความเหมาะสมในด้านไหน ที่จะช่วยพระองค์เผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการมอบหมายงานให้ หรือการสั่งการและเป็นการกระจายอำนาจให้แก่สงฆ์สาวกในการเผยแผ่ศาสนา ต่อมาพระองค์ทรงสร้างมาตรฐานในการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง พระองค์ไม่เพียงนำเสนอข้อธรรมให้เกิดความเข้าใจเท่านั้น แต่ได้ทรงสร้างเป็นมาตรฐานในการดำรงชีวิตที่ถูกต้องโดย ทรงบัญญัติพระวินัย สำหรับบรรพชิตและทรงบัญญัติศีลธรรม สำหรับคฤหัสถ์ พร้อมสร้างแนวทางปฏิบัติเพื่อเข้าถึงธรรมะสูงสุดได้ คือ พระนิพพานและต่อมาทรงให้มีการบันทึกและรักษาองค์ความรู้ เพื่อไม่ให้คำสอนสูญหาย หรือมีความคลาดเคลื่อนเมื่อเวลาผ่านไป

ทรงให้มีการจำที่แม่นยำด้วยการสวดแบบสังวัธยายที่สวดออกเสียงพร้อมๆ กันเพื่อช่วยกันจำและช่วยบรรพชิตที่ยังจำไม่ได้ สวดเพี้ยนได้ปรับให้ดูกร่วมกับบรรพชิตส่วนใหญ่และด้วยรากฐานที่พระพุทธองค์ทรงจัดไว้

ต่อมาได้มีการบันทึกคำสอนเป็นภาษาบาลี ในปีพ.ศ. 433 ภาษาบาลีมีกฎเกณฑ์แน่นอน แม้จะเป็นภาษาที่ไม่ใช้ในการสื่อสารทั่วไปในปัจจุบันแต่ความถูกต้องแม่นยำที่ใช้ในการบันทึกธรรมะยังคงเป็นเช่นเดิมเรียกว่า คัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งพระพุทธองค์ได้วางแผนยุทธศาสตร์แผนปฏิบัติการและการดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่ศาสนา ดังนี้

1) **แผนยุทธศาสตร์ เจริญรุ่ง** ทรงใช้ช่วงเวลานอกพรรษาด้วยแผนปฏิบัติการดำเนินด้วยเท้าเปล่าเข้าไปในชุมชนทุกหนแห่ง พร้อมเผชิญทุกปัญหาและทรงแสดงให้เห็นว่า ด้วยธรรมะที่พระองค์มีจะสามารถแก้ปัญหาทุกอย่างได้ทำให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใส

2) **แผนยุทธศาสตร์ เจริญรับ** ทรงใช้ในช่วงเข้าพรรษาด้วยการให้ภิกษุจำพรรษา ณ วัดใดวัดหนึ่ง เพื่อการทบทวนความรู้และการปฏิบัติ มีการสวดปาฏิโมกข์และให้การศึกษาอบรม เป็นระยะๆ รวมทั้งทบทวนผลของการดำเนินการที่ผ่านมาและด้วยรากฐานของการตรวจทบทวนนี้ ได้ทำให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกซึ่งได้กระทำหลายครั้งภายหลังพระพุทธองค์ปรินิพพาน

3) **แผนยุทธศาสตร์ สมานฉันท์** ทรงใช้องค์คณะบุคคล หรือองค์สงฆ์ (คณะสงฆ์) ในการคิดและตัดสินใจ พร้อมทรงแนะนำให้มีการประชุมร่วมกันเป็นนิจ เริ่มพร้อมกัน เลิกพร้อมกัน ยุทธศาสตร์การสอน ก่อนสอนพระองค์ต้องรู้จักผู้เรียน รู้วาระจิต (ทรงจำแนกระดับบุคคลตามระดับคอกบัว) และรู้ปัญหาของแต่ละคนแล้วจึงเลือกหัวข้อธรรมให้เหมาะสมกับแต่ละคนซึ่งจะนำไปสู่การที่ผู้นั้นสามารถแก้ปัญหาให้ตนเองได้ (พระองค์ไม่แก้ปัญหาให้ แต่สอนให้แก้ปัญหาด้วยตนเอง) คือ สอนให้คิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเองด้วยการให้เข้าถึงอริยสัจ 4 นั่นเอง

พระพุทธองค์ทรงมีข้อธรรมที่สามารถปรับใช้ได้ทุกโอกาส ถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ เช่น ธรรมของผู้ประเสริฐ คือ พรหมวิหาร 4 ธรรมของผู้ครองเรือน คือ ฌราวาสธรรม 4 ธรรมของผู้ครองปัญญา คือ อริยสัจ 4 โดยใช้วิปัสสนากรรมฐาน ธรรมของผู้ครองงาน คือ อิทธิบาท 4 ธรรมของสัตบุรุษที่ทำให้เป็นคนดี คือ สัปปริสธรรม 7 ธรรมของผู้รู้เท่าทันโลก คือ โลกธรรม 8 ธรรมเหล่านี้ มีทั้งโลกียธรรมและโลกุตระธรรมที่ทุกคนสามารถศึกษาให้เข้าถึงได้ทุกคนมากหรือน้อยตามความสามารถของแต่ละคน (เวไนยสัตว์หรืออเวไนยสัตว์) ทำให้เมื่อบุคคลมีปัญหามีคำตอบอยู่เสมอ ถ้าเอาใจใส่ศึกษาและทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ที่พระพุทธองค์ได้ทรงใช้ในการเริ่มและสืบทอดพระพุทธศาสนา แม้จะยังไม่เป็นศาสตร์ (ในสมัยนั้น) ที่ถ่ายทอดกันมาโดยตรง แต่ปัจจุบันสาระคำสอนของพระพุทธองค์มีความหมายในทางปฏิบัติและมีฐานะเป็นศาสตร์ที่สามารถ

พิสูจน์ทราบได้จากการปฏิบัติจริง (คิลก บุญเรืองรอด, ใจจริง บุญเรืองรอด, มัย สุขเอี่ยม, อรทัย รัตนานนท์, ประเมษฐ์ แสงอ่อน, สมศักดิ์ คล้ายสังข์, 2553:15-16)

สรุป การบริหารเชิงพุทธศาสตร์นั้น มีการบริหารงานเป็นทีมเป็นการรวมกลุ่มรวมบุคคลเข้ามาอยู่รวมกันเพื่อที่จะขยายองค์การให้มีเครือข่ายมากยิ่งขึ้นและเพื่อให้องค์การเป็นที่ยอมรับแก่บุคคลที่ต้องการจะเข้ามาอยู่ร่วมด้วยโดยได้เน้นหนักบุคลากร (สอนให้ปฏิบัติเข้าใจถึงหลักธรรม) และบริหารองค์การให้มีประสิทธิภาพ (การเผยแผ่พระพุทธศาสนา)

2.2.1 การบริหารเชิงพุทธในองค์การ

ตามหลักพุทธศาสตร์ “พุทธ” มักกล่าวอยู่เสมอถึงคำว่าโลกและเอกภพคำว่าโลกมีความหมายอยู่ 2 นัย คือ โลกคือหมู่สัตว์และโลกคือส่วนประกอบที่สำคัญของธาตุที่เรารู้จักกันในนามโลก คือ ดิน น้ำ ลม ไฟและนอกจากนั้นท่านอธิบายถึงเอกภพซึ่งไม่มีเฉพาะเอกภพเดียวเท่านั้น หากมันหลายเอกภพและเป็นสถานะที่ไม่มีที่สิ้นสุด (บุญทัน ดอกไธสง, 2528:305-310) หากแต่รูปแบบของการบริหารในโลกนี้ประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ

1) **อัตตารูปไทย** โดยถือตนเองความคิดของตนเป็นใหญ่ตลอดจนถือเอาประโยชน์ของตนเป็นใหญ่

2) **โลกาธิปไตย** ถือเอาโลกเป็นใหญ่ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นสำคัญไม่มีหลักการแน่นอน กระทำการบริหารด้วยการเอาใจหมู่ชน หรือกลุ่มชน หรือบริหารด้วยความเกรงกลัวไม่เป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจ

3) **ธรรมาธิปไตย** ถือความถูกต้องเป็นใหญ่โดยอาศัยหลักความจริงความมีเหตุผลการจะทำอะไรจะต้องศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ข้อเท็จจริงเสียก่อน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมและการรับฟังอย่างกว้างขวาง (Participative by for the physical & mental activities) แล้วพิจารณาอย่างเต็มสติปัญญาจะมองเห็นได้ว่า การบริหารดังกล่าวเป็นความชอบธรรมและเพื่อผลประโยชน์อันชอบธรรมของประชาชน

จากการบริหารดังกล่าวได้มีผลตรงกันกับแนวคิดของการบริหารโดย (Rensis Rikert) ที่เขียนถึงหลักการบริหารแบบเผด็จการแบบคำพูดและการกระทำไม่เข้ากัน แบบปรึกษาและมีส่วนร่วม (Participative) ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วการบริหารหรือการทำงาน การมีส่วนร่วมได้เป็นปรัชญาพื้นฐานของชาวตะวันตก ดังประเทศไทยที่มีการทำงานโดยการลงแขกและขอแรงลงแขกให้แบกหามอันเป็นหลักการบริหารและการทำงานมาตลอด

ดังนั้น เราจะเห็นว่า การทำอะไรในทางพุทธศาสตร์นั้นเน้นการเป็นทีม (Group) เช่น การฟังธรรม การรับเข้ามาเป็นสมาชิกของนักบวชต้องทำการสาบานต่อพระอุปัชฌาย์ พระ

กรรมวาจาจารย์ คือผู้แนะนำการปฏิบัติ รวมทั้งคณะสงฆ์ที่มานั่งเป็นอันดับในการรับทราบการเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ขององค์กรและทุกทั้งการรับเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้นจะต้องสมาทานศีล 227 และมีข้อปฏิบัติเข้มงวดหยุดการกระทำแบบชาวบ้านหมด ละของมีนเมาหมด โคนผมทั้งหมดไม่มีความสวยความงามเหลือเป็นการประหยัดและไม่เบียดเบียน งดการดื่มของมีนเมาทุกชนิด โดยหันกายหันใจเข้าไปสู่โลกของนักปฏิบัติโดยการรักษาจิตใจของตนเองให้เข้ากับรุ่นอาวุโสที่เข้ามาก่อนเมื่อตนเองเข้ามา แล้วเมื่อทำผิดหรือมีจิตคิดผิดต้องขอภัยโทษต่อคนนั้นๆ โดยกล่าวว่า ท่านอาวุโสกระผมมีจิตใฝ่ให้ร้ายท่านว่า ท่านเป็นอาวุโส แต่เอาจัง โดยคิดในใจดังนี้ กระผมขอมาโทษท่านด้วย และพระภิกษุรูปนั้นกล่าวตอบเป็นการดีที่รู้ว่าตนผิดและเมื่อเข้ามาสู่กลุ่มแล้วจะต้องรับประทานอาหารเป็นกลุ่ม รักษามารยาทในการรับประทานอาหาร มีอะไรฉันก็ฉัน (ฉัน/รับประทาน) ด้วยกัน ไม่พูดคุยในเวลารับประทานอาหาร เมื่อเวลาสวดมนต์ก็สวดพร้อมกัน ตื่นเช้ารู้ต้องมาทำความสะอาดที่อยู่อาศัย บริเวณส้วมแล้วออกไปอาบน้ำและเวลาศึกษาก็ศึกษาพร้อมเพรียงกันโดยการนั่งสมาธิเป็นกลุ่มและอุบาสก อุบาสิกาที่เช่นกัน แม้จะเป็นการครองเรือน เมื่อเวลารับศีล หรือทำความดีอะไรก็ทำเป็นกลุ่ม เช่น การสร้างศาลาร่วมกัน สร้างกุฏิร่วมกันโดยไม่ต่างคนต่างทำ ซึ่งหลักการดังกล่าวเป็นหลักการของการทำงานร่วมกันและมีส่วนร่วมมาก่อนทฤษฎีตะวันตก นอกนั้นยังเน้นหลักการบริหารที่มีกฎเกณฑ์เพื่อป้องกันความเลื่อม คือ

- 1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พบปะปรึกษาหารือกิจการงานกันโดยสม่ำเสมอ
- 2) พรีองเพรียงกันประชุมและพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พรีองเพรียงกันทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงร่วมกันทำ
- 3) ไม่ถือตามอำเภอใจตนเองเพื่อความสะดวกของตนบัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ อันมิได้ตกลงไว้และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงบัญญัติกันไว้แล้ว คือ ปฏิบัติมันอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมนูญ (นั่นคือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ประชุมวางไว้ไม่รับเอาข้อความที่ไม่บัญญัติไว้มาเป็นหลักกฎเกณฑ์)
- 4) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ มีประสบการณ์มานานให้เกียรติเคารพนับถือท่านเหล่านั้นมองเห็นความสำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟังและให้เกียรติ
- 5) ให้เกียรติและการคุ้มครองสติ มิให้มีการข่มเหงบีบคั้นจิตใจ
- 6) เคารพบูชาอนุสาวรีย์ประจำชาติ (เช่น ธงชาติและสัญลักษณ์) ไม่ละเลยต่อการปฏิบัติที่เป็นเครื่องเตือนใจเพื่อกระตุ้นให้กระทำความดีงามร่วมกัน (เช่น ทำบุญร่วมกันในการชมโบราณสถาน เช่น เมืองเก่าแล้วเตือนใจว่าทำไมเมืองเราจึงถูกเผาเพราะอะไร)

7) จัดให้ความอารักขาบำรุงคุ้มครองอันชอบธรรมแก่บรรพชิต ท่านผู้ทรงศีลทรงธรรม อันบริสุทธิ์ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชนเต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่าน อยู่เป็นสุข ซึ่ง “หลักการบริหาร” ดังกล่าวได้แบ่งลักษณะของการปฏิบัติออกเป็น 2 ระดับ คือ

1) การบริหารภายในองค์กร (ข้อ 1-4)

2) เป็นหลักการที่คนในองค์กรจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมภายนอก (คือ ปฏิบัติต่อสังคม) คือ ให้เกียรติสุภาพสตรีทั้งภายในและภายนอกองค์กร (ดูข้อ 5) และดัดเตือนจิตใจด้วยอาศัย (National Symbolic) ว่าผู้บริหารนั้นจะต้องรักษาตรัสของชาติและรักผู้มีบุญคุณต่อชาติ ไม่ควรปล่อยปละละเลยต่อผู้ทำความดีแก่ชาติ เช่น ท้าวศรีสุริยไทย เป็นต้น และนอกจากนั้นบุคคลในองค์กรยังจะต้องพิทักษ์รักษาคณะธรรมช่วยเหลืออุดหนุนท่านให้ท่านทำหน้าที่ของท่านอย่างเต็มที่เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น การบริหารในรูปแบบเชิงพุทธนั้น คือการบริหารองค์กรทั้ง 2 ด้าน นอกจากการมีส่วนร่วมในองค์กรทั้ง 2 ระดับแล้ว เราพิจารณาถึง หลักการบริหารในองค์กรจะมีหลักการแบ่งงานอย่างไรในกรณีของระบบเอกชนหรือ (Private company) ซึ่งเจ้าของกิจการควรรับผิดชอบต่อเจ้าพนักงาน โดยอาศัยความสัมพันธ์อันดีงามต่อกัน และกันดังต่อไปนี้ตามหลักพระไตรปิฎก คือ

1) จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังเพศวัยและความสามารถซึ่งในข้อนี้ถ้าเป็นการทำงานในยุคปัจจุบันนี้ คือ

1.1) หลักของ Specialization (Put the right man on the right job) คือ หลักของสาขาอาชีพโดยการบรรจุคนให้เหมาะสมกับงาน

1.2) หลัก (Effectiveness และ Efficiency) คือ หลักความสามารถของการทำงาน (คือ ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล)

2) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่ซึ่งในข้อนี้ได้เสนอ ดังนี้

2.1) หลักของเงินเดือน (ค่าจ้าง) รางวัล (โบนัส)

2.2) หลักของการแบ่งภาระหน้าที่คือ (Division of working) คือ ให้เงินเดือน และ โบนัสตามความหนัก เลี่ยง ยาก ง่าย สบาย ใช้ความรู้ ความรับผิดชอบสูง งานความรู้ งานละเอียด งานประณีต ต้องให้ค่าจ้างตามวิชาชีพนั้นๆ

2.3) หลักของการเป็นอยู่ ซึ่งความเป็นอยู่นี้ทางปฏิบัติต้องให้เงินค่าป่วย ค่าลา และผลประโยชน์อื่นๆ เพื่อการเป็นอยู่ คือ ให้พอกิน เช่า ค่าอาหาร ค่าบ้าน ค่าแต่งตัว ค่าเสื้อผ้า ค่ารถ (เดิน) เป็นต้น โดยเอาทำไร่นั้นๆ มาแบ่งเป็นค่าความเป็นอยู่

3) จัดสวัสดิการดี มีการช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ (สวัสดิการดูข้อ 2.3)

3.1) นอกจากการช่วยสวัสดิการ(fine benefits) และผลประโยชน์ตอบแทนอื่นๆ แล้วยังต้องรักษาพยาบาลอีกด้วย

4) ได้ของแปลกๆ พิเศษ มากี่แบ่งปันให้

4.1) ถ้าได้กำไรมากก็แบ่งให้ ถ้าเจ้าพนักงานคิดสูตรวิทยาศาสตร์ หรือสูตรยา สูตรเคมี หรือสูตรการค้าการขายได้ดี หรือคิดเรื่องเทคโนโลยีได้ต้องแบ่งหุ้นให้ไม่ใช่รวยอยู่คนเดียวเฉพาะเจ้าของกิจการเท่านั้น

5) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจ ตามโอกาสอันสมควร ส่วนเจ้าพนักงานซึ่งข้อความดังกล่าวเป็นการอ้างถึงหลักการบริหารระหว่างเจ้าของกิจการและผู้ปฏิบัติงาน (เจ้าพนักงาน) ส่วนเจ้าพนักงานนั้นเมื่อบริษัทตั้งเกือบ 3,000 มาแล้วดีกว่าการบริหารฝรั่งเศสอีก ซึ่งท่านพุทธสอนเกี่ยวกับการทำงานและการบริหารซึ่งถือเป็นหลักการบริหารที่สำคัญ 5 ข้อมาแล้ว เจ้าพนักงานจะทำงานจะต้องปฏิบัติหน้าที่ ดังนี้

1) เริ่มทำงานก่อน (คือมาทำงานก่อนเวลา หรือทันเวลาไม่สายเหมือนนายที่เป็นรัฐบาล) (หลักความขยัน)

2) เลิกงานทีหลัง (หลักการทำงาน) คือ เลิกงานเมื่อหมดเวลาแล้วไม่อุ้งงานทำงานแล้วเลิกก่อนเวลาส่วนมากเป็นพวกข้าราชการโดยเฉพาะข้าราชการผู้ใหญ่ (หลักความอุทิศตน)

3) เอาแต่ของนายให้ (หลักความซื่อสัตย์)

3.1) คือไม่ขโมยของบริษัท ไม่เอาพิมพ์ดีดไปขาย ไม่ขโมยของเมื่อทำงานอยู่บริษัทนม ไม่ขโมยผ้าเมื่ออยู่บริษัทผ้า ไม่ขโมยรองเท้าเมื่อทำงานเกี่ยวกับรองเท้า ไม่ขโมยน้ำมันไปขายเมื่อทำงานเกี่ยวกับน้ำมัน

4) ทำงานให้เรียบร้อย และดียิ่งขึ้น (หลักความชำนาญ) การรับผิดชอบ และการสร้างสรรค์

4.1) หลักของ(Accountability & responsibility) ภาระหน้าที่และความรับผิดชอบและหลักของ (initiative) คือความคิดริเริ่มและหลักการพัฒนาการในการทำงาน (advance development in working)

5) รักษาเกียรติคุณของบริษัทไปเผยแพร่ นั่นคือ มีความรักความผูกพันต่อผู้บริหารและบริษัทหรือทุ่มเทการทำงานให้แก่บริษัทอันเป็นสิ่งที่ดีที่สุด

ดังนั้น การบริหารเชิงพุทธได้ชี้ให้เห็นว่า การบริหารที่กล่าวมาแล้วเป็นหลักการบริหารที่ทันสมัยในปัจจุบันว่า การบริหารในโลกปัจจุบันนี้ ก็มีหลักการดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารในปัจจุบันยังขาดความสำคัญในการบริหาร คือหลักคุณธรรมไปอย่าง

หลายคนเจ้าของกิจการต่างๆ ยังไม่สามารถให้พนักงานมีหุ้นส่วนด้วยกับบริษัทแม้ว่าเขาจะเป็นพนักงานเก่าแก่และเป็นผู้ช่วยบริหารองค์การจนประสบความสำเร็จและเป็นผู้คิดค้นระบบต่างๆ ให้หรือคิดสิ่งใหม่ๆ ให้บริษัทแต่เจ้าของกิจการไม่เคยคิดจะให้ผลประโยชน์บ้างแห่งถึงกับโจรกรรมผลงานของผู้คิดโดยเอาเอกสาร (ก๊อปปี้/ถ่ายเอกสาร) เอาผลงานไว้แล้วบอกว่าแนวความคิดดังกล่าวไม่มีคุณค่าแต่แล้วก็เอาผลงานมาเป็นของตน ส่วนฝ่ายพนักงานเองก็มีหลักการทำงานอยู่หลายข้อ เช่น เชื่อสัจย์ทำงานตรงเวลาและมีความรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่มและทำงานให้สำเร็จ อุทิศตนแก่งานนั้นซึ่งข้อเขียนดังกล่าวเป็นการอธิบายตามพระไตรปิฎกที่กล่าวไว้ใน ที ปา ทิฆนิกาย ปาฏิกคค เล่มที่ 11 ข้อที่ 203 หน้า 205 (บุญทัน ดอกไธสง, 2528: 305-310)

2.2.2 หลักการบริหารวัดของกรมการศาสนา

กรมการศาสนา มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการทำนุบำรุง ส่งเสริม กิจการศาสนาให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและคณะสงฆ์ทั้งด้านการบริหาร การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสาธารณูปการ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ศาสนาอื่นที่ทางารรับรองทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม สำนักเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมกิจการฮัจญ์และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์ในส่วนการดำเนินงานกรมการศาสนาจะกำหนดนโยบายการดำเนินงานให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและนโยบายรัฐบาลโดยงานบริหารทั่วไปที่กำหนดไว้ในแผนงานบริหารด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมจะทำหน้าที่ในการบริหารงานและงบประมาณของกรมการศาสนา จัดทำแผนปฏิบัติงาน ประเมินผลการปฏิบัติงานรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหา จัดฝึกอบรมบุคลากรเพื่อให้มีความสามารถในการปฏิบัติงานดำเนินการเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ การกิจของกรมและกิจการพระศาสนาและการกระจายอำนาจในการปฏิบัติงานสู่ส่วนต่างๆ ตามโครงสร้างการบริหารงานของกรมการศาสนา ดังนี้ (อังกองแผนงาน กรมการศาสนา, 2537:3)

2.2.2.1 โครงสร้างการบริหารงานของกรมการศาสนา

ในส่วนกลางกรมการศาสนาดำเนินงานสนองนโยบายรัฐบาลและคณะสงฆ์โดยกอง/สำนักงานซึ่งประกอบด้วย

1. สำนักงานเลขานุการกรม
2. กองแผนงาน
3. กองพุทธศาสนสถาน
4. กองศาสนศึกษา

5. กองศาสนูปถัมภ์
6. สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม
7. สำนักงานศาสนสมบัติ
8. สำนักงานพุทธมณฑล

ในส่วนภูมิภาคดำเนินงานสนองนโยบายของรัฐบาลและคณะสงฆ์โดยสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดและสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ รับผิดชอบด้านการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงาน ศูนย์ข้อมูลจัดทำแผนงานโครงการและศูนย์ติดตามประเมินผลด้านการศึกษาการศาสนาและวัฒนธรรม

2.2.2.2 การมอบอำนาจ

ตามโครงสร้างในปัจจุบัน สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด/อำเภอ มีหน้าที่ดำเนินงานกิจการศาสนาในส่วนภูมิภาคโดยอัตโนมัติอยู่แล้ว นอกจากกรณีที่ต้องทำนิติกรรมสัญญา กรรมการศาสนาจะมอบเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การแต่งตั้งกรรมการสอบสวนเพื่อพิจารณาหาผู้รับผิดชอบทางแพ่ง งานเกี่ยวกับการรับจำคุก การเก็บรักษา การนำส่ง การตรวจสอบ การอนุมัติ ก่อหนี้ผู้อื่น การอนุญาตจ่ายเงินงบประมาณ การดูแลรักษาที่ดินศาสนสมบัติส่วนกลางที่ดินวัดร้างการรับรองเอกสารทุกชนิดที่มีอยู่และอยู่ในอำนาจหน้าที่ของกรรมการศาสนา การทำสัญญาให้เช่าที่ดินศาสนสมบัติส่วนกลาง หรือที่ดินวัดร้างและอื่นๆ ตามคำสั่งกรรมการศาสนาที่ 70/2536

1) ด้านการประสานงานทำหน้าที่ประสานงานกับคณะสงฆ์จังหวัดและอำเภอ ในการดำเนินงานด้านศาสนา

2) ด้านการจัดทำข้อมูลสารสนเทศแผนงานและโครงการในการดำเนินการตามโครงสร้างแผนพัฒนาการศาสนา ของกรรมการศาสนาซึ่งสอดคล้องกับแผนงบประมาณของสำนักงบประมาณและแผนพัฒนาการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ

3) ด้านการติดตามประเมินผลและรายงานให้ดำเนินการประเมินผลโครงการของกรรมการศาสนาในส่วนที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด/อำเภอ ดำเนินการโดยให้รายงานเป็น 2 งวด คือ

งวดที่ 1 การดำเนินงานระหว่างเดือน ตุลาคม ถึง มีนาคม
(ส่งภายใน 30 เมษายน)

งวดที่ 2 การดำเนินงานระหว่างเดือน เมษายน ถึง กันยายน
(ส่งภายใน 30 ตุลาคม)

2.2.3 มหาเถรสมาคม

ได้วางหลักการบริหารงานคณะสงฆ์ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2506) และที่แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ.2515) และ (พ.ศ.2521) กำหนดให้การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้นมีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุติปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น และแบ่งเป็นการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคองค์คณะปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางคือมหาเถรสมาคมทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ แต่ไม่ทำหน้าที่ปกครองจังหวัด อำเภอ ตำบล หรือ วัด เช่น กระทรวง ทบวง กรม ของฝ่ายราชอาณาจักรที่ไปดำเนินการบริหารงานของการปกครองส่วนภูมิภาค หรือในส่วนท้องถิ่นด้วยโดยมีระเบียบการปกครองแยกออกจากกันดังนี้

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมทำหน้าที่ปกครองโดยการตรากฎ ออกข้อบังคับ วางระเบียบ หรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับ โดยให้เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้นในการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิกำนำไปใช้ในการปกครองเขตของตนและมีหน้าที่พิจารณาแนะนำการปฏิบัติงานคณะสงฆ์และการพระศาสนา ให้มีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคง ตลอดจนการแก้ไขข้อขัดข้องในการปกครองและการบริหารงานของเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ส่วนภูมิภาค มหาเถรสมาคมเป็นผู้กำหนดวิธีการดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงามมีการดำเนินการการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์วิธีการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเป็นระเบียบมหาเถรสมาคมให้เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ส่วนภูมิกำนำไปใช้ในการปกครองและการบริหารกิจการในแต่ละเขตการปกครองตามชั้นตามลำดับ มหาเถรสมาคมจะดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ในเวลาที่มีการประชุมมหาเถรสมาคมซึ่งตามปกติจะมีการประชุมเดือนละ 3 ครั้ง ในประมาณวันที่ 10, 20 และ 30 ของเดือน ซึ่งไม่ตรงกับวันเสาร์ วันอาทิตย์ วันธรรมสวนะ หรือวันหยุดราชการ มีเลขาธิการมหาเถรสมาคม (อธิบดีกรมการศาสนา) และเจ้าหน้าที่กรมการศาสนาซึ่งเป็นสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคมเป็นผู้ดำเนินการทางด้านธุรการถวายและเพื่อแบ่งเบาภาระของมหาเถรสมาคมให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์นิกายนั้นๆ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ตามที่มหาเถรสมาคมมีมติมอบหมายในภาคต่างๆ

ระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาค มีเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด (รวมทั้งเจ้าคณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร) เจ้าคณะตำบล (รวมทั้งเจ้าคณะเขตในเขตกรุงเทพมหานคร) เจ้าคณะตำบล (รวมทั้งเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานคร) เป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาค จังหวัด อำเภอและตำบลของตนตามชั้นตามลำดับ (อ้างในฝ่ายปริยัติปกครอง กongsasansikha, 2527:64)

2.2.4 หลักการบริหารวัด

กรมการศาสนา (อ้างในฝ่ายปริยัติปกครองศาสนา, 2527:69) ได้กำหนดบทบัญญัติพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไว้ว่า ในการบริหารและจัดกิจกรรมของวัด ภายในวัดใดวัดหนึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรือที่เรียกว่า สมภารตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้บัญญัติแยกหลักการไว้ดังต่อไปนี้

1. หน้าที่ของเจ้าอาวาส

ในเรื่องหน้าที่ของเจ้าอาวาสนี้ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ตามมาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

- (1) บำรุงรักษาวัดจัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคมข้อบังคับ ระเบียบและคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- (3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- (4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

2. อำนาจของเจ้าอาวาส

สำหรับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสนั้น ตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 38 ว่า เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

- (1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
- (2) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
- (3) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยวัดในวัดทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑบาตหรือให้ขอมาโทษในเมื่อบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระวินัย กฎมหาเถรสมาคมข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

3. การแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ตามมาตรา 36 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ.2505 บัญญัติไว้ว่า “วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสหนึ่งรูปและถ้าเป็นการสมควรจะให้ มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้” และตามกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 5 (พ.ศ.2506) และแก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ.2509) (พ.ศ.2521)

ข้อ 4 เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์

ข้อ 6 พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งตามความในข้อ 4 ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปดังต่อไปนี้

- (1) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
- (2) มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
- (3) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
- (4) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
- (5) ไม่เป็นผู้ร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถหรือมีจิตใจฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อนหรือเป็นวัณโรคระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
- (6) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
- (7) ไม่เคยถูกลดถอนหรือปลดจากตำแหน่งใดเพราะความผิดมาก่อน

ข้อ 22 พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต้องมีคุณสมบัติเฉพาะอีกส่วนหนึ่งดังนี้

- (1) มีพรรษาพ้น 5 ขึ้นไป
- (2) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น

ข้อ 23 ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกพระอารามหลวงในตำบลใด (หรือในแขวงใดในกรุงเทพมหานคร) ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะตำบลนั้นกับเจ้าคณะอำเภอ (เจ้าคณะแขวงกับเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร) ปรีกษาสงฆ์และทายก ทายิกาแห่งวัดนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ 6 และข้อ 22 ถ้าปรีกษาเห็นพ้องกันในพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งก็ดี หรือเห็นแตกต่างกันในพระภิกษุหลายรูปก็ดี ให้เจ้าคณะอำเภอ (เจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร) รายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด (เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร) พิจารณาถ้าหากเจ้าคณะจังหวัด (เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร) เห็นสมควรในรูปใดก็ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปนั้นเป็นเจ้าอาวาสสำหรับการ

พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้สมควรตั้งเป็นเจ้าอาวาสนั้น ไม่สมควรที่จะให้มีการลงคะแนนเลือกตั้งแบบการเลือกตั้งของทางบ้านเมืองเพราะจะเป็นหนทางทำให้ผู้ที่ไม่เข้าใจในประเพณีการปกครองคณะสงฆ์หวังผลประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องของตนกระทำการอันไม่สมควรอันจะทำให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยในวงการปกครองคณะสงฆ์ได้นั่นเอง

2.2.5 ระเบียบการปกครองของวัดโสธรวรารามวรวิหาร

ระเบียบการปกครองของวัดโสธรวรารามวรวิหารนั้น เจ้าอาวาสทำหน้าที่ในการปกครองดูแลภายในวัด โดยการออกกฎข้อบังคับวางระเบียบแบบแผน หรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์และพระธรรมวินัยใช้บังคับเพื่อให้สะดวกแก่การบริหารงานและได้แต่งตั้งเลขานุการเจ้าอาวาส ซึ่งมีหน้าที่ในด้านธุรการของวัดเป็นลักษณะการบริหารงานแบบแนวตั้งโดยมีการกระจายอำนาจการบริหารลงมาเป็นรองเจ้าอาวาสมีหน้าที่ดำเนินการแทนเจ้าอาวาสเมื่อถึงคราวที่ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ หรือไปปฏิบัติงานต่างจังหวัดจากนั้นก็เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสมีอำนาจหน้าที่ในการช่วยสนองงานตามที่เจ้าอาวาสได้แบ่งงานให้ปฏิบัติการตามความเหมาะสมของความรู้ ความสามารถและมีหน่วยงานที่จะบริหาร คือ฼าปนสถาน คลังพัสดุการศึกษาโดยเฉพาะส่วนของการศึกษานั้น มีการจำแนกออกเป็นฝ่ายปริยัติสามัญ (ม.1 ถึง ม.6) และฝ่ายปริยัติธรรม (นักธรรมชั้นตรี-เอกและถึงเปรียญธรรม 7 ประโยค)

ซึ่งในปัจจุบันมีการเปิดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสงฆ์ฝ่ายมหานิกายในนามห้องเรียนของวัดโสธรวรารามวรวิหาร มีการเปิดการเรียนการสอนในหลักสูตรในทางวิชาการทั้งทางโลกและทางธรรมในระดับปริญญาตรี-โท ดังนั้นแต่ละหน่วยงานจะมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการปฏิบัติงานโดยการเลือกตั้งมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งวิธีการโหวตเสียงจากคณะกรรมการการบริหารของวัดอันประกอบไปด้วยหัวหน้าคณะหรือหัวหน้ากุฏิ คณะครูผู้สอนเป็นกรรมการการบริหารโดยตำแหน่ง หรือมีการแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสโดยตรงแล้วจึงประกาศให้คณะสงฆ์ผู้บริหารได้รับทราบโดยทั่วกัน

ดังนั้น ทุกๆ หน่วยงานจะขึ้นตรงต่อเจ้าอาวาสแต่เพียงผู้เดียวในการเห็นชอบว่าจะอนุมัติหรือไม่ ในงานส่วนต่างๆ ของวัดที่เกี่ยวกับการตัดสินใจ

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 งานวิจัยต่างประเทศ

ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการพัฒนาขององค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ที่มีผู้ทำการศึกษาไว้แล้วซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาเป็นกรอบแนวความคิดในการกำหนดแนวทางในการศึกษาได้ ดังนี้

Reddin (เรดดิน 1970:242-249) ได้ทำการวิจัยแบบผู้นำโดยใช้แบบวินิจฉัยแบบการบริหาร (Management Style Diagnosis Test หรือ MSDT) แบบการบริหารกับกลุ่มนักบริหารในองค์กรต่างๆ ในประเทศแคนาดาและสหรัฐอเมริกา สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มหัวหน้าแผนกการทดสอบหัวหน้าแผนก จำนวน 236 คน ซึ่งเข้ารับการอบรมหลักสูตรต่างๆ กันในมหาวิทยาลัยควีนส์ ประเทศแคนาดา ผลการวิจัยพบว่า หัวหน้าแผนกมีแบบรวมของการบริหารเป็นแบบผู้บริหารร้อยละ 25 แบบผู้หนึ่งงานและผู้ทำตามสั่งมีเพียงร้อยละ 4 และ 6 เท่านั้น นอกจากนั้นเป็นผู้นำแบบอื่นอยู่ในช่วงร้อยละ 11-16 การทดสอบครั้งนี้ช่วยให้สามารถคัดเลือกบุคคลเข้ารับตำแหน่งสูงต่อไปได้

2. กลุ่มหัวหน้าหน่วยอาสาสมัคร ในการวิจัยพบว่า หัวหน้ากลุ่มมีผู้นำแบบนักพัฒนา ถึงร้อยละ 41 ผู้ทำตามสั่งและแบบผู้หนึ่งงานเพียงร้อยละ 5 นอกนั้น เป็นผู้นำแบบอื่นซึ่งมีจำนวนอยู่ระหว่างร้อยละ 9-11

3. กลุ่มประธานกรรมการและรองประธานกรรมการ ผลวิจัยพบว่า มีผู้นำแบบผู้บริหารร้อยละ 49 ผู้เผด็จการร้อยละ 12 กลุ่มนักบริหารเหล่านี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ว่ามีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาผู้จัดการฝ่ายต่างๆ

4. นายทหารระดับร้อยเอก การวิจัยนายทหารระดับร้อยเอก จำนวน 90 นาย จากสามเหล่าทัพ จากการวิจัยพบว่า นายทหารมีแบบผู้นำแบบเผด็จการที่มีศีลปร้อยละ 32 แบบผู้บริหารร้อยละ 28 ส่วนแบบที่มีประสิทธิผลต่ำ เช่น แบบเผด็จการ แบบนักบุญ มีเพียงร้อยละ 1-2 เท่านั้น นับว่าเป็นกองทัพที่มียานทหารมีลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ

5. ผู้จัดการหน่วยอุตสาหกรรมสัมพันธ์ การวิจัยผู้จัดการหน่วยอุตสาหกรรมสัมพันธ์ ซึ่งมหาวิทยาลัยควีนส์ ประเทศแคนาดา จัดให้มีการสัมมนาทุกปี ผลการวิจัยพบว่า ผู้จัดการมีแบบผู้นำที่มีประสิทธิผลสูงได้แก่แบบผู้บริหาร แบบนักพัฒนาและแบบเผด็จการที่มีศีลปร้อยละ 24, 21 และ 14 ตามลำดับ ส่วนแบบที่มีประสิทธิผลต่ำ คือ แบบผู้หนึ่งงานและแบบนักบุญ มีเพียงร้อยละ 5 และ 6 เท่านั้น

สรุปการวิจัยของ เรดดิน ที่ทำการศึกษาจากหน่วยงานที่มีสภาพการณ์แตกต่างกัน หน่วยงานของเอกชนจะมีลักษณะผู้นำแบบนักพัฒนา ผู้เผด็จการ เป็นส่วนมาก แต่หน่วยงานราชการ

เช่น หน่วยงานทหารผู้นำจะเป็นแบบเผด็จการที่มีศิลปินและผู้บริหาร นอกจากนั้น ถ้าหน่วยงานใดที่ผู้นำเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผลสูงผลผลิตของหน่วยงานจะสูงตามไปด้วยหน่วยงานที่มีผู้นำมีประสิทธิผลต่ำผลผลิตของหน่วยงานจะต่ำตามไปด้วย

2.3.2 งานวิจัยในประเทศ

สำหรับงานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการพัฒนาขององค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ที่มีผู้ทำการศึกษาไว้แล้วซึ่งผู้วิจัยได้ค้นคว้านำมาเป็นกรอบแนวความคิดในการกำหนดแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ มีดังนี้

กองแผนงาน กรมการศาสนา (2540 อ้างในบุญศรี พานะจิตต์และศรีนวล ลักกิตโร, 2545:30) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน แบ่งเป็น 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยหลักประกอบด้วยความสามารถพิเศษหรือคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่น ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนในพระธรรมวินัยและกระบวนการบริหารและการทำงานอย่างเป็นระบบ อาทิ การจัดองค์การ การบริหารบุคลากร การติดตามงาน การบริหารการเงิน เป็นต้น และปัจจัยเสริม คือปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุน ได้แก่ สภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้งบรรยากาศในวัดและการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่น เป็นโบราณสถาน มีวัตถุโบราณ วัตถุทางศิลปวัฒนธรรมและอื่นๆ

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ (2524 อ้างในบุญศรี พานะจิตต์และศรีนวล ลักกิตโร, 2545:27) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ พบว่ากิจกรรมที่พระภิกษุสงฆ์และวัดได้ดำเนินเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมไทย แบ่งได้เป็น 6 ประการ คือ

1. การรักษาความเรียบร้อยดีงามได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้พระภิกษุสามเณรทั้งสังฆมณฑลปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างบริสุทธิ์ถูกต้อง เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ประชาชนให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึงทั่วประเทศ

2. การศาสนศึกษา ได้แก่ การดำเนินการให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

3. การศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งในและนอกระบบการศึกษาของรัฐเพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ

4. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินการประกาศพระศาสนาให้ประชาชนได้ทราบเข้าใจและน้อมนำไปปฏิบัติเพื่อลวงพ้นความทุกข์และประสบความสุขตามอุปนิสัยและผลของการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาอันจะยังผลให้สังคมตลอดจนประเทศชาติมีความผาสุกสันติสุขและเจริญก้าวหน้า

5. การสาธารณูปการ ได้แก่ การดำเนินการให้วัดทั่วประเทศเป็นวัดโดยสมบูรณ์เป็นที่พักพำนักอาศัยศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติธรรมตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมและกระทำกิจกรรมของสังคมของประชาชนแห่งวัด หรือในท้องที่ที่ตั้งแห่งวัดนั้น ตลอดจนการรักษาวัฒนธรรมและอนุรักษ์ศิลปโบราณวัตถุและโบราณสถานของสังคมนั้นๆ ด้วย

6. การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านจิตใจและทางวัตถุที่ไม่ขัดพระธรรมวินัยและสมณวิสัยเพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชนทั่วไป

ฐานันดร ภักดี (2536: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาสภาพและปัญหาของระบบการบริหาร การประถมศึกษาในภาคใต้ในด้านนโยบาย การจัดการประถมศึกษาโครงสร้างระบบบริหาร การประถมศึกษา การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคลและการบริหารงบประมาณ ผลของการวิจัยพบว่า ปัญหาของระบบบริหารการประถมศึกษาได้แก่ การจัดนโยบายล่าช้า ขาดการติดตามผล การปฏิบัติได้ตามนโยบายบุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและไม่ตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนาตนเองและในส่วนของบริการงบประมาณ พบว่า การจ่ายค่าตอบแทนไม่เหมาะสมกับลักษณะตนเองและลักษณะงาน การจัดตั้งงบประมาณของจังหวัดล่าช้าและขาดการวางแผนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง (2540:111) ศึกษาเรื่อง การศึกษาประสิทธิภาพการบริหารการพัฒนาของสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า “องค์การบริหารส่วนตำบลมีประสิทธิภาพการบริหารงานมากกว่าสภาตำบล เพราะว่าโครงสร้างอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายเอื้อต่อการบริหารในการจัดเก็บภาษีและมีรายได้จากทรัพยากรมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาบุคลากรตลอดถึงผู้นำที่มีความเสียสละและมีความเป็นประชาธิปไตย ตั้งใจในการปฏิบัติงานมีความรู้และประสบการณ์ในการบริหารงาน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมีบทบาทที่ถูกต้องในการให้คำปรึกษาแนะนำการบริหารงาน จึงทำให้องค์การบริหารส่วนตำบล

สามารถกำหนดปัญหา การวางแผนและการดำเนิน โครงการได้ตามแผนพัฒนาตำบลที่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน

ธนิต โพธิ์กลาง (2552: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ความลึกลับของวัตถุมงคลแห่งความเชื่อ ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อเรื่องจิต วิญญาณ จากรูปภาพเคารพต่างๆที่ถูกสร้างขึ้นมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจถือเป็นสิ่งที่มีอยู่คู่สังคมไทยมาช้านานทั้งรูปภาพเคารพในทางศาสนาและความเชื่อของลัทธิต่างๆ แม้สังคมปัจจุบันจะเปลี่ยนไปสู่สิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ค่านิยมใหม่ๆ ที่เป็นโลกทางวิทยาศาสตร์โลกาภิวัตน์ความเชื่อเดิมๆ เหล่านี้จะทยอยลงไปมากขนาดไหนก็ตามกลับทำให้ข้าพเจ้ามีความสนใจมากยิ่งขึ้น เพราะวิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าไปถึงไหนก็ยังไม่สามารถพิสูจน์ถึงพลังจิตวิญญาณอันลึกลับได้ ตัวข้าพเจ้าเองเติบโตมาพร้อมความเชื่อเหล่านี้มีความเชื่อลึกๆ กับสิ่งเหล่านี้ตลอดจากสิ่งดังกล่าวข้าพเจ้าจึงต้องการนำเสนอภาพแห่งความลึกลับพลังอำนาจบางอย่างที่รู้สึกถึงวัตถุแห่งความเชื่อนั้น โดยกำหนดความรู้สึกที่เร้นลับเชื่อกับอีกมิติหนึ่งที่เราไม่สามารถมองเห็นในความเป็นจริงได้เหมือนมีบางสิ่งบางอย่างแอบแฝงอยู่ในวัตถุนั้น

นภา วงษ์ศิลป์ (2536: ข) ได้ทำการศึกษาเรื่อง องค์ประกอบการบริหารที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานสุขศึกษาและประชาสัมพันธ์ ของหัวหน้ากลุ่มงานสุขศึกษาและประชาสัมพันธ์ ที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลทั่วไปกระทรวงสาธารณสุขโดยมุ่งศึกษาเฉพาะองค์ประกอบด้าน กำลังคน การเงิน วัสดุอุปกรณ์และการบริหาร โดยพบว่า องค์ประกอบการบริหารเหล่านี้ในภาพรวม ไม่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินงานสุขศึกษาและประชาสัมพันธ์ อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติ สำหรับองค์ประกอบทางการบริหารได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยการ และการควบคุม พบว่า มีความสัมพันธ์ ทางบวกกับการดำเนินงานสุขศึกษาและประชาสัมพันธ์ ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้บริหารระดับนโยบายและผู้บริหารโรงพยาบาล ควรให้ความสำคัญและสนับสนุนองค์ประกอบต่างๆ ที่จะส่งผลให้การดำเนินงานสุขศึกษาและประชาสัมพันธ์ประสบความสำเร็จ

พระปฎิญา นิลโอภา (2546: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิธีการบริหารองค์กรวัด ศึกษากรณี วัดพระเชตุพน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาหลายๆ อย่างที่เกิดขึ้นกับองค์กรวัดนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดประสิทธิภาพในการจัดการในองค์กรวัดนั้นๆ จึงจำเป็นต้องนำหลักวิชาการการบริหารเข้ามาเป็นแนวทางในการสร้างระบบที่ดี เมื่อมีการจัดองค์กรที่ดีแล้วก็จะทำให้วัดง่ายต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เมื่อกิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปได้สะดวกแสดงว่าปัญหาต่างๆ ของวัดเริ่มลด

น้อยลง ความคล่องตัวในหลายๆ ด้านซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของวัดนั้นก็เกิดขึ้น จนในที่สุดทำให้วัดไปถึงเป้าหมายได้อย่างง่ายดาย คือ ใช้เวลาไม่มากบุคลากรได้รับความบอบช้ำน้อย

พระมหาพรประสงค์ พุทธจันทร์ (2552:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง, ด้านการศาสนศึกษา, ด้านการศึกษาสงเคราะห์, ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม, ด้านการสาธารณูปการ, ด้านการสาธารณสงเคราะห์, โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่าพระสงฆ์ทุกวัดได้ร่วมกันพัฒนาทั้ง 6 ด้าน คือ (1) การพัฒนาวัดด้านการปกครอง ได้มีการวางมาตรการและออกกฎระเบียบของวัดเป็นไปตามแบบแผนแห่งพระธรรมวินัยและกฎระเบียบของคณะสงฆ์ให้พระภิกษุ สามเณร ได้ยึดถือและประพฤติปฏิบัติตาม (2) การพัฒนาวัดด้านการศาสนศึกษาได้ให้การส่งเสริมและสนับสนุนพระภิกษุ สามเณร ได้ศึกษาเล่าเรียนในระบบการศึกษาต่างๆ ของคณะสงฆ์และการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษาให้แก่พระภิกษุ สามเณรด้วย (3) การพัฒนาวัดด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้ให้ความอุปถัมภ์และสนับสนุนทุนการศึกษาแก่นักเรียนและทุนอาหารกลางวัน วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ สื่อการเรียนการสอนแก่สถานศึกษา ได้บรรยายอบรมและเป็นครูพระช่วยสอนตามสถานศึกษาต่างๆ (4) การพัฒนาวัดด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมได้ดำเนินการเผยแผ่ศาสนาธรรมด้วยการเทศน์ การอบรมบรรยายให้แก่ประชาชนตามโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด และได้ร่วมกับประชาชนจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่นประจำ (5) การพัฒนาวัดด้านการสาธารณูปการ ได้มีการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานได้พัฒนาปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ภายในบริเวณวัดและอาคารสถานที่ของวัดและให้ประชาชนได้เข้ามาใช้อาคารสถานที่ของวัดทำกิจกรรมต่างๆ พระสงฆ์กับประชาชนได้จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้นในวัดเพื่อเป็นการอนุรักษ์โบราณวัตถุต่างๆ (6) การพัฒนาวัดด้านการสาธารณสงเคราะห์ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนในด้านอาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ของวัดได้จัดตั้งมูลนิธิเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาวัด

พระมหามนตรี งามนิม (2541: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารงานของวัดพรหมวงศาราม ครั้งนี้ได้นำเอาข้อมูลทั้งหมดมาประมวลวิเคราะห์ผลซึ่งใช้สถิติเชิงพรรณนาผลการศึกษาวิจัย พบว่า ในการบริหารงานของวัดพรหมวงศาราม มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 3.20) ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง เพราะว่า วัดพรหมวงศารามได้มีการวางแผน การจัดการ การจัดบุคคลเข้าทำงาน การรายงาน และการงบประมาณ ก็อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการ

สั่งการหรือภาวะผู้นำของท่านเจ้าอาวาสอยู่ในระดับมาก สำหรับด้านการประสานงานนั้นอยู่ในระดับน้อย จึงมีส่วนให้ระดับความสำเร็จของการบริหารงานในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

พระมหามนตรี ป้อมสุข (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของวัดมุงกลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า เอกสารแบบสอบถามได้ข้อสรุปว่า ทศนคติและความเชื่อในสังคมไทยปัจจุบันที่มีความเชื่อเรื่องวัดมุงกลค่อนข้างสูง ทั้งยังเชื่อมั่นในอำนาจของวัดมุงกลที่ได้รับการปลุกเสกจากพระภิกษุในพระพุทธศาสนาและเข้าใจว่าวัดมุงกลเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาจึงได้ยอมรับและศรัทธาต่อวัดมุงกลอย่างสนิทใจ

พระมหาเริงศักดิ์ พิมพ์สกุล (2545:ง) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า ผลการวิจัยจากวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญพบว่า (1) วัดอุประสงค์การบริหารให้พระภิกษุปฏิบัติตามพระธรรมวินัยพัฒนาวัดให้สะอาด ร่มรื่นให้เป็นแหล่งการเรียนรู้คุณธรรม จัดระเบียบการบริหาร การเงินและกิจการภายในวัดรวมทั้งพัฒนาให้เจ้าอาวาสมีวิสัยทัศน์ (2) โครงสร้างการบริหาร เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการและการกระจายอำนาจการตรวจสอบรวมถึงไวยาวัจกรช่วยในกิจการสงฆ์ (3) การกิจ 6 ด้าน คือ (1) ปกครองสงฆ์ด้วยหลักพระธรรมวินัย บริหารแบบมีส่วนร่วมและทำงานเป็นทีมมีคณะกรรมการพิจารณาพระสงฆ์ที่หาผิดวินัย มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเพื่อความเหมาะสมปรับปรุงหลักสูตรและการกระจายการศึกษา (2) การศึกษารวมทั้งจัดการศึกษาโดยพระภิกษุ สามเณรต้องศึกษาทุกรูป (3) จัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนและชุมชนมีการปรับปรุงหลักสูตรพัฒนาพระภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอน โดยรัฐจัดงบประมาณอุดหนุน (4) พระสงฆ์ควรเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศควรมียุทธศาสตร์การเผยแผ่พร้อมทั้งพัฒนาพระภิกษุโดยรัฐให้การสนับสนุน (5) การก่อสร้างอาคารต่างๆ ควรอนุรักษ์ศิลปะแบบไทย เป็นสัดส่วนมีแบบแปลนโดยมีคณะกรรมการสงฆ์คอยดูแล (6) ส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ และการมีส่วนร่วมในการจัดอวยมุข

พระมหาไสว พันธุ์วัน (2541: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารงาน ของวัดโสมนัสวิหาร ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยทั้งหมดที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ มีดีด้านการวางแผน มีดีด้านการจัดองค์การ มีดีด้านภาวะผู้นำในภาพรวมแล้วปรากฏว่ามีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารงานของวัดโสมนัสวิหารอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.45$)

พระตำราญ เพี้ยเพ็ง (2540: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา แบบผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารวัด: ศึกษากรณีพระสังฆาธิการในเขตบางเขต - จัดจรรยาตามแนวคิดของ William J. Reddin ว่าพระสังฆาธิการมีแบบการบริหารประเภทมีประสิทธิภาพต่ำ หรือสูงและมีแบบผู้นำเป็นผู้หนึ่งงานนักบุญ ผู้เผด็จการผู้ประนีประนอม หรือแบบผู้ทำตามคำสั่งนักพัฒนา ผู้เผด็จการที่มีศิลปนักบริหาร การศึกษาครั้งนี้ พบว่า ผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีแบบผู้นำที่สอดคล้องกับตำแหน่ง คือเป็นผู้นำแบบผู้ทำตามสั่ง ด้านระยะเวลาพระสังฆาธิการที่เพิ่งจะรับตำแหน่งมีประสิทธิภาพสูงกว่า พระสังฆาธิการที่อยู่ในตำแหน่งยาวนาน และพระสังฆาธิการที่ไม่ได้รับสมณศักดิ์จะมีความมุ่งมั่นในการบริหารและประสิทธิภาพสูงกว่าพระสังฆาธิการที่เป็นพระครูชั้นประทวนและพระครูชั้นสัญญาบัตร

พัชรชาติ ชูภักดี (2549:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการนำหลักทศพิธราชธรรมไปใช้ในการบริหาร: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการศึกษาพบว่า “หลักทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนามีความสำคัญสำหรับผู้ปกครองหรือผู้บริหารที่พึงยึดถือปฏิบัติในการปกครองและบริหารบ้านเมืองเพราะรัฐจะเจริญก้าวหน้าหรือประชาชนจะประสบความสุขได้นั้นผู้ปกครองต้องยึดหลักธรรมในการปกครองเป็นสำคัญในการบริหารงานเทศบาลเมืองทุ่งสง ผู้บริหารเทศบาลเมืองทุ่งสงมีความเข้าใจและยึดถือหลักทศพิธราชธรรมในการปฏิบัติงานมาโดยตลอดและได้นำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารเทศบาล ตามนโยบายการบริหาร 10 เมืองพัฒนา กับหลักการบริหารงานภาครัฐแนวใหม่ เน้นพัฒนาคนเพราะจะนำไปสู่การพัฒนางานให้มีคุณภาพ

สฤณา ปิ่นงาม (2553:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหารเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น การศึกษาครั้งนี้พบว่า ทศนคติของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่มีต่อวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร โดยที่ความรู้สึกโดยรวมนั้น อยู่ในระดับพึงพอใจมาก ซึ่งถือว่าเป็นผลดีที่สถานที่ท่องเที่ยวภายในประเทศยังสามารถสร้างความพอใจพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างมากทั้งยังสามารถแนวทางเพื่อการพัฒนาสู่ความพอใจสูงสุดของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น

สวัสดิ์ มานิตย์ (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ปัญหาทางกฎหมายว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์: ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ไทยในอดีตนอกจากจะปกครองด้วยพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมืองแล้วยังต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีอีกด้วย จึงทำให้ประชาชนชาวไทยดำรงชีวิตตามแบบอย่างและคำสั่งสอนของพระภิกษุสงฆ์ด้วยความสงบเรียบร้อยและเจริญรุ่งเรืองมาโดยสม่ำเสมอโดยเฉพาะทางด้านจิตใจจนชาวต่างชาติเรียกว่า สยาม

เมืองยี่ม จากกรณีวัดพระธรรมกายที่เผยแพร่คำสอนแตกต่างไปจากหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดความแตกแยกระหว่างคณะสงฆ์และสาวกวัดพระธรรมกายกับพุทธศาสนิกชนชาวไทยทั่วไป ทางด้านศาสนจักรนั้นได้รับความกระทบกระเทือนนับตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชพระมหาเถรฐานสูงลงมาจนถึงพระภิกษุ สามเณรและอุบาสก อุบาสิกาส่วนทางด้านอาณาจักรก็กระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยและความสามัคคีของในชาติโดยทั่วไป

สุจิตรา พูนพิพัฒน์ (2539:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของวัดพระธรรมกายในสังคมไทยปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์ต้องการทราบถึงพัฒนาการของวัดพระธรรมกายในฐานะที่เป็นสถาบันทางศาสนาที่เติบโตอย่างรวดเร็วในบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน ซึ่งการศึกษาพบว่า วัดพระธรรมกาย ก่อตั้งโดยคณะศิษย์และผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อดาวขาว) ภายใต้อาณัติของคณะสงฆ์ไทย จากเนื้อที่ 196 ไร่เศษ ต่อมาได้ขยายพื้นที่ออกไปเป็น 2,000 กว่าไร่ จัดเป็นศูนย์กลางขึ้น วัดพระธรรมกายเน้นการจัดองค์การให้ถูกต้องตามกฎหมายของทางราชการและทางคณะสงฆ์และดำเนินการเผยแผ่ศาสนาด้วยวิธีเชิงรุก ด้วยโครงการต่างๆ เช่น การอบรมธรรมทายาทและการอุปสมบทหมู่ภาคฤดูร้อน การปฏิบัติธรรมด้วยการอยู่ธุดงค์รวมคนในพื้นที่ได้มากมาย วัดพระธรรมกาย กำลังพัฒนาพระพุทธศาสนาไปสู่ทิศทางใหม่โดยเน้นการนำเทคโนโลยีและการจัดการสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วัดพระธรรมกาย สามารถดึงดูดพุทธศาสนิกชนได้ทุกเพศทุกวัย โดยเน้นการปฏิบัติธรรมที่มีขั้นตอนสอดคล้องกับความต้องการในสังคมปัจจุบันนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ วัดพระธรรมกาย มีกิจกรรมหลายโครงการที่สามารถทำให้เข้าไปมีบทบาทได้ในหลายๆ ด้านของสังคมไทยปัจจุบันและกิจกรรมส่วนมากเน้นที่พลังมวลชนจำนวนมากจึงเป็นที่สนใจกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในสังคมโดยเฉพาะทางด้านสื่อมวลชนที่ติดตามความเป็นไปเพื่อเป็นสื่อในการนำเสนอสู่สังคม

สรุป จากผลงานวิจัยต่างๆ ที่นำเสนอไปจะเห็นได้จากตัวแปรด้านการวางแผน การจัดการ การบริหารบุคคล การอำนวยความสะดวก การรายงาน การงบประมาณ เป็นปัจจัยหลักที่จะให้องค์การก้าวไปสู่ความสำเร็จได้ ซึ่งผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์นำมาปรับใช้ภายในองค์การเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการบริหารงานภายในองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังเห็นจากงานวิจัยของพระมหาไศว พันธ์วัน (2541) พบว่า ปัจจัยด้านการวางแผนและการจัดองค์การ ในภาพรวมแล้วมีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารงานของวัดโสมนัสวิหารอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับพระมหามนตรี งามนิม (2541) พบว่า ในการบริหารงานของวัดพรหมวงศาaram ได้มีการวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคคลเข้าทำงาน การรายงานและการงบประมาณ อยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับภา วงษ์ศิลป์ (2536) พบว่า การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การ

อำนวยการและการควบคุม มีความสัมพันธ์กันในทางบวกส่งผลให้การดำเนินงานสุศึกษาและประชาสัมพันธ์ประสบความสำเร็จและได้สอดคล้องกับสุจิตรา พูนพิพัฒน์ (2539) พบว่า วัดพระธรรมกาย เน้นการจัดองค์การให้ถูกต้องตามกฎหมายของทางราชการและทางคณะสงฆ์และดำเนินการเผยแผ่ศาสนาด้วยวิธีเชิงรุก

ปัจจัยสนับสนุนในองค์การวัด เป็นปัจจัยรอง เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรมและอื่นๆ ที่จะต้องดูแลรักษาช่วยกันอนุรักษ์ไว้ให้อยู่คู่กับองค์การสืบนานเท่านานและเป็นเอกลักษณ์ขององค์การวัดที่จะดึงดูดความสนใจให้แก่บุคคลทั่วไปได้เข้ามาเที่ยวชมและสัมผัส เป็นต้น มีความสอดคล้องกับธนิต โพธิ์กลาง (2552) ศึกษาเรื่อง ความลึกลับของวัดมุงมงคลแห่งความเชื่อ ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อเรื่องจิต วิญญาณ จากรูปภาพเคารพต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจถือเป็นสิ่งที่มีอยู่คู่สังคมไทยมาช้านานทั้งรูปภาพเคารพในทางศาสนาและความเชื่อของลัทธิต่างๆ จากสิ่งดังกล่าวข้าพเจ้าจึงต้องการนำเสนอภาพแห่งความลึกลับพลังอำนาจบางอย่างที่รู้สึกถึงวัตถุแห่งความเชื่อนั้น โดยกำหนดความรู้สึกที่เร้นลับเชื่อกับอีกมิติหนึ่งที่เราไม่สามารถมองเห็นในความเป็นจริงได้เหมือนมีบางสิ่งบางอย่างแอบแฝงอยู่ในวัตถุนั้นสอดคล้องกับพระมหามุนตรี ป้อมสุข (2542) ได้ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของวัดมุงมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า เอกสารแบบสอบถามได้ข้อสรุปว่า ทศนคติและความเชื่อในสังคมไทยปัจจุบันที่มีความเชื่อเรื่องวัดมุงมงคลค่อนข้างสูง ทั้งยังเชื่อมั่นในอำนาจของวัดมุงมงคลที่ได้รับการปลุกเสกจากพระภิกษุในพระพุทธศาสนาและเข้าใจว่าวัดมุงมงคลเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาจึงได้ยอมรับและศรัทธาต่อวัดมุงมงคลอย่างสนิทใจ ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนภายในองค์การวัดทำให้เกิดรายได้ ที่มีบุคคลทั่วไปได้เข้ามาไปเที่ยวชมศึกษาเกี่ยวกับงานศิลปะต่างๆ และการจัดสถานที่ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบร่มรื่นภายในองค์การวัด สอดคล้องกับกองแผนงาน กรมการศาสนา (2540 อ้างใน บุญศรี พานะจิตต์และศรีนวล ลักกิตโร, 2545) พบว่า ปัจจัยเสริมที่สนับสนุนสภาพแวดล้อมท่าเลที่ตั้งบรรยากาศในองค์การวัดเฉพาะพิเศษเป็นโบราณสถานวัตถุ ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ สอดคล้องกับพระมหาเรังศักดิ์ พิมพ์สกุล (2545) พบว่า การบริหารให้พระภิกษุปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและพัฒนาวัดให้สะอาด ร่มรื่น สอดคล้องกับสกุณา ปิ่นงาม (2553) พบว่า ทศนคติของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่มีต่อวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร โดยที่มีความรู้สึกโดยรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมาก

ดังนั้น งานวิจัยในเรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร จากยุคก่อตั้งสู่นาคด” เล่มนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาทฤษฎีพระพุทธศาสนาหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์มาประกอบเพื่อขยายความให้เกิดแนวคิดทางศาสนาว่า การบริหารงานสมัยพระพุทธเจ้าเน้นมีการมุ่งเน้นในทิศทางใดและใช้หลักการใดมาบริหารงานคณะสงฆ์สมัยนั้นซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาออกแบบที่แตกต่างจากงานผู้วิจัยของผู้อื่น หรือเล่มอื่นๆ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการบริหารและ

การพัฒนาวัดใน 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล ด้านการศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมศึกษาเชิงประวัติศาสตร์โดยการเปรียบเทียบทฤษฎีสัมมัยเก่า(พุทธศาสตร์) กับทฤษฎีสัมมัยใหม่ของรัฐประศาสนศาสตร์ (POSDCORB) ที่เกี่ยวกับการบริหารงานภายในวัด ดังนั้นวัดเป็นองค์การที่สืบทอดในทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องเอาแนวคิด(พระพุทธเจ้า)ในทางพระพุทธศาสนามาศึกษาบ้างในบางประการเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่องค์การวัด หรือ องค์การต่างๆ หรือหน่วยงานต่างๆ ที่จะนำเอาหลักการบริหารเชิงพุทธไปปรับใช้ภายในองค์การได้บ้างในบางประการ เช่นกัน

2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้นำเอากรอบแนวคิดมาใช้ในการศึกษาเรื่อง การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาพิจารณาและเลือกแนวทางหรือตัวแปรที่เห็นว่า มีความเหมาะสมกับเรื่องที่กำลังศึกษาอยู่นี้ จำนวน 7 ตัวแปร คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงานผล (Reporting) และการจัดงบประมาณ (Budgeting) หรือที่เรียกว่า POSDCORB ซึ่งเป็นสูตรหรือแบบในการบริหารงานของ ลูเทอร์ กุลลิค ในการวัดผลความสำเร็จจากการบริหารงานของหน่วยงาน หรือองค์การและผู้วิจัยเชื่อว่าหลักการบริหารทั้ง 7 ประการ น่าจะสามารถใช้กับวัดได้ด้วยซึ่งเป็นองค์การกลางของประชาชน ซึ่งเป็นตัววัดผลของการบริหารงานที่จะสามารถทราบได้ว่า องค์การหรือวัดนั้นๆ ได้บริหารงานประสบความสำเร็จได้อย่างไร หรืออาจจะทราบได้ว่าในจำนวนปัจจัยทั้งหมดนั้น มีปัจจัยตัวใดบ้างที่เป็นตัวแปรความสำคัญที่สุดซึ่งมีผลต่อการบริหารงานให้ประสบความสำเร็จได้และก่อให้เกิดการพัฒนาตามมามีปัจจัยตัวใดบ้างที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จในการบริหารงานน้อยที่สุด หรืออาจจะไม่มีบทบาทต่อความสำเร็จเลย หรืออาจมีความสำคัญเท่าๆ กันทั้งหมดเพราะถ้าองค์การขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไป อาจส่งผลให้นำไปสู่ความล้มเหลวในการบริหารได้

สำหรับการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารจากยุคก่อตั้งสู่นาคค” นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาโดยได้กำหนดตัวแปรอิสระไว้ 7 มิติ (POSDCORB) ตามที่กล่าวแล้วดังนี้ คือ

1. การวางแผน (Planning)
2. การจัดองค์การ (Organizing)
3. การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing)
4. การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing)

5. การประสานงาน (Coordinating)

6. การรายงานผล (Reporting)

7. การจัดงบประมาณ (Budgeting)

ส่วนการพัฒนา พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2541:22) ได้กล่าวว่า ตามแนวพระพุทธศาสนา คำว่า “พัฒนา” มีความหมายได้ 2 อย่างคือ การพัฒนาคน ซึ่งศัพท์ทางพระเรียกว่า ภาวนา หรือหมายถึงการศึกษา ส่วนการพัฒนาอย่างอื่น เช่น การสร้างถนน หรือก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ซึ่งเป็นการพัฒนาทางวัตถุ เป็นการพัฒนาที่มีความหมายทำให้เจริญเติบโตขึ้นทางวัตถุโดยการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ขึ้น ทำให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ที่ผ่านไปมาได้พบเห็นและได้รู้ว่า การพัฒนาการสร้างถาวรวัตถุ นั้น บ่งบอกถึงความเจริญในชุมชน สังคม ที่มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่ได้ช่วยสนับสนุนในเรื่องการสร้างถาวรวัตถุ สิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นเทคโนโลยี เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องใช้สาธารณูปโภคต่างๆ ฯลฯ เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้เป็นการพัฒนาเกี่ยวกับสังคมภายนอกต่างๆ สำหรับการพัฒนากายในองค์การวัดโสธรวรารามวรวิหารนั้น เป็นการพัฒนาจากความศรัทธาในสิ่งที่พุทธศาสนิกชนได้เชื่อหรือศรัทธาในองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ห่อหุ้มเข้ามาทำบุญปฏิบัติธรรมขอพรอันศักดิ์สิทธิ์จากองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูป และได้ร่วมทำบุญสละปัจจัย (ทรัพย์สินของมีค่าต่างๆ) ในบางส่วนได้ถวายให้แก่วัดโสธรฯ เพื่อหวังความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เมื่อพุทธศาสนิกชนทั้งหลายร่วมกันทำบุญมากขึ้นวัดก็มีรายได้ตามมา ซึ่งทางวัดก็ได้ดำเนินการที่จะพัฒนาจัดสร้างถาวรวัตถุซ่อมแซมปฏิสังขรณ์บูรณวัดเพื่อให้เกิดประโยชน์ตอบสนองความศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ดังนั้น ความศรัทธานำมาซึ่งรายได้และก่อให้เกิดในด้านการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ซึ่งทางวัดได้ดำเนินการพัฒนา คือ

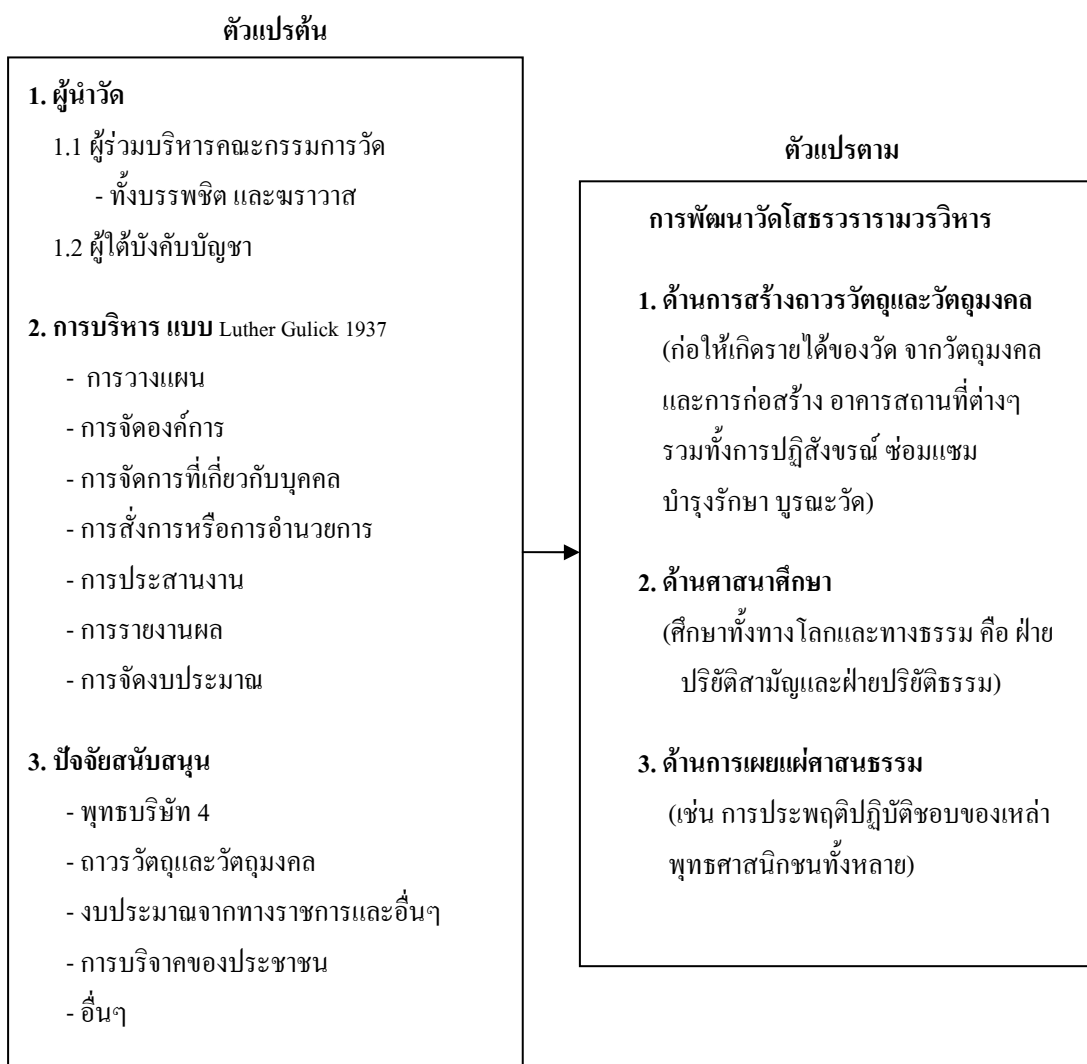
1. การพัฒนาในด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดมณฑล (ก่อให้เกิดรายได้ของวัดจากวัดมณฑลและการก่อสร้างอาคารสถานที่ต่างๆรวมทั้งการปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมบำรุงรักษาวัด)

2. การพัฒนาด้านศาสนศึกษา (ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมคือ ฝ่ายปริยัติสามัญและฝ่ายปริยัติธรรม)

3. การพัฒนาด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม (เช่นการประพฤติปฏิบัติชอบของเหล่าพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย)

2.5 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

สำหรับกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้เรื่อง การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ผู้วิจัยได้นำเอากรอบแนวคิดของ ลูเทอร์ กุลลิค (การบริหาร POSDCORB) ส่วนการพัฒนาได้นำเอาตามแนวพุทธศาสนา กล่าวโดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกนำมาประกอบจัดทำเป็นกรอบแนวคิดจึงได้ทำการสรุปทำให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยการทำเป็นรูปภาพ ดังนี้

ภาพที่ 2.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัย “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร จากยุคก่อตั้งสู่นาคต” ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และได้ทำการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นส่วนย่อยโดยการสำรวจ (Survey Research) จากกลุ่มพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมในวัดโดยแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) ในการเก็บข้อมูลในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data) และการสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกตการณ์ (Observation) ซึ่งประกอบด้วยระเบียบวิธีวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 วิธีการวิจัย

3.1.1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ

3.1.2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ

3.2 กลุ่มเป้าหมายและประชากร

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.4 การสร้างเครื่องมือ

3.5 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณส่วนย่อยเพื่อที่ความต้องการทราบรายละเอียดเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหารอย่างชัดเจน ซึ่งจะแบ่งการวิจัยเป็น 2 ส่วน ดังนี้

3.1.1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร โดยใช้แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกตและแบบมีส่วนร่วมซึ่งได้นำเครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปและการจดบันทึกเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลตามการดำเนินงานของกระบวนการการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร เพื่อที่ช่วยตอบปัญหาการวิจัยครั้งนี้ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

3.1.2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) แบบสำรวจของการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร เพื่อให้เกิดผลสำเร็จครบสมบูรณ์แบบในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยเก็บข้อมูลจากพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา รวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไปเป็นประชากรของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมภายในวัดโสธรวรารามวรวิหาร เครื่องมือในการวิจัยแบบสอบถามแบบปลายปิดส่วนที่ 1-2 แบบปลายเปิดส่วนที่ 3 โดยการแจกแบบสอบถามจากพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมในวัดโดยการแจกแบบบังเอิญ (Accidental Selection) ใช้สถิติในการวิเคราะห์ มีการกำหนดมาตราวัดด้วยอัตราของช่วงระยะ (Interval Scale) เพื่อใช้ในการสำรวจในการบริหารงานและความพึงพอใจต่อการเข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัด ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ข้อคำถามนั้นๆ มีความหมายในเชิงความคิดเห็นและมีความพึงพอใจต่อการเข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร กำหนดระดับคะแนนได้ 5 ระดับ คือ 5=มากที่สุด 4=มาก 3=ปานกลาง 2=น้อย 1=น้อยที่สุด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ คือ สถิติพรรณนาประกอบด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ส่วนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

ตามหัวข้อ 3.1.1 ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ การบริหารและการพัฒนาของวัดโสธรวรารามวรวิหาร ซึ่งจะได้ศึกษาดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสาร วารสารสิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวกับประวัติวัดโสธรวรารามวรวิหารและการบริหารงานของเจ้าอาวาสรูปแรกถึงรูปปัจจุบัน (พ.ศ.2405-2553)

2. สัมภาษณ์เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันและพระภิกษุผู้มีความรู้ภูมิหลังเกี่ยวกับการบริหารงานของเจ้าอาวาสแต่ละรูปที่ได้ปกครองดูแลวัดมาจนครบวาระสุดท้าย

3. ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนามของศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2553 ถึง เดือน มีนาคม พ.ศ. 2554

3.1.1.1 กลุ่มเป้าหมายและประชากร

1. กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มี 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระเถระผู้มีพรรษา 20 พรรษาขึ้นไปและมีตำแหน่งหน้าที่ ได้แก่เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันรองเจ้าอาวาส 2 รูป ผู้ช่วยเจ้าอาวาส 3 รูป และเลขานุการเจ้าอาวาส 1 รูป รวมทั้งพระภิกษุผู้มีความรู้ภูมิหลังวัดโสธรวรารามวรวิหาร 1 รูป รวมเป็นจำนวน 8 รูป เป็นประชากรของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มที่ 2 พระภิกษุมัชฌิมาผู้มีพรรษา 20 พรรษาลงมาและจำพรรษาอยู่ที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร มาต่อเนื่องจำนวน 4 รูป เป็นประชากรของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มเป้าหมายวิจัยเชิงคุณภาพทั้งกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 รวมจำนวนทั้งหมดเป็น 12 รูป เป็นประชากรของกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการเจ้าอาวาส เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งแนวคำถามเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาวัด ปัญหาและอุปสรรคการบริหารและการพัฒนาแนวโน้การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ซึ่งประกอบด้วย

1. แบบบันทึกข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของวัดโสธรวรารามวรวิหาร ได้แก่พื้นที่สถานที่ห่างจากชุมชนในหรือนอกเทศบาล พื้นที่ราบ พื้นที่ติดแม่น้ำใกล้เขตอุตสาหกรรม จำนวนพระภิกษุ-สามเณร อุบาสก-อุบาสิกาที่จำพรรษาอยู่ในวัดโสธรวรารามวรวิหาร และพนักงานขับรถ พนักงานทำความสะอาด

2. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview) สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการเจ้าอาวาสประกอบด้วยแนวคำถามเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาวัด ปัญหาและอุปสรรคการบริหารและการพัฒนาแนวโน้การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคต

3. การสังเกตการณ์ (Observation) เกี่ยวกับพฤติกรรมพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่ได้เข้ามาทำบุญภายในวัดและเพื่อต้องการจะเข้าใจ บูชา เคารพหรือรูปเหมือนขององค์หลวงปู่พระพุทธรูปตามกระแสนิยมที่จะนำมาบูชาตามความเชื่อและความศรัทธา

3.1.1.3 การสร้างเครื่องมือ

1. แบบบันทึกทั่วไปสร้างเครื่องมือโดยอาศัยการค้นคว้าจากตำราเอกสาร (Documentary Data) ทางวิชาการ วารสาร บทความ วรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลพื้นฐาน

2. แนวคำถามเพื่อการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ใช้แบบการสัมภาษณ์ (Interview Guide) ที่เตรียมมาโดยผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นรายการหัวข้อของแต่ละข้อและจัดลำดับไว้ตามที่ต้องการจะสัมภาษณ์

3.1.1.4 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี ตำรา บทความงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการพัฒนาของวัดโสธรวรารามวรวิหาร

2. นำข้อมูลและแนวคิดที่รวบรวมได้มาสรุปเพื่อกำหนดขอบเขตและเนื้อหาคำถามเพื่อให้ครอบคลุมเนื้อเรื่องที่ทำการศึกษาเพื่อตอบข้อเท็จจริงได้

3. เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี ตำรางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อความสมบูรณ์และความถูกต้อง

3.1.1.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนเตรียมการเตรียมผู้วิจัยในทุกๆ ด้านทั้งด้านความรู้และสิ่งสนับสนุนอื่นๆ เช่น ผู้ช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายและเวลา

2. เตรียมอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูลได้แก่เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และสมุดจดบันทึก

3. เตรียมกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการสัมภาษณ์และแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัย

4. ทำหนังสือจากคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดลไปยังวัดโสธรวรารามวรวิหาร เพื่อขออนุญาตในการเก็บข้อมูล

5. ลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในระหว่างวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2553 ถึงวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2554 ถ้าหากประชากรกลุ่มตัวอย่างยังไม่วางที่จะให้สัมภาษณ์ในวันเวลาที่กำหนดไว้ได้ใช้โทรศัพท์ติดต่อสอบถามเพื่อความสะดวกและความพร้อมทั้งสองฝ่าย

6. นัดหมายวันเวลาสถานที่เพื่อที่จะขอสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง และดำเนินการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (Individual interview) จนครบจำนวนตามระยะเวลาที่ได้กำหนดไว้ตั้งแต่วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2553 ถึงวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2554

7. ขึ้นรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลเมื่อเสร็จสิ้นจากการสัมภาษณ์ของแต่ละบุคคล (รูป) พร้อมทั้งสรุปผลการดำเนินงานการบริหารและการพัฒนาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาวัด ปัญหาและอุปสรรคการบริหารและการพัฒนา แนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคตเพื่อวิเคราะห์ต่อไป

3.1.1.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ได้ทั้งหมดแล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์โดยการดำเนินการซึ่งผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมข้อมูล เพื่อวิเคราะห์เมื่อเก็บข้อมูลเสร็จสิ้นในแต่ละวันจะทำการบันทึกข้อมูลโดยละเอียดแยกประเภทจัดหมวดหมู่ของข้อมูลเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไปโดยจะแยกข้อมูลเป็น 3 แฟ้ม ดังนี้

1.1 แฟ้มข้อมูลทั่วไป เป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาโครงสร้างการบริหารงานของวัดโสธรวรารามวรวิหาร ตั้งแต่อดีตและประวัติของเจ้าอาวาสตั้งแต่รูปแรกจนถึงรูปปัจจุบัน เป็นข้อมูลเกี่ยวกับหลักการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร

1.2 แฟ้มการวิเคราะห์เบื้องต้น เป็นข้อมูลของการบริหารและการพัฒนาโดยจัดเป็นช่วงๆ ของแต่ละเจ้าอาวาสที่ได้ปกครองดูแลและบริหารงานวัดโสธรวรารามวรวิหาร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2405-พ.ศ. 2553)

1.3 แฟ้มงานภาคสนาม เป็นข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการทำงานในแต่ละขั้นตอนการปฏิบัติงานเกิดปัญหาต่างๆ ในช่วงที่ทำการศึกษา

2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ได้จัดเป็น 2 ระบบ คือ

2.1 การวิเคราะห์ ข้อมูลขั้นที่ 1 เบื้องต้น เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลระดับปัจเจกชนโดยนำข้อมูลที่เก็บได้ในแต่ละวันมาบันทึกและถอดเสียง หรือคำพูดแล้วขยายความแยกประเภทจัดหมวดหมู่ไว้เพื่อนำคำตอบที่ได้มาหาความหมาย มองหาประเด็นความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเขียนสรุปไว้และประเมินความต้องการรายละเอียดของข้อมูลด้านต่างๆ ในครั้งต่อไป

2.2 การวิเคราะห์ ข้อมูลขั้นที่ 2 จะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลรวมซึ่งจะกระทำเมื่อเก็บข้อมูลภาคสนามเสร็จสิ้นแล้วจะนำข้อมูลส่วนใหญ่ที่ได้จากการสัมภาษณ์ ที่เกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนามาวิเคราะห์ตามเนื้อหา (Content analysis) ของข้อมูลที่ได้นำมาโดยนำข้อมูลที่จัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ไว้ในตอนต้นมาจัดเรียงลำดับให้มีการขยายความเปรียบเทียบเพื่อเชื่อมโยงเนื้อหาความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันแล้วนำมาอธิบายรายละเอียดเหตุผลตามข้อมูลเพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นและวัดพฤติกรรมจากคำรายงานการให้สัมภาษณ์ของแต่ละบุคคล (ผู้ให้ข้อมูล) เปรียบเทียบกับคำรายงานการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลเป็นบุคคลแรกหรือบุคคลที่สองตามลำดับจากการสัมภาษณ์ภายในวัดโสธรวรารามวรวิหาร รวบรวมจากการสังเกตเพื่อสรุปเป็นผลการศึกษาด้านพฤติกรรม

ส่วนที่ 2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research)

ตามหัวข้อ 3.1.2 ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงปริมาณแบบสำรวจของการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร เพื่อให้เกิดผลสำเร็จครบสมบูรณ์แบบในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยเก็บข้อมูลจากพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมภายในวัดโสธรฯ เป็นประชากรของกลุ่มตัวอย่าง

เครื่องมือในการวิจัยแบบสอบถาม แบบปลายปิดส่วนที่ 1-2 แบบปลายเปิดส่วนที่ 3 โดยแจกแบบสอบถามโดยบังเอิญ (Accidental Selection) ใช้สถิติในการวิเคราะห์ มีการกำหนดมาตราวัดด้วยอัตราของช่วงระยะ (Interval Scale) เพื่อใช้ในการสำรวจ (Survey Research) ในการบริหารงานและความพึงพอใจ ความคิดเห็นต่อการเข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมในวัดโสธรวรารามวรวิหาร เป็นองค์ประกอบของการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ซึ่งข้อคำถามนั้นๆ มีความหมายในเชิงความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อการเข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมในการบริหารงานภายในวัดโสธรวรารามวรวิหาร

โดยกำหนดระดับคะแนนได้ 5 ระดับ คือ 5=มากที่สุด 4=มาก 3=ปานกลาง 2=น้อย 1=น้อยที่สุด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ คือสถิติพรรณนาประกอบด้วยค่าเฉลี่ย (Mean)

และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไป

3.1.2.1 กลุ่มประชากรในการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจ

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาเชิงสำรวจได้แก่พระภิกษุ สามเณร 50 รูป อุบาสก อุบาสิกา 50 คน บุคคลผู้อาศัยอยู่ในวัดและอุปถัมภ์ช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ของวัดโสธรวรารามวรวิหาร มาโดยตลอดรวมทั้งพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมภายในวัด 50 คน รวมทั้งหมดเป็น 150 รูป/คน เป็นกลุ่มตัวอย่างของประชากรโดยใช้สูตรของ Taro Yamane กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างการเก็บข้อมูลแบบสอบถามได้กำหนดระยะเวลาประมาณ 1 สัปดาห์

3.1.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยคือ แบบสอบถามสำหรับพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมมีความคิดเห็นอย่างไรความพึงพอใจที่มีต่อวัดโสธรวรารามวรวิหาร มีมากน้อยเพียงใดต่อการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนาที่ได้รับจากการเผยแผ่ศาสนาธรรมและในการบริหารวัดมีความพึงพอใจและประทับใจมากน้อยเพียงใด

3.1.2.3 การสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา รวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่มาทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัดโสธรฯ โดยแยกแบบสอบถามแต่ละชุดไว้ สำหรับพระภิกษุ สามเณร 1 ชุด สำหรับอุบาสก อุบาสิกา 1 ชุด และพุทธศาสนิกชนทั่วไป 1 ชุด โดยแต่ละชุดนั้นแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

สำหรับพระภิกษุ สามเณร มี 3 ส่วน ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป
2. ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด
 - 2.1 ด้านการวางแผน
 - 2.2 ด้านการจัดองค์การ
 - 2.3 ด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล
 - 2.4 ด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ

2.5 ด้านการประสานงาน

2.6 ด้านการรายงานผล

2.7 ด้านการงบประมาณ

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

สำหรับอุบาสก อุบาสิกา มี 3 ส่วน ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป
2. ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรม
3. ข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

สำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มี 3 ส่วน ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป
2. ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรม
3. ข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

3.1.2.4 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยนำข้อมูลและแนวคิดที่รวบรวมได้มาสรุปเพื่อกำหนดขอบเขตและเนื้อหาคำถามเพื่อให้ครอบคลุมเนื้อเรื่องที่ทำการศึกษาเพื่อตอบข้อเท็จจริงได้

3.1.2.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

แจกแบบสอบถามแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัดโสธรวรารามวรวิหารทั้งหมดจำนวน 150 ชุด ด้วยวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Selection)

3.1.2.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำเอาแฟ้มงานภาคสนาม แบบสอบถามในเชิงปริมาณ หาค่าเฉลี่ย นำมาวิเคราะห์ทางสถิติการวิเคราะห์ทางสถิติ (ค่าเฉลี่ย) จากแบบสอบถามพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมภายในวัดโสธรวรารามวรวิหารว่า มีความพึงพอใจความคิดเห็นและความประทับใจมากน้อยเพียงใด ต่อการบริหารงานต่างๆ ภายในวัดโสธรวรารามวรวิหาร แห่งนี้

โดยมีคะแนน คือ 5=มากที่สุด 4=มาก 3=ปานกลาง 2=น้อย 1=น้อยที่สุด ผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for windows ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามแบบ ปลายปิด รวม 3 ชุด คือ สำหรับพระภิกษุ-สามเณร มี 1 ชุด สำหรับอุบาสก-อุบาสิกา มี 1 ชุด และ สำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มี 1 ชุด รวมทั้งหมด 3 ชุด แต่ละชุดมี 3 ส่วน การศึกษาจะใช้การ กำหนดเกณฑ์โดยใช้ค่าเฉลี่ยจุดตัดใช้ค่าพิสัย (range) คือ คะแนนสูงสุด-คะแนนต่ำสุด ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{พิสัย} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{5-1}{5} \\ &= 0.8 \end{aligned}$$

โดยให้ความหมาย ดังนี้

4.21 - 5.00	หมายถึง ระดับความคิดเห็นมากที่สุด
3.41 - 4.20	หมายถึง ระดับความคิดเห็นมาก
2.61 - 3.40	หมายถึง ระดับความคิดเห็นปานกลาง
1.81 - 2.60	หมายถึง ระดับความคิดเห็นน้อย
1.00 - 1.80	หมายถึง ระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ในบทนี้ผู้ศึกษาจะได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร จากยุคก่อตั้งสู่อนาคต” โดยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณซึ่งแยกออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

4.1.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับประวัติวัดโสธรวรารามวรวิหาร

4.1.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research)

4.2.1 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับพระภิกษุ สามเณร

4.2.2 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับอุบาสก อุบาสิกา

4.2.3 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ส่วนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

ผลการศึกษการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร วารสาร สิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

4.1.1 ข้อมูลทั่วไปผลการวิเคราะห์ข้อมูล เกี่ยวกับประวัติวัดโสธรวรารามวรวิหาร

ความเป็นมา

ประวัติวัดโสธรวรารามวรวิหารเป็นวัดที่ชาวแปดริ้วถือว่าเป็น “มงคลคู่แปดริ้ว” เป็นสถานที่ประดิษฐานหลวงพ่อพระพุทธรูปโสธรอันเป็นที่เคารพสักการะและยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวแปดริ้วมานับนานทำให้มีความผูกพันอย่างแน่นเหนียวกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชาวแปดริ้วเป็นเหตุให้ได้รับสมญานามว่า “เมืองธรรมะ” และ “พระศักดิ์สิทธิ์” ดังที่มีปรากฏเป็นคำขวัญของจังหวัดฉะเชิงเทราว่า “เมืองธรรมะพระศักดิ์สิทธิ์ ชิดเมืองหลวง มะม่วงหวาน ข้าวสารขาว มะพร้าวหอม”

วัดโสธรวรารามวรวิหารตั้งอยู่บนถนนมรุพงษ์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา วัดโสธรฯ อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร อยู่ริมแม่น้ำบางปะกงและติดกับค่ายศรีโสธร ซึ่งเป็นที่ตั้งกองพันทหารช่างที่ 2 (ช.พัน 2) เนื้อที่ของวัดมีประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 71 ตอนที่ 3 เมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2497 มีขอบเขตเนื้อที่จำนวน 21 ไร่ 42 ตารางวา โดยมีทิศเหนือ ยาว 6 เส้น 6 วา ทิศใต้ ยาว 5 เส้น 10 วา ทิศตะวันออก ยาว 3 เส้น 1 วา (พระมหาวิเชียร สิริวิฑูโน, อ้างในกิจจา วัฒนสิน, 2540:1)

ในสมัยของพระพรหมคุณาภรณ์ (ด.เจียม กุลละวณิช) ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส เมื่อปี พ.ศ.2508 ได้เคยปรารภเรื่องเนื้อที่ของวัดโสธรวรารามวรวิหารว่าวัดโสธรวรารามวรวิหารมีที่ดินเพียง 38 ไร่เศษเท่านั้น มีหนี้สินรุงรังกรมการศาสนาก็หลายล้านธนาคารก็เยอะพยายามค่อยๆ ผ่อนหนี้กรมการศาสนาและธนาคารจนหมดสิ้นภายใน 1 ปี แล้วจัดซื้อที่ดินใหม่ 100 ไร่ สร้างอาคารเรียนโรงเรียนพุทธโสธรทั้งประถมและมัธยมเป็นอาคารทรงไทยมีข้อฟ้าใบระกามีรั้วล้อมรอบ ปัจจุบันวัดโสธรวรารามวรวิหารมีเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่เศษ

วัดโสธรวรารามวรวิหาร ไม่ปรากฏผู้สร้างและหลักฐานแน่นอนว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ.ใด เพียงแต่สันนิษฐานจากประวัติของหลวงพ่อบุญพระพุทธรูปว่า ท่านประดิษฐานอยู่ที่วัดโสธรฯ ประมาณ พ.ศ.2307-2313 ซึ่งปรากฏว่าวัดตั้งอยู่ก่อนแล้วตรงกับปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ถึงตอนต้นสมัยกรุงธนบุรีจึงจัดได้ว่าเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งมีอายุประมาณ 230 ปีขึ้นไปมีประวัติเล่าว่า เดิมมีชื่อว่า “วัดหงส์” เพราะที่วัดมีรูปตัวหงส์เป็นไม้ติดอยู่บนปลายเสาสูงใหญ่มีคำอธิบายเพิ่มเติมเรื่องเสาหงส์ไว้ว่า ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงด้านเหนือ ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งวัดอยู่เดิมปัจจุบันถูกน้ำเซาะพังลงเป็นแม่น้ำไปหมดแล้ว ต่อมาได้เกิดพายุใหญ่พัดให้หงส์บนยอดเสาดตกลงมาเหลือแต่เสาชาวบ้านจึงแก้ไขโดยเอาธงขึ้นไปแขวนแทนชื่อวัดหงส์จึงเปลี่ยนเป็น “วัดเสาธง” ต่อมาก็เกิดพายุพัดเสาธงหักอีก ชื่อวัดเสาธงจึงเปลี่ยนเป็น “วัดเสาทอง” ครั้นเมื่อหลวงพ่อบุญพระพุทธรูปได้มาประดิษฐานที่วัดนี้ “วัดเสาทอง” จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดโสธร” ตามประวัติของ เมื่อเรียกขานนานเข้าก็ค่อยๆ เพี้ยนและห้วนเข้าเลยเรียกกันว่า “โสทร” หรือ “โสธร” จนกระทั่งปัจจุบันส่วนการเปลี่ยนคำว่า “โสทร” เป็น “โสธร” นั้นมีคำอธิบายไว้ว่า ชื่อวัดโสธร หรือวัดโสทร ปรากฏในเรื่องนำเที่ยวจังหวัดฉะเชิงเทรา มีข้อความเกี่ยวกับชื่อวัดโสธร นี้ว่า “เมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสวัดนี้ เมื่อ พ.ศ.2451 ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงพระอิสริยยศเป็นมกุฎราชกุมาร ยังทรงเขียนชื่อวัดนี้ว่า วัดโสทร ต่อมาได้เปลี่ยนเป็น วัดโสธร เห็นจะเป็นในราวรัชกาลที่ 6 นี้เอง แต่ยังหาหลักฐานวันเดือนปีที่เริ่มเปลี่ยนใหม่ไม่ได้” อย่างไรก็ตามปรากฏในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 6 หน้า 105 พ.ศ.2461 ลงเรื่องระยะทางสมเด็จพระมหาสมณเจ้าเสด็จตรวจคณะสงฆ์ในมณฑลปราจีน พ.ศ. 2459 ชื่อวัดโสธรได้

เขียนไว้อย่างนี้แล้ว เห็นพอจะอนุมานได้ว่า ได้เปลี่ยนชื่อ วัดโสทร เป็น วัดโสทร ในราว ต้นรัชกาลที่ 6 ฉะนั้นผู้ที่เขียนชื่อ วัดโสทร เป็น วัดโสทรภายหลังปี พ.ศ.2459 แล้วน่าจะเกิดจากการสะกดผิด มากกว่าที่จะเจตนาเขียนเช่นนั้น (เลิศลักษณ์ บุญเจริญ บรรณาธิการ, 2540:31)

เมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสสมณชล ปราจีน ร.ศ.127 ได้มีพระราชหัตถเลขาถึงมกุฎราชกุมาร ความตอนหนึ่งเกี่ยวกับชื่อวัดโสทรว่า “กลับมาแวะวัดโสทร ซึ่งกรมดำรงฯ คิดจะแปลว่า ยโสธรจะให้เกี่ยวข้องกับแก่การที่ได้สร้างเมื่อเสด็จ กลับจากไปตีเมืองเขมรแผ่นดินพระบรมไตรโลกนาถ หรือเมื่อใดราวนั้น แต่เป็นที่น่าสงสัยเห็นด้วย หมุนัก พระราชปราชญ์ตอนนี้ทำให้เกิดความคิดว่าชื่อวัดโสทร นี่จะเป็นการถูกต้องแล้ว หรือโดยได้ ทรงระลึกถึงพระที่นั่ง “ยโสธรมหาพิमानบรรยงค์” ในรัชกาลแผ่นดินพระเจ้าปราสาททองได้ยกทัพ ไปตีเมืองเขมรได้ชัยชนะทรงพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติด้วยถ้อยแบบปราสาทกับพระที่นั่งในเมือง ยโสธร นครธมมาแล้วในกรุงศรีอยุธยาทำให้สงสัยว่าจะตกตัว “ย” ไปเสียหรืออย่างไรคงเหลือแต่ “โสทร” เท่านั้น

แต่ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงปลงพระทัยจะเชื่อนัก เพราะทรงเห็นว่าวัดโสทรนี้ยังใหม่ ดังปรากฏตามพระราชปรารภดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า “โสทร” กับ ยโสธรมหาพิमानบรรยงค์มิใช่เป็นสถานที่แห่งเดียวกัน มีที่มาและมีความหมายต่างกัน หนึ่ง อำเภอโสทรในจังหวัดอุบลราชธานี ก็ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัดโสทรนี้ เมื่อชื่อจะคล้ายคลึงกัน ก็ตาม คำว่า “ยโสธร” แปลว่า ทรงยศ เดิมอำเภอโสธรเรียกว่า อำเภอศ เพราะเป็นเมืองช้อยศสุนทร ตั้งขึ้นในราว พ.ศ.2280 ภายหลังเปลี่ยนเป็นเมืองยโสธรแล้วยุบเป็นอำเภอเมื่อราวพ.ศ.2454 “ความหมายของคำว่า “โสทร” ที่ปรากฏในปัจจุบันนี้มีคำอธิบายไว้ว่าคำนี้มีความหมายว่า “บริสุทธิ์” หรือ “ศักดิ์สิทธิ์” คงจะเนื่องมาจากการที่หลวงพ่อโสทรเป็นพระพุทธรูปที่มีความ ศักดิ์สิทธิ์และมีรูปทรงสวยงามนั่นเอง และผู้รู้บางท่านยังกล่าวอีกด้วยว่า “โสทร” เป็นนามศักดิ์สิทธิ์ “โส” เป็นอักษรสำเร็จรูป ป้องกันสรรพทุกข์ สรรพโชค สรรพโรคและสรรพภัยทั้งปวง “ธ” เป็น พยัญชนะอำนาจมีตะบะเดชานุภาพและ “ร” เป็นอักษรมหานิยม อันเป็นที่ชื่อชมของเทวดาแม่เมื่อ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสเสด็จไปตรวจราชการคณะสงฆ์ที่จังหวัด ฉะเชิงเทรา เมื่อปี พ.ศ.2458 และได้เสด็จที่วัดโสทรก็ยังทรงวินิจฉัยว่า ผู้ที่ให้ชื่อนี้ว่า “วัดโสทร” นั้น ไม่ใช่เป็นคนไม่มีความรู้เพราะชื่อนี้เป็นชื่อที่ไพเราะทั้งแปลก็ได้ความหมายดีด้วย” ถ้าพิจารณา จากทำเลที่ตั้งวัดโสทรวรารามวรวิหารเป็นวัดที่มีลักษณะดีเพราะตั้งอยู่บนแหลมสถานที่ตั้งของวัด เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ธรณีสงฆ์ในการรักษาศาสนาสืบต่อไป (พระมหาวิเชียร สิริวัฑฒโน, เล่มเดียวกัน อ้างในกิจจา วัฒนสิน, 2540:3)

ตามธรรมเนียมจีน สถานที่ตั้งที่ดีเช่นนี้เรียกว่า “ที่มังกร” ซึ่งมีคำทำนายทายทักว่า หากพระพุทธรูปได้ประทับ ณ สถานที่แห่งนี้จะเกิดศักราชมีและความสำเร็จในอันที่จะรักษาบ้านเมืองและสืบทอดพระพุทธศาสนาสืบต่อไปคงจะเป็นด้วยเหตุนี้หลวงพ่อบุทธโสรจึงได้ตัดสินใจขึ้นประทับ ณ วัดแห่งนี้แต่เดิมวัดโสรเป็นวัดราษฎร์ต่อมาได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิด วรวิหาร มีนามว่าวัดโสรวรารามวรวิหาร เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2501 สำหรับประวัติความเป็นมาและการแบ่งชั้น ชนิดของพระอารามหลวงนั้น มีคำอธิบายว่า การลำดับเกียรติพระอารามหลวงนั้น เริ่มเมื่อรัชกาลที่ 6 โปรดพระราชทานให้จัดระเบียบพระอารามหลวงในกรุงเทพฯ และหัวเมืองเมื่อ พ.ศ. 2458 เป็น 3 ชั้น คือ 1. ชั้นเอก 2. ชั้นโท 3. ชั้นตรี แต่ละชั้นยังแบ่งออกเป็นชนิดๆ ดังนี้

ชั้นเอกแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ 1. ราชวรมหาวิหาร 2. ราชวรวิหาร 3. วรมหาวิหาร

ชั้นโทแบ่งออกเป็น 4 ชนิด 1.ราชวรมหาวิหาร 2.ราชวรวิหาร 3. วรมหาวิหาร 4. วรวิหาร

ชั้นตรีแบ่งออกเป็น 3 ชนิด 1. ราชวรวิหาร 2. วรวิหาร 3. สามัญ (ไม่มีสร้อย)

ชื่อแต่ละชนิดนั้น สำหรับต่อท้ายนามวัด เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ชื่อชนิดต่างๆ ที่ต่อท้ายนามวัดนั้นซ้ำกัน เช่น ชั้นเอกกับชั้นโท ฉะนั้นจะถือเอาชื่อชนิดนั้นๆ เป็นเครื่องกำหนดว่าเป็นวัดชั้นเอก ชั้นโททีเดียวไม่ได้นอกจากจะทราบว่าเป็นชนิดไหนเท่านั้นเอง (พระครูปลัดสุวัฒนสุตคุณ กลม โกวิท ป.ธ.6, 2538:1)

วัดโสรวรารามวรวิหาร ได้มีการก่อสร้างถาวรวัตถุบูรณปฏิสังขรณ์พัฒนามาโดยลำดับตามที่ได้มีการบันทึกไว้ในประวัติของวัดโสรฯ มีดังต่อไปนี้

ปี พ.ศ.2416 พระยาวิเศษฤๅไชย (ช้าง) เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา สร้างพระอุโบสถวัดโสรมีหลักฐานว่าน่าจะเป็นหลังแรก ปีพ.ศ.2456 พลตรีพระยาสุรนาถเสนีย์ ผู้บัญชาการทหาร (ผ.บ.พล 9 ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในค่ายศรีโสรปัจจุบัน) กับท่านสมภารเกิด หรือพระอาจารย์ เกิด เจ้าอาวาสวัดโสรได้ดำเนินการรื้อโบสถ์หลังเก่าแล้วสร้างขึ้นใหม่ ปีพ.ศ.2467 สร้างโรงเรียนวัดโสร อยู่ติดกับแม่น้ำบางปะกง (บริเวณร้านค้าหน้าพระอุโบสถในปัจจุบัน) ปีพ.ศ.2496 คณะกรรมการทั้งฝ่ายวัดและราชการดำเนินการจัดสร้างอุโบสถขึ้นใหม่ ปีพ.ศ.2499 สร้างสำนักวิปัสสนากรรมฐานเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม (ปัจจุบันเป็นที่พำนักแม่ชี) ปีพ.ศ.2500 ฝังลูกนิมิตผูกพัทธสีมา พระอุโบสถ วัดโสรวันที่ 1-7 มีนาคม ปีพ.ศ.2508 สร้างถนนคอนกรีตด้านหน้าและด้านหลังพระอุโบสถหลวงพ่อบุทธโสร, ทิ้งหินเชื่อมพังที่หน้าวัดโสรฯ ยาว 5 เส้น, ถมที่ร่องสวนสร้างกุฏิและฌาปนสถาน, สร้างโรงครัวของวัด

ข้างล่างมีถังเก็บน้ำฝน, ถมที่สร้างอาคารเรียน, สร้างหอระฆัง (เลิศลักษณ์ บุญเจริญ, เล่มเดียวกัน บรรณาธิการ, 2540: 81)

ปี พ.ศ.2509 สร้างฌาปนสถานตลอดจนที่พักและอาสนสงฆ์ มีถังเก็บน้ำฝนข้างล่าง, สร้างครัว ฌาปนสถาน มีถังเก็บน้ำฝนข้างล่าง, สร้างลานคอนกรีตโดยรอบฌาปนสถาน, ปี พ.ศ. 2510 สร้างถังส่งน้ำ 2 ถัง, สร้างอาคารเรียน 3 ชั้น ทรงไทย กว้าง 10 เมตร ยาว 80 เมตร จำนวน 30 ห้องเรียนข้างล่าง มีถังเก็บน้ำฝนยาว 2 เส้น (โรงเรียนวัดโสธรต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนวัดโสธรวรารามวรวิหารในปัจจุบัน), สร้างสะพานข้ามคลองโสธรฯ ปี พ.ศ.2511 สร้างหอประชุม 2 ชั้น ข้างล่างเป็นโรงอาหาร, สร้างโต๊ะ ม้านั่ง ครู-นักเรียน จำนวน 1,000 ชุด พร้อมอุปกรณ์ไฟฟ้า, สร้างเสาธง สนามบาสเกตบอล ห้องน้ำและถมที่ในบริเวณโรงเรียนวัดโสธรวราราม ปี พ.ศ.2512 สร้างหอศิลป์ ข้างล่างมีถังเก็บน้ำฝน, สร้างรั้วคอนกรีต รอบอาคารเรียนโรงเรียนวัดโสธรฯ ปี พ.ศ.2513 สร้างกุฏิสงฆ์ 2 ชั้น มี 3 หลัง หลังละ 36 ห้อง พื้นปาเก้ มีมุ้งลวดทุกห้องข้างล่างมีถังเก็บน้ำฝนลึก 6 ศอก ปี พ.ศ.2515 สร้างหอฉันและกุฏิรับรองและสร้างศาลาอภิธรรม ปี พ.ศ. 2516 สร้างรั้วคอนกรีตรอบกุฏิ พร้อมประตู มีศาลา 4 หน้า 2 หลัง ปี พ.ศ.2518 สร้างเขื่อนคอนกรีตและศาลาราย 7 หลัง, สร้างโรงเจ หลวงพ่อโสธร, สร้างศาลาพักร้อนคอนกรีต 4 หน้า พร้อมรั้วล้อมรอบ (พระพรหมคุณาภรณ์ จิรปุณฺญ โณ ค. เจียม กุลละวณิช, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ, 2540:85)

ปี พ.ศ.2519 สร้างสระน้ำคอนกรีต ยาว 15 วา กว้าง 12 วา ลึก 5 วา พร้อมถังส่งน้ำ และเครื่องปั้มน้ำ, สร้างลานคอนกรีตที่จอดรถ ยาว 3 เส้น กว้าง 2 เส้น ปี พ.ศ.2520 สร้างศาลาคอนกรีต ทรงไทย 4 หน้า ที่พักศพ และที่เก็บศพ, จัดบริเวณโรงเรียนหลังเก่าด้านริมหน้าโบสถ์ ถมที่และสร้างร้านค้า ปีพ.ศ.2521 สร้างถนนคอนกรีตและรั้วคอนกรีตจากหน้าเสาธงเมรุถึงที่พั่ววิปัสสนา, สร้างห้องน้ำรอบศาลาการเปรียญ ปีพ.ศ.2508-2521 ชื่อที่ดินสร้างโรงเรียนวัดโสธรวรารามวรวิหาร ประมาณ 100 ไร่เศษ ปีพ.ศ.2522 สร้างอาคารเรียน 3 ชั้น ทรงไทย 2 หลัง กว้าง 11 เมตร ยาว 80 เมตร 2 หลัง มีห้องเรียนทั้งสิ้น 72 ห้อง ข้างล่างมีถังเก็บน้ำฝน ลึก 3 เมตร พร้อมส้วมนักเรียนและถนนคอนกรีตรอบอาคารเรียน (โรงเรียนพุทธโสธร) ปี พ.ศ.2526 สร้างอาคาร 3 ชั้น ทรงไทย ใช้เป็นอาคารพิพิธภัณฑสถานหอยและโรงอาหารของโรงเรียนพุทธโสธร กว้าง 20 เมตร ยาว 70 เมตร ปี พ.ศ.2530 ดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ถวายหลวงปู่พระพุทฺธโสธรตามพระราชกระแสรับสั่งขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยาว 123.5 เมตร กว้าง 44.5 เมตร เป็นเงินประมาณ 1,900 ล้านบาท ปีพ.ศ.2537 สร้างอาคาร 3 ชั้น ทรงไทย ใช้เป็นอาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม กว้าง 35 เมตร ยาว 75 เมตร (พระมหาวีจิตร จนุทปญฺโชโตและพระมหาลิขิต ลิขิตนุโท, 2500:54)

ปี พ.ศ.2540 บูรณะซ่อมแซมฌาปนสถานโดยการทาสีตัวอาคารใหม่ติดกระจกสี ช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ ลงรักปิดทอง ชุ่มหน้าบันทาสีกระเบื้องมุงหลังคา รวมทั้งบูรณะซ่อมแซมแนวรั้วกำแพงโดยรอบทั้งภายในและภายนอก, ปรับปรุง ต่อเติมกุฏิเจ้าคณะ 6 คณะและกุฏิสงฆ์ 3 หลัง แต่ละหลังเป็นกุฏิทรงไทย 2 ชั้น กว้าง 10 เมตร ยาว 45 เมตร หลังละ36 ห้อง โดยการเปลี่ยนหลังคามุงกระเบื้องใหม่ทาสีใหม่ ลงรักปิดทองชุ่มหน้าบัน ติดกระจกสี ช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ ต่อเติมห้องน้ำห้องส้วมเปลี่ยนสายไฟฟ้าภายในตัวอาคารใหม่ จัดพื้นที่และอื่นๆ, จัดซื้อที่ดินบริเวณริมแม่น้ำบางปะกง ติดกับที่ดินของวัด จำนวน 7 ไร่ เพื่อปรับปรุงขยายพื้นที่วัดพัฒนาให้เป็นสวนรมรื่น เป็นรมณีสถานและขยายเขื่อนขยายแม่น้ำบางปะกง, ต่อเติมปรับปรุงห้องอเนกประสงค์โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวรารามให้เป็นห้องประชุมมาตรฐาน กว้าง 12 เมตร ยาว 40 เมตร รองรับผู้เข้าประชุมได้จำนวน 400 คน เป็นห้องปรับอากาศ พร้อมด้วยวัสดุอุปกรณ์เทคโนโลยีเกี่ยวกับห้องประชุมที่ทันสมัย

ปี พ.ศ.2553-2554 อยู่ระหว่างการดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียนโรงเรียนพุทธโสธรจำนวน 2 หลัง 72 ห้องเรียน เพื่อทดแทนเก่าๆ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 84 พรรษา (พ.ศ.2554) มูลค่าประมาณ 95,000,000 บาทซึ่งได้จัดเป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงวัดโสธรวรารามวรวิหาร ได้มีการก่อสร้างถาวรวัตถุบูรณปฏิสังขรณ์พัฒนามาโดยลำดับจัดเป็นตาราง ดังนี้

ปี พ.ศ. 2416	พระยาวิเศษฤๅไชย (ช้าง) เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา สร้างพระอุโบสถวัดโสธรมีหลักฐานว่า น่าจะเป็นหลังแรก
ปี พ.ศ. 2456	พลตรีพระยาสุรนาธรเสนี ผู้บัญชาการทหาร(ผ.บ.พล9 ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในค่ายศรีโสธรปัจจุบัน) กับท่านสมภารเกิด เจ้าอาวาสวัดโสธร ได้ดำเนินการรื้อโบสถ์หลังเก่าแล้วสร้างขึ้นใหม่
ปี พ.ศ. 2467	สร้างโรงเรียนวัดโสธรอยู่ติดกับแม่น้ำบางปะกง (บริเวณร้านค้าหน้าพระอุโบสถในปัจจุบัน)
ปี พ.ศ. 2496	คณะกรรมการทั้งฝ่ายวัดและราชการดำเนินการจัดสร้างอุโบสถขึ้นใหม่
ปี พ.ศ. 2499	สร้างสำนักวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2499 (ปัจจุบันเป็นที่พำนักแม่ชี)
ปี พ.ศ. 2500	ฝังลูกนิมิต ผูกพัทธสีมา พระอุโบสถ วัดโสธร วันที่ 1-7 มีนาคม พ.ศ.2500
ปี พ.ศ. 2508	สร้างถนนคอนกรีตด้านหน้าและด้านหลังพระอุโบสถหลวงพ่อโสธร,ทิ้งหินเขื่อนพังที่หน้าวัดโสธรฯ ยาว 5 เส้น, ถมที่ร่องสวนสร้างกุฏิและฌาปนสถาน, สร้างโรงครัวของวัด ข้างล่างมีถังเก็บน้ำฝน,ถมที่สร้างอาคารเรียน,สร้างหอระฆัง
ปี พ.ศ. 2509	สร้างฌาปนสถานตลอดจนที่พักและอาสนสงฆ์ มีถังเก็บน้ำฝนข้างล่าง,สร้างครัวฌาปนสถาน มีถังเก็บน้ำฝนข้างล่าง, สร้างลานคอนกรีตโดยรอบฌาปนสถาน,
ปี พ.ศ. 2510	สร้างถังส่งน้ำ 2 ถัง, สร้างอาคารเรียน 3 ชั้นทรงไทยกว้าง 10 เมตร ยาว 80 เมตร จำนวน30

	ห้องเรียนข้างล่าง มีถึงเก็บน้ำฝนยาว 2 เส้น (โรงเรียนวัดโสธรต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนวัดโสธรวรารามวรวิหารในปัจจุบัน), สร้างสะพานข้ามคลองโสธรฯ
ปี พ.ศ. 2511	สร้างหอประชุม 2 ชั้น ข้างล่างเป็นโรงอาหาร, สร้างโต๊ะม้านั่ง ครู-นักเรียน จำนวน 1,000 ชุด พร้อมอุปกรณ์ไฟฟ้า, สร้างเสาธง สนามบาสเกตบอลห้องน้ำและถมที่ในบริเวณโรงเรียนวัดโสธรวราราม,
ปี พ.ศ. 2512	สร้างหอศิลป์ ข้างล่างมีถึงเก็บน้ำฝน, สร้างรั้วคอนกรีตรอบอาคารเรียนโรงเรียนวัดโสธรฯ
ปี พ.ศ. 2513	สร้างกุฏิสงฆ์ 2 ชั้น มี 3 หลัง หลังละ 36 ห้อง พื้นปากเก้ มีมุ้งลวดทุกห้องข้างล่างมีถึงเก็บน้ำฝน ลึก 6 สอก
ปี พ.ศ. 2515	สร้างหอฉันและกุฏิรับรองและสร้างศาลาอภิธรรม
ปี พ.ศ. 2516	สร้างรั้วคอนกรีตรอบกุฏิพร้อมประตูมีศาลา 4 หน้า 2 หลัง
ปี พ.ศ. 2518	สร้างเขื่อนคอนกรีต และศาลาราย 7 หลัง, สร้างโรงเจหลวงพ่อโสธร, สร้างศาลาพักร้อนคอนกรีต 4 หน้า พร้อมรั้วล้อมรอบ,
ปี พ.ศ. 2519	สร้างสระน้ำคอนกรีต ยาว 15 วา กว้าง 12 วา ลึก 5 วา พร้อมถังส่งน้ำและเครื่องปั้มน้ำ, สร้างลานคอนกรีตที่จอดรถ ยาว 3 เส้น กว้าง 2 เส้น,
ปี พ.ศ. 2520	สร้างศาลาคอนกรีตทรงไทย 4 หน้า ที่พัคศพและที่เก็บศพ, จัดบริเวณโรงเรียนหลังเก่าด้านริมแม่น้ำโบสถ์ถมที่และสร้างร้านค้า,
ปี พ.ศ. 2521	สร้างถนนคอนกรีตและรั้วคอนกรีตจากหน้าเสาธงเมรุถึงที่พัคพิพิธสนา, สร้างห้องน้ำรอบศาลาการเปรียญ,
ช่วงปี พ.ศ. 2508 - 2521	ซื้อที่ดินสร้างโรงเรียนวัดโสธรวรารามวรวิหารประมาณ 100 ไร่เศษ
ปี พ.ศ. 2522	สร้างอาคารเรียน 3 ชั้น ทรงไทย 2 หลัง กว้าง 11 เมตร ยาว 80 เมตร 2 หลัง มีห้องเรียนทั้งสิ้น 72 ห้อง ข้างล่างมีถึงเก็บน้ำฝน ลึก 3 เมตร พร้อมส้วมนักเรียน และถนนคอนกรีตรอบอาคารเรียน (โรงเรียนพุทธโสธร)
ปี พ.ศ. 2526	สร้างอาคาร 3 ชั้น ทรงไทย ใช้เป็นอาคารพิพิธภัณฑ์ห้องสมุดและโรงอาหารของโรงเรียนพุทธโสธร กว้าง 20 เมตร ยาว 70 เมตร
ปี พ.ศ. 2530	ดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ถวายหลวงพ่อดำพระพุทธรูปตามพระราชกระแสรับสั่งขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยาว 123.5 เมตร กว้าง 44.5 เมตร เป็นเงินประมาณ 1,900 ล้านบาท
ปี พ.ศ. 2537	สร้างอาคาร 3 ชั้น ทรงไทยใช้เป็นอาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม กว้าง 35 เมตร ยาว 75 เมตร
ปี พ.ศ. 2540	บูรณะซ่อมแซมฌาปนสถานโดยการทาสีตัวอาคารใหม่ ติดกระจกสี ซ่อฟ้าใบระกา ทางหงส์ลงรักปิดทองซุ้มหน้าบันทาสีกระเบื้องมุงหลังคา รวมทั้งบูรณะซ่อมแซมแนวรั้วกำแพงโดยรอบทั้งภายในและภายนอก, ปรับปรุง ต่อเติมกุฏิเจ้าคณะ 6 คณะและกุฏิสงฆ์ 3 หลัง แต่ละหลัง เป็นกุฏิทรงไทย 2 ชั้น กว้าง 10 เมตร ยาว 45 เมตร หลังละ 36 ห้อง โดยการเปลี่ยนหลังคา

	มุงกระเบื้องใหม่ทาสีใหม่ ลงรักปิดทองซุ้มหน้าบัน ดิดกระຈกสี ซ่อฟ้าใบระกา หางหงส์ ต่อเติมห้องน้ำห้องส้วมเปลี่ยนสายไฟฟ้าภายในตัวอาคารใหม่ จัดพื้นที่และอื่นๆ, จัดซื้อที่ดินบริเวณริมแม่น้ำบางปะกง ดิดกับที่ดินของวัดจำนวน 7 ไร่ เพื่อปรับปรุงขยายพื้นที่วัดพัฒนาให้เป็นสวนร่มรื่นเป็นรมณีสถานและขยายเขื่อนชายแม่น้ำบางปะกง, ต่อเติมปรับปรุงห้องอเนกประสงค์โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดโสธรวรารามให้เป็นห้องประชุมมาตรฐานกว้าง 12 เมตร ยาว 40 เมตร รองรับผู้เข้าประชุมได้จำนวน 400 คน เป็นห้องปรับอากาศ พร้อมด้วยวัสดุอุปกรณ์เทคโนโลยีเกี่ยวกับห้องประชุมที่ทันสมัย,
ปี พ.ศ. 2553-2554 ปัจจุบัน	อยู่ระหว่างการดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียนโรงเรียนพุทธโสธรจำนวน 2 หลัง 72 ห้องเรียนเพื่อทดแทนอาคารเสียหายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 84 พรรษา (พ.ศ.2554) มูลค่าประมาณ 95,000,000 บาท

ที่มา: ข้อมูลจากหนังสือ 81 ปี พระราชมณฑลพิจิตร หน้า 33-36, เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2542 และข้อมูลใหม่ เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554

4.1.1.1 ลำดับการก่อสร้างพระอุโบสถวัดโสมนัสราชวรวิหาร

วัดโศธรวรารามวรวิหาร มีประวัติเก่าแก่ยาวนานอยู่ในระยะเวลาประมาณปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา หลักฐานการสร้างพระอุโบสถไม่มีปรากฏทั้งในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงธนบุรี พระอุโบสถหลังแรกตามคำบอกเล่าสร้างด้วยไม้หลังคามุงสังกะสีแต่ไม่ระบุสถานที่ตั้งจึงไม่รู้ว่าตั้งอยู่ตรงไหนจะเป็นที่ตั้งในปัจจุบันหรือบริเวณอื่นดังข้อความในหนังสือจัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อพุทธศักราช 2500 ความตอนหนึ่งว่า ครั้งก่อนเดิมทีเดียวพระอุโบสถวัดโศธรจะอยู่ตรงที่ปัจจุบันนี้ หรือที่ไหน ใครเป็นผู้สร้าง สร้างแต่เมื่อไร ไม่มีหลักฐานยืนยันได้เป็นแต่คำบอกเล่า พระอุโบสถหลังแรกของหลวงพ่อดังเดิมนั้นเป็นโรงไม้ย่อม เสาไม้จริง ฝาไม้หลังคามุงด้วยสังกะสี กว้างประมาณ 2 วา ยาว 4 วาเศษ มีประตูเข้าข้างหน้า 1 ประตู ประตูออกข้างหลัง 1 ประตู โรงอุโบสถหลังเดิมนี้นำรื้อรื้อไปโดยธรรมชาติ หรือผู้มีศรัทธารื้อสร้างใหม่ไม่ปรากฏแต่มีปรากฏเป็นหลักฐานจารึกในแผ่นเงินซึ่งค้นพบในเจดีย์ของวัดเจดีย์ อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทราว่า ปีพ.ศ. 2416 พระวิเศษฤาไชย เจ้าเมืองฉะเชิงเทราเป็นผู้สร้างอุโบสถหลวงพ่โศธรในแผ่นจารึกนั้นไม่ระบุว่า สร้างขึ้นใหม่หรือปฏิสังขรณ์ขยายของเก่า กว้างยาวเท่าไรพระอุโบสถหลังที่พระวิเศษฤาไชยสร้างนี้ จะมีรูปร่างอย่างไร ไม่มีผู้จำได้แต่มีผู้เชื่อถือได้เล่าให้ฟังว่า ตัวโบสถ์เป็นเครื่องไม้จริง หลังคามุงกระเบื้องดินเผา ฝาผนังก่ออิฐหน้าต่างข้างละ 3 ช่อง ประตูข้างหน้า 2 ช่อง ประตูหลัง 1 ช่อง พระอุโบสถหลังนี้ปรากฏตามคำบอกเล่าว่า มีอายุ 40 ปี มีบางส่วนชำรุดใช้การไม่ได้ เครื่องไม้ที่รื้อจากพระอุโบสถหลังนี้ ลุงจุก ผู้ฝึกไฟอยู่ในวัดโศธรวรารามนำไปประกอบเป็นยาสมุนไพรต้มเป็นยาอายุวัฒนะและยารักษาไข้ให้ประชาชนรับประทานจนหมดสิ้นปรากฏว่ามีผู้นิยม

กันมากเพราะรับประทานแล้วหายโรคหายภัยได้จริง (พระมหาวีจิตร จนุทปฐุโขโตและพระมหา
ลิจิต ลิกุชิตนุโท, เล่มเดียวกัน, 2500:5)

หลักฐานปรากฏถึงการสร้างพระอุโบสถโดยพระยาวิเศษฤๅไชย (ช้าง)
เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา เป็นผู้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2416 มีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในจารึกแผ่นเงินพบ
ที่วัดเจ็ดยี่ ชื่อความในจารึกแผ่นเงินมีบางตอนที่ขาดพิงถึงการก่อสร้างพระอุโบสถของวัดโสธรคือ
ครั้งพระบาทพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้าพเจ้านายช้างได้เป็นพระ
วิเศษฤๅไชย เจ้าเมือง นายเลื้อได้เป็นที่พระเกรียงไกรขบวนยุทธปลัดเมืองฉะเชิงเทราเต็มวาสนา
สมบัติบริบูรณ์ ณ ปีระกา เบญจศกพุทธศักราชล่วงได้ 2416 พรรษา จุลศักราชล่วงได้ 1235 ปี
ข้าพเจ้าพระยาวิเศษฤๅไชยได้สร้างพระอุโบสถที่วัดโสธร พูนดินเป็นถนนตั้งแต่เมืองฉะเชิงเทรา 26
เส้น ถึง พระอุโบสถวัดโสธร มีภรรยาปลูกศาลาขุดสระกึ่งกลางถนน พระเกรียงไกรขบวนยุทธปลัด
กับอินทรภรรยาสร้างเจดีย์ฐานที่เนินสะแกบ้านส้มประทวน ครั้ง ณ เดือน 7 ปีกุน สัปตศก การสร้าง
พระอุโบสถ ทำถนน ขุดสระ ทำศาลาและการที่สร้างเจดีย์ฐานสำเร็จแล้วพร้อมกันคิดธุระทรัพย์ที่
สร้างพระอุโบสถและทำถนน ทำศาลา เป็นเงินตรา 35 ชั่ง เหมือนกัน (เลิศลักษณ์ บุญเจริญ, เล่ม
เดียวกัน บรรณาธิการ, 2540:81)

จากหลักฐานแผ่นเงินนี้มีปรากฏเป็นชิ้นแรกจึงมีการสันนิษฐานว่าน่าจะ
เป็นพระอุโบสถหลังแรกเพียงแต่ในแผ่นจารึกนั้นไม่ระบุว่าสร้างขึ้นใหม่หรือปฏิสังขรณ์ขยายของ
เก่าแก่เท่านั้น ครั้นต่อมาในปี พ.ศ.2456 พลตรีพระยาสุรนาถเสนีย์ ผู้บัญชาการทหาร (ผ.บ.พล 9 ซึ่ง
มีที่ตั้งอยู่ในค่ายศรีโสธรปัจจุบัน) กับท่านสมภารเกิดเจ้าอาวาสวัดโสธรได้ดำเนินการรื้อโบสถ์หลัง
เก่าแล้วหาทุนก่อสร้างใหม่ขึ้นใหม่ โดยขยายให้กว้างและยาวกว่าเดิม คือยาว 12 วา 3 ศอก กว้าง 7
วา พื้นปูกระเบื้องหินขัดลาย รวมทั้งเฉลียงด้วย มีหน้าต่างข้างละ 6 ช่อง ซี่ 4 วา 2 ศอก ประตูด้าน
และด้านหลังข้างละ 2 ประตู หลังคามุงด้วยกระเบื้อง ฝาผนังและเสาก่อด้วยอิฐ เครื่องไม้สักล้วน ช่อ
ฟ้า ใบระกา หางหงส์ ทำด้วยไม้สักแกะสลักลงรักปิดทองกระจกลี หลังคา 3 ลดแข็งแรงสวยงาม
พอคู่ได้สำหรับพระอุโบสถในชนบทหลังหนึ่งพระอุโบสถหลังนี้ได้รื้อไป เมื่อพ.ศ.2496 รวมอายุได้
40 ปี

ปี พ.ศ.2497 ดำเนินการรื้อถอนและก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ เพื่อ
อำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชน ที่เดินทางมานมัสการหลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธรเป็นจำนวน
มาก ทำให้พระอุโบสถคับแคบลงไม่สมควรแก่กาลสมัยเพราะบ้านเมืองมีความเจริญและขยายตัว
มากขึ้น พระอุโบสถจึงมองดูไม่สง่างามสมกับเป็น โบสถ์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธรการดำเนินการ
ก่อสร้างพระอุโบสถหลังนี้มีเหตุการณ์มากมายที่น่าสนใจทั้งก่อนและหลังดำเนินการก่อสร้างพระ
อุโบสถ พุทธศักราช 2499 ลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่เริ่มสร้างจนก่อสร้างเสร็จได้ดังนี้

ในวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ.2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน) กับสมเด็จพระราชชนนีสมเด็จพระพี่นางเธอเสด็จประพาสเยี่ยมสุขทุกข์ราษฎรชาวจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้ทรงเสด็จมานมัสการองค์หลวงพ่อโสทรตรัสถามท่านเจ้าคุณพระเขมารามมุนี (พระอาจารย์มหา ก่อ เขมทสฺสี บุญจันทร์ ป.ธ.7) เจ้าอาวาสวัดโสทร ขณะที่รับเสด็จในพระอุโบสถถึงจำนวนพระภิกษุ สามเณร ซึ่งขณะนั้นมีเพียง 37 รูป และทรงตรัสว่า “ผมได้ทราบกิตติศัพท์ความศักดิ์สิทธิ์มานานไม่มีโอกาสได้มาเพิ่งได้มีโอกาสมาสักการะด้วยตนเองคราวนี้แหละ หลวงพ่อมีก็นับถือมากโบสถ์นี้เห็นจะคับแคบถ้าได้สร้างใหม่จะดี”พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล จึงนับว่าเป็นมงคลนิมิตที่หลวงพ่อพุทธโสทรจะได้โบสถ์ใหม่ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (พระมหาวิจิตร จันทปฺรุโธโตและพระมหาลิขิต ฤกษ์จินนุโท, เล่มเดียวกัน, 2500:5-37)

พระอุโบสถหลังเดิมซึ่งสร้างไว้เมื่อ พ.ศ.2456 ยังมีสภาพถาวรมั่นคงใช้การได้ดีอยู่แม้จะชำรุดบ้างก็เป็นบางส่วนเท่านั้น เหตุที่ทำให้ดำเนินการก่อสร้างใหม่นั้น นอกจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 แล้ว ความเจริญของบ้านเมืองที่มีมากขึ้นเป็นเหตุให้ประชากรมีจำนวนมากขึ้นตามไปด้วยและยังมีเหตุอัศจรรย์เกิดขึ้นเป็นนิมิตหมาย ดังมีบันทึกคำบอกเล่าของพระราชเขมากร (ก่อ) เจ้าอาวาสในสมัยนั้นว่า คำขึ้นวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2491 คณะวัดพิบูลเงิน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี โดยการนำของท่านพระพิศาลสุตาคม (เชื้อ ป.6) เจ้าคณะอำเภอบางใหญ่ พร้อมด้วยพระสงฆ์และทนาย ทายิกา ประมาณ 200 คน ได้มาทำพิธีหลอมหล่อองค์หลวงพ่อพุทธโสทรจำลองขึ้นที่วัดโสทรจัดกองการพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ขึ้นในโบสถ์หลวงพ่อโสทรเริ่มเวลา 19.00น. พิธีทำมโหฬารใหญ่โตมีโหรหลวงพราหมณาจารย์จากกรุงเทพฯ มาประกอบพิธี เสียงแตรสังข์ ฆ้อง กลอง บัณเฑาะว์และกังสดาลวังเวงกังวานเยือกเย็น มีเครื่องบรรณาการและเครื่องสังเวยนานาชนิดตบแต่งพร้อมสรรพ

พระสงฆ์เถระผู้ประกอบพิธี มีท่านเจ้าคุณศรีสังฆญาณมุนี วัดสุทัศน์เป็นประธาน พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์เฝ้าอยู่ตลอดเวลา ขณะที่ทำพิธีอยู่ในโบสถ์และนายช่างหล่อกำลังสุมหุ่นอยู่ที่บริเวณวัดส่วนหนึ่ง ท่านโหราจารย์เริ่มทำพิธีไปถึงเวลา 20.00 น. ได้เกิดเหตุการณ์มหัศจรรย์ทั้งบนภาคพื้นดินและบนท้องฟ้าซึ่งไม่คาดคิดว่าจะเป็นไปได้ ก็ได้แสดงให้เห็นอย่างน่าสะพรึงกลัวทำให้ชนลูกฟองสยองเกล้า ชาวบ้านทั้งโสทรและที่อื่น ทั้งข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้า ประชาชน พากันแตกตื่นโกลาหล อลหม่าน เนื่องแน่นบริเวณหน้าโบสถ์ หลังโบสถ์ ชาวโสทรทั้งเด็กและผู้ใหญ่โจทษ์ขานกล่าวส่งเสียงอึงคะนึงเป็นเสียงเดียวกันว่ามีคนมาอัญเชิญความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อโสทรไปจากโสทรแล้วผู้คนทั้งเจ้าถิ่นและอาคันตุกะต่างแสดงท่าทีไม่เป็น

มิตรต่อกันดูง่ากันทำให้เกิดศึกขึ้นกลางวัดเหตุการณ์สยดสยองดังเกรียดยไม่เพียงแต่บนพื้นดินแม้บนท้องฟ้าอากาศ เทพยดาที่บันดาลให้เป็นไป วันนั้นไม่มีเค้าว่าจะเกิดฝนฟ้าเลย ตอนหัวค่ำฟ้าแจ่มกระจางสดใส ครึ่งถึงเวลา 20.00 น. เศษ บัดดลเบื้องฟ้าก็กลับมืดมน ดวงดาวแม้แต่ดวงหนึ่งก็แลไม่เห็นในไม่ช้าลมก็กระพือพัดจัดมาจากทิศใต้สู่ทิศเหนือ สายฟ้าแลบแปลบปลาบๆ ถี่เข้าๆ ฟ้าคะนอง ร้องเปรี้ยวๆ ราวแผ่นดินจะถล่มฟ้าจะทลายก็ไม่ปาน ทุกคนที่อยู่ในบริเวณนั้นหลุมพ่นวุ่นวายท่านและพระสงฆ์ภายในโบสถ์ต่างนั่งเจี๊ยบ พอถึง เวลา 21.00 น. ล่วงแล้ว สิ่งที่น่าสะพรึงกลัวทั้งบนพื้นดินและท้องฟ้าก็สงบเบาบางลง ฟ้าหยุดคำราม ฝนก็ขาดสายแม้แต่เม็ดเดียวก็ไม่มีทุกคนต่างรักษาความสงบปากสงบกาย โดยที่ผู้หลักผู้ใหญ่ชั้นหัวหน้าได้พูดจาปราศรัยทำความเข้าใจได้ถูกต้องต่อกัน

ต่อมาวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2491 ตรงกับงานหลวงพ่อบุทธโศธรกลางเดือน 12 นายสุบิน พิมพะจันทร์ ศึกษาธิการจังหวัด กล่าวกับชาวโศธรและผู้ที่เข้าร่วมอยู่ในโบสถ์ถึงเรื่องที่หลายคนปรารถนาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จึงลงมติกันว่าจะหาทุนสร้างพระอุโบสถให้หลวงพ่อบุทธโศธรใหม่และเริ่มดำเนินการหาทุนสร้างพระอุโบสถ คณะกรรมการประชุมกันหารูปแบบแปลนของพระอุโบสถ ตอนแรกที่ประชุมตกลงเอาแบบพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรและให้กรมศิลปกรจำลองหุ่นแผนผังด้วยปูนปลาสเตอร์ ตั้งโชว์ไว้ในโบสถ์หลวงพ่อบอกบุญเก็บเงินทำตลอดปี พ.ศ.2492

พอขึ้นต้นปี พ.ศ.2493 คณะกรรมการได้พิจารณาเห็นว่า การสร้างตามแบบพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรนั้น ต้องใช้จ่ายมากมายและทำไปได้ก็จะไม่เหมือนของจริง พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร หินอ่อนทั้งหลัง ผลที่สุดตกลงเปลี่ยนแปลงไม่เอาตามแบบ พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรต้องยกหุ่นโบสถ์จำลองออกจากโบสถ์ หลวงพ่อไปเก็บแล้วตกลงให้นายช่างกรมโยธาเทศบาลออกแบบพระอุโบสถวัดพระแก้ว และสร้างตามแบบโบสถ์พระแก้วโดยส่วนยาว 23 วากว้าง 10 วา และสร้างยกพื้นโบสถ์สูงจากระดับดิน 6 ศอก ภายใต้อ่างน้ำโปร่งก่ออิฐปิดรอบ มีประตูเข้าสำหรับเก็บรักษาพัสดุของหลวงพ่อบุทธโศธรสำหรับสถานที่ที่จะสร้างนั้น สร้างต่อจากโบสถ์หลังเดิมยาวมาทางด้านหลังคือ ทิศตะวันตกเชื่อมติดต่อกับโบสถ์หลังของหลวงพ่อบุทธโศธรและว่าเมื่อสร้างเสร็จแล้วจะอาราธนาหลวงพ่อบุทธโศธรมาประดิษฐานอยู่หลังสร้างใหม่ ส่วนหลังเก่านั้นออกให้เป็นสนามบริเวณหน้าโบสถ์ คณะกรรมการมีมติเป็นเอกฉันท์ กำหนดงานประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์โบสถ์หลังใหม่ ในวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ.2493 ตรงกับวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12 ปีมะแมฤกษ์เวลา 11.26 น. ตามฤกษ์ของท่านเจ้าคุณธรรมวโรดม วัดสระเกศ งานวางศิลาฤกษ์เป็นงานวันแรกของงานเทศกาลประจำปีของหลวงพ่อบุทธโศธร ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง มาเป็นประธานในพิธี

วันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2494 เริ่มลงมือขุดคลองราก โดยทางวัดจ้างแรงงานรายวันขุดตามแบบแปลนโดยไม่มีการประมูลเหมา มีนายช่างกรมโยธามาแนะนำให้เป็นครั้งคราว ทางวัดจ้างแรงงานจากผู้มาสมัครทั้งหญิงและชายวันละประมาณ 10-20 คน มีเหตุการณ์ควรเล่าสู่กันฟังไว้เป็นลางให้สังเกต คือ บรรดาคนงานขณะขุดคลองราก มักจะมีเสียงระหองระแหะเบาแวกกันบ่อยๆ บางรายถึงกับชกต่อยกันตกลงในคลองรากก็มี ทุ่มเถียงกันด้วยเรื่องหยาบคายก็มี สามวันดีสี่วันร้ายไม่เป็นปกติแม้ทางวัดจะสอดส่องดูแลควบคุมอยู่ก็มักจะมีปากเสียงกันเสมอแต่ไม่มีใครได้รับอันตรายถึงบาดเจ็บคนเหล่านั้นแม้จะทะเลาะกันแต่แล้วก็กลับดีเป็นมิตรต่อกัน ทำงานไปด้วยกันอีก ไม่ถึงกับแตกสามัคคีกัน ต่อมาหลังจากขุดคลองรากเสร็จแล้วถึงเวลาที่จะตอกเสาเข็มลงรากทางวัดก็จ้างแรงงานอีกไม่ได้ประมูลเหมา คราวนี้ทางวัดตกลงให้ทหารมาทำการตีเสาเข็มให้ เพราะทหารมีเครื่องมือและป็นจั่นสำหรับตีเข็มปรากฏว่าป็นจั่นสำหรับตีเข็มพลัดตกลงมาทับพลทหารถึงแก่ความตายทันที 1 คน แต่ทหารก็ยินดีไม่ท้อถอยหรือหยุดทำงาน คงมาตีให้ตามควรเท่าที่จะได้ที่เหลืออื่นๆ ทางวัดก็จ้างแรงงานชาวบ้านตีต่อไปจนเสร็จ

วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ.2494 ทำสัญญาประมูลเหมาขึ้นผูกเหล็กเทหัวเข็ม เทเสาคอนกรีต ก่ออิฐทับเสา ก่อผนังปิดรอบฐานพื้นแต่ละระดับดินถึงพื้น โบสถ์ทำบันไดและทำแท่นพระเพียงนี้ก่อนประกาศประมูลเหมาเฉพาะค่าแรงงานอย่างเดียวส่วนอุปกรณ์ทั้งหมดทางวัดจัดซื้อให้ประมูลที่ได้ในราคาต่ำ คือ จำสิบเอกเมี้ยน สุขเจริญ ในราคา 59,497 บาท กำหนดแล้วเสร็จตามสัญญา 300 วัน ทำอยู่ 160 วัน ก็เสร็จตามสัญญา วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2495 จัดตั้งคณะกรรมการใหม่เพื่อดำเนินการก่อสร้างโรงอุโบสถวัดโสธรจากส่วนที่สร้างค้างไว้ต่อไปโดยมีท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรมสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองเป็นประธานกรรมการและคณะกรรมการได้ดำเนินการก่อสร้างต่อโดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. ทำการก่อสร้างงานประเภทคอนกรีตเสริมเหล็กตั้งแต่พื้นฐานอุโบสถจากที่ก่อสร้างไว้แล้ว ขึ้นไปจนถึงหลังคาในส่วนที่เป็นคอนกรีตทุกประการ (เว้นส่วนวิจิตรศิลป์)

2. ทำการก่อสร้างส่วนที่เป็นไม้ต่างๆ แห่ง มุงหลังคาด้วยกระเบื้องเคลือบดินเผา ทาสีและปูกระเบื้องหินขัดพื้นโบสถ์

ทั้ง 2 ประเภทนี้ให้ผู้ประมูลเหมาแสดงราคา พร้อมทั้งกำหนดวันแล้วเสร็จของแต่ละประเภท อุปกรณ์การก่อสร้างทั้งหมดเป็นของผู้รับจ้างเหมาคณะกรรมการเห็นว่าเวลานี้เงินของวัดมีไม่พอ จึงเสนอขอยืมเงินศาสนสมบัติกลางกรมศาสนาจำนวน 2 ล้านบาท จะส่งใช้ภายใน 3 ปี กรมการศาสนาก็นุมัติและคณะกรรมการได้ประกาศเรียกประกวดราคาได้บริษัทอุดมก่อสร้าง จำกัด ในราคา 3,485,000 บาท กำหนดเวลา 600 วัน แต่เนื่องด้วยวัดมีเงินไม่เพียงพอที่จะทำ

สัญญาพร้อมกันทั้ง 2 ประเภทได้ จึงได้ทำสัญญาเพียงประเภทที่ 1 ก่อน ในราคาก่อสร้าง 2,400,000 บาท กำหนดเสร็จภายใน 550 วัน ลงสัญญาวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2496 ณ ศาลากลางจังหวัด ฉะเชิงเทรา การก่อสร้างครั้งนี้คณะกรรมการได้ขอยกช่างจากกรมโยธาเทศบาลมาควบคุมการก่อสร้างประจำ 1 คน และตั้งอนุกรรมการดูแลใกล้ชิดอีกชั้นหนึ่ง

ครั้นดำเนินการก่อสร้างอิฐเสริมเหล็กไปได้ไม่นานคณะกรรมการต้องขอให้หยุดงานก่อสร้างไว้ชั่วคราว เพราะปรากฏว่า บางส่วนที่สร้างไว้ก่อนมีรอยร้าวหลายแห่งที่ กานพื้นตอนบนเหตุเพราะผนังจากพื้นชั้นบนลงมาชั้นล่างและชั้นล่างถึงพื้นดินช่วงก่อไว้ผิด คือก่อ เรียงเป็นผนังธรรมดา ไม่ได้หล่ออิฐให้ยื่นไว้เพื่อก่อบัว จำต้องรื้อออกทำใหม่พอรื้อออกปรากฏว่า กานตัวบนร้าว 9 แห่ง ต่อมาเมื่อให้หยุดตรงกานต่อดิน ก็ปรากฏว่าทำแบบผิดทำให้ไม่สามารถ ก่อสร้างเป็นโบสถ์ ลงไปได้จึงต้องคิดแก้ไขกันใหม่พอมাত্রควบคุมกันไต่ด้านหน้าโบสถ์ซึ่งทำไว้ 2 บันไดก็ปรากฏว่าบันไดข้างหนึ่ง 7 ขั้น อีกข้างหนึ่ง 8 ขั้น ตอนนี้นำเอาคณะกรรมการหัวหมุนทำให้ หลายคนถือเอาว่าเป็นเรื่องที่หลวงพ่อบ้นดาลให้เป็นไปจนมีข่าววิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ นานา ถึงกับมี หนังสือพิมพ์บางฉบับลงข่าวให้รู้กันทั่วราชอาณาจักร คำวิพากษ์วิจารณ์ที่เกิดขึ้นมาในระหว่างการ ดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถ พ.ศ.2499 นั้น มีสาเหตุหลายประการด้วยกันทั้งเหตุอศุภรณและการ ประสบพบเห็นในสิ่งที่ผิดปกติธรรมดาที่ไม่เคยมีมาก่อนในบริเวณก่อสร้าง คือ คืนวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ.2494 ตรงกับแรม 10 ค่ำ เดือน 9 เวลาประมาณ 4 ทุ่ม ฝนได้ตกลงมาอย่างหนักอุสนิบาดฟาด เปรี้ยงลงมาที่เสาธงของวัด ซึ่งตั้งอยู่กลางสนามหญ้ากึ่งกลางระหว่างหมู่กุฏิสงฆ์หักสะบั้นลงมา 3 ท่อนและพร้อมกันนี้ก็ปรากฏว่าสายอุสนิได้ผ่านลงที่บริเวณในเมืองบางแห่งอีกด้วย นิมนต์ชะรอย เป็นแนวให้ชวนนึกคิดไปว่า วัดโสธร เดิมทีว่าฟ้าผ่าเสาธง จึงได้ชื่อว่าวัดโสธร คราวนี้จะมีชื่ออะไร ต่อไป หรือมีเหตุการณ์อันใดอีก ก็ยังทราบไม่ได้พระสงฆ์ตลอดทั้งชาวบ้านก็โจทขานกันไป นานาประการ พระวัดโสธรรูปหนึ่งและภุชงค์บางคนได้เห็นงูเหลือมขนาดใหญ่ตัวหนึ่งเลื้อยมา จากทางโบสถ์หลวงพ่อหลังเก่า เข้าไปที่ใต้ถุนโบสถ์ใหม่มีพระเณรและชาวบ้านไปมองดูใต้ถุน โบสถ์ก็ไม่เห็นและไม่รู้ว่าหายไปทางไหน ผู้ที่เห็นยืนยันว่าเป็นงูเหลือมขนาดใหญ่มาก บางคนพูดว่า ธรรมดางูเหลือมเป็นสัตว์มีอาถรรพ์จะเลื้อยมาให้เห็น ได้ยากนอกจากที่เขาจับมาเลี้ยงไว้และเอามา ปล่อย และธรรมชาติงูเหลือมมีเดือยศักดิ์สิทธิ์ถ้าเลื้อยไปเกาะที่ใดแล้ว เมื่อมันหยุดอยู่กับที่เป็นกลาง สันหนึ่งจะได้กินสัตว์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอาหารอย่างแน่นอน ตั้งแต่นั้นมาใครๆ ก็กลัวไม่กล้า จะไปใกล้บริเวณโบสถ์ใหม่ในเวลาค่ำคืนนี้เป็นสิ่งที่แปลกมหัศจรรย์ในการสร้างโบสถ์ครั้งนี้

ชาวจีนเขาพูดกันว่า ที่ทำโบสถ์ใหม่ย้ายไปข้างหลังนั้นไม่ถูก หลวงพ่อกอง ไม่ไปเพราะของศักดิ์สิทธิ์เช่นนี้ ถ้าจะเลื่อนก็ต้องเลื่อนไปข้างหน้าไม่ใช่เลื่อนไปข้างหลัง ถ้าย้ายหรือ ยกองค์ท่านจำเป็นต้องรื้อลงไปได้ที่นั่นหลวงพ่อก็จะมีอาถรรพ์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนรุ่น ปู่ ย่า ตา

ทวดทำไว้ของเขาสืบไปได้ ได้ฐานองค์ท่านต้องมีของมีค่าเพราะคนโบราณมักทำกันเช่นนั้น เมื่อรื้อเข้า คนดีก็มี คนชั่วก็มีฉวยว่ไปฉกฉกเอาของท่านไปเสียบ้างเล่าจะดีหรือเมื่อประชุม คณะกรรมการเพื่อหาทางแก้ไขความเห็นของคณะกรรมการไม่ลงมติเป็นเอกฉันท์ ฝ่ายหนึ่งไม่ต้องการที่จะรื้อของที่ทำค้างไว้แล้ว อีกฝ่ายหนึ่งไม่ยอมต้องการจะให้ทำลงไปในที่เก่าแม้รื้อหมดก็ยอมโดยอ้างว่าประชาชนไม่ต้องการจะให้ย้ายจึงเกิดการถกเถียงกันขึ้นในที่ประชุมถึงขั้นรุนแรงไม่สามารถที่จะตกลงกันได้ทำให้หลายคนหมดอาลัยขณะนั้นหลวงวุฒิราษฎร์รักษา หนึ่งในคณะกรรมการผู้เข้าร่วมประชุม เห็นท่านเจ้าคุณเทพมุนี เจ้าคณะตรวจการภาค 2 และท่านเจ้าคุณวีระธรรมมุนีรองเจ้าคณะภาคองค์ที่ 1 ประกັນอยู่นานจึงเรียนถามคุณท่านเจ้าคุณเทพมุนีบอกว่า คิดกันว่าทำโบสถ์ใหม่คร่อมโบสถ์เก่า หลวงวุฒิราษฎร์รักษา เกิดความสนใจขึ้นมาทันที ขอทราบความเห็นโดยละเอียด หากกระดามาวาดรูปแบบ ท่านเจ้าคุณวีระธรรมมุนีได้กรุณาวาดโครงร่างให้ดูว่า จะแก้ไขให้เป็นรูปจัตุรมุขเอาโบสถ์ที่สร้างค้างอยู่นั้นเป็นมุขหลังเสียฝั่งพัทธสีมาตลอดมุขหน้ามุขหลัง

ขณะที่ท่านบรรยายอยู่นั้น นายช่างของกรมโยธาเทศบาล 4 คน มี นายสนิท โคมฉิม เป็นหัวหน้าที่กรมโยธาเทศบาลส่งมาช่วยแต่ต้นได้ขออนุมัติขึ้นว่า จะขอแสดงความเห็นเป็นกลางเพื่อให้มติของที่ประชุมเป็นหนึ่งเดียว เมื่อประธานอนุมัติ นายสนิท โคมฉิมได้แถลงการณ์เข้าเฝ้าไปในรูปโบสถ์จัตุรมุข หลวงวุฒิราษฎร์รักษา เอาใจขอให้สเก็ทซ์แบบให้ดู นายสนิทบอกว่า ได้สเก็ทซ์ไว้แล้ว คุณหลวงจึงขอดูทันที พอคุณหลวงเห็นเข้าเท่านั้นก็เกิดขมลูกพองไปทั่วทั้งสรรพางกายเพราะมองเห็นความสำเร็จจึงเชยตัวมาซักใกล้ๆ เมื่อได้ความชัดแล้วถึงกับขออนุมัติขึ้นขึ้นแถลง เพราะระงับความดีใจไว้ไม่อยู่ ชูแบบที่สเก็ทซ์อย่างคร่าวๆ ทั้งของพระและของช่างให้ดูถึงความบังเอิญที่คนอยู่หัวโตะกับท้ายโตะมีความคิดตรงกันได้โดยไม่มีการนัดแนะกันแต่อย่างใด ผิดกันนิดเดียวเพียงว่า มุขข้างทั้งสองของนายช่างยาวกว่าของพระเท่านั้น เมื่อลงมติสร้างตามความคิดของบุคคลทั้งสองนี้แล้ว ตัดทอนลงบ้างก็จะเป็นพระอุโบสถที่ใช้ประโยชน์ได้คือ สร้างโบสถ์ครอบองค์หลวงพ่อ รูปโบสถ์เป็นจัตุรมุขหลังหน้าเป็นโบสถ์หลวงพ่อ มุขหลังเป็นโบสถ์พระสงฆ์รูปแบบทรงไทยปนเทศไม่เหมือนกับโบสถ์ที่ไหนๆ สร้างเป็นแบบโบสถ์ของหลวงพ่อโดยเฉพาะ

มุขหน้า สร้างเพียงสวยงามไว้รับรองพุทธศาสนิกชนที่มานมัสการหลวงพ่อพระพุทธโสธร มุขกลาง เป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อพระพุทธโสธรไว้สำหรับพุทธศาสนิกชนสักการะ ปิดทอง เสี่ยงใบเซียมซี ขอน้ำมนต์ ขอบา โดยไม่ขัดกับศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ มุขหลัง เป็นที่ทำศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ มุขข้าง ทั้งสองข้างใช้เป็นที่ตั้งโตะจำหน่ายดอกไม้ ธูปเทียนทองวัตถุมงคลข้างหนึ่งอีกข้างหนึ่งตั้งโตะจำหน่ายใบเซียมซีจะมีผลทำให้ตัวโบสถ์โล่งเตียนขึ้นกว่า

แต่ก่อนนอกจากประโยชน์ของตัวโบสถ์ดังกล่าวแล้ว ยังเกิดประโยชน์อีกทางหนึ่ง คือ ไม่ต้องย้าย หลวงพ่อจากที่เดิมไม่ต้องเคลื่อนหลวงพ่อให้สูงขึ้น ได้โบสถ์ใหม่ใหญ่โตกว่าหลังเก่า ตัวโบสถ์ใหม่ที่ค้างอยู่เมื่อหลายปีก่อนกริดขึ้นบนและรื้อเสาทิ้งแล้วจะทำการตัดแปลงเป็นมุขหลังมีพื้นต่ำเสมอกันกับพื้น โบสถ์เก่าไม่ต้องยกสูงขึ้นตามมติเดิม

ราคาก่อสร้างโบสถ์ที่จะสร้างใหม่ถูกกว่าโบสถ์หลังเก่าที่สร้างค้างไว้มาก ทำให้ประหยัดทรัพย์และเกิดความสบายใจด้วยกันหลายฝ่าย เมื่อหลวงวุฒิราษฎร์รักษาแถลงจบ ที่ประชุมได้สาธุพร้อมกันลงมติเป็นเอกฉันท์ต่อมากรมโยธาเทศบาลได้รับหน้าที่ออกแบบแปลน และรายการก่อสร้างและทำสัญญาการก่อสร้างโบสถ์ โดยตกลงให้บริษัทอุดมการณ์สร้างจำกัด เป็นผู้รับจ้างเหมาก่อสร้างทั้งหมดจนถึงแล้วเสร็จ 600 วัน ทำสัญญาต่อกัน เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2497 เวลา 10.50 น. ต่อหน้าองค์หลวงพ่อพระพุทธรูปในพระอุโบสถการเซ็นสัญญาครั้งนี้มีพิธีรดองใหญ่โตมโหฬาร มีการบวงสรวงเช่นจัดเป็นพิธีการเอิกเกริกก่อนหน้าวันเซ็นสัญญา 1 วัน ได้มีประกาศโฆษณาขยายเสียงในเขตเทศบาลให้ประชาชนได้รับทราบโดยทั่วกัน

วันพุธที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2497 เวลา 13.00 น. เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองซึ่งมีปลัดพล ศรีสวัสดิ์ ผู้แทนอำเภอเมืองจะเชิงเทราและนายศิริ ดวงดี ผู้ช่วยวัฒนธรรมจังหวัดไปลงหลักปักเขตที่วิสุคามสีมาวัดโสธร ซึ่งได้รับพระราชทานเนื้อที่ กว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร ตัวพระอุโบสถรวมในกว้าง 14 เมตร ยาว 34 เซนติเมตร ยาว 28 เมตร 62 เซนติเมตร รวมนอกกว้าง 20 เมตร ยาว 47 เมตร สูงฐานล่าง 1 เมตร 20 เซนติเมตร สูงแต่พื้นล่างถึงอกไก่บน 25 เมตร ตั้งอยู่ห่างแม่น้ำบางปะกง 247 เมตร เวลา 17.00 น. พระสงฆ์วัดโสธรและวัดใกล้เคียงถือวัดประตุน้ำวัดแหลมใต้และวัดท่าอิฐประมาณ 100 รูป ได้ทำพิธีสวดถอนพัทธสีมาโบสถ์วัดโสธร ทั้งนี้ เนื่องจากวัดตัวโบสถ์ต้องรื้อ เพื่อสร้างใหม่พระสงฆ์จะทำสังฆกรรมภายในเขตวิสุคามสีมาได้ตามสบายหลังเสร็จพิธีสวดถอนโบสถ์หลวงพ่อแล้ว คำวันนั้นเอง เวลา 19.30 น. ฝนซึ่งแล้งมาเป็นเวลาแรมเดือนก็ได้ตกลงมาอย่างหนักคึกหนึ่งว่าเทวดาได้ส่งสาธุการว่า การก่อสร้างโบสถ์หลวงพ่อโสธรครั้งนี้สำเร็จแน่แล้ว ประชาชนทั้งหลายจะได้ร่มเย็นเป็นสุขสืบกาลนาน วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2499 การก่อสร้างพระอุโบสถแล้วเสร็จตามสัญญาก่อสร้าง คณะกรรมการได้รับมอบงานพร้อมจ่ายเงินให้แก่ผู้รับเหมา วันที่ 1-7 มีนาคม พ.ศ.2500 คณะกรรมการได้กำหนดให้มีงานผูกพัทธสีมา มีประชาชนทั้งใกล้และไกลจากเหนือจรดใต้ จากตะวันออกจรดตะวันตกต่างพากันหลั่งไหลมานมัสการหลวงพ่อพระพุทธรูปดูกลิ่นในมหาสมุทรเพื่อบำเพ็ญกุศลกันมากมายเหลือประมาณสุดจะคณานับได้ตั้งแต่วันแรกที่เปิดงาน

พอถึงวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ.2500 เป็นวันที่คณะกรรมการต้องทำงานกันหนักที่สุด การจราจรติดขัด รถรับส่งผู้โดยสารทั้งรถส่วนตัวของผู้ที่มาเที่ยวงานทั้งขาเข้าและขาออก

ในบริเวณงาน ดำรวจจจรต้องทำงานหนักเจ้าหน้าที่ขายทองและเจ้าหน้าที่เลือกสิ่งของที่ท่านผู้มีจิตศรัทธาเข้าไปใส่ในหลุมนิมิตทำงานกันลำบากมากเพราะประชาชนพากันหลังไหลเข้าเป็นการทลายประวัติการณ์ที่เคยเป็นมาในตอนกลางคืนวันเดียวกันนั้น คณะกรรมการต้องเปลี่ยนหลุมนิมิตใหม่ โดยแต่เดิมนั้นอยู่น้ำพระประธานในโบสถ์มุขหลังทำมุขกลางที่หลวงพ่พระพุทธรโสธรประดิษฐานอยู่เป็นวิหารเพื่อความสะดวกในการทำสังฆกรรม เช่น บวชนาค เป็นต้น แต่ต่อมากลับคิดกันว่าเมื่อต้องการจะสร้างโบสถ์ให้หลวงพ่แล้วจะให้หลวงพ่อยู่นอกโบสถ์เสียเห็นเป็นการไม่สมควรจึงลงมติย้ายมาขุดหลุมนิมิตไว้หน้าหลวงพ่โสธรแล้วผูกเป็นมหาสีมา คือ เป็นสีมา 2 ชั้น ครอบโบสถ์ทั้งหลังและผูกเป็นพัทธสีมาภายในอีกชั้นหนึ่งทำมุขกลางที่หลวงพ่ประดิษฐานอยู่เป็นพระอุโบสถส่วนมุขหลังเป็นวิหารคตงานจึงต้องขุดกันทั้งคืน (พระมหาวีจิตร จนฺตพฺร โขโตและพระมหาลจิต ฤทธิจินฺตโน, เล่มเดียวกัน, 2500:5-37)

วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2500 ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของงานคณะกรรมการได้กำหนดเอาเวลา 14.30 น. เป็นเวลาตัดลูกนิมิตลงหลุมเวลาเช้าผู้คนที่ยังทยอยเข้าสู่บริเวณงานไม่ขาดสายเพื่อปิดทองหลวงพ่และปิดทองลูกนิมิต เมื่อใกล้ถึงกำหนดเวลาพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 500 รูปเข้าร่วมพิธีสังฆกรรมผูกพัทธสีมา จากนั้นเวลาประมาณ 14.25 น. สมเด็จพระวันรัต สังฆนายก วัดเบญจมบพิตร ได้มาถึงวัดโสธร พร้อมด้วยพระเถระผู้ใหญ่ที่คณะกรรมการได้อาราธนามาร่วมพิธีอาทิตานเจ้าคุณพระพิมลธรรม สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองวัดมหาธาตุ ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกษาจารย์ สังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การศึกษาวัดมหาธาตุ ท่านเจ้าคุณพระเทพสุธี เจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ วัดมหาธาตุ ท่านเจ้าคุณพระเทพมุนี เจ้าคณะตรวจการภาค 9 วัดสังเวชวิศยาราม ท่านเจ้าคุณพระวิริยธรรมมุนี เจ้าคณะตรวจการผู้ช่วยภาค 2 วัดไตรมิตร ท่านเจ้าคุณพระวิสุทธิโสภณ เจ้าคณะตรวจการผู้ช่วยภาค 2 วัดสระเกศและอีกหลายรูปได้เข้าสู่โรงพระอุโบสถเพื่อดำเนินพิธีกรรมตัดหวายลูกนิมิตทักษิณนิมิตสวดผูก เป็นต้น เสร็จพิธี เวลาประมาณ 16.00 น. เป็นอันสำเร็จการสร้างพระอุโบสถ พ.ศ.2499 สามารถใช้เป็นสถานที่ทำกิจกรรม คือ สังฆกรรมของสงฆ์ได้โดยสมบูรณ์

4.1.1.2 ค่าก่อสร้างพระอุโบสถหลวงพ่โสธรเมื่อปีพ.ศ. 2499

การก่อสร้างพระอุโบสถหลวงพ่พุทธรโสธร ปี พ.ศ.2499 จนถึงวันฝังลูกนิมิตผูกพัทธสีมารวมค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างเป็นจำนวนทั้งสิ้น ดังนี้ (1). ค่าประมูลเหมาก่อสร้างกับบริษัทอุดมการณ์สร้าง 4,340,000 บาท (2). ค่าติดลูกกรงเหล็กประตูหน้าต่าง 29,000 บาท (3). ค่าติดไฟฟ้า 38,271 บาท (4). ค่าสร้างแท่นพระอุโบสถมุขหลัง 40,000 บาท รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น 4,447,271 บาท จัดเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงรายจ่ายค่าก่อสร้างพระอุโบสถหลวงพ่อพุทธโสธร เมื่อปี พ.ศ. 2499

ลำดับ	รายการ	จำนวนเงิน/บาท
1.	ค่าประมูลเหมาก่อสร้างกับบริษัทอุดมการณ์สร้าง	4,340,000
2.	ค่าติดลูกกรงเหล็กประตุน้ำต่าง	29,000
3.	ค่าติดไฟฟ้า	38,271
4.	ค่าสร้างแท่นพระอุโบสถมุขหลัง	40,000
รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น		4,447,271 บาท

ที่มา: ข้อมูลจากหนังสือ 81 ปี พระราชมงคลจุฬารักษ์ หน้า 98, เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2542

4.1.1.3 การก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่

พระอุโบสถหลังใหม่มีความเป็นมาที่ควรค่าแก่การกล่าวถึงและจดจำและอาจถือได้ว่าเป็นหนึ่งในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชผู้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณยิ่งล้นแก่ปวงชนชาวไทยนับว่าเป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่งของคนแปดริ้วเพราะเป็นสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งเรียกได้ว่า เป็นสิ่งก่อสร้างทางพระพุทธศาสนาที่งดงามที่สุดแห่งหนึ่งของโลก (เลิศลักษณ์ บุญเจริญ, เล่มเดียวกัน บรรณาธิการ, 2540:84-98)

พระอุโบสถหลังนี้ถือได้ว่าเป็นผลงานชิ้นเอก (การบริหารและการพัฒนา) ของพระพรหมคุณาภรณ์ (จิปุญโญ ค.เจียม กุลละวณิช) ขณะที่ท่านดำรงสมณศักดิ์เป็นเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารและเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ท่านได้สนองรับพระราชกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและได้ดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถโดยใช้งบประมาณในการก่อสร้างสูงถึง 1,900 ล้านบาท ดังมีคำปรารภถึงความเป็นมาของการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ของท่านว่า “สำหรับการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ถวายหลวงพ่อพระพุทธโสธรนั้น ก็ดำเนินการก่อสร้างก้าวหน้าไปเป็นลำดับ ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากพระราชกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินมาประกอบพระราชพิธีวันวิสาขบูชา ณ พระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหารพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรสและพระราชธิดา เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2509 พระองค์ทรงมีพระราชกระแสว่า “หลวงพ่อโสธรเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองพระอุโบสถไม่เหมาะสม ทำไมสร้างอย่างนี้” ขอดถวายพระพรอามาไม่ได้สร้างเขาสร้างมาก่อนแล้ว อาตมามาที่หลังทรงพระราชกระแสอีกว่าสมควรให้มีการก่อสร้างพระอุโบสถใหม่เพื่อให้สมเกียรติของหลวงพ่อโสธร” (พระพรหมคุณาภรณ์ จิปุญโญ ค. เจียม กุลละวณิช, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ, 2540-113)

เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2509 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถและพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงอุบลรัตนราชกัญญาได้เสด็จมายังวัดโสธรวรารามวรวิหาร เพื่อทรงประกอบพระราชพิธีวิสาขบูชาตามขัตติยราชประเพณีเมื่อเสร็จภารกิจแล้วได้เสด็จออกนอกพระอุโบสถและมีพระราชดำรัสกับพระราชพุทธิรังษิณี (จิรปญฺญโณ ค. เจียม กุลละวณิชย์) ว่า “ตั้งใจมานัสการหลวงพ่อกุหลาบโสธรนานแล้วทำไมสร้างพระอุโบสถแบบนี้ไม่สมเกียรติหลวงพ่อกุหลาบโสธรให้ปรับปรุงแก้ไขพระอุโบสถเสียใหม่” และมีพระราชดำรัสถึงเรื่องโรงเรียนและแหล่งเสื่อมโทรมหน้าพระอุโบสถให้แก้ไขให้สมเกียรติหลวงพ่อกุหลาบโสธร หลังจากนั้นทางวัดได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขบริเวณหน้าวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและในปี พ.ศ.2530 งานออกแบบจึงเริ่มขึ้นโดยมีนายประเวศ ลิ้มปรีงนิ เป็นสถาปนิก หลังจากได้ร่างแบบแปลนแผนผังงานก่อสร้างพระอุโบสถเสร็จแล้ว ทางวัดก็ได้ส่งแบบแปลนแผนผังของพระอุโบสถหลังใหม่ให้สำนักราชเลขาธิการพระบรมมหาราชวังเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายทอดพระเนตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชกระแสว่าเรียบร้อยดีแล้วไม่ทรงมีข้อทักท้วงแก้ไข

วันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2531 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์ในการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่วัดโสธรวรารามวรวิหาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงรับองค์เป็นประธานในการก่อสร้างพระอุโบสถตามหนังสือสำนักราชเลขาธิการที่ รล ๐๐๗/๑๔๑๖ ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2533 วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีบวงสรวงในการรื้อถอนพระอุโบสถหลังเดิมและตั้งแต่เดือน กรกฎาคม พ.ศ.2535 เป็นต้นมา การดำเนินงานรื้อถอนพระอุโบสถหลังเดิม และการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่จึงเริ่มดำเนินการโดยมีนายจิระวัตร กุลละวณิชย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้อำนวยการและบริหารงานก่อสร้างและด้วยเป็นงานสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่มีรายละเอียดประณีตที่ต้องดำเนินการมากจึงได้กำหนดให้งานก่อสร้างเสร็จเป็น 2 ช่วง คือ งานก่อสร้างเพื่อประกอบพิธีกฐณัตถกรรมทอดผ้าป่าเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ครองราชย์ครบ 50 ปี กำหนดให้แล้วเสร็จภายในเดือน กรกฎาคม พ.ศ.2539 งานตกแต่งส่วนที่เหลือและงานอื่นๆ กำหนดให้แล้วเสร็จสมบูรณ์ภายในวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2541

ด้วยงานพระอุโบสถ เป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีความละเอียดประณีตมาก ซึ่งถ้าหาก รื้อการจัดทำแบบแปลนก่อสร้างให้สมบูรณ์เสียก่อนแล้วจึงค่อยจัดหาผู้รับเหมาจ้างนั้น จะต้องใช้ระยะเวลานาน ฉะนั้นในระหว่างที่รื้อการจัดทำแบบแปลนก่อสร้างทั้งหลังวัดโสธรวรารามวรวิหารได้พิจารณาว่าจ้างงานที่สามารถทำได้ก่อน และเริ่มดำเนินงานในส่วนแรกนี้ตั้งแต่เดือน

กรกฎาคม พ.ศ. 2535 จนแล้วเสร็จในเดือน สิงหาคม พ.ศ.2537 งานก่อสร้างดังกล่าวประกอบด้วยงานรื้อถอนพระอุโบสถหลังเดิม งานก่อสร้างเสาเข็มเจาะคอนกรีตเสริมเหล็ก และฐานรากพระอุโบสถ งานก่อสร้างผนังป้องกันการสั่นสะเทือน งานเสริมฐานซุกซีเพื่อป้องกันการทรุดตัวขององค์พระ งานก่อสร้างพื้นพระอุโบสถชั้นล่าง หลังจากการจัดทำแบบแปลนก่อสร้างแล้วเสร็จวัดโสธรวรารามวรวิหาร ได้ดำเนินการจัดหาผู้รับจ้าง ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.ว.ช ลิขิตการก่อสร้างได้เสนอราคารวมเป็นเงินทั้งสิ้น 1,791,597,186 บาท แต่เนื่องจากมีรายละเอียดที่ต้องพิจารณามากถึงได้คัดเลือกจ้างเฉพาะงานที่ต้องดำเนินการก่อน จำนวน 17 รายการ รวม เป็นเงิน 465,400,000 บาท ซึ่งโครงสร้างทั้งหมดและงานตกแต่งบางส่วนที่สามารถทำได้ในช่วงแรก นอกจากนี้ทางวัดโสธรวรารามวรวิหาร ได้ตกลงว่าจ้างห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.ว.ช ลิขิตการก่อสร้างให้ดำเนินการก่อสร้างนัทรยอดแหลมมณฑปทองคำเป็นเงินทั้งสิ้น 44,000,000 บาท เพื่อใช้ประกอบพิธียกฉัตรมณฑปทองคำในปี พ.ศ.2539

วันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2533 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารีได้เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีบวงสรวงในการรื้อถอนพระอุโบสถและพระวิหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร หลังเดิมงานรื้อถอนพระอุโบสถหลังเดิมและงานก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่จึงได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา วันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2537 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารีได้เสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์เพื่อทรงติดตามความก้าวหน้าทางการดำเนินงานก่อสร้างพระอุโบสถในการออกแบบก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่นี้ เพื่อให้เป็นไปตามพระราชดำริได้มีการออกแบบก่อสร้างให้มั่นคงถาวรคู่บ้านคู่เมือง และเนื่องจากมิได้มีการเคลื่อนย้ายองค์พระหลวงพ่อบุทธโสธรแต่ประการใด

ฉะนั้น การออกแบบและการวางแผนการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ รวมถึงการรื้อถอนพระอุโบสถหลังเดิม จึงมีการพิจารณาดำเนินการอย่างรอบคอบและระมัดระวังมิให้เกิดความเสียหายต่อองค์พระได้งานออกแบบก่อสร้างมีผู้รับผิดชอบ ดังนี้

1. งานด้านสถาปัตยกรรม โดยนายประเวศ ลิ้มปรีงยี
2. งานด้านวิศวกรรมโครงสร้างโดย สำนักงานออกแบบ
3. งานด้านวิศวกรรมไฟฟ้า โดยกรมโยธาธิการ
4. งานด้านระบบระบายน้ำและงานภูมิสถาปัตย์ โดยกรม

นายอรุณ ชัยเสรี

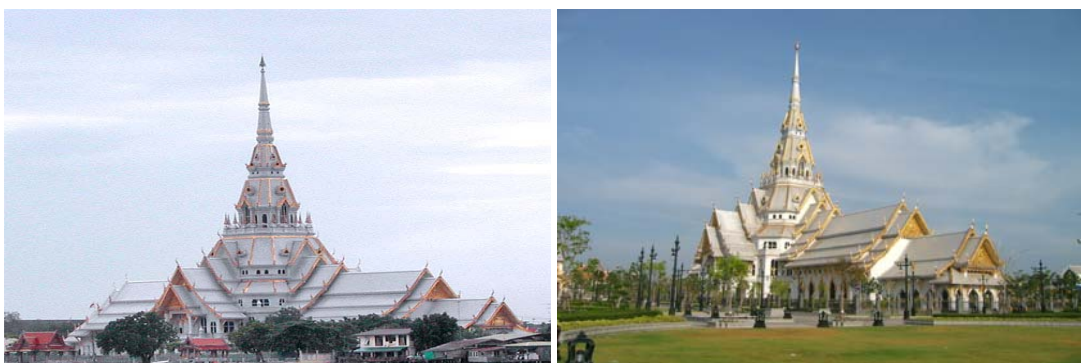
โยธาธิการ

งานก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่นี้ดำเนินการโดยวัดโสธรวรารามวรวิหารและจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งมีนายฐิระวัตร กุลละวณิชย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็น

ผู้อำนวยการสำนักงานอำนวยการและบริหารงานก่อสร้างงบประมาณที่ใช้ในการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่นี้ เป็นงบประมาณที่ทางวัดโสธรวรารามวรวิหารได้รับบริจาคจากประชาชนที่ได้เดินทางไปนมัสการหลวงพ่อบุญศรีโสธรแต่เนื่องจากงานก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่นี้ต้องใช้งบประมาณสูงมาก คือ ประมาณ 1,900,000,000 บาท จึงต้องอาศัยผู้มีจิตศรัทธาทั่วประเทศร่วมบริจาคอีกเป็นจำนวนมาก

4.1.1.4 รูปลักษณ์ของพระอุโบสถหลังใหม่

พระอุโบสถหลังใหม่เป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ มีขนาดกว้าง 44.50 เมตร และยาว 123.50 เมตร ลักษณะเป็นอาคารหลังคาประกอบเครื่องยอด ชนิดยอดทรงมณฑปแบบไทย ต่อเชื่อมด้วยวิหารทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ด้านข้างต่อเชื่อมด้วยอาคารรูปทรงอย่างเดียวกันกับพระวิหารเป็นอาคารมุขเด็จ ซึ่งเมื่อประกอบกันเข้าแล้วจะเป็นอาคารมีหลังคาแบบจัตุรมุขอย่างอาคารปราสาทแบบไทยกำแพงของพระอุโบสถหลังใหม่นี้ปูด้วยหินอ่อนจากเมืองคาร์รารา ประเทศอิตาลี เมื่อสร้างสมบูรณ์แล้วจะเป็นพระอุโบสถที่มีขนาดใหญ่และงดงามที่สุดในโลก

รูปภาพ ที่ 4.1 พระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหารหลังใหม่

พื้นที่ใช้สอยหลักของพระอุโบสถแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

1. ส่วนกลาง คือ อาคารพระอุโบสถมีพื้นที่ใช้สอยได้ 4 ชั้น รูปอาคารชั้นล่าง สูง 2 ชั้น เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละประมาณ 29 เมตร รวมพื้นที่ชั้นล่างประมาณ 1,370 ตารางเมตร ตั้งแต่ชั้น 3 ขึ้นไปเป็นอาคารทรงมณฑปประมาณ 85 เมตร ความสูงของเพดานพระอุโบสถจากตรงหน้าฐานชุกชีพระประธานหลวงพ่อบุญศรีโสธรถึงฝ้าเพดานทรงโดมประมาณ 29 เมตร

2. ส่วนหน้า คือ วิหารพระไตรปิฎกหรือวิหารพระธรรมเชื่อมต่อกับอาคารส่วนกลางของพระอุโบสถทางด้านทิศตะวันออก มีความกว้างประมาณ 20 เมตร ยาว

ประมาณ 52.50 เมตร ความสูงจากพื้นถึงยอดคอกไก่สันหลังคาประมาณ 24 เมตร รวมพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 1,050 ตารางเมตร

3. ส่วนหลัง คือ อาคารวิหารพระเดิมก่อสร้างแทนวิหารหลังเดิม เชื่อมต่อกับอาคารส่วนกลางของพระอุโบสถทางทิศตะวันตก มีความกว้าง ประมาณ 20 เมตร ยาว ประมาณ 45 เมตร ความสูงจากพื้นถึงยอดคอกไก่สันหลังคาประมาณ 24 เมตร รวมพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 900 ตารางเมตร

4. ส่วนข้าง คือ อาคารมุขเด็จเชื่อมต่อกับด้านข้างของพระอุโบสถทางทิศเหนือและเชื่อมต่อกับพระอุโบสถทางทิศใต้ เป็นอาคาร 2 ชั้น มีความกว้างประมาณ 20 เมตร ยาวประมาณ 9 เมตร ความสูงจากพื้นถึงยอดคอกไก่สันหลังคา ประมาณ 26 เมตร รวมพื้นที่ของอาคารมุขเด็จด้านข้างของพระอุโบสถทั้งสองด้านประมาณ 350 ตารางเมตร

4.1.1.5 การประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

ในการสร้างพระอุโบสถหลังใหม่บนหลังคาพระอุโบสถได้ออกแบบให้เป็นยอดมณฑปปูกระเบื้องเซรามิกเคลือบสี เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ **พระบรมธาตุ พระสารีริกธาตุ และพระบรมสารีริกธาตุ** หมายถึงพระอัฐิธาตุหรือกระดูกของพระพุทธเจ้าอันถวายพระเพลิงแล้ว เรื่องราวเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุนั้นมีปรากฏในมหาปรินิพพานสูตรว่า เมื่อพระองค์เสด็จปรินิพพานและมีการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระนั้น เถ้าถ่านหรือเเขมาของสิ่งที่เรียกว่า พระฉวี พระจัมมะ พระมังสา พระนหารุ พระลลิกา มิได้ปรากฏเลย คงเหลืออยู่แต่พระสรีระธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น

สำหรับการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในครั้งนั้นตามประวัติเล่าว่าเมื่อข่าวพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานและถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ณ เมืองกุสินาราทราบไปถึงเมืองอื่น เจ้าเมืองที่ล้อมใสในพระพุทธเจ้าหลายเมืองด้วยกันต่างได้ไปรับพระบรมสารีริกธาตุเพื่อจะเชิญไปประดิษฐานไว้ให้มหาชนบูชา ณ เมืองของตนและได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น 7 ส่วน และแจกไปยังที่ต่างๆ พระบรมสารีริกธาตุที่แจกไปครั้งนั้นแต่ละเมืองที่ได้รับต่างก็สร้างพระสถูปเป็นที่ประดิษฐานไว้ เรียกว่า “พระเจดีย์” คนไทยเมื่อรับนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานในสมัยทวารวดี ก็มีความเคารพบูชาพระบรมสารีริกธาตุปรากฏพระธาตุเจดีย์อยู่ทั่วไปในแหลมทอง เช่น พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พระธาตุเมืองนคร จังหวัดนครศรีธรรมราช พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน พระธาตุพนม จังหวัดนครพนมเป็นอาทิในปี พ.ศ.2441 มีผู้ขุดพบที่บรรจุอัฐิธาตุที่เมืองกบิลพัสดุ์ มีอักษรจารึกเป็นอย่างเก่าที่สุดในอินเดียบอกไว้ว่า เป็นพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าและได้ส่งพระบรมสารีริกธาตุนั้นมาถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวของ

ไทยครั้งนั้น พวกที่นับถือพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ เช่น ญี่ปุ่น พม่า ลังกาและไซบีเรีย ต่างแต่งทูตเข้ามาทูลขอพระบรมสารีริกธาตุ พระเจ้าอยู่หัวได้แบ่งพระราชทานให้ตามวัตถุประสงค์และพระบรมสารีริกธาตุที่เหลือนั้นโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระเจดีย์ทองสำริดเป็นที่บรรจุประดิษฐานไว้ในคูหาพระสถูปบนยอดบรรพต วัดสระเกศ เป็นที่สักการบูชาของมหาชนมาจนทุกวันนี้

ในการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนบนยอดมณฑปของพระอุโบสถหลังใหม่ของวัดโสธรวรารามวรวิหารครั้งนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารและเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้กราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานในพิธี

4.1.1.6 นัทรทองคำ

บนยอดมณฑปของพระอุโบสถหลังใหม่ เหนือเมืมน้ำค้ำกรอบด้วยนัทรทองคำ คือนัทร 5 ชั้น ความสูงของตัวนัทรประมาณ 4.90 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางของนัทรชั้นล่างประมาณ 1.50 เมตร ชั้นบนสุดประมาณ 0.30 เมตร โครงสร้างเป็นโลหะสแตนเลสยอคนัทรและระบายนัทรทำด้วยแผ่นทองคำแท้ถลึงเป็นลายรวมน้ำหนักทองคำถึง 77 กิโลกรัม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชดำเนินประกอบพระราชพิธียกยอคนัทรทองคำนี้ เพื่อถวายแด่องค์หลวงพ่อบุญโพธิ์โสธรในวันพระราชพิธียกยอคนัทรทองคำที่จัดขึ้นในปี พ.ศ.2539

วัดโสธรวรารามวรวิหาร มีการพัฒนาและเจริญมาโดยลำดับจนถึงปัจจุบันด้วยอานุภาพของหลวงพ่อบุญโพธิ์โสธรและมีเจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณรที่จำพรรษาในวัดโสธรวรารามวรวิหารแต่ละยุคแต่ละสมัยเป็นผู้ดำเนินการตลอดจนการได้รับกำลังทรัพย์กำลังศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปเป็นสำคัญ

4.1.1.7 พระพุทธรูปโสธร (พระพุทธรูปพุทธโสธร)

พระพุทธรูปโสธร หรือหลวงพ่อบุญโพธิ์โสธร คือพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่มีประชาชนนับถือเป็นจำนวนมากทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ หลวงพ่อบุญโพธิ์โสธรเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรปางสมาธิประทับอยู่เหนือรัตนบัลลังก์ 4 ชั้น ซึ่งปูลาดด้วยผ้าทิพย์ อันมีความหมายถึงการอยู่สูงสุดเป็นพุทธเหนือพระอริยบุคคล 4 คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหาร ตามตำนานกล่าวว่า พระพุทธรูปโสธรเดิมเป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยสำริดอย่างสวยงาม แต่ต่อมาพระสงฆ์ในวัดเห็นว่า กาลต่อไปภายหน้าคนที่มิเกล็ดแรงกล้าอาจจะลักไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัว เพื่อความปลอดภัยจึงพอกปูนเสริมให้ใหญ่

หุ้มองค์จริงไว้ภายในพระพุทธรูปลักษณะขององค์หลวงพ่อโสธรที่ปรากฏในปัจจุบันจึงเป็นแบบปูนปั้น ลงรักปิดทองพระวรกายแบบ เทวรูป พระพักตร์แบบศิลปะลานนา พระเกตุมาลาแบบป्ली อันหมายถึงความอยู่เย็นเป็นสุขตามคติของชาวจีนข้อพระกรข้างขวามีกำไลรัดตึง เป็นเครื่องหมายถึงความอาทรห่วงใยที่หลวงพ่อทรงมีต่อสาธุชนผู้เคารพบูชาในองค์ท่าน ทรงจีวรแบบเนื้อ มีความกว้างของพระเพลา (หน้าตัก) 3 ศอก 5 นิ้ว (1 เมตร 65 เซนติเมตร) สูง 1 เมตร 98 เซนติเมตร ขณะนี้ในวัดมีพระพุทธรูปบนแท่นฐานชุกชีทั้งหมด 13 องค์ องค์พระพุทธรูปโสธร คือ องค์ที่อยู่ตรงกลาง (เลิศลักษณ์ บุญเจริญ, เล่มเดียวกัน บรรณาธิการ, 2540:37)

หลวงพ่อพุทธโสธรองค์กลาง มีประวัติกล่าวถึงการขึ้นประดิษฐานที่วัดโสธรไว้ว่า เมื่อลอยตามน้ำมาจากแหลมหัวนก็มาหยุดขึ้นทำหน้าวัดโสธรก่ล่าวกันว่า ประชาชนจำนวนมากทำการขุดลากขึ้นไม่สำเร็จแต่ได้มีอาจารย์ผู้หนึ่งมีความรู้ทางไสยศาสตร์ทำพิธีตั้งศาลเพียงตาบวงสรวง แล้วเอาด้ายสายสิญจน์คล้องกับพระหัตถ์หลวงพ่อโสธรอัญเชิญขึ้นมานับนำขึ้นประดิษฐานในวิหารสำเร็จตามความประสงค์แล้วก็จัดให้มีการฉลองสมโภชและให้นามหลวงพ่อว่า พระพุทธโสธร หรือหลวงพ่อโสธร (พระมหาวีจิตร จนตพบุรุษโตและพระมหาลิขิต ลิขิตินนุโท, 2500:ก-ข)

งานนมัสการหลวงพ่อโสธร หลวงพ่อพุทธโสธร คือพระพุทธรูปที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์ยิ่งจึงมีประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศไปนมัสการอย่างเนืองแน่นทุกวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวันเสาร์ วันอาทิตย์และวันหยุดราชการอื่นๆ ยิ่งในวันเทศกาลสำคัญและงานนักขัตฤกษ์ด้วยแล้วมีผู้มานมัสการหลวงพ่อนับเป็นจำนวนแสนๆ คนเลยทีเดียว นับว่าเป็นงานเฉลิมฉลองทางศาสนาอันมโหฬารยิ่งงานหนึ่งในภาคตะวันออกของไทยงานเทศกาลหลวงพ่อโสธรนั้นปีหนึ่งมี 3 ครั้ง กำหนดทางจันทรคติได้ตามลำดับ คือ

งานเทศกาลกลางเดือน 5 ซึ่งถือว่าเป็นงาน “วันเกิดหลวงพ่อโสธร” จัดขึ้นรวม 3 วัน 3 คืนตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ จนถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 เทศกาลนี้เรียกได้ว่า มีมาก่อนเทศกาลอื่น ถือว่าเป็นงานสมโภชวันคล้ายวันที่อาราธนาหลวงพ่อขึ้นจากน้ำและอัญเชิญท่านประดิษฐานที่วัดโสธร

ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 5 ชาวแปดริ้วจะแห่หลวงพ่อทางบกไปตามหมู่บ้านใกล้ๆ วัด แล้วอัญเชิญองค์ท่านกลับมายังวิหาร ครั้นตกเย็นพระสงฆ์ก็เจริญพระพุทธมนต์ในวันรุ่งขึ้น คือวันขึ้น 15 ค่ำ จะมีการทำบุญใส่บาตรฉลอง เวียนเทียนและสงฆ์นำหลวงพ่อมหรรสพสมโภชประจำคือ ละครลิกและจีว ที่น่าสังเกตก็คืองานเทศกาลนมัสการหลวงพ่อทุกคราวจะมี

มหรสพไทยและจีนคู่กันเสมอไม่เคยเว้นเพราะถือว่าประชาชนทั้งชาวไทยและจีนได้ร่วมใจกัน
อาราธนาหลวงพ่อยืนจากน้ำ

งานเทศกาลกลางเดือน 12 จัดขึ้น 5 วัน 5 คืน ตั้งแต่วันขึ้น 12 ค่ำ ไปจนถึง
วันแรม 1 ค่ำ เดือน 12 งานเทศกาลนี้จัดมานานกว่าร้อยปีแล้ว ก็เริ่มมีขึ้นในราว พ.ศ.2434 ผู้
ริเริ่มจัดงานกลางเดือน 12 คือ ได้โพธิ์ทรัพย์เจ้าของละครคลองโสธรมูลเหตุมีอยู่ว่าในปีนั้นประชาชน
ชาวโสธรประสบทุกข์ภัย ข้าวยากหมากแพง ฝนแล้ง ข้าวและผลหมากรากไม้ไม่ได้ผลโรคห่า
(อหิวาต์) และโรคพุพอง (ฝีดาษ) ระบาดทั่วไป ผู้คนและสัตว์เลี้ยงล้มตายเป็นอันมาก ประชาชนทั้ง
บ้านเรือนไร่นาเพื่อหนีโรคภัย ผู้เจ็บป่วยไปไม่ไหวก็รอวันตาย เพราะหาหมอรักษาได้ยากบรรดาคน
ที่ป่วยเหล่านั้นถึงตนไม่ป่วยเองก็ญาติมิตรป่วย เมื่อถึงคราวเข้าตาจนเช่นนี้บรรดาพุทธศาสนิกชนจะ
มีอะไรเป็นที่พึ่งยังไปกว่าพระ ต่างคนจึงพากันบนบานศาลกล่าวต่อหลวงพ่อกับช่วยลูกช้างด้วย บ้าง
ก็ขอยาดีหลวงพ่อ คือขี้รูปบ้าง น้ำมันดีบ้าง ดอกไม้ที่บูชาบ้างรับมาทาน มาทาบ้างก็บนบานว่าถ้าหาย
แล้วจะปิดทอง บ้างก็บนบานด้วยละครและมหรสพสมโภช คนไทยบนด้วยลิเกและละครแก้บน ฝ่าย
คนจีนก็บนจิ้งจอก ๑๐๗ ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อเป็นเรื่องมหัศจรรย์ยิ่งนัก ภู่ง ฟ้าฝนซึ่งแห้ง
แล้งอยู่นานก็โปรยลงมาพาให้ประชาเบิกบานแผ่นดินชุ่มชื้น โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ หายเป็นปลิดทิ้ง
ชาวบ้านชาวเมืองจึงร่วมกับนายทรัพย์จัดงานฉลองสมโภชหลวงพ่อกครั้งใหญ่เพื่อแก้บน (เลิศลักษณ์
บุญเจริญ, เล่มเดียวกัน บรรณาธิการ, 2540:50)

งานเทศกาลตรุษจีน จัดตามจันทรคติของจีน คือตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ ปีใหม่
(ชิวอิด) ไปจนถึงวันขึ้น 5 ค่ำ (ชิวโงว) รวม 5 วัน 5 คืน ถ้าเปรียบเทียบกับเดือนไทยก็คือ ราวเดือนยี่
หรือเดือน 3 ในเทศกาลตรุษจีนนี้ มีประชาชนชาวจีนไปนมัสการหลวงพ่อกมากกว่าปกติแรกเริ่มเดิม
ที่ถึงเทศกาลตรุษจีนครั้งใดชาวจีนจะจัดงานรื่นเริงถวายหลวงพ่อ มีจิ้งจอก ๑๐๗ และเชิดสิงโตหัวหน้า
งานก็ทำหน้าที่ต้อนรับบริการเลี้ยงดู และจัดให้มีโรงทาน ค้ำข้าวค้ำน้ำให้เป็นทานตลอดงาน มีอยู่
ช่วงหนึ่งที่งานนี้คงไปหลายปีจนกระทั่งปี พ.ศ.2502 คณะกรรมการจัดงานสมาคมชาวจีนพ่อกำ
ข้าราชการและประชาชนได้จัดให้มีงานต้อนรับเทศกาลตรุษจีนขึ้นที่วัดโสธรเป็นการเปิดศักราช
ใหม่โดยกำหนดให้มีงาน 5 วัน 5 คืน มีทั้งการแห่หลวงพ่อกทางบกเพื่อประพรมน้ำพระพุทธรูปและ
อวยพรปีใหม่ในวันชิวอิดและจัดแสดงมหรสพทั้ง จิ้งจอก ลิเกและการละเล่นอื่นๆ เป็นการสมโภช งาน
เทศกาลตรุษจีนจึงกลายเป็นงานประจำของหลวงพ่อกนับแต่นั้นเป็นต้นมา (พระมหาวิเชียร ลีวิฑู
โน, เล่มเดียวกัน อ้างอิงจาก วัฒนสิน, 2540:15)

พระเครื่อง (วัตถุมงคลรูปเหมือนหลวงพ่พุทธโสธร) และพระบูชาต่างๆ

ศรัทธาของชาวพุทธ

ด้วยพลังศรัทธาและความเชื่อถือนในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่พุทธโสธรนอกเหนือจากการไปนมัสการหลวงพ่ที่วัดแล้ว คนจำนวนมากยังประสงค์จะมีสัญลักษณ์แทนองค์หลวงพ่อยู่กับตนเพื่อเป็นสิริมงคล เป็นที่เคารพสักการะที่บ้านและตลอดเวลาที่ประกอบกิจการงานหรือเดินทาง ความคิดในการจัดสร้างพระพุทธรูปบูชาจำลองและพระเครื่องหลวงพ่พุทธโสธรจึงได้เกิดขึ้น คดีดั้งเดิมเริ่มแรกที่จะสร้างหลวงพ่พุทธโสธรจำลองขึ้นนั้นยังหาหลักฐานแน่นอนไม่ได้ แต่จากการสันนิษฐานจากพระภิกษุและผู้สูงอายุที่เล่าสืบกันมา

ก็พอจะสรุปได้ว่า ในสมัยโบราณคนที่ศรัทธาอยากจะมีพระพุทธรูปหลวงพ่พุทธโสธรไม้จำลองน่าจะทำขึ้นเองโดยฝีมือการแกะสลักจากไม้อย่างชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไม้ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น ไม้โพธิ์ เมื่อแกะสลักได้สวยงามเป็นที่น่าพอใจแก่ตนแล้วก็จะนำมาถวายหลวงพ่ และจากนั้นก็ขอต่อหลวงพ่ให้องค์ท่านประสิทธิ์ประสาทความศักดิ์สิทธิ์ให้องค์จำลองด้วย แล้วจึงนำไปบูชาที่บ้านอย่างนี้เป็นเสร็จพิธี ส่วนพระเครื่องซึ่งมีขนาดเล็กสามารถพกพาติดตัวได้นั้น ในยุคแรกๆยังไม่มีหลักฐานกล่าวถึงไว้ ปรากฏจนสมัยหลังที่ความปรารถนาให้หลวงพ่อยู่กับตนและนำติดตัวมีมากขึ้น ทางวัดจึงสร้างขึ้นเพื่อสนองศรัทธานอกจากพระเครื่องแล้วยังมีวัตถุมงคลอย่างอื่น เช่น “ให้เช้า” มีแหวนบ แหวน ค้ายผูกข้อมือและผ้ายันต์ธงเป็นอาทิ

4.1.1.8 การพัฒนาวัดในมิติการจัดสร้างพระพุทธรูปและพระเครื่อง (วัตถุมงคล) หลวงพ่พุทธโสธร แบ่งออกเป็น 5 ยุค ดังนี้

ยุคที่ 1 พ.ศ.2405-2458

ยุคนี้มีเจ้าอาวาสปกครองวัด 4 รูป คือ พระอาจารย์อ้น พระอาจารย์ชู พระอาจารย์ปานและพระอาจารย์เกิด หลักฐานพระพุทธรูปในยุคนี้ที่มี คือ พระพุทธรูปโสธรจำลองและแกะสลักด้วยไม้ แต่ทางวัดไม่ได้สร้างวัตถุมงคลให้เช้า ดังนั้นหลักฐานเกี่ยวกับพระพุทธรูปจึงเลือนลางและไม่สมบูรณ์นัก

ยุคที่ 2 พ.ศ.2458-2488

ยุคนี้มีเจ้าอาวาสปกครองวัด 3 รูป คือ พระอาจารย์หลิน พระอาจารย์กาด และพระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น) ยุคนี้มีเหรียญที่สำคัญเกิดขึ้น คือ เหรียญหลวงพ่พุทธโสธร

รุ่น 2460 มีทั้งเหรียญรูปอาร์มและรูปใบเสมา ทั้งเนื้อเงินและเนื้อทองแดง ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ใฝ่หากันมาก มีราคาสูงยิ่ง หลังจากนั้นก็คือเหรียญรุ่น 2462 ซึ่งได้รับความนิยมมากเช่นกันในปี พ.ศ.2473 ทางวัดได้จัดทำพระพุทธรูปจำลองหลวงพ่อบุญศรีมาจกแผ่นโลหะทองเหลืองเป็นครั้งแรก ปัจจุบันเรียกพระพุทธรูปบูชาชนิดนี้ว่า “แผ่นปั้ม”

ยุคที่ 3 พ.ศ. 2488-2507

ยุคนี้จัดเป็นยุคสำคัญอย่างยิ่งของพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องหลวงพ่อบุญศรีมาจกมีเจ้าอาวาสปกครองวัด 2 รูป คือ พระมหาก่อ เขมทสุลีและสมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณณสิริ) วัดมกุฏกษัตริยารามที่พระอาจารย์มหา ก่อ เขมทสุลี ได้สร้างเมื่อปีพ.ศ.2488 คือเหรียญรูปไข่ ส่วนรุ่นที่สำคัญสุด คือรุ่น 2497 มีทั้งพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องเป็นที่นิยมสูงสุดทุกรูปแบบ และมีราคาสูงมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเครื่อง 2 หน้า และพระพุทธรูปบูชาทำด้วยเนื้อโลหะเป็นแผ่นปั้มซึ่งต่อมาเรียกว่า “แผ่นปั้มบูชา” ต่อมาในปี พ.ศ.2498 ทางวัดก็ได้สร้างพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องเหรียญรูปอาร์มลงยา ปี พ.ศ.2500 เป็นปีที่การจัดสร้างพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องที่โด่งดังมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พระกริ่ง” ซึ่งปัจจุบันเรียกกันติดปากว่า “พระกริ่ง 2500” ได้รับความนิยมสูงสุดและถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มากมีราคาเช่าบูชาสูงมากเช่นเดียวกันหลังปี พ.ศ.2500 แล้ว มีการสร้างพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องอีกหลายรุ่น จนกระทั่งท่านพระอาจารย์มหา ก่อ เขมทสุลี มรณภาพลง เมื่อปีพ.ศ.2506 พระเครื่องในยุคของท่านพระอาจารย์มหา ก่อ เขมทสุลี ได้รับความนิยมสูงสุดเช่นเดียวกันในปัจจุบันนี้หาได้ยากมากโดยเฉพาะพระพุทธรูปบูชา ปี พ.ศ.2506 นั้น มีพระพุทธรูปลักษณะงดงามยิ่งนัก

ยุคที่ 4 พ.ศ. 2507-2540

เจ้าอาวาสวัดตั้งแต่ ปี พ.ศ.2507-2540 คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (จิตฺตฺพลฺ โณ ค. เจียม กุลละวณิช) ได้จัดสร้างพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องหลายรุ่น แต่รุ่นที่เป็นที่นิยมและสำคัญที่สุดดูเหมือนจะเป็นรุ่นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระอุโบสถ หรือการบูรณะวัดทั้งรุ่น 2497 รุ่น 2500 และรุ่น 2506 ปัจจุบันการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่เป็นประวัติศาสตร์ครั้งสำคัญยิ่งของวัดโสธร วงการพระเครื่องกำลังนิยมสะสมพระพุทธรูปบูชาพระเครื่องทั้งเนื้อโลหะและเนื้อกระเบื้องหลังคาพระอุโบสถหลังเก่า ซึ่งมีตราพระปรมาภิไธย ย่อ ภปร. และสธ. ฯลฯ เหรียญพระพุทธรูปรุ่นล่าสุดและเป็นที่นิยมสูงสุดในขณะนี้คือรุ่น “พระราชพิธีกฐนทองคำ พระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหาร” เป็นรุ่นฉลองสมโภชกฐนทองคำของพระอุโบสถหลังใหม่ในวโรกาส

กาญจนาภิเษกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงครองสิริราชสมบัติ ครบ 50 ปี (เลิศลักษณ์ บุญเจริญ, เล่มเดียวกัน บรรณาธิการ, 2540:65-66)

ยุคที่ 5 พ.ศ.2540-2547

เจ้าอาวาสวัดตั้งแต่ปี พ.ศ.2540-2547 พระพุทธรังสี (สุธีร์ สุนทรโร ทองบุรณะ ป.ธ. 4) ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร ต่อมาปี พ.ศ.2541 พระพุทธรังสี (สุธีร์ สุนทรโร ทองบุรณะ ป.ธ. 4) ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชกณะชั้นราช ที่ พระราชมงคลวุฒาจารย์และเป็นเจ้าคณะ 7 ในช่วงปี พ.ศ.2547 ได้จัดสร้างเหรียญที่ระลึก “เหรียญครบรอบอายุ 86 ปี” พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนทรโร ทองบุรณะ ป.ธ.4) เจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร ด้านหน้าเป็นรูปเหมือนหลวงพ่อบุญศรีโสธรด้านหลังลงอักษรยันต์และพิมพ์ชื่อพระราชมงคลวุฒาจารย์ 86 ปี ยุคที่ 6 ปี พ.ศ.2548-2554 ในปัจจุบันยังไม่มีการจัดสร้างขึ้น ซึ่งได้จัดเป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4.3 แสดงการจัดสร้างพระพุทธรูปและพระเครื่อง (วัตถุมงคล) หลวงพ่อบุญศรีโสธร แบ่งออกเป็น 5 ยุค ตามตารางดังนี้

ลำดับ	ปี พ.ศ.	เจ้าอาวาส / รักษาการ	พระพุทธรูปหลวงพ่อบุญศรีโสธรจำลอง/พระเครื่อง เหรียญพุทธโสธรจำลอง
ยุคที่ 1	2405-2458	พระอาจารย์อ้น พระอาจารย์ชู พระอาจารย์ปาน และพระอาจารย์เกิด	พระพุทธรูปโสธรจำลองแกะสลักด้วยไม้แต่ทางวัดไม่ได้สร้างวัตถุมงคลให้เช่า
ยุคที่ 2	2458-2488	พระอาจารย์หลิน พระอาจารย์กาด และพระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น)	ยุคนี้มีเหรียญหลวงพ่อบุญศรีโสธร รุ่น 2460 มีทั้งเหรียญรูปอาร์มและรูปใบเสมา ทั้งเนื้อเงินและเนื้อทองแดง
ยุคที่ 3	2488-2507	พระมหาก่อ เขมทสุลี และสมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณณสิริ)	ยุคนี้จัดเป็นยุคสำคัญอย่างยิ่งของพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องหลวงพ่อบุญศรีโสธรจำลองและวัตถุมงคลรุ่นแรกสุดสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2488 คือเหรียญรูปไข่ ส่วนรุ่นที่สำคัญสุด คือ รุ่น 2497 มีทั้งพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องเป็นที่นิยมสูงสุดทุกรูปแบบและมีราคาสูงมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเครื่อง 2 หน้าและพระพุทธรูปบูชาทำด้วยเนื้อโลหะเป็นแผ่นปั๊มซึ่งต่อมาเรียกว่า “แผ่นปั๊มบูชา” และพระเครื่องที่โด่งดังมาก

			โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พระกริ่ง” ซึ่งปัจจุบันเรียกกันติดปากว่า “พระกริ่ง 2500”
ยุคที่ 4	2507-2540	พระพรหมคุณาภรณ์ (จิปุณฺโญ ค. เจียม กุลละวณิช)	ได้จัดสร้างพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องหลายรุ่น รุ่นที่เกี่ยวกับการสร้างพระอุโบสถ หรือการบูรณะวัดทั้งรุ่น 2497 รุ่น 2500 และรุ่น 2506 การก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ เป็นประวัติศาสตร์ครั้งสำคัญยิ่งของวัดโสธรวรารามวรวิหาร วงการพระเครื่องกำลังนิยมสะสมพระพุทธรูปบูชาพระเครื่อง ทั้งเนื้อโลหะและเนื้อกระเบื้องหลังคาพระอุโบสถหลังเก่า ซึ่งมีตราพระปรมาภิไธย ย่อ ภปร. และ สธ. ฯลฯ เหรียญพระพุทธรูปโสธรรุ่นล่าสุดและเป็นที่นิยมสูงสุดในขณะนี้คือรุ่น “พระราชพิธียกฉัตรทองคำ พระอุโบสถ วัดโสธรวรารามวรวิหาร” เป็นรุ่นฉลองสมโภชฉัตรทองคำของพระอุโบสถหลังใหม่
ยุคที่ 5	2540-2547	พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนทรโทงบุรณะ ป.ธ. 4)	ได้จัดสร้างเหรียญที่ระลึก “เหรียญครบรอบอายุ 86 ปี” พระราชมงคลวุฒาจารย์ ด้านหน้าเป็นรูปเหมือนหลวงพ่อพระพุทธโสธร ด้านหลังลงอักษรยันต์และพิมพ์ชื่อ พระราชมงคลวุฒาจารย์ 86 ปี
ยุคที่ 6	2548 - 2554	ไม่มี	ยังไม่มีการจัดสร้างขึ้น

ที่มา: ข้อมูลจากหนังสือ 81 ปี พระราชมงคลวุฒาจารย์ หน้า 64-65 เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ.2542

4.1.1.9 โครงสร้างการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร

วัดโสธรวรารามวรวิหาร มีฐานะเป็นนิติบุคคลหรือบุคคลตามกฎหมายตามความในมาตรา 31 และมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองดูแลวัด เจ้าอาวาสมีอำนาจในการแต่งตั้ง รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและมีหน้าที่ปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในวัด ในส่วนของฝ่ายฆราวาสนั้นจะมีบุคคลที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือเจ้าอาวาสในการบริหารกิจการงานของวัดได้แก่คณะกรรมการวัด ไวยาวัจกรและศิษย์วัด

การแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เลขานุการเจ้าอาวาสและ ไวยาวัจกรนั้น กรมการศาสนา (2542:373-374) เจ้าอาวาสนั้นพิจารณาคัดเลือกบุคคลผู้มีคุณสมบัติตามข้อ 6 และข้อ 26 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติแล้วเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับเพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้งการบริหารงานภายในวัดโสธรวรารามวรวิหาร บริหารโดยการสั่งการแบบลำดับขั้นตั้งแต่เจ้าอาวาสลงมาถึงคณะกรรมการวัด ไวยาวัจกรและศิษย์วัด ซึ่ง

การบริหารงานของแต่ละแผนกนั้นได้จัดโครงสร้างให้เหมาะสมกับองค์การเพื่อความเป็นระบบและสามารถกระจายอำนาจให้รับผิดชอบในแต่ละหน้าที่ แต่ละแผนกซึ่งได้วางแผนการปฏิบัติงานเป็นการเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับบนลงมาถึงระดับปฏิบัติงานของแต่ละฝ่ายต่างๆ ในการบริหารงานภายในวัดนั้น มีอยู่ 3 ด้าน คือ

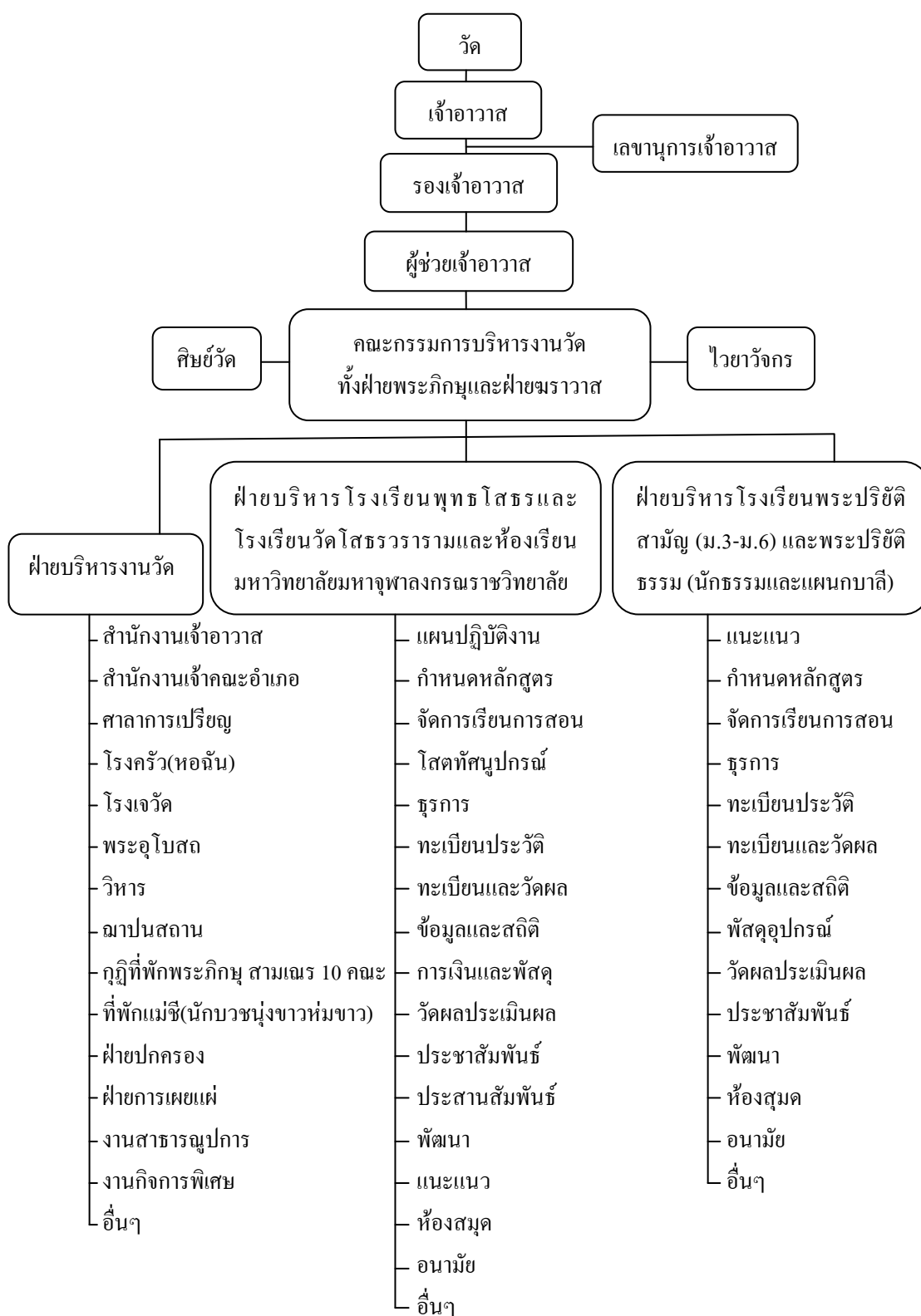
1) ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล

2) ด้านศาสนศึกษา

3) ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

ที่จะต้องทำให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์และนโยบายเพื่อให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพภายในองค์การมากยิ่งขึ้น

สรุปโครงสร้างการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร โดยวัดนั้นมีฐานะเป็นนิติบุคคลและมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาพระภิกษุ สามเณรและศิษย์วัดตามลำดับชั้น เพื่อให้การปกครองเป็นไปด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยเพื่อความสามัคคีของหมู่คณะอันจะเป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของวัดของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้จัดเป็นรูปภาพตามลำดับ ดังนี้

รูปภาพที่ 4.2 แสดงโครงสร้างการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร

ที่มา: ข้อมูลงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2554

4.1.1.10 เจ้าอาวาสวัดโสมมหารามวรวิหาร

วัดโสมมหารามวรวิหาร เป็นวัดที่สร้างมานานก่อนที่หลวงพ่อบุญพา พุทธโสมมหารามวรวิหาร เมื่อ พ.ศ.2307-2313 ตามพงศาวดาร กล่าวว่า มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งหากยึดถือตามพงศาวดารสมภาร หรือเจ้าอาวาสที่ปกครองดูแลวัดคงจะมีมานับร้อยกว่ารูปแล้ว แต่ประวัติ เจ้าอาวาสวัดโสมมหารามวรวิหารที่มีปรากฏ เริ่มเมื่อ พ.ศ.2405-2412 พระอาจารย์อัน เป็นเจ้าอาวาสวัดโสมมหารามวรวิหาร ยังไม่พบว่ามีประวัติโดยละเอียดของพระอาจารย์อัน ในหนังสือเล่มใดส่วนประวัติที่มีมาตามคำบอกเล่า และพิมพ์เผยแพร่ เมื่อ ปี พ.ศ.2500 เริ่มตั้งแต่ พระอาจารย์อู คือ ประมาณก่อน พ.ศ. 2418 พระอาจารย์อู ซึ่งท่านมีภูมิลำเนาอยู่ ตำบลโสมมหารามวรวิหาร บวชจำพรรษาอยู่ที่วัดโสมมหารามวรวิหาร เป็นเจ้าอาวาสวัดโสมมหารามวรวิหาร ท่านจะปกครองวัดนี้มาแต่เมื่อไร ก็ปี ไม่มีทางทราบได้ท่านอยู่มาจนถึงมรณภาพราว พ.ศ.2418

ราว พ.ศ.2418 พระอาจารย์ปาน (หลวงพ่อบาน) เป็นผู้ปกครอง พระอาจารย์ปาน เป็นคนชาวบ้านโสมมหารามวรวิหาร หลวงพ่อบานนี้มีประชาชนรู้จักกันมากท่านเป็นพระสมณวิปัสสนาท่านเป็นหมอดูแม่น เป็นที่นิยมเป็นที่ 1 เป็นหมอวิชาอาคมเป็นที่ 2 เป็นหมอยาและหมอน้ำมันดีเป็นที่ 3 ต่อมาหลวงพ่อบานได้รับแต่งตั้งเป็นอุปัชฌายะเมื่อ พ.ศ.2432 นับเป็นอุปัชฌายะองค์แรกของวัดโสมมหารามวรวิหารพระสงฆ์มีมากขึ้นในสมัยหลวงพ่อบานในพรรษาไม่ต่ำกว่า 25-30 รูป เป็นที่นับถือกันโดยมากจนถึงทุกวันนี้ว่าหลวงพ่อบานวัดโสมมหารามวรวิหารเป็นพระสงฆ์ผู้มีพลังได้ผลจริงๆ หลวงพ่อบานมรณภาพ เมื่อพ.ศ.2450 เวลาเผาศพหลวงพ่อบาน มีประชาชนทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตหลาหมื่นหลับล้างพากันมาเผา ขณะที่ไฟในเชิงตะกอนยังมีถ่านแดงๆ อยู่ ก็พากันแย่งเอาอัฐิและขี้เถ้าซึ่งไม่ต้องดับธาตุไฟดับไปเองหมดทั้งถ้ำทั้งอัฐิ (พระมหาวิจิตร จันทปญฺโญโตและพระมหาสิทธิ ลิกขิตนฺโท, เล่มเดียวกัน, 2500:1-2)

ราว พ.ศ.2450 พระอาจารย์เกิด บวชจำพรรษาอยู่วัดโสมมหารามวรวิหารพระอาจารย์เกิดมีภูมิลำเนาอยู่ตำบลโสมมหารามวรวิหารเมื่อหลวงพ่อบานล่วงลับไปแล้ว ท่านได้ดูแลวัดนี้สืบมาสมัยก่อนนี้ไม่มีการแต่งตั้งเจ้าอาวาสเหมือนสมัยปัจจุบัน พระสงฆ์องค์ใดมีอาวโสบวชนาน รัตติกาลอยู่ภายในวัดก็ยอมรับนับถือท่านผู้นั้นเป็นหัวหน้า เป็นใหญ่เป็นประธานในวัดนั้น แม้อาจารย์เกิดก็เป็นเช่นนั้น รับปกครองดูแลสืบมา ต่อมาพระอาจารย์เกิดก็ลาสิกขาจากเพศสมณะ เมื่อปี พ.ศ.2458 ตั้งแต่ พ.ศ.2458 หลังจากพระอาจารย์เกิดได้ลาสิกขาแล้วพระอาจารย์หลิน ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่วัดโสมมหารามวรวิหารบวชอยู่ที่วัดโสมมหารามวรวิหารมากกว่าสงฆ์ทุกรูปในวัด ทางวัดก็เคารพนับถือให้ท่านเป็นหัวหน้าสืบแทนต่อมาท่านพระอาจารย์หลินท่านมีนิสัยสงบเฉยๆ เชื้อกเย็นเป็นที่เคารพนับถือของพระภิกษุ สามเณรและญาติโยมทั่วทั้งการงานในวัดโดยมากก็ได้อาศัยท่านพระอาจารย์เกิด (พระธรรมธรรมากร รุฬุฬโศ) รองเจ้าอาวาสและพระอาจารย์วัน (พระวินัยธรรมากร ปุณฺณมฺโม) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมมหารามวรวิหาร เป็นหัว

เรี่ยวหัวแรงช่วยกิจการของท่านอาจารย์หลิน อาจารย์หลินอยู่มาจนมรณภาพ เมื่อ พ.ศ.2482 หลังจากพระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น สุริยะจันทร์) ย้ายมาเป็นเจ้าอาวาสวัดโสธรราว 2 ปี

พ.ศ.2480 คณะสงฆ์ส่งพระอุปัชฌายะกิมซุ่น สุริยะจันทร์ สำนักเดิมอยู่วัดคอนทราย อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโสธร เมื่อพ.ศ.2480 นับเป็นอุปัชฌายะ องค์ที่ 2 ในวัดโสธรต่อมาพระอุปัชฌายะกิมซุ่น สุริยะจันทร์ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอมืองฉะเชิงเทราและได้รับพระราชทานสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตรมีราชทินนามว่า พระครูอุดมสมณคุณภายหลังได้ลาสิกขาเมื่อ พ.ศ.2487

พ.ศ.2487-2488 พระธรรมธราภค รุฬุฬโธ (รักษาการเจ้าอาวาสวัดโสธรฯ) และได้มีคณะกรรมการเป็นผู้ดูแลรักษาวัดโสธร มีจำนวน 5 รูป ประกอบด้วย

- 1). พระครูสุนทรสมาจาร วัดแหลมใต้
- 2). พระครูอุดมสมณคุณ วัดปิตุลาธิราช
- 3). พระมหาเพิ่ม ป.ธ.3 วัดบางพระ
- 4). พระอาจารย์กาด วัดโสธร
- 5). พระมหาก่อ เขมทสุลี ป.ธ.7 วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

พ.ศ.2488 คณะสงฆ์ได้ส่งพระมหาก่อ เขมทสุลี ป.ธ.7 จากวัดปิตุลาธิราช มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโสธร พระมหาก่อ เป็นชาวเมืองเหนือ บ้านอยู่ตำบลโคกหม้อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ นิสิตวัดมหาธาตุพระนคร เป็นเปรียญ 7 ประโยค ขณะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส อายุ 34 พรรษา มีตำแหน่งเป็นกรรมการสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทราในหน้าที่องค์การศึกษา พ.ศ.2491 เป็นพระอุปัชฌายะองค์ที่ 3 ของวัดโสธร พ.ศ.2492 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นราชาคณะชั้นสามัญ มีราชทินนามว่า พระเขมรารามมุนี

ถึงยุคสมัยพระเขมรารามมุนี (ก่อ เขมทสุลี ป.ธ.7) วัดโสธรวรารามวรวิหาร มีปรากฏเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาพระปริยัติทั้งฝ่ายนักธรรมและฝ่ายบาลี มีการเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดี จนมีความเจริญและเป็นรากฐานมาจนถึงปัจจุบัน ความบางตอนว่าวัดโสธรมีภิกษุสามเณรจำพรรษากว่าร้อยรูป การศึกษามีทั้งธรรมและบาลี ฝ่ายธรรมสอนตั้งแต่ชั้นตรี ถึงชั้นเอก ฝ่ายบาลีตั้งแต่ประโยค 3 ถึง ประโยค 6 การศึกษาทั้งสองฝ่ายได้รับการเอาใจใส่จากเจ้าสำนักเป็นอย่างดีจนสมัยจะมีการสอบภาษาบาลีท่านเจ้าคุณพระวิริยธรรมมุนี เจ้าคณะตรวจการผู้ช่วยภาคก็ได้กรุณาสละเวลามาช่วยอบรมพิเศษให้ความมั่นใจของนักศึกษาได้นำชื่อเสียงมาสู่สำนักโดยมีนักศึกษาสอบภาษาบาลีได้เป็นเยี่ยมในภาค 2 มาเป็นเวลาหลายปี ต่อมาพระเขมรารามมุนี (ก่อ เขมทสุลี ป.ธ.7) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชคณะชั้นราช ที่พระราชเขมากร ปิไธยังไม่พบหลักฐานประมาณหลัง พ.ศ. 2500-2506 และถึงแก่มรณภาพลงในปี พ.ศ. 2506

พ.ศ.2506-2507 สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม รักษาการเจ้าอาวาสวัดโสมมหารามวรวิหาร ระยะเวลา 1 ปี

พ.ศ.2508 คณะสงฆ์ได้ส่งพระพุทธรังสี (จิรบุญ โณ ค.เจียม กุลละวณิชย์) เจ้าอาวาสวัดพิพิธประสาทรและเจ้าคณะจังหวัดเชิงเทรา มาเป็นเจ้าอาวาสวัดวัดโสมมหารามวรวิหาร มีหนังสือเผยแพร่ถึงเหตุการณ์ในเวลานั้นว่า เมื่อพระราชเชมกร (ก่อ) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดโสมมหารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งแต่ พ.ศ.2488 ถึงแก่กรรมภาพลงในปี พ.ศ.2506 สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร ที่รู้จักกันในนาม “สมเด็จพระป้า” ได้รักษาการเจ้าอาวาสอยู่ระหว่างพ.ศ.2506-2507 ต่อมา สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (ญาณโณทยมหาเถระ) วัดสระเกศราชวรมหาวิหารด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการมหาเถรสมาคม ได้มีพระบัญชาลงวันที่ 20 เมษายน พ.ศ.2508 ให้พระพุทธรังสี (จิรบุญ โณ ค.เจียม กุลละวณิชย์) เจ้าอาวาสวัดพิพิธประสาทรและเจ้าคณะจังหวัดเชิงเทรา ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดโสมมหารามวรวิหารพระอารามหลวง (พระพรหมคุณาภรณ์ จิรบุญ โณ ค.เจียม กุลละวณิชย์, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ, 2540-27)

เมื่อพระพุทธรังสี (จิรบุญ โณ ค.เจียม กุลละวณิชย์) ได้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโสมมหารามวรวิหาร ได้พัฒนาวัดนี้และอื่นๆ มากมาย ทั้งช่วยเหลือทางด้านการศึกษาพระภิกษุสามเณร จัดสร้างโรงเรียนแก่กุลบุตรกุลธิดาและงานสาธารณกุศลมากมายนับไม่ถ้วน ดังปรากฏของท่าน ลงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2539 กล่าวไว้ว่า เมื่อมาอยู่วัดโสมมหารามวรวิหาร มีที่ดินเพียง 38 ไร่เศษเท่านั้น มีหนี้สินรุงรัง กรรมการศาสนาก็หลายล้าน ธนาการก็เยอะพยายามค่อยๆ ผ่อนหนี้ กรรมการศาสนา และธนาการ จนหมดสิ้นภายใน 1 ปี แล้วจัดซื้อที่ดินใหม่ 100 ไร่ สร้างอาคารเรียน โรงเรียนพุทธโสมมหารามทั้งประถมและมัธยมเป็นอาคารทรงไทย มีข้อฟ้าใบระกา มีรั้วล้อมรอบปัจจุบันวัดโสมมหารามวรวิหาร มีเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่เศษ

ได้ทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเปิดโรงเรียนสร้างอาคารอนุสรณ์ประจักษ์นอกจากนี้ยังได้ปรับปรุงที่ดินของวัดซึ่งกุฎิตั้งอยู่ในท้องร่องสวนทั้งสิ้นโดยถมดินให้เต็มท้องร่องสวนและสร้างกุฎิเป็นตึก 4 หลัง มีข้อฟ้าใบระกา ตรงกลางสร้างหอฉัน รอบบริเวณกุฎิมีรั้วล้อมรอบ เมื่อกุฎิเรียบร้อยแล้วได้สร้างฌาปนสถาน รอบอาคารมีรั้วล้อมรอบไว้เรียบร้อยแล้ว นอกจากนั้นยังได้สร้างตึกสงฆ์อาพาธไว้ที่โรงพยาบาลเมืองแปดริ้วเพื่อให้พระสงฆ์อาพาธได้รับความสะดวกได้สร้างโรงเรียนนักรัชมและบาลีไว้ประจำวัด เป็นอาคารทรงไทย มีข้อฟ้าใบระกา มีรั้วล้อมรอบ มีนักเรียนสอบไล่ได้ปีละ 40-50 รูป ส่งพระมาสอนประจำที่โรงเรียนวันละ 5 รูป และโรงเรียนทั้งประถมและมัธยมจะหยุดเรียนในวันโกน วันพระ วันพระนักเรียนต้องมาทำบุญ ฟังเทศน์ นั่งกรรมฐาน เป็นประจำ มีผู้ถวายโรงเจที่อยู่ตำบลบางพระ แต่เก่าแก่ชำรุดเต็มที่ จึงได้รื้อที่

แล้วมาสร้างไว้ที่ริมเขื่อนหน้าวัดโสธรวรารามวรวิหารประมาณราคา 17 ล้าน (สิบเจ็ดล้านบาทถ้วน) ได้ถมที่หน้าวัดยาว 5 เส้น ใช้เงินประมาณ 9 ล้าน (เก้าล้านบาทถ้วน) และมีศาลาราย 5 หลัง อยู่บนเขื่อนหน้าวัดเป็นทรงจีน 2 หลัง ทรงไทย 3 หลัง บัดนี้กำลังสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชกระแสให้สร้างเสียใหม่ เพราะหลังเก่าคับแคบไม่ทันสมัยได้ทรงพระกรุณาเสด็จมาทรงวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2531 (เลิศลักษณ์ บุญเจริญ, เล่มเดียวกัน บรรณาธิการ, 2540:16)

นับว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (จิปุญโญ ด. เจียม กุลละวณิชย์) เป็นผู้พัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ให้มีความเจริญมากที่สุดกว่าสมัยอดีตและเป็นผู้วางรากฐานในการพัฒนาสำหรับอนาคตอีกท่านหนึ่ง จากผลงานที่ปรากฏทำให้ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์สูงขึ้นเป็นลำดับดังนี้

ปี พ.ศ. 2508 เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ พระพุทธิรังสี

ปี พ.ศ. 2515 เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ พระเทพคุณาธาร

ปี พ.ศ. 2530 เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมเสนานี

ปี พ.ศ. 2535 เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏ ที่พระพรหมคุณาภรณ์ ต่อมาพระพรหมคุณาภรณ์ (จิปุญโญ ด.เจียม กุลละวณิชย์) ถึงแก่มรณภาพลงในวันที่ 2 มกราคม พ.ศ.2540

พ.ศ.2540 พระพุทธิรังสี (สุธีร์ สุนทโร ทองบุรณะ ป.ธ.4) ผู้ประกอบพร้อมไปด้วยศิลาจารวัตรอันงดงามและมีความรอบรู้ในอรรถในธรรมอย่างลึกซึ้งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารสืบมาปี พ.ศ.2541พระพุทธิรังสี (สุธีร์ สุนทโร ทองบุรณะ ป.ธ.4) ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่พระราชมงคลวุฒาจารย์และเป็นเจ้าคณะ 7 ดำรงตำแหน่งอยู่ตั้งแต่ พ.ศ.2540-2547 ระยะเวลา 7 ปี แล้วได้มีการปรับเปลี่ยนเจ้าอาวาสใหม่

พ.ศ.2548-2552 พระธรรมสิทธิเวที (เจ้าคุณเสนาะ) เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร ได้รักษาการเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร จนหมดวาระการรักษาการเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร ระยะเวลา 5 ปี

พ.ศ.2552 พระพิพิธกิจจาภิวัฒน์ (ประยงค์ ปิยวณฺโณ) ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารและได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่พระราชมงคลรังษี วิ. (ประยงค์ ปิยวณฺโณ) ในปีเดียวกัน ซึ่งได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร ตั้งแต่วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552 ถึงปัจจุบันจัดเป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4.4 แสดงลำดับเจ้าอาวาสวัดโสมมหารามวรวิหาร เท่าที่มีปรากฏเป็นประวัติของการปกครอง เริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2405-2554

ลำดับ	ชื่อ	พ.ศ.	ระยะเวลา/ปี
1.	พระอาจารย์อ้น	2405 - 2412	8
2.	พระอาจารย์จู่	2412 - 2418	7
3.	พระอาจารย์ปาน (หลวงพ่อบาน)	2418 - 2450	32
4.	พระอาจารย์เกิด	2450 - 2458	8
5.	พระอาจารย์หลิน	2458 - 2480	23
6.	พระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น สุริยะจันทร์)	2480 - 2487	7
7.	พระธรรมธรรมาศ รุฬหโณ (รักษาการ)	2487 - 2488	1
8.	พระราชเขมากร (ก่อ เขมทสุลี บุญจันทร์) ป.ช.7	2488 - 2506	18
9.	สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ) (รักษาการ)	2506 - 2507	1
10.	พระพรหมคุณาภรณ์ (จิรปญฺโญ ค. เข็ม กุลละวณิช)	2507 - 2540	33
11.	พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนทโร ทองบุรณะ ป.ช. 4)	2540 - 2547	7
12.	พระธรรมสิทธิเวที (เจ้าคุณเสนะ) (รักษาการ)	2547 - 2552	5
13.	พระราชมงคลรังษี วิ. (ประยงค์ ปิยวณฺโณ)	2552 - 2554	ปัจจุบัน

ที่มา: ข้อมูลจากหนังสือ 81 ปี พระราชมงคลวุฒาจารย์ หน้า 81, เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ.2542 และข้อมูลใหม่ เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ.2553

4.1.1.11 นโยบายการบริหารวัดโสมมหารามวรวิหารในการบริหารวัดโสมมหารามวรวิหาร เจ้าอาวาสมีนโยบายการบริหารงานภายในวัดโดยการกระจายงาน 3 ด้าน คือ

1. กระจายอำนาจ ได้มอบหมายให้รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและฆราวาสช่วยบริหารจัดการงานฝ่ายต่างๆ โดยแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการวัด ช่วยเป็นที่ปรึกษาหรือช่วยในการบริหารงานภายในวัด เพื่อให้งานได้เป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย บรรลุตามเป้าหมาย

2. กระจายงาน ได้กระจายงานของเจ้าอาวาสออกเป็น 4 ฝ่าย และกิจการพิเศษ โดยได้มอบหมายให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาสช่วยบริหารงานและให้ขึ้นตรงต่อรองเจ้าอาวาส หรือเจ้าอาวาส

3. กระจายโอกาส เพื่อให้คณะผู้บริหารทุกรูปได้มีส่วนร่วมในโอกาสแห่งการรับรู้ เรียนรู้และร่วมกิจกรรมของวัดอย่างสม่ำเสมอและเท่าเทียมวัดเป็นศาสน

สถานเป็นที่ตั้งแห่งพระรัตนตรัย เป็นสถานที่อยู่จำพรรษาของพระ (ผู้ประเสริฐ) บรรพชิต (ผู้เว้น) สมณะ (ผู้สงบ) ภิกษุ (ผู้ขอหรือผู้มีปกติเห็นภัยในวัฏฏะ) สามเณร (ผู้เป็นเหล่ากอของผู้สงบ) เป็นบุญสถานและเป็นปูชนียสถานของพุทธบริษัท ผู้บริหารต้องทำนุบำรุงให้ดีที่สุดโดยเฉพาะสถานที่วัดโสธรวรารามวรวิหารเป็นสถานที่ที่องค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปได้มาประดิษฐาน ณ สถานที่แห่งนี้ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่สำคัญและเป็นที่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป จึงต้องช่วยกันบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร ให้เป็นที่เคารพยำเกรงยิ่งให้สมกับเป็นบ่อเกิดความศรัทธาในองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูป ดังนั้น จึงได้แบ่งงานฝ่ายรับผิดชอบ ดังนี้

1. รองเจ้าอาวาส

1.1 ให้ปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าอาวาส หรือปฏิบัติงานตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย

2. ฝ่ายการศึกษา

- 2.1 ให้สนองงานการศึกษาตามคำสั่งของเจ้าอาวาส
- 2.2 สนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ทั้งทางด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษาและระดับอุดมศึกษา
- 2.3 สนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาให้แก่ เยาวชนของชาติ เช่น ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น
- 2.4 ให้ดูแลความสะอาดของสถานศึกษาทั้งภายในและภายนอกอาคารสถานศึกษา
- 2.5 ให้จัดหาวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนให้ครบถ้วน
- 2.6 ให้จัดหาครู-อาจารย์ เข้าทำการสอนตามวิชาที่ถนัด ประสพการณ์และตรงกับวุฒิการศึกษาและส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้า

3. ฝ่ายปกครอง

- 3.1 ให้สนองงานการปกครองตามคำสั่งของเจ้าอาวาส
- 3.2 ให้พระภิกษุสามเณร ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่งของคณะสงฆ์และเจ้าอาวาส
- 3.3 ให้มีกิจวัตร เช่น ทำวัตรเช้า-เย็น ทำความสะอาด ทำอาหารและทำกิจวัตรอื่นๆ

3.4 ให้มีกิจกรรมส่งเสริมความสามัคคี เคารพเชื่อฟังกันตามลำดับอาวุโสและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

3.5 ให้มีการศึกษาอบรมในวัตรปฏิบัติ มีบุคลิกภาพที่ดีมีสัมมาคารวะอ่อนน้อมถ่อมตน นุ่งห่มเป็นปริมณฑล

3.6 ให้มีการส่งเสริมให้เป็นผู้มีมารยาทและทัศนคติอันดีงามตามวัฒนธรรมไทย มีใจเทิดทูนในสถาบันพระพุทธศาสนา

4. ฝ่ายการเผยแผ่

4.1 ให้สนองงานการเผยแผ่ตามคำสั่งของเจ้าอาวาส

4.2 ให้ดูแลหน่วยเผยแผ่ศีลธรรมหน่วยงานหรืองานที่ทำหน้าที่การเผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชน สื่อมวลชนและบุคคลอื่นๆ

4.3 ให้มีกิจกรรมส่งเสริมศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนในวาระและโอกาสต่างๆ

4.4 ให้จัดตารางแสดงพระธรรมเทศนาทุกวันธรรมสวนะและจัดทำวารสาร เอกสารต่างๆ

4.5 ให้จัดกระดานข่าว ป้ายประชาสัมพันธ์ป้ายนิทรรศการเพื่อเป็นแหล่งข่าวแหล่งเรียนรู้และศูนย์รวมข่าวสารภายในวัด

4.6 ให้ทำหน้าที่โฆษก พิธีกรหรือผู้ประกาศในงานพิธีงานภายในวัดและวันธรรมสวนะทุกวัน

5. งานสาธารณูปการ

5.1 ให้สนองงานการสาธารณูปการตามคำสั่งเจ้าอาวาส

5.2 ให้จัดกิจกรรมส่งเสริมความสะอาด ร่มรื่น สดชื่นและเป็นระเบียบเรียบร้อย

5.3 ให้รับผิดชอบความสะอาดศาลาการเปรียญ

5.4 ให้จัดสถานที่อำนวยความสะดวกแก่อุบาสกอุบาสิกาทุกวันพระ

5.5 ให้จัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของการรณรงค์

5.6 เป็นหัวหน้าทำวัตรสวดมนต์

6. งานกิจการพิเศษ เป็นงานที่ขึ้นตรงต่อเจ้าอาวาส หรือรองเจ้าอาวาส
หน้าที่ต้องดูแลรับผิดชอบ ดังนี้

6.1) การกวาดขันการนุ่งห่ม ความประพฤติ กิริยามารยาท
และสุขภาพของสามเณร

6.2) การประดับตกแต่งภายในและภายนอกอาคารตาม
บริเวณวัด, งานพิธีกรรมเป็นกรณีพิเศษ

6.3) งานสวัสดิการและดูแลสามเณรอาพาธ

6.4) งานทำความสะอาดห้องสุขา, งานขนย้ายและกำจัดสิ่ง
ปฏิกูล (ขยะ)

6.5) งานที่ได้รับมอบหมายเป็นพิเศษ

นโยบายนี้ให้ถือเป็นแนวปฏิบัติในการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร นับตั้งแต่วันที่เจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารได้ลงนามประกาศใช้เป็นต้นไป

**4.1.1.12 จำนวนพระภิกษุ สามเณร แม่ชี เจ้าหน้าที่พนักงาน ศิษย์วัด
วัดโสธรวรารามวรวิหาร ในปีพ.ศ. 2553 มีดังต่อไปนี้**

พระภิกษุที่จำพรรษา ณ วัดโสธรวรารามวรวิหาร รวมจำนวน 83 รูป
สามเณร รวมจำนวน 368 รูป แม่ชีรวมจำนวน 28 รูป เจ้าหน้าที่แผนกต่างๆ และครู-อาจารย์ ฝ่าย
คฤหัสถ์ จำนวน 21 คน เจ้าหน้าที่จัดสถานที่เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ จำนวน 12 คน เจ้าหน้าที่จัด
ดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระจำนวน 20 คน เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยและบริการความสะดวกลาน
จอดรถจำนวน 5 คน พนักงานขับรถจำนวน 10 คน พนักงานทำความสะอาดจำนวน 6 คน ศิษย์วัด
จำนวน 10 คน รวมบุคลากรของวัดโสธรวรารามวรวิหาร รวมทั้งหมดจำนวน 563 รูป/คน ซึ่งจัดเป็น
ตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวนพระภิกษุ สามเณร แม่ชี เจ้าหน้าที่พนักงานศิษย์วัดวัดโสธร
วรารามวรวิหาร พ.ศ. 2553

ลำดับ	สถานะ	จำนวน รูป/คน
1.	พระภิกษุ	83
2.	สามเณร	368
3.	แม่ชี	28
4.	เจ้าหน้าที่แผนกต่างๆ และครู- อาจารย์ ฝ่ายคฤหัสถ์	21
5.	เจ้าหน้าที่จัดสถานที่เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ	12
6.	เจ้าหน้าที่จัดดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระ	20

7.	เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยและบริการความสะดวกลานจอดรถ	5
8.	พนักงานขับรถ	10
9.	พนักงานทำความสะอาด	6
10.	ศิษย์วัด	10
รวม บุคลากรทั้งหมด		563

ที่มา: ข้อมูลงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2553

4.1.1.13 จำนวนพระภิกษุ สามเณร แม่ชีสอบธรรมสนามหลวง หรือนักธรรมชั้นตรี-เอกวัดโสธรวรารามวรวิหาร พ.ศ. 2553

วัดโสธรวรารามวรวิหาร เป็นทั้งสำนักเรียนปริยัติสามัญเปิดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) และปริยัติธรรมทั้งแผนกนักธรรมชั้นตรี - เอก และแผนกธรรมบาลีเปรียญธรรมประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3-7 ประโยค มีชื่อว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม สังกัดกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการซึ่งแต่ละปีนั้นวัดโสธรวรารามวรวิหาร ได้มีพระภิกษุ สามเณรและแม่ชีเข้าสอบทุกปีโดยมีจำนวนพระภิกษุ สามเณรและแม่ชี ดังต่อไปนี้

จำนวนพระภิกษุ ที่เข้าสอบนักธรรมชั้นตรี-เอก โดยแบ่งออกเป็น 3 ชั้นของการสอบนักธรรมสนามหลวง คือ พระภิกษุสอบนักธรรมชั้นตรี จำนวน 4 รูป สอบนักธรรมชั้นโท จำนวน 8 รูป สอบนักธรรมชั้นเอก จำนวน 11 รูป รวมทั้งหมดของจำนวนพระภิกษุ 23 รูป

จำนวนสามเณร ที่เข้าสอบนักธรรมชั้นตรี จำนวน 48 รูป สอบนักธรรมชั้นโท จำนวน 32 รูป สอบนักธรรมชั้นเอก จำนวน 36 รูป รวมทั้งหมดของจำนวนสามเณร 116 รูป

จำนวนแม่ชี สอบนักธรรมชั้นเอกอย่างเดียวจำนวน 2 คน จัดเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวนพระภิกษุ สามเณร แม่ชีสอบธรรมสนามหลวงหรือนักธรรมชั้นตรี-เอก วัดโสธรวรารามวรวิหาร พ.ศ.2553

ชั้น	พระภิกษุ	สามเณร	แม่ชี	รวมจำนวนรูป/คน
นักธรรมชั้นตรี	4	48	-	52
นักธรรมชั้นโท	8	32	-	40
นักธรรมชั้นเอก	11	36	2	49
รวม	23	116	2	141 รูป/คน

ที่มา: ข้อมูลงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2554

4.1.1.14 จำนวนพระภิกษุ สามเณร แม่ชีที่เข้าสอบธรรมบาลีสนามหลวง เปรียญธรรมประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3-9 ประโยค วัดโสมนัสราชวรวิหาร ปีการศึกษา 2552 (สอบปี พ.ศ. 2553) ซึ่งมีดังต่อไปนี้

จำนวนพระภิกษุ ที่สอบเปรียญธรรมประโยค 1-2 จำนวน 8 รูป เปรียญ
ธรรม 3 ประโยค จำนวน 13 รูป เปรียญธรรม 4 ประโยค จำนวน 7 รูป เปรียญธรรม 5 ประโยค
จำนวน 5 รูป เปรียญธรรม 6 ประโยค จำนวน 4 รูป เปรียญธรรม 7 ประโยค จำนวน 4 รูป เปรียญ
ธรรม 8 ประโยค จำนวน 2 รูป เปรียญธรรม 9 ประโยค จำนวน 2 รูป รวมจำนวนทั้งหมดเป็น 45 รูป

จำนวนสามเณร ที่สอบเปรียญธรรมประโยค 1-2 จำนวน 66 รูป เปรียญ
ธรรม 3 ประโยค จำนวน 74 รูป เปรียญธรรม 4 ประโยค จำนวน 32 รูป เปรียญธรรม 5 ประโยค
จำนวน 12 รูป เปรียญธรรม 6 ประโยค จำนวน 5 รูป เปรียญธรรม 7 ประโยค จำนวน 4 รูป เปรียญ
ธรรม 8 ประโยค ไม่มี เปรียญธรรม 9 ประโยค ไม่มี รวมจำนวนทั้งหมดเป็น 193 รูป

จำนวนแม่ชี สอบเปรียญธรรมประโยค 1-2 จำนวน 1 คน เปรียญธรรม 3
ประโยค จำนวน 1 คน รวมจำนวนทั้งหมดเป็น 2 คน จัดเป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4.7 แสดงจำนวนพระภิกษุ สามเณร แม่ชีสอบธรรมบาลีสนามหลวงเปรียญ
ธรรมประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3-9 ประโยค วัดโสมนัสราชวรวิหาร ปีการศึกษา 2552 (สอบ
ปี พ.ศ.2553)

ชั้น	พระภิกษุ	สามเณร	แม่ชี	รวมจำนวนรูป/คน
เปรียญธรรม ประโยค 1 - 2	8	66	1	75
เปรียญธรรม 3 ประโยค	13	74	1	88
เปรียญธรรม 4 ประโยค	7	32	-	39
เปรียญธรรม 5 ประโยค	5	12	-	17
เปรียญธรรม 6 ประโยค	8	5	-	13
เปรียญธรรม 7 ประโยค	4	4	-	8
เปรียญธรรม 8 ประโยค	2	-	-	2
เปรียญธรรม 9 ประโยค	2	-	-	2
รวม	49	193	2	244 รูป/คน

ที่มา: ข้อมูลงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสมนัสราชวรวิหาร เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2554

4.1.1.15 การเปรียบเทียบของเจ้าอาวาสแต่ละยุคที่ได้บริหารและพัฒนา วัดในด้านต่างๆ ที่สามารถนำเอาทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ของลูเทอร์ กุลลิค (Luther Gulick, POSDCORB) มาเปรียบเทียบได้ว่าแต่ละเจ้าอาวาสนั้นมีการปกครองเน้นหนักไปในด้านใดบ้าง ซึ่งจะให้คะแนนเป็น รูปดาว ตามลำดับมาก ให้ 3 ดาว ปานกลาง ให้ 2 ดาว น้อย ให้ 1 ดาว และแต่ละยุคนั้นในประเทศไทย (ไทย) มีเหตุการณ์อันใดที่เกิดขึ้นและสอดคล้องในการปกครองของแต่ละเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร ซึ่งจะได้เปรียบเทียบ ดังต่อไปนี้

นับตั้งแต่เจ้าอาวาสรูปแรกที่มีปรากฏเป็นหลักฐานและประวัติต่างๆ ที่พอจะนำมาเปรียบเทียบกับทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ของลูเทอร์ กุลลิค (Luther Gulick, POSDCORB) ซึ่งจะได้เปรียบเทียบแต่ละเจ้าอาวาสในการปกครองวัดโสธรวรารามวรวิหารนั้นในทฤษฎีของลูเทอร์ กุลลิค มีการแบ่งมติดอยู่ 7 ด้าน คือ 1.การวางแผน (Planning) 2.การจัดองค์การ (Organizing) 3.การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) 4.การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) 5. การประสานงาน (Coordinating) 6.การรายงานผล (Reporting) 7.การจัดงบประมาณ (Budgeting) ซึ่งจะได้เปรียบเทียบตั้งแต่เจ้าอาวาสรูปแรกถึงรูปปัจจุบันเมื่อได้ปกครองดูแลวัดโสธรฯ แล้วสอดคล้องกับสถานการณ์ด้านพระพุทธศาสนาในประเทศไทย (ไทย) และมีเหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหารในแต่ละยุคสมัย ดังต่อไปนี้

เจ้าอาวาสรูปที่ 1 คือ พระอาจารย์อัน ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2405-2412 ท่านได้เน้นหนักไปในทางการวางแผน (Planning) มาก 3 ดาว ที่จะดำเนินงานต่อ เพราะท่านได้มาปกครองวัดแล้วจะต้องมีการวางแผนที่จะสร้างวัด หรือ พัฒนาวัดต่อไป ให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน และเป็นทำเลี่อมสៃของชุมชนในละแวกนั้นที่ได้มีพระมาอยู่จำพรรษาในวัดแห่งนี้สะดวกต่อการทำบุญ และอีกอย่างหนึ่งที่ท่านจะต้องจัดการนั้นคือ การจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว เพราะอย่างน้อยๆ ก็ต้องมีพระหรือ สามเณรอยู่ร่วมจำพรรษาคู่เป็นการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) น้อย 1 ดาว การอยู่ใน กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ (พระธรรมวินัยบางรูปมีความเข้าใจแล้วและยึดถือปฏิบัติตามอย่างไม่ลดละ) การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 ดาว เพราะเป็นองค์การเล็กๆ พยายามที่จะทำให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ ความศรัทธาเลื่อมสไในบุคลากร (พระภิกษุ สามเณรผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ) เป็นต้น ดังนั้นค่อยขยับขยายต่อไปเรื่อยๆ

ในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2394-2411) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4เมื่อทรงเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎได้ผนวช 27พรรษาแล้ว ได้ลาสิกขาขึ้นครองราชย์เมื่อพระชนมายุ 57 พรรษา ใน พ.ศ.2394 ด้านการพระศาสนา ทรงพระราชศรัทธาสร้างวัดใหม่ขึ้นหลายวัด เช่น วัดปทุมวนาราม วัดโสมนัสวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมา

รามและวัดราชบพิตร เป็นต้น ตลอดจนบูรณะวัดต่างๆ อีกมาก โปรดให้มีพระราชพิธี “มาฆบูชา” ขึ้นเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ.2394 ณ ที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามจนได้ถือปฏิบัติสืบมาจนถึงทุกวันนี้

(http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหามื่อ 27 เม.ย.54)

ในช่วงปี พ.ศ.2405-2412 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวราราม วรวิหาร ไม่มีหลักฐานระบุไว้

เจ้าอาวาสรูปที่ 2 คือ พระอาจารย์อู่ ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2412-2418 ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ระยะเวลา 7 ปี ความน่าเชื่อถือของการปกครองนั้นคงจะเป็นลักษณะเหมือนกับพระอาจารย์อื่น เจ้าอาวาสรูปแรก ที่มีการวางแผน (Planning) มาก 3 ดาว และการจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว ซึ่งเป็นการรับช่วงต่อจากพระอาจารย์อื่น คงเป็นลักษณะเดียวกัน คือ การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) น้อย 1 ดาว การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 ดาว ซึ่งในสมัยนั้นมีการปกครองตามแบบอาจารย์รูปก่อนคล้ายๆ กัน

ในช่วงปี พ.ศ.2412-2418 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. 2411 ทรงยกเลิกระบบทาสในเมืองไทยได้สำเร็จ ทรงสร้างวัดใหม่ขึ้น คือวัดวัดราชบพิตร วัดเทพศิรินทราวาส วัดเบญจมบพิตร วัดอัมมวาทนิมิตรวัดจุฬาทิศราชธรรมสภา และวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ทรงบูรณะวัดมหาธาตุและวัดอื่นๆ อีก ทรงนิพนธ์วรรณกรรมทางพุทธศาสนาจำนวนมากโปรดให้มีการเริ่มต้นการศึกษาแบบสมัยใหม่ในประเทศไทย โดยให้พระสงฆ์รับภาระช่วยการศึกษาของชาติและได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรขึ้นเป็นแห่งแรก ณ วัดมหรณพาราม ถึงปี พ.ศ.2414โปรดให้จัดการศึกษาแก่ประชาชนในหัวเมืองโดยจัดตั้งโรงเรียนในหัวเมืองขึ้น (http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหามื่อ 27 เม.ย.54)

ในช่วงปี พ.ศ.2412-2418 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวราราม วรวิหาร ช่วงปี พ.ศ. 2416 มีการพัฒนาการสร้างถาวรวัตถุโดยพระยาวิเศษฤๅไชย (ช้าง) เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา สร้างพระอุโบสถวัดโสธรมีหลักฐานว่า น่าจะเป็นหลังแรก (81 ปี พระราชพงศาวดารฯ 2542: 33)

เจ้าอาวาสรูปที่ 3 คือ พระอาจารย์ปาน (หลวงพ่อบาน) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2418-2450 หลวงพ่อบานนี้มีประชาชนรู้จักกันมากเพราะท่านเป็นพระสมณวิปัสสนา และต่อมาหลวงพ่อบานได้รับแต่งตั้งเป็นอุปัชฌายะเมื่อปี พ.ศ.2432 นับเป็นอุปัชฌายะองค์แรกของวัดโสธรฯ อุปัชฌายะ คือ พระที่มีหน้าที่บวชให้แก่กุลบุตร (ผู้ชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์) ซึ่งตอนนั้นมีพระสงฆ์จำนวนมากขึ้นในสมัยหลวงพ่อบานในพรรษาไม่ต่ำกว่า 25-30

รูป จัดได้ว่าเป็น การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) มาก 3 ดาว และการสั่งการหรือการ
อำนวยการ (Directing) ปานกลาง 2 ดาว และการประสานงาน (Coordinating) ปานกลาง 2 ดาว
ตามลำดับสำหรับการวางแผน (Planning) น้อย 1 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) น้อย 1 ดาว

ในช่วงปี พ.ศ. 2418-2450 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ.2435 มีพระบรมราชโองการประกาศตั้งกรมธรรมการเป็นกระทรวงธรรม
การ (กระทรวงศึกษาธิการปัจจุบัน) โปรดให้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกด้วยอักษรไทย จบละ 39 เล่ม
จำนวน 1,000 จบ พ.ศ. 2432โปรดให้ย้ายที่ราชบัณฑิตยสถานพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร จาก
ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ออกมาเป็นบาลีวิทยาลัย ชื่อมหาธาตุวิทยาลัย ที่วัดมหาธาตุ และต่อมาปี
พ.ศ. 2439 ได้ประกาศเปลี่ยนนามมหาธาตุวิทยาลัยเป็นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นที่ศึกษาพระ
ปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงของพระภิกษุสามเณร ปี พ.ศ.2436 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ
ยาวชิรญาณวโรรสทรงจัดตั้ง “มหามกุฏราชวิทยาลัย” ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งศึกษาพระพุทธศาสนาแก่
พระภิกษุสามเณรฝ่ายธรรมยุติกนิกาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จเปิดในปี
เดียวกัน (http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหาเมื่อ 27 เม.ย.54)

ในช่วงปี พ.ศ.2418-2450 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวราราม
วรวิหาร หลวงพ่อปานได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ในปี พ.ศ.2432 นับเป็นอุปัชฌาย์องค์แรกของ
วัดโสธร พระสงฆ์มีมากขึ้นในสมัยหลวงพ่อบานในพรรษาไม่ต่ำกว่า 25-30 รูป หลวงพ่อบาน แห่ง
วัดโสธรเป็นพระสงฆ์ผู้มีของขลังได้ผลจริงๆ หลวงพ่อบานมรณภาพ เมื่อ พ.ศ.2450 (81 ปี พระราช
มงคลดุษฎาจารย์, 2542:77)

เจ้าอาวาสรูปที่ 4 คือ พระอาจารย์เกิด ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี
พ.ศ.2450-2458 ท่านได้ดูแลวัดนี้สืบมา สมัยก่อนนี้ไม่มีการแต่งตั้งเจ้าอาวาสเหมือนสมัยปัจจุบัน
พระสงฆ์องค์ใดมีอาวุโสยาวนานรัตติกาลอยู่ วัด ก็ยอมรับนับถือท่านผู้นั้นเป็นหัวหน้าเป็น
ใหญ่ เป็นประธานในวัดนั้น แม้อาจารย์เกิดก็เป็นเช่นนั้น รับปกครองดูแลสืบมาโดยท่านมุ่งเน้นใน
เรื่องการวางแผน (Planning) มาก 3 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) น้อย 1 ดาว การจัดการที่
เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) ปานกลาง 2 ดาว
การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 ดาว และการจัดงบประมาณ (Budgeting) น้อย 1 ดาว แต่
ท่านจริงใจในการปกครองดูแลวัดโสธรฯ สืบมาจนถึงวาระสุดท้าย (สีกาลาเทศ)

ในช่วงปี พ.ศ.2450-2458 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงพระปรีชาปราดเปรื่องในความรู้ทางพระศาสนา
ทรงนิพนธ์หนังสือแสดงคำสอนในพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง เช่น เทศนาเสือป่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้
อะไร เป็นต้น ถึงกับทรงอบรมสั่งสอนอบรมข้าราชการด้วยพระองค์เอง ทรงโปรดให้ใช้พุทธศักราช

(พ.ศ.) แทน ร.ศ. เมื่อพ.ศ.2456 ให้เปลี่ยนกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการในปีพ.ศ.2454 และสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเปลี่ยนวิธีการสอบบาลีสนามหลวงจากปากเปล่ามาเป็นข้อเขียนเป็นครั้งแรก

(http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหามาเมื่อ 27 เม.ย.54)

ในช่วงปี พ.ศ.2450-2458 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหาร เมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสวัดนี้ เมื่อพ.ศ.2451 ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงพระอิสริยยศเป็นมกุฎราชกุมาร ยังทรงเขียนชื่อวัดนี้ว่า วัดโสทรในปี พ.ศ.2456 มีการพัฒนาการสร้างถาวรวัตถุโดยพลตรีพระยาสุรนาธรเสนี ผู้บัญชาการทหาร (ผ.บ.พล 9 ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในค่ายศรีโสธรปัจจุบัน) กับท่านสมภารเกิด เจ้าอาวาสวัดโสธร ได้ดำเนินการรื้อโบสถ์หลังเก่าแล้วสร้างขึ้นใหม่ (81 ปี พระราชพงศาวดารฯ, 2542:31 และ 34)

เจ้าอาวาสรูปที่ 5 คือ พระอาจารย์หลิน ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2458 -2480 ท่านพระอาจารย์หลิน ท่านมีนิสัยสงบเฉยๆ เชื่อกันว่าเป็นที่เคารพนับถือของพระเถระ และญาติโยมทั่วกัน การงานในวัดได้จัดการการวางแผน (Planning) มาก 3 ดาว การจัดการองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) ปานกลาง 2 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) ปานกลาง 2 ดาว การประสานงาน (Coordinating) ปานกลาง 2 ดาว การรายงานผล (Reporting) ปานกลาง 2 ดาว การจัดงบประมาณ (Budgeting) ปานกลาง 2 ดาว โดยมากก็ได้อาศัย ท่านอาจารย์ภาคและอาจารย์จวน เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงช่วยกิจการงานของท่านอาจารย์หลิน อาจารย์หลินอยู่มาจนมรณภาพ เมื่อ พ.ศ.2482

ในช่วงปี พ.ศ.2458-2480 อยู่ในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ.2469 ทรงเริ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมใหม่ขึ้นอีกหลักสูตรหนึ่ง เรียกว่า “นักธรรม” โดยมีการสอบครั้งแรก เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2454 ตอนแรกเรียกว่า “องค์ของสามเณรธรรม” พ.ศ.2462 ถึง พ.ศ.2463 โปรดให้พิมพ์คัมภีร์อรรถกถาแห่งพระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดก และคัมภีร์อื่นๆ เช่น วิสุทธิมรรค มลินทปัญญา เป็นต้น

ในรัชสมัยรัชกาลที่ 7 พ.ศ.2468-2477 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ.2468-2473 เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เป็นการสังคายนาครั้งที่ 3 ในเมืองไทย แล้วทรงจัดให้พิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ชุดละ 45 เล่ม จำนวน 1,500 ชุด และพระราชทานแก่ประเทศต่าง ๆ ประมาณ 500 ชุด โปรดให้ย้ายกรมธรรมการกลับเข้ามารวมกับกระทรวงศึกษาธิการ และเปลี่ยนชื่อกระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงธรรมการอย่างเดิม โดยมีพระราชดำริว่า

“การศึกษาไม่ควรแยกออกจากวัด” ต่อมาปีพ.ศ.2471 กระทรวงธรรมการประกาศเพิ่มหลักสูตรทางจริยศึกษาสำหรับนักเรียน ได้เปิดให้ฆราวาสเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โดยจัดหลักสูตรใหม่เรียกว่า “ธรรมศึกษา” ในรัชสมัยรัชกาลที่ 7 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งยิ่งใหญ่ของไทย เมื่อคณะราษฎรได้ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. 2477 ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 8 (http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหาเมื่อ 27 เม.ย. 54)

ในช่วงปี พ.ศ.2458-2480 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหารเมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จไปตรวจราชการคณะสงฆ์ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ในปี พ.ศ.2458 และได้เสด็จที่วัดโสธร ก็ยังทรงวินิจฉัยว่า ผู้ที่ให้ชื่อวัดนี้ว่า “วัดโสธร” นั้น ไม่ใช่เป็นคนไม่มีความรู้ เพราะชื่อนี้เป็นชื่อที่ไพเราะทั้งแปลก็ให้ความหมายดีด้วย ต่อมาได้เปลี่ยนเป็น วัดโสธร เห็นจะเป็นในราวรัชกาลที่ 6 แต่ยังหาหลักฐานวันเดือนปีที่เริ่มเปลี่ยนใหม่ไม่ได้” อย่างไรก็ตามปรากฏในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 6 หน้า 105 พ.ศ.2461 ลงเรื่องระยะทางสมเด็จพระมหาสมณเจ้า เสด็จตรวจคณะสงฆ์ในมณฑลปราจีน พ.ศ.2459 ชื่อวัดโสธรได้เขียนไว้เรียบร้อยแล้ว เห็นพอจะอนุมานได้ว่าได้เปลี่ยนชื่อ วัดโสธร เป็น วัดโสธรในราวต้นรัชกาลที่ 6 ฉะนั้นผู้ที่เขียนชื่อ วัดโสธร เป็น วัดโสธร ภายหลังปี พ.ศ.2459 แล้วน่าจะเกิดจากการสะกดผิดมากกว่าที่จะเจตนาเขียนเช่นนั้น (81 ปี พระราชมงคลวุฒาจารย์, 2542:31-32)

เจ้าอาวาสรูปที่ 6 คือ พระครูอุดมสมณคุณ ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2480-2487 โดยคณะสงฆ์ได้ส่งพระอุปัชฌายะกิมฮุ้น สุริยะจันทร์ สำนักเดิมอยู่วัดคอนทราย อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโสธร เมื่อ พ.ศ.2480 นับเป็นอุปัชฌาย์องค์ที่ 2 ในการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) มาก 3 คาว และการสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) มาก 3 คาว และการประสานงาน (Coordinating) ปานกลาง 2 คาว การวางแผน (Planning) น้อย 1 คาว การจัดองค์การ (Organizing) น้อย 1 คาว และการจัดงบประมาณ (Budgeting) น้อย 1 คาว และต่อมา พระอุปัชฌาย์กิมฮุ้น สุริยะจันทร์ ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอมืองฉะเชิงเทรา และได้รับพระราชทานสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตรมีราชทินนามว่า พระครูอุดมสมณคุณ ภายหลังได้ลาสิกขา เมื่อ พ.ศ. 2487

ในช่วงปี พ.ศ.2480-2487 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 8 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 8 ในขณะที่พระองค์มีพระชนมายุเพียง 9 พรรษาเท่านั้น และยังกำลังทรงศึกษาอยู่ในต่างประเทศ จึงมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในด้าน

การศาสนาได้มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1. พระไตรปิฎกแปลโดย อรรถ พิมพ์เป็นเล่มสมุด 80 เล่ม เรียกว่าพระไตรปิฎกภาษาไทยแต่ไม่เสร็จสมบูรณ์และได้ทำต่อจนเสร็จเมื่องานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ เมื่อปีพ.ศ.2500 และ 2. พระไตรปิฎกแปลโดยสำนักนวนเทศนา พิมพ์ไบลาน แบ่งเป็น 1,250 กัณฑ์ เรียกว่าพระไตรปิฎกฉบับหลวง เสร็จเมื่อ พ.ศ.2492 เมื่อปีพ.ศ. 2484 ได้เปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการและกรมธรรมการเปลี่ยนเป็น กรมการศาสนาและในปีเดียวกันรัฐบาลได้ออกพ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.2484 เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีความสอดคล้องเหมาะสมกับการปกครองแบบใหม่

(http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหามือ 27 เม.ย.54)

ในช่วงปี พ.ศ.2480-2487 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวราราม วรวิหาร คณะสงฆ์ ส่งพระอุปัชฌายะกิมขันธ์ สุริยะจันทร์ สำนักเดิมอยู่วัดคอนทราย อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัด ฉะเชิงเทรา มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโสธร เมื่อ พ.ศ.2480 นับเป็นอุปัชฌายะองค์ที่ 2 ในวัดโสธร ต่อมาพระอุปัชฌายะกิมขันธ์ สุริยะจันทร์ ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอมืองเชิงเทราและได้รับ พระราชทานสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตรมีราชทินนามว่าพระครูอุดมสมณคุณ ภายหลังได้ลาสิกขา เมื่อ พ.ศ.2487 (81 ปี พระราชพงศาวดาร, 2542:78)

รักษาการเจ้าอาวาสรูปที่ 7 คือ พระธรรมธภาค รูปุฬโธ (รักษาการเจ้าอาวาสวัดโสธรฯ) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2487-2488 พระธรรมธภาค รูปุฬโธ (รักษาการเจ้าอาวาสวัดโสธรฯ) และได้มีคณะกรรมการเป็นผู้ดูแลรักษาวัดโสธร มีจำนวน 5 รูป ประกอบด้วย 1. พระครูสุนทรสมาจาร วัดแหลมใต้ 2. พระครูอุดมสมณคุณ วัดปิตุลาธิราช 3. พระมหาเพิ่ม ป.ธ.3 วัดบางพระ 4. พระอาจารย์ กาด วัดโสธร 5. พระมหาก่อ เขมทสฺสี ป.ธ.7 วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ ซึ่งท่านเน้นหนักในด้านการวางแผน (Planning) มาก 3 ดาว และการจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว และการจัดงบประมาณ (Budgeting) ปานกลาง 2 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) น้อย 1 ดาว และการประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 ดาว

ในช่วงปี พ.ศ.2487-2488 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 8 และรัชกาลที่ 9 พ.ศ.2488 มหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2436 ได้ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ ชื่อ “สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย” เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้ถูกลอบปลงพระชนม์ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จขึ้นครองราชย์ เป็นรัชกาลที่ 9 ในรัชกาลปัจจุบัน

(http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหามือ 27 เม.ย.54)

ในช่วงปี พ.ศ.2487-2488 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวราราม
วรวิหาร ในปี พ.ศ.2487 ได้จัดตั้งคณะกรรมการเป็นผู้ดูแลรักษาวัดโสธร ประกอบด้วย

1. พระครูสุนทรสมาจาร วัดแหลมใต้
2. พระครูอุดมสมณคุณ วัดปิตุลาธิราช
3. พระมหาเพิ่ม ป.ธ.3 วัดบางพระ
4. พระอาจารย์ กาด วัดโสธร
5. พระมหาก่อ เขมทสฺสีป.ธ.7 วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

(ที่มาจากหนังสือ 81 ปี พระราชมงคลวุฒาจารย์, 2542:78)

เจ้าอาวาสรูปที่ 8 คือ พระราชเขมากร (ก่อ เขมทสฺสี บุญจันทร์ ป.ธ.7) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2488-2506 วัดโสธรวรารามวรวิหาร มีปรากฏเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาพระปริยัติทั้งฝ่ายนักธรรมและฝ่ายบาลี มีการเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดี จนมีความเจริญและเป็นรากฐานมาจนถึงปัจจุบันโดยท่านได้วางแผน (Planning) มาก 3 คาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) มาก 3 คาว การจัดงบประมาณ (Budgeting) มาก 3 คาว การจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 คาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) ปานกลาง 2 คาว การประสานงาน (Coordinating) ปานกลาง 2 คาว การรายงานผล (Reporting) ปานกลาง 2 คาว

ในช่วงปีพ.ศ.2488-2506 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 9 สืบต่อมา ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาและทรงเป็นศาสนูปถัมภก ทรงให้การอุปถัมภ์แก่ทุกศาสนาและทรงปกครองบ้านเมืองโดยสงบร่มเย็นตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในรัชสมัยรัชกาลปัจจุบัน ได้มีการส่งเสริมพุทธศาสนาด้านต่างๆ มากมาย เช่น ด้านการศึกษาประชาชนได้สนใจศึกษาพุทธศาสนามากขึ้นตามลำดับได้มีการจัดตั้งสมาคม มูลนิธิทางพุทธศาสนาเพื่อการศึกษามากมายมีการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ในมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่างๆ พ.ศ.2490 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่พ.ศ.2432 ได้ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยฝ่ายพระพุทธศาสนาขึ้น เมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ.2490 และเปิดการศึกษาเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ.2490 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน

(http://mcuolomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหามาเมื่อ 27 เม.ย. 54)

ในช่วงปี พ.ศ.2488-2506 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหาร พ.ศ. 2488 คณะสงฆ์ได้ส่งพระมหาก่อ เขมทสฺสี ป.ธ.7 จากวัดปิตุลาธิราช มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโสธร ขณะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส อายุ 34 พรรษา มีตำแหน่งเป็นกรรมการสงฆ์จังหวัด

เชิงเทรา ในหน้าท้องการศึกษา พ.ศ.2491 เป็นพระอุปัชฌายะองค์ที่ 3 ของวัดโสธร พ.ศ.2492 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นราชาคณะชั้นสามัญ มีราชทินนามว่า พระเขมารามมุนี ถึงยุคสมัยพระเขมารามมุนี (ก่อ เขมทสุลี ป.ร.7) วัดโสธรวรารามวรวิหาร มีปรากฏเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาพระปริยัติทั้งฝ่ายนักธรรมและฝ่ายบาลี มีการเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดีจนมีความเจริญและเป็นรากฐานมาจนถึงปัจจุบัน วัดโสธรมีภิกษุ สามเณรจำพรรษาว่าร้อย การศึกษามีทั้งธรรมและบาลีฝ่ายธรรมสอนตั้งแต่ ชั้นตรี ถึง ชั้นเอก ฝ่ายบาลีตั้งแต่ ป.ร.3 ถึง ป.ร.6 การศึกษาทั้งสองฝ่ายได้รับการเอาใจใส่จากเจ้าสำนักเป็นอย่างดี นักศึกษาได้นำชื่อเสียงมาสู่สำนักโดยมีนักศึกษาสอบภาษาบาลีได้เป็นเยี่ยมในภาค 2 มาเป็นเวลาหลายปี ต่อมาพระเขมารามมุนี (ก่อ เขมทสุลี ป.ร.7) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชคณะชั้นราช ที่พระราชเขมากร ปีใดยังไม่พบหลักฐาน ประมาณหลัง พ.ศ. 2500-2506 และถึงแก่กรรมภาพลงในปี พ.ศ.2506 และอีกเหตุการณ์หนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พร้อมด้วย สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินยังวัดโสธรวรารามวรวิหาร เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ.2489 ต่อมาได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิด วรวิหาร มีนามว่า วัดโสธรวรารามวรวิหาร เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2501 (ที่มาจากหนังสือ 81 ปี พระราชมงคลวุฒาจารย์, 2542: 33,78-79 และ 90)

รักษาการเจ้าอาวาสรูปที่ 9 คือ สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระเดชพระคุณได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2506-2507 ได้รักษาการเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร ระยะเวลา 1 ปี ได้เน้นหนักในการจัดองค์การ (Organizing) มาก 3 คาว การวางแผน (Planning) ปานกลาง 2 คาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 คาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) น้อย 1 คาว การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 คาว และการจัดงบประมาณ (Budgeting) น้อย 1 คาว

ในช่วงปี พ.ศ.2506-2507 ในสมัยรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบันได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทั้งในและต่างประเทศในประเทศไทยได้มีองค์การเผยแผ่ธรรมในแต่ละจังหวัด โดยได้จัดตั้งพุทธสมาคมประจำจังหวัดขึ้นส่วนพระสงฆ์ได้มีบทบาทในการเผยแผ่มากขึ้น โดยใช้สื่อของรัฐ เช่น โทรทัศน์วิทยุ เป็นต้น กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดเอาวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาภาคบังคับแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตั้งแต่ ม.1 ถึง ม.6 พระสงฆ์จึงได้มีบทบาทในการเข้าไปสอนในโรงเรียนต่างๆ มีการประยุกต์การเผยแผ่ธรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น การบรรยาย ปาฐกถา และเขียนหนังสืออธิบายพุทธธรรมมากขึ้นทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เช่น มีพระเถระนักปราชญ์ชาวไทยในยุคก่อนได้แก่หลวงพ่อกุศลทาสภิกขุและในยุคปัจจุบันนี้ ได้แก่พระธรรม

ปิฎก (ประยุทธ์ ป.อ.ปยุตโต) เป็นต้น (http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหาเมื่อ 27 เม.ย.54)

ในช่วงปี พ.ศ.2506-2507 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหาร รักษาการเจ้าอาวาสระยะเวลา 1 ปี ไม่มีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้น

เจ้าอาวาสรูปที่ 10 คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (จิปุณฺโณ จ.เจียม กุลละวณิช) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2507-2540 ได้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารได้พัฒนาวัดนี้ทุกๆ ด้าน ตั้งแต่ด้านการวางแผน (Planning) มาก 3 ดาว การจัดงบประมาณ (Budgeting) มาก 3 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) ปานกลาง 2 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) ปานกลาง 2 ดาว การประสานงาน (Coordinating) ปานกลาง 2 ดาว การรายงานผล (Reporting) ปานกลาง 2 ดาว ซึ่งได้ช่วยเหลือทางด้านการศึกษาพระภิกษุ สามเณร จัดสร้างโรงเรียนแก่กุลบุตรกุลธิดาและงานสาธารณกุศลมากมายนับไม่ถ้วน

ในช่วงปี พ.ศ.2507-2540 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบันสำหรับต่างประเทศนั้นได้มีการสร้างวัดไทยในต่างประเทศหลายวัด เช่นวัดไทยพุทธคยาประเทศอินเดีย เป็นวัดไทยแห่งแรกในต่างประเทศต่อจากนั้นได้มีการสร้างวัดไทยในประเทศตะวันตก คือวัดพุทธประทีป กรุงลอนดอน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จเปิด เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2509 นับเป็นวัดไทยวัดแรกในประเทศตะวันตก ต่อมาปี พ.ศ.2514ได้มีการสร้างวัดแห่งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่นครลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย ชื่อว่า วัดไทยลอสแอนเจลิส ปัจจุบันมีวัดไทยในสหรัฐอเมริกา ประมาณ 15 วัด นอกจากนั้นได้มีองค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทย ได้จัดให้มีการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศขึ้นประจำปี เพื่อส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศโดยเฉพาะทางตะวันตกปัจจุบันนี้ชาวตะวันตกได้หันมาสนใจพุทธศาสนากันมาก ปี พ.ศ. 2508ได้มีการจัดตั้งสำนักงานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกขึ้น ณ ประเทศไทย (พ.ศ.ล.) เพื่อเป็นศูนย์กลางของชาวพุทธทั่วโลก

ในด้านพิธีกรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีต่างๆที่เป็นพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ ให้เป็นพิธีของรัฐบาล เรียกว่า “รัฐพิธี” โดยให้ กรม กระทรวงต่างๆ เป็นผู้จัดให้มีงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาช่วงวันวิสาขบูชาของทุกปีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จแทนพระองค์ในพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา มาฆบูชา อาสาฬหบูชา ณ พุทธมณฑลซึ่งสร้างขึ้นเมื่อคราวฉลอง 25 พุทธศตวรรษ สำหรับด้านวรรณกรรมได้มีวรรณกรรมทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย มีปราชญ์ทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นหลายรูปจึงได้เกิดวรรณกรรมทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อยกรองมากมายหลายเล่ม เช่น

พุทธประวัติจากพระโอบุส ปฏิบัติสมุปปาจากพระโอบุสของท่านพุทธทาสภิกขุ หนังสือ พุทธธรรมของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ป.อ.ปยุตโต) เป็นต้น

(http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหามือ 27 เม.ย.54)

ในช่วงปี พ.ศ.2507-2540 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหาร เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2509 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถและพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงอุบลรัตนราชกัญญาได้เสด็จมายังวัดโสธรวรารามวรวิหารเพื่อทรงประกอบพระราชพิธีวิสาขบูชาตามขัตติยราชประเพณีและวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2531 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์ในการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่วัดโสธรวรารามวรวิหาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงรับองค์เป็นประธานในการก่อสร้างพระอุโบสถ

วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีบวงสรวงในการรื้อถอนพระอุโบสถหลังเดิมตั้งแต่เดือน กรกฎาคม พ.ศ.2535 เป็นต้นมา การดำเนินงานรื้อถอนพระอุโบสถหลังเดิมและการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่จึงเริ่มดำเนินการโดยมีนายฐิระวัตร กุลละวณิช ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้อำนวยการและบริหารงานก่อสร้างและด้วยเป็นงานสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่มีรายละเอียดประณีตที่ต้องดำเนินการมากจึงได้กำหนดให้งานก่อสร้างเสร็จเป็น 2 ช่วง คือ งานก่อสร้างเพื่อประกอบพิธียกฉัตรยอดมณฑปทองคำ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ครองราชย์ครบ 50 ปี กำหนดให้แล้วเสร็จภายในเดือน กรกฎาคม พ.ศ.2539 (81 ปี พระราชพงศาวดารฯ, 2542:104-105)

เจ้าอาวาสรูปที่ 11 คือ พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนทโร ทองบุรณะ ป.ธ.4) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2540-2547 ท่านผู้ประกอบพร้อมไปด้วยศิลาจารวัตรอันงดงาม และมีความรอบรู้ในอรรถ ในธรรมอย่างลึกซึ้ง และท่านได้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเช่นกัน ซึ่งท่านได้วางแผน (Planning) มาก 3 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) มาก 3 ดาว การจัดงบประมาณ (Budgeting) มาก 3 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) ปานกลาง 2 ดาว การประสานงาน (Coordinating) ปานกลาง 2 ดาว การรายงานผล (Reporting) ปานกลาง 2 ดาว ครบทั้ง 7 ด้าน เช่นเดียวกัน

ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2547 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ (พ.ศ.2542) วันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2542 องค์การสหประชาชาติ ประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลก, ส่วนการศึกษาของ

พระสงฆ์ได้มีการยกระดับมาตรฐานการศึกษา เช่น ยกกระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหามกุฏราชวิทยาลัยได้เปิดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรในระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและมีนโยบายจะเปิดระดับปริญญาเอกในอนาคต ได้มีการรับรองวิทยฐานะเทียบเท่ากับมหาวิทยาลัยสากลทั่วไปและได้ออกกฎหมาย พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง โดยรัฐสภาเมื่อ พ.ศ.2540 มีชื่อว่า “มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” และ “มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” ปัจจุบันนี้ได้มีวิทยาเขตต่างจังหวัดอีกหลายแห่ง เช่น เชียงใหม่ พะเยา แพร่ ลำพูน นครสวรรค์ ขอนแก่น อุบลราชธานี นครราชสีมาหนองคาย นครปฐม นครศรีธรรมราช เป็นต้น ส่วนการศึกษาด้านอื่นๆได้มีการจัดตั้งโรงเรียนปริยัติแผนกสามัญระดับประถมปลาย และม.1 ถึง ม.6 และโรงเรียนแผนกธรรมบาลีและแผนกนักธรรมชั้นตรี-เอก ในปัจจุบัน

(http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหาเมื่อ 27 เม.ย.54)

ในช่วงปี พ.ศ.2540-2547 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหารในปีพ.ศ. 2540 เป็นเจ้าอาวาสวัดโสธรฯ เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทราและเป็นพระอุปัชฌาย์วิสามันต์ในปีพ.ศ. 2547 มหาเถรสมาคมมีคำสั่งให้พ้นจากตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารเนื่องจากชราภาพและวัดเกิดปัญหาหลายเรื่อง (<http://news.sanook.com/crime/crime260689.php> ค้นหาเมื่อ 30 มี.ค.2554)

รักษากรเจ้าอาวาสรูปที่ 12 คือ พระธรรมสิทธิเวที (เจ้าคุณเสนาะ) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2547-2552 ท่านเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร ได้รักษากรเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร จนหมดวาระการรักษากรเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร ระยะเวลา 5 ปี การจัดงบประมาณ (Budgeting) มาก 3 คาว รักษาผลประโยชน์ของวัด ซึ่งท่านได้เข้ามาบริหารงานในการวางแผน (Planning) น้อย 1 คาว การจัดองค์การ (Organizing) น้อย 1 คาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 คาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) น้อย 1 คาว การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 คาว การรายงานผล (Reporting) น้อย 1 คาว

ในช่วงปี พ.ศ.2547-2552 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบัน ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ของประเทศไทย ได้มีการประชุมของมหาเถรสมาคมให้มีการปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชเพื่อให้พระพุทธรักษาดำเนินการและสามารถเผยแพร่ไปได้อย่างไม่ขาดช่วง

(http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหาเมื่อ 27 เม.ย.54)

ในช่วงปี พ.ศ.2547-2552 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหารในช่วงปี พ.ศ.2547 เกิดเหตุความวุ่นวายในวัดโสธรวราราม คณะสงฆ์ได้มอบหมายให้ท่านเข้าไปรักษาการเจ้าอาวาส เพื่อระงับเหตุข้อพิพาทต่างๆ นานา จนทำให้วัดโสธรฯ กลับคืนสู่ความสงบได้เข้าไปควบคุมงานก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่จนแล้วเสร็จพร้อมทั้งปรับปรุงภูมิทัศน์รอบวัดจนร่มรื่นสวยงามและจัดสรรพื้นที่จอดรถในวัดโสธรฯ อย่างเป็นระบบ

วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2548 พระธรรมสิทธิเวที ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นรองสมเด็จพระราชาทินามที่ พระพรหมสุธี

ต่อมาคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ชาวฉะเชิงเทราได้ถึงวาระกาลบุญเสียดครั้งใหญ่ ด้วยหลวงปู่สุธีร์ พระราชมงคลวุฒาจารย์ อดีตเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่โสธรได้ละสังขารอย่างสงบ ด้วยวัยวุฒิ 90 ปี 1 เดือน 29 วัน รวมพรรษา 70 เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2551

(<http://www.212cafe.com/freewebboard/view.php?user=santi&id=121> ค้นหาเมื่อ 30 มี.ค. 54)

เจ้าอาวาสรูปที่ 13 คือ พระราชมงคลรังษี วิ. (ประยงค์ ปิยวัฒน์) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2552-2554 ในปัจจุบัน การจัดงบประมาณ (Budgeting) มาก 3 ดาว การวางแผน (Planning) ปานกลาง 2 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) น้อย 1 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) น้อย 1 ดาว การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 ดาว การรายงานผล (Reporting) น้อย 1 ดาว ซึ่งเป็นหน้าที่ที่จะต้องดูแลรักษาต่อไป

ในช่วงปี พ.ศ.2552-2554 สถานการณ์พระพุทธศาสนาของประเทศไทยในปัจจุบันยังอยู่ในภาวะปกติยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่ประการใด

(http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html ค้นหาเมื่อ 27 เม.ย.54)

ในช่วงปี พ.ศ.2552-2554 เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหาร มีอุปพระเณร วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พร้อมด้วยพระภิกษุ สามเณร วัดโสธรวรารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทราจำนวนกว่า 350 รูป ออกมารวมตัวกันบริเวณวัดพร้อมกับป้ายต่อต้านเจ้าคณะปกครองเรื่องแต่งตั้งเจ้าอาวาสที่ไม่โปร่งใสและต้องการปกป้องผลประโยชน์ของวัดจากนั้นเคลื่อนขบวนเดินเท้าจากวัดมาชุมนุมกันบริเวณหน้าธนาคารกสิกรไทยสาขาฉะเชิงเทราฝั่งตรงข้าม สก. เมืองฉะเชิงเทราเพื่อยื่นหนังสือถึงผู้จัดการธนาคารกสิกรไทยสาขาฉะเชิงเทราเรื่องขอให้ระงับการทำธุรกรรมทางการเงินของวัดโสธรฯ

ในการประชุมครั้งที่ 23/2552 เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 จึงแต่งตั้งให้พระพิพิธกิจจาภิวัฒน์ (ประยงค์ ปิยวัฒน์) (ปัจจุบันนามว่า พระราชมงคลรังษี) อายุ 80 ปี พรรษา 43 วิทญาณะ นักธรรมเอก เจ้าอาวาสวัดท่าสะพาน อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทราและเจ้าคณะ

อำเภอบางปะกง ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโสธรวราราม ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา มีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 พระกฤษฎีกาและกฎกระทรวงที่อยู่ในวัดโสธรฯ ดังกล่าวข้างต้นจึงอยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสที่ได้รับแต่งตั้งแล้วนั้นซึ่งปฏิบัติการโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ประกาศมหาเถรสมาคมของถึงความเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนา ตลอดกาลนานเทอญ แต่งตั้ง ณ วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 (วันที่ 04 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 ปีที่ 19 ฉบับที่ 6915 ข่าวสดรายวัน) (<http://news.mthai.com/general-news/62153.html> ค้นหาเมื่อ 30 มี.ค.2554)

ดังนั้น ตั้งแต่เจ้าอาวาสรูปแรกถึงรูปปัจจุบันโดยจะเน้นหนักในแต่ละด้านของการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร แตกต่างกัน ผลการศึกษาได้เห็นถึงการบริหารและการพัฒนาที่มุ่งเน้นให้ประสบความสำเร็จภายในองค์กร (วัดโสธรฯ) ของแต่ละเจ้าอาวาส ฉะนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์แล้วจะเห็นความเน้นหนักของการบริหารของแต่ละเจ้าอาวาสแตกต่างกันโดยผู้วิจัยได้ให้คะแนนตามลำดับเป็นรูปดาวคือ มากให้ 3 ดาว ปานกลางให้ 2 ดาว น้อยให้ 1 ดาว ได้แสดงตารางที่ 4.8 ในหน้า 136 เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้นและในตารางที่ 4.9 ได้แสดงการเปรียบเทียบแต่ละยุคสมัยของแต่ละเจ้าอาวาสได้ปกครองวัดโสธรวรารามวรวิหาร แล้วสอดคล้องกับสถานการณ์ด้านพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และมีเหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหาร ในแต่ละยุคสมัยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันนั้นมีความเป็นมาอย่างไร ซึ่งได้แสดงตารางไว้ที่หน้า 141-152 ถัดจากนี้ไป ดังนี้

ตารางที่ 4.8 แสดงการเปรียบเทียบแต่ละเจ้าอาวาสวัด โสธรรารามวรวิหารที่ได้ปกครองในแต่ละยุคสมัยของการพัฒนาวัด โดยได้นำเอาทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ของลูเทอร์ กุลลิค (Luther Gulick, POSDCORB) มาเปรียบเทียบว่าแต่ละเจ้าอาวาสนั้นเน้นหนักไปในด้านใดมากกว่ากัน ซึ่งจะให้คะแนนเป็น รูปดาว ตามลำดับมากให้ 3 ดาว ปานกลาง ให้ 2 ดาว น้อย ให้ 1 ดาว ดังปรากฏในตารางนี้

ลำดับ	ชื่อเจ้าอาวาส	ปี พ.ศ.	P =วางแผน	O =องค์การ	S =บุคคล	D =สั่งการ	C =ประสานงาน	R =รายงาน	B =งบประมาณ
1.	พระอาจารย์อื่น	2405-2412	☆☆☆	☆☆	☆	☆	☆	0	0
2.	พระอาจารย์ชู	2412-2418	☆☆☆	☆☆	☆	☆	☆	0	0
3.	พระอาจารย์ปาน (หลวงพ่อบาน)	2418-2450	☆	☆	☆☆	☆☆☆	☆☆	0	0
4.	พระอาจารย์เกิด	2450-2458	☆☆☆	☆	☆	☆☆	☆	0	☆
5.	พระอาจารย์หลิน	2458-2480	☆☆☆	☆☆	☆☆	☆☆	☆☆	☆☆	☆☆
6.	พระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น)	2480-2487	☆	☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆	0	☆
7.	พระธรรมวรภาค รุฬหโฬ (รักษาการ)	2487-2488	☆☆☆	☆☆	☆	☆	☆	0	☆☆
8.	พระราชเขมการ (ก่อ เขมทสสี) ป.๕.7	2488-2506	☆☆☆	☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆	☆☆	☆☆
9.	สมเด็จพระวันรัต (รักษาการ)	2506-2507	☆☆	☆☆☆	☆	☆	☆	0	☆
10.	พระพรหมคุณาภรณ์ (เจียม กุลละวณิช)	2507-2540	☆☆☆	☆☆	☆☆	☆☆	☆☆	☆☆	☆☆
11.	พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุริย์ สุนทโร)	2540-2547	☆☆☆	☆☆	☆☆☆	☆☆	☆☆	☆☆	☆☆
12.	พระธรรมสิทธิเวที (เจ้าคุณเสนาะ)	2547-2552	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆☆
13.	พระราชมงคลรังษี วิ.(ประยงค์ ปิยวณฺโณ)	2552-2554	☆☆	☆☆	☆	☆	☆	☆	☆☆

หมายเหตุ: การเปรียบเทียบของเจ้าอาวาสแต่ละยุคที่ได้บริหารและพัฒนาวัดในด้านต่างๆ ที่สามารถนำเอาทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ของ ลูเทอร์ กุลลิค (Luther Gulick, POSDCORB) มาเปรียบเทียบได้ว่าแต่ละเจ้าอาวาสนั้นมีการปกครองเน้นหนักไปในด้านใดบ้างซึ่งจะให้คะแนนเป็นรูปดาว ตามลำดับ มากให้ 3 ดาว ปานกลาง ให้ 2 ดาว น้อยให้ 1 ดาว

ดังนั้น การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารและการพัฒนาบริหารในแต่ละยุคสมัยของแต่ละเจ้าอาวาสที่ได้ปกครองวัดโสธรวรารามวรวิหารนั้นว่า มีความเหมือนหรือความแตกต่างกันอย่างไรและได้เน้นหนักไปในด้านใด ซึ่งเห็นจากตารางที่ผู้วิจัยได้ให้คะแนนเป็นรูปดาวที่ปรากฏอยู่ในตารางแล้ว ต่อจากนี้ผู้วิจัยจะได้อธิบายสรุปการปกครองของแต่ละเจ้าอาวาส ดังนี้

เจ้าอาวาสรูปที่ 1 คือ พระอาจารย์อ้น ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2405-2412 ท่านได้เน้นหนักไปในทางการวางแผน (Planning) มาก 3 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) น้อย 1 ดาว การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 ดาว สรุปแล้วการวางแผน (Planning) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

เจ้าอาวาสรูปที่ 2 คือ พระอาจารย์จู่ ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2412-2418 ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ระยะเวลา 7 ปี มีการวางแผน (Planning) มาก 3 ดาว และการจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) น้อย 1 ดาว การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 ดาว สรุปแล้วการวางแผน (Planning) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

เจ้าอาวาสรูปที่ 3 คือ พระอาจารย์ปาน (หลวงพ่อบาน) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2418-2450 หลวงพ่อบานรูปนี้มีประชาชนรู้จักกันมากเพราะท่านเป็นพระสมณวิปัสสนา และต่อมาหลวงพ่อบานได้รับแต่งตั้งเป็นอุปัชฌายะ เมื่อ พ.ศ.2432 นับเป็นอุปัชฌายะองค์แรกของวัดโสธรฯ จัดได้ว่าเป็นการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) มาก 3 ดาว และการสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) ปานกลาง 2 ดาว และการประสานงาน (Coordinating) ปานกลาง 2 ดาว ตามลำดับ สำหรับการวางแผน (Planning) น้อย 1 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) น้อย 1 ดาว สรุปแล้วการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

เจ้าอาวาสรูปที่ 4 คือ พระอาจารย์เกิด ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2450-2458 ท่านได้ดูแลวัดนี้สืบมาท่านมุ่งเน้นในเรื่องการวางแผน (Planning) มาก 3 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) น้อย 1 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) ปานกลาง 2 ดาว การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 ดาว การจัดงบประมาณ (Budgeting) น้อย 1 ดาว สรุปแล้วการวางแผน (Planning) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

เจ้าอาวาสรูปที่ 5 คือ พระอาจารย์หลิน ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2458-2480 ได้จัดการการวางแผน (Planning) มาก 3 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) ปานกลาง 2 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) ปานกลาง 2 ดาว การประสานงาน (Coordinating) ปานกลาง 2 ดาว การรายงานผล (Reporting) ปานกลาง 2 ดาว การจัดงบประมาณ (Budgeting) ปานกลาง 2 ดาว สรุปแล้วการวางแผน (Planning) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

เจ้าอาวาสรูปที่ 6 คือ พระครูอุดมสมณคุณ (กิมฮุ้น) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2480-2487 นับเป็นอุปนายกองค์ที่ 2 ในการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) มาก 3 ดาว และการสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) มาก 3 ดาว และการประสานงาน (Coordinating) ปานกลาง 2 ดาว การวางแผน (Planning) น้อย 1 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) น้อย 1 ดาว การจัดงบประมาณ (Budgeting) น้อย 1 ดาว สรุปแล้วการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) และการสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

รักษารเจ้าอาวาสรูปที่ 7 คือ พระธรรมธรรภาค รูปุฬโธ (รักษารเจ้าอาวาสวัดโสธรฯ) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2487-2488 ซึ่งท่านเน้นหนักในด้านการวางแผน (Planning) มาก 3 ดาว และการจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว การจัดงบประมาณ (Budgeting) ปานกลาง 2 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) น้อย 1 ดาว การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 ดาว สรุปแล้วการวางแผน (Planning) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

เจ้าอาวาสรูปที่ 8 คือ พระราชเขมากร (ก่อ เขมทสฺสี บุญจันทร์ ป.ธ.7) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2488-2506 ท่านได้วางแผน (Planning) มาก 3 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) มาก 3 ดาว การจัดงบประมาณ (Budgeting) มาก 3 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) ปานกลาง 2 ดาว การประสานงาน (Coordinating) ปานกลาง 2 ดาว การรายงานผล (Reporting) ปานกลาง 2 ดาว สรุปแล้วการวางแผน (Planning) การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) และการจัดงบประมาณ (Budgeting) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

รักษาการเจ้าอาวาสรูปที่ 9 คือ สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระเดชพระคุณได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2506-2507 รักษาการเจ้าอาวาสระยะเวลา 1 ปี ได้เน้นหนักในการจัดองค์การ (Organizing) มาก 3 ดาว การวางแผน (Planning) ปานกลาง 2 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) น้อย 1 ดาว การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 ดาว และการจัดงบประมาณ (Budgeting) น้อย 1 ดาว สรุปแล้วการจัดองค์การ (Organizing) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

เจ้าอาวาสรูปที่ 10 คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (จิริปุญฺญ โณ.เจียม กุลละวณิชย์) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2507-2540 ได้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารได้พัฒนาวัดนี้ทุกๆ ด้านตั้งแต่ด้านการวางแผน (Planning) มาก 3 ดาว และการจัดงบประมาณ (Budgeting) มาก 3 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) ปานกลาง 2 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) ปานกลาง 2 ดาว การประสานงาน (Coordinating) ปานกลาง 2 ดาว การรายงานผล (Reporting) ปานกลาง 2 ดาว การจัดงบประมาณ (Budgeting) มาก 3 ดาว สรุปแล้วการวางแผน (Planning) และการจัดงบประมาณ (Budgeting) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

เจ้าอาวาสรูปที่ 11 คือ พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนฺทโร ทองบุรณะ ป.ธ. 4) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2540-2547 ท่านได้วางแผน (Planning) มาก 3 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) มาก 3 ดาว การจัดงบประมาณ (Budgeting) มาก 3 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) ปานกลาง 2 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) ปานกลาง 2 ดาว การประสานงาน (Coordinating) ปานกลาง 2 ดาว การรายงานผล (Reporting) ปานกลาง 2 ดาว สรุปแล้วการวางแผน (Planning) การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) และการจัดงบประมาณ (Budgeting) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

รักษาการเจ้าอาวาสรูปที่ 12 คือ พระธรรมสิทธิเวที (เจ้าคุณเสนะ) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2547-2552 รวมระยะเวลา 5 ปี การจัดงบประมาณ (Budgeting) มาก 3 ดาว ท่านได้เข้ามาบริหารงานในการวางแผน (Planning) น้อย 1 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) น้อย 1 ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1 ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) น้อย 1 ดาว การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 ดาว การรายงานผล (Reporting) น้อย 1 ดาว สรุปแล้วการจัดงบประมาณ (Budgeting) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

เจ้าอาวาสรูปที่ 13 คือ พระราชมงคลรังษี วิ. (ประยงค์ ปิยวณฺโณ) ท่านได้ปกครองวัดโสธรฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2552-2554 ปัจจุบัน การจัดงบประมาณ (Budgeting) มาก 3 ดาว ซึ่งท่านได้วางแผน (Planning) ปานกลาง 2 ดาว การจัดองค์การ (Organizing) น้อย 1ดาว การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) น้อย 1ดาว การสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) น้อย 1 ดาว การประสานงาน (Coordinating) น้อย 1 ดาว การรายงานผล (Reporting) น้อย 1 ดาว สรุปแล้วการจัดงบประมาณ (Budgeting) อยู่ในระดับ 3 ดาว มาก

ตารางที่ 4.9 แสดงการเปรียบเทียบแต่ละยุคสมัยของแต่ละเจ้าอาวาสที่ได้ปกครองวัดโสธรวรารามวัดโสธรคดคล้องกับสถานการณ์ด้านพระพุทธศาสนาในประเทศไทย) และมีเหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวิหารในแต่ละยุคสมัย ดังต่อไปนี้

ลำดับ	ชื่อเจ้าอาวาส	ปีพ.ศ.	สถานการณ์ด้านพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวิหาร
1.	พระอาจารย์อิน	2405-2412	ในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 4 (2394-2411) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 เมื่อทรงเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎได้ผนวช 27พรรษาแล้วได้ลาสิกขาขึ้นครองราชย์เมื่อพระชนมายุ 57 พรรษา ในพ.ศ.2394 ด้านการพระศาสนา ทรงพระราชศรัทธาสั่งวัดใหม่ขึ้นหลายวัด เช่น วัดปฐมวราณ วัดโสมนัสวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามและวัดราชบพิตร เป็นต้น ตลอดจนบูรณะวัดต่างๆ อีกมากโปรดให้มีพระราชพิธี “มาฆบูชา” ขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ.2394 ณ ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จน ได้ถือปฏิบัติสืบมาจนถึงทุกวันนี้	ไม่มีหลักฐานระบุไว้
2.	พระอาจารย์จู่	2412-2418	ในช่วงปีพ.ศ.2412-2418ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ.2411 ทรงยกเลิกระบบทาสในเมืองไทยได้สำเร็จ ทรงสร้างวัดใหม่ขึ้น คือวัดวัดราชบพิตร วัดเทพศิรินทราวาส วัดเบญจมบพิตร วัดอภัยภูงค์นิมิตร วัดจุฬาทิศราธรรมสภา และวัดนิเวศธรรมประวัติทรงบูรณะวัดมหาธาตุและวัดอื่นๆ	ในปี พ.ศ.2416 มีการพัฒนาการสร้างถาวรวัตถุโดยพระยาวิเศษญาติไชย (ช้าง) เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา สร้างพระอุโบสถวัดโสธรมีหลักฐานว่าน่าจะเป็นหลังแรก

			อีกทรงนิพนธ์วรรณกรรมทางพุทธศาสนาจำนวนมากโปรดให้มีการเริ่มต้นการศึกษาแบบสมัยใหม่ในประเทศไทยโดยให้พระสงฆ์รับภาระช่วยการศึกษาของชาติและได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรขึ้นเป็นแห่งแรก ณ วัดมหรณพาราม ถึงปีพ.ศ.2414 โปรดให้จัดการศึกษาแก่ประชาชนในหัวเมืองโดยจัดตั้งโรงเรียนในหัวเมืองขึ้น	หลวงพ่อบาน ได้รับแต่งตั้งเป็นอุปฌายะในปี พ.ศ.2432 นับเป็นอุปฌายะองค์แรกของวัดโสธร พระสงฆ์มากขึ้นในสมัยหลวงพ่อบานในพรรษาไม่ต่ำกว่า 25-30รูป หลวงพ่อบานแห่งวัดโสธรเป็นพระสงฆ์ของขลัง ได้ผลจริง ๆ หลวงพ่อบานมรณภาพ เมื่อ พ.ศ. 2450
3.	พระอาจารย์ปาน (หลวงพ่อบาน)	2418-2450	ในช่วงปีพ.ศ. 2418-2450 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ.2435 มีพระบรมราชโองการประกาศตั้งกรมการเป็นกระทรวงธรรมการ(กระทรวงศึกษาธิการปัจจุบัน) โปรดให้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกด้วยอักษรไทยจบละ 39 เล่ม จำนวน 1,000 จบ พ.ศ. 2432 โปรดให้ย้ายที่ราชบัณฑิตยสถานออกพระปรีดิตรัมภ์แห่งภิกษุสามเณร จากในวัดพระศรีรัตนศาสดารามออกมาเป็นบาลีวิทยาลัยชื่อมหาธาตุวิทยาลัยที่วัดมหาธาตุและต่อมาปี พ.ศ.2439ได้ประกาศเปลี่ยนนามมหาธาตุวิทยาลัยเป็นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงของพระภิกษุสามเณร ปี พ.ศ. 2436 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดตั้ง “มหามกุฏราชวิทยาลัย” ขึ้น เพื่อเป็นแหล่งศึกษาพระพุทธรศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรฝ่ายธรรมยุตินิกาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จเปิดในปีเดียวกัน	

4.	พระอาจารย์เกิด	2450-2458	ในช่วงปีพ.ศ.2450-2458 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงพระปรีชาปราดเปรื่องในความรู้ทางพระศาสนา ทรงนิพนธ์หนังสือแสดงคำสอนในพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง เช่น เทศนาเสือป่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร เป็นต้น ถึงกับทรงอบรมสั่งสอนบรมข้าราชการด้วยพระองค์เอง ทรงโปรดให้ใช้พุทธศักราช (พ.ศ.) แทน ร.ศ. เมื่อ พ.ศ. 2456 ให้เปลี่ยนกระทรวงธรรมการ เป็นกระทรวงศึกษาธิการ ในปีพ.ศ.2454 และสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงเปลี่ยนวิธีการสอบบาลีสนามหลวง จากปากเปล่ามาเป็นข้อเขียนเป็นครั้งแรก	เมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสวัดนี้ เมื่อพ.ศ.2451 ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อยังดำรงพระอิสริยยศเป็นมกุฎราชกุมารยังทรงเขียนชื่อวัดนี้ว่า วัดโสทร ในปี พ.ศ. 2456 มีการพัฒนาการสร้างถาวรวัตถุ โดยพลตรีพระยาสุรนาภ เสนีย์ ผู้บัญชาการทหาร (ผ.บ.พล 9 ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในค่ายศรีโสธร ปัจจุบัน) กับท่านสมภารเกิด เจ้าอาวาสวัดโสธร ได้ดำเนินการรื้อโบสถ์หลังเก่าแล้วสร้างขึ้น
5.	พระอาจารย์หลิน	2458-2480	ในช่วงปี พ.ศ.2458-2480 อยู่ในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ.2469 ทรงเริ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมใหม่ขึ้นอีก หลักสูตรหนึ่ง เรียกว่า “นักธรรม” โดยมีการสอบครั้งแรกเมื่อเดือนตุลาคม 2454 ตอนแรกเรียกว่า “องค์ของสามเณรรู้ธรรม” พ.ศ.2462 ถึง พ.ศ.2463 โปรดให้พิมพ์คัมภีร์อรรถกถาแห่งพระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดก และคัมภีร์อื่นๆเช่นวิสุทธิมรรค มลินทปัญหา เป็นต้น ใน รัช สมัย รัช กาล ที่ 7 พ.ศ. 2468-2477 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2468-2473 เพื่อถวาย	เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จไปตรวจราชการคณะสงฆ์ทั้งหัวคณะเชิงเขา ในปีพ.ศ. 2458 และได้เสด็จที่วัดโสธรรกัษัตริย์ทรงวินิจฉัยว่า ผู้ที่ให้ชื่อวัดนี้ว่า “วัดโสธร” นั้น ไม่ใช่เป็นคนไม่มีความรู้ เพราะชื่อนี้เป็นชื่อที่ “เพราะ” ทั้งแปลก็ได้ความหมายดีด้วย ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นวัดโสธรแห่งนี้จะเป็นในราวรัชกาลที่ 6 แต่ยังไม่หลักฐานวันเดือนปีที่เริ่มเปลี่ยนใหม่ไม่ได้” อย่างไรก็ตามปรากฏในแถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม 6 หน้า 105 พ.ศ.2461 ลงเรื่องระยะทางสมเด็จพระมหาสมณเจ้าเสด็จตรวจคณะสงฆ์ในมณฑลปราจีน พ.ศ.2459 ชื่อวัดโสธรได้เขียนไว้อย่างนี้แล้ว เห็นพออนุมานได้ว่า ได้เปลี่ยนชื่อ วัดโสธร

			เป็นพระราชกุศลแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เป็นการสังคายนาครั้งที่ 3 ในเมืองไทยแล้วทรงจัดให้พิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ชุดละ 45 เล่ม จำนวน 1,500 ชุด และพระราชทานแก่ประเทศต่างๆ ประมาณ 500 ชุด และได้โปรดให้ข้าราชการกรมการคลังเข้ามาร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการและเปลี่ยนชื่อกระทรวงศึกษาธิการเป็น กระทรวงธรรมการอย่างเดิม โดยมีพระราชดำริว่า “การศึกษาไม่ควรแยกออกจากวัด” ต่อมาปี พ.ศ.2471 กระทรวงธรรมการประกาศเพิ่มหลักสูตรทางจริยศึกษาสำหรับนักเรียนได้เปิดให้ฆราวาสเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โดยจัดหลักสูตรใหม่เรียกว่า “ธรรมศึกษา” ในรัชสมัยรัชกาลที่ 7 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งยิ่งใหญ่ของไทย เมื่อคณะราษฎรได้ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ เมื่อปีพ.ศ.2477 ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 8	เป็น วัด โสธร ในราวต้นรัชกาลที่ 6 ฉะนั้นผู้ที่เขียนชื่อ วัด โสธร เป็นวัด โสธร ภายหลังปี พ.ศ. 2459 แล้วน่าจะเกิดจากการสะกดผิดมากกว่าที่จะเจตนาเขียนเช่นนั้น
6.	พระครูอุดมสมณคุณ (กิมฮุ้น สุริยะจันทร์)	2480-2487	ในช่วงปีพ.ศ.2480-2487 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 8 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 8 ในขณะที่พระองค์มีพระชนมายุ	คณะสงฆ์ ส่งพระอุปัชฌายะ กิมฮุ้น สุริยะจันทร์ ถิ่นกเดิมอยู่ วัดดอนทราย อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรามาเป็นเจ้าอาวาสวัด โสธร เมื่อพ.ศ.2480 นับเป็นอุปัชฌายะ องค์ที่ 2 ใน

			เพียง 9 พรรษาเท่านั้นและยังกำลังทรงศึกษาอยู่ในต่างประเทศ จึงมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในด้านการศาสนาได้มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1. พระไตรปิฎก แปลโดยอรณิพิมพ์เป็นเล่มสมุด 80 เล่มเรียกว่าพระไตรปิฎกภาษาไทย แต่ไม่เสร็จสมบูรณ์และได้ทำต่อจนเสร็จเมื่องานฉลอง 25 พุทธศตวรรษเมื่อปี พ.ศ. 2500 และ 2. พระไตรปิฎก แปลโดยสำนักวรรณคดีแปลเป็นเล่มสมุด 1,250 กัณฑ์ เรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับหลวงเสร็จเมื่อพ.ศ.2492 เมื่อปีพ.ศ.2484 ได้เปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการและกรมธรรมการเปลี่ยนเป็นกรมการศาสนาและในปีเดียวกันรัฐบาลได้ออก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.2484 เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีความสอดคล้องเหมาะสมกับการปกครองแบบใหม่	วัดโสมร ต่อมาพระอุปัชฌายะกิมฮุ้น สุริยะจันทร์ ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอเมืองจึงทรงและได้รับพระราชทานสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตรมีราชทินนามว่า พระครูอุดมสมณคุณ ภายหลังได้ลาสิกขา เมื่อพ.ศ. 2487
7.	พระธรรมธะภาค รพฺพไฟโด (รักษาการเจ้าอาวาส วัดโสมรฯ)	2487-2488	ในช่วงปีพ.ศ.2487-2488 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 8 และรัชกาลที่ 9 พ.ศ.2488 มหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2436 ได้ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ ชื่อ “สภากาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย” เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2489 เหตุการณ์ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ถูกลอบปลงพระชนม์ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 ต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จขึ้น	ในปี พ.ศ.2487 ได้จัดตั้งคณะกรรมการเป็นผู้ดูแลรักษา วัดโสมร ประกอบด้วย 1. พระครูสุนทรสมาจาร วัดแหลมใต้ 2. พระครูอุดมสมณคุณ วัดปิตุลาภิราช 3. พระมหาเพิ่ม ป.ธ.3 วัดบางพระ 4. พระอาจารย์ภาค วัดโสมร 5. พระมหาทอ เขมเทศ ป.ธ.7 วัดปิตุลาภิราชสังขญ์

8.	พระราชเชมกร (ก่อน พ.ศ. 2491) ฉบับที่ 3	2488-2506	ครองราชย์ เป็นรัชกาลที่ 9 ในรัชกาลปัจจุบัน ในช่วงปี พ.ศ. 2488-2506 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 9 สืบต่อมาทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาและทรงเป็นศาสนูปถัมภกทรงให้การอุปถัมภ์แก่ทุกศาสนาและทรงปกครองบ้านเมืองโดยสงบรวมเห็นตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในรัชสมัยรัชกาลปัจจุบัน ได้มีการส่งเสริมพุทธศาสนาด้านต่างๆ มากมาย เช่น ด้านการศึกษาประชาชนได้สนใจศึกษาพุทธศาสนามากขึ้นตามลำดับได้มีการจัดตั้งสมาคมมูลนิธิทางพุทธศาสนาเพื่อการศึกษามากมาย มีการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ในมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่างๆ พ.ศ. 2490 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2432 ได้ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยฝ่ายพระพุทธศาสนาขึ้น เมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2490 และเปิดการศึกษาเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2490 เป็นต้น มาจนถึงปัจจุบัน	พ.ศ. 2488 คณะสงฆ์ส่งพระมหาคอ เขมทสฺสี ป.ร. 7 จากวัดปิตุลาธิราชมาเป็นเจ้าอาวาสวัดโสธรขณะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส อายุ 34 พรรษา มีตำแหน่งเป็นกรรมการสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทราในหน้าที่องค์การศึกษา พ.ศ. 2491 เป็นพระอุปัชฌายะองค์ที่ 3 ของวัดโสธร พ.ศ. 2492 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นราชาคณะชั้นสามัญราชทินนามว่า พระเชมกรามุนีถึงยุคลสมัยพระเชมกรามุนี (ก่อน พ.ศ. 2491 ป.ร. 7) วัดโสธรวรารามวิหาร มีปรากฏเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติทั้งฝ่ายนิกธรรมและฝ่ายบาลี มีการเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดี จนมีความเจริญและเป็นรากฐานมาจนถึงปัจจุบันวัดโสธรมีกิจ สามเณรจำพรรษาทั่วร้อย การศึกษามีทั้งธรรมและบาลี ฝ่ายธรรมสอนตั้งแต่ชั้นตรีถึงชั้นเอกฝ่ายบาลีตั้งแต่ ป.ร. 3 ถึง ป.ร. 6 การศึกษาทั้งสองฝ่ายได้รับการเอาใจใส่จากเจ้าสำนักเป็นอย่างดี นักศึกษาได้นำชื่อเสียงมาสู่สำนักโดยมีนักศึกษาสอบภาษาบาลีได้เป็นเยี่ยม ในภาค 2 มาเป็นเวลาหลายปี ต่อมาพระเชมกรามุนี (ก่อน พ.ศ. 2491 ป.ร. 7) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชคณะชั้นราชที่พระราชเชมกร ป.ร. 7 ไม่พบหลักฐานประมาณ พ.ศ. 2500-2506 และถึงแก่กรรมภาพลงในปี พ.ศ. 2506 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลพร้อมด้วย สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชดำเนินยังวัดโสธรวรารามวิหาร

				เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ.2489 ต่อมาได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชยกขึ้นเป็นพระอรรคมหลวงชั้นตรี ชนิดบริวารมีนามว่าวัดโสธรวรารามวิหาร เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2501
9.	สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ) (รักษาการเจ้าอาวาส)	2506-2507	ในช่วงปี พ.ศ. 2506-2507 ในรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบันได้มีการเผยแพร่พุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทั้งในและต่างประเทศในประเทศไทยได้มีการเผยแพร่ธรรมในแต่ต่างจังหวัดโดยได้จัดตั้งพุทธสมาคมประจำจังหวัดขึ้นส่วนพระสงฆ์ได้มีบทบาทในการเผยแผ่มากขึ้นโดยใช้สื่อของรัฐ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดเอาวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาภาคบังคับแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตั้งแต่ ม.1 ถึง ม.6 พระสงฆ์จึงได้มีบทบาทในการเข้าไปสอนในโรงเรียนต่างๆ มีการประยุกต์การเผยแพร่ธรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น การบรรยาย ปาฐกถาและเขียนหนังสืออธิบายพุทธธรรมมากขึ้นทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เช่น มีพระเถระนักปราชญ์ชาวไทยในยุคนั้นได้แก่ ท่านพุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปญฺโญ) เป็นต้น	เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ.2489 ต่อมาได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชยกขึ้นเป็นพระอรรคมหลวงชั้นตรี ชนิดบริวารมีนามว่าวัดโสธรวรารามวิหาร เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2501 รักษาการเจ้าอาวาสระยะเวลา 1 ปี ไม่มีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้น
10.	พระพรหมคุณาภรณ์ (จันทบุรีญา ด. เกษม กุลละ	2507-2540	ในช่วงปี พ.ศ.2507-2540 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบันสำหรับต่างประเทศนั้นได้มีการสร้างวัดไทยในต่างประเทศหลายวัด	เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2509 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงอุบลรัตนราชกัญญาฯ ได้เสด็จมายัง

วนิชย์)	เช่น วัดไทยพุทธยา ประเทศอินเดียเป็นวัดไทยแห่งแรกในประเทศไทยต่อจากนั้นได้มีการสร้างวัดไทยในประเทศไทยตะวันตก คือวัดพุทธประทีป กรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จเปิด เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2509นับเป็นวัดไทยวัดแรกในประเทศไทยตะวันตก ต่อมาปี พ.ศ.2514 ได้มีการสร้างวัดแห่งแรกในประเทศไทยสหรัฐสหรัฐอเมริกา ที่นครลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย ชื่อว่า วัดไทยลอสแอนเจลิส ปัจจุบันมีวัดไทยในสหรัฐอเมริกาประมาณ 15 วัด นอกจากนี้ยังได้มีการเผยแพร่พุทธศาสนาในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทยได้จัดให้มีการอบรมพระภิกษุต่างประเทศไทยขึ้นประจำทุกปี เพื่อส่งไปเผยแผ่พุทธศาสนาในต่างประเทศโดยเฉพาะทางตะวันตกปัจจุบันนี้ชาวตะวันตกได้หันมาสนใจพุทธศาสนามาก ปี พ.ศ.2508 ได้มีการจัดตั้งสำนักงานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกขึ้น ณ ประเทศไทย (พ.ศ.ล.) เพื่อเป็นศูนย์กลางของชาวพุทธทั่วโลกในด้านพิธีกรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีต่างๆ ที่เป็นพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ ให้เป็นพิธีของรัฐบาลเรียกว่า “รัฐพิธี” โดยให้ กรม กระทรวงต่างๆ เป็นผู้จัดให้มีงานสงเสริมพระพุทธศาสนาช่วงวันวิสาขบูชาของทุกปี
	วัดโศภนารามวรวิหาร เพื่อทรงประกอบพระราชพิธีวิสาขบูชาตามชติยราชประเพณี วันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2531 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์ในการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่วัดโศภนารามวรวิหาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงรับองค์เป็นประธาน ในการก่อสร้างพระอุโบสถ วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีวางสรวงในการรื้อถอนพระอุโบสถหลังเดิมและตั้งแต่เดือน กรกฎาคม พ.ศ.2535 เป็นต้น มา การดำเนินงานรื้อถอนพระอุโบสถหลังเดิมและการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่จึงเริ่มต้นขึ้นโดยมีนายดิฐระวัตร กุลละวณิชย์ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการก่อสร้างและด้วยเป็นงานสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่มีรายละเอียดประณีตที่ต้องดำเนินการมากถึงได้กำหนดให้งานก่อสร้างเสร็จเป็น 2 ช่วง คือ งานก่อสร้างเพื่อประกอบพิธีกฐณศรยาคมเฉพาะทองคำเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ครองราชย์ครบ 50 ปี กำหนดให้แล้วเสร็จภายในเดือน กรกฎาคม พ.ศ.2539

			พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้พระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จแทนพระองค์ในพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา, มาฆบูชา อาสาฬหบูชา, ณ พุทธมณฑลซึ่งสร้างขึ้นเมื่อคราวฉลอง 25 พุทธศตวรรษ สำหรับด้านวรรณกรรมได้มีวรรณกรรมทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย มีปรัชญาทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นหลายรูป จึงได้เกิดวรรณกรรมทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อยกรองมากมายหลายเล่มเช่นพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ปฏิจลสมุปบาทจากพระโอษฐ์ของท่านพุทธทาสภิกขุหนังสือพุทธธรรมของพระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ป.อ.ป ยุติโต) เป็นต้น	
11.	พระราชพงศาวดาร จารึก (สุริย สุนทรโร ทองบูรณะ ป.ร. 4)	2540-2547	ในช่วงปีพ.ศ.2540-2547 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ (พ.ศ. 2542) เมื่อวันที่ 15 ธันวาคมพ.ศ.2542 องค์การสหประชาชาติประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลก ส่วนการศึกษาของพระสงฆ์ได้มีการยกระดับมาตรฐานการศึกษา เช่น ยกระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยราชภัฏได้เปิดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรในระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและมีนโยบายจะเปิดระดับปริญญาเอกในอนาคต	ในปีพ.ศ.2540 เป็นเจ้าอาวาสวัดโสธรฯ เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทราและเป็นพระอุปัชฌาย์วิสามัญ ในปีพ.ศ.2547 มหาเถรสมาคมมีคำสั่งให้พ้นจากตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโสธรวารามวรวิหาร เนื่องจากสุขภาพและวัดเกิดปัญหาหลายเรื่อง

			ได้มีการรับรองวิทยฐานะเทียบเท่ากับมหาวิทยาลัยสากลทั่วไปและได้ออกกฎหมาย พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งโดยรัฐสภาเมื่อ พ.ศ.2540 มีชื่อว่า “มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” และ “มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” ปัจจุบันนี้ ได้มีวิทยาเขตต่างจังหวัดอีกหลายแห่ง เช่น เชียงใหม่ พะเยา แพร่ลำพูน นครสวรรค์ ขอนแก่น อุบลราชธานี นครราชสีมาหนองคาย นครปฐม นครศรีธรรมราช เป็นต้น ส่วนการศึกษาด้านอื่นๆได้มีการจัดตั้งโรงเรียนปริยัติแผนกสามัญระดับประถมศึกษาและม.1 ถึง ม.6 และโรงเรียนแผนกธรรมบาลีและแผนกนักธรรมชั้นตรี-เอกในปัจจุบัน		
12.	พระธรรมมลิทธิเวที (เจ้าคุณแสนะ) (รักษาการ)	2547-2552	ในปัจจุบันในด้านปกครองคณะสงฆ์ของประเทศไทยได้มีการประชุมของมหาเถรสมาคมให้มีการปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชเพื่อให้พระพุทธรูปศาสนาดำเนินการและสามารถเผยแพร่ไปได้อย่างไม่ขาดช่วง	ในช่วงปี พ.ศ.2547-2552 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบัน	ในช่วงปี พ.ศ.2547 เกิดเหตุความวุ่นวายในวัดโสธรวาระมณเฑาะสงฆ์ได้มอบหมายให้ท่านเจ้าไปรักษาการเจ้าอาวาสเพื่อระงับเหตุข้อพิพาทต่างๆ นานา จนทำให้วัดโสธรฯ กลับคืนสู่ความสงบได้เข้าไปควบคุมงานก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่จนแล้วเสร็จพร้อมทั้งปรับปรุงภูมิทัศน์รอบวัดจนร่มรื่นสวยงามและจัดสรรพื้นที่จอดรถในวัดโสธรฯ อย่างเป็นระบบ วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2548 พระธรรมมลิทธิเวที ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นรองสมเด็จพระราชาทินานที่ พระพรหมสุริยคุณะสงฆ์แลพุทธรักษาศาสนิกชนชาวฉะเชิงเทรา ได้ถึงวาระกาลอายุเสวยสิริใหญ่ ด้วย หลวงปู่สุธีร์

				พระราชพงศาวดารเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อโสธร ได้ละสังขารอย่างสงบ ด้วยวัยวุฒิ 90 ปี 1 เดือน 29 วัน รวมพรรษา 70 เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2551
13.	พระราชพงศาวดาร วิ. (ประยงค์ ปิยวณฺโณ)	2552-2554 ปัจจุบัน	ในช่วงปี พ.ศ. 2552-2554 สถานการณ์พระพุทธศาสนาของประเทศไทยในปัจจุบันยังอยู่ในภาวะปกติยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่ประการใด	เมื่อพระเพณ วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรวัดโสธรอารามวรวิหาร อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา จำนวนกว่า 350 รูป ออกมารวมตัวกันบริเวณวัดพร้อมกับป้ายต่อต้านเจ้าคณะปกครอง เรื่องแต่งตั้งเจ้าอาวาสที่ไม่โปร่งใสและต้องการปกป้องผลประโยชน์ของวัด จากนั้นเคลื่อนขบวนเดินเท้าจากวัดมาชุมนุมกันบริเวณหน้าธนาคารกสิกรไทยสาขาฉะเชิงเทรา ฟังตรงข้าม สก.เมืองฉะเชิงเทราเพื่อยื่นหนังสือถึงผู้จัดการธนาคารกสิกรไทยสาขาฉะเชิงเทรา เรื่องขอให้ระงับการทำธุรกรรมทางการเงินของวัดโสธร ในการประชุมครั้งที่ 23/2552 เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552 จึงแต่งตั้งให้พระพิพิธกิจจาภิวัฒน์ (ประยงค์ ปิยวณฺโณ) (ปัจจุบันนามว่า พระราชมงคลรังษี) อายุ 80 ปี พรรษา 43 วิทฺยฐานะ นักธรรมเอก เจ้าอาวาสวัดท่าสะอ้าน อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทราและเจ้าคณะอำเภอบางปะกงให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโสธรวราราม ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา มีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดโสธรฯ ดังกล่าวข้างต้น จงอยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสที่ได้รับแต่งตั้งแล้วนั้นซึ่ง

			ปฏิบัติการ โดยชอบด้วยพระบรมวินัย กฎหมาย กฎหมายเถรสมาคม ข้อบังคับประกาศมหาเถรสมาคมของจริงถึงความเจริญอกงามในพระพุทธศาสนา ตลอดกาลนานเทอญ<u>ตั้ง</u> ณ วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2552

ดังนั้น จากอดีตที่ผ่านมาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ได้มีเจ้าอาวาสปกครองมาแล้วหลายรูปแต่ละรูปได้มีการบริหารและพัฒนาที่แตกต่างกันออกไปตามเจตนารมณ์ตามนโยบายของแต่ละรูปเพื่อมุ่งหวังก่อให้เกิดประโยชน์ภายในวัดและเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาเคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย และแต่ละยุคสมัยนั้นการปกครองของเจ้าอาวาสแต่ละรูปได้มีเหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับบ้านเมืองของประเทศสยาม (ไทย) ในแต่ละยุคแต่ละปีพ.ศ. และได้มีเหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหารด้วยซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งให้เห็นตาม ปีพ.ศ. ที่ตรงกับเจ้าอาวาสแต่ละรูปได้ปกครองวัดโสธรวรารามวรวิหารดังได้อธิบายและจัดเป็นตารางไว้แล้ว

4.1.1.16 การเปลี่ยนแปลงในด้านการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย

วัดโสธรวรารามวรวิหาร มีเจ้าอาวาสปกครองมาหลายรูปแล้วนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2405 -2554 ในปัจจุบันนี้ ซึ่งการปกครองของแต่ละเจ้าอาวาสนั้นในแต่ละช่วงระยะเวลาของการปกครองได้มีเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับการขึ้นครองราชย์สมบัติของพระมหากษัตริย์สยาม (ไทย) ในแต่ละพระองค์ ซึ่งพระองค์ได้ให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาอย่างมากนับตั้งแต่ ปีพ.ศ.2405-2412 เจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร ชื่อพระอาจารย์อันได้ปกครองวัดซึ่งตรงกับทรงครองราชย์สมบัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 วัดประจำรัชกาลของพระองค์ คือ วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร พระองค์ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองโดยทรงตั้งธรรมยุติกนิกายขึ้นเป็นนิกายใหม่ในพระพุทธศาสนาที่มีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนในภายหลังด้านสมณศักดิ์รัชกาลนี้เพิ่มมากขึ้นและทรงเห็นว่า กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ทรงคุณธรรมยิ่งกว่าสังฆนายกอื่นๆ จึงโปรดตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก สถาปนาขึ้นเป็น “กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส” เป็นประธานสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรและทรงสถาปนาพระพิมลธรรม (อู๋) วัดสุทัศน์ขึ้นเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณอนันตโรดมตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 3 ที่จะให้เป็นสังฆราช แต่ตอนนั้นยังไม่ได้เป็นสังฆราช เป็นเพียงเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายเหนือเท่านั้นและทรงยกพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ด้วย ส่วนการปกครองหัวเมืองแต่เดิมตำแหน่งเป็นพระสังฆราชรัชกาลที่ 4โปรดให้เปลี่ยนเป็นสังฆปาโมกข์ มียศเทียบเท่าพระครูแต่บางเมืองก็มียศเท่าพระราชาคณะใช้ราชทินนามเหมือนกรุงเทพฯ

([http://th.wikipedia.org/wiki/รัชกาลที่ 4-9](http://th.wikipedia.org/wiki/รัชกาลที่_4-9) ค้นหาเมื่อ 12 มี.ค.54)

เจ้าอาวาสรูปที่ 2 พระอาจารย์จู้ ปกครองวัด ปีพ.ศ.2412-2418 ซึ่งตรงกับ การครองราชย์สมบัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 วัดประจำรัชกาลของ พระองค์ คือ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นระยะที่กิจการทุกส่วนของประเทศได้รับการ เปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จากระบบเก่าสู่ระบบใหม่ด้านศาสนาก็เช่นเดียวกันมีการปฏิรูปขึ้นในทุกๆ ด้านเวลานั้น พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสได้ทรงช่วยในด้านการคณะสงฆ์เป็นอย่างดี ด้านสมณศักดิ์มีที่น่าสนใจคือในรัชกาลนี้ได้เพิ่มสมณศักดิ์ชั้น “ราช” ขึ้นใหม่ ครั้นก่อนพระราช าคมมี 4 ชั้น คือ พระราชาคณะสามัญ 1 ชั้น เมื่อเพิ่มชั้นราชขึ้น จึงมี 5 ชั้น ส่วนชั้นสามัญกลายเป็น ชั้นที่ 6 จึงเรียงตามลำดับใหม่ได้ดังนี้

(1) ชั้นสมเด็จพระสังฆราช (2) ชั้นรองสมเด็จพระสังฆราช (3) ชั้นธรรม (4) ชั้นเทพ (5) ชั้นราช (6) ชั้นสามัญและต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะของบางตำแหน่ง เช่น เลื่อนพระพรหมมุนี จาก ชั้น 3 ขึ้นเป็นชั้น 2 เลื่อนพระธรรมโกษาจารย์ จากชั้นสามัญเป็นชั้นที่ 3 เป็นต้น เรื่องสำคัญในวงการ สงฆ์ คือการมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์อย่างจริงจังขึ้นซึ่งควรจะมีโดยละเอียดไว้ ดังนี้

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121(พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับที่ 1)

ก่อนพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ทราบมาแล้วว่าคณะสงฆ์จัดเป็น 3 นิาย คือ (1) มหานิกาย (2) ธรรมยุติกนิกาย (3) รามัญนิกาย ทั้งหมดนี้สืบมาจากทักษิณนิกายหรือเถรวาท แต่ก็มีอุตรนิกาย หรือมหายานอยู่บ้าง คือ พระญาณกับพระจีนฝ่ายหลังนี้มิได้รับการยกย่องเป็น พระภิกษุสงฆ์ คงถือว่าเป็นนักพรตเท่านั้น มาถึงรัชกาลที่ 5 จึงทรงตั้งหัวหน้าฝ่ายญาณเป็นพระครู และฝ่ายจีน เป็นพระอาจารย์ก่อนพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็ยังคงมี 4 คณะเหมือนรัชกาลที่ 3, 4 คือ

1) คณะเหนือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (แสง) วัดราชบูรณะเป็นเจ้า คณะใหญ่โดยมารวมเอาวัดทางเหนือมาขึ้นกับคณะนี้และคณะนี้ก็ขึ้นตรงต่อมหาดไทย

2) คณะใต้ สมเด็จพระวันรัตน์ (ทิต) วัดมหาธาตุเป็นเจ้าคณะใหญ่ รวม เอาวัดทางใต้มาขึ้นกับคณะนี้และขึ้นต่อกรมพระกลาโหมและกรมท่า

3) คณะกลาง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (หม่อมเจ้าสังฆทัต) วัดพระเชตุ พน เป็นเจ้าคณะใหญ่ รวมเอาวัดในส่วนกลางและนครเขื่อนขันธ์ (อ.พระประแดง) มาขึ้นในคณะนี้ แต่ที่ปรากฏจริงวัดในส่วนกลางไปขึ้นต่อคณะเหนือก็มีคณะใต้ก็มีสลับสนอยู่

4) คณะธรรมยุติ เวลานั้นยังไม่มีสมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่มีพระศาสนโสภณ เป็นเจ้าคณะรอง รวมเอาวัดธรรมยุติทั่วราชอาณาจักรขึ้นคณะนี้ผู้ปกครองต่อมาเป็นพระราชาคณะที่เป็นเจ้าเสียส่วนมาก

สมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ของคณะนี้มีฐานานุกรมเป็นพิเศษกว่าคณะอื่นๆ การปกครองแบ่งเป็นคณะ 4 คณะที่น่าสนใจก็คือไม่ทราบเหตุใดจึงแบ่งเช่นนี้เข้าใจว่า เปลี่ยนมาจากคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คณะอรัญวาสีและคณะคามวาสีฝ่ายขวาครั้งกรุงเก่า คือ

- 1). คณะเหนือ = คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย
- 2). คณะใต้ = คณะคามวาสีฝ่ายขวา
- 3). คณะอรัญวาสี
- 4). คณะกลาง

ทั้งหมดนี้มีมาแล้วครั้งรัชกาลที่ 3 ต่อมาคณะอรัญวาสีค่อยๆ หายไปรวมกับคณะคามวาสีจึงเหลือเพียง 3 คณะ ครั้นต่อมาจึงมีคณะธรรมยุตขึ้นจึงเป็น 4 คณะอีก ครั้นต่อมาเมื่อพ.ศ.2445 (ร.ศ.121) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้นเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมวินัยให้สอดคล้องกับการปกครองบ้านเมือง พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับนี้กำหนดให้มีเจ้าคณะใหญ่อีก 4 คณะ รวมเป็น 8 รูป ทั้ง 8 รูปนี้เป็น “กรรมการมหาเถรสมาคม” ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฉบับนี้กำหนดให้มีสมเด็จพระสังฆราชองค์เดียวเป็นผู้บัญชาเถรสมาคมเป็นประธานของมหาเถรสมาคม การปกครองแบ่งออกเป็นมณฑล เมือง แขวงและวัดทั้งหมดนี้แบ่งกันขึ้นตามคณะใหญ่ทั้ง 4 พ.ร.บ. คณะสงฆ์นี้มี 45 มาตรา และให้เสนาบดีกระทรวงธรรมการ (ปัจจุบันคือ ร.ม.ต.กระทรวงศึกษา) รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ สำหรับคณะธรรมยุตินั้นเดิมรวมอยู่กับคณะกลางและได้แยกเป็นคณะต่างหาก ครั้งแรกนั้นไม่มีเจ้าคณะใหญ่ พ.ศ.2393 กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์จึงได้ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่ต่อมาก็คือกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

เจ้าอาวาสรูปที่ 3 พระอาจารย์ปาน (หลวงพ่อบาน) ปกครองวัด ปีพ.ศ. 2418-2450และเจ้าอาวาสรูปที่ 4 พระอาจารย์เกิดปกครองวัดปีพ.ศ.2450-2458 อยู่ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงครองราชย์สมบัติอยู่

เจ้าอาวาสรูปที่ 5 พระอาจารย์หลิน ปกครองวัด ปีพ.ศ.2458-2480 ซึ่งตรงกับครองราชย์สมบัติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 วัดประจำรัชกาล **ไม่มี** เป็นพระองค์แรกที่ไม่มีวัดประจำรัชกาล แต่ได้ทรงมีการสถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กหลวง หรือวชิราวุธวิทยาลัยในปัจจุบัน ขึ้นแทน ปีพ.ศ.2458-2480 อยู่ในช่วงเชื่อมต่อการครองราชย์สมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 วัดประจำรัชกาล วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม การปกครองคณะสงฆ์ดำเนินการตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฉบับเดิมมาตลอดแต่ตอนปลายรัชกาลที่ 7 คณะ

สงฆ์กลุ่มหนึ่งแสดงสังฆมติจะให้มีการแก้ไข พ.ร.บ. ฉบับนี้การเคลื่อนไหวขยายวงกว้างออกไปจนต้องมีการเปลี่ยนแปลงในครั้งรัชกาลที่ 8 (พ.ร.บ.สงฆ์ ฉบับที่ 2)

เจ้าอาวาสรูปที่ 6 พระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น สุริยะจันทร์) ปกครองวัดปีพ.ศ.2480-2487 ซึ่งตรงกับการครองราชย์สมบัติของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ 8 วัดประจำรัชกาล วัดสุทัศน์เทพวราราม ได้ดำเนินการต่อ พ.ร.บ. สงฆ์ฉบับที่ 2 ซึ่งประกาศใช้ในปี พ.ศ.2484 สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น สอดคล้องกับการปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แม้ว่าจอมพล ป. จะเป็นทหารและบางครั้งจะปกครองด้วยการใช้อำนาจก็ตามแต่ด้วยจิตใจแบบ “คณะราษฎร” จอมพล ป. จะใช้รูปแบบ “ประชาธิปไตย” ที่มีรัฐสภาในการปกครองเสมอ พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับนี้จึงสะท้อนถึงรูปแบบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรอย่างชัดเจนเนื้อหาใน พ.ร.บ.สงฆ์ ฉบับนี้แบ่งอำนาจออกเป็น 3 ส่วนคือ

1) สังฆสภา ทำหน้าที่นิติบัญญัติคล้ายรัฐสภาสมาชิกสังฆสภามาจากการสรรหาและแต่งตั้ง

2) สังฆนายก ทำหน้าที่ประมุขฝ่ายบริหารคล้ายนายกรัฐมนตรีมีคณะสังฆมนตรีทำหน้าที่คล้ายรัฐมนตรีปกครอง “องค์กร” (คล้ายกระทรวง) ต่างๆ มี 4 องค์กรดังนี้

- 1). องค์กรปกครอง
- 2). องค์กรศึกษา
- 3). องค์กรเผยแผ่
- 4). องค์กรสาธารณูปการ

3) คณะวินัยธร ทำหน้าที่ตัดสินคดีความคล้ายฝ่ายตุลาการประกอบด้วยศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา ข้อดีของ พ.ร.บ.สงฆ์ ฉบับนี้ก็คือ มีการกระจายอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ พระหนุ่มเณรน้อยหรือพระสงฆ์ชั้นผู้น้อยพอมีปากเสียงในการปกครองอยู่บ้างและปัญหาภายในคณะสงฆ์ก็ได้รับการแก้ไขพอสมควร ตามกระบวนการของ “ประชาธิปไตย” ในฝ่ายสงฆ์ ส่วนข้อเสียของ พ.ร.บ.สงฆ์ ฉบับนี้ก็คือ กระบวนการตรวจสอบอำนาจนั้นไปกระทำภายในบริบทของคณะสงฆ์เท่านั้น มิได้ขยายมาสู่ “ความสัมพันธ์ 3 เส้า” ระหว่างประชาชน พระสงฆ์ และรัฐ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญแห่งความรู้เรื่องของพระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนาไม่อาจหวนกลับคืนมาสู่ความรู้เรื่องได้ดังในครั้งอดีตได้ (เหมือน พ.ร.บ.สงฆ์ ฉบับที่ 1)

รักษาการเจ้าอาวาสรูปที่ 7 พระธรรมธภาค รูปุฬโธ ปกครองวัด ปีพ.ศ. 2487-2488 อยู่ในระยะเวลาการครองราชย์สมบัติของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลพระอัฐมรามาธิบดินทรในรัชกาลที่ 8

เจ้าอาวาสรูปที่ 8 พระราชเขมากร (ก่อ เขมทสฺสี บุญจันทร์ ป.ธ.7) ปกครองวัดปีพ.ศ. 2488-2506 อยู่ในระยะเวลาการครองราชย์สมบัติของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลพระอัฐมรามาธิบดินทรรัชกาลที่ 8 และเป็นจุดเชื่อมต่อของการขึ้นครองราชย์สมบัติของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในปีพ.ศ. 2489-2506 วัดประจำรัชกาล วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษกในยุคนี้ได้มี พ.ร.บ.สงฆ์ ฉบับที่ 3 โดยการกระทำรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี พ.ศ.2500 ได้นำประเทศไทยเข้าสู่ยุคมืดแห่งการปกครองในระบอบเผด็จการทหาร หลังจากที่ได้ทำลายสถาบันประชาธิปไตยในฝ่ายอาณาจักรจนหมดสิ้นแล้ว จอมพลสฤษดิ์ จึงเริ่มหันมาทำลายระบอบประชาธิปไตยในฝ่ายศาสนจักร โดยการเลิก พ.ร.บ.สงฆ์ ฉบับที่ 2 ซึ่งมีเนื้อหาเป็นประชาธิปไตยทิ้งแล้วประกาศใช้ พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับที่ 3 ในปี พ.ศ.2505 ซึ่งมีเนื้อหาสอดคล้องกับการปกครองในระบอบ “เผด็จการทหาร” ของตนเอง

โครงสร้างของ พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับที่ 3 เป็นการรวบอำนาจภายในคณะสงฆ์ไว้ที่ “มหาเถรสมาคม” ซึ่งเป็นกลุ่มพระราชาคณะอาวุโสที่ได้รับการแต่งตั้งจำนวน 20 กว่ารูป โดยมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประมุขสูงสุด มหาเถรสมาคม แบ่งการปกครองออกเป็น 5 คือ หนเหนือ หนใต้ หนกลาง หนตะวันออกและหนตะวันตกและแยกการปกครองออกเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบลและเจ้าอาวาสทำหน้าที่ทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการพร้อมกันไป ปกครองพระภิกษุสงฆ์ทั่วประเทศนับเป็นการปกครองในระบอบ “คณาธิปไตย” ภายในคณะสงฆ์นับตั้งแต่นั้นมากระทั่งถึงปัจจุบัน

ข้อดี ของพ.ร.บ.สงฆ์ฉบับที่ 3 นี้ก็คือ พระมหากษัตริย์ยังทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชนับว่า (ประมุขแห่ง) รัฐยังคงมีอำนาจการตรวจสอบคณะสงฆ์ในระดับหนึ่ง ส่วนข้อเสียของ พ.ร.บ.สงฆ์ ฉบับนี้ก็คือ คณะสงฆ์เติบโตโดยปราศจากการถ่วงดุลและการตรวจสอบจากภาคประชาชนและภาครัฐ ประชาชนและพระสงฆ์ชั้นผู้น้อยไม่มีสิทธิเสียงในการตรวจสอบการใช้อำนาจในคณะสงฆ์และในกิจการพระพุทธศาสนาทั้งปวงส่งผลให้ผู้มีอำนาจในคณะสงฆ์มีอำนาจขึ้นอย่างเห็นได้ชัดแต่พระเถระผู้มีอำนาจซึ่งส่วนใหญ่ชราภาพแล้วไม่อาจแก้ปัญหาภายในของคณะสงฆ์ รวมทั้งภัยคุกคามพระพุทธศาสนาทั้งจากภายในและจากภายนอกได้เลย ส่งผลกระทบให้พระพุทธศาสนาโดยรวมเสื่อมถอยลงเป็นลำดับ

เมื่อครั้งที่คณะ “รักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” (ร.ส.ช.) กระทำรัฐประหารและแต่งตั้งนายอานันท ปิ่นيارชุนเป็นนายกรัฐมนตรีชั่วคราวภายใต้ระบอบเผด็จ

การทหานั้นมีการแก้ไข พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับที่ 3 บางมาตราในปี พ.ศ.2535 สาละสำคัญของการแก้ไขก็คือ แต่เดิมการเลื่อนตำแหน่งบริหารของพระราชาคณะด้วยการพิจารณา “อาวโสโดยพรรษา” ถูกแทนที่ด้วย “อาวโสโดยสมณศักดิ์” ผลที่ติดตามมาก็คือ มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นผู้พิจารณาการแต่งตั้งสมณศักดิ์ เป็นผู้เสนอพระราชาคณะที่ “อาวโสโดยสมณศักดิ์” สูงสุดเพียงรูปเดียวขึ้นทูลเกล้าให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มหาเถรสมาคมได้สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อลิดรอนพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยอันมีมาแต่ครั้งโบราณในการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชโดยในทางปฏิบัติแล้วมหาเถรสมาคมเป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชเสียเอง พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับปีพ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535 จึงเป็น พ.ร.บ.สงฆ์ ฉบับเผด็จการเต็มรูปแบบ ซึ่งนอกจากภาคประชาชนและพระสงฆ์ชั้นผู้น้อยทั่วประเทศจะไม่มีส่วนร่วมเลยนั้น ยังได้ตัดฟางเส้นสุดท้ายของภาครัฐในการตรวจสอบคณะสงฆ์ออกไปด้วย นั่นคือ พระราชอำนาจของพระประมุขแห่งรัฐในการแต่งตั้งพระประมุขแห่งพุทธจักรไทยทำให้ “ความสัมพันธ์ 3 เสา” ระหว่างประชาชนพระสงฆ์และรัฐแตกสลายออกเป็น 3 เสาอย่างสมบูรณ์โดยไม่มีส่วนเชื่อมโยงกันอีกเลย(http://www.skyd.org/html/sekhi/54/017_act_sangha.html ค้นหาเมื่อ 12 มี.ค.54)

รักษาการเจ้าอาวาสรูปที่ 9 สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณณสิริมหาเถระ) ปกครองวัด ปี พ.ศ. 2506-2507 เจ้าอาวาสรูปที่ 10 พระพรหมคุณาภรณ์ (จิริปุญโญ ด. เขียม กุลละวณิช) ปกครองวัด ปีพ.ศ. 2507-2540 เจ้าอาวาสรูปที่ 11 พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนทโร ทองบุรณะ ป.ธ. 4) ปกครองวัด ปี พ.ศ. 2540-2547 รักษาการเจ้าอาวาสรูปที่ 12 พระธรรมสิทธิเวที (เจ้าคุณเสนาะ) ปกครองวัด ปี พ.ศ. 2547-2552 และเจ้าอาวาสรูปที่ 13 พระราชมงคลรังษี วิ.(ประยงค์ ปิยวณฺโณ) ปกครองวัด ปี พ.ศ. 2552-2554 ปัจจุบันนี้ อยู่ในระยะเวลาการครองราชย์สมบัติของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาจักรีรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบันนี้ ส่วนพ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขแต่อย่างใด

ดังนั้น การปกครองของเจ้าอาวาสแต่ละรูปที่ได้ปกครองวัด ซึ่งแต่ละยุคสมัยนั้นมีการปกครองที่สอดคล้องกับการปกครองของพระมหากษัตริย์ของแต่ละพระองค์ ซึ่งในแต่ละพระองค์นั้นได้ให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาอย่างมากจะเห็นได้จากวัดประจำรัชกาลของแต่ละพระองค์ที่ได้อุปถัมภ์บำรุงรักษาไว้และเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองของ พ.ร.บ.สงฆ์ในแต่ละยุคที่มีการปรับใช้ ผู้วิจัยได้จัดเป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4.10 การปกครองวัดโสธรวรารามวรวิหารของแต่ละเจ้าอาวาสที่มีความสอดคล้องกับรัชสมัยการครองราชย์สมัยของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์และมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองของ พ.ร.บ.สงฆ์ ตั้งแต่ปีที่ 1-3 ดังนี้

ลำดับ	ชื่อ/เจ้าอาวาส	ปี พ.ศ.	รัชกาลที่	วัดประจำรัชกาล	การเปลี่ยนแปลง พ.ร.บ. สงฆ์
1.	พระอาจารย์อัน	2405-2412	4	วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	พระองค์ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองโดยทรงตั้งธรรมยุติกาวาสขึ้นเป็นนิกายใหม่ในพระพุทธศาสนาที่มีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนในภายหลังด้านสมณศักดิ์รัชกาลนี้เพิ่มมากขึ้นและทรงเห็นว่ากรมหมื่นนุชิตชิโนรสทรงคุณธรรมยิ่งกว่าสงฆ์ท่านอื่นๆ จึงโปรดตั้งพระราชพิธีมหาสมณภูมิภิเษก สถาปนาขึ้นเป็น“กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรส” เป็นประธานสงฆ์ว่าราชการจักรและทรงสถาปนาพระพิมลธรรม (อู่) วัดสุทัศน์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณอนันตโมตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 3 ที่จะให้เป็นสังฆราช แต่ตอนนี้ยังไม่ได้เป็นสังฆราชเป็นเพียงเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายเหนือเท่านั้นและทรงยกพระพุทธรูปโยนจารย (ถิม) เป็นสมเด็จพระพุทธิโชยจารยด้วยส่วนการปกครองหัวเมืองแต่เดิมตำแหน่งเป็นพระสังฆราชรัชกาลที่ 4โปรดให้เปลี่ยนเป็นสังฆปาโมกข์มีศัทธิเทียบเท่าพระครูแต่บางเมืองก็มีศัทธิเท่าพระราชกณะใช้ราชทินนามเหมือนกรุงเทพฯ
2.	พระอาจารย์จูง	2412-2418	ร. 5	วัดราชพิพิธสถิตมหาสีมาราม	เป็นระยะที่กิจการทุกส่วนของประเทศได้รับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จากระบบเก่าสู่ระบบใหม่ด้านศาสนาที่เห็นได้ชัดคือการปฏิรูปขึ้นในทุกๆ ด้านเวลานั้นพระเจ้านั่งยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสได้ทรงช่วยในด้านพระสงฆ์เป็นอย่างไรก็ดี ด้านสมณศักดิ์ที่นำสนใจคือในรัชกาลนี้ได้เพิ่มสมณศักดิ์ขึ้น “ราช” ขึ้นใหม่ ครั้นก่อนพระราชกณะมี 4 ขึ้น คือ พระราชาคณะสามัญ 1 ขึ้น เมื่อเพิ่มขึ้นราชขึ้น จึงมี 5 ขึ้น ส่วนชั้นสามัญกลายเป็นชั้นที่ 6 จึงเรียงตามลำดับใหม่ได้ดังนี้ (1) ชั้นสมเด็จพระสังฆราช (2) ชั้นรองสมเด็จพระสังฆราช (3) ชั้นธรรม (4) ชั้นเทพ (5) ชั้นราช (6) ชั้น

					สามัญและต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะของบางตำแหน่ง เช่น เลื่อนพระพรหมนุนิจา ชั้น 3 ขึ้นเป็นชั้น 2 เลื่อนพระธรรมโกษาจารย์จากชั้นสามัญเป็นชั้นที่ 3 เป็นต้น เรื่องสำคัญ ในวงการสงฆ์คือการมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์อย่างจริงจังขึ้นซึ่งควรจะ ผู้โดยละเอียดไว้ดังนี้ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 (พ.ร.บ. สงฆ์ ฉบับที่ 1) ก่อนพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ทราบมาแล้วว่าคณะสงฆ์จัดเป็น 3 นิการ คือ (1) มหานิการ (2) ธรรมยุตินิกาย (3) รามัญนิการ ทั้งหมดนี้สืบมาจากทักษิณิกายหรือเถรวาท แต่ก็มี อุดรนิการ หรือมหายานอยู่บ้างคือ พระญวนกับพระจีนฝ่ายหลังนี้มีได้รับการยกย่องเป็น พระภิกษุสงฆ์ คงถือว่าเป็นนักพรตเท่านั้น มาถึงรัชกาลที่ 5 จึงทรงตั้งหัวหน้าฝ่ายญวนเป็น พระครูและฝ่ายจีนเป็นพระอาจารย์ก่อนพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็ยังลงมี 4 คณะเหมือน รัชกาลที่ 3, 4 คือ 1. คณะเหนือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (แสง) วัดราชบูรณะเป็นเจ้าคณะใหญ่ โดยมากรวมเอาวัดทางเหนือมาขึ้นกับคณะนี้ และคณะนี้ก็ขึ้นตรงต่อมหาดไทย 2. คณะใต้ สมเด็จพระวันรัตน์ (จิต) วัดมหาธาตุเป็นเจ้าคณะใหญ่ รวมเอาวัดทาง ใต้มาขึ้นกับคณะนี้ และขึ้นต่อกรมพระกลาโหมและกรมท่า 3. คณะกลาง สมเด็จพระพุทธฒาจารย์ (หม่อมเจ้าสังฆทัต) วัดพระเชตุพนเป็น เจ้าคณะใหญ่รวมเอาวัดในส่วนกลางและนครเขื่อนขันธ์ (อ.พระประแดง) มาขึ้นในคณะนี้ แต่ที่ปรากฏจริงวัดในส่วนกลางไปขึ้นต่อคณะเหนือก็มีคณะใต้ก็มีสับสนอยู่ 4. คณะธรรมยุติกเวลานั้นยังไม่สมเด็จเจ้าคณะใหญ่ มีพระศาสนโสภณเป็นเจ้า คณะรอง รวมเอาวัดธรรมยุติที่วราชอาณาจักรขึ้นคณะนี้ผู้ปกครองต่อมาเป็นพระราชาคณะ ที่เป็นเจ้าเสียส่วนมาก สมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ของคณะนี้มีฐานานุกรมเป็นพิเศษกว่าคณะอื่นๆ การ

				ปกครองแบ่งเป็นคณะ 4 คณะนี้ที่หน้าสนใจก็คือไม่ทราบเหตุใดจึงแบ่งเช่นนี้เข้าใจว่าเปลี่ยนมาจากคณะคามวาสีฝ่ายชาย คณะอริยวาสีและคณะคามวาสีฝ่ายขวา ครั้นกรุงเก่าคือ - คณะเหนือ = คณะคามวาสีฝ่ายชาย - คณะใต้ = คณะคามวาสีฝ่ายขวา - คณะอริยวาสี - คณะกลางทั้งหมดนี้มีมาแล้วครั้งรัชกาลที่ 3 ต่อมาคณะอริยวาสีค่อยๆ หายไป รวมกับคณะคามวาสีจึงเหลือเพียง 3 คณะ ครั้นต่อมาก็มีคณะธรรมยุตขึ้นจึงเป็น 4 คณะอีก ครั้นต่อมาเมื่อพ.ศ.2445 (ร.ศ. 121) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้นเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมวินัย ให้สอดคล้องกับการปกครองบ้านเมืองพ.ร.บ.คณะสงฆ์ฉบับนี้กำหนดให้มีเจ้าคณะใหญ่อีก 4 คณะรวมเป็น 8 รูป ทั้ง 8 รูปนี้เป็น “กรรมการมหาเถรสมาคม” ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฉบับนี้กำหนดให้มีสมเด็จพระสังฆราชองค์เดียวเป็นผู้บัญชาเด็ดขาดเป็นประธานของมหาเถรสมาคม การปกครองแบ่งออกเป็นมณฑล เมื่อ แวงและวัดทั้งหมดนี้แบ่งกันขึ้นตามคณะใหญ่ทั้ง 4 พ.ร.บ. คณะสงฆ์นี้มี 45 มาตราและให้เสนาบดีกระทรวงธรรมการ (ปัจจุบันคือ ร.ม.ต.กระทรวงศึกษา) รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติสำหรับคณะธรรมยุตินั้นเดิมรวมอยู่กับคณะกลางและได้แยกเป็นคณะต่างหาก ครั้นแรกนั้นไม่มีเจ้าคณะใหญ่ พ.ศ.2393 กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์จึงได้ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่ต่อมาก็คือ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส
3.	พระอาจารย์ปาน (หลวงพ่อบาน)	2418-2450	ร. 5	วัดราชพิพิธสถิตมหาสีมาราม
4.	พระอาจารย์เกิด	2450-2458	ร. 5	วัดราชพิพิธสถิตมหาสีมาราม

5.	พระอาจารย์หลิน	2458-2480	ร. 6	ไม่มี "ได้" ตรงการ สถาปนาโรงเรียน มหาเถรวิทยาลักษณ์ ปัจจุบัน ขึ้นแทน	การปกครองคณะสงฆ์ดำเนินตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับเดิมมาตลอด แต่ตอน ปลายรัชกาลที่ 7 คณะสงฆ์กลุ่มหนึ่ง แสดงถึงมติที่จะให้มีการแก้ไข พ.ร.บ. ฉบับนี้ การ เคลื่อนไหวขยายวงกว้างออกไปจนต้องมีการเปลี่ยนแปลงในครั้งรัชกาลที่ 8 (พ.ร.บ. สงฆ์ ฉบับที่ 2)
6.	พระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น)	2480-2487	ร. 6-7	วัดราชบพิธสถิตมหา สีมาราม	ได้ดำเนินการต่อ พ.ร.บ. สงฆ์ฉบับที่ 2 ซึ่งประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2484 สมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นสอดคล้องกับการปกครองในระบอบ "ประชาธิปไตย" อันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แม้ว่าจอมพล ป. จะเป็นทหารและบางครั้งจะปกครองด้วย การใช้อำนาจก็ตามแต่ด้วยจิตใจแบบ "คณะราษฎร" จอมพล ป. จะใช้รูปแบบ "ประชาธิปไตย" ที่มีรัฐสภาในการปกครองเสมอ พ.ร.บ. สงฆ์ฉบับนี้จึงสะท้อนถึงรูปแบบ การปกครองของฝ่ายอาณาจักรอย่างชัดเจนเนื้อหาใน พ.ร.บ. สงฆ์ฉบับนี้ แบ่งอำนาจ ออกเป็น 3 ส่วนคือ 1. สังฆสภาทำหน้าที่วินิจฉัยคดีคำขอร้องจากสมาชิกรัฐสภา สมาชิกสังฆสภาจากการสรรหา และแต่งตั้ง 2. สังฆนายกทำหน้าที่ประชุมฝ่ายบริหารกลียายการรัฐมนตรีมีคณะสังฆมนตรี ทำหน้าที่คล้ายรัฐมนตรี ปกครอง "องค์การ" (คล้ายกระทรวง) ต่างๆ มี 4 องค์การดังนี้ 1). องค์การปกครอง 2). องค์การศึกษา 3). องค์การเผยแผ่ 4). องค์การสาธารณูปการ 3. คณะวินัยรทำหน้าที่ตัดสินคดีความคล้ายฝ่ายตุลาการประกอบด้วยศาล

					ขั้นต้นศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา ข้อดี ของพ.ร.บ.สงฆ์ฉบับนี้ก็คือ มีการกระจายอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ พระหน้แม่หรือน้อยพระสงฆ์ชั้นผู้น้อยพอมีปากเสียงในการปกครองอยู่บ้างและปัญหาภายในคณะสงฆ์ได้รับการแก้ไขพอสมควร ตามกระบวนการของ“ประชาธิปไตย” ในฝ่ายสงฆ์ ส่วนข้อเสียของ พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับนี้ก็คือ กระบวนการตรวจสอบอำนาจนั้น “ไปกระทำภายในบริบทของคณะสงฆ์เท่านั้นมิได้ขยายมาสู่ “ความสัมพันธ์ 3 ฝ่าย” ระหว่างประชาชน พระสงฆ์และรัฐซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญแห่งความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนาไม่อาจหวนกลับคืนมาสู่ความรุ่งเรืองได้ดังในครั้งอดีตได้”(เหมือน พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับที่ 1)
7.	พระธรรมธรรมาภค รูปุโฬโล (รักษาการ)	2487-2488	ร. 8	วัดสุทัศน์เทพ วราราม	
8.	พระราชวษณากร (ก่อ เขมพลสุธี)	2488-2506	ร. 8-9	วัดพระราม 9 กาญจนนภิเษก	ในยุคนี้ ได้มีพ.ร.บ.สงฆ์ฉบับที่ 3 โดยการกระทำรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปีพ.ศ.2500 “ได้นำประเทศไทยเข้าสู่ยุคมีแด่แห่งการปกครองในระบบเผด็จการทหารหลังจากที่ได้ทำลายสถาบันประชาธิปไตยในฝ่ายอาณาจักรจนหมดสิ้นแล้วจอมพลสฤษดิ์จึงริเริ่มหันมาทำลายระบอบประชาธิปไตยในฝ่ายศาสนจักรโดยการเลิก พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับที่ 2 ซึ่งมีเนื้อหาคือเป็นประชาธิปไตยทั้งแล้วประกาศใช้ พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับที่ 3 ในปีพ.ศ.2505 ซึ่งมีเนื้อหาคือสอดคล้องกับการปกครองในระบบ “เผด็จการทหาร” ของตนแทนโครงสร้างของ พ.ร.บ.สงฆ์ ฉบับที่ 3 เป็นการรวบอำนาจภายในคณะสงฆ์ไว้ที่ “มหาเถรสมาคม” ซึ่งเป็นกลุ่มพระราชาคณะอาวุโสที่ได้รับแต่งตั้งจำนวน 20 กว่ารูป โดยมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประมุขสูงสุด มหาเถรสมาคม แบ่งการปกครองออกเป็น 5 คือ หนเหนือ หนใต้ หนกลางหนตะวันออกและคณะธรรมยุติและแยกการปกครองออกเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบลและเจ้าอาวาสทำหน้าที่ทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ

					ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการพร้อมกันไปปกครองพระภิกษุสงฆ์ทั่วประเทศนับเป็นการปกครองในระบบ “คณาธิปไตย” ภายในคณะสงฆ์นับตั้งแต่ต้นมากระทั่งถึงปัจจุบัน ข้อดี ของ พ.ร.บ. สงฆ์ฉบับที่ 3 นี้ก็คือ พระมหากษัตริย์ยังทรง “รั้ง” พระราชอำนาจในการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชขึ้นว่า (ประมุขแห่ง) รัฐยังคงมีอำนาจตรวจสอบคณะสงฆ์ในระดับหนึ่ง ส่วนข้อเสีย ของ พ.ร.บ. สงฆ์ ฉบับนี้ ก็คือ คณะสงฆ์เติบโตโดยปราศจากการถ่วงดุลและการตรวจสอบจากภาคประชาชนและภาครัฐประชาชนและพระสงฆ์ชั้นผู้น้อย “ไม่มีสิทธิ์เสียง” ในการตรวจสอบการใช้อำนาจในคณะสงฆ์และในกิจการพระพุทธศาสนา ทั้งปวง ส่งผลให้ผู้มีอำนาจในคณะสงฆ์มีอำนาจขึ้นได้ตั้งแต่พระเถระผู้มีอำนาจสูง ส่วนใหญ่ชราภาพแล้ว ไม่อาจแก้ปัญหาภายในของคณะสงฆ์รวมทั้งภัยคุกคามพระพุทธศาสนาทั้งจากภายในและจากภายนอกได้เลย ส่งผลกระทบให้พระพุทธศาสนาโดยรวมเสื่อมถอยลงเป็นลำดับ เมื่อครั้งที่คณะ “รักษากวามสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” (ร.ส.ท.) กระทำรัฐประหาร และแต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุนเป็นนายกรัฐมนตรีชั่วคราวภายใต้ระบอบเผด็จการทหารนั้น มีการแก้ไข พ.ร.บ. สงฆ์ฉบับที่ 3 บงมาตราในปีพ.ศ. 2535 สาระสำคัญของ การแก้ไขก็คือ แต่เดิมการเลื่อนตำแหน่งบริหารของพระราชาคณะด้วยการพิจารณา “อาวโโสโดยพรมา” ถูกแทนที่ด้วย “อาวโโสโดยสมณศักดิ์” ผลที่ตามมาก็คือ มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นผู้พิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์ เป็นผู้เสนอพระราชาคณะที่ “อาวโโสโดยสมณศักดิ์” สูงสุดเพียงรูปเดียวขึ้นทูลเกล้าให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มหาเถรสมาคมได้สร้างระเบียบกฤษฎีกาขึ้นมาเพื่อลิดรอนพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยอันมีมาแต่ครั้งโบราณในการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช โดยในทางปฏิบัติแล้วมหาเถรสมาคมเป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช

					พระสังฆราชเสวยของ พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับปีพ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 จึงเป็น พ.ร.บ.สงฆ์ ฉบับแต่จัดการเต็มรูปแบบ ซึ่งนอกจากภาคประชาชนและพระสงฆ์ชั้นผู้น้อยทั่วประเทศจะมีส่วนร่วมแล้วยังได้จัดวางเส้นสุดท้ายของภาครัฐในการตรวจสอบและสงฆ์ออกไปด้วยนั้นคือ พระราชอำนาจของพระประมุขแห่งรัฐในการแต่งตั้งพระประมุขแห่งพุทธจักรไทยทำให้ “ความสัมพันธ์ 3 เส้า” ระหว่างประชาชน พระสงฆ์และรัฐแตกสลายออกเป็น 3 เลียง อย่างสมบูรณ์
9.	สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริมหา เถระ) (รักษาการ)	2506-2507	ร. 9	วัดพระราม 9 กาญจนภิเษก	
10.	พระพรหมคุณาภรณ์ (จิรูปุณฺ ญู ด. เจียม กุลละวณิชย์)	2507-2540	ร. 9	วัดพระราม 9 กาญจนภิเษก	เมื่อครั้งที่คณะ“รักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” (ร.ส.ช.) กระทำรัฐประหารและแต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุนเป็นนายกรัฐมนตรีชั่วคราวภายใต้ระบอบเผด็จการทหารนั้น มีการแก้ไข พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับที่ 3 บางมาตรา ในปีพ.ศ.2535 สาระสำคัญของ“อาวุโสโดยพรหมา” ถูกแทนที่ด้วย “อาวุโสโดยสมณศักดิ์” ผลที่ติดตามมาก็คือ มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นผู้พิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์ เป็นผู้เสนอพระราชกฤษฎีกา “อาวุโสโดยสมณศักดิ์” สูงสุดเพียงรูปเดียว ขึ้นทูลเกล้าฯให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มหาเถรสมาคมได้สร้างระเบียบกฤษฎีกาขึ้นมาเพื่อลิดรอนพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยอันมีมาแต่ครั้งโบราณในการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชโดยในทางปฏิบัติแล้วมหาเถรสมาคมเป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชเสวยของ พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับปี พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535 จึงเป็นพ.ร.บ.สงฆ์ฉบับแต่จัดการเต็มรูปแบบ ซึ่งพระสงฆ์ชั้นผู้น้อยทั่วประเทศจะไม่มีส่วนร่วมเลยนั้น

11.	พระราชพงศาวดาร เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ (สุนทรโวหาร) (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2547)	2540-2547	ร. 9	วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก	
12.	พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ (มหามงคลราชพิธี) (เจ้าคุณสมณะ) (รักษาการ)	2547-2552	ร. 9	วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก	
13.	พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ (มหามงคลราชพิธี) (เจ้าคุณสมณะ) (รักษาการ)	2552-2554	ร. 9	วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก	ในปัจจุบันนี้ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขแต่อย่างใด

4.1.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (กลุ่มเป้าหมายของประชากรตัวอย่าง)

จากการสัมภาษณ์กลุ่มที่ 1 พระเถระผู้มีพรรษา 20 พรรษาขึ้นไปจำนวน 8 รูป และกลุ่มที่ 2 พระภิกษุฆัณณิกามีพรรษา 20 พรรษาลงมาจำนวน 4 รูป เป็นพระภิกษุผู้มีความรู้ภูมิหลังเกี่ยวกับการบริหารงานและได้อยู่จำพรรษาในวัดโสธรวรารามวรวิหาร ตลอดมารวมจำนวนทั้งหมด 12 รูป เพื่อต้องการที่จะศึกษาเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหาร ดังต่อไปนี้

4.1.2.1 เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน

4.1.2.2 เพื่อศึกษาการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึงปัจจุบัน

4.1.2.3 เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร

4.1.2.4 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร

4.1.2.5 เพื่อศึกษาแนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคต

4.1.2.1 ผลการศึกษาการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า การพัฒนาวัดเริ่มจากการพัฒนาบุคลากรภายในวัดเป็นอันดับแรกซึ่งเป็นการฝึกอบรมบ่มนิสัยให้มีความอดทน (ขันติ) รู้จักข้อวัตรปฏิบัติกิจของสงฆ์ซึ่งเป็นการพัฒนาบุคลากรของวัดให้มีศักยภาพความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็งมุ่งมั่น รวมถึงการมีวิสัยทัศน์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีอุดมการณ์ มีระเบียบวินัยและมีความรู้ความสามารถทั้งด้านการบริหารเพื่อให้เกิดการพัฒนาวัดในด้านอื่นๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จได้

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 1 บุคคลที่ 1 และบุคคลที่ 3 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554 เวลา 13.15น.-15.30น. ให้ข้อมูลสอดคล้องกันกับกลุ่มที่ 2 บุคคลที่ 1 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554 เวลา 10.30น.-11.15น. กล่าวว่า “บุคลากร คือเป้าหมายหลักที่จะอยู่รวมกันได้

หมายความว่าบุคคลที่เข้ามาอยู่ร่วมกันภายในองค์การ (วัดโบสถ์ฯ) ล้วนแล้วแต่มาจากต่างจังหวัดซึ่งมีฐานะที่แตกต่างกัน สถิติปัญญา การคิด การเข้าใจอาจไม่เหมือนกัน หรือไม่เท่าเทียมกันสิ่งเหล่านี้ที่จะต้องปรับเปลี่ยนในบางสิ่งบางอย่างเพื่อให้ไปในทิศทางเดียวกันให้เกิดความเห็นพร้อมด้วยกัน ซึ่งพยายามที่จะช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันทำให้เหมือนพี่เหมือนน้องเปรียบเสมือนครอบครัวเดียวกันผสมผสานกับการคอยให้ความรู้คอยชักเตือนชี้แนะในบางอย่างไม่ถูกไม่ควรหรือไม่เหมาะสมซึ่งผู้บริหารวัด (เจ้าอาวาส) ได้ใช้หลักการทั้งทางธรรมและทางโลกมาอธิบายให้เกิดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะโดยยกเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักการเพื่อที่ช่วยในการพัฒนาทางด้านจิตใจของบุคลากร ซึ่งทางธรรมมีอยู่ 2 หัวข้อ กับทางโลกมี 1 หัวข้อ รวมเป็น 3 ข้อ คือ

1. พรหมวิหาร 4 หมายถึงธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม อันได้แก่ธรรมที่ผู้ใหญ่มิได้ประจําใจเป็นธรรมอันประเสริฐเมื่อว่าไปแล้วเชื่อว่าผู้มีใจผู้ใหญ่มิได้ ธรรมนี้ทุกคนควรมิได้ 4 ประการ คือ

1.1) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้มีความสุขสำหรับคนและสัตว์ทั้งหลายให้มีเมตตาต่อกันซึ่งจัดความพยายามได้

1.2) กรุณา ความสงสารต้องการจะให้หรือช่วยผู้อื่นสัตว์อื่นให้พ้นทุกข์ ในกรณีที่คนสัตว์ประสบความทุกข์ภัยเป็นการจัดความเบียดเบียน คือวิหิงสาออกไป

1.3) มุทิตา ความชื่นชมยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นเขาได้ดีเมื่อเวลาเขาประสบความเจริญก้าวหน้าก็พลอยยินดีกับเขาเพื่อจัดความริษยาในการได้ดีของคนอื่น

1.4) อุเบกขา ความวางเฉยไม่ดีใจ ไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นประสบทุกข์เมื่อเราไม่สามารถจะช่วยเขาได้เวลาเขาประสบความทุกข์ความเดือดร้อนต้องวางอารมณ์เป็นกลางเพื่อจัดอคติ 4 ประการ

2. สัมปยุตธรรม 7 หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมที่ทำให้เป็นคนดี มี 7 ประการ คือ

2.1) รัชมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุแห่งความทุกข์เดือดร้อนและบ่อเกิดแห่งความผาสุก

2.2) อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผลรู้ซึ่งถึงความเจริญสุขเป็นผลของบุญและทุกข์โทษสืบมาแต่ปางพุทธ

2.3) อัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักตนสำเนียงความรู้
ความสามารถ วางตนสมอัตภาพอย่างเจียมใจ

2.4) มัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณพอดีสมควรแก่
ฐานะ

2.5) กาลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักกาลการจัดสรรกิจกรรมให้
ถูกโอกาสถูกจังหวะเหมาะสมที่บุคคลนิยม

2.6) ปริตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชนเข้าใจปรับ
บุคลิกภาพของตนให้สอดคล้องกับสมาคมทุกระดับ

2.7) ปุคคลปโรปรัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกคบคนอ่าน
อรรถาษยคนออกด้วยจิตถ่อมตนหรือยกย่องผู้อื่นสมแก่กรณี

“ในหลักการที่จะนำมาซึ่งความสามัคคีมีวินัยเอื้อเพื่อด้านกัลยาณมิตร
แนะนำแต่สิ่งดีๆ ให้ซึ่งกันและกันภายในองค์การวัดก็จะเกิดการพัฒนาด้านบุคลากรและ
สภาพแวดล้อมภายนอกองค์การด้วยเช่นกัน เช่น การพัฒนาด้านการสร้างถาวรวัตถุ เป็นต้น ซึ่ง
ผู้ปกครองหรือผู้บริหารได้นำเอาหลักธรรม 2 ข้อ มาเป็นหลักการในการพัฒนาเริ่มต้นที่ตัวบุคคลใน
ด้านร่างกายและจิตใจโดยมุ่งหวังที่จะให้เกิดการพัฒนาบุคลากรภายในวัดและวัดอุทิศของ คือ เมื่อตัว
บุคคลอยู่ในกลุ่มหรือหมู่คณะแล้วก็ต้องเข้ากับกลุ่มได้ต้องปรับสภาพด้านร่างกายและจิตใจให้เข้ากับ
กลุ่มเพื่อให้เกิดความสามัคคีภายในองค์การวัด หากองค์การวัดมีกิจกรรมต่างๆ เกิดขึ้นภายใน
องค์การวัดก็พร้อมเพรียงกันทำ ช่วยกันทำให้สำเร็จด้วยความสามัคคีกันในกลุ่ม ผลของการ
พัฒนาด้านวัตถุสิ่งของต่างๆ ก็จะตามมาเพราะสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นด้วยความศรัทธาจาก
พุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาได้นำมาถวายให้กับวัดเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวได้
โดยการบริจาคจตุปัจจัยไทยธรรมต่างๆ ให้แก่วัดเพื่อมอบถวายให้กับพระภิกษุผู้ดูแลรักษาประเพณี
วัตรปฏิบัติธรรมส่งเสริมในการปฏิบัติธรรมเพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป”

3. แบบประชาพิจารณา ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 2 บุคคลที่ 1
เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 เวลา 14.15น.-15.35น.ให้ความเห็นว่า “หลักการทางโลกนั้นได้
นำเอาหลักการแบบประชาพิจารณาแบบมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในบางอย่างไม่
เหมาะสมหรือเหมาะสมในกิจกรรม หรือโครงการที่จะกระทำภายในวัดที่เห็นว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย
หรือมีข้อเสนอแนะที่เหมาะสมกว่านั้นซึ่งหลักการนี้เอาเสียงข้างมากในที่ประชุมจะเห็นด้วยหรือไม่
เห็นด้วย จะมีการพิจารณาอีกครั้งเพื่อความถูกต้องและความพอใจของบุคคลทุกฝ่าย ดังนั้นโครงการ
จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องมีส่วนร่วมในการแสดงออกทุกฝ่าย เป็นหลักการที่มีเหตุผลและเป็นการแสดงออก

ถึงการอยู่ร่วมกันที่ต้องยอมรับฟังซึ่งกันและกัน ซึ่งผู้บริหารควรตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในหมู่คณะเป็นอันดับแรกและเป็นหลักใหญ่เพราะโครงการต่างๆ ที่จะดำเนินการนั้นส่วนใหญ่เป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับบุคคลที่เป็นญาติสนิทผู้คุ้นเคยกันหรือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งเป็นการหวังผลประโยชน์จากวัดเห็นได้ชัดโดยการริบเสนอโครงการและริบดำเนินการโดยเร่งด่วน คณะกรรมการบางคนยังไม่ทราบเรื่องที่จะดำเนินการก็พากันท้อแท้และไม่เข้าใจกับผู้บริหารว่าจะทำอะไรไม่มีการปรึกษาหารือในที่ประชุมเพื่อลงมติ การทำเช่นนี้เท่ากับว่าเป็นการทุจริตแบบสายฟ้าแลบตั้งตัวไม่ทัน ดังนั้นผู้บริหารควรให้คณะกรรมการทุกท่านได้รู้เห็นและมีส่วนร่วมในโครงการต่างๆ ด้วยเพื่อให้เกิดความสามัคคีมีระเบียบแบบแผนและเป็นระบบเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างจริงจังและมีความสุขในหมู่คณะ”

สรุป บุคลากรเป็นปัจจัยหลักที่สามารถนำพาองค์กรให้อยู่ยาวนานได้ หมายความว่า บุคลากรหรือผู้บริหารที่มีความสามารถในการพัฒนาภายในองค์กรวัดโสธรฯ ที่ได้ปกครองดูแลรับผิดชอบต่างๆ ในหน้าที่การงานและมีการมอบหมายหน้าที่ให้กับผู้เหมาะสมมีความสามารถในแต่ละหน้าที่ได้รับผิชอบช่วยบริหารเพื่อให้เกิดการเป็นระเบียบเรียบร้อยและเกิดการพัฒนาภายในองค์กรวัดเป็นไปอย่างต่อเนื่องซึ่งได้รักษาทำนุบำรุงไว้ ในข้อกฎระเบียบ ขนบธรรมเนียมประเพณี และแบบแผนต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในองค์กรวัดพร้อมทั้งมีจิตใจที่ดีงาม ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นแบบอย่างของผู้นำหรือผู้บริหารขององค์กรที่จะส่งเสริมการพัฒนาให้สืบเนื่องต่อไป

4.1.2.2 ผลการศึกษาการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึง

ปัจจุบัน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า จากอดีตที่ผ่านมาถึงปัจจุบันวัดโสธรวรารามวรวิหารมีอายุเก่าแก่กว่า 200 ปีแล้วและมีชื่อเสียงอันเลื่องลือความศักดิ์สิทธิ์ขององค์หลวงพ่อพระพุทธรูปโสธรเป็นที่สักการบูชาของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารนั้น เกิดขึ้นเมื่อมีบุคคลมาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อทำงานสนองความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างมีการทำงานร่วมกันเพื่อจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน ซึ่งจะต้องมีการบริหารเกิดขึ้นภายในองค์กร การบริหารนั้นย่อมควบคู่กับสังคม ดังเช่น วัดโสธรฯ นั้นจากอดีตที่ผ่านมาการบริหารภายในองค์กรที่มุ่งเน้นตามนโยบายของเจ้าอาวาสแต่ละรูปที่มีวิสัยทัศน์แตกต่างกัน เจ้าอาวาสแต่ละรูปนั้นหวังที่จะให้วัดได้เป็นที่รู้จักศรัทธาเลื่อมใสของชาวบ้านทั้งละแวกใกล้ไกลตามเจตนารมณ์ของเจ้าอาวาสที่วางเอาไว้

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 1 บุคคลที่ 1, 4, 10 และบุคคลที่ 12 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554 เวลา 12.10น.-13.00น. และช่วงเวลา 15.20น.-16.30น. ให้ข้อมูลสอดคล้องกันกับกลุ่มที่ 2 บุคคลที่ 3 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554 เวลา 09.30น.-11.00น. กล่าวว่า “มีความประทับใจอย่างมากที่ได้เข้ามาอยู่จำพรรษา ณ วัดโสธรฯ แห่งนี้และได้ศึกษาเล่าเรียนจนจบได้เป็นครู อาจารย์สอนพระภิกษุ สามเณรให้ความรู้แก่กุลบุตรที่ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาซึ่งนับว่าเป็นบุญเป็นกุศลที่ได้เข้ามาอยู่ในวัดที่เก่าแก่มีประวัติศาสตร์ที่เล่าขานขององค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธรสืบต่อกันมา ที่มีชื่อเสียงในด้านปาฏิหาริย์ ตลอดถึงการได้เข้ามาพึ่งบุญบารมีขององค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธร อีกด้วย”

“ในปัจจุบันก็เช่นเดียวกันมีความประทับใจอย่างมากที่ได้เห็นพุทธศาสนิกชนที่มีจิตใจศรัทธาเลื่อมใสได้หลังไหลเข้ามาทำบุญกราบสักการบูชาขององค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธรไม่ขาดสาย ซึ่งพุทธศาสนิกชนทั้งหลายล้วนแล้วแต่เดินทางมาจากต่างจังหวัดทั้งจังหวัดใกล้เคียงซึ่งเห็นแล้วมีความเอิบอิ่มเป็นปิติยินดีในการทำบุญ จึงขอนุโมทนากับบุญกุศลที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ทำแล้วด้วยและเป็นการบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่คู่ประเทศไทย (สยาม) สืบนานเท่านานต่อไปซึ่งเป็นความประทับใจอย่างมาก”

“ในส่วนการบริหารงานภายในวัดผู้บริหารได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับบุคลากรทั้งพระภิกษุ สามเณรและฆราวาสที่ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ของแต่ละแผนกแต่ละฝ่ายในด้านศาสนศึกษา ผู้บริหารพยายามให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นกับหน้าที่การงาน เพราะว่าบางแผนกนั้นยังต้องมีการปรับปรุงอีกหลายอย่างจำเป็นต้องให้บุคลากรมีความมั่นใจภายในองค์กร (วัดโสธรฯ) มากยิ่งขึ้นโดยมีแรงจูงใจคือการให้ของขวัญ หรือสิ่งตอบแทนแก่บุคลากร”

“สำหรับฆราวาส ได้จัดสรรค่าเบี้ยเลี้ยงสวัสดิการ ค่ารักษาพยาบาลให้เหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่บวกกับความขยันและอดทนในหน้าที่การงานและได้อยู่กับองค์กรวัดโสธรฯ มายาวนานเป็นบุคลากรอาวุโสก็เรียกได้ ซึ่งบุคลากรเหล่านี้เป็นกำลังสำคัญที่จะพัฒนาบุคลากรรุ่นใหม่ต่อไป คือ มีทั้งความรู้และประสบการณ์เป็นบุคลากรที่มีความสามารถที่จะช่วยเหลือองค์กรได้โดยเข้าใจสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดีเยี่ยมเพราะคุ้นเคยกับองค์กรวัดเป็นทั้งนักวิชาการครูอาจารย์ซึ่งได้ช่วยเหลือในการบริหารงานวัดมาตลอด ดังนั้น องค์กรวัดเล็งเห็นความสำคัญของบุคลากรจึงต้องมีการให้กำลังใจ มีแรงจูงใจเพื่อที่จะให้องค์การวัดก้าวหน้าต่อไปให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ องค์กรวัดจะขับเคลื่อนการบริหารในด้านศาสนศึกษาให้มีคุณภาพสืบต่อไป”

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 1 บุคคลที่ 1 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554 เวลา 13.15น.-15.30น. “สำหรับพระภิกษุ สามเณรจัดฝึกอบรมโน้มน้าวด้วยแรงจูงใจในการศึกษาโดยการถวายเป็นรางวัล เช่น พระภิกษุ สามเณรรูปใดมีผลการเรียนที่ดีที่สุด ประกอบกับความประพฤติเรียบร้อยก็จะมีรางวัลตอบแทน เช่น ส่งเรียนจนจบ ระดับปริญญาตรี-โท หรือ เอก ดังนั้น แรงจูงใจการมอบให้หรือถวายนั่นถือเป็นกำลังใจที่จะทำหน้าที่ต่อไปให้ดีขึ้นมั่นใจขึ้นซึ่งจะสร้างจิตใต้สำนึกทำให้รักในองค์กร เชิดชูองค์กรและตอบแทนองค์กรที่ได้ให้อาณัติแก่เขาด้วย เป็นการวางรากฐานให้กับกุลบุตรที่ได้เข้าบรรพชา อุปสมบทในพระพุทธศาสนา”

“ในด้านศาสนศึกษา (การศึกษา) เป็นหลักใหญ่และสำคัญอย่างมากในการพัฒนาวัด เช่นกัน (ให้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม) โดยตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันนี้ วัดโสธรวรารามวรวิหารมีโรงเรียนวัดโสธรวราราม โรงเรียนพุทธโสธรและโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวรารามวรวิหารและในปัจจุบันได้เปิดการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี-โท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดโสธรวรารามวรวิหารอีกด้วย ซึ่งการศึกษาได้ขยายวงกว้างเปิดโอกาสให้แก่บุคคลทั่วไปที่ต้องการจะศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้เข้ามาศึกษาต่อ การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมนั้นได้ช่วยในการพัฒนาองค์กรวัดอย่างมาก โดยจะเห็นได้จากบุคคลที่จบจากการศึกษาแล้วสามารถเอาน่าหลักวิชาการต่างๆ ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งหลักวิชาการทางโลกและหลักทางธรรมต่างๆ สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้และยังช่วยเผยแผ่ให้แก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้เข้าใจถึงหลักธรรมคำสอนควบคู่กับหลักวิชาการต่างๆ ซึ่งสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องและเข้าใจอย่างลึกซึ้งอันจะนำความสุขมาสู่ครอบครัวและชุมชน สังคมได้ดียิ่ง”

สรุป ทางวัดได้สนับสนุนทางด้านการศึกษาตลอดมาโดยการบริหารบุคลากรให้เกิดการเรียนรู้ทั้งหลักทางโลกและทางธรรมมุ่งเน้นให้บุคลากรมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม ที่ได้เข้ามาศึกษาหาความรู้และยังสามารถเผยแผ่ในหลักวิชาการต่างๆ ทั้งทางโลกและทางธรรมให้กับบุคคลทั่วไปได้รู้จักมากยิ่งขึ้นเป็นการส่งเสริมและช่วยพัฒนาภายในองค์กรวัดได้อีกทางหนึ่ง และได้พัฒนากับชุมชน สังคมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อไปอีกด้วย

4.1.2.3 ผลการศึกษาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ความศรัทธาเลื่อมใสในกฤษฎาภินิหารและความศักดิ์สิทธิ์ขององค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธร เป็นที่จรรจนใจไปทั่วอาจเป็นเพราะมนุษย์

โดยทั่วไปยังมีความปรารถนาในเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญและความสุข ความเชื่อถือในอำนาจที่ช่วยคลายทุกข์บารมีอันคุ้มครองให้เกิดความสุขและอัศจรรย์บันดาลให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง จึงเป็นสิ่งร้อยรัดจิตใจของผู้คนไว้อย่างแน่นเหนียวเมื่อใดที่เกิดความสิ้นหวังหรือทุกข์ร้อนในชีวิตชาวบ้านมักใช้วิธีบนบานศาลกล่าว แก้นกับหลวงพ่อก่อนที่ตนจะพนันถือ เพื่อให้ได้สิ่งอันต้องประสงค์ตามปรารถนา หรือเพื่อขจัดความทุกข์นั้น ครั้นเมื่อตนได้สิ่งอันประสงค์ตามปรารถนาแล้ว ความเลื่อมใสศรัทธาก็ยิ่งเพิ่มทวี จนองค์หลวงพ่อกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจและที่พักพิงของคนไทยทั่วประเทศ นำมาซึ่งการทำบุญถวายทานบริจาคจตุปัจจัยสิ่งอำนวยความสะดวกและบริวารต่างๆ ซึ่งพุทธศาสนิกชนได้นำมาถวายให้แก่วัดโสธรฯ เป็นความเชื่อศรัทธาแรกเริ่มที่มีการแก้น เช่น ไหว้ อธิฐานขอพร บนบานไว้กับพระพุทธรูปองค์หลวงพ่พระพุทธรโสธร บางรายก็เป็นผลประสบความสำเร็จได้ดังใจปรารถนาบ้าง บางรายก็ไม่เป็นผลบ้าง ตามแต่ดวงหรือกรรมที่ได้ทำไว้ แต่ด้วยอำนาจความศักดิ์สิทธิ์อันเร้นลับหาคำตอบได้ยากและพิสูจน์ไม่ได้ว่าองค์หลวงพ่ประธานพรปรารถนาให้สมหวังตั้งใจหรือไม่ไม่มีบุคคลใดพิสูจน์ได้แต่ด้วยอำนาจบารมีในพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณยังแผ่ไปไม่มีที่สิ้นสุด ชาวพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้มีความศรัทธาเลื่อมใสในองค์หลวงพ่พระพุทธรโสธรมิเสื่อมคลายและในปัจจุบันยิ่งทวีคูณมากขึ้นเห็นได้จากการบริจาคจตุปัจจัยพร้อมทั้งบริวารต่างๆ โดยไม่ขาดสายชาวพุทธได้หลั่งไหลเข้ามาทำบุญที่วัดโสธรฯ อย่างเนื่องแน่นทุกวันเวลา

ส่วนบุคลากรพุทธบริษัท 4 คือพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาที่มีหน้าที่ในการศึกษาปฏิบัติธรรมตามข้อวัตรต่างๆ มีกิจกรรมภายในวัดที่ต้องช่วยกันเผยแผ่ในด้านหลักพระธรรมคำสั่งสอนต่างๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายมีข้อคิดมีหลักธรรมมีคติประจำใจอันทรงไว้ซึ่งหลักธรรมคำสั่งสอนที่ต้องประดับไว้ในจิตใจเพื่อเป็นการนำไปดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและเหมาะสมไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน บุคลากรภายในวัดซึ่งมีส่วนเป็นแรงผลักดันในการที่จะปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมโดยการริเริ่มโครงการต่างๆ อย่างเช่น การก่อสร้างอาคาร ปฏิสังขรณ์บูรณะซ่อมแซม โบสถ์ วิหาร กุฏิ เป็นต้น ตลอดจนการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณวัดเพื่อให้เกิดความร่มรื่น สะอาด สว่าง สงบ ฯลฯ อันเป็นวิสัยทัศน์ของบุคลากรภายในวัดที่จะสร้างและบำเพ็ญประโยชน์ช่วยให้องค์กรมีการพัฒนาในด้านวัตถุสิ่งของต่างๆ และรวมทั้งการเผยแผ่ศาสนาธรรมให้เป็นที่เคารพนับถือเลื่อมใสศรัทธามากยิ่งขึ้นโดยการจัดฝึกอบรม (เยาวชน นักเรียนนักศึกษา ข้าราชการและองค์กรเอกชน) เพื่อเป็นการปลูกฝังจิตใต้สำนึก (นามธรรม) ให้รู้จักคุณงามความดีเป็นการพัฒนาในด้านจิตใจในการประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยการเผยแผ่จากบุคลากร (พระภิกษุ สามเณร) ที่มีความรู้ความสามารถเข้าใจ

ในหลักธรรมคำสั่งสอนต่างๆ แล้วนำมาเผยแพร่ให้พุทธศาสนิกชนได้รู้ตามเห็นตาม บุคลากรที่ประพฤติดุติรปฏิบัติศีลสร้างชื่อเสียงและเผยแพร่ให้กับองค์การวัดโสธรฯ ให้เป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเป็นปัจจัยสนับสนุนอีกส่วนหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาสืบสานกันมา

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 1 บุคคลที่ 1, 6, 7, 8, และบุคคลที่ 9 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2554 เวลา 13.15น.-15.30น. และวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 เวลา 09.40 น.-11.10น. ให้ข้อมูลสอดคล้องกันกับกลุ่มที่ 2 บุคคลที่ 4 เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 เวลา 12.10น.-13.00น. กล่าวว่า “ความเชื่อความศรัทธา (เป็นนามธรรม) เกี่ยวกับเหรียญองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปหรือรูปเหมือนของเจ้าอาวาสแต่ละรูปที่ได้จัดสร้างขึ้นเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับพุทธศาสนิกชนได้บูชาเก็บไว้และได้ส่งผลให้เกิดกระบวนการแปรรูป คือ การแลกเปลี่ยน เช่น บูชาซื้อขาย กำหนดเป็นราคาที่เหมาะสมเป็นปัจจัย คือมีราคา (เงิน/ทอง) เป็นการแลกเปลี่ยน เช่น บูชาซื้อขาย มาอย่างต่อเนื่องโดยทางวัดได้นำเอาปัจจัยเหล่านั้นมาจับจ่ายใช้สอยเพื่อปลูกสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เช่น การปฏิสังขรณ์ ศาลาการเปรียญ อาคารสถานที่ กุฏิ หอฉัน ฌาปนสถาน ฯลฯ บูรณะซ่อมแซมวัดพัฒนาต่อไปและได้นำปัจจัยเหล่านั้นบางส่วนนำมาจัดตั้งเป็นกองทุนการศึกษาเพื่อมอบทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาที่มีผลการเรียนดีและมีความประพฤติเรียบร้อยอยู่ในเกณฑ์ที่ดีองค์การวัดให้ความสนับสนุนในด้านการศึกษาเรื่อยมา”

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 1 บุคคลที่ 1 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2554 เวลา 13.15น.-15.30น. มีความสัมพันธ์กันกับกลุ่มที่ 2 บุคคลที่ 1 และบุคคลที่ 3 เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 เวลา 14.15น.-15.35น. กล่าวว่า “งบประมาณจากทางราชการได้จัดสรรงบประมาณให้แก่วัดเพื่อบูรณะ ปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซมวัดที่ชำรุดทรุดโทรมในบางส่วนซึ่งเป็นอาคารสถานที่จำพรรษาแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา รวมทั้งศาสนสถานต่างๆ ที่มีความสำคัญซึ่งทางราชการได้จัดถวายงบประมาณไว้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาต่อไป”

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 1 บุคคลที่ 1 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2554 เวลา 13.15น.-15.30น. “การบริจาคทรัพย์ ตามกำลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีจิตใจเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้สละทรัพย์สินของมีค่าต่างๆ ยกถวายให้แก่วัด รวมทั้งการทำบุญทอดกฐินในแต่ละปีและการทอดผ้าป่าแต่ละครั้ง ที่พุทธศาสนิกชนร่วมใจกันนำมาทอดถวายเป็น

ปัจจัยสนับสนุนในบางส่วนของวัดที่เกิดรายได้จากพลังความศรัทธาจากสารทิศต่างๆ ที่มีความศรัทธาอย่างแรงกล้านำมาซึ่งการถวายทานในด้านวัตถุดิบของเครื่องใช้พร้อมทั้งบริวารต่างๆ ที่ได้ยกถวายให้กับวัดเพื่อเป็นประโยชน์ในการใช้สอยในภายภาคหน้าต่อไป”

สรุป ความเชื่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ที่ต้องการความสุขกายสบายใจทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หวังพึ่งพาบุญบารมีที่ได้สั่งสม (ทำบุญแล้ว) ไว้ในชาติปัจจุบัน ซึ่งเป็นการสะสมเสบียงบุญเอาไว้ใช้ในชาติต่อไป เป็นความหวังของชาวพุทธที่ยึดถือความเชื่อในโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “บุญญาภิปรโลกสุมี ปติฏฐา โหนติ ปาณินนุติ” “บุญย่อมเป็นที่พึ่งของคนในโลกหน้า” และเมื่อพุทธศาสนิกชนที่ต้องการทำบุญสำรองไว้ในโลกหน้าก็ต้องรีบทำโดยไม่ประมาท ดังนั้นความเชื่อและความศรัทธาเป็นพลังแห่งการทำบุญในพระพุทธศาสนา อีกทั้งมีความเชื่อในองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปองค์หลวงพ่อโสธร มีการเล่าขานลือเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ดลบันดาลให้บุคคลที่เข้าไปแก้บน เช่น ไหว้ บนบาน กราบ ไหว้ ทำบุญอธิฐานขอพรต่างๆ ให้ประสบแต่ความสุขความเจริญในหน้าที่การงาน ฯลฯ และสิ่งที่ได้แก้บน เช่น ไหว้ บนบาน อธิฐานขอพรปรารถนาต่างๆ ไว้ นั้นได้ประสบสมหวังดังใจปรารถนาตามที่ต้องการไว้และนำมาซึ่งการบริจาคทรัพย์สินของมีค่าต่างๆ (เงิน/ทอง) ร่วมทำบุญบริจาคให้กับวัดโสธรฯ อย่างต่อเนื่อง

4.1.2.4 ผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนา

วัดโสธรวรารามวรวิหาร

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารนั้น ในปัจจุบันนี้ (พ.ศ.2554) อยู่ในช่วงของการปกครองเจ้าอาวาสรูปใหม่ (รูปที่ 13) ซึ่งยังไม่มั่นใจกับเหตุการณ์ที่ผ่านมาจากอดีต มีความเข้าใจผิดกันในเรื่องราวที่ผ่านมา (ปีพ.ศ.2552 เรื่องแต่งตั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่ที่จะเข้ามาปกครองวัดโสธรฯ) และเมื่อเจ้าอาวาสรูปที่ 13 ได้เข้ามาปกครองวัดโสธรฯ แล้วการปกครองย่อมแตกต่างกับเจ้าอาวาสรูปก่อนๆ เพราะแต่ละคนย่อมมีบุคลิกมีจุดยืนเป็นของตัวเอง ฉะนั้นในด้านมุมมองด้านวิสัยทัศน์ (Vision) ต่างๆ ย่อมแตกต่างกันกับพระภิกษุผู้ที่อยู่ก่อนและอยู่ในวัดมานานหลายปีแล้ว ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าอาวาสกับพระภิกษุลูกวัด เป็นข้อครหาซึ่งกันและกันต่างมีมุมมองมีจุดยืนคนละด้านซึ่งผู้อยู่มาก่อนและเนิ่นนานหลายปีแล้วย่อมรู้เกี่ยวกับระบบภายในได้อย่างลึกซึ้งและเชี่ยวชาญกว่าเพราะคุ้นเคยทำอยู่เป็นประจำ เช่น ในด้านการบริหารการศึกษา บริหารด้านงบประมาณ รายรับรายจ่าย ฯลฯ ซึ่งผู้อยู่ก่อนมีความรู้อย่างซ้ำของอยู่แล้วและในด้านอื่นๆ ที่มีอยู่ภายในวัดทุกซอกทุก

มุมของวัดก็สามารถรู้ได้เช่นกันมั่นใจและสามารถที่จะบริหารองค์การวัดโสธรฯ ได้และจะประพาศิ
วัตรปฏิบัติตามหลวงพ่เจ้าอาวาสรูปก่อนๆ ที่เคยนำพาปฏิบัติมาอย่างเคร่งครัดอยู่ในศีลธรรมมา
อย่างต่อเนื่องจนถึงวาระสุดท้ายของท่านแล้วเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดหวังซึ่งผู้มีอำนาจศาสนาสูง
พยายามที่จะให้บุคคลภายนอกเข้ามาปกครององค์การวัดโสธรฯ โดยตามกระบวนการแล้วผู้อยู่ใน
วัดที่มีพรรษามากกว่าพระภิกษุรูปอื่นย่อมมีภาวะและคุณสมบัติต้องขึ้นรับตำแหน่งปกครองต่อไป

โดยที่จริงแล้วการปกครองส่วนท้องถิ่นก็มีการบริหารการปกครองกันเอง
ซึ่งส่วนกลางคอยให้ความสนับสนุนแนะนำในบางเรื่องที่เป็นโครงการใหญ่ๆ เพื่อไม่ให้เกิด
ผลกระทบเกี่ยวกับประชาชนในลักษณะควรเป็นเช่นนั้น แต่ในองค์การวัดโสธรฯ นี้เกิดการนำเอา
บุคคลภายนอกเข้ามาปกครองเหมือนเอาอะไรมาบังหน้าและปล่อยให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้น
เหมือนทำร้ายจิตใจในทางอ้อมโดยไม่คำนึงถึงจิตใจของผู้อื่นที่ทุ่มเทเพื่อพระพุทธศาสนาอย่าง
ต่อเนื่องและหลายปี ู่ๆ ก็มีการประกาศแต่งตั้งแบบไม่ทันตั้งตัวว่าจะมีบุคคลภายนอกเข้ามา
ปกครองวัด ซึ่งเป็นการเอาอำนาจมาใช้ผิดประเภทโดยที่มุ่งหวังผลประโยชน์ในวัดเป็นอย่างมากซึ่ง
ไม่เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้อยู่มาก่อนหมายความว่า ไม่มีการนัดหมายประชุมพระภิกษุ สามเณร
ภายในวัดให้ทราบล่วงหน้าว่าจะมีการปกครองระบบนี้ อย่างน้อยเพื่อให้พระภิกษุ สามเณรที่อยู่
ภายในวัดได้ตั้งตัวก่อนและยอมรับได้แต่ด้วยผู้มีอำนาจชี้ขาดแล้วตกลงตามมติมหาเถรสมาคมแล้วก็
ต้องปฏิบัติตามนั้น

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 2 บุคคลที่ 3 เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์
พ.ศ. 2554 เวลา 14.15น.-15.35น. โดยเหตุผลที่ว่า คือ “เจ้าอาวาสรูปก่อน พระราชมงคลวุฒาจารย์
(สุธีร์ สุนทรโร ป.ธ. 4 มรณะภาพแล้ว) ได้มุ่งเน้นให้ความสำคัญในด้านศาสนศึกษามุ่งพัฒนา
การศึกษาให้เป็นที่ยอมรับของสังคมแต่ในปัจจุบันเจ้าอาวาสรูปใหม่ (รูปที่ 13) ไม่ได้สานต่อในเรื่อง
นี้โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญในการก่อสร้างถาวรวัตถุซึ่งขณะนี้กำลังก่อสร้างโรงเรียนพุทธโสธรที่
ต้องใช้งบประมาณมากเช่นกัน ในการสร้างถาวรวัตถุ ทางวัดควรคำนึงถึงงานที่ค้างค้างอยู่บ้าง เช่น
งานก่อสร้างเขื่อนที่ยังไม่เสร็จสิ้นยังค้างค้างอยู่ (เขื่อนกั้นแม่น้ำบางปะกงริมหน้าพระอุโบสถ) ซึ่ง
ตอนนี้ไม่มีผู้ใดเหลียวแลที่จะแก้ไขทำให้เสร็จสิ้นต่อไป เพราะเขื่อนที่กั้นแม่น้ำบางปะกอนั้นก็เป็นห
เป็นตาให้แก่วัดได้เช่นเดียวกัน เพราะการคมนาคมทางน้ำนักท่องเที่ยวสามารถนำเรือเข้ามาเทียบท่า
วัดโสธรฯ ได้เช่นกันถ้าหากมีการก่อสร้างให้เสร็จสิ้นเพื่อทำเป็นประโยชน์อย่างอื่นได้หลายๆ อย่าง
เช่น การจัดงานประเพณีลอยกระทง งานสงกรานต์ ทรงน้ำพระ ฯลฯ ซึ่งทางวัดควรที่จะดูแลแก้ไข

สานต่อให้เสร็จสิ้นไปควรให้ความสำคัญกับโครงการอื่นๆ ด้วย ซึ่งควรจะทำควบคู่กันไปเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่มุ่งเน้นหลายๆ ด้านคือการกระจายการพัฒนาให้ทั่วบริเวณวัดจุดไหนยังไม่มีการพัฒนา หรือยังไม่เสร็จสิ้นก็ควรดำเนินการทำให้เสร็จสิ้นไปที่จะส่งผลให้การบริหารและการพัฒนาวัดในบางส่วนนั้น ที่มีปัญหาและอุปสรรคได้แก้ไขและสานงานต่อให้สำเร็จลุล่วงไปได้และเมื่องานอื่นๆ ที่ได้หยุดชะงักมาเป็นระยะเวลายาวนาน การเข้ามาบริหารงานก็ต้องดำเนินงานต่อเพื่อให้งานในส่วนนั้นได้ขับเคลื่อนเดินหน้าต่อไปได้ที่จะพัฒนาวัดให้เจริญก้าวหน้าต่อไป ซึ่งในปัจจุบันนี้งานที่กำลังค้างอยู่บางส่วน (เชื่อกันกันว่าบางปะกงริมหน้าพระอุโบสถ) ไม่มีผู้ใดที่จะสานดำเนินงานต่อไปให้เสร็จสิ้นจึงกลายเป็นปัญหาและอุปสรรคที่จะสั่งจรไปมาได้สะดวกอยู่ในขณะนี้”

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 1 บุคคลที่ 1 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2554 เวลา 13.15น.-15.30น. กล่าวว่า “บุคลากรไม่มั่นใจในการทำงานโดยคิดว่าองค์กร (วัดโสธรฯ) เป็นองค์กรที่จัดตั้งเพื่อการเผยแผ่ศาสนาธรรมจึงมองว่า การที่ได้มีผู้มีกินมีใช้เพราะการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธานามาวายให้ซึ่งก็เท่ากับว่า ถ้ามีผู้มีจิตศรัทธานาจุดปัจจัยมาถวายให้ก็เท่ากับว่าตัวเราได้กินได้อิ่ม แต่ถ้าไม่มีผู้ศรัทธาเลยไม่นำเอาสิ่งของมาถวายให้เลยเท่ากับว่าตัวเราต้องอดไม่มีกินไม่มีใช้แล้วเกิดการกังวลครุ่นคิดไม่มั่นใจภายในองค์กรวัดสุดท้ายก็ต้องลาออกจากงาน และอีกอย่างเกี่ยวกับการบริหารงานเมื่อผู้บริหารงานคนใหม่เข้ามาบริหารงานความคิดใหม่ๆ ก็เกิดขึ้นมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่ตำแหน่งต่างๆ ซึ่งก็เริ่มท้อและอาจจะไม่พอใจในระบบการปฏิบัติงานหรือผู้บริหารคนใหม่ไม่ให้ความสำคัญในจุดนี้คือ ไม่สนับสนุนและไม่สานต่อกับระบบที่เคยปฏิบัติมาที่บุคลากรคุ้นเคยแต่ระบบเก่าๆ ที่เคยปฏิบัติมาพอมาเปลี่ยนระบบใหม่ก็เกิดปัญหาตามมาซึ่งทำให้บุคลากรตัดสินใจลาออกจากงาน ทางองค์กรวัดก็พยายามสรรหาบุคลากรมาใหม่เพื่อทดแทนบุคลากรเก่า แต่กว่าจะรู้และเข้าใจเกี่ยวกับงานก็เป็นเวลาหลายเดือนทำให้งานบางอย่างล่าช้าติดขัดอยู่เรื่อยไปและเมื่อบุคลากรรู้งานและเข้าใจงานแล้วก็ลาออกอีก ซึ่งเป็นอย่างนี้อยู่เสมอๆ จนเคยชินกับเหตุการณ์แบบนี้บ่อยๆ ซึ่งทำให้งานต่างๆ นั้นมีปัญหาและอุปสรรคอยู่ตลอดยากที่จะดำเนินการให้เดินหน้าอย่างเร่งด่วนต่อไปได้”

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 1 บุคคลที่ 2, 4 และบุคคลที่ 5 เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 เวลา 15.10 น.-16.45 น. ให้ข้อมูลสอดคล้องกันกับกลุ่มที่ 2 บุคคลที่ 3 และ บุคคลที่ 4 เมื่อวันที่ 28 มกราคม และวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 เวลา 14.15 น.-15.35 น. กล่าวว่า “ในส่วนของโครงสร้างประมาณก็มีปัญหาในบางเรื่องที่ยังไม่สะดวกเท่าที่ควรเนื่องจากมี

การประชุมหลายฝ่ายพิจารณาหลายขั้นตอนทำให้ล่าช้าในการเบิกจ่ายสนับสนุนโครงการทั้งใหม่และเก่า ซึ่งเกิดความขัดแย้งของบุคลากรภายในองค์การวัดระหว่าง พระภิกษุกับพระภิกษุด้วยกัน พระภิกษุกับฆราวาส (คณะกรรมการวัดกับไวยาวัจกร) เป็นต้นซึ่งทำให้เกิดความแตกแยกเป็นปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานภายในองค์การวัดอย่างมากไม่มีทิศทางที่จะยอมซึ่งกันและกันต่างฝ่ายต่างยกเหตุผลต่างๆ เข้ามาอ้างกันอุดตลุดประโคนใ้กันอย่างเต็มที่เพื่อหวังที่จะชนะและหวังศักดิ์ศรีของกรรมการฝ่ายบริหารเป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างมากที่จะหาข้อยุติได้และส่งผลกระทบต่อแผนกหน่วยงานอื่นๆ ที่ต้องการงบประมาณเบิกจ่าย”

สรุป องค์การแต่ละองค์การย่อมมีปัญหาและอุปสรรคด้วยกันทั้งสิ้น เพราะบุคคลที่เข้ามาอยู่ร่วมกันตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปแล้ว ย่อมมีความคิดเห็นคนละอย่างกันเพราะคนเรานั้นมีทิฐิ (ความเห็น) อยู่ภายในตัวของแต่ละบุคคลแต่อย่างไรก็ตามจงอย่าเอาความโลภ โกรธ หลง มาเป็นที่ตั้งคือเป็นใหญ่กว่าใครคนอื่นหรือกับสิ่งอื่นๆ เพราะถ้านำเอา 3 อย่างนี้มาเป็นที่ตั้งแล้ว ย่อมเกิดการสั่นไหวในที่ประชุม หรือที่ไหนๆ ก็ตามเพราะหลัก 3 อย่างนี้ไม่มีเหตุผลมีเหตุผลน้อยมากถ้าเกิดขึ้นในจิตใจของบุคคลใดแล้วย่อมฉิบหายแก่นั่นเพราะพูดจาไม่รู้เรื่องไม่มีเหตุผลและนำพาให้คนอื่นฉิบหายไปด้วยล้มเหลวทั้งหมด ในส่วนของความเห็นนั้นจะขออ้างถึงพระพุทธเจ้าที่ได้ชี้แนะให้เห็นถึงความเห็นพร้อมที่ถูกต้องมีทั้งหมด 8 ประการ คือ มรรค มืองค์ 8 เป็นทางปฏิบัติหรือทางแห่งการดำเนินชีวิต ซึ่งจะขอยกมาเพียงข้อเดียว คือสัมมาทิฐิความเห็นชอบว่าถูกต้องสมควรและเหมาะสมหรือเห็นพร้อมด้วยกันแล้วปัญหาและอุปสรรคก็คงไม่เกิดขึ้นแต่เมื่อบุคคลปุถุชนธรรมดาที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ร่ำไปนั้น ย่อมมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน แต่ก็มีทางแก้ไขได้เช่นเดียวกัน คือ ปรินิพพานหรือประชุมกัน ผ่อนหนัก ผ่อนเบาและยืดหยุ่นกันบ้างก็จะส่งผลดีได้เหมือนกันปัญหาต่างๆ ก็จะคลี่คลายลงเข้าสู่สถานการณ์เป็นปกติได้

4.1.2.5 ผลการศึกษาแนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวราราม

รวรวิหารในอนาคต

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า วัดโสธรวรารามรวรวิหารได้วางแผนที่จะให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจน ซึ่งผู้บริหารจะต้องมีนโยบายวางหลักการบริหารไว้สำหรับอนาคตและมีวิสัยทัศน์ในการบริหารองค์การวัดทั้งในปัจจุบันและอนาคตเพื่อให้เกิดการปรับสภาพให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เจ้าอาวาสในฐานะผู้บริหารจะต้องทันต่อสภาพกับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและ สามารถบริหารองค์การวัดให้สอดคล้องกับชุมชนหรือสังคมได้อย่างทันต่อเหตุการณ์

ซึ่งผู้บริหารจะต้องจัดกิจกรรมภายในองค์การวัดเพื่อเชิญผู้ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในองค์การวัดได้ทำ กิจกรรมต่างๆ ในด้านพระพุทธศาสนาาร่วมกันเป็นการรวมพลังศรัทธาจากทิศต่างๆ ได้มาร่วมกันทำกิจกรรมในแต่ละปีมีครั้งหนึ่ง เป็นต้น ซึ่งเจ้าอาวาสต้องรู้จักพัฒนาตนเอง (ด้านความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม) เปิดใจให้กับผู้อยู่ได้บังคับบัญชาได้แสดงความคิดเห็นและพร้อมให้ความสนับสนุนในด้านต่างๆ ที่เกิดประโยชน์แก่องค์การวัดและจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับศาสตร์สาขาอื่นๆ ที่ต้องนำศาสตร์ที่ได้เรียนรู้มาแล้วนำมาปฏิบัติตามทั้งในด้านการบริหารภายในองค์การที่จะต้องมีการวางแผนไว้สำหรับอนาคตเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับบุคคลรุ่นหลังได้ศึกษาปฏิบัติตามได้สืบต่อไปซึ่งผู้บริหารจำเป็นต้องรอบรู้หลักวิชาการ รอบรู้งาน รอบรู้ในด้านสถานการณ์ทั้งในปัจจุบันและวิเคราะห์สถานการณ์ในอนาคต รอบรู้ชุมชนและสังคม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจะต้องวางแผนไว้ล่วงหน้า มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 2 บุคคลที่ 1 และบุคคลที่ 3 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554 และวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 เวลา 13.15 น.-15.30 น. ให้ข้อมูลสอดคล้องกันกับกลุ่มที่ 1 บุคคลที่ 1, 4, 9 และบุคคลที่ 11 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554 เวลา 13.15 น.-15.30 น. และวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 เวลา 09.40 น.-11.10 น. ให้ข้อมูลสอดคล้องกันกับกลุ่มที่ 2 บุคคลที่ 4 เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 เวลา 12.10 น.-13.00 น. กล่าวว่า “ในปัจจุบันนี้ทางวัดได้เห็นคุณประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา ว่าเป็นที่พึงทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ที่ได้เข้ามาทำบุญบริจาคทานให้แก่วัดและขอพรจากพระพุทธรูปองค์หลวงพ่อโสธร อันทำให้จิตใจระงับความทุกข์ได้ชั่วคราวและได้สั่งสมบุญบารมีเอาไว้ นั่นคือ การสละทรัพย์สินของมีค่าต่างๆ (เงิน/ทอง) บริจาคร่วมทำบุญให้แก่วัดโสธรฯ และทางวัดได้วางแผนเอาไว้ในอนาคตเพื่อที่จะนำเอาทรัพย์สินของมีค่าทั้งหลายที่ได้รับบริจาคมาเป็นจุดปัจจัยต่างๆ สมทบทุนที่จะทำการก่อสร้างหอพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ (พิพิธภัณฑ์) ประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัดโสธรฯ ประวัติความเป็นมาในอดีตขององค์หลวงพ่อพระพุทธโสธรอันมีชื่อเสียงความศักดิ์สิทธิ์และเกี่ยวกับประวัติต่างๆ ของวัดโสธรฯ และจะนำเอาพระไตรปิฎกฉบับต่างๆ พระคัมภีร์ไบเบิล พระพุทธรูปปางต่างๆ หุ่นขี้ผึ้งอดีตเจ้าอาวาส ฯลฯ ที่มีอายุเก่าแก่ ซึ่งปัจจุบันคงหาได้ยาก นำเอามาบรรจุไว้เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของแต่ละอย่างว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร ฉะนั้น วัดโสธรฯ จะเป็นทั้งสถานที่ที่ทำบุญปฏิบัติธรรมและยังเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต่างๆ ได้ด้วยเช่นเดียวกันสามารถเข้ามาศึกษาที่วัดโสธรฯ แห่งนี้ได้ทุกวัน”

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 1 บุคคลที่ 1 และ 2 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2554 เวลา 13.15 น.-15.30 น. ว่า “ส่วนข้อกฎหมายตามระเบียบ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ทางวัดได้วางแผนไว้แล้ว โดยมอบหมายให้คณะมหาเถรสมาคม ลงมติความเห็นชอบในการปกครองของวัดนั้นๆ ถ้าหากเกิดการไม่สงบสุข หรือขาดเจ้าอาวาสไม่มีผู้ปกครอง หรือผู้บริหารงานวัดต่อไปทางคณะมหาเถรสมาคมต้องจัดการประชุมหาข้อตกลงและแสดงความคิดเห็นที่จะให้วัดนั้นๆ มีผู้ปกครองดูแลรักษาวัดได้ โดยวัดต้องดำเนินการต่อไปในทางที่ดีและเหมาะสมเพื่อสนองงานพระพุทธศาสนาสืบต่อไป”

สรุป ในอนาคตในการบริหารองค์การวัดจำเป็นต้องมีผู้บริหารหรือเจ้าอาวาสที่มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกลและรอบรู้หลักวิชาการต่างๆ รอบรู้ในสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคตรวมทั้งรอบรู้ชุมชนและสังคมเพื่อการปรับเปลี่ยนองค์การวัดในบางส่วนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะซึ่งผู้บริหารต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนของสังคม เช่นเดียวกันและเพื่อให้องค์การวัดได้เป็นทั้งแหล่งปฏิบัติธรรมแล้วยังเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเยาวชนและพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้เข้ามาศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต่างๆ ของวัดได้อย่างครบครัน คือได้ทั้งบุญและได้ทั้งความรู้ เป็นต้น ฉะนั้นผู้บริหารต้องวางแผนไว้สำหรับอนาคตเพื่อที่จะพัฒนาในด้านต่างๆ ต่อไปโดยมุ่งหวังอยากจะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีเพื่อตอบสนองความศรัทธาของผู้ที่มีความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปตลอดไป

4.1.2.6 ข้อคิดเห็นหรือความตั้งใจที่จะบริหารและการพัฒนาวัดให้ดียิ่งขึ้นคืออะไรบ้าง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า การบริหารงานได้เน้นเกี่ยวกับบุคลากรภายในองค์การวัดให้มีประสิทธิภาพ โดยการให้กำลังใจมีแรงจูงใจที่จะอยู่ร่วมงานกันให้นานๆ เพราะบุคลากรส่วนใหญ่ขาดความมั่นใจในหน้าที่การงานที่ปฏิบัติอยู่ประจำโดยการขาดกำลังใจและแรงจูงใจที่จะปฏิบัติงานต่อไปได้ ซึ่งบุคลากรที่เป็นฆราวาสจำเป็นต้องดูแลรับผิดชอบต่อครอบครัวมีภารกิจที่จะต้องใช้จ่ายมากเมื่อได้เข้ามาปฏิบัติงานในองค์การวัดโบสถ์ฯ แห่งนี้แล้วผลตอบแทนอาจจะไม่เหมาะสมกับการทำงานเพราะบุคลากรอาจมีวุฒิการศึกษาสูงค่าตอบแทน (เงินเดือน) น้อยไป หรือมององค์การวัดว่า ไม่มั่นคงสวัสดิการน้อย พิจารณาและต้องปฏิบัติตามต่อพระภิกษุที่ต้องอ่อนน้อมเกินไป ซึ่งไม่เคยชินกับลักษณะเช่นนี้ๆ อาจทำให้รู้สึกอึดอัดใจไม่มีอิสระในการตามใจตนเอง ไม่ค่อยคล่องตัว เป็นต้น ดังนั้น ความตั้งใจที่จะบริหารงานทุกๆ แผนกเพื่อให้เกิดการพัฒนาได้อย่างคล่องแคล่วสะดวกและรวดเร็วตอบสนองความต้องการของบุคลากรได้ทุก

ประการ ไม่ว่าจะเป็นการประสานงาน การรายงาน การงบประมาณ เป็นต้นโดยพยายามที่จะบริหารให้เกิดการทันใจและประทับใจ เพื่อให้บุคลากรทุกๆ แผนกเกิดการกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่ การงานมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจะนำมาซึ่งการพัฒนาทุกๆ ด้านให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะให้ค่าตอบแทน (เงินเดือน) เป็นขวัญและกำลังใจซึ่งจะให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นหลักสำคัญ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 1 บุคคลที่ 1, 2, 5 และบุคคลที่ 12 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2554 เวลา 13.15น.-15.30น. และวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 เวลา 09.40 น.-11.10น. ให้ข้อมูลสอดคล้องกันกับกลุ่มที่ 2 บุคคลที่ 1 เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2554 เวลา 14.15น.-15.30น. กล่าวว่า “สำหรับบุคลากรที่เป็นพระภิกษุ สามเณรก็อยากจะให้มีความกระตือรือร้นในด้านการศึกษาลำเรียนมากยิ่งขึ้นซึ่งจะมุ่งเน้นให้พระภิกษุ สามเณรได้มีขวัญและกำลังใจ มีแรงจูงใจเช่นกัน โดยมีข้อตกลงว่าถ้าหากพระภิกษุ สามเณรรูปใดเรียนดีและเก่งมีความประพฤติเรียบร้อยตามสถานภาพอันดับแรกจะมอบทุนการศึกษาให้และพาไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ หรือทัศนศึกษานอกสถานที่เพื่อให้เกิดวิสัยทัศน์ในด้านความคิดที่สร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น อันดับที่ 2 การมอบของขวัญ (ทุนการศึกษาตามลำดับและผ้าครองหรือผ้าใช้สอยเป็นผ้าจีวร สบง เป็นต้น) เป็นกำลังใจให้พระภิกษุ สามเณรในการศึกษาลำเรียนเพราะในปัจจุบันนี้ มีพระภิกษุ สามเณรผู้ที่จะเข้ามาบวชเรียนศึกษาต่อในองค์การวัดในพระพุทธศาสนาน้อยที่สุด หรือเข้ามาบวชแล้วไม่มีแรงจูงใจก็รู้สึกเบื่อหน่ายที่จะทนต่อไปได้ก็ต้องสึกลาเพศออกไป นับวันที่จะหาพระภิกษุ สามเณรที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนาเป็นบุคลากรภายในองค์การวัดโสธรฯ ต่อไปหาได้ยากและยังขาดพระภิกษุ สามเณรที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ยืนยาวได้ น่าเป็นห่วงเช่นกันในอนาคตไม่มีพระภิกษุ สามเณรที่จะศึกษาให้เข้าใจและแตกฉานในหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เท่าใดนัก”

ดังนั้น ความตั้งใจของผู้บริหารที่อยากจะให้การบริหารและการพัฒนาภายในองค์การวัดเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่ประทับใจ ภูมิใจของบุคลากรที่ได้ทำหน้าที่ปฏิบัติงานสนองงานในด้านต่างๆ แล้วส่งผลให้เห็นว่าองค์การมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ มีระเบียบมากยิ่งขึ้น คือมีความตั้งใจที่จะบริหารบุคลากรให้มีประสิทธิภาพ มีกฎระเบียบแบบแผนที่สามารถดำเนินงานให้เกิดการไปในทิศทางเดียวกันได้และได้อยู่ร่วมงานกันให้ยาวนานสืบสานการปฏิบัติงานตามหน้าที่ให้ถึงพร้อมด้วยกัน สิ่งสำคัญ คือเป้าหมายขององค์การวัดโสธรฯ ที่ได้วางไว้ในการที่จะพัฒนาในด้านต่างๆ อีกหลายด้านภายในองค์การวัดให้ดียิ่งขึ้นได้

ส่วนที่ 2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research)

ผลการศึกษาจากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสำรวจ เรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร จากยุคก่อตั้งสู่นาคต” ผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for windows ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบปลายปิด รวม 3 ชุด คือสำหรับพระภิกษุ-สามเณร มี 1 ชุด สำหรับอุบาสก-อุบาสิกา มี 1 ชุด และสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มี 1 ชุด รวมทั้งหมด 3 ชุด แต่ละชุดมี 3 ส่วน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีรายละเอียด ดังนี้

4.2.1 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับพระภิกษุ สามเณร

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 รูป ซึ่งแบ่งออกเป็นข้อมูลที่ทำการศึกษา 4 ประการ คือปัจจุบันท่านอยู่ในฐานะเป็น จบการศึกษาปริยัติสามัญชั้นสูงสุด จบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุด ระยะการอยู่จำพรรษา/ปี ตั้งแต่ ดังปรากฏในตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4.11 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (พระภิกษุ สามเณร)

ลักษณะ/สถานภาพ	จำนวน n= 50	ร้อยละ %
1. ปัจจุบันท่านอยู่ในฐานะเป็น		
1.1 พระภิกษุ	13	26
1.2 สามเณร	37	74
2. จบการศึกษาปริยัติสามัญชั้นสูงสุด		
2.1 ประถม	1	2
2.2 มัธยมต้น	9	18
2.3 มัธยมปลายหรือเทียบเท่า	27	54
2.4 อนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	-	-
2.5 ปริญญาตรี	6	12
2.6 ปริญญาโท	4	8
2.7 ปริญญาเอก	-	-
2.8 กำลังศึกษาอยู่ระดับ	3	6
3. จบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุด		
3.1 นักระรรมชั้นตรี-เอก	18	36

3.2 เปรียญธรรมประโยค 1-2	10	20
3.3 เปรียญธรรม 3-5 ประโยค	14	28
3.4 เปรียญธรรม 6-8 ประโยค	2	4
3.5 เปรียญธรรม 9 ประโยค	-	-
3.6 กำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรมประโยค...	6	12
4. ระยะเวลาอยู่จำพรรษา/ปี ตั้งแต่		
4.1 1-5 พรรษา/ปี	35	70
4.2 6-10 พรรษา/ปี	8	16
4.3 11-15 พรรษา/ปี	2	4
4.4 16-20 พรรษา/ปี	4	8
4.5 20 พรรษา ขึ้นไป	1	2

จากตารางที่ 4.11 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในการศึกษารั้วนี้ เป็นพระภิกษุจำนวน 13 รูป คิดเป็นร้อยละ 26 สามเณรจำนวน 37 รูป คิดเป็นร้อยละ 74 ระดับการศึกษาปรีชาญาณชั้นสูงสุดส่วนใหญ่จบในระดับมัธยมปลายหรือเทียบเท่าจำนวน 27 รูป คิดเป็นร้อยละ 54 รองลงมาจบมัธยมต้นจำนวน 9 รูป คิดเป็นร้อยละ 18 จบปริญญาตรีจำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 12 จบปริญญาโทจำนวน 4 รูป คิดเป็นร้อยละ 8 กำลังศึกษาอยู่ระดับจำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 6 และจบประถมจำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 2 ส่วนจบอนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่าและปริญญาเอกนั้นไม่มี

ระดับการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุดส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นตรี-เอก จำนวน 18 รูป คิดเป็นร้อยละ 36 รองลงมาจบ เปรียญธรรม 3-5 ประโยคจำนวน 14 รูป คิดเป็นร้อยละ 28 จบเปรียญธรรมประโยค 1-2 จำนวน 10 รูป คิดเป็นร้อยละ 20 กำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรมประโยคจำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 12 และจบเปรียญธรรม 6-8 ประโยคจำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 4 ส่วนจบ เปรียญธรรม 9 ประโยคนั้นไม่มี ระยะเวลาอยู่จำพรรษา/ปี ตั้งแต่ ส่วนใหญ่ตั้งแต่ 1-5 พรรษา/ปีจำนวน 35 รูป คิดเป็นร้อยละ 70 รองลงมาตั้งแต่ 6-10 พรรษา/ปี จำนวน 8 รูป คิดเป็นร้อยละ 16 ตั้งแต่ 16-20 พรรษา/ปี จำนวน 4 รูป คิดเป็นร้อยละ 8 ตั้งแต่ 11-15 พรรษา/ปีจำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 4 และตั้งแต่ 20 พรรษาขึ้นไป จำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 2

ดังนั้น พระภิกษุ สามเณรที่อยู่จำพรรษาในวัดโสธรวรารามวรวิหาร ส่วนใหญ่มาอยู่ในระยะเวลาตั้งแต่ 1-5 พรรษา/ปี รองลงมาจบการศึกษาในระดับมัธยมปลายหรือเทียบเท่าและจบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมนักธรรมชั้นตรี-เอก การศึกษาทั้งฝ่ายปริยัติสามัญและฝ่ายปริยัติธรรมเกิดจากการบริหารและการพัฒนาวัดได้นำไปสู่การพัฒนาในด้านศาสนศึกษาและเป็นที่น่ายินดีสำหรับพระภิกษุ สามเณรที่ได้ศึกษาจนเกิดการพัฒนาด้านกายภาพและด้านจิตใจและยังสามารถนำไปเผยแพร่ให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติตามเข้าใจถึงพระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด

2.1 มิติด้านการวางแผน

ตารางที่ 4.12 แสดงความคิดเห็นต่อมิติด้านการวางแผน

ข้อ	ข้อความ มิติด้านการวางแผน	$\bar{x}$	S.D	ระดับความคิดเห็น
1.	การวางแผนเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลทำให้วัดประสบความสำเร็จในการบริหารงาน	3.84	.976	มาก
2.	การทำกิจกรรมทุกอย่างของวัดจะมีการวางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้าประจำ	3.56	1.10	มาก
3.	ท่านมีความเข้าใจจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติภารกิจของวัดเป็นอย่างดี	3.36	1.20	ปานกลาง
	มิติด้านการวางแผน รวม	3.58	.914	มาก

จากตารางที่ 4.12 แสดงผลการศึกษาในมิติด้านการวางแผนพบว่า ค่าของ $\bar{x}$ เฉลี่ยรวมที่ 3.58 เมื่อนำไปเทียบกับเกณฑ์ปรากฏว่าอยู่ในระดับมาก (3.41-4.20) หมายถึงว่า ทางวัดจะทำกิจกรรมทุกอย่างของวัดจะมีการวางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้าประจำ การวางแผนเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลทำให้วัดประสบความสำเร็จในการบริหารงานและมีความเข้าใจจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติภารกิจของวัดเป็นอย่างดี ดังผลรวมตามที่ปรากฏอยู่ในระดับมาก

จากตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า มิติด้านการวางแผน การวางแผนเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลทำให้วัดประสบความสำเร็จในการบริหารงานมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.84 รองลงมา การทำกิจกรรมทุกอย่างของวัดจะมีการวางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้าประจำ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.56 รองลงมา ท่านมีความเข้าใจจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติภารกิจของวัดเป็นอย่างดี มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.36

2.2 มิติด้านการจัดองค์การ

ตารางที่ 4.13 แสดงความคิดเห็นต่อมิติด้านการจัดองค์การ

	ข้อความ มิติด้านการจัดองค์การ	$\bar{x}$	S.D	ระดับความคิดเห็น
4.	การแต่งตั้งบุคลากรจะใช้ระบบความรู้ความสามารถและความอาวุโส เป็นหลัก	3.66	1.00	มาก
5.	การบริหารงานของวัดมีการแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบ	3.62	1.10	มาก
6.	วัดมีการจัดโครงสร้างการบริหารงานที่มีความเหมาะสม	3.48	1.12	มาก
7.	วัดมีการจัดระบบงานย่อยต่างๆ อย่างสอดคล้องกัน	3.10	1.05	ปานกลาง
	มิติด้านการจัดองค์การ รวม	3.46	.925	มาก

จากตารางที่ 4.13 แสดงผลการศึกษาในมิติด้านการจัดองค์การพบว่า ค่าของ $\bar{x}$ เฉลี่ยรวมที่ 3.46 เมื่อนำไปเทียบกับเกณฑ์ปรากฏว่าอยู่ในระดับมาก (3.41-4.20) หมายถึงว่า วัดมีการจัดโครงสร้างการบริหารงานที่มีความเหมาะสม วัดมีการจัดระบบงานย่อยต่างๆ อย่าง สอดคล้องกัน การบริหารงานของวัดมีการแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบและการแต่งตั้งบุคลากรจะใช้ระบบความรู้ความสามารถและความอาวุโสเป็นหลัก ดังผลรวมตามที่ปรากฏอยู่ในระดับมาก จากตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า มิติด้านการจัดองค์การ การแต่งตั้งบุคลากรจะใช้ระบบความรู้ความสามารถและความอาวุโสเป็นหลัก มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.66 รองลงมา การบริหารงานของวัดมีการแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.62 รองลงมา วัดมีการจัดโครงสร้างการบริหารงานที่มีความเหมาะสม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.48 รองลงมา วัดมีการจัดระบบงานย่อยต่างๆ อย่างสอดคล้องกัน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.10

2.3 มิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล

ตารางที่ 4.14 แสดงความคิดเห็นต่อมิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล

	ข้อความ มิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล	$\bar{x}$	S.D	ระดับความคิดเห็น
8.	วัดมีการจัดตำแหน่งแบ่งแผนกของแต่ละงานเพื่อให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถดูแลรับผิดชอบในแต่ละแผนกนั้น	3.68	.998	มาก
9.	วัดมีการเลือกสรรบุคลากรที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถในตำแหน่งงาน	3.60	.989	มาก

10.	วัดมีการฝึกอบรมบุคลากรก่อนและหลังเข้าปฏิบัติงานเพื่อให้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อวัด	3.48	1.09	มาก
	มิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล รวม	3.58	.889	มาก

จากตารางที่ 4.14 แสดงผลการศึกษาในมิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคลพบว่า ค่าของ $\bar{x}$ เฉลี่ย รวมที่ 3.58 เมื่อนำไปเทียบกับเกณฑ์ปรากฏว่าอยู่ในระดับมาก (3.41-4.20) หมายถึงว่า วัดมีการเลือกสรรบุคลากรที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถในตำแหน่งงาน วัดมีการฝึกอบรมบุคลากรก่อนและหลังเข้าปฏิบัติงานเพื่อให้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อวัด วัดมีการจัดตำแหน่งแบ่งแผนกของแต่ละงานเพื่อให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถดูแลรับผิดชอบในแต่ละแผนกนั้น ดังผลรวมตามที่ปรากฏอยู่ในระดับมาก

จากตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า มิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล วัดมีการจัดตำแหน่งแบ่งแผนกของแต่ละงานเพื่อให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถดูแลรับผิดชอบในแต่ละแผนกนั้น มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.68 รองลงมาวัดมีการเลือกสรรบุคลากรที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถในตำแหน่งงาน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.60 รองลงมาวัดมีการฝึกอบรมบุคลากรก่อนและหลังเข้าปฏิบัติงานเพื่อให้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อวัด มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.48

2.4 มิติด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ

ตารางที่ 4.15 แสดงความคิดเห็นต่อมิติด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ

	ข้อความ มิติด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ	$\bar{x}$	S.D	ระดับความคิดเห็น
11.	เจ้าอาวาสเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการ ทำให้งานสำเร็จ	3.18	1.24	ปานกลาง
12.	เจ้าอาวาสมีความสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นให้ปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้	3.04	1.14	ปานกลาง
13.	เจ้าอาวาสยอมรับฟังความคิดเห็นจากพระลูกวัดตามสมควรแต่เหตุผล	2.86	1.12	ปานกลาง
	มิติด้านการจัดการสั่งการหรือการอำนวยการรวม	3.02	1.02	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.15 แสดงผลการศึกษาในมิติด้านการจัดการสั่งการหรือการอำนวยการพบว่า ค่าของ $\bar{x}$ เฉลี่ย รวมที่ 3.02 เมื่อนำไปเทียบกับเกณฑ์ปรากฏว่าอยู่ในระดับปานกลาง (2.61-

3.40) หมายถึงว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการทำให้งานสำเร็จ เจ้าอาวาสยอมรับฟังความคิดเห็นจากพระลูกวัดตามสมควรแต่เหตุผล เจ้าอาวาสมีความสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นให้ปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังผลรวมตามที่ปรากฏอยู่ในระดับ ปานกลาง

จากตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า มิติด้านการจัดการสังการหรือการอำนวยการ เจ้าอาวาสเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการทำให้งานสำเร็จ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.18 รองลงมา เจ้าอาวาสมีความสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นให้ปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.04 รองลงมา เจ้าอาวาสยอมรับฟังความคิดเห็นจากพระลูกวัดตามสมควรแต่เหตุผล มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 2.86

2.5 มิติด้านการประสานงาน

ตารางที่ 4.16 แสดงความคิดเห็นต่อมิติด้านการประสานงาน

	ข้อความ มิติด้านการประสานงาน	$\bar{x}$	S.D	ระดับความคิดเห็น
14.	วัดมีการประสานงานทั้งภายในและภายนอก องค์การ	3.58	.991	มาก
15.	วัดมีการประสานนโยบายการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง	3.52	1.05	มาก
16.	วัดมีการจัดระบบการสื่อสารภายในอย่างมีประสิทธิภาพ	3.44	1.09	มาก
	มิติด้านการประสานงาน รวม	3.51	.918	มาก

จากตารางที่ 4.16 แสดงผลการศึกษาในมิติด้านการประสานงาน พบว่า ค่าของ $\bar{x}$ เฉลี่ยรวมที่ 3.51 เมื่อนำไปเทียบกับเกณฑ์ปรากฏว่าอยู่ในระดับมาก (3.4-4.20) หมายถึงว่า วัดมีการประสานนโยบายการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง วัดมีการประสานงานทั้งภายในและภายนอก องค์การ วัดมีการจัดระบบ การสื่อสารภายในอย่างมีประสิทธิภาพ ดังผลรวมตามที่ปรากฏอยู่ในระดับมาก

จากตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า มิติด้านการประสานงาน วัดมีการประสานงานทั้งภายในและภายนอกองค์การ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.58 รองลงมา วัดมีการประสานนโยบายการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.52 รองลงมา วัดมีการจัดระบบ การสื่อสารภายในอย่างมีประสิทธิภาพมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.44

2.6 มิติด้านการรายงานผล

ตารางที่ 4.17 แสดงความคิดเห็นต่อมิติด้านการรายงานผล

	ข้อความ มิติด้านการรายงานผล	$\bar{x}$	S.D	ระดับความคิดเห็น
17.	วัดมีการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บริหารและคณะกรรมการทุกครั้งในการปฏิบัติงาน	3.58	1.05	มาก
18.	การรายงานก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงงานให้ดีขึ้น	3.54	1.11	มาก
19.	วัดมีการรายงานผลการปฏิบัติงานทุกๆ สัปดาห์	3.48	1.18	มาก
20.	การรายงานช่วยให้ผู้บังคับบัญชา (เจ้าอาวาส) ตัดสินใจได้ถูกต้องทันต่อเหตุการณ์	3.06	1.20	ปานกลาง
	มิติด้านการรายงานผล รวม	3.41	.951	มาก

จากตารางที่ 4.17 แสดงผลการศึกษาในมิติด้านการรายงานผล พบว่า ค่าของ $\bar{x}$ เฉลี่ยรวมที่ 3.41 เมื่อนำไปเทียบกับเกณฑ์ปรากฏว่าอยู่ในระดับมาก (3.41-4.20) หมายถึงว่า วัดมีการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บริหารและคณะกรรมการทุกครั้งในการปฏิบัติงาน วัดมีการรายงานผลการปฏิบัติงานทุกๆ สัปดาห์ การรายงานก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงงานให้ดีขึ้น การรายงานช่วยให้ผู้บังคับบัญชา (เจ้าอาวาส) ตัดสินใจได้ถูกต้องทันต่อเหตุการณ์ ดังผลรวมตามที่ปรากฏอยู่ในระดับมาก

จากตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า มิติด้านการรายงานผล วัดมีการรายงานผล การปฏิบัติงานต่อผู้บริหารและคณะกรรมการทุกครั้งในการปฏิบัติงาน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.58 รองลงมา การรายงานก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงงานให้ดีขึ้น มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.54 รองลงมา วัดมีการรายงานผลการปฏิบัติงานทุกๆ สัปดาห์ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.48 รองลงมา การรายงานช่วยให้ผู้บังคับบัญชา (เจ้าอาวาส) ตัดสินใจได้ถูกต้องทันต่อเหตุการณ์ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.06

2.7 มิติด้านการงบประมาณ

ตารางที่ 4.18 แสดงความคิดเห็นต่อมิติด้านการงบประมาณ

	ข้อความ มิติด้านการงบประมาณ	$\bar{x}$	S.D	ระดับความคิดเห็น
21.	วัดมีการจัดทำงบประมาณรายรับ-รายจ่าย เป็นประจำ	3.34	1.23	ปานกลาง
22.	งบประมาณมีอย่างพอเพียงในการบริหารของวัด	3.28	1.22	ปานกลาง
23.	การตรวจรับรอง งบประมาณประจำปีตามแผนการที่ได้จัดทำไว้ทุกประการ	3.26	1.15	ปานกลาง
24.	วัดมีการควบคุมดูแลการใช้จ่ายการเงินโดยรอบคอบและรัดกุม	3.18	1.30	ปานกลาง
	มิติด้านการงบประมาณ รวม	3.26	1.01	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.18 แสดงผลการศึกษาในมิติด้านการงบประมาณ พบว่า ค่าของ $\bar{x}$ เฉลี่ยรวมที่ 3.26 เมื่อนำไปเทียบกับเกณฑ์ปรากฏว่าอยู่ในระดับปานกลาง (2.61-3.40) หมายถึงว่า วัดมีการจัดทำงบประมาณรายรับ-รายจ่ายเป็นประจำ วัดมีการควบคุมดูแลการใช้จ่ายการเงินโดยรอบคอบและรัดกุม งบประมาณมีอย่างพอเพียงในการบริหารของวัด การตรวจรับรอง งบประมาณประจำปี ตามแผนการที่ได้จัดทำไว้ทุกประการ ดังผลรวมตามที่ปรากฏอยู่ในระดับปานกลาง

จากตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า มิติด้านการงบประมาณวัดมีการจัดทำงบประมาณรายรับ-รายจ่ายเป็นประจำ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.34 รองลงมา งบประมาณมีอย่างพอเพียงในการบริหารของวัด มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.28 รองลงมา การตรวจรับรอง งบประมาณประจำปีตามแผนการที่ได้จัดทำไว้ทุกประการ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.26 รองลงมา วัดมีการควบคุมดูแลการใช้จ่ายการเงินโดยรอบคอบและรัดกุม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.18

จากตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลในทุกมิติพบว่า มิติด้านการวางแผนและมิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคลมีระดับความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.58 รองลงมา มิติด้านการประสานงานมีระดับความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.51 รองลงมา มิติด้านการจัดองค์การมีระดับความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.46 รองลงมา มิติด้านการรายงานผลมีระดับความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.41 รองลงมา มิติด้านการงบประมาณมีระดับความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.26

รองลงมามิติด้านการสั่งการหรือการอำนวยการมีระดับความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.02

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะของพระภิกษุ สามเณรเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

1. ในด้านการบริหารงานภายในองค์การวัด อยากให้ผู้บริหารทุกๆ แผนกทุกฝ่ายมีความสามัคคีสมานฉันท์ในหมู่คณะได้ปรึกษาหารือกันหาทางออกที่ดีให้แก่กันลดความถือตัวความเห็นที่แตกต่างกันพ้องพ้องกันเอาไว้ข้อซึ่งกันและกันและในด้านการบริหารงานในบางส่วนก็ควรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมบ้างเพื่อหาเหตุผล (ข้อดีข้อเสีย) ที่จะมีโครงการใหม่ๆ เข้ามาถือว่าบุคคลทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมภายในองค์การและเป็นการให้เกียรติกัน โดยการให้โอกาสทุกแผนกทุกฝ่ายอาจมีผลกระทบในเรื่องการบริหารงานต่างๆ อย่างเช่นว่า การศึกษายังขาดงบประมาณหรืองบประมาณไม่เพียงพอผู้ที่มีส่วนในการบริหารควรที่จะหาวิธีแก้ไขในการประชุมเพื่อรับแรงหนุนมติให้งบประมาณในบางส่วนไปก่อนเพื่อความสะดวกและทันต่อเหตุการณ์และอยากให้ผู้บริหารได้สานต่อในเรื่องของทุนการศึกษาควรสนับสนุนการศึกษาอย่างจริงจัง

2. การจัดสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล การสร้างถาวรวัตถุควรจะหยุดชะงักก่อน (พักไว้ชั่วคราว) หรือถ้าจะสร้างก็ควรสร้างงานที่ยังสร้างไม่เสร็จ (เขื่อนกันแม่น้ำบางปะกงริมหน้าพระอุโบสถ) เพราะถ้าปล่อยไว้ก็ไม่เป็นประโยชน์และอาจเกิดอันตรายกับนักท่องเที่ยวได้ ส่วนการจะเริ่มดำเนินการใหม่ๆ ควรหยุดไว้ก่อนเพราะบางอย่างยังใช้การได้ดีอยู่ไม่ควรทำลายแล้วสร้างใหม่ เพราะเปลืองงบประมาณโดยไม่จำเป็นควรที่จะปรับปรุงแก้ไขในบางอย่างเช่น ทาสีใหม่ ซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ต่างๆ สามารถทำให้ดูเหมือนใหม่ได้เพราะยังไม่ชำรุดมากเท่าใด แต่ใจจริงแล้วอยากให้ผู้บริหารเหลียวแลเกี่ยวกับการก่อสร้างเขื่อนหน้าพระอุโบสถติดกับแม่น้ำบางปะกงที่ยังสร้างไม่เสร็จยังค้างอยู่ ถ้าผู้บริหารดำเนินการตรงนี้ต่อไปให้ลุล่วงเป็นผลสำเร็จได้ ถือว่าการพัฒนาวัดมีพลังมีความสามารถอย่างยิ่งใหญ่ คือเป้าหมายที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ (การคมนาคมทางเรือ) เข้ามาชมพระอุโบสถอันสวยงามที่สุดในโลกและส่งผลให้องค์การวัดมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของวัตถุมงคลต่างๆ ที่มีการเช่าบูชา แลกเปลี่ยนนั้น พระพุทธรูปบางองค์อาจมีการปลุกเสกหรือไม่ได้ปลุกเสก พุทธศาสนิกชนได้เช่าบูชาไปอาจได้องค์ที่ยังไม่ได้ปลุกเสกถือว่าทางวัดยังขาดการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องการให้บริการแก่พุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ดังนั้น ทางวัดควรให้ความสำคัญในเรื่องของการเช่าบูชา แลกเปลี่ยนวัตถุมงคลด้วย

3. การเผยแพร่ศาสนธรรม ภายในองค์การได้มีการเผยแพร่เป็นประจำปฏิบัติกันทุกวันอาทิตย์ วันพระและวันสำคัญต่างๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้ามาทำบุญ ฟังเทศน์ รับศีล ปฏิบัติธรรมทำให้จิตใจผ่องใสเป็นการเผยแผ่อย่างต่อเนื่องทำอยู่เป็นประจำแต่ในส่วนอื่นๆ อยากให้พระภิกษุ สามเณรบางรูปได้แสดงออก หรือเป็นการฝึกฝนหลักการเผยแพร่ศาสนธรรมเพื่อให้เกิดความกล้าหาญ ชำนาญการในการเผยแผ่ต่อสาธารณชนโดยการจัดตั้งเป็นทีมของพระธรรมวิทยากร ทั้งพระภิกษุ สามเณรตั้งอยู่รวมกันเพื่อให้เกิดความชัดเจนภายในองค์การและให้เป็นที่รู้จักแก่พุทธศาสนิกชนมากยิ่งขึ้น

4. อื่นๆ ผู้ให้ข้อมูลได้ระบุว่า วัดควรที่จะจัดสรรงบประมาณมอบทุนการศึกษาให้แก่ นักศึกษาที่เรียนเก่งและได้ช่วยกิจกรรมต่างๆ ภายในองค์การวัดทุกครั้งที่มีกิจกรรมภายในองค์การวัด เป็นต้น รวมทั้งสนับสนุนอย่างต่อเนื่องในส่วนของงบประมาณของการศึกษาทั้งในด้านพระปริยัติธรรมและฝ่ายปริยัติสามัญให้เพียงพอ หรือจัดสรรให้ครบทุกแผนกและทุกฝ่ายอื่นๆ ที่ยังขาดงบประมาณควรที่จะจัดสรรแบ่งปันให้เท่ากัน ในส่วนของอาหารกลางวันหรืออาหารเพลไม่พอฉันอยากให้เพิ่มอาหารมากกว่านี้และอยากให้ถวายน้ำปานะตอนเย็นด้วย อยากให้สนับสนุนทุนการศึกษาแผนกธรรมบาลีสำหรับพระภิกษุ สามเณรรูปใดสอบผ่านควรจัดทุนให้เหมือนเดิมไม่ควรลดหรือตัดทุนการศึกษาให้น้อยลง

4.2.2 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับอุบาสก อุบาสิกา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 คน แบ่งออกเป็นข้อมูลที่ทำการศึกษา 4 ประการ คือ ปัจจุบันท่านอยู่ในฐานะเป็น จบการศึกษาปริยัติสามัญชั้นสูงสุด จบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุด (กรณีไม่จบการศึกษาในข้อดังกล่าวนี้ ไม่ต้องตอบ) ได้เข้ามาอยู่อาศัยที่วัดตั้งแต่ ดังปรากฏในตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4.19 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (อุบาสิก อุบาสิกา)

ลักษณะ/สถานภาพ	จำนวน n= 50	ร้อยละ %
1. ปัจจุบันท่านอยู่ในฐานะเป็น		
1.1 อุบาสก (ชาย)	11	22
1.2 อุบาสิกา (หญิง)	38	77

2. จบการศึกษาปริญญิตามัธยมศึกษาชั้นสูงสุด

2.1 ประถม	23	46
2.2 มัธยมต้น	6	12
2.3 มัธยมปลายหรือเทียบเท่า	9	18
2.4 อนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	-	-
2.5 ปริญญาตรี	9	18
2.6 ปริญญาโท	-	-
2.7 ปริญญาเอก	1	2
2.8 กำลังศึกษาอยู่ระดับ	1	2

3. จบการศึกษาด้านวิชาชีพชั้นสูงสุด

(กรณีไม่จบการศึกษาในข้อดังกล่าวนี้ ไม่ต้องตอบ)

3.1 นักรรณชั้นตรี-เอก	43	87
3.2 เปรียญธรรม ประโยค 1-2	6	12
3.3 เปรียญธรรม 3 - 5 ประโยค	-	-
3.4 เปรียญธรรม 6 - 8 ประโยค	-	-
3.5 กำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรมประโยค...	-	-

4. ได้เข้ามาอยู่อาศัยที่วัดตั้งแต่

4.1 1-5 ปี	23	46
4.2 6-10 ปี	17	34
4.3 11-15 ปี	3	6
4.4 16-20 ปีขึ้นไป	2	4
4.5 อื่นๆ	4	8

จากตารางที่ 4.19 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในการศึกษาคั้งนี้เป็นอุบาสก (ชาย) จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 22 อุบาสิกา (หญิง) จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 77 ระดับการศึกษาปริญิตามัธยมศึกษาชั้นสูงสุดส่วนใหญ่จบในระดับประถมจำนวน 23 คนคิดเป็นร้อยละ 26 รองลงมาจบมัธยมปลายหรือเทียบเท่าและจบปริญญาตรีจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 18 รองลงมาจบมัธยมต้นจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 12 จบปริญญาเอกและกำลังศึกษาอยู่ระดับจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2 ส่วนจบอนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่าและปริญญาโทนั้น ไม่มี ระดับการศึกษาด้านวิชาชีพ

ธรรมชั้นสูงสุดส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นตรี-เอก จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 87 รองลงมาจบเปรียญธรรม ประโยค 1-2 จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 12 ในส่วนการจบเปรียญธรรม 3-5 ประโยค จบเปรียญธรรม 6-8 ประโยค และกำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรมประโยคนั้นไม่มี ได้เข้ามาอยู่อาศัยที่วัดส่วนใหญ่ตั้งแต่ 1-5 ปีจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 46 รองลงมาตั้งแต่ 6-10 ปีจำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 34 อื่นๆ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8 ตั้งแต่ 11-15 ปีจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 6 และตั้งแต่ 16-20 ปีขึ้นไปจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4

ดังนั้น อุบาสก (ชาย) อุบาสิกา (หญิง) ที่อยู่อาศัยในวัดโสธรวรารามวรวิหาร ส่วนใหญ่มาอยู่ในระยะเวลาตั้งแต่ 1-5 ปี จบการศึกษาในระดับประถมและจบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรม นักธรรมชั้นตรี-เอก เป็นผลนำไปสู่การพัฒนาในด้านศาสนศึกษา

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรม (อุบาสก อุบาสิกา)

2.1 มิติการทำบุญและปฏิบัติธรรม

ตารางที่ 4.20 แสดงความคิดเห็นต่อมิติการทำบุญและปฏิบัติธรรม

ข้อ	ข้อความ มิติการทำบุญและปฏิบัติธรรม	$\bar{x}$	S.D	ระดับความคิดเห็น
1.	ในหลักธรรมคำสอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างดีงาม	4.20	1.02	มาก
2.	วัดมีพระนักเผยแผ่ด้านศาสนธรรม พระธรรมคำสอนมาก และมีการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอด	4.14	.790	มาก
3.	การฟังธรรมแล้วนำมาปฏิบัติทำให้จิตใจได้รับความสุขและเกิดการ เลิก ลด ละ อบายมุขต่างๆ	4.04	.999	มาก
4.	วัดได้จัดสถานที่ ที่ทำบุญไว้อย่างเหมาะสมและสะดวกสบาย ในการเข้ามาทำบุญ	3.97	1.01	มาก
5.	พระนักเผยแผ่ได้สอนการปฏิบัติธรรมรักษาศีลและภาวนา ให้ถือปฏิบัติอยู่ตลอด	3.87	.949	มาก
6.	วัดได้จัดบริการด้านสถานที่ ที่จอดรถอย่างปลอดภัยมี พนักงานคอยให้บริการความสะดวก	3.81	1.01	มาก
7.	วัดมีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมีการเชิญชวน พุทธศาสนิกชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรม	3.81	1.01	มาก
8.	วัดไม่ได้กำหนดราคาในการทำบุญทุกอย่างตามกำลังศรัทธา	3.53	1.10	มาก
9.	วัดได้จัดเตรียมปัจจัย 4 อาหาร เครื่องใช้ เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ไว้อย่างพอเพียง	3.40	1.03	ปานกลาง

10.	วัดได้จัดโรงทาน บริการอาหาร น้ำดื่ม ไว้สำหรับบุคคลที่เข้ามาทำบุญอยู่เสมอ	3.34	1.18	ปานกลาง
	มิติด้านการการทำบุญและปฏิบัติธรรม รวม	3.81	.630	มาก

จากตารางที่ 4.20 แสดงผลการศึกษาในมิติการทำบุญและปฏิบัติธรรมพบว่า ค่าเฉลี่ย $\bar{x}$ รวมที่ 3.81 เมื่อนำไปเทียบกับเกณฑ์ปรากฏว่าอยู่ในระดับมาก (3.41-4.20) หมายถึงว่า ในหลักธรรมคำสั่งสอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างดีงาม วัดมีพระนักเผยแผ่ด้านศาสนธรรมพระธรรมคำสั่งสอนมากและมีการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอด การฟังธรรมแล้วนำมาปฏิบัติทำให้จิตใจได้รับความสุขและเกิดการ เลิก ลด ละ อบายมุขต่างๆ วัดได้จัดสถานที่ ที่ทำบุญไว้อย่างเหมาะสมและสะดวกสบายในการเข้ามาทำบุญ พระนักเผยแผ่ได้สอนการปฏิบัติธรรมรักษาศีลและภาวนาให้ถือปฏิบัติอยู่ตลอด วัดได้จัดบริการด้านสถานที่ ที่จอดรถอย่างปลอดภัยมีพนักงานคอยให้บริการความสะดวก วัดมีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรมวัดไม่ได้กำหนดราคาในการทำบุญทุกอย่างตามกำลังศรัทธา วัดได้จัดเตรียมปัจจัย 4 อาหาร เครื่องใช้ เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัยไว้อย่างพอเพียง วัดได้จัดโรงทานบริการอาหาร น้ำดื่ม ไว้สำหรับบุคคลที่เข้ามาทำบุญอยู่เสมอ ดังผลรวมตามที่ปรากฏอยู่ในระดับมาก

สรุป โดยภาพรวมที่ได้จากการศึกษาในมิติการทำบุญและปฏิบัติธรรมของอุบาสกอุบาสิกา พบว่า ค่าเฉลี่ย รวมที่ 3.81 อยู่ในระดับมาก

จากตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่ามิติการทำบุญและปฏิบัติธรรมในหลักธรรมคำสั่งสอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างดีงามมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.20 รองลงมาวัดมีพระนักเผยแผ่ด้านศาสนธรรม พระธรรมคำสั่งสอนมากและมีการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอดมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.14 รองลงมาการฟังธรรมแล้วนำมาปฏิบัติทำให้จิตใจได้รับความสุขและเกิดการ เลิก ลด ละ อบายมุขต่างๆ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.04 รองลงมาวัดได้จัดสถานที่ ที่ทำบุญไว้อย่างเหมาะสมและสะดวกสบายในการเข้ามาทำบุญมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.97 รองลงมาพระนักเผยแผ่ได้สอนการปฏิบัติธรรมรักษาศีลและภาวนาให้ถือปฏิบัติอยู่ตลอดมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.87 รองลงมาวัดได้จัดบริการด้านสถานที่ ที่จอดรถอย่างปลอดภัยมีพนักงานคอยให้บริการความสะดวกและวัดมีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชน เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.81 รองลงมาวัดไม่ได้กำหนดราคาในการทำบุญทุกอย่างตามกำลังศรัทธามีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.53 รองลงมาวัดได้จัดเตรียมปัจจัย 4 อาหาร เครื่องใช้ เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัยไว้อย่างพอเพียงมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.40 รองลงมาวัดได้จัดโรงทานบริการอาหาร น้ำดื่ม ไว้สำหรับบุคคลที่เข้ามาทำบุญอยู่เสมอมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.34

สรุป จากการศึกษาในมิติการทำบุญและปฏิบัติธรรมของอุบาสก อุบาสิกา ผู้วิจัยได้จัดเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย (4.20 ถึง 3.34) ที่ได้จัดไว้ในตารางและได้ขยายไว้ส่วนนี้เพื่อให้เป็นระเบียบและทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้นโดยรวมค่าเฉลี่ยทั้งหมดรวมที่ 3.81 อยู่ในระดับมาก

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะของอุบาสก อุบาสิกาเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

1. ในด้านการบริหารภายในองค์การวัด อยากให้ปรับด้านการบริหารให้เป็นธรรมชาติมากขึ้น ฝ่ายเป็นกลางแบบตรงไปตรงมาไม่มีอะไรแอบแฝงและการบริหารสมควรให้มีคณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายฆราวาสเท่าๆ กันโดยกำหนดสิทธิให้กับเจ้าอาวาสเป็นผู้ตัดสินใจชี้ขาดในที่ประชุม

2. การจัดสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล การสร้างถาวรวัตถุบางอย่างยังไม่จำเป็นเท่าใดนักเพราะมีพอใช้อยู่แล้วการสร้างถาวรวัตถุโดยรีบเร่งและไม่มีการลงประชามติการแสดงออกในความคิดเห็นต่างๆ โดยเอากลุ่มคนของตนเองเป็นใหญ่ก็ถือว่ายังไม่เป็นธรรมและโปร่งใสการจะจัดสร้างถาวรวัตถุนั้นทุกฝ่ายควรเห็นพร้อมด้วยกันถึงจะประสบความสำเร็จและเป็นผลในการปฏิบัติตามหน้าที่นั้นๆ ส่วนการจัดสร้างวัตถุมงคลนั้นไม่ควรที่จะจัดสร้างออกมาบ่อยเพราะในแต่ละรุ่นนั้นยังค้างสต็อกอยู่ แต่ถ้าจะออกควรเป็นบางครั้งบางคราวที่มีโอกาสที่สำคัญๆ

3. การเผยแผ่ศาสนาธรรม องค์การวัดมีการจัดพระนักศึกษามาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ห้องเรียนวัดโสธรฯ) ไปสอนในโรงเรียนต่างๆ แต่ละโรงเรียนได้มานิมนต์พระนักศึกษามาสอนให้ความรู้แก่นักเรียนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา รวมทั้งหน่วยงานอื่นๆ ที่ได้มานิมนต์พระนักศึกษามาให้ความรู้ในหลักธรรมคำสอนต่างๆ ถือว่าเป็นการดีที่พุทธศาสนิกชนให้ความสำคัญในเรื่อง ศีลธรรม จริยธรรม ตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นนิมิตหมายอันดีแล้วขออนุโมทนาด้วย

4. อื่นๆ ผู้ให้ข้อมูลได้ระบุว่า บริเวณรอบวัดควรจัดให้มีต้นไม้เยอะๆ ควรปลูกต้นไม้ที่เป็นร่มเป็นที่หลบแดดเพื่อที่จะได้นั่งเล่นพักผ่อนสำหรับบุคคลที่ได้เข้ามากราบไหว้สักการบูชาองค์หลวงพ่อพระพุทธรูปโสธรและเที่ยวชมภายในบริเวณวัด เพราะในช่วงที่อากาศร้อนหาต้นไม้ที่หลบ

แดดไม่มีเลยและควรจัดสถานที่เพิ่มเติมมีม้านั่งให้เพียงพอ ห้องน้ำและน้ำดื่มควรมีใช้ให้เพียงพอ สะดวกและสะอาด ส่วนถนนหนทางเข้า-ออกภายในวัดและบริเวณโรงเรียนควรมียามคอยดูแลให้ ความสะดวกและเป็นระเบียบด้วย สถานที่จอดรถ ควรตีเส้นแนวบอกให้ชัดเจนและถนนทางเข้าโรง เจที่จอดรถหลังโรงเจควรจัดให้ดีขึ้น จุดบอกตำแหน่งสถานที่และป้ายบอกทางหรือลูกศรชี้ควรทำ ให้ชัดเจน

4.2.3 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 รูป แบ่งออกเป็นข้อมูลที่ทำ การศึกษา 5 ประการ คือ ปัจจุบันท่านอยู่ในฐานะเป็นจบการศึกษาปริยัติสามัญชั้นสูงสุด จบ การศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุด (กรณีไม่จบการศึกษาในข้อดังกล่าวนี้ไม่ต้องตอบ) ท่านได้เข้ามา ทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัดในกรณีที่ท่านเป็นพนักงานท่านได้ทำงานเป็นพนักงานอยู่ที่วัด ดังปรากฏใน ตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4.21 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (พุทธศาสนิกชนทั่วไป)

ลักษณะ/สถานภาพ	จำนวน n= 50	ร้อยละ %
1. ปัจจุบันท่านอยู่ในฐานะเป็น		
1.1 พุทธศาสนิกชนทั่วไป	48	96
1.2 พุทธศาสนิกชนที่อยู่ในวัด (พนักงานต่างๆ)	2	4
2. จบการศึกษาปริยัติสามัญชั้นสูงสุด		
2.1 ประถม	15	30
2.2 มัธยมต้น	11	22
2.3 มัธยมปลายหรือเทียบเท่า	8	16
2.4 อนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	1	2
2.5 ปริญญาตรี	11	22
2.6 ปริญญาโท	2	4
2.7 ปริญญาเอก	-	-
2.8 กำลังศึกษาอยู่ระดับ	2	4
3. จบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุด (กรณีไม่จบการศึกษาในข้อดังกล่าวนี้ไม่ต้องตอบ)		

3.1 นักธรรมชั้นตรี-เอก	49	98
3.2 เปรียญธรรม ประโยค1-2	-	-
3.3 เปรียญธรรม 3 - 5 ประโยค	-	-
3.4 เปรียญธรรม 6 - 8 ประโยค	-	-
3.5 กำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรมประโยค...	1	2
4. ท่านได้เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัด		
4.1 ป่อยครั้ง	11	22
4.2 นานๆ มาครั้งหนึ่ง	24	48
4.3 น้อยครั้ง	4	8
4.4 มาครั้งแรก	11	22
4.5 อื่นๆ	-	-
5. ในกรณีที่เป็นพนักงานท่านได้ทำงาน		
เป็นพนักงานอยู่ที่วัดตั้งแต่		
5.1 1-5 ปี	15	30
5.2 6-10 ปี	1	2
5.3 11-15 ปี	1	2
5.4 16-20 ปี ขึ้นไป	4	8
5.5 อื่นๆ	29	58

จากตารางที่ 4.21 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในการศึกษาค้างนี้ เป็นพุทธศาสนิกชนทั่วไปจำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 96 พุทธศาสนิกชนที่อยู่ในวัด (พนักงานต่างๆ) จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4 ระดับการศึกษาปรีดีสามัญชั้นสูงสุดส่วนใหญ่จบในระดับประถมจำนวน 15 คนคิดเป็นร้อยละ 30 รองลงมาจบมัธยมต้นและจบปริญญาตรีจำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 12 รองลงมาจบมัธยมปลายหรือเทียบเท่าจำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 16 รองลงมาจบปริญญาโทและกำลังศึกษาอยู่ระดับจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4 รองลงมาจบอนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่าจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2 ส่วนจบปริญญาเอกนั้นไม่มี

ระดับการศึกษาฝ่ายปรีดีธรรมชั้นสูงสุด ส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นตรี-เอก จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 98 รองลงมากำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรมประโยคจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2 จบเปรียญธรรม ประโยค 1-2 จบเปรียญธรรม 3-5 ประโยค และจบเปรียญธรรม 6-8 ประโยค

นั้น ไม่มี ได้เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัดส่วนใหญ่นานๆ มาครั้งหนึ่งจำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 48 รองลงมาบ่อยครั้งและมาครั้งแรกจำนวน 11 คนคิดเป็นร้อยละ 22 รองลงมาน้อยครั้งจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8 ส่วนอื่นๆ นั้น ไม่มี

ในกรณีที่ เป็นพนักงานได้ทำงานเป็นพนักงานอยู่ที่วัด ตั้งแต่ 1-5 ปีจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 30 รองลงมาอื่นๆ จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 58 รองลงมาตั้งแต่ 16-20 ปีขึ้นไปจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8 รองลงมาตั้งแต่ 6-10 ปี และตั้งแต่ 11-15 ปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2 ดังนั้น พุทธศาสนิกชนทั่วไปและพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในวัด (พนักงานต่างๆ) ที่ได้เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมในวัดโสธรวรารามวรวิหาร

ส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนทั่วไป จบการศึกษาในระดับประถม มัธยมศึกษาและจบปริญญาตรีและจบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นธรรมชั้นตรี-เอก ได้เข้ามาทำบุญที่วัดโสธรฯ แห่งนี้ ส่วนใหญ่นานๆ มาครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นความศรัทธาในองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธร ถึงนานๆ มาครั้งหนึ่งแต่ก็มากด้วยความศรัทธา

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรม (พุทธศาสนิกชนทั่วไป)

2.1 มิติการทำบุญและปฏิบัติธรรม

ตารางที่ 4.22 แสดงความคิดเห็นต่อมิติการทำบุญและปฏิบัติธรรม

ข้อ	ข้อความ มิติการทำบุญและปฏิบัติธรรม	$\bar{x}$	S.D	ระดับความคิดเห็น
1.	ในหลักธรรมคำสอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างดีงาม	4.32	.890	มาก
2.	วัดได้จัดเตรียมเครื่อง สักการบูชาไว้ให้บูชาทำบุญอย่างพอเพียง	4.26	.803	มาก
3.	วัดมีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรม	4.26	.921	มาก
4.	วัดไม่ได้กำหนดราคาในการทำบุญ ทุกอย่างตามกำลังศรัทธา	4.22	.910	มาก
5.	การฟังธรรมแล้วนำมาปฏิบัติทำให้จิตใจได้รับความสุขและเกิดการ เลิก ลด ละ อบายมุขต่างๆ	4.22	.953	มาก
6.	พระนักเผยแผ่ได้สอนการปฏิบัติธรรมรักษาศีลและภาวนาให้ถือปฏิบัติอยู่ตลอด	4.18	.849	มาก
7.	ท่านมีความศรัทธาต่อวัดอุ้มงคลเหรียญ (พระพุทธรูปโสธรฯ) หรือรูปเหมือนเจ้าอาวาสและอื่นๆ	4.14	.926	มาก
8.	วัดได้จัดสถานที่ ที่ทำบุญไว้อย่างเหมาะสมและสะดวกสบาย	4.10	.814	มาก

	ในการเข้ามาทำบุญ			
9.	วัดมีพระนักเผยแผ่ด้านศาสนธรรม พระธรรมคำสั่งสอนมาก และมีการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอด	4.06	.934	มาก
10.	ท่านได้ปฏิบัติธรรมแล้วความคาดหวังที่จะประสบสุขในอนาคตนั้นมีอยู่ระดับ	4.00	.925	มาก
11.	วัดได้จัดโรงทานบริการอาหาร น้ำดื่มไว้สำหรับบุคคลที่เข้ามาทำบุญอยู่เสมอ	3.80	1.10	มาก
12.	ท่านได้ เข้า ชื่อ วัดอุมงคล เจริญ (พระพุทธรูป) และอื่นๆ ไว้บูชาตามความศรัทธา	3.58	1.19	มาก
13.	วัดได้จัดบริการด้านสถานที่ ที่จอดรถอย่างปลอดภัยมีพนักงานคอยให้บริการความสะดวก	3.56	1.10	มาก
14.	ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของวัดเสมอมา	3.10	1.31	ปานกลาง
	มิติด้านการการทำบุญและปฏิบัติธรรม รวม	3.98	.497	มาก

จากตารางที่ 4.22 แสดงผลการศึกษาในมิติการทำบุญและปฏิบัติธรรมพบว่า ค่าเฉลี่ย $\bar{x}$ รวมที่ 3.98 เมื่อนำไปเทียบกับเกณฑ์ปรากฏว่าอยู่ในระดับมาก (3.41-4.20) หมายถึงว่า ในหลักธรรมคำสั่งสอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างดีงามวัดได้จัดเตรียมเครื่องสักการบูชาไว้ให้ บูชาทำบุญอย่างพอเพียง วัดมีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรม วัดไม่ได้กำหนดราคาในการทำบุญทุกอย่างตามกำลังศรัทธา การฟังธรรมแล้วนำมาปฏิบัติทำให้จิตใจได้รับความสุขและเกิดการ เลิก ละ อด ยามขบต่างๆ พระนักเผยแผ่ได้สอนการปฏิบัติธรรม รักษาศีลและภาวนาให้ถือปฏิบัติอยู่ตลอด ท่านมีความศรัทธาต่อวัดอุมงคลเจริญ (พระพุทธรูป) หรือรูปเหมือนเจ้าอาวาสและอื่นๆ วัดได้จัดสถานที่ที่ทำบุญไว้อย่างเหมาะสมและสะดวกสบายในการเข้ามาทำบุญ วัดมีพระนักเผยแผ่ด้านศาสนธรรม พระธรรมคำสั่งสอนมากและมีการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอด ท่านได้ปฏิบัติธรรมแล้วความคาดหวังที่จะประสบสุขในอนาคตนั้นมีอยู่ระดับ วัดได้จัดโรงทานบริการอาหาร น้ำดื่ม ไว้สำหรับบุคคลที่เข้ามาทำบุญอยู่เสมอ ท่านได้ เข้า ชื่อ วัดอุมงคลเจริญ (พระพุทธรูป) และอื่นๆ ไว้บูชาตามความศรัทธา วัดได้จัดบริการด้านสถานที่ ที่จอดรถอย่างปลอดภัยมีพนักงานคอยให้บริการความสะดวก ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของวัดเสมอมา ดังผลรวมตามที่ปรากฏอยู่ในระดับมาก

สรุป โดยภาพรวมที่ได้จากการศึกษาในมิติการทำบุญและปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนทั่วไป พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.98 อยู่ในระดับมาก

จากตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า มิติการทำบุญและปฏิบัติธรรมในหลักธรรม คำสั่งสอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างดีงาม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.32 รองลงมาวัดได้จัดเตรียมเครื่องสักการบูชาไว้ให้บูชาทำบุญอย่างพอเพียงและวัด มีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.26 รองลงมาวัดไม่ได้กำหนดราคาในการทำบุญ ทุกอย่างตามกำลังศรัทธาและการพึงธรรมแล้วนำมาปฏิบัติทำให้จิตใจได้รับความสุขและเกิดการ เลิก ละ อบายมุขต่างๆ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.22 รองลงมาพระนักเผยแผ่ได้สอนการปฏิบัติธรรมรักษาศีลและภาวนาให้ถือปฏิบัติอยู่ตลอด มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.18 รองลงมาท่านมีความศรัทธาต่อวัดอุดมมงคลหริย์ (พระพุทธโสธรฯ) หรือรูปเหมือนเจ้าอาวาสและอื่นๆ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.14 รองลงมาวัดได้จัดสถานที่ ที่ทำบุญไว้อย่างเหมาะสมและสะดวกสบาย ในการเข้ามาทำบุญมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.10 รองลงมาวัดมีพระนักเผยแผ่ด้านศาสนธรรมพระธรรมคำสั่งสอนมากและมีการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอดมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.06 รองลงมาท่านได้ปฏิบัติธรรมแล้วความคาดหวังที่จะประสบสุขในอนาคตนั้น มีอยู่ระดับ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.00 รองลงมาวัดได้จัดโรงทานบริการอาหาร น้ำดื่มไว้สำหรับบุคคลที่เข้ามาทำบุญอยู่เสมอมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.80 รองลงมาท่านได้ เช่า ชื่อ วัดอุดมมงคลหริย์ (พระพุทธโสธรฯ) และอื่นๆ ไว้บูชาตามความศรัทธามีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.58 รองลงมาวัดได้จัดบริการด้านสถานที่ที่จอดรถอย่างปลอดภัยมีพนักงานคอยให้บริการความสะดวก มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.56 รองลงมาท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของวัดเสมอมา มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.10

สรุป จากการศึกษาในมิติการทำบุญและปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ผู้วิจัย ได้จัดเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย (4.32 ถึง 3.10) ที่ได้จัดไว้ในตารางและได้ขยายไว้ส่วนนี้ เพื่อให้เป็นระเบียบและทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น โดยรวมค่าเฉลี่ย ทั้งหมดรวมที่ 3.98 อยู่ในระดับมาก

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะของพุทธศาสนิกชนทั่วไปเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

1. ในด้านการบริหารภายในองค์การวัด อยากให้ผู้บริหารดูแลในเรื่องบุคลากรที่ทำงานภายในวัดทั้งใหม่และเก่าทั้งที่อยู่มานาน ควรจัดฝึกอบรมให้ปรับปรุงนิสัยพฤติกรรมที่หยาบคายในการคอยให้บริการแก่ผู้มีจิตศรัทธาที่เขาต้องการมาทำบุญกับองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูป เนื่องจาก

พนักงานบางคนที่มีปฏิบัติหน้าที่คอยให้บริการภายในวัด พุทธเจ้าไม่สุภาพ (เป็นผู้ชาย) ไม่ให้เกียรติกับคนต่างถิ่นไม่สำรวจมาจากผู้บริหารควรจัดฝึกอบรมนิสยพฤติกรรมบ้างเพื่อให้บรรยากาศภายในองค์การวัดดีขึ้นและเพื่อสนองความศรัทธาแก่ผู้มีจิตศรัทธาที่ได้เดินทางมาแต่ไกลได้เกิดการประทับใจกับกิจกรรมการปฏิบัติให้บริการที่มีทั้งกิริยา มารยาทและจิตใจอันดีงามเหมาะสมกับการอยู่ภายในวัดที่คอยให้บริการต้อนรับภายในองค์การวัดเพื่อให้ผู้มีความศรัทธาเกิดการสบายใจในการเข้ามาทำบุญในวัด

2. การจัดสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล ในด้านการสร้างถาวรวัตถุแล้วแต่ผู้บริหารจะจัดสร้างตามความประสงค์ของผู้บริหารว่าจะจัดการอย่างไร

ในส่วนของ “วัตถุมงคล” ในการให้บริการ เช่น บูชา แลกเปลี่ยนควรให้พนักงาน (เป็นผู้หญิง) จะดีกว่าเพราะมีความเป็นกันเองกับลูกค้าและยังพูดจาสื่อสารเชื่อถือ พุทธเจ้าดี ไพเราะให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุมงคลได้มากกว่าว่ามีที่ไปที่ไปอย่างไร สร้างรุ่นไหน ปีไหน เป็นต้น

3. การเผยแพร่ศาสนธรรม ควรมีการเผยแพร่ต้อนรับหน้าพระอุโบสถบ้าง คือมีการแนะนำหลักธรรมต่างๆ เพื่อเป็นการจูงใจให้ข้อคิดมีคติธรรมประจำใจต่างๆ ผাগไว้เป็นหลักตักเตือนใจไม่ให้ลุ่มหลงประมาทขาดสติในชีวิตปัจจุบันเป็นการมอบหลักธรรมนำไปประพฤติปฏิบัติตามเพื่อมอบให้แก่ผู้ที่เข้ามาทำบุญภายในวัดอย่างน้อยๆ ก็พุทธเจ้าเหมาะสมตามเหตุตามผลเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ที่เข้ามาทำบุญได้มีจิตใจเอิบอิ่มที่ได้รับรู้รับฟังในการเผยแพร่ศาสนธรรมต่างๆ

4. อื่นๆ ผู้ให้ข้อมูลได้ระบุว่า ดันไม้ภายในวัดไม่ค่อยมี วัดควรปลูกต้นไม้ให้เยอะๆ เพื่อเป็นที่หลบแดด แก่ผู้ที่เข้ามาทำบุญภายในวัด ในส่วนของโฆษกผู้ประกาศประชาสัมพันธ์ด้านหน้าพระอุโบสถ ที่กราบไหว้หลังเก้าบาทท่านพุทธเจ้า-คุณันไม่เพราะไม่สุภาพไม่ต้อนรับแขกผู้มีความศรัทธาที่ได้มาเยือนร่วมทำบุญภายในวัดที่มีความศรัทธาต้ององค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธร เพราะหลายท่านเดินทางมาจากต่างจังหวัดมาจากต่างถิ่นเมื่อได้ยินโฆษกผู้ประกาศประชาสัมพันธ์ต่างๆ แล้วได้ยินได้ฟังแล้วไม่สุภาพเหมือนมีอารมณ์มาจากที่อื่นแล้วมาประชาสัมพันธ์ ส่วนพนักงานควรจัดหาพนักงานให้มากกว่านี้และเหมาะสมกว่านี้ในเรื่องกิริยา มารยาท สถานที่จอดรถยังไม่พอ ห้องน้ำไม่มีน้ำและควรสะอาดกว่านี้ ส่วนอาหารร้านค้าขายของแพ่งแย่งลูกค้ากันและอาหารมีกลิ่นเหม็นตามร้านอาหารไม่น่าเดินไม่รักษาความสะอาด

บทที่ 5

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารจากยุคก่อตั้งสู่นาคต” ในการอภิปรายผลการวิจัย ผู้วิจัยจะอภิปรายผลไปตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยและจะอภิปรายผลการวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณตามลำดับ ดังนี้

ส่วนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

5.1 อภิปรายผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

5.1.1 อภิปรายผลจากการศึกษาการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน

วัดโสธรวรารามวรวิหาร ได้พัฒนาวัดโดยเริ่มจากการพัฒนานุเคราะห์ภายในวัดเป็นอันดับแรกซึ่งเป็นการฝึกอบรมทำให้มีความอดทน (ขันติ) รู้จักข้อวัตรปฏิบัติกิจของสงฆ์ซึ่งเป็นการพัฒนานุเคราะห์ของวัดให้มีศักยภาพมีความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็งมุ่งมั่น รวมถึงการมีวิสัยทัศน์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีอุดมการณ์ มีกฎระเบียบวินัยข้อวัตรปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาภายในองค์กรวัดในด้านต่างๆ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จได้

จากผลการวิจัยพบว่า บุคคลที่เข้ามาอยู่ร่วมกันภายในองค์กร(วัดโสธรฯ) ล้วนแล้วแต่มาจากต่างจังหวัดซึ่งมีฐานะที่แตกต่างกัน สถิติปัญหาการคิด การเข้าใจอาจไม่เหมือนกัน หรือไม่เท่าเทียมกันสิ่งเหล่านี้ที่จะต้องปรับเปลี่ยนในบางสิ่ง บางอย่างเพื่อให้ไปในทิศทางเดียวกันและให้เกิดความเห็นพร้อมด้วยกัน ซึ่งองค์กรวัดได้จัดการเรียนการสอนภายในองค์กรที่มีชื่อว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม ซึ่งได้เปิดการเรียนการสอนทั้งฝ่ายปริยัติสามัญ (ม.ต้น-ม.ปลาย) และฝ่ายปริยัติธรรม นักรธรรมชั้นตรี-เอกและแผนกธรรมบาลี ซึ่งทางองค์กรวัดโสธรฯได้จัดการศึกษามาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2488 ยุคของพระราชเขมากร (ก่อ เขมทสุลี บุญจันทร์ ป.ช.7) เจ้าอาวาสรูปที่ 8 ซึ่งท่านได้ให้ความสำคัญในด้านการศึกษามากมีความเจริญและเป็นรากฐานมาจนถึงปัจจุบันและยังเป็นที่รู้จักในด้านการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี (เปรียญธรรมประโยค) ในภาคตะวันออกทั้งจังหวัดใกล้และไกลได้รู้จักมายาวนาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับสมมุติฐานการวิจัยว่า วัดโสธรวรารามวรวิหาร มีการพัฒนาวัดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันใน 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุ

และวัดมณฑล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม มีการพัฒนาอย่างเกื้อหนุนกันโดยอาศัยการบริหารในประเด็นต่างๆ ของแต่ละด้านเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป เริ่มแรกในด้านการศึกษาในยุคของพระราชเชมมาร (ก่อน พ.ศ. 2475) ในรัชสมัยของเจ้าอาวาสรูปที่ 8 นั้นได้ส่งเสริมในด้านการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมทำให้มีชื่อเสียงมาสู่สำนักเรียนมีนักศึกษาสอบภาษาบาลีได้เป็นเยี่ยมในภาค 2 ต่อมาในปี พ.ศ. 2507-2540 เป็นการปกครองของเจ้าอาวาสรูปที่ 10 คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (จิตฺตฺ ญาณฺ ค. เขมฺม กุลละวณิช) ได้พัฒนาวัดโสธรฯ และอื่นๆ มากมายทั้งช่วยเหลือทางด้านการศึกษาพระภิกษุ สามเณรได้จัดสร้างโรงเรียนแก่นุกูลบุตรกุลธิดาและงานสาธารณกุศลมากมายนับไม่ถ้วน สอดคล้องกับเจ้าอาวาสรูปที่ 8 และต่อมาในปี พ.ศ. 2540-2547 เป็นการปกครองของเจ้าอาวาสรูปที่ 11 คือ พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนทโร ทองบุรณะ ป.ธ. 4) ได้ส่งเสริมการศึกษาทั้งฝ่ายปริยัติสามัญและฝ่ายปริยัติธรรมมาอย่างต่อเนื่องการศึกษาได้เจริญรุ่งเรืองและพัฒนาโดยตลอดแต่ละปีมีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้นทุกปีสอดคล้องกับเจ้าอาวาสรูปที่ 8 และรูปที่ 10

ส่วนการพัฒนาในด้านการสร้างถาวรวัตถุจะเห็นได้จากเจ้าอาวาสรูปที่ 4 และรูปที่ 5 ที่มีการสร้างพระอุโบสถในยุคหนึ่งซึ่งได้คิดริเริ่มการก่อสร้างขึ้นและต่อมาในยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 8 ได้มีการก่อสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่เช่นกันหลังเก่าทรุดโทรม ต่อมาในยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 10 ได้เริ่มก่อสร้างถาวรวัตถุทั้งพระอุโบสถ (ปัจจุบันเสร็จสิ้นแล้ว) และอาคารโรงเรียนวัดโสธรวรารามฝ่ายปริยัติสามัญ (ม.3-ม.6) ต่อมาในยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 11 ได้สร้างถาวรวัตถุอาคารสถานที่ต่างๆ กุฏิที่พักของพระภิกษุ สามเณร เป็นต้น ต่อมาในยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 13 อยู่ระหว่างการดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียนโรงเรียนพุทธโสธร จำนวน 2 หลัง 72 ห้องเรียน

ในด้านการสร้างวัดมณฑลได้แบ่งยุคแต่ละยุคของเจ้าอาวาสที่มีความเชื่อมต่อระหว่างกันของแต่ละยุคซึ่งได้สนับสนุนและจัดสร้างวัดมณฑลขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2405-2547 แบ่งออกเป็น 5 ยุค ซึ่ง (ดังที่กล่าวถึงแล้วในบทที่ 4 หน้า 107-109) ส่วนยุคที่ 6 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548-2554 ปัจจุบัน ยังไม่มีการจัดสร้างขึ้นซึ่งหมายความว่า ตั้งแต่ยุคที่ 1 ถึง ยุคที่ 5 คือ เจ้าอาวาสรูปที่ 1 ถึง รูปที่ 11 มีความสอดคล้องกันมาโดยตลอด ส่วนยุคที่ 6 ไม่สอดคล้องกับยุคที่ 1-5 เพราะอยู่ในการปกครองของเจ้าอาวาสรูปใหม่ยังไม่มีการจัดสร้างขึ้น

ส่วนการเผยแผ่ศาสนาธรรมทุกยุคทุกสมัยของเจ้าอาวาสที่ได้ปกครองวัดโสธรฯ มาหลายรูปแล้วก็ยังคงมีการเผยแผ่ศาสนาธรรมในด้านต่างๆ ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติสืบต่อกันมาจวบจนถึงปัจจุบัน ในแต่ละรูปอาจมีการเผยแผ่ที่แตกต่างกันซึ่งมีวิธีทางเทคนิค หรือประสบการณ์ หรือกลยุทธ์ต่างๆ ที่จะนำมาเผยแผ่ให้กับพุทธศาสนิกชนได้เรียนรู้และประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์ ดังนี้ ภายหลังจากที่พระพุทธรองค์ได้ตรัสรู้และตัดสินพระ

หุทัยแน่วแน่ที่จะเผยแผ่ข้อธรรมนำชีวิตแก่ปวงชนซึ่งพระพุทธองค์ได้วางแผนยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการและการดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่ศาสนา ดังนี้ 1) แผนยุทธศาสตร์เชิงรุก 2) แผนยุทธศาสตร์เชิงรับ 3) แผนยุทธศาสตร์สมานฉันท์และพระพุทธองค์ทรงมีข้อธรรมที่สามารถปรับใช้ได้ทุกโอกาส ถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ อย่างเช่น พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา, กรุณา, มุทิตา, อุเบกขา, และสัปปริสธรรม 7 คือ ธัมมัญญตา, อตถัญญตา, อตตัญญตา, มัตตัญญตา, กาลัญญตา, ปริสัจญตา, ปุคคลปโรปรัญญตา, (ดังที่กล่าวถึงแล้วในบทที่ 2 หน้า 50-51) ธรรมเหล่านี้เมื่อนำเอามาประพฤติปฏิบัติตามแล้วย่อมที่จะก่อให้เกิดความสงบสุขภายในองค์การ (ทั้งผู้ให้และผู้รับ) เมื่อองค์การใดเกิดการสงบสุขแล้วบ่งบอกถึงความดีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันในหมู่คณะ ผลที่ตามมาคือ การพัฒนาภายในองค์การ ซึ่งทำให้มีความก้าวหน้าและเจริญขึ้นเรื่อยๆ เป็นหลักการที่มีประโยชน์อย่างมากที่จะนำมาใช้ในองค์การต่างๆ หรือหน่วยงานอื่นๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนายิ่งขึ้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชำเลียง วุฒิจันทร์ (2524 อ้างในบุญศรี พานะจิตต์และศรีนวล ลักกิตโร, 2545:27) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ พบว่า กิจกรรมที่พระภิกษุสงฆ์และวัดได้ดำเนินเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมไทย แบ่งได้เป็น 6 ประการ คือ 1. การรักษาความเรียบร้อยดีงาม 2. การศาสนศึกษา 3. การศึกษาสงเคราะห์ 4. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5. การสาธารณูปการ 6. การสาธารณสงเคราะห์ (ดังที่กล่าวถึงแล้วในบทที่ 2 หน้า 63-64)

5.1.2 อภิปรายผลจากการศึกษาการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึงปัจจุบัน

วัดโสธรวรารามวรวิหาร เป็นวัดที่ชาวแปดริ้วถือว่าเป็น “มงคลคู่แปดริ้ว” เป็นสถานที่ประดิษฐานหลวงพ่อพระพุทธโสธร อันเป็นที่เคารพสักการบูชาและยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวแปดริ้วมาเนิ่นนานทำให้มีความผูกพันอย่างแน่นเหนียวกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชาวแปดริ้ว เป็นเหตุให้ได้รับสมญานามว่า “เมืองธรรมะ” และ “พระศักดิ์สิทธิ์” ดังที่มีปรากฏเป็นคำขวัญของจังหวัด ฉะเชิงเทราว่า “เมืองธรรมะ พระศักดิ์สิทธิ์ ชิดเมืองหลวง มะม่วงหวาน ข้าวสารขาว มะพร้าวหอม” วัดโสธรวรารามวรวิหาร จากอดีตที่ผ่านมาการบริหารงานของเจ้าอาวาสเป็นผู้บังคับบัญชาสั่งการภายในวัดที่ได้ปกครองดูแลรักษาวัด มาอย่างต่อเนื่องในแต่ละยุคแต่ละสมัยของการปกครองแต่ละเจ้าอาวาส

จากผลการวิจัยพบว่า ในการปกครองแต่ละยุคแต่ละสมัยนั้น เจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารสั่งการมาตามลำดับชั้น (ผู้บริหารลงมาสู่ผู้ปฏิบัติตามการสั่งการ) ซึ่งเจ้าอาวาสมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบดูแลภายในวัดเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่คณะของบุคคลที่มาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก ดังนั้นต้องมีการสั่งการให้ปฏิบัติตามทำตามกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ เพื่อให้เกิดความสามัคคี

มีความเห็นที่เหมือนกันและให้เข้าไปในแนวทางเดียวกันในทางที่ถูกต้อง (ความเห็นชอบ) สำหรับในปัจจุบันการสั่งการของเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน (รูปที่ 13) ยังไม่มีน้ำหนักเท่าไหร่นักเพราะอยู่ในช่วงที่กำลังเชื่อมต่อกันระหว่างเจ้าอาวาสกับพระลูกวัดในอดีตที่มีการคัดค้านในเรื่องการแต่งตั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่ (ปีพ.ศ.2552) มีทั้งผู้ให้ความสนับสนุนและผู้คัดค้านจึงเกิดการไม่เข้าใจกันเกิดขึ้นมีความขัดแย้งภายในกลุ่มซึ่งทำให้ช่วงระยะเวลานี้การสั่งการยังไม่สนิทใจมากเท่าใดนักจึงปล่อยให้เวลาผ่านไปชั่วคราวก่อนเพื่อที่ทั้ง 2 ฝ่ายกำลังปรับตัวปรับใจยอมรับกับบางสิ่งบางอย่างแล้วหันหน้าเข้าหากันปรึกษาหารือกันพร้อมที่จะให้อภัยซึ่งกันและกันกลับมาสร้างองค์การวัดให้เจริญก้าวหน้าต่อไป แต่ด้วยอำนาจการสั่งการของเจ้าอาวาสที่มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านนี้ต้องสั่งการเพื่อให้งานทุกแผนกได้ขับเคลื่อนต่อไปได้ มีความสอดคล้องกับสมมุติฐานการวิจัยว่า การบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร โดยทั่วไปมีโครงสร้างการบริหารงานของแต่ละแผนกภายในองค์การเน้นตามลำดับชั้นของการสั่งการตั้งแต่เจ้าอาวาสลงมาถึงไวยาวัจกร ซึ่งทางวัดโสธรฯ มีการบริหารสั่งการภายในองค์การทั้งพระภิกษุและฆราวาสเพื่อความเป็นไปแห่งความสงบสุข ในการบริหารภายในองค์การส่งผลให้เกิดการริเริ่มการก่อสร้างถาวรวัตถุ บูรณซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ภายในองค์การมาโดยลำดับ

ตามที่ได้มีการบันทึกไว้ในประวัติของวัดโสธรฯ เริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ. 2416 พระยาวิเศษฤๅไชย (ช้าง) เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา สร้างพระอุโบสถวัดโสธร มีหลักฐานว่า น่าจะเป็นหลังแรก เมื่อปีพ.ศ. 2456 พลตรีพระยาสุรนาถเสนีย์ ผู้บัญชาการทหาร (ผ.บ.พล 9 ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในค่ายศรีโสธรปัจจุบัน) กับท่านสมภาร เกิด หรือพระอาจารย์ เกิด เจ้าอาวาสวัดโสธร ได้ดำเนินการรื้อโบสถ์หลังเก่าแล้วสร้างขึ้นใหม่สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการบริหารของ (Luther Gulick, POSDCORB ลูเทอร์ กุลลิค:1937) ว่า การบริหารจะถือว่าเป็นแบบวิทยาศาสตร์ได้นั้นจะต้องประกอบด้วยการทำงานตามขั้นตอนซึ่งมีอยู่ 7 ประการ มีการวางแผน การจัดองค์การ การจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล การสั่งการหรือการอำนวยการ การประสานงาน การรายงานผล การงบประมาณ เมื่อนำมาปรับใช้หรือเปรียบเทียบกับภายในองค์การวัดแล้ว จะเห็นได้จากเจ้าอาวาสรูปที่ 4 รูปที่ 5 และรูปอื่นๆ ที่ได้มีการวางแผนไว้สำหรับอนาคตเช่นเดียวกัน ซึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2467 ได้สร้างโรงเรียนวัดโสธรอยู่ติดกับแม่น้ำบางปะกง (บริเวณร้านค้าหน้าพระอุโบสถในปัจจุบัน) ปีพ.ศ.2496 คณะกรรมการทั้งฝ่ายวัดและราชการดำเนินการจัดสร้างอุโบสถขึ้นใหม่ ปีพ.ศ.2499 สร้างสำนักวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม (ปัจจุบันเป็นที่พำนักแม่ชี) ปี พ.ศ. 2500 ฝังลูกนิมิต ผูกพัทธสีมาพระอุโบสถวัดโสธร ปีพ.ศ. 2526 สร้างอาคาร 3 ชั้น ทรงไทย ใช้เป็นอาคารพิพิธภัณฑสถานและโรงอาหารของโรงเรียนพุทธโสธร กว้าง 20 เมตร ยาว 70 เมตร ปี พ.ศ. 2530 ดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ ถวายหลวงพ่อพระพุทธโสธร ตามพระราชกระแสรับสั่งขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยาว 123.5 เมตร กว้าง 44.5 เมตร เป็นเงินประมาณ 1,900 ล้านบาท

ปี พ.ศ. 2537 สร้างอาคาร 3 ชั้น ทรงไทย ใช้เป็นอาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม กว้าง 35 เมตร ยาว 75 เมตร ปี พ.ศ.2540 บูรณะซ่อมแซม ฌาปนสถาน โดยการทาสีตัวอาคารใหม่ ติดกระจกสี ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักปิดทอง ซ่อมหน้าบันทาสีกระเบื้องมุงหลังคา รวมทั้งบูรณะซ่อมแซมแนวรั้วกำแพงโดยรอบ ทั้งภายในและภายนอก, ปรับปรุง ต่อเติมกุฏิเจ้าคณะ 6 คณะ และกุฏิสงฆ์ 3 หลัง แต่ละหลัง เป็นกุฏิทรงไทย 2 ชั้น กว้าง 10 เมตร ยาว 45 เมตร หลังละ 36 ห้อง โดยการเปลี่ยนหลังคามุงกระเบื้องใหม่ทาสีใหม่ ลงรักปิดทองซ่อมหน้าบัน ติดกระจกสี ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ต่อเติมห้องน้ำ ห้องส้วม เปลี่ยนสายไฟฟ้าภายในตัวอาคารใหม่ ขัดพื้นและอื่นๆ, จัดซื้อที่ดินบริเวณริมแม่น้ำบางปะกง ติดกับที่ดินของวัด จำนวน 7 ไร่ เพื่อปรับปรุงขยายพื้นที่วัด พัฒนาให้เป็นสวนร่มรื่นเป็นรมณีสถานและขยายเขื่อนชายแม่น้ำบางปะกง, ปี พ.ศ. 2553 - 2554 อยู่ระหว่างการดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียนโรงเรียนพุทธโสธร จำนวน 2 หลัง 72 ห้องเรียน เพื่อทดเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 84 พรรษา (พ.ศ. 2554) มูลค่าประมาณ 95,000,000 บาท

ความสอดคล้องและความต่อเนื่องของเจ้าอาวาสวัดโสธรฯ ที่ได้ปกครองบริหารงานภายในองค์การวัด จะมีความสัมพันธ์กันช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2456-2467 คือพระอาจารย์ เกิด เจ้าอาวาสรูปที่ 4 และพระอาจารย์ หลิน เจ้าอาวาสรูปที่ 5 ได้บริหารงานภายในองค์การ (วัดโสธรฯ) ส่งผลให้เกิดการสร้างถาวรวัตถุ คือ ในสมัยการปกครองวัดโสธรฯ เจ้าอาวาสรูปที่ 4 พระอาจารย์ เกิด ได้มีการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ขึ้น ในสมัยของพระอาจารย์ หลิน เจ้าอาวาสรูปที่ 5 ได้มีการก่อสร้างโรงเรียนวัดโสธร อยู่ติดกับแม่น้ำบางปะกง (บริเวณร้านค้าหน้าพระอุโบสถในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นการสร้างถาวรวัตถุภายในองค์การที่เจ้าอาวาสทั้ง 2 รูป ได้ริเริ่มสร้างถาวรวัตถุและวางแผนเอาไว้ ในการสร้างถาวรวัตถุ ไม่ต่อเนื่อง (หยุดชะงัก) ช่วงปี พ.ศ. 2468-2495 ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 6 คือพระครูอุดมสมรคุณ (กิมฮุ้น สุริยะจันทร์) และเจ้าอาวาสรูปที่ 7 พระธรรมธร กาด รูปุฬโธ (รักษาการเจ้าอาวาส) เพราะท่านอยู่ได้ไม่นาน (ลาสิกขา) ในยุคของ พระราชเขมากร (ก่อ เขมทสุติ บุญจันทร์ ป.บ.7) เจ้าอาวาสรูปที่ 8 ช่วงปี พ.ศ. 2496 คณะกรรมการทั้งฝ่ายวัด และราชการดำเนินการจัดสร้างอุโบสถขึ้นใหม่ ปีพ.ศ. 2499 สร้างสำนักวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม (ปัจจุบันเป็นที่พำนักแม่ชี) ปี พ.ศ. 2500 ฝังลูกนิมิตผูกพัทธสีมาพระอุโบสถ วัดโสธร ซึ่งยุคนี้มีความสอดคล้องกับยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 4 และ รูปที่ 5 ที่มีการบริหารภายในองค์การส่งผลให้มีการสร้างถาวรวัตถุเกิดขึ้น ยุคของ สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถระ) (รักษาการเจ้าอาวาส) รูปที่ 9 ช่วงปี พ.ศ. 2506-2507 มีความสอดคล้องกับสมัยของเจ้าอาวาสรูปที่ 6 และรูปที่ 7 ซึ่งเป็นระยะเวลาอันสั้น

ยุคของ พระพรหมคุณาภรณ์ (จิปุณฺโณ ค. เจียม กุลละวณิชย์) เจ้าอาวาสรูปที่ 10 ปกครองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507-2540 ช่วงปีพ.ศ. 2526 สร้างอาคาร 3 ชั้น ทรงไทย ใช้เป็นอาคาร พิพิธภัณฑสถาน หอสมุด และโรงอาหารของโรงเรียนพุทธโสธร กว้าง 20 เมตร ยาว 70 เมตร ปี พ.ศ. 2530 ดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ ถวายหลวงพ่อบุญมาศตามพระราชกระแส รับสั่งขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยาว 123.5 เมตร กว้าง 44.5 เมตร เป็นเงินประมาณ 1,900 ล้านบาท ปี พ.ศ. 2537 สร้างอาคาร 3 ชั้น ทรงไทย ใช้เป็นอาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดโสธรวราราม กว้าง 35 เมตร ยาว 75 เมตร ถือว่ายุคนี้เป็นยุคที่โดดเด่นที่สุด เพราะมีการบริหารที่ มุ่งเน้นการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ที่มีราคาสูงมากและให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งมีความ สอดคล้องกับยุคของพระราชเชมามา (ก่อ เขมทสุลี บุญจันทร์ ป.ธ.7) เจ้าอาวาสรูปที่ 8 เจ้าอาวาสรูปที่ 4 และเจ้าอาวาสรูปที่ 5 ที่มีการสร้างถาวรวัตถุ ต่อมายุคของ พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนทโร ทองบุรณะ ป.ธ. 4) เจ้าอาวาสรูปที่ 11 ช่วงปีพ.ศ. 2540-2547 สืบเนื่องจากการสร้างพระอุโบสถหลัง ใหม่ที่มีราคาสูงมากและได้บริหารในหลายด้านเหมือนกับเจ้าอาวาสรูปก่อนๆ ได้บริหารงานภายใน องค์การสืบมาจนหมดวาระซึ่งมีความสอดคล้องกับเจ้าอาวาสรูปที่ 10 ยุคของ พระธรรมสิทธิเวที (เจ้าคุณเสนาะ) (รักษาการเจ้าอาวาส) รูปที่ 12 ช่วงปี พ.ศ. 2547-2552 ไม่ต่อเนื่องในการสร้าง ถาวรวัตถุ (อยู่ในช่วงรักษาการ) มีความสอดคล้องกับยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 6 รูปที่ 7 และรูปที่ 9

ยุคของ พระราชมงคลรังษี วิ. (ประยงค์ ปิยวณฺโณ) เจ้าอาวาสรูปที่ 13 ช่วงปี พ.ศ. 2552-2554 ในปัจจุบัน ปี พ.ศ. 2553 - 2554 อยู่ระหว่างการดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียนโรงเรียน พุทธโสธร จำนวน 2 หลัง 72 ห้องเรียน เพื่อทดแทนถาวรวัตถุถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอด ุลยเดช เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 84 พรรษา (พ.ศ.2554) มูลค่าประมาณ 95,000,000 บาท ยุคนี้มีการเริ่มสร้างถาวรวัตถุขึ้นในปัจจุบันกำลังสร้างอยู่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ เจ้าอาวาสรูปที่ 4 รูปที่ 5 รูปที่ 8 รูปที่ 10 และรูปที่ 11 เป็นการบริหารที่มุ่งเน้นในการสร้างถาวรวัตถุ เพื่อให้ความสะดวกสบายแก่บุคคลที่จะเข้าไปทำบุญปฏิบัติธรรม และเป็นสถานที่ของการศึกษา ต่างๆ ภายในองค์การ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ กองแผนงาน กรมการศาสนา (2540 อ่าง ใน บุญศรี พานะจิตต์และศรีนวล ลักกิตโร, 2545:30) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้า อาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน แบ่งเป็น 2 ปัจจัย คือปัจจัยหลักประกอบด้วย ความสามารถพิเศษหรือคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่น ความมี มนุษย์สัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนในพระธรรมวินัยและกระบวนการบริหารและการ ทำงานอย่างเป็นระบบ อาทิการจัดองค์การ การบริหารบุคลากร การติดตามงาน การบริหารการเงิน เป็นต้น และปัจจัยเสริม คือ ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่สภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้งบรรยากาศในวัด

และการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่น เป็นโบราณสถานมีวัตถุโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรมและอื่นๆ ดังเช่น วัดโสธรวรารามวรวิหาร มีการจัดสร้างพระพุทธรูปและพระเครื่อง(วัตถุมงคล) ของหลวงพ่พระพุทธรูปโสธร ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ยุค ที่มีเจ้าอาวาสให้การสนับสนุนจัดสร้างขึ้นมา มีความสอดคล้องกันเรื่อยมาในแต่ละยุค คือยุคที่ 1 พ.ศ. 2405-2458 ยุคนี้มีเจ้าอาวาสปกครองวัด 4 รูป คือ พระอาจารย์อ้น พระอาจารย์จู้ พระอาจารย์ปาน และพระอาจารย์เกิด หลักฐานพระพุทธรูปในยุคนี้ที่มี คือ พระพุทธรูปโสธรจำลองและแกะสลักด้วยไม้ แต่ทางวัดไม่ได้สร้างวัตถุมงคลให้เช่า

ดังนั้น หลักฐานเกี่ยวกับพระพุทธรูปจึงเลื่อนลงและไม่สมบูรณ์นัก ยุคที่ 2 พ.ศ. 2458-2488 ยุคนี้มีเจ้าอาวาสปกครองวัด 3 รูป คือ พระอาจารย์หลิน พระอาจารย์กาด และพระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น) ยุคนี้มีเหรียญที่สำคัญเกิดขึ้น คือ เหรียญหลวงพ่พระพุทธรูปโสธร รุ่น 2460 มีทั้งเหรียญรูปอาร์มและรูปใบเสมาทั้งเนื้อเงินและเนื้อทองแดงซึ่งปัจจุบันเป็นที่ใฝ่หากันมาก มีราคาสูงยิ่ง หลังจากนั้นก็คือ เหรียญรุ่น 2462 ซึ่งได้รับความนิยมมากเช่นกันในปี พ.ศ.2473 ทางวัดได้จัดทำพระพุทธรูปจำลองหลวงพ่พระพุทธรูปโสธรปั๊มจากแผ่นโลหะทองเหลืองเป็นครั้งแรก ปัจจุบันเรียกพระพุทธรูปบูชาชนิดนี้ว่า “แผ่นปั๊ม” ยุคที่ 3 พ.ศ. 2488-2507 ยุคนี้จัดเป็นยุคสำคัญอย่างยิ่งของพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องหลวงพ่พระพุทธรูปโสธรจำลอง มีเจ้าอาวาสปกครองวัด 2 รูป คือ พระมหาก่อ เขมทสุสีและสมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณฺณสิริ) วัตถุมงคลรุ่นแรกสุดที่พระอาจารย์มหาก่อ เขมทสุสี ได้สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2488 คือเหรียญรูปไข่ ส่วนรุ่นที่สำคัญสุด คือรุ่น 2497 มีทั้งพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องเป็นที่นิยมสูงสุดทุกรูปแบบและมีราคาสูงมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเครื่อง 2 หน้า และพระพุทธรูปบูชาทำด้วยเนื้อโลหะเป็นแผ่นปั๊มซึ่งต่อมาเรียกว่า “แผ่นปั๊มบูชา”

ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 ทางวัดก็ได้สร้างพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องเหรียญรูปอาร์มลงยา ปี พ.ศ. 2500 เป็นปีที่การจัดสร้างพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องที่โด่งดังมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พระกริ่ง” ซึ่งปัจจุบันเรียกกันติดปากว่า “พระกริ่ง 2500” ได้รับความนิยมสูงสุดและถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาก มีราคาเช่าบูชาสูงมากเช่นเดียวกัน หลังปี พ.ศ. 2500 แล้ว มีการสร้างพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องอีกหลายรุ่น จนกระทั่งท่านพระอาจารย์มหาก่อ เขมทสุสี มรณภาพลง เมื่อปี พ.ศ. 2506 พระเครื่องในยุคของท่านพระอาจารย์มหาก่อ เขมทสุสี ได้รับความนิยมสูงสุดเช่นเดียวกัน ในปัจจุบันนี้หาได้ยากมากโดยเฉพาะพระพุทธรูปบูชา ปี พ.ศ.2506 นั้น มีพระพุทธรูปลักษณะงดงามยิ่งนัก ยุคที่ 4 พ.ศ.2507-2540 เจ้าอาวาสวัดตั้งแต่ ปี พ.ศ.2507-2540 คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (จิตฺตฺพลฺ โยธ. เจริญ กุลละวณิช) ได้จัดสร้างพระพุทธรูปบูชาและพระเครื่องหลายรุ่น แต่รุ่นที่เป็นที่นิยมและสำคัญที่สุดดูเหมือนจะเป็นรุ่นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระอุโบสถ หรือการบูรณะวัดทั้งรุ่น 2497 รุ่น 2500 และรุ่น 2506 ปัจจุบันการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่เป็นประวัติศาสตร์ครั้งสำคัญยิ่งของวัดโสธร วงการพระเครื่องกำลังนิยมสะสมพระพุทธรูปบูชาพระเครื่อง ทั้งเนื้อโลหะและเนื้อ

กระเบื้องหลังคาพระอุโบสถหลังเก่า ซึ่งมีตราพระปรมาภิไธย ย่อ ภปร. และ สข. ฯลฯ เปรียบพระพุทธรูปรุ่นล่าสุดและเป็นที่นิยมสูงสุดในขณะนี้คือรุ่น “พระราชพิชัยกัณฑ์ทองคำ พระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหาร” เป็นรุ่นฉลองสมโภชกัณฑ์ทองคำของพระอุโบสถหลังใหม่ ในวโรกาสกาญจนาภิเษกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงครองสิริราชสมบัติ ครบ 50 ปี ยุคที่ 5 พ.ศ.2540-2547 เจ้าอาวาสวัดตั้งแต่ปี พ.ศ.2540-2547 พระพุทธิรังสี (สุธีร์ สุนทรโท ทองบุรณะ ป.ธ. 4) ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร ต่อมาปี พ.ศ.2541 พระพุทธิรังสี (สุธีร์ สุนทรโท ทองบุรณะ ป.ธ.4) ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชมงคลวุฒาจารย์ และเป็นเจ้าคณะ 7 ในช่วงปี พ.ศ.2547 ได้จัดสร้างเหรียญที่ระลึก “เหรียญครอบรอบอายุ 86 ปี” พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนทรโท ทองบุรณะ ป.ธ.4) เจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารด้านหน้าเป็นรูปเหมือนหลวงพ่อพระพุทธรูป ด้านหลัง ลงอักษรยันต์และพิมพ์ชื่อ พระราชมงคลวุฒาจารย์ 86 ปี ยุคที่ 6 พ.ศ.2548-2554 ในปัจจุบันยังไม่มีการจัดสร้างขึ้น

5.1.3 อภิปรายผลจากการศึกษาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวราราม วรวิหาร

วัดโสธรวรารามวรวิหาร เป็นวัดที่มีชื่อเสียงในด้านความศักดิ์สิทธิ์ปาฏิหาริย์ (องค์หลวงพ่อพระพุทธรูปโสธร) ตามความเชื่อของชาวบ้านในแต่ละยุคสมัย แม้ในปัจจุบันก็ยังคงมีความเชื่อศรัทธาต่อเนื่องมา ด้วยความศักดิ์สิทธิ์นี้ทำให้พุทธศาสนิกชนทั่วสารทิศได้เข้ามากราบไหว้สักการบูชาองค์หลวงพ่อโสธรอยู่มากมายจึงกระแสนิยมทำให้เกิดรายได้ภายในวัดอย่างมากมายจึงทำให้นักท่องเที่ยว เช่น นักการเมือง นักธุรกิจ หลากๆ กลุ่มต้องการที่จะไปดูแลบริหารงานภายในวัดโสธรวรารามวรวิหารแห่งนี้ สำหรับพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาต้องการที่จะเข้าไปศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติธรรมต่างๆ ส่วนพ่อค้า แม่ขาย ข้าราชการ ประชาชนทั่วไปบุคคลกลุ่มต่างๆ ต้องการที่จะไปควบคุมดูแลในเรื่องทรัพยากรสิ่งของที่มีค่ามีราคา แลกเปลี่ยน เช่าบูชา เพื่อเป็นผลประโยชน์ในการทำธุรกิจต่างๆ ซึ่งกลายเป็นองค์การที่มีทั้งบุคลากร (คณะบุคคลจำนวนมาก) และมีทั้งทรัพยากร (สิ่งที่มีค่ามีราคา) จึงเป็นองค์การวัดที่มีความเพียบพร้อมทุกๆ ด้านต่อการดึงดูดและโน้มน้าวจิตใจพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่ต้องการอยากเข้าไปทำบุญภายในวัด

จากผลการวิจัยพบว่า บุคลากรพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกามีหน้าที่จัดกิจกรรมภายในวัดที่ต้องเผยแพร่ในด้านหลักพระธรรมคำสั่งสอนต่างๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้นำหลักธรรมคำสั่งสอนประดับไว้ในจิตใจเพื่อเป็นการนำไปดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและเหมาะสมไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันจึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งภายในองค์การ (วัดโสธรฯ) ที่ได้ร่วมกัน

ก่อตั้งองค์การเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจก่อให้เกิดพลังศรัทธาจากการเผยแผ่ศาสนาธรรม

ส่วนการสร้างวัดอุโมงค์ (เหรียญหรือรูปเหมือนองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูป) เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้แก่พุทธศาสนิกชนได้เช่าบูชา แลกเปลี่ยน จึงแปรสภาพเป็นปัจจัย (เงิน/ทอง) ที่ต้องการจะเช่าหรือบูชานำมาเป็นขวัญและกำลังใจให้แก่ตน ซึ่งในจุดนี้สามารถอภิปรายผลตามมุมมอง 2 ด้าน คือด้านพุทธพาณิชย์ (Popular Buddhism) กับด้านการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง (To follow the doctrines of Buddhism truly) จะขออภิปรายผลดังนี้

มุมมองที่ 1 ด้านพุทธพาณิชย์ (Popular Buddhism) ถ้ามองตามกระแสความนิยมในด้านพุทธพาณิชย์การทำธุรกิจหวังผลกำไรในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการจัดสร้างวัดอุโมงค์เป็นเหรียญหรือรูปเหมือน เพื่อให้เช่าบูชาและแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่มีราคาโดยการอ้างนำเอาศาสนา มาเผยแผ่แบบทำธุรกิจเกี่ยวกับวัดอุโมงค์ที่ได้จัดสร้างมาเพื่อสนองแก่พุทธศาสนิกชนที่มีความเชื่อและศรัทธาในสิ่งที่คิดว่าให้คุณประโยชน์ในทางปฎิหาริย์กับสิ่งที่ได้เช่าบูชา มาแล้ว อย่างเช่น เหรียญหรือรูปเหมือนองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูป ที่พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อและศรัทธาว่าจะประทานพรให้ที่ได้ไปบนบาน แก้วบน เช่นไหว้ไว้กับท่านแล้ว ถ้าสิ่งที่ทำไปแล้วเกิดประสบสมหวังตามความต้องการทำให้เกิดความเชื่อและศรัทธามากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดการจัดสร้างวัดอุโมงค์ เหรียญหรือรูปเหมือนขององค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปเพิ่มขึ้นแล้วได้นำเอามาให้เช่าบูชา แลกเปลี่ยนกำหนดเป็นราคา จึงเกิดกระแสนิยมมีความต้องการอยากจะทำมาบูชาไว้กับตัวเอง จึงกลายเป็นความนิยมทางวัดอุโมงค์มากขึ้นจากอดีตถึงปัจจุบัน ในทางพระพุทธศาสนา จึงได้ตั้งชื่อเรียกตามสมมุติว่าเป็นพุทธพาณิชย์ เป็นกระแสความนิยมชมชอบและความต้องการในสิ่งของที่เป็นวัดอุโมงค์ (ความเชื่อว่สิ่งนั้นจะคลบน้ดลให้ประสบกับความสมหวัง)โดยพฤติกรรมของมนุษย์ที่ยังมีกิเลสความทะเยอทะยานอยากได้อยากกรำรวย อยากสุขสบาย ฯลฯ ล้วนแล้วมีแต่ความต้องการอยากได้มาเป็นของตนทั้งสิ้น ตามกระแสความนิยมของบุคคลที่มีความเชื่อในวัดอุโมงค์ต่างๆ

ดังนั้น พุทธศาสนิกชนที่นับถือพระพุทธศาสนาบางส่วนก็มีความนิยมชมชอบในเรื่องวัดอุโมงค์ต่างๆ มากยิ่งขึ้นจึงเกิดกระแสนิยมความต้องการ แสวงหา ว่ามีวัดไหนบ้าง มีอาจารย์รูปไหนบ้าง ได้จัดสร้างขึ้นเกี่ยวกับวัดอุโมงค์ต่างๆ ได้เสาะแสวงหาเพื่อที่จะเช่าบูชา นำมากำหนดราคา เป็นเงินเป็นทองตามที่ต้องการเพื่อให้วัดอุโมงค์เหล่านั้นมีราคาสูงหรือมีราคาแพง พุทธพาณิชย์ในเชิงบวกเป็นวิธีทางชี้แนะให้แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้มีส่วนร่วมในการทำบุญโดยคิดหาวิธีการว่าทางวัดกำลังหาเจ้าภาพในด้านการสร้างถาวรวัตถุ เช่น ประติมากรรมอย่างดีและสวยงาม มีมูลค่าประมาณ 100,000 บาท ซึ่งทางวัดกำลังก่อสร้างพระอุโบสถในขณะนี้ ดังนั้นทางวัดได้มีวัดอุโมงค์ที่

มีการปลูกเสกไว้หลายปีแล้วยังไม่เคยนำมาให้เชาบูชาซึ่งขณะนี้ทางวัดได้มีการก่อสร้างถาวรวัตถุอยู่ จึงจำเป็นต้องนำมาให้เชาบูชา แล้วกำหนดราคาว่าองค์ละ 1 แสนบาทถ้วนและให้เหตุผลว่า เท่ากับว่าเป็นเจ้าภาพได้สร้างประตูลี้สักอีกด้วย ถือว่าเป็นการสั่งสมบุญบารมีไว้ด้วยและเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาในการสร้างบุญบารมีโดยการให้ทานสิ่งของมีค่าถวายให้แก่วัดเป็นธรรมทาน เพื่อต้องการจะสร้างบุญบารมีประดับไว้ในพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป ซึ่งถ้ามองในด้านบวกแล้วเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาที่ว่า บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน ซึ่งมีอยู่ 10 อย่าง เป็นบุญกิริยาวัตถุ 10 อย่าง หมายถึงการทำความดีโดยพิสดารในที่นี้ได้ยกมาเพียงข้อเดียว คือการให้ทาน หรือ วัตถุเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ มี 10 อย่าง นั่นเอง

ในพระพุทธศาสนาได้มีองค์การวัดโสธรวรารามวรวิหาร ได้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนเรื่อยมาจากอดีตถึงปัจจุบันและยังมีพระพุทธรูปองค์ศักดิ์สิทธิ์ประดิษฐาน ณ พระอุโบสถอีกด้วยเป็นที่เคารพนับถือกราบไหว้ของบุคคลที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ประกอบกับความเชื่อบางสิ่งบางอย่างที่พุทธศาสนิกชนได้ขนานาน แก่น เช่น ไหว้ อธิฐานขอพรจากวัตถุมงคล (พระพุทธรูป องค์หลวงพ่อพระพุทธโสธร) สิ่งที่มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลที่เข้าไปกราบไหว้ได้ขนานาน แก่น เช่น ไหว้ อธิฐานขอพรไว้ให้กับบุคคลเหล่านั้นได้ประสบสมหวังตามที่ตนปรารถนาได้ตั้งใจต้องการจึงเกิดความเชื่อในองค์หลวงพ่อพระพุทธโสธรที่ได้ประทานพรให้จึงเกิดกระแสนิยมในด้านวัตถุมงคลเหรียญหรือรูปเหมือนซึ่งได้บูชา เช่า เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับตัวเองมาจนถึงปัจจุบันและอีกบางส่วนได้ร่วมบริจาคทำบุญถวายทานให้กับวัดอย่างต่อเนื่อง มากคนมากศรัทธา ทำให้ทรัพย์สินของมีค่าต่างๆ (เงิน/ทอง) มีจำนวนมากขึ้นซึ่งความศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้เข้ามาทำบุญร่วมบริจาคให้กับวัด ทำให้วัดมีรายได้วันละ 5 แสนบาทอย่างต่ำสุด ถ้าว้นหยุดราชการ หรือวันสำคัญต่างๆ อย่างต่ำวันละ 1 ล้านบาท ซึ่งเป็นสิ่งอัศจรรย์อย่างมากที่มีทรัพยากรของมีค่าเงินทองได้หมุนเวียนภายในวัดอย่างสุดทึ่งอัศจรรย์มากและยากยิ่งนักที่องค์การวัดอื่นๆ จะทำลายสถิตินี้รายได้เข้ามาได้มากเท่ากับวัดโสธรฯ แห่งนี้

ยังไม่มีองค์การวัดใดทำลายสถิติได้ แต่ด้วยพลังความศรัทธาและความเชื่อของพุทธศาสนิกชนได้ร่วมทำบุญบริจาคทรัพย์สินของมีค่าต่างๆ เป็นเงิน/ทองนั้น ก็เพื่อที่จะสร้างบุญบารมีไว้ในโลกหน้าคือได้เตรียมเสบียงบุญเอาไว้ใช้สำหรับโลกหน้าตามความเชื่อและความศรัทธาในบรรพพระพุทธศาสนาที่ได้กล่าวไว้ ซึ่งตราบไคที่มนุษย์ยังไม่หมดสิ้นซึ่งกิเลสตัณหา ความโลภ โกรธ หลง จำเป็นต้องทำบุญและแสวงหาความสุขสบายในโลกนี้ เพื่อต้องการอำนาจาสนา ยศ ตำแหน่งหน้าที่การงาน ความร่ำรวย ความสุขสบาย ฯลฯ ล้วนแล้วมนุษย์ผู้ยังมีกิเลสอยู่ได้แสวงหาแต่ด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และได้อิงความเชื่อในวัตถุมงคล (พระพุทธรูปองค์หลวงพ่อพระพุทธโสธร) ถือว่า ได้ช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่ง คือ การบริจาคทานร่วมทำบุญ

การสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เป็นการส่งเสริมช่วยดูแลรักษาและปกป้องพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่นานและทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น พุทธพาณิชย์ ธุรกิจศาสนา คือ การให้บูชา เช่า เท่ากับว่าได้สร้างบุญบารมีไว้ เป็นโลกียสุข คือ การทำบุญต้องการอยากจะได้ความสุขสบายทั้งในโลกนี้และโลกหน้า แต่อย่างไรก็ตามถือว่าเป็นผลดีต่อพระพุทธศาสนาที่ยังมีผู้ให้ถวายทานดำรงไว้ซึ่งการสืบทอดพระพุทธศาสนาทั้งผู้ให้และผู้รับก็จะเกิดผลดีติดตัวไปและจะขอฝากไว้เป็นคติเตือนใจให้แก่วัดได้บ้างเล็กน้อย ดังนี้ “ขอและลาหาบไปไม่ได้แน่ มีเพียงแต่ต้นบุญกุศล ทรัพย์สมบัติทิ้งไว้ให้ปวงชน แม้ร่างตนเขาก็เอาไปเผาไฟ”

สรุป มุมมองในด้านพุทธพาณิชย์การเข้าบูชาวัตถุมงคลตามกระแสความนิยมในหลักความเชื่อต่างๆ ถ้าการเข้าบูชาวัตถุมงคลเป็นไปในขอบเขตการสืบทอดพระพุทธศาสนาที่ว่า การให้ทานหรือการบริจาคทานให้แก่วัดและวัดได้ดำเนินการตามที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์เอาไว้แล้วจะนำสิ่งของที่มีค่า (เงิน/ทอง) ที่พุทธศาสนิกชนได้ถวายให้แก่วัดนั้นซึ่งนำมาทำเป็นประโยชน์โดยการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ก็เป็นผลดีแก่วัด ชุมชนและสังคมที่ได้ตอบสนองความศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนที่มีจิตใจศรัทธาอันแน่วแน่อย่างแรงกล้าจึงได้เช่า บูชา แลกเปลี่ยนวัตถุมงคลต่างๆ เหล่านั้นเป็นเงินเป็นทอง ก็ถือว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสืบทอดให้อยู่นานได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งพุทธศาสนิกชนยังมีความหวังและมีความต้องการในเรื่อง หน้าที่การงาน ลาภยศตำแหน่ง และความร่ำรวย ฯลฯ และเพื่อที่จะสร้างบุญบารมีไว้ในพระพุทธศาสนาหวังว่าเกิดชาติไหนๆ ก็ขอให้ประสบแต่ความสุขความเจริญที่ตนปรารถนาเอาไว้

มุมมองที่ 2 ด้านการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง (To follow the doctrines of Buddhism truly) ถ้ามองในด้านการปฏิบัติตามหลักคำสอนก็จะเห็นว่าพุทธศาสนิกชนทั่วไปยังเข้าไม่ถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงในทางพระพุทธศาสนา สิ่งที่เป็นมงคลนั้นเป็นการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสั่งสอน คือปฏิบัติดีให้แก่ตัวเองไม่ต้องแสวงหาเกี่ยวกับสิ่งของหรือสิ่งที่เป็นวัตถุมงคลต่างๆ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้เชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากนัก (เพราะมนุษย์ปุถุชนย่อมมีกิเลสหนาเชื่อง่ายในบางเรื่อง) ไม่สามารถที่จะเห็นหนทางหลุดพ้นได้เร็วยิ่งขึ้น เพราะไปเชื่อในสิ่งที่ไม่ใช่ทางแห่งความสุขแท้จริงและไม่มีความหยังคิดพิจารณาหาเหตุผลเท่าใดนักได้ยืนยันว่าสิ่งนั้นดีก็ว่าดีไปด้วย เป็นต้น ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาสอนให้ศึกษาปฏิบัติธรรมพิจารณาสภาพร่างกายตามสติของตนเอง (ให้ละ โลภะ, โทสะ, โมหะ, ความโลภ, โกรธ, หลง) ต่างหากให้เข้าใจตนเองให้มากยิ่งขึ้น

โดยการมีสติพิจารณาไตร่ตรองดูสภาพจิตใจตนเองอยู่เสมอว่า สิ่งไหนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตนถึงละหรือ เลิก หยุดระดับกับสิ่งนั้น หมายความว่า สิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจเป็นโลภะก็

ให้ระงับสิ่งนั้นไว้ไม่ให้เกิดขึ้นเป็นการบังคับจิตใจเพื่อมิให้ทำตามหรือสนองความอยากกับสิ่งเหล่านั้น เป็นต้น หรือที่สอนให้เข้าใจว่า ควรทำความดี ละเว้นความชั่วและรักษาจิตใจให้ผ่องใสไม่ให้สิ่งที่ไม่ดีมาครอบงำจิตใจ พระพุทธศาสนาสอนอย่างนี้ แต่ด้วยมนุษย์ปุถุชนที่ยังมีกิเลสอยู่จึงแสวงหาความสุข (ลุ่มหลงว่าเป็นสุขนิรันดร์) มาตอบสนองความต้องการ โดยการอยากได้ อยากมี อยากเป็นโน้น อยากเป็นนี้ ฯลฯ จึงแสวงหาคิดค้นประดิษฐ์สิ่งที่เป็นวัตถุมงคลขึ้นมาตอบสนองให้แก่ผู้ต้องการที่จะครอบครองนำไปบูชาและได้กล่าวอ้างในทางที่เป็นสิ่งอัศจรรย์มีอิทธิฤทธิ์เหนือมนุษย์ธรรมดาจึงมีการจัดสร้างวัตถุมงคลต่างๆ ขึ้นจะขอล่าว (นอกเหนือจากพระพุทธศาสนาที่ไม่ได้แอบอ้าง พุทธคุณ, ธรรมคุณ, สังฆคุณ) อย่างเช่น ปลัดขิก ลูกกรอกกะนอง กุมารทอง ขุนช้าง จอมร่ำรวย ควายธนู มีดอกมม น้ำมันพราย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ เป็นเครื่องฉ้อโกงทั้งนั้น (ผิดศีลธรรมเพิ่มความอยาก คือโลภะ) ซึ่งได้อาศัยแอบอ้างพระพุทธศาสนาหาผลประโยชน์หลอกลวงบุคคลที่ไม่มีเหตุผลเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะสมนาคุณได้ตามความคาดหวังไว้ก็เกิดการบูชา เป็นกระแสนิยมมีความต้องการมากขึ้น

สำหรับวัตถุมงคลที่มีการจัดสร้างโดยการนำเอาพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณมาแอบอ้างว่าเป็นสิริมงคลเมื่อได้บูชาไปแล้ว ก็ถือว่าเป็นประโยชน์อยู่บ้างในทางพระพุทธศาสนา (ให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย) แต่ถ้าแอบอ้างว่าพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณจะทำให้อยู่ยงคงกระพัน ยังไม่เข้า พิณไม่เข้า หรือ ตคน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้อย่างนี้เป็นต้น ถือว่าผิดหลักศาสนาไม่เป็นความจริงหมายความว่า ทุกชีวิตที่เกิดมาในโลกมนุษย์นี้ล้วนแล้วแต่ต้องตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้นจะอยู่ยงคงกระพันยังไม่เข้าต่างๆ นั้น ล้วนแล้วแต่ไม่เป็นความจริงเพราะในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา บอกไว้ว่า ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา ว่าสภาพร่างกายนั้นเป็นทุกข์ มีความเปลี่ยนแปลง อนิจจังมันไม่เที่ยง ยั่งยืนอยู่ยาวนานได้ อนัตตา มันไม่ใช่ของเราไม่มีตัวตนจะบังคับให้มันอยู่กับเรานานๆ ไม่ได้ถือเป็นของตนก็ไม่ได้ นั่นแหละมันไม่ใช่ของเรา ถ้าเราเข้าใจตรงนี้แล้วเท่ากับว่าเรามีเหตุผล

ถ้าเรามองตามความเป็นจริงแล้วเราจะรู้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นหรือการจัดสร้างขึ้นมาสนองกับกิเลสตัณหาความอยากของคนบางกลุ่มที่พยายามจะชักนำให้บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งเชื่อและทำตามเพื่อสนองความอยากตนเองโดยการแนะนำสรรพคุณต่างๆ แบบไม่มีเหตุผลหาเหตุผลไม่ได้ตามความเป็นจริงในสรรพคุณต่างๆ เป็นการอ้างขึ้นมาทำให้เชื่อจนเกิดกระแสนิยมทางพุทธพาณิชย์ ที่ได้นำเอาพุทธมาอ้าง เพื่อให้เกิดการบูชา เช่า แลกเปลี่ยนเป็นเงิน/ทองโดยการแอบอ้างเกี่ยวกับ พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณที่สามารถสนองความต้องการของผู้ต้องการในวัตถุมงคลเหล่านั้น เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เลยปิดกั้นจิตใจของตนเองว่า พระพุทธศาสนามีแก่นนี้ให้เท่านั้นกับคนที่นับถือพระพุทธศาสนา ก็เลยกลายเป็นการรู้และเข้าใจแบบตื้นๆ ยังไม่ถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแต่แท้จริงแล้วพระพุทธศาสนามีอะไรอีกตั้งมากมายที่เราทั้งหลายยังไม่ได้ศึกษาให้แน่ชัดเท่าที่ควร แต่ถ้าเราศึกษา

ให้มากแล้วก็จะรู้ว่าพระพุทธศาสนามีอยู่ในตัว มีอยู่ในหลักคำสอน โดยให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยทั้ง 3 ประการ

มีคุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์แล้วปฏิบัติตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักธรรมไว้ ผลก็จะส่งผลให้เป็นสิริมงคลแก่ตัวเองและครอบครัวรวมทั้งคุณงามความดีในชีวิตของเราทั้งหลาย โดยไม่ต้องพึ่งพาวัตถุมงคลต่างๆ ที่ปลุกกระแสให้เกิดความนิยมแล้วมากำหนดเป็นราคาตั้งแต่หลักพัน ถึงหลักหมื่นบาท โดยยังไม่ทราบเหตุผลที่แท้จริงว่าเป็นไปได้หรือไม่อย่างไร ถ้าเรามีหลักธรรมประจำใจยกเอาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มาใช้ในชีวิตประจำวันแล้วก็จะเห็นว่า เรามีเมตตาต่อคนและสัตว์คนและสัตว์ก็มีเมตตาต่อเราเช่นเดียวกัน เป็นต้น อันนี้มีอยู่ในหลักธรรมคำสอนและมีอยู่ในตัวเราแล้ว ฉะนั้นเราควรศึกษาใกล้ๆ กับตัวเราก่อนแล้วจะเข้าใจกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายนอกตัวเราไม่ต้องปักใจเชื่อในเรื่องวัตถุมงคลต่างๆ จนหมดตัวและหมดสิ้นหนทางที่ถูกหลอกต้มตุ๋นกับสิ่งที่ว่าเป็นวัตถุมงคลที่สนองความต้องการให้กับเราได้ ภายใน 3 วัน 7 วัน เป็นต้น เป็นการโกหกหลอกลวงเห็นได้ชัด

พุทธศาสนิกชนทั้งหลายก่อนคิดที่จะทำควรคิดพิจารณาให้ถี่ถ้วนก่อนแล้วค่อยทำหาเหตุผลให้กับตัวเองให้แน่ชัดก่อนแล้วจึงปฏิบัติตามเพื่อความสุขกายสบายใจเมื่อได้ทำลงไปแล้วไม่เกิดผลเลวร้ายให้กับตนเอง ไม่ต้องมาเสียใจภายหลังว่าสิ่งที่บูชามานั้นเป็นของปลอม แถมยังโดนหลอกจนหมดทรัพย์สินเงินทองต่างๆ เป็นต้น พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย วัตถุมงคลในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นมงคลสูงสุด มีอยู่ 38 ประการ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดเทวดาที่มีความสงสัยข้องใจว่า มงคลที่ดีที่สุดคืออะไร? เป็นอย่างไร? จึงเข้าเฝ้าสอบถามพระพุทธเจ้าแล้วได้คำตอบที่ประทับใจและหายสงสัยเลยว่า มงคลที่ดีที่สุดมีอยู่ 38 ประการเป็นมงคลสูงสุด ของมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ประการที่ 1 คือ การคบหาสมาคมกับบัณฑิต บัณฑิตย่อมพาไปหาเหตุผลหาความรู้ต่างๆ ของหลักสูตร เป็นต้น สิ่งนี้เป็นมงคลที่แท้จริงสำหรับมนุษย์และเทวดาที่ยังมีกิเลสอยู่แต่สามารถดำรงชีวิตให้เป็นไปในทางที่ดีได้

ดังนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างควรเชื่อแต่พอประมาณอย่าเชื่อจนลืมหูลืมตาไม่ขึ้น (โมหะ หลง งมงาย เป็นที่ติง) โดยที่ไม่มีเหตุผลจับต้นชนปลายไม่ถูก ซึ่งจะทำให้พระพุทธศาสนาไม่มีคุณค่าต่อไป ถ้าหากพุทธศาสนิกชน ลุ่มหลง งมงายกับสิ่งที่เป็นวัตถุมงคลมากเกินไป พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ทอดลอยเสื่อมลงไปไม่มีบุคคลใดเข้าใจความหมายและให้ความสำคัญกับสิ่ง 3 ประการนี้ พระพุทธรูปสมมุติว่าเป็นตัวแทนในทางศาสนา ในอนาคตถ้าหากพุทธศาสนิกชน หลง งมงาย มากขึ้นเรื่อยๆ ก็กำหนดคราคาพระพุทธรูปที่อยู่ในโบสถ์ อยู่ในศาลาการเปรียญ หรือในศาสนสถานต่างๆ โดยอ้างว่ามีอายุประมาณ 200-500 ปีแล้ว ก็กำหนดคราคา บูชา เช่า แลกเปลี่ยนกันเป็นนิสัยโดยปริยายไป ถ้าหากไม่รีบแก้ไขแนะนำชี้แนะให้เกิดการรับรู้ความเข้าใจถึง

คุณค่าในทางพระพุทธศาสนาโดยแท้จริงแล้ว พระพุทธศาสนาให้สิ่งดีๆ และความสำคัญกับเราอย่างมาก เรามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตอบแทนพระพุทธศาสนา คือการรักษาบำรุงสืบทอดไว้ให้มีความสำคัญว่ามีคุณค่าในด้านจิตวิญญาณ คือ ความดีควรรักษาไว้ ดังนี้แล

สำหรับองค์การวัดโสธรฯ ได้รับงบประมาณจากทางราชการมาเพิ่มเติมเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเผยแผ่ในหลักธรรมคำสอนต่างๆ โดยทางราชการได้เล็งเห็นความสำคัญภายในองค์การวัด เป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่มากมีประวัติศาสตร์ต่างๆ และการบริหารจัดการระเบียบภายในวัดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย (การจัดการบุคคล) และเป็นองค์การวัดที่มุ่งพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนต่อองค์การวัดโสธรฯ มาโดยตลอดจากอดีตถึงปัจจุบันและทางวัดได้มีการพัฒนาปรับปรุงมาโดยตลอด ซึ่งจะเห็นเป็นเด่นชัดก็คือ การพัฒนาในด้านการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ภายในองค์การวัดโสธรฯ จากอดีตถึงปัจจุบันซึ่งมีความสอดคล้องกับสมมุติฐานการวิจัยว่า ความเจริญรุ่งเรืองของวัดโสธรวรารามวรวิหาร เกิดจากปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ 3 ด้าน กล่าวคือ

1) ความศรัทธาเลื่อมใสในองค์พระพุทธรูป (องค์หลวงพ่อพระพุทธรูปโสธร) วัตถุมงคล อาทิพระพุทธรูปองค์หลวงพ่อพระพุทธรูปโสธรเหรียญรูปเหมือนองค์หลวงพ่อพระพุทธรูปโสธรและเหรียญเจ้าอาวาสที่มีชื่อเสียงในด้านความมีเมตตาศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งนำมาให้บูชาเช่า แลกเปลี่ยนจึงเกิดกระแสนิยมมีความต้องการมากขึ้น แบบพุทธพาณิชย์ (Popular Buddhism) ดังนั้น จึงมีผลดีต่อองค์การวัดในทางรายได้ และได้เกิดการพัฒนา มีการปรับปรุงองค์การวัดเรื่อยมา

2) พุทธบริษัทสี่ของวัดโสธรฯ คือพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาที่มีความรู้ความสามารถในทางพระพุทธศาสนา คือแตกฉานในหลักพระธรรมวินัยและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้ร่วมมือกันมีความสามัคคีนำมาซึ่งความศรัทธาเลื่อมใสต่อประชาชนทั่วไป

3) การสนับสนุนของหน่วยราชการทั้งในด้านงบประมาณและอื่นๆ ส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองของวัดในแต่ละยุคสมัยได้มีการพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน ในเรื่องของความเชื่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายที่มีจิตใจแน่วแน่มั่นมีความเชื่อกับสิ่งที่ตนชอบหรือพอใจในสิ่งเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็น (เหรียญหรือรูปเหมือนพระพุทธรูปโสธร) หรือบุคคล (พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา) สิ่งที่ตนคิดว่าได้บูชา หรือได้ทำบุญแล้วได้นำเอามาแล้วจะทำให้เกิดผลดีหรือมีความสุขไม่เคียดร้อนใจเป็นความเชื่อและความศรัทธามาช้านานตั้งแต่บรรพบุรุษจนมาถึงลูกถึงหลานเท่าทุกวันนี้ ฉะนั้น การทำบุญถวายทานให้แก่บุคคล หรือวัดก็เพื่อบำรุงรักษาวัดให้เป็นที่สืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป

ปัจจัยสนับสนุนขององค์การ (วัดโสธรฯ) ตั้งแต่ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 4 และรูปที่ 5 ที่ได้ปกครองวัดที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาในการสร้างถาวรวัตถุ (พระอุโบสถ) นั้นอันดับแรกก็มาจากการเชื่อความศรัทธาซึ่งจะเห็นได้จาก พระยาวิเศษฤๅไชย (ช้าง) เจ้าเมืองตะเข้เกรสร้างพระ

อุโบสถวัดโสธร มีหลักฐานที่น่าจะเป็นหลังแรก เป็นยุคแรกที่มีการก่อสร้างถาวรวัตถุและได้การพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งเป็นปัจจัยสนับสนุนจากทางราชการและความเลื่อมใสศรัทธาที่อยากจะทำนุบำรุงรักษาวัดให้เกิดการพัฒนาขึ้นปัจจัยสนับสนุนขององค์กร (วัดโสธรฯ) จึงมีมาเรื่อยๆ นับตั้งแต่เจ้าอาวาสรูปที่ 4 รูปที่ 5 รูปที่ 6 และรูปที่ 7 ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 8 มาเด่นชัดอีกครั้งเมื่อพระราชเขมากร (ก่อ เขมทสุลี บุญจันทร์ ป.ธ.7) ได้ปกครองวัดโสธรฯ มีคณะกรรมการทั้งฝ่ายวัดและราชการดำเนินการจัดสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ.2499

ในยุคของพระพรหมคุณาภรณ์ (จิปุณฺโณ ค. เจียม กุลละวณิชย์) เจ้าอาวาสรูปที่ 10 มีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้นเมื่อได้ปกครองวัดเป็นระยะเวลาที่นานที่สุดถึง 33 ปี มากกว่าเจ้าอาวาสแต่ละรูปในการบริหารภายในองค์กรได้มีการวางแผนทั้งในด้านการศึกษาส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณร และฆราวาสได้ศึกษามีการสร้างโรงเรียนเพิ่มขึ้นให้เหมาะสมกับจำนวนนักเรียนในส่วนของวัดโสธรฯ ได้มอบหมายให้กับพระภิกษุรับผิดชอบในแต่ละบุคคลแต่ละหน้าที่และที่เห็นเป็นประจักษ์ในปัจจุบันนี้คือพระอุโบสถหลังใหม่ที่มีราคาสูงมาก 1,900 ล้านบาท แต่ก็สามารถสร้างสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะได้มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนรวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไปร่วมบริจาคสมทบทุนเพื่อจัดสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาภายในองค์กรวัด ต่อมายุคของพระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนทรโร ทองบุรณะ ป.ธ.4) เจ้าอาวาสรูปที่ 11 ได้ปกครองวัดสืบต่อจากพระพรหมคุณาภรณ์ (จิปุณฺโณ ค. เจียม กุลละวณิชย์) ก็ได้รับช่วงในการสร้างพระอุโบสถหลังใหม่มีการบริหารภายในองค์กรคล้ายๆ กับเจ้าอาวาสรูปที่ 10 ซึ่งมีความสอดคล้องกับเจ้าอาวาสรูปที่ 4 รูปที่ 5 รูปที่ 8 และรูปที่ 10 และส่งผลให้เกิดการพัฒนาภายในวัดขึ้นอีก เช่น การต่อเติมสร้างอาคารสถานที่ประชุม เป็นต้น

ในปัจจุบันยุคของพระราชมงคลรังษี วิ. (ประยงค์ ปิยวณฺโณ) เจ้าอาวาสรูปที่ 13 ปัจจัยสนับสนุนก็ยังคงมีกระแสความเชื่อความศรัทธามีจางหายกับความศักดิ์สิทธิ์ในองค์หลวงพ่อบุญพุทธโสธรที่หลังไหลเข้ามาทำบุญมีขาดสายทำให้้องค์การวัดมีรายได้เสมอมาจึงมีโครงการใหม่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เจ้าอาวาสได้อนุมัติจัดสร้างโรงเรียนพุทธโสธรเพิ่มขึ้นอีก 2 หลัง ซึ่งอยู่ระหว่างการก่อสร้าง เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 84 พรรษา (พ.ศ.2554) มูลค่าประมาณ 95,000,000 บาท ซึ่งมีความสอดคล้องกับเจ้าอาวาสรูปที่ 4 รูปที่ 5 รูปที่ 8 รูปที่ 10 และรูปที่ 11 ล้วนแล้วมาจากปัจจัยสนับสนุนทำให้องค์การวัดมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น ส่วนปัจจัยสนับสนุนขององค์กรอีกประการหนึ่งคือ พุทธบริษัท 4 ที่ทำให้องค์การเกิดการพัฒนาเรื่อยมาเช่นเดียวกัน คือพุทธบริษัทสี่ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ได้ร่วมแรงร่วมใจประพฤติดวัตรปฏิบัติชอบและได้เผยแผ่ศาสนาธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้รู้จักหลักธรรมแล้วนำเอาไปประพฤติปฏิบัติตามให้เกิดประโยชน์และผลดีแก่ตนเองโดย

การไม่เบียดเบียนซึ่งกันและสามารถอยู่ร่วมกัน โดยมีหลักธรรมที่มีอยู่ในจิตใจทำให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข

พุทธบริษัทสี่ ในแต่ละยุคนั้นมีบทบาทสอดคล้องกันเรื่อยมาโดยจะเห็นได้จากการเผยแผ่ศาสนาธรรม ช่วยกันทำนุบำรุงรักษาองค์การมิให้เสื่อมคลาย ดูแลเอาใจใส่เรื่อยมาตลอดถึงปัจจุบัน เป็นผลให้อยู่ยืนยาวได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารเชิงพุทธในองค์การ ซึ่งจะยกหลักธรรมของข้อที่ 3 (ในบทที่ 2 หน้า 52) มาอ้างในเรื่อง หลักธรรมาธิปไตย ถือความถูกต้องเป็นใหญ่โดยอาศัยหลักความจริงความมีเหตุผลการจะทำอะไรจะต้องศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ข้อเท็จจริงเสียก่อนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมและการรับฟังอย่างกว้างขวาง (Participative by for the physical & mental activities) แล้วพิจารณาอย่างเต็มสติปัญญาจะมองเห็นได้ว่าการบริหารดังกล่าว เป็นความชอบธรรมและเพื่อผลประโยชน์อันชอบธรรมของประชาชน

จากการบริหารดังกล่าวได้มีผลตรงกันกับแนวคิดของการบริหารโดย (Rensis Rikert) ที่เขียนถึงหลักการบริหารแบบเผด็จการแบบคำพูดและการกระทำไม่เข้ากันแบบปรึกษาและมีส่วนร่วม (Participative) ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วการบริหารหรือการทำงานการมีส่วนร่วมได้เป็นปรัชญาพื้นฐานของชาวตะวันตก ดังประเทศไทยที่มีการทำงานโดยการลงแขกและขอแรงลงแขกให้แบกหามอันเป็นหลักการบริหารและการทำงานมาตลอด ดังนั้น เราจะเห็นว่า การกระทำอะไรในทางพุทธศาสนานั้นเน้นการทำให้เป็นทีม (Group) เช่นการฟังธรรม การรับเข้ามาเป็นสมาชิกของนักบวช เป็นต้น

ฉะนั้น องค์การวัดเมื่อมีบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่มแล้วจะต้องฝึกอบรมขัดเกลาให้เป็นคนดีรู้จักความดีความชั่วแล้วสามารถเผยแผ่ให้แก่บุคคลที่ยังไม่รู้ได้รู้ ที่รู้แล้วให้รู้มากยิ่งขึ้น เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้องค์การมีการพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจยิ่งขึ้นซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชราวุธ ชูศักดิ์ (2549:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการนำหลักทศพิธราชธรรมไปใช้ในการบริหาร: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการศึกษาพบว่า หลักทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนามีความสำคัญสำหรับผู้ปกครองหรือผู้บริหารที่พึงยึดถือปฏิบัติในการปกครองและบริหารบ้านเมืองเพราะรัฐจะเจริญก้าวหน้าหรือประชาชนจะประสบความสุขได้นั้นผู้ปกครองต้องยึดหลักธรรมในการปกครองเป็นสำคัญ ในการบริหารงานเทศบาลเมืองทุ่งสงผู้บริหารเทศบาลเมืองทุ่งสงมีความเข้าใจและยึดถือหลัก ทศพิธราชธรรมในการปฏิบัติงานมาโดยตลอด และยังได้นำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารเทศบาล ตามนโยบายการบริหาร 10 เมืองพัฒนากับหลักการบริหารงานภาครัฐแนวใหม่เน้นพัฒนาคน เพราะจะนำไปสู่การพัฒนางานให้มีคุณภาพ ดังนั้น องค์การวัดโสธรฯ เป็นองค์การที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรงก็เห็นด้วยที่จะนำเอา

หลักธรรมคำสอนในหลักทศพิธราชธรรมนำมาปรับใช้ในองค์การวัด หรือองค์การอื่นๆ หรือหน่วยงานอื่นๆ ได้เช่นกัน

5.1.4 อภิปรายผลจากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร

วัดโสธรวรารามวรวิหารเป็นองค์การที่ใหญ่พอสมควรมีการบริหารหลายๆ แผนก เช่น ด้านบริหารฝ่ายภายในของวัด มีพระอุโบสถ ฌาปนสถาน โรงเรียนและด้านศาสนศึกษา เป็นต้น จึงเกิดปัญหาในบางส่วนของการบริหารภายในวัด ซึ่งผู้บริหารมีมุมมองวิสัยทัศน์ที่แตกต่างกันกับผู้อยู่ก่อนที่คุ้นเคยกับระบบในการปฏิบัติงานแบบเดิมๆ แต่เมื่อผู้บริหารรูปใหม่เข้ามาบริหารงานย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับมุมมองใหม่ๆ เพื่อต้องการปรับเปลี่ยนในการปฏิบัติงานในบางแผนกหรือในด้านตัวบุคคลจึงมีผลกระทบอย่างมากภายในองค์การวัด คือ ไม่แสดงความเคารพซึ่งกันและกัน

จากผลการวิจัยพบว่า ในปัจจุบันนี้อยู่ในช่วงของการปกครองเจ้าอาวาสรูปใหม่ (รูปที่ 13) พระเดชพระคุณหลวงพ่อยังไม่มั่นใจกับเหตุการณ์ที่ผ่านมาจากอดีตที่มีความเข้าใจผิดกันในเรื่องราวที่ผ่านมา (ปีพ.ศ.2552 เรื่องแต่งตั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่) และเมื่อเข้ามาปกครองแล้วต้องมีมุมมอง มิวสัยทัศน์ (Vision) คนละด้านกับผู้อยู่ในวัดก่อนพระเดชพระคุณหลวงพ่เจ้าอาวาสพยายามที่จะปรับแนวความคิดเห็นในบางประการ (บางเรื่อง) ให้เห็นพร้อมด้วยกันนั้นก็หมายถึงว่า วัดโสธรฯ เป็นวัดที่มีบุคลากรจำนวนมากย่อมมีการแสดงออกถึงแนวความคิดเห็นต่างๆ ที่ไม่เหมือนกันกับผู้บริหารวัด (เจ้าอาวาส) โดยผู้อยู่ก่อน (พระลูกวัด) ได้แสดงออกถึง ความไม่เคารพและไม่ให้เกียรติซึ่งกันและกันกับผู้บริหารวัด ซึ่งผู้บริหารวัดได้มีมติในที่ประชุมลงโทษผู้ช่วยเจ้าอาวาสทั้ง 7 รูป ไม่ให้รับตำแหน่งหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสต่อไป และยังสืบหาเครือข่ายว่ามีพระภิกษุรูปใดให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังด้วยหากพระภิกษุรูปใดมีส่วนรู้เห็นก็จะต้องมีการลงโทษเช่นเดียวกัน

ผู้บริหารมีความกังวลใจอยู่หลายๆ แผนกที่ต้องสงสัยอันดับแรกเป็นเป้าหมายในด้านศาสนศึกษาว่า พระภิกษุอยู่ในแผนกด้านศาสนศึกษาต้องมีส่วนรู้เห็นในการคัดค้านก่อนที่จะเจ้าอาวาสรูปใหม่จะเข้ามาปกครอง จึงทดสอบลองเชิงในการยุติการสนับสนุนในการให้งบประมาณที่เกี่ยวข้องกับด้านศาสนศึกษาระดับไว้ชั่วคราว หรืออนุมัติแต่อนุมัติไม่ครบตามจำนวนของงบประมาณประจำปี โดยพยายามที่จะหาบุคคลที่อยู่เบื้องหลังออกมาแสดงความรับผิดชอบในการคัดค้านตำแหน่งเจ้าอาวาสที่มีการแต่งตั้งขึ้น ซึ่งกลายเป็นปัญหาและอุปสรรคในการบริหารภายในวัดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาที่จำเป็นต้องใช้งบประมาณมาบริหารบุคลากรภายในแผนกด้านการศึกษา มีความสอดคล้องกับสมมุติฐานการวิจัยว่า ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาของ

วัดโสธรวรารามวรวิหารนั้น วัดโสธรฯ เป็นวัดใหญ่และมีบุคลากรพุทธบริษัท 4 จำนวนมาก ดังนั้นความเห็น (ทฤษฎี) การปรุ้งแต่งมุมมองของการพัฒนาหรือการบริหารงานย่อมแตกต่างกัน จึงเกิดการแบ่งแยก แบ่งกลุ่มและคณะ กลายเป็นปัญหาและอุปสรรคที่จะเริ่มงานใหม่หรือโครงการใหม่ๆ ภายในวัดแต่ปัญหาและอุปสรรค ดังกล่าว ก็ได้รับการบริหารจากทางผู้บริหารวัดให้อยู่ในสถานะปกติในที่สุด ซึ่งพระเดชพระคุณหลวงพ่เจ้าอาวาสได้บริหารจัดการประชุมหาข้อยุติโดยมีการชี้แนะในบางเรื่องที่จะทำให้เกิดแนวความคิดเห็นให้ตรงกันที่เกี่ยวกับโครงการงานใหม่ๆ ที่จะเริ่มขึ้นและได้ชี้แนะให้เห็นถึงความสามัคคีปรองดองในการทำงานทุกขั้นตอน

ต่อจากนั้น ได้ขอขมาลาโทษซึ่งกันและกันในเรื่องราวที่เกิดขึ้นต่างๆ เพื่อให้เกิดความสงบสุขภายในองค์กร (วัดโสธรฯ) จะได้สบายใจทั้งสองฝ่ายและได้มอบหมายหน้าที่การงานให้รับผิดชอบของแต่ละบุคคล บุคคลใดมีหน้าที่อะไรก็ทำตามปกติต่อไป ซึ่งมีความสอดคล้องกับความหมายของการประสานงาน Henri Fayol (อ้างในสมคิด บางโม, 2540:72) ได้ให้ความเห็นว่าการประสานงาน คือการจัดระเบียบการทำงานไม่ให้ก้าวถ่างกัน ติดต่อประสานงานให้หน่วยงานย่อยต่างๆ ขององค์กรและประสานคนให้ทำงานโดยราบรื่นไม่ให้ขัดแย้งกัน เป็นวิธีทางอีกทางหนึ่งที่จะยุติ หรือระงับไว้ได้ชั่วคราวในความขัดแย้งที่จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคภายในองค์กร มีผลทำให้เรื่องบานปลายขึ้น ถ้าหากไม่ระงับไว้หรือหาข้อยุติต่างๆ โดยเร็ว ก็จะมีผลกระทบอย่างแน่นอนสอดคล้องกับงานวิจัยของสวัศดี มานิตย์ (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องปัญหาทางกฎหมายว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์: ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ไทยในอดีตนอกจากจะปกครองด้วยพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมืองแล้วยังต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีอีกด้วย จึงทำให้ประชาชนชาวไทยดำรงชีวิตตามแบบอย่างและคำสั่งสอนของพระภิกษุสงฆ์ด้วยความสงบเรียบร้อยและเจริญรุ่งเรืองมาโดยสม่ำเสมอโดยเฉพาะทางด้านจิตใจจนชาวต่างชาติเรียกว่าสยามเมืองยิ้ม จากกรณีวัดพระธรรมกายที่เผยแผ่คำสอนแตกต่างไปจากหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดความแตกแยกระหว่างคณะสงฆ์และสาวกวัดพระธรรมกายกับพุทธศาสนิกชนชาวไทยทั่วไป

ทางด้านศาสนจักรนั้นได้รับความกระทบกระเทือนนับตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราช พระมหาเถรฐานสูงลงมาจนถึงพระภิกษุ สามเณรและอุบาสก อุบาสิกา ส่วนทางด้านอาณาจักรก็กระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยและความสามัคคีของในชาติโดยทั่วไปและมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระปฏิญาณ นิลโอภา (2546:บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิธีการบริหารองค์กรวัดศึกษากรณีวัดพระเชตุพน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาหลายๆ อย่างที่เกิดขึ้นกับองค์กรวัดนั้นส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดประสิทธิภาพในการจัดการในองค์กรวัดนั้นๆ จึงจำเป็นต้องนำหลักวิชาการ การบริหารเข้ามาเป็นแนวทางในการสร้างระบบที่ดี เมื่อมีการจัดองค์กรที่ดีแล้วก็จะทำให้

วัดง่ายต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เมื่อกิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปได้สะดวกแสดงว่า ปัญหาต่างๆ ของวัดเริ่มลดน้อยลงความคล่องตัวในหลายๆ ด้านซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของวัดนั้นก็เกิดขึ้น จนในที่สุดทำให้วัดไปถึงเป้าหมายได้อย่างง่ายดาย คือใช้เวลาไม่มาก บุคลากรได้รับความบอบช้ำน้อย

5.1.5 อภิปรายผลจากการศึกษาแนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวราราม วรวิหารในอนาคต

องค์กรทุกองค์กรมีการวางแผนไว้สำหรับอนาคตเพื่อความอยู่รอดขององค์กรโดยให้ความสำคัญเกี่ยวกับการบริหารเพื่อสืบสานต่อไปให้บรรลุจุดเป้าหมายที่วางไว้ขององค์กรของวัดโสธรฯ เช่นเดียวกันมีการวางแผนปฏิบัติตามกฎหมายและสมมติธรรมที่จะดำเนินการให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องในการบริหารและการพัฒนาเพื่อความสงบเรียบร้อยและได้ส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ต่างๆ เพื่อสนองงานพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่บ้านเมืองนานเท่านาน

จากผลการวิจัย พบว่าวัดโสธรวรารามวรวิหาร ได้ปฏิบัติตามกฎหมายและสมมติธรรม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 (สมัยก่อนใช้ พ.ร.บ.สงฆ์ พ.ศ.2445 ร.ศ.121 ฉบับแรก) แต่ในปัจจุบันได้ใช้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ 2505 อยู่ซึ่งมีการแก้ไขในบางมาตราเพื่อความเหมาะสมในการปกครองและสอดคล้องกับประเทศชาติ ดังนั้นวัดโสธรฯ อยู่ภายใต้การดูแลของมหาเถรสมาคม (ที่ส่งเสริมความขัดแย้งกันในทางสังคมที่มีผลประโยชน์เป็นหลักสามารถเอื้ออำนวยความสะดวกอย่างมหาศาล) จุดนี้เป็นประเด็นที่ไม่มีบุคคลใดสามารถตอบสังคมได้ว่าเป็นเพราะอะไร? ทำไม? พระภิกษุต้องทะเลาะกันอยู่ร่วมกันปฏิบัติธรรมด้วยกันไม่ได้หรือเพราะอะไร จากการศึกษาค้นพบเหตุผล ก็คือ กิเลส ความเศร้าหมองไม่ได้ตั้งใจก็เศร้าหมองได้มาแล้วก็เศร้าหมองอันจะทำให้จิตใจเศร้าหมอง เพราะมีอกุศลมาครอบงำจิตใจ ค้นหา ความอยากได้ไม่รู้จักจบจักสิ้น ฉะนั้นเมื่อกิเลสเกิดขึ้นความอยากได้ต่างๆ ก็ส่งเสริมให้เกิดความขัดแย้งกัน ดังเช่น ในภูมิประเทศใดที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ (น้ำมัน แร่ พลังงานธรรมชาติต่างๆ) กลุ่มประเทศเหล่านั้นที่มีทรัพยากรมากๆ ย่อมเป็นที่หมายตาของประเทศที่มีอิทธิพลทางอาวุธและเครื่องมือเทคโนโลยีต่างๆ ที่ทันสมัย โดยการจ้องที่จะเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ต้องการจะครอบครองและนำมาใช้ในประเทศของตนในบ้านเมืองตำบลใดแม้แต่องค์กรที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ (เก็บภาษีได้ตามจำนวน) ผู้มีอำนาจวาสนาสูงๆ ย่อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารดูแลสอดส่องเกี่ยวกับทรัพยากรนั้นๆ โดยนำเอาหลักกฎหมายมาอ้างบ้าง อ้างยศถาบรรดาศักดิ์บ้าง ตำแหน่งหน้าที่บ้าง ฯลฯ เพื่อเป็นข้อข่มขู่แก่ผู้น้อยด้อยวาสนาไม่ให้อะอะโววาย หรือขัดขึ้น หรือแจ้งข้อหาต่างๆ เป็นต้น

สังคมทางโลกเป็นเช่นนั้นมากที่สุดมีอยู่เรื่อยมา แต่ในส่วนของสังคมทางธรรมผู้ที่ห่มผ้ากาสาวพัตร์ที่ได้ปลงวาจาแล้วว่าจะอยู่แบบสันโดษ ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเรียบ

ง่ายมีอะไรใช้ก็พอใจในสิ่งนั้น แต่ในปัจจุบันกลับไม่ใส่ใจในสิ่งนั้นไม่พอใจในสิ่งที่มีอยู่ อยากจะเอาสิ่งโน้นหรือสิ่งของของคนอื่นมาเพิ่มเติมให้กับตนเองให้มากที่สุดโดยจะแอบอ้างว่าตนเป็นผู้มีบารมีมาก มีบุญมากของที่เป็นจุดปัจจัยเครื่องใช้สอยต่างๆ ก็เลยมีมากตามมาด้วยแต่ถ้าสิ่งของจุดปัจจัยเหล่านั้นได้มาโดยความสุจริตเป็นธรรมก็ขออนุมานาด้วย แต่ถ้าได้มาแบบเบียดเบียนคนอื่นถือว่าไม่สมควรเป็นการไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของบุคคลอื่น เป็นการเบียดเบียนรังแกซึ่งกันและกัน ถ้าเอาหลักธรรมหลักพระวินัยมาใช้ก็เป็นการเหมาะสม โดยแสดงให้เห็นว่าการปกครองของคณะสงฆ์ทุกจังหวัดมีการปกครองตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัดลงมาถึงเจ้าอาวาสเป็นการปกครองกันเองตามลำดับชั้น แต่อยู่ มีการสั่งการที่ไม่เป็นไปตามขั้นตอนทำให้การปกครองของคณะสงฆ์เกิดการหย่อนยานเสียระบบการปกครองและเอาแน่นอนไม่ได้จึงเกิดข้อขัดแย้งกันขึ้น

โดยตามหลักแล้วการปกครองของคณะสงฆ์ภายในจังหวัดควรให้กลุ่ม หรือคณะสงฆ์ของแต่ละกลุ่มได้ปกครองกันเองโดยผู้มีอำนาจคอยให้ความช่วยเหลือแนะนำในเรื่องบางเรื่องเพื่อความเป็นธรรมและเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยสนองงานได้อย่างเต็มที่แต่โดยอำนาจวาสนาอันยิ่งใหญ่ไม่มีใครจะหยุดยั้งได้ก็เลยถืออำนาจตรงนี้ขึ้นแะให้เกิดความขัดแย้งขึ้นโดยผู้มีอิทธิพลคอยสั่งการให้ความสนับสนุนอยู่เบื้องหลังทุกอย่างแล้วทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วนำเอากฎหมายของคณะสงฆ์มาอ้างว่าให้เป็นไปตามมติของมหาเถรสมาคมในบางอย่างสิ่งที่ควรทำต้องมีการจัดการประชุมภายในวัดก่อนเพื่อลงมติให้ได้รับรู้เรื่องราวที่จะนำบุคคลภายนอกมาปกครองดูแลวัดนั้นต้องมีการแจ้งให้ผู้ที่อยู่ในวัดได้รับทราบทั่วถึงและยอมรับกันได้ แต่ที่ผู้มีอำนาจวาสนาสูงได้สั่งการลงมานั้นเหมือนมีการเตรียมพร้อมในเรื่องราวเกี่ยวกับการแต่งตั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่แล้ว ซึ่งถ้ามองในด้านการสนับสนุนการแต่งตั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่นั้น มีทั้งพระภิกษุ สามเณรและฆราวาสในแต่ละจังหวัดได้เดินทางมาให้ความสนับสนุนอย่างมากและไม่คาดคิดที่จะมีขนาดนี้ ถือว่ามีการเตรียมพร้อมทุกด้านอยู่แล้วเห็นได้ชัด ซึ่งผู้น้อยคือวาสนาไม่สามารถที่จะต่อสู้ได้ทั้งอำนาจวาสนาและแรงเชียร์ให้การสนับสนุนในทุกๆ ด้าน ถ้ามองว่ากฎหมายของคณะสงฆ์ที่นำมาใช้กับวัดใดๆ เป็นไปอย่างถูกต้องแล้ว ทำใหม่ไม่ใช่กับวัดอื่นๆ บ้าง วัดที่ไม่มีเจ้าอาวาสดูแลรักษาวัด และวัดที่ไม่มีรายได้พอที่จะจ่ายค่าน้ำค่าไฟบ้าง หรือวัดที่มีปัญหาการจัดตั้งเป็นวัดให้ถูกต้องตามกฎหมาย วัดที่มีเจ้าอาวาสแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่างๆ วัดที่มีเจ้าอาวาสเป็นคฤหัสถ์ (โยมปกครองพระและพระมีภรรยา) ทำใหม่ไม่เอากฎหมายของคณะสงฆ์เหล่านี้ไปใช้กับวัดเหล่านั้นบ้างเพราะอะไร กฎหมายคณะสงฆ์เมื่อมีแล้วก็ต้องใช้ให้เป็นไปตามระบอบที่ได้บัญญัติไว้ มิใช่จ้องแต่จะแก้ไข (หาช่องว่าง) ที่จะทำได้มาซึ่งผลประโยชน์สนองแต่กิเลส ตัณหาเพื่อหวังอิทธิพลและผลประโยชน์ต่างๆ กับสิ่งมีค่ามหาศาลเหล่านั้น

ตามจริงกฎหมาย พ.ร.บ.คณะสงฆ์เพื่อความเป็นไปในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สืบไปได้ต้องไม่แสวงหาช่องทางอ้างผลประโยชน์ (อ้างมาตราหาผลประโยชน์) มากจนเกินไป ต้องมีความโปร่งใสและเป็นธรรมกับผู้สั่งการและผู้ปฏิบัติตามข้อกำหนดต่างๆ เพื่อสนองงานพระพุทธศาสนาและเป็นที่ยอมรับภายใต้การปฏิบัติตามสอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยว่า ในอนาคตได้เตรียมการไว้ล่วงหน้า คือปฏิบัติตามกฎหมายและ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ฉะนั้น ตั้งแต่เจ้าอาวาสรูปที่ 1 ถึง รูปที่ 13 ในปัจจุบันมีความสอดคล้องกันเรื่อยมาได้ดูแลรักษา ทำนุบำรุงวัดสืบสานต่อกันมาและปฏิบัติตามกฎหมายของมหาเถรสมาคมกฎหมาย พ.ร.บ.คณะสงฆ์ สอดคล้องกับหลักการบริหารวัดของกรมการศาสนา (กองแผนงานกรมการศาสนา, 2537:3) ที่มีหน้าที่คอยส่งเสริมทำนุบำรุงกิจการทางด้านศาสนาเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและคณะสงฆ์ทั้งด้านการบริหาร การปกครอง

ดังนั้น วัดโสธรวรารามวรวิหาร อยู่ภายใต้กฎหมาย พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ตลอดทั้งปฏิบัติตามกฎระเบียบทุกประการในอนาคตทางวัดโสธรฯ ได้วางแผนที่จะให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต่างๆ (จัดตั้งพิพิธภัณฑ์) อย่างเป็นรูปธรรม และชัดเจนภายในองค์การวัดจะทำให้องค์การวัดได้จัดภูมิทัศน์ปรับสภาพแวดล้อมบริเวณวัดให้มีความร่มรื่นร่มเย็นและสะอาด เป็นสถานที่ที่ปฏิบัติธรรมและยังเป็นสถานที่ให้ความรู้ต่างๆ ให้แก่เยาวชนและนักท่องเที่ยวได้ศึกษา เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาเรณูศักดิ์ พิมพ์สกุล (2545:ง) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า ผลการวิจัยจากวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญพบว่า (1) วัดอุปสงค์การบริหารให้พระภิกษุปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พัฒนาวัดให้สะอาด ร่มรื่นให้เป็นแหล่งการเรียนรู้คุณธรรมจรรยาบรรณการบริหาร การเงินและกิจการภายในวัดรวมทั้งพัฒนาให้เจ้าอาวาสมีวิสัยทัศน์ (2) โครงสร้างการบริหารเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการและการกระจายอำนาจการตรวจสอบรวมถึงไว้วางใจช่วยในกิจการสงฆ์ (3) การกิจ 6 ด้าน คือ

- 1) ปกครองสงฆ์ด้วยหลักพระธรรมวินัยบริหารแบบมีส่วนร่วมและทำงานเป็นทีม
- 2) การศึกษารวมทั้งจัดการศึกษาโดยพระภิกษุ สามเณรต้องศึกษาทุกรูป
- 3) จัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนและชุมชน มีพระภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอนโดยรัฐจัดงบประมาณอุดหนุน
- 4) พระสงฆ์ควรเผยแผ่พระพุทธศาสนาพร้อมทั้งพัฒนาพระภิกษุโดยรัฐให้การสนับสนุน
- 5) การก่อสร้างอาคารต่างๆ ควรอนุรักษ์ศิลปะแบบไทย

6) ส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ

ดังได้อธิบายไว้แล้ว (ในบทที่ 2 หน้า 67) ซึ่งผู้บริหารควรมีวิสัยทัศน์ในการบริหารวัด ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เจ้าอาวาสในฐานะผู้บริหารจะต้องทันกับการเปลี่ยนแปลง สามารถบริหารวัดให้สอดคล้องกับชุมชนหรือสังคมได้ ซึ่งผู้บริหารจะต้องจัดกิจกรรมของวัดที่เลื่อมใสศรัทธา คือ กิจกรรมต่างๆ ในด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา ซึ่งเจ้าอาวาสต้องรู้จักพัฒนาตนเองและศาสตร์สาขาอื่นๆ ที่จำเป็น ต้องรอบรู้งานรอบรู้ชุมชนรอบรู้วิชาการรอบรู้ในสถานการณ์ที่จะปรับตัวให้ทันต่อยุคโลกาภิวัตน์

วัดโสธรวรารามวรวิหาร ก็พยายามพัฒนาในด้านศาสนศึกษาดังจะเห็นได้ในยุคของ พระพรหมคุณาภรณ์ (จิปุญฺญ โฉม. เจียม กุลละวณิช) เจ้าอาวาสรูปที่ 10 ในปีพ.ศ.2526 มีแนวคิด และได้วางแผนงานเป็นพื้นฐานไว้สำหรับเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ได้ในประวัติศาสตร์ต่างๆ และได้ จัดตั้ง “อาคารเอนกประสงค์ หอสมุด หอพิพิธภัณฑวัตถุพลอยเดชมหาราชในโรงเรียนพุทธโสธร” ซึ่งในยุคนั้นอาจจะเพราะสถานที่ที่วัดโสธรวรารามวรวิหารไม่เพียงพอต่อการจัดตั้งสถานที่ ดังกล่าวเลยจัดตั้งไว้ที่โรงเรียนพุทธโสธรแทน การพิจารณาการบริหารวัดตามหลักทฤษฎีรัฐ ประศาสนศาสตร์ ของ (ลูเธอร์ กุลลิค POSDCORB) ตั้งแต่ อดีต ปัจจุบันและในอนาคตนั้น ผู้วิจัยได้ นำเอาหลัก POSDCORB มาวิเคราะห์และเปรียบเทียบการบริหารเพื่อการพัฒนาของเจ้าอาวาสแต่ละ รูปที่ได้ปกครองวัดโสธรฯ จากอดีตที่ผ่านมาได้เห็นในด้านต่างๆ ที่เป็นหลักเน้นหนักที่สุด มีความ เหมือนและแตกต่างกันในแต่ละด้านของเจ้าอาวาสแต่ละรูปที่ได้ปกครองวัดโสธรฯ และในแต่ละยุคนั้นมีการบริหารการพัฒนาสืบสานเรื่อยมา ซึ่งผู้วิจัยจะได้เปรียบเทียบตามทฤษฎีของกุลลิคในการ บริหารการพัฒนาภายในองค์การวัดที่มีการสืบสานการพัฒนาต่อเนื่องหรือขาดตอนของแต่ละยุคซึ่ง ผู้วิจัยจะได้เปรียบเทียบควบคู่กันไป ดังนี้

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 1 พระอาจารย์อ้นในช่วงปี พ.ศ.2405-2412 ได้มีการริเริ่มที่จะ พัฒนาวัดในด้านการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ที่พำนักจำพรรษา เช่น กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น โดย ได้เน้นหนักในมิติด้านการวางแผน (Planning)

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 2 พระอาจารย์อู่ ในช่วงปีพ.ศ.2412-2418ได้รับช่วงการปกครอง ต่อจากเจ้าอาวาสรูปที่ 1 ลักษณะคงเป็นแบบอย่างเดียวกัน คือจะพัฒนาวัดในด้านการสร้างถาวรวัตถุ ต่างๆ ที่พำนักจำพรรษา เช่น กุฏิ พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญสืบต่อมาโดยได้เน้นหนักในมิติด้าน การวางแผน (Planning)

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 3 พระอาจารย์ปาน (หลวงพ่อบาน) ในช่วงปีพ.ศ.2418-2450 เป็นที่รู้จักกันมากสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไปเพราะท่านเป็นพระสมณวิปัสสนาเป็นทั้งหมดอุ หมอ วิชาอาคม (ไสยศาสตร์) และหมอยาในส่วนการทำกิจกรรมของสงฆ์ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ คือ พระ ที่มีหน้าที่บวชให้แก่กุลบุตร (ผู้ชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์) โดยได้เน้นหนักในมิติด้านการจัดการ ที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) หมายความว่า ท่านเป็นพระอุปัชฌายะบวชให้แก่กุลบุตร ก็เท่ากับว่า การ จัดบุคคลเข้าทำงาน ในส่วนด้านความเชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์นั้น น่าจะเริ่มจากหลวงพ่อบาน ซึ่งเริ่มที่จะจัดสร้างในด้านวัตถุมงคลบ่อเกิดแห่งการพัฒนาในเรื่องนี้

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 4 พระอาจารย์เกิด ในช่วงปีพ.ศ.2450-2458 ท่านได้พยายามที่จะ พัฒนาในด้านการสร้างถาวรวัตถุมีการเริ่มสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่และต่อเติมซ่อมแซม บูรณะกุฏิ ศาลาการเปรียญต่างๆ สิ่งที่เป็นภายในวัดมาตลอดโดยได้เน้นหนักในมิติด้านการวางแผน (Planning)

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 5 พระอาจารย์หลิน ในช่วงปีพ.ศ.2458-2480 ท่านได้เริ่มที่จะ พัฒนาในด้านการศึกษาโดยสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล คือสร้างโรงเรียนวัดโสธรขึ้นส่วนวัตถุมงคลได้จัดสร้างเหรียญรูปเหมือนหลวงพ่อพระพุทธรูปหลายรุ่นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460-2480 โดยได้เน้นหนักในมิติด้านการวางแผน (Planning)

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 6 พระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น) ในช่วงปีพ.ศ. 2480-2487 ท่าน ได้รับช่วงต่อจากพระอาจารย์หลิน มีหน้าที่ดูแลในการพัฒนาการสร้างถาวรวัตถุให้เสร็จสิ้นและท่าน เป็นพระอุปัชฌาย์ รูปที่ 2 ของวัดโสธรฯ คือ พระที่มีหน้าที่บวชให้แก่กุลบุตร (ผู้ชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์) โดยได้เน้นหนัก 2 มิติ คือ 1) ได้เน้นหนักในมิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) และ 2) ได้เน้นหนักในมิติด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing)

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 7 พระธรรมธรรมากร รุพฺผโธ (รักษาการ) ในช่วงปี พ.ศ. 2487-2488 ท่านได้รับช่วงต่อจาก พระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น) มีหน้าที่ดูแลในการพัฒนาการสร้าง ถาวรวัตถุต่างๆ บางอย่างที่ยังไม่เสร็จสิ้นให้เสร็จสิ้นและเรียบร้อยโดยได้เน้นหนักในมิติด้านการ วางแผน (Planning)

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 8 พระราชเขมากร (ก่อ เขมทสฺสี ป.ธ.7) ในช่วงปีพ.ศ.2488-2506 ท่านมีบทบาทอย่างมากและเห็นได้ชัดในการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุ

มงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมโดยได้เน้นหนัก 3 มิติ คือ 1) ได้เน้นหนักในมิติด้านการวางแผน (Planning) ต่อมา 2) ได้เน้นหนักในมิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) และ 3) ได้เน้นหนักในมิติด้านการจัดงบประมาณ (Budgeting)

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 9 สมเด็จพระวันรัต (รักษาการ) ในช่วงปีพ.ศ.2506-2507 ระยะเวลา 1 ปี ท่านได้สนับสนุนในการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมโดยได้เน้นหนักในมิติด้านการจัดองค์การ (Organizing)

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 10 พระพรหมคุณาภรณ์ (ด.เจียม กุลละวณิชย์) ในช่วงปีพ.ศ. 2507-2540 ท่านเล็งเห็นความสำคัญอย่างมาก ที่จะสืบสานต่อในการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมโดยได้เน้นหนัก 2 มิติ คือ 1) ได้เน้นหนักในมิติด้านการวางแผน (Planning) และ 2) ได้เน้นหนักในมิติด้านการจัดงบประมาณ (Budgeting)

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 11 พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนทรโร ทองบุรณะ ป.ธ.4) ในช่วงปี พ.ศ.2540-2547 ท่านได้ดำเนินการตามเจ้าอาวาสรูปที่ 10 สานต่อในการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมโดยได้เน้นหนัก 3 มิติ คือ 1) ได้เน้นหนักในมิติด้านการวางแผน (Planning) 2) ได้เน้นหนักในมิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) และ 3) ได้เน้นหนักในมิติด้านการจัดงบประมาณ (Budgeting)

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 12 พระธรรมสิทธิเวที (เจ้าคุณเสนาะ) (รักษาการ) ในช่วงปี พ.ศ. 2547-2552 ท่านได้สนับสนุนในการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมโดยได้เน้นหนักในมิติด้านการจัดงบประมาณ (Budgeting)

ยุคของเจ้าอาวาสรูปที่ 13 พระราชมงคลรังษี วิ. (ประยงค์ ปิยวณฺโณ) ในช่วงปีพ.ศ. 2552-2554 ในปัจจุบัน ท่านได้พัฒนาในการสร้างถาวรวัตถุ ซึ่งในปัจจุบันนี้ กำลังดำเนินการก่อสร้างโรงเรียนพุทธโสธรจำนวน 2 หลัง 72 ห้องเรียนโดยได้เน้นหนักในมิติด้านการจัดงบประมาณ (Budgeting)

กล่าวโดยสรุป แต่ละยุคของเจ้าอาวาสที่ได้ปกครองวัดโสธรฯ นั้น มีการบริหารการพัฒนาเรื่อยมา แต่ว่าการพัฒนาที่มีครบทั้ง 3 ด้านนั้น เริ่มแรกเจ้าอาวาสรูปที่ 8 รูปที่ 9 ให้การสนับสนุน รูปที่ 10, 11 มีการพัฒนาครบทั้ง 3 ด้าน รูปที่ 12 ให้การสนับสนุนในส่วนปัจจุบันถ้าหากมีการบริหารงานภายในองค์กรครบทั้ง 7 มิติ ก็ถือว่า ครบวงจรมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในส่วนการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ก็เช่นเดียวกันถ้าหากพัฒนาครบทั้ง 3 ด้าน ก็ถือว่าสมบูรณ์แบบซึ่งมีความใกล้เคียงกับงานวิจัยของพระมหาพรประสงค์ พุทธจันทร์ (2552:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง, ด้านการศาสนศึกษา, ด้านการศึกษาสงเคราะห์, ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม, ด้านการสาธารณูปการ, และด้านการสาธารณสงเคราะห์

ดังได้อธิบายไว้แล้ว (ในบทที่ 2 หน้า 66) องค์การเมื่อมีบุคลากรแล้วย่อมที่จะมีการบริหารการพัฒนาภายใน ซึ่งจะต้องมีผู้นำคอยกำกับดูแลบริหารงานต่างๆ ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้

ดังนั้น จะต้องมีการวางแผนเป็นอันดับแรกวัดโสธรวรารามวรวิหาร ก็เช่นเดียวกันก็เริ่มจากการวางแผน ซึ่งผู้วิจัยได้นำเอาทฤษฎีของ (ลูเธอร์ ภูติคค์ POSDCORB) มาเปรียบเทียบในการบริหารการพัฒนาของเจ้าอาวาสแต่ละรูปว่า ได้เน้นหนักไปในหลักการใดในการบริหารซึ่งผู้วิจัยได้อธิบายไว้แล้ว (ในบทที่ 4 ตั้งแต่หน้า 123-135) ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหามนตรี งามนิม (2541: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารงานของวัดพรหมวงศาราม ครั้งนี้ได้นำเอาข้อมูลทั้งหมดมาประมวลวิเคราะห์ผลซึ่งใช้สถิติเชิงพรรณนาผลการศึกษาวิจัย พบว่า ในการบริหารงานของวัดพรหมวงศาราม มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x} = 3.20$) ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง เพราะว่า วัดพรหมวงศารามได้มีการวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคคลเข้าทำงาน การรายงานและการงบประมาณก็อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการสั่งการหรือภาวะผู้นำของท่านเจ้าอาวาสอยู่ในระดับมาก สำหรับด้านการประสานงานนั้นอยู่ในระดับน้อย จึงมีส่วนให้ระดับความสำเร็จของการบริหารงานในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางและได้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาไสว พันธ์วัน (2541:บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารงาน ของวัดโสมนัสวิหาร ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยทั้งหมดที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ มิติด้านการวางแผน มิติด้านการจัดองค์การ มิติด้านภาวะผู้นำในภาพรวมแล้วปรากฏว่า มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารงานของวัดโสมนัสวิหาร อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.45$)

ผลการวิจัย มีความสอดคล้องกับสมมุติฐานการวิจัย คือความเจริญรุ่งเรืองของวัดโสธรวรารามวรวิหาร เกิดจากปัจจัยสนับสนุน 3 ด้าน คือความศรัทธาเลื่อมใสในองค์หลวงพ่อดำ

พุทธโสธร พุทธบริษัท 4 ประพฤติปฏิบัติดีช่วยกันเผยแผ่ศาสนาธรรมและมีงบประมาณจากทางราชการสนับสนุนจึงได้มีการพัฒนาเรื่อยมาถึงปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research)

5.2 อภิปรายผลการวิจัยเชิงปริมาณ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติของแบบสอบถามสำหรับพระภิกษุ สามเณร 50 ชุด สำหรับอุบาสก อุบาสิกา 50 ชุด และพุทธศาสนิกชนทั่วไป 50 ชุด ผู้วิจัยจะได้อภิปรายผลการวิจัยเชิงปริมาณ ดังนี้

5.2.1 อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับพระภิกษุ สามเณร

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในการศึกษารุ่นนี้เป็นพระภิกษุจำนวน 13 รูป คิดเป็นร้อยละ 26 สามเณรจำนวน 37 รูป คิดเป็นร้อยละ 74 ระดับการศึกษาปริญญาตรีสูงสุด ส่วนใหญ่จบในระดับมัธยมปลายหรือเทียบเท่าจำนวน 27 รูป คิดเป็นร้อยละ 54 รองลงมาจบมัธยมต้นจำนวน 9 รูป คิดเป็นร้อยละ 18 จบปริญญาตรีจำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 12 จบปริญญาโทจำนวน 4 รูป คิดเป็นร้อยละ 8 กำลังศึกษาอยู่ระดับจำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 6 และจบประถมจำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 2 ส่วนจบอนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่าและปริญญาเอกนั้นไม่มี

ระดับการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุด ส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นตรี-เอก จำนวน 18 รูป คิดเป็นร้อยละ 36 รองลงมาจบเปรียญธรรม 3-5 ประโยคจำนวน 14 รูป คิดเป็นร้อยละ 28 จบเปรียญธรรมประโยค 1-2 จำนวน 10 รูป คิดเป็นร้อยละ 20 กำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรมประโยคจำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 12 และจบเปรียญธรรม 6-8 ประโยคจำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 4 ส่วนจบเปรียญธรรม 9 ประโยคนั้นไม่มี ระยะการอยู่จำพรรษา/ปี ตั้งแต่ ส่วนใหญ่ตั้งแต่ 1-5 พรรษา/ปี จำนวน 35 รูป คิดเป็นร้อยละ 70 รองลงมาตั้งแต่ 6-10 พรรษา/ปี จำนวน 8 รูป คิดเป็นร้อยละ 16 ตั้งแต่ 16-20 พรรษา/ปีจำนวน 4 รูป คิดเป็นร้อยละ 8 ตั้งแต่ 11-15 พรรษา/ปีจำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 4 และตั้งแต่ 20 พรรษาขึ้นไปจำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 2

ดังนั้น พระภิกษุ สามเณรที่อยู่จำพรรษาในวัดโสธรวรารามวรวิหาร ส่วนใหญ่มาอยู่ในระยะเวลาตั้งแต่ 1-5 พรรษา/ปี รองลงมาจบการศึกษาในระดับมัธยมปลายหรือเทียบเท่าและจบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมนักธรรมชั้นตรี-เอก การศึกษาทั้งฝ่ายปริยัติสามัญและฝ่ายปริยัติธรรมเกิดจากการบริหารและการพัฒนาวัดได้นำไปสู่การพัฒนาในด้านศาสนศึกษาและเป็นที่น่ายินดีสำหรับ

พระภิกษุ สามเณรที่ได้ศึกษาจนเกิดการพัฒนาทั้งด้านกายภาพและด้านจิตใจและยังสามารถนำไปเผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติตามเข้าใจถึงพระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด

มิติด้านการวางแผน

อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า การทำกิจกรรมทุกอย่างของวัดจะมีการวางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้าเป็นประจำ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.56) การวางแผนเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลทำให้วัดประสบความสำเร็จในการบริหารงาน ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.84) ท่านมีความเข้าใจจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติภารกิจของวัดเป็นอย่างดี ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.36) รวมความคิดเห็นมิติด้านการวางแผนอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.58)

มิติด้านการจัดองค์การ

อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า วัดมีการจัดโครงสร้างการบริหารงานที่มีความเหมาะสม ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.48) วัดมีการจัดระบบงานย่อยต่างๆ อย่างสอดคล้องกัน ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.10) การบริหารงานของวัดมีการแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.62) การแต่งตั้งบุคลากรจะใช้ระบบความรู้ความสามารถและความอาวุโสเป็นหลัก ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.66) รวมความคิดเห็นมิติด้านการจัดองค์การอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.46)

มิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล

อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า วัดมีการเลือกสรรบุคลากรที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถในตำแหน่งงาน ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.60) วัดมีการฝึกอบรมบุคลากรก่อนและหลังเข้าปฏิบัติงานเพื่อให้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อวัด ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.48) วัดมีการจัดตำแหน่งแบ่งแผนกของแต่ละงานเพื่อให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถดูแลรับผิดชอบในแต่ละแผนกนั้น ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.68) รวมความคิดเห็นมิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคลอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.58)

มิติด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ

อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการทำให้งานสำเร็จ ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.18) เจ้าอาวาสยอมรับฟังความคิดเห็นจากพระลูกวัดตามสมควรแต่เหตุผล ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.86) เจ้าอาวาสมีความสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นให้ปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.04) รวมความคิดเห็นมิติด้านการสั่งการหรือการอำนวยการอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.02)

มิติด้านการประสานงาน

อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า วัดมีการประสานนโยบายการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.52) วัดมีการประสานงานทั้งภายในและภายนอกองค์การความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.58) วัดมีการจัดระบบการสื่อสารภายในอย่างมีประสิทธิภาพ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.44) รวมความคิดเห็นมิติด้านการประสานงานอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.51)

มิติด้านการรายงานผล

อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า วัดมีการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บริหารและคณะกรรมการทุกครั้งในการปฏิบัติงาน ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.58) วัดมีการรายงานผลการปฏิบัติงานทุกๆ สิ้นปี ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.48) การรายงานก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.54) การรายงานช่วยให้ผู้บังคับบัญชา (เจ้าอาวาส) ตัดสินใจได้ถูกต้องทันต่อเหตุการณ์ ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.06) รวมความคิดเห็นมิติด้านการรายงานผล อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.41)

มิติด้านการงบประมาณ

อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า วัดมีการจัดทำงบประมาณ รายรับ-รายจ่ายเป็นประจำ ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.34) วัดมีการควบคุมดูแลการใช้จ่ายการเงินโดยรอบคอบและรัดกุม ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.18) งบประมาณมีอย่างพอเพียงในการบริหารของวัด ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.28) การตรวจ

รับรองงบประมาณประจำปีตามแผนการที่ได้จัดทำไว้ทุกประการ ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.26) รวมความคิดเห็นมิติด้านการงบประมาณ อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.26)

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะของพระภิกษุ สามเณรเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

สรุป ภาพรวมข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนา ในด้านการบริหารพบว่า อยากให้ทุกฝ่ายมีความสามัคคีกันปรึกษาหารือหาทางออกที่ดีต่อกันและการบริหารควรมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นได้มีเหตุผลส่วนในการบริหารควรที่จะรีบเร่งหรืออนุมัติให้งบประมาณในบางส่วนไปก่อนเพื่อความสะดวกและทันต่อเหตุการณ์

การจัดสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคลพบว่า การสร้างถาวรวัตถุน่าจะพอก่อนเพราะบางอย่างยังใช้การได้ดีอยู่ไม่ควรทำลายแล้วสร้างใหม่เพราะเปลืองงบประมาณโดยไม่จำเป็นอยากให้ผู้บริหารหลีกเลี่ยงกับการก่อสร้างเจียนหน้าพระอุโบสถติดกับแม่น้ำบางปะกงที่ยังสร้างไม่เสร็จ ในส่วนของวัตถุมงคลส่วนใหญ่เหรียญหรือรูปเหมือนพระพุทธรูปบางองค์อาจมีการปลุกเสกหรือไม่มีพิธีการปลุกเสก พุทธศาสนิกชนเข้ามาบูชาไปอาจได้องค์ที่ยังไม่ปลุกเสก ถือว่าทางวัดยังขาดการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องการให้บริการแก่พุทธศาสนิกชน

การเผยแพร่ศาสนธรรมพบว่า มีอยู่ประจำปฏิบัติกันทุกวันอาทิตย์ วันพระและวันสำคัญต่างๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาทำบุญ ฟังเทศน์ รับศีล ทำให้จิตใจผ่องใส

ข้อเสนออื่นๆ ระบุ พบว่า วัดควรจัดสรรงบประมาณให้แก่การศึกษาทุกๆด้านทั้งฝ่ายพระปริยัติธรรมทั้งฝ่ายปริยัติสามัญให้เพียงพอ ทุกแผนกและทุกฝ่ายอื่นๆ ที่ยังขาดงบประมาณอาหารกลางวันหรืออาหารเพลไม่พอฉันอยากให้เพิ่มมากกว่านี้ อยากให้ถวายน้ำปานะตอนเย็นด้วยอยากให้สนับสนุนการศึกษาแผนกธรรมบาลีสำหรับพระภิกษุ สามเณรรูปใดสอบผ่านควรจัดทุนให้เหมือนเดิมไม่ควรลด

5.2.2 อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับอุบาสก อุบาสิกา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า อุบาสก (ชาย) จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 22 อุบาสิกา (หญิง) จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 77 ระดับการศึกษาปริยัติสามัญชั้นสูงสุด ส่วนใหญ่จบในระดับประถมจำนวน 23 คนคิดเป็นร้อยละ 26 รองลงมาจบมัธยมปลายหรือเทียบเท่า และ

จบปริญญาตรีจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 18 รองลงมาจบมัธยมต้นจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 12 จบปริญญาเอก และกำลังศึกษาอยู่ระดับจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2 ส่วนจบอนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่าและปริญญาโทนั้นไม่มี

ระดับการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุด ส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นตรี-เอก จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 87 รองลงมาจบเปรียญธรรม ประโยค 1-2 จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 12 ในส่วนการจบเปรียญธรรม 3-5 ประโยค จบเปรียญธรรม 6-8 ประโยค และกำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรมประโยคนั้นไม่มี ได้เข้ามาอยู่อาศัยที่วัดส่วนใหญ่ตั้งแต่ 1-5 ปีจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 46 รองลงมาตั้งแต่ 6-10 ปีจำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 34 อื่นๆ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8 ตั้งแต่ 11-15 ปีจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 6 และตั้งแต่ 16-20 ปีขึ้นไปจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4 ดังนั้น อุบาสก (ชาย) อุบาสิกา (หญิง) ที่อยู่อาศัยในวัดโสธรวรารามวรวิหาร ส่วนใหญ่มาอยู่ในระยะเวลาตั้งแต่ 1-5 ปี จบการศึกษาในระดับประถม และจบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมนักธรรมชั้นตรี-เอก เป็นผลนำไปสู่การพัฒนาในด้านศาสนศึกษา

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรม (อุบาสก อุบาสิกา)

มิติการทำบุญและปฏิบัติธรรม

อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า วัดได้จัดบริการด้านสถานที่ที่จอดรถอย่างปลอดภัยมีพนักงานคอยให้บริการความสะดวก ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.81) วัดได้จัดสถานที่ที่ทำบุญไว้อย่างเหมาะสมและสะดวกสบายในการเข้ามาทำบุญ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.97) วัดไม่ได้กำหนดราคาในการทำบุญทุกอย่างตามกำลังศรัทธา ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.53) วัดได้จัดเตรียม ปัจจัย 4 อาหาร เครื่องใช้เสื้อผ้า ยารักษาโรคที่อยู่อาศัย ไว้อย่างพอเพียง ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.40) วัดได้จัดโรงทานบริการอาหาร น้ำดื่ม ไว้สำหรับบุคคลที่เข้ามาทำบุญอยู่เสมอ ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.34) วัดมีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.81) วัดมีพระนักเผยแผ่ด้านศาสนธรรมพระธรรมคำสั่งสอนมาก และมีการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอด ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.14) พระนักเผยแผ่ได้สอนการปฏิบัติธรรมรักษาศีลและภาวนาให้ถือปฏิบัติอยู่ตลอด ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.87) การฟังธรรมแล้วนำมาปฏิบัติทำให้จิตใจได้รับความสุขและเกิดการ เลิก ลด ละ อบายมุขต่างๆ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.04) ในหลักธรรมคำสั่งสอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างดีงาม ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.20) รวมความคิดเห็นมิติการทำบุญและปฏิบัติธรรมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.81)

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะของอุบาสก อุบาสิกาเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

สรุปภาพรวมข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาพบว่า อยากให้ปรับด้านการบริหารให้เที่ยงธรรมเป็นกลางแบบตรงไปตรงมาไม่มีอะไรแอบแฝงและการบริหารสมควรให้มีคณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายฆราวาสเท่าๆ กัน โดยกำหนดสิทธิให้กับเจ้าอาวาสเป็นผู้ตัดสินใจขาดในที่ประชุม

การจัดสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคลพบว่า การสร้างถาวรวัตถุบางอย่างยังไม่จำเป็นเท่าใดนักเพราะมีพอใช้อยู่แล้ว การสร้างวัตถุมงคลไม่สมควรที่จะออกบ่อยในแต่ละรุ่นถ้าจะออกควรเป็นบางครั้งบางคราวที่มีโอกาสที่สำคัญ

การเผยแผ่ศาสนาธรรมพบว่า มีการจัดพระนักศึกษามากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ห้องเรียนวัดโสธรฯ) ไปสอนในโรงเรียนแต่ละโรงเรียน หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่ได้ขอมา ถือว่าเป็นการดีที่พุทธศาสนิกชนให้ความสำคัญในเรื่อง ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

ข้อเสนออื่นๆ ระบุว่า บริเวณรอบวัดควรจัดให้มีต้นไม้เขียวๆ เพื่อจะได้มีร่มให้นั่งเล่นสำหรับคนที่มาสักการบูชาองค์หลวงพ่อพระพุทธรูปโสธร ควรจัดสถานที่เพิ่มเติมมีม้านั่งให้เพียงพอ ห้องน้ำและน้ำดื่ม ควรมีให้เพียงพอสะดวกสะอาด ถนนเข้า-ออกวัด ควรมียามดูแลให้เป็นระเบียบ สถานที่จอดรถสมควรตีเส้นแนวบอกให้ชัดเจน และถนนทางเข้าโรงเจที่จอดรถหลังโรงเจควรจัดให้ดีขึ้น จุดบอกตำแหน่งสถานที่และป้ายบอกทางหรือลูกศรชี้ควรทำให้ชัดเจน

5.2.3 อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พุทธศาสนิกชนทั่วไปจำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 96 พุทธศาสนิกชนที่อยู่ในวัด (พนักงานต่างๆ) จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4 ระดับการศึกษาปริยัติสามัญชั้นสูงสุด ส่วนใหญ่จบในระดับประถมจำนวน 15 คนคิดเป็นร้อยละ 30 รองลงมาจบมัธยมต้นและจบปริญญาตรีจำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 12 รองลงมาจบมัธยมปลายหรือเทียบเท่าจำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 16 รองลงมาจบปริญญาโทและกำลังศึกษาอยู่ระดับจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4 รองลงมาจบอนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่าจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2 ส่วนจบปริญญาเอกนั้นไม่มี

ระดับการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุด ส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นตรี-เอก จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 98 รองลงมากำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรมประโยคจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2 จบเปรียญธรรม ประโยค 1-2 จบเปรียญธรรม 3-5 ประโยค และจบเปรียญธรรม 6-8 ประโยค นั้นไม่มี ได้เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัดส่วนใหญ่นานๆ มาครั้งหนึ่งจำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 48 รองลงมาบ่อยครั้งและมาครั้งแรกจำนวน 11 คนคิดเป็นร้อยละ 22 รองลงมาน้อยครั้งจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8 ส่วนอื่นๆ นั้นไม่มี

ในกรณีที่ เป็นพนักงานได้ทำงานเป็นพนักงานอยู่ที่วัด ตั้งแต่ 1-5 ปีจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 30 รองลงมาอื่นๆ จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 58 รองลงมาตั้งแต่ 16-20 ปีขึ้นไป จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8 รองลงมาตั้งแต่ 6-10 ปี และตั้งแต่ 11-15 ปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2 ดังนั้น พุทธศาสนิกชนทั่วไปและพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในวัด (พนักงานต่างๆ) ที่ได้เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมในวัดโสธรวราราม วรวิหาร ส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนทั่วไป จบการศึกษาในระดับประถม มัธยมศึกษาและจบปริญญาตรีและจบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมนักธรรมชั้นตรี-เอก ได้เข้ามาทำบุญที่วัดโสธรฯ แห่งนี้ ส่วนใหญ่นานๆ มาครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นความศรัทธาในองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธร ถึงนานๆ มาครั้งหนึ่ง แต่ก็มากด้วยความศรัทธา

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรม (พุทธศาสนิกชนทั่วไป)

มิติการทำบุญและปฏิบัติธรรม

อภิปรายผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า วัดได้จัดบริการด้านสถานที่ที่จอดรถอย่างปลอดภัยมีพนักงานคอยให้บริการความสะดวก ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.56) วัดได้จัดสถานที่ที่ทำบุญไว้อย่างเหมาะสมและสะดวกสบายในการเข้ามาทำบุญ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.10) วัดได้จัดเตรียมเครื่องสักการบูชาไว้ให้บูชาทำบุญอย่างพอเพียง ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.26) วัดไม่ได้กำหนดราคาในการทำบุญทุกอย่างตามกำลังศรัทธาความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.22) วัดได้จัดโรงทานบริการอาหาร น้ำดื่ม ไว้สำหรับบุคคลที่เข้ามาทำบุญอยู่เสมอ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.80) วัดมีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.26)

วัดมีพระนักเผยแผ่ด้านศาสนธรรมพระธรรมคำสั่งสอนมากและมีการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอด ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.06) พระนักเผยแผ่ได้สอนการปฏิบัติธรรมรักษาศีลและภาวนาให้ถือปฏิบัติอยู่ตลอด ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.18) การฟังธรรมแล้วนำมาปฏิบัติทำให้จิตใจได้รับความสุขและเกิดการ เลิก ลด ละอบายมุขต่างๆ ความคิดเห็นอยู่ใน

ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.22) ในหลักธรรมคำสอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างดีงาม
ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.32) ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของวัดเสมอมา
ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.10) ท่านได้ปฏิบัติธรรมแล้วความคาดหวังที่จะ
ประสบสุขในอนาคตนั้นมีอยู่ระดับ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.00) ท่านมีความศรัทธา
ต่อวัดอุโมงค์เถรียง (พระพุทธโสธรฯ) หรือรูปเหมือนเจ้าอาวาสและอื่นๆ ความคิดเห็นอยู่ในระดับ
มาก (ค่าเฉลี่ย 4.14) ท่านได้ เข้า ชื่อ วัดอุโมงค์เถรียง (พระพุทธโสธรฯ) และอื่นๆ ไว้บูชาตามความ
ศรัทธา ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.58) รวมความคิดเห็นมิตินำมาปฏิบัติธรรม
อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.98)

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะของพุทธศาสนิกชนทั่วไปเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

สรุปภาพรวมข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาพบว่า ในด้านการบริหาร
ภายในองค์การวัดผู้ตอบแบบสอบถาม อยากให้ผู้บริหารดูแลในเรื่องบุคลากรที่ทำงานภายในวัดทั้ง
ใหม่และเก่าผู้ที่อยู่มานาน และพึงมาอยู่ทั้งหมดควรปรับปรุงนิสัยพฤติกรรมบ้างในการให้บริการแก่
ผู้มีจิตศรัทธา ซึ่งบางคนพูดจาไม่สุภาพไม่ให้เกียรติกับคนอื่นไม่สำรวมวาจาพูดจาหยาบคาย
ผู้บริหารควรจัดฝึกอบรมนิสัยพฤติกรรมบ้างเพื่อให้บรรยากาศภายในองค์การวัดดีขึ้นและเพื่อ
สนองความศรัทธาแก่ผู้มีจิตศรัทธาที่ได้เดินทางมาแต่ไกลให้เกิดการประทับใจกับภริยา มารยาท ผู้
ให้บริการที่มีทั้งภริยา มารยาทและจิตใจอันดีงามเหมาะสมกับการอยู่ภายในวัดที่คอยให้บริการ
ต้อนรับภายในองค์การวัด เพื่อให้ผู้มีจิตศรัทธาเกิดการสบายใจในการเข้ามาทำบุญในวัด

การจัดสร้างถาวรวัตถุ พบว่า สมควรแล้วแต่ผู้บริหารจะจัดสร้างตามความประสงค์
ของผู้บริหารแล้วแต่โอกาส ส่วนวัดอุโมงค์ คนให้เข้าบูชาวัดอุโมงค์เป็นผู้ชายดูหน้าตาเหยียมนมาก ดู
มาก ไม่กล้าเข้าไปบูชา ควรจะจัดให้เป็นผู้หญิงคอยให้บริการดีกว่าเพราะน่าเชื่อถือมากกว่า พูดจาดี
ไพเราะให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัดอุโมงค์ได้ดีกว่า ซึ่งได้แนะนำให้ผู้มีจิตศรัทธามีที่มาที่ไปอย่างไร สร้างรุ่น
ไหน ปีไหน เป็นต้น

การเผยแพร่ศาสนาธรรม พบว่า ควรเผยแพร่หลักธรรมคำสอนหน้าพระอุโบสถบ้าง คือมี
การแนะนำหลักธรรมต่างๆ ให้แก่ผู้ที่เข้ามาทำบุญภายในวัดได้รู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสอน
เหมาะสมตามเหตุตามผลไม่ดูต้นไม่ทะนงตัวพูดจาไพเราะน่าฟังมากกว่านี้

ข้อเสนออื่นๆ ระบุ พบว่า ต้นไม้บริเวณวัดไม่ค่อยมีการปลูกต้นไม้ให้มากกว่านี้เพื่อเป็นที่หลบแดดแก่ผู้ที่เข้ามาทำบุญในวัด ในส่วนของโฆษกผู้ประกาศประชาสัมพันธ์ด้านหน้าพระอุโบสถที่กราบไหว้หลังเก้าบางคนพูดจาคุ้ยไม่ไพเราะ ไม่สุภาพและไม่ต้อนรับให้บริการแก่ผู้มีจิตศรัทธาที่ได้เดินทางมาทำบุญภายในวัด

พนักงานที่คอยให้บริการควรจัดหาพนักงานให้มากกว่านี้และควรมีการฝึกอบรมในเรื่องการให้บริการแก่ผู้มีจิตศรัทธาที่ได้เดินทางมาทำบุญที่วัด

สถานที่จอดรถยังไม่พอบางวันควรกำหนดเวลาจอดรถเพื่อให้รถคันอื่นๆ ที่ได้เดินทางมาทำบุญได้จอดบ้าง

ห้องน้ำวัดไม่มีน้ำและไม่สะอาดควรดูแลรับผิดชอบให้สะอาดกว่านี้

ร้านอาหารอาหารแพงแย่งลูกค้ากันและมีกลิ่นเหม็นไม่รักษาความสะอาดไม่เป็นระเบียบไม่น่าเดินชมเลือกซื้อ

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารจากยุคก่อตั้งสู่ออนาคต” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในด้านหลักการศึกษาที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึงปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร
4. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร
5. เพื่อศึกษาแนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคต

ส่วนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

6.1 สรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาผลการวิจัยเชิงคุณภาพมีข้อสรุปดังต่อไปนี้

6.1.1 ข้อมูลทั่วไปของวัดโสธรวรารามวรวิหารซึ่งวัดโสธรวรารามวรวิหารนั้นเป็นวัดที่ชาวแปดริ้วถือว่าเป็น “มงคลคู่แปดริ้ว” เป็นสถานที่ประดิษฐานหลวงพ่อพระพุทธรูปโสธร อันเป็นที่เคารพสักการบูชาและยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวแปดริ้วมาเนิ่นนานทำให้มีความผูกพันอย่างแน่นเหนียวกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชาวแปดริ้ววัดโสธรฯ ตั้งอยู่บนถนนมรุพงษ์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ด้วยพลังศรัทธาและความเชื่อถือในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อพุทธรูปโสธรนอกเหนือจากการไปนมัสการหลวงพ่อที่วัดแล้วคนจำนวนมากยังประสงค์จะมีสัญลักษณ์แทนองค์หลวงพ่ออยู่กับตนเพื่อเป็นสิริมงคลนั้นก็ว่าได้ เช่น บูชา ซื้อรูปเหมือนขององค์หลวงพ่อพุทธรูปโสธรไว้บูชาที่บ้านและได้พกติดตัวถือว่าเป็นสิริมงคลอย่างยิ่งมีขวัญและกำลังใจ เป็นต้น

เจ้าอาวาสที่ปกครองดูแลวัดโสธรฯ มีหลายรูปในอดีตแต่มีหลักฐานเท่าที่มีปรากฏในเอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ที่นับได้ตั้งแต่ พระอาจารย์ฮั่น ถึง พระราชมงคลรังษี วิ. (ประยงค์ ปิยวณฺโณ)

ในปัจจุบัน ซึ่งเจ้าอาวาสแต่ละรูปนั้น ได้ปกครองมีวิสัยทัศน์ที่แตกต่างกันเท่าที่ศึกษามาจะเห็นได้เด่นชัดของแต่ละรูปในการบริหารงานและปกครองวัดมาหลายปี เริ่มตั้งแต่เจ้าอาวาสรูปที่ 3 คือ พระอาจารย์ปาน (หลวงพ่อบาน) ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย (ผู้มีบิรวารมาก) ต่อมาเจ้าอาวาสรูปที่ 5 พระอาจารย์หลิน ผู้ที่มีลูกศิษย์คอยช่วยเหลือการทำงานต่างๆ ภายในวัดเป็นผู้สั่งการ ต่อมาเจ้าอาวาสรูปที่ 8 พระราชเขมากร (ก่อ เขมทสุลี บุญจันทร์ ป.ธ.7) เป็นผู้มีการศึกษาสูงทั้งทางโลกและทางธรรมได้สนับสนุนและพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม ต่อมาเจ้าอาวาสรูปที่ 10 พระพรหมคุณาภรณ์ (จิปุญญ โณ ค.เจียม กุลละวณิชย์) เป็นผู้บริหารที่มีความจริงใจและอยากให้อาวุโสดที่เห็นในปัจจุบันที่มีราคาสูงมากประมาณ 1,900 ล้านบาท และมีการกล่าวถึงว่าสวยที่สุดในโลก

6.1.2 การพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน

การพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร มีการพัฒนาในด้านบุคลากรภายในองค์การวัดซึ่งเป็นการฝึกอบรมทำให้มีความอดทน (ขันติ) รู้จักข้อวัตรปฏิบัติกิจของสงฆ์ เป็นการพัฒนาศาสนาของวัดให้มีศักยภาพและมีความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจนั้นหมายความว่า องค์การวัดโสธรฯ ได้มีการพัฒนาฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมและหลักวิชาการต่างๆ เรื่อยมาจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยนำเอาหลักการทางหลักธรรมและหลักการทางโลก คือ

1. พรหมวิหาร 4 หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมอันได้แก่ ธรรมที่ผู้ใหญ่มิได้ประจำใจ เป็นธรรมอันประเสริฐ มี 4 ประการ คือ

1) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้มีความสุขสำหรับคนและสัตว์ทั้งหลาย

2) กรุณา ความสงสารต้องการจะให้หรือช่วยผู้อื่นสัตว์อื่นให้พ้นทุกข์

3) มุทิตา ความชื่นชมยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นเขาได้ดี

4) อุเบกขา ความวางเฉยไม่ดีใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นประสบทุกข์

2. สัมปรีชธรรม 7 หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษหรือธรรมที่ทำให้เป็นคนดี มี 7 ประการ คือ

1) รัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุแห่งความทุกข์เดือดร้อนและบ่อเกิดแห่งความผาสุก

- 2) อัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักผลรู้ซึ่งถึงความเจริญสุขเป็นผลของบุญ และทุกข์โทษสืบมาแต่ปางพุทธิต
- 3) อัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักตนสำเนียงความรู้ความสามารถวางตน สมอรรถภาพอย่างเจียมใจ
- 4) มัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณพอดีสมควรแก่ฐานะ
- 5) กาลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักกาล การจัดสรรกิจกรรมให้ถูกโอกาสถูก จังหวะเหมาะสมที่บุคคลนิยม
- 6) ปริสัณญูตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชนเข้าใจปรับบุคลิกภาพของตนให้ สอดคล้องกับสมาคมทุกระดับ
- 7) บุคคลปโรปรัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกคบคนอ่านอักษาศักคนออก ด้วยจิต ถ่อมตนหรือยกย่องผู้อื่นสมแก่กรณี

3. แบบประชาพิจารณา แบบมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในบางอย่างไม่เหมาะสมหรือเหมาะสมในกิจกรรม หรือโครงการที่จะกระทำภายในวัดที่เห็นว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย หรือมีข้อเสนอแนะที่เหมาะสมกว่านั้นซึ่งหลักการนี้เอาเสียงข้างมากในที่ประชุมจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย จะมีการพิจารณาอีกครั้งเพื่อความถูกต้องและความพอใจของบุคคลทุกฝ่าย

ดังนั้น หลักการหัวข้อธรรมและหัวข้อแบบประชาพิจารณาในทางโลกที่ได้นำมาพัฒนา ภายในองค์การวัดซึ่งนำมาปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดการพัฒนาวัดได้บางส่วนเท่านั้น ยังมีหลักการหัวข้อ ธรรมต่างๆ อีกมากมายที่จะนำมาพัฒนาวัดได้เช่นกันในส่วนของการพัฒนาวัดทั้ง 3 ด้านภายใน องค์การวัดโสธรวรารามวรวิหารมีการพัฒนาเรื่อยมาจากรากอดีตถึงปัจจุบันซึ่งทั้ง 3 ด้าน นั้นคือ

1. ด้านการสร้างถาวรวัตถุ จากอดีตถึงปัจจุบันที่เจ้าอาวาสแต่ละรูปได้ ปกครองวัดโสธรฯ มีการบริหารงานภายในวัดได้เกิดการพัฒนาในรูปแบบการสร้างถาวรวัตถุขึ้น โดดเด่นในแต่ละยุค ซึ่งเป็นการพัฒนาเรื่อยมา ที่ตอบสนองความศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ที่ได้ร่วมบริจาคทรัพย์สินต่างๆ ในการทำบุญให้กับวัด ดังนั้น วัดโสธรฯ เล็งเห็นความสำคัญใน ชุมชนและบ้านเมือง จึงได้สร้างถาวรวัตถุขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ในการทำสังฆกรรมกิจของสงฆ์ ภายในวัดจึงได้สร้างถาวรวัตถุขึ้น เช่น พระอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิที่พักต่างๆ ฯลฯ ส่วน ประโยชน์ของชุมชน และบ้านเมืองนั้น ได้เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปที่อยู่ต่างจังหวัดได้มาเที่ยวชม สักการบูชาองค์หลวงพ่อพระพุทธรโสธรและร่วมทำบุญให้กับวัดโสธรฯ ฉะนั้นวัดโสธรฯ ได้พัฒนา ในด้านการสร้างถาวรวัตถุเรื่อยมา ปัจจุบันมีพระอุโบสถที่มีราคาแพงมากและอาจมีความสวยที่สุดใน โลกจนเป็นที่รู้จักกันทั้งในประเทศและต่างประเทศและได้เข้ามาเที่ยวชมอยู่มิขาดสาย

ในส่วนการจัดสร้างวัดมณฑล สิ่งที่ประชาชนทั่วไปยอมรับนับถือความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่างๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีการ เช่า บูชา ชื่อ รูปเหมือนขององค์หลวงพ่อพระพุทธรูปและรูปเหมือนของอดีตเจ้าอาวาส ที่ทางวัดได้จัดสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนทั่วไป จึงเกิดการพัฒนารสร้างวัดมณฑลขึ้นส่งผลให้วัดมีรายได้เรื่อยมา ทางวัดได้จัดสร้างในแต่ละโอกาสที่เกี่ยวกับวัด เช่น การจัดสร้างเป็นที่ระลึกในงานฝังลูกนิมิต ครอบรอบอายุเจ้าอาวาสและงานพิธีมงคลต่างๆ เป็นต้น

2. ด้านศาสนศึกษา (การศึกษา) ได้จัดให้มีการเรียนการสอนให้แก่พระภิกษุ สามเณรทั้งฝ่ายปริยัติสามัญ (ม.3-ม.6) และฝ่ายปริยัติธรรม (นักธรรมชั้นตรี-เอกและแผนกธรรมบาลี) ได้มุ่งเน้นให้แก่พระภิกษุ สามเณรที่ได้บวชเข้ามาในบวรพระพุทธศาสนาแล้วต้องศึกษาหาวิชาความรู้เพื่อที่จะนำไปเผยแผ่ศาสนาธรรมและดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสมณวิสัยของพระภิกษุ สามเณรที่ได้บวชเข้ามาแล้วและเป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดความสงบสุขแก่ ชุมชน สังคมที่อยู่ร่วมกันมิให้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ส่วนการศึกษาทำให้บุคคลได้รับกับสิ่งใหม่ๆ เกิดการเรียนรู้และเข้าใจกับสิ่งเหล่านั้นสามารถปรับสภาพ (ร่างกายและจิตใจ) ให้ทันต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันอย่างรวดเร็ว ฉะนั้น ในด้านศาสนศึกษา หรือการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณรก็ต้องศึกษาทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายปริยัติสามัญและฝ่ายปริยัติธรรมไปพร้อมๆ กันจึงเกิดการพัฒนารเรื่อยมา

3. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม (การเทศน์ สั่งสอน บอกกล่าว ชี้แนะ) วัดโสธรวรารามวรวิหาร คือ เป็นหน้าที่ของพระภิกษุ สามเณรโดยตรงที่ต้องเผยแผ่ให้กับพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้รู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ว่าพระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกัน คือให้ทำความดีละความชั่วและทำจิตใจให้ผ่องใสเป็นหลักธรรมที่จะต้องบอกกล่าวให้ประพฤติปฏิบัติตามเพื่อประโยชน์สุขของมวลชน ดังนั้นวัดโสธรฯ เป็นองค์การที่สืบทอดพระพุทธศาสนาโดยตรงมีการเผยแผ่ศาสนาธรรมอยู่ตลอดระยะเวลาจึงเกิดการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบันโดยมุ่งหวังที่จะให้หลักธรรมคำสอนต่างๆ แก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติตามและเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป

ในการบริหารการพัฒนาภายในองค์การวัดโสธรวรารามวรวิหาร ที่มีการสืบสานในการพัฒนาแต่ละยุคนั้น ผู้วิจัยจะได้สรุปตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่มีการบริหารและการพัฒนาวัดทั้ง 3 ด้านในแต่ละด้านนั้นเจ้าอาวาสแต่ละรูปได้เน้นหนักการพัฒนาในด้านใดบ้างซึ่งสรุปได้ ดังนี้

เจ้าอาวาสรูปที่ 1 พระอาจารย์อ้น ในช่วงปีพ.ศ.2405-2412 ได้มีการริเริ่มที่จะพัฒนาวัดในด้านการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ที่พำนักจำพรรษา เช่น กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้นได้เน้นหนักในด้านการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ

เจ้าอาวาสรูปที่ 2 พระอาจารย์อู่ ในช่วงปีพ.ศ.2412-2418 ได้มีการพัฒนาวัดในด้านการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ที่พำนักจำพรรษา เช่น กุฏิ พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ สืบต่อมาจากเจ้าอาวาสรูปที่ 1 โดยได้เน้นหนักในด้านการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ

เจ้าอาวาสรูปที่ 3 พระอาจารย์ปาน (หลวงพ่อบาน) ในช่วงปีพ.ศ.2418-2450 เป็นที่รู้จักกันมากสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไปเพราะท่านเป็นพระสมณวิปัสสนาเป็นทั้งหมอดู หมอวิชาอาคม (ไสยศาสตร์) และหมอยาเป็นความเชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่ชาวบ้านมีความเชื่อเช่นนั้นรวมทั้งวัดอุ้มงคลต่างๆ ซึ่งหลวงพ่อบาน เริ่มที่จะจัดสร้างในด้านวัดอุ้มงคลต่างๆ บ่อเกิดแห่งการพัฒนาในเรื่องนี้

เจ้าอาวาสรูปที่ 4 พระอาจารย์เกิด ในช่วงปีพ.ศ.2450-2458 ท่านได้พยายามที่จะพัฒนาในด้านการสร้างถาวรวัตถุมีการเริ่มสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ และต่อเติมซ่อมแซม บวรณกุฏิ ศาลาการเปรียญต่างๆ ซึ่งท่านได้เน้นหนักในด้านการสร้างถาวรวัตถุ

เจ้าอาวาสรูปที่ 5 พระอาจารย์หลิน ในช่วงปีพ.ศ.2458-2480 ท่านได้เริ่มที่จะพัฒนาในด้านการศึกษาโดยสร้างถาวรวัตถุและวัดอุ้มงคล คือ สร้างโรงเรียนวัดโสธรขึ้นส่วนวัดอุ้มงคลได้จัดสร้างเหรียญรูปเหมือนหลวงพ่อพระพุทธรูปโสธรหลายรุ่น ตั้งแต่ปีพ.ศ.2460-2480โดยท่านได้เน้นหนักในด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดอุ้มงคล

เจ้าอาวาสรูปที่ 6 พระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น) ในช่วงปีพ.ศ.2480-2487 ท่านมีหน้าที่ดูแลในการพัฒนาการสร้างถาวรวัตถุให้เสร็จสิ้นได้เน้นหนักในด้านการสร้างถาวรวัตถุ

เจ้าอาวาสรูปที่ 7 พระธรรมธรรมาศ รุพฺผโกล (รักษาการ) ในช่วงปีพ.ศ.2487-2488 ท่านได้รับช่วงต่อจากพระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น) มีหน้าที่ดูแลในการพัฒนาการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ บางอย่างที่ยังไม่เสร็จสิ้นให้เสร็จสิ้นและเรียบร้อยโดยได้เน้นหนักในด้านการสร้างถาวรวัตถุ

เจ้าอาวาสรูปที่ 8 พระราชเขมากร (ก่อ เขมทสุลี ป.ธ.7) ในช่วงปีพ.ศ.2488-2506 ท่านมีบทบาทอย่างมากและเห็นได้ชัดในการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดอุ้มงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

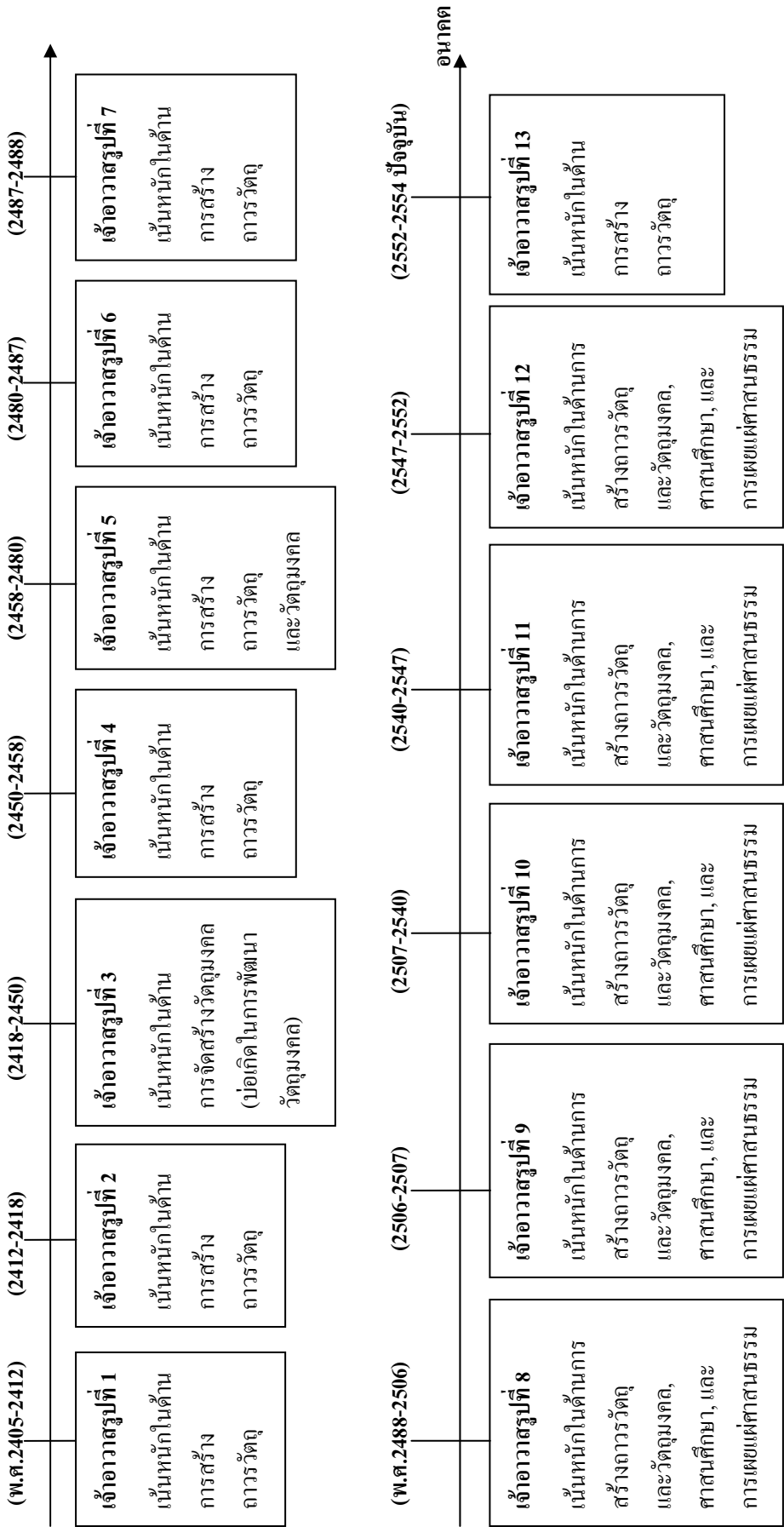
เจ้าอาวาสรูปที่ 9 สมเด็จพระวันรัต (รักษาการ) ในช่วงปีพ.ศ.2506-2507 ระยะเวลา 1 ปี ท่านได้สนับสนุนในการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดถุมนงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

เจ้าอาวาสรูปที่ 10 พระพรหมคุณาภรณ์ (ด.เจียม กุลละวณิชย์) ในช่วงปีพ.ศ.2507-2540 ท่านเล็งเห็นความสำคัญอย่างมากที่จะสืบสานต่อในการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดถุมนงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

เจ้าอาวาสรูปที่ 11 พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนทรโร ทองบุรณะ ป.ธ.4) ในช่วงปีพ.ศ.2540-2547 ท่านได้ดำเนินการตามเจ้าอาวาสรูปที่ 10 สานต่อในการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดถุมนงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

เจ้าอาวาสรูปที่ 12 พระธรรมสิทธิเวที (เจ้าคุณเสนาะ) (รักษาการ) ในช่วงปีพ.ศ.2547-2552 ท่านได้สนับสนุนในการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดถุมนงคล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

เจ้าอาวาสรูปที่ 13 พระราชมงคลรังษี วิ. (ประยงค์ ปิยวณฺโณ) ในช่วงปีพ.ศ.2552-2554 ในปัจจุบัน ท่านได้พัฒนาในการสร้างถาวรวัตถุ ซึ่งในปัจจุบันนี้กำลังดำเนินการก่อสร้างโรงเรียนพุทธโสธร จำนวน 2 หลัง 72 ห้องเรียน โดยได้เน้นหนักในการสร้างถาวรวัตถุ

รูปภาพที่ 6.1 แสดงการพัฒนาแต่ละยุคตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันของเจ้าอาวาสแต่ละรูปที่ปกครองวัดและมีกิจการบริหารและการพัฒนาวัดทั้ง 3 ด้าน โดยเน้นหนักในแต่ละด้านการพัฒนาของแต่ละรูปที่ปกครองวัด ซึ่งได้สรุปเป็นรูปภาพ ดังนี้

6.1.3 การบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึงปัจจุบัน

จากอดีตที่ผ่านมาการบริหารงานภายในองค์การวัดโสธรฯ ผู้บริหารได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับบุคลากรทั้งพระภิกษุ สามเณรและฆราวาสที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ของแต่ละแผนกแต่ละฝ่ายสำหรับในด้านศาสนศึกษาผู้บริหารพยายามให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นกับหน้าที่การงาน เพราะว่าบางแผนกนั้นยังต้องมีการปรับปรุงอีกหลายอย่างจำเป็นต้องให้บุคลากรมีความมั่นใจภายในองค์การ (วัดโสธรฯ) มากยิ่งขึ้น โดยมีแรงจูงใจ คือการให้ของขวัญหรือสิ่งตอบแทนแก่บุคลากรที่มีความขยันอดทนรับผิดชอบในหน้าที่

ดังนั้นภายในองค์การวัดมีการบริหารงานการสั่งการตั้งแต่เบื้องบนลงมาถึงผู้ปฏิบัติงาน (รับคำสั่งสนองงาน) ของแต่ละแผนกเพื่อรับผิดชอบในแต่ละหน้าที่ ตามแบบแผนงานที่มุ่งเน้นตามนโยบายของเจ้าอาวาสแต่ละรูปที่มีวิสัยทัศน์แตกต่างกันซึ่งเจ้าอาวาสแต่ละรูปนั้นหวังที่จะให้วัดได้เป็นที่รู้จักศรัทธาเลื่อมใสของชาวบ้านทั้งละแวกใกล้ไกลตามเจตนารมณ์ของเจ้าอาวาสที่วางเอาไว้

6.1.4 ปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร

มนุษย์โดยทั่วไปยังมีความปรารถนาในเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญและความสุข ความเชื่อถือในอานุภาพที่ช่วยคลายทุกข์บาปมีอันค้ำครองให้เกิดความสุขและอัศจรรย์บันดาลให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง จึงเป็นสิ่งร้อยรัดจิตใจของผู้คนไว้อย่างแน่นเหนียว เมื่อใดที่เกิดความสิ้นหวังหรือทุกข์ร้อนในชีวิตชาวบ้านมักใช้วิธีบนบานศาลกล่าว แถบนกับ หลวงพ่อ ที่ตนเคารพนับถือ เพื่อให้ได้สิ่งอันต้องประสงค์ตามปรารถนาตามความเชื่อความศรัทธาเกี่ยวกับเหรียญหรือรูปเหมือนของเจ้าอาวาสแต่ละรูปที่ได้จัดสร้างขึ้นเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับพุทธศาสนิกชนได้บูชาเก็บไว้ ส่งผลให้เกิดกระบวนการแปรรูป คือ การเช่า บูชา การแลกเปลี่ยน ซื้อมาขาย กำหนดเป็นราคาได้แปรสภาพเป็นปัจจัย (เงิน-ทอง) สำหรับการแลกเปลี่ยนซื้อขายทำให้เกิดรายได้ให้กับวัดและทางวัดได้นำเอาปัจจัย (เงิน/ทอง) เหล่านั้นมาก่อสร้าง ปฏิสังขรณ์ เกี่ยวกับศาสนสถาน ถาวรวัตถุ อาคาร สถานที่ต่างๆ ภายในวัด ด้วยอานุภาพขององค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธรจึงเกิดกระแสนิยมร่วมทำบุญบริจาคถวายทานเป็นจตุปัจจัยสิ่งอำนวยความสะดวกและบริวารต่างๆ ซึ่งพุทธศาสนิกชนได้นำมาถวายให้แก่วัดโสธรฯ

สำหรับบุคลากรทั้ง พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ก็มีหน้าที่มีกิจกรรมภายในวัดที่ต้องเผยแผ่ในด้านหลักพระธรรมคำสั่งสอนต่างๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายละเว้นความชั่วทำความดีให้เกิดขึ้น ในแง่ของงบประมาณจากทางราชการนั้น ก็ถือว่าเป็นปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรฯ โดยทางราชการได้จัดสรรงบประมาณให้แก่วัดเพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์

ซ่อมแซมวัดที่ชำรุดทรุดโทรมในบางส่วน เช่น โบสถ์ ศาลาการเปรียญ อาคารสถานที่จำพรรษาแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งถาวรวัตถุ ศาสนสถานต่างๆ เป็นครั้งคราว

ดังนั้น ความเชื่อความศรัทธา (เป็นนามธรรม) ในองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธรทั้ง (เหรียญและรูปเหมือนของอดีตเจ้าอาวาส) และพุทธบริษัท 4 พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งงบประมาณจากทางราชการเป็นปัจจัยสนับสนุนในการพัฒนาวัดโสธรฯ เรื่อยมา

6.1.5 ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร

ในปัจจุบันนี้อยู่ในช่วงของการปกครองเจ้าอาวาสรูปใหม่ ซึ่งยังไม่มั่นใจกับเหตุการณ์ที่ผ่านมาจากอดีตมีความเข้าใจผิดกันในเรื่องราวที่ผ่านมา (ปีพ.ศ.2552 เรื่องแต่งตั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่) มีความขัดแย้งภายในองค์การวัดและเมื่อเข้ามาปกครองแล้วต้องมีมุมมองมีวิสัยทัศน์ (Vision) คนละด้านกับผู้อยู่ในวัดมานานซึ่งต้องพยายามที่จะปรับแนวความคิดเห็นในบางประการให้เห็นพร้อมด้วยกันโดยผู้บริหารหาวิธีแก้ไขภายในองค์การวัดเพื่อยุติเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตโดยมีการจัดประชุมร่วมกันมีมติหาทางออกที่ดีต่อกันเพื่อความสงบภายในองค์การวัดที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม การจัดสรรงบประมาณ มีปัญหาในบางเรื่องการเบิกจ่ายสนับสนุนโครงการทั้งใหม่ และเก่า ซึ่งเกิดความขัดแย้งของบุคลากรภายในวัดระหว่างพระภิกษุกับพระภิกษุด้วยกัน พระภิกษุกับฆราวาส (คณะกรรมการวัดกับไวยาวัจกร) เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดความแตกแยกงานที่ปฏิบัติอยู่ประจำเกิดการล่าช้าไม่ต่อเนื่องส่วนงานโครงการต่างๆ ก็หยุดชะงักไป

ดังนั้น ปัญหาอุปสรรคในการบริหารงานต่างๆ ภายในองค์การวัดโสธรฯ ซึ่งมีความขัดแย้งส่งผลให้เกิดผลกระทบของงานแต่ละแผนกและได้ชะงักตัวอย่างรวดเร็วทำให้เกิดอุปสรรคที่จะพัฒนาให้เร็วขึ้น

6.1.6 แนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคต

วัดได้เล็งเห็นคุณประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนาว่าเป็นที่พึ่งทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายที่ได้เข้ามาทำบุญในวัดซึ่งทางวัดโสธรฯ ได้วางแผนเอาไว้ในอนาคตเพื่อที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ (พิพิธภัณฑ์) ประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัดโสธรฯ ประวัติความเป็นมาในอดีตขององค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธรที่มีชื่อเสียงความศักดิ์สิทธิ์และเกี่ยวกับประวัติต่างๆ ของวัดโสธรฯ และจะนำเอาพระไตรปิฎกฉบับต่างๆ พระคัมภีร์ไบเบิล พระพุทธรูปปางต่างๆ หุ่นขี้ผึ้งอดีตเจ้าอาวาส ฯลฯ ที่มีอายุเก่าแก่ ซึ่งปัจจุบันคงหาได้ยากนำมาอามารรจไว้เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของแต่ละอย่างว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร ฉะนั้น วัดโสธรฯ จะเป็นทั้งสถานที่

ที่ทำบุญปฏิบัติธรรมและยังเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต่างๆ ได้ด้วยเช่นเดียวกันสามารถเข้ามาศึกษาที่วัดโสธรฯ แห่งนี้ได้ทุกวัน

การบริหารและการพัฒนาของวัดโสธรวรารามวรวิหาร ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้ มีการพัฒนามากยิ่งขึ้นจากศรัทธาและความเชื่อในองค์หลวงพ่อบุญรอดพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนได้ร่วมทำบุญบริจาคสมทบทุนสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ฌาปนสถาน ฯลฯ เป็นต้น และมีการบริหารงานภายในองค์การให้เป็นไปในทางที่ดีมีคุณธรรม (ด้านศาสนศึกษา) นำชื่อเสียงมาสู่สำนัก (องค์การวัด) รวมทั้งได้เผยแผ่ศาสนาธรรมอย่างต่อเนื่องจนถึงในทุกวันนี้

ดังนั้น ในอนาคตวัดโสธรวรารามวรวิหาร มีแนวโน้มพยายามที่จะพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ที่ทำบุญและปฏิบัติธรรมแบบใหม่ๆ และเป็นสถานที่เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต่างๆ เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนตามสภาพเหตุการณ์บ้านเมือง ชุมชน สังคมสืบต่อไป รวมทั้งปรับแนวคิดเกี่ยวกับบุคลากรเริ่มตั้งแต่ผู้บริหารลงมาถึงศิษย์วัดเพื่อให้องค์การวัดเป็นไปในแนวทางเดียวกันคือไม่ขัดแย้งกันมีความคิดเห็นที่เหมือนกัน เพราะองค์การวัดเป็นต้นแบบของการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จะต้องมีความสามัคคีภายในกลุ่มหรือองค์การวัดก่อนจึงจะพัฒนาในด้านอื่นๆ ได้ตามจุดประสงค์ที่วางไว้และนำมาซึ่งความสำเร็จรวมทั้งการทำให้แจ้งถึงความสงบสุข (สันติสุข) อย่างสิ้นเชิงเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชนสืบต่อไป

ส่วนที่ 2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research)

6.2 สรุปผลการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ

จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาผลการวิจัยเชิงปริมาณมีข้อสรุปดังต่อไปนี้

6.2.1 สรุปผลการวิจัยจากข้อมูลสำหรับพระภิกษุ สามเณร

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

สรุปผลการวิจัยจากข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในการศึกษารoundนี้เป็นพระภิกษุจำนวน 13 รูป คิดเป็นร้อยละ 26 สามเณรจำนวน 37 รูป คิดเป็นร้อยละ 74 ระดับการศึกษาปริญญิตามขั้นสูงสุด ส่วนใหญ่จบในระดับมัธยมปลายหรือเทียบเท่าจำนวน 27 รูป คิดเป็นร้อยละ 54 รองลงมาจบมัธยมต้นจำนวน 9 รูป คิดเป็นร้อยละ 18 จบปริญญาตรีจำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 12 จบปริญญาโทจำนวน 4 รูป คิดเป็นร้อยละ 8 กำลังศึกษาอยู่ระดับจำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 6 และจบประถมจำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 2 ส่วนจบอนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่าและปริญญาเอกนั้นไม่มี

ระดับการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุด ส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นตรี-เอก จำนวน 18 รูป คิดเป็นร้อยละ 36 รองลงมาจบเปรียญธรรม 3-5 ประโยคจำนวน 14 รูป คิดเป็นร้อยละ 28 จบเปรียญธรรมประโยค 1-2 จำนวน 10 รูป คิดเป็นร้อยละ 20 กำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรมประโยคจำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 12 และจบเปรียญธรรม 6-8 ประโยคจำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 4 ส่วนจบเปรียญธรรม 9 ประโยคนั้นไม่มี ระยะการอยู่จำพรรษา/ปี ตั้งแต่ ส่วนใหญ่ตั้งแต่ 1-5 พรรษา/ปี จำนวน 35 รูป คิดเป็นร้อยละ 70 รองลงมาตั้งแต่ 6-10 พรรษา/ปีจำนวน 8 รูป คิดเป็นร้อยละ 16 ตั้งแต่ 16-20 พรรษา/ปีจำนวน 4 รูป คิดเป็นร้อยละ 8 ตั้งแต่ 11-15 พรรษา/ปีจำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 4 และตั้งแต่ 20 พรรษา ขึ้นไปจำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 2 ดังนั้น พระภิกษุ สามเณรที่อยู่จำพรรษาในวัดโสธรวรารามวรวิหาร ส่วนใหญ่มาอยู่ในระยะเวลาตั้งแต่ 1-5 พรรษา/ปี รองลงมาจบการศึกษาในระดับมัธยมปลายหรือเทียบเท่าและจบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมนักธรรมชั้นตรี-เอก การศึกษาทั้งฝ่ายปริยัติสามัญและฝ่ายปริยัติธรรม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด

ผู้วิจัยจะได้สรุปข้อมูลการบริหารงานภายในวัดในมิติ 7 ด้าน ซึ่งจะได้สรุปเป็นรูปแบบตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 6.1 สรุปผลการบริหารงานภายในวัดในแต่ละมิติ ดังนี้

ลำดับ	การบริหารงานภายในวัดโสธรวรารามวรวิหาร	คะแนน ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$
1.	มิติด้านการวางแผน	3.58 ระดับ มาก
2.	มิติด้านการจัดองค์การ	3.46 ระดับ มาก
3.	มิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล	3.58 ระดับ มาก
4.	มิติด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ	3.02 ระดับ ปานกลาง
5.	มิติด้านการประสานงาน	3.51 ระดับ มาก
6.	มิติด้านการรายงานผล	3.41 ระดับ มาก
7.	มิติด้านการงบประมาณ	3.26 ระดับ ปานกลาง

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะของพระภิกษุ สามเณรเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด (เรียงลำดับจากที่มีจำนวนมากไปหาน้อย)

1. ในการบริหารและการพัฒนาวัด วัดควรมีความสามัคคีภายในองค์การวัดเพื่อเป็นที่จรรโลงจิตใจให้เหมาะสมกว่านี้ (จำนวน 12 รูป)
2. การบริหารควรมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นได้และมีเหตุผล (จำนวน 7 รูป)

3. ในส่วนอื่นๆ นั้น วัดควรจัดสรรงบประมาณให้แก่การศึกษาทุกๆ ด้าน ทั้งฝ่ายพระปริยัติธรรมทั้งฝ่ายปริยัติสามัญให้เพียงพอทุกแผนกและทุกฝ่ายอื่นๆ ที่ยังขาดงบประมาณอาหารกลางวันหรืออาหารเพลไม่พอฉันอยากให้เพิ่มมากกว่านี้ อยากให้ถวายน้ำปานะตอนเย็นด้วย อยากให้สนับสนุนการศึกษาแผนกธรรมบาลีสำหรับพระภิกษุ สามเณรรูปใดสอบผ่านควรจัดทุนให้เหมือนเดิมไม่ควรลดทุนการศึกษา (จำนวน 5 รูป)

4. การเผยแผ่ศาสนาธรรม ควรมียกย่องสนับสนุนแก่พระธรรมวิทยากร หรือกองทุนสำหรับพระภิกษุ สามเณรผู้เผยแผ่ศาสนาธรรม ศิลธรรม จริยธรรม เป็นต้น (จำนวน 3 รูป)

5. วัดควรจัดงบประมาณอนุมัติในบางส่วนให้กับงานในแต่ละแผนกไปก่อนเพื่อความสะดวกและทันต่อเหตุการณ์ (จำนวน 2 รูป)

6. การจัดสร้างถาวรวัตถุ ควรหยุดในการดำเนินงานก่อนเพราะบางอย่างยังใช้การได้ดีอยู่ไม่ควรทำลายแล้วสร้างใหม่เพราะเปลืองงบประมาณโดยไม่จำเป็น (จำนวน 2 รูป)

7. อยากให้ผู้บริหารเหลียวแลสานต่อในการก่อสร้างเขื่อนหน้าพระอุโบสถติดกับแม่น้ำบางปะกงที่ยังสร้างไม่เสร็จ (จำนวน 2 รูป)

8. ในส่วนของวัดอุ้มงคล วัดควรดูแลเอาใจใส่ในบางอย่าง เช่น พระพุทธรูปบางองค์อาจมีการปลุกเสกหรือไม่ปลุกเสก พุทธศาสนิกชนเข้ามากราบไหว้ได้องค์ที่ยังไม่ปลุกเสก ถือว่าทางวัดยังขาดการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องการให้บริการแก่พุทธศาสนิกชน (จำนวน 1 รูป)

สรุป รวมจำนวนทั้งหมดที่ได้เสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด จำนวน 34 รูป เป็นกลุ่มตัวอย่างของประชากรส่วนอีกจำนวน 16 รูป ไม่ขอแสดงความคิดเห็น

6.2.2 สรุปผลการวิจัยจากข้อมูลสำหรับอุบาสก อุบาสิกา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

สรุปผลการวิจัยจากข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นอุบาสก (ชาย) จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 22 อุบาสิกา (หญิง) จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 77 ระดับการศึกษาปริยัติสามัญชั้นสูงสุด ส่วนใหญ่จบในระดับประถมจำนวน 23 คนคิดเป็นร้อยละ 26 รองลงมาจบมัธยมปลายหรือเทียบเท่าและจบปริญญาตรีจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 18 รองลงมาจบมัธยมต้นจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 12 จบปริญญาเอกและกำลังศึกษาอยู่ระดับจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2 ส่วนจบอนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่าและปริญญาโทนั้นไม่มี

ระดับการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุด ส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นตรี-เอก จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 87 รองลงมาจบเปรียญธรรม ประโยค 1-2 จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 12 ในส่วนการจบเปรียญธรรม 3-5 ประโยค จบเปรียญธรรม 6-8 ประโยค และกำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญ

ธรรมประโยชน์นั้นไม่มี ได้เข้ามาอยู่อาศัยที่วัดส่วนใหญ่ตั้งแต่ 1-5 ปีจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 46 รองลงมาตั้งแต่ 6-10 ปีจำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 34 อื่นๆ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8 ตั้งแต่ 11-15 ปีจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 6 และตั้งแต่ 16-20 ปีขึ้นไปจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4 ดังนั้น อุบาสก (ชาย) อุบาสิกา (หญิง) ที่อยู่อาศัยในวัดโสธรวรารามวรวิหาร ส่วนใหญ่มาอยู่ในระยะเวลาตั้งแต่ 1-5 ปี จบการศึกษาในระดับประถมและจบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมนักธรรมชั้นตรี-เอก

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรม (อุบาสก อุบาสิกา)

มิตการทำบุญและปฏิบัติธรรม

สรุปผลการวิจัย ข้อมูลในมิตการทำบุญและปฏิบัติธรรมของอุบาสก อุบาสิกาโดยภาพรวม มีความคิดเห็นในมิตการทำบุญและปฏิบัติธรรม อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.81)

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะของอุบาสก อุบาสิกาเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด (เรียงลำดับจากที่มีจำนวนมากไปหาน้อย)

1. การบริหารและการพัฒนาวัด อยากให้ปรับด้านการบริหารให้เที่ยงธรรมเป็นกลางแบบตรงไปตรงมาไม่มีอะไรแอบแฝง (จำนวน 8 คน)
2. การบริหารสมควรให้มีคณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายฆราวาสเท่าๆ กัน และ/หรือ กำหนดสิทธิให้กับเจ้าอาวาสเป็นผู้ตัดสินใจขาดในที่ประชุม (จำนวน 7 คน)
3. การจัดสร้างถาวรวัตถุบางอย่างยังไม่จำเป็นเท่าใดนักเพราะมีพอใช้อยู่แล้ว (จำนวน 5 คน)
4. การสร้างวัดอุดมมงคลไม่ควรที่จะออกบิณฑบาตแต่ละวัน ถ้าจะออกควรเป็นบางครั้งบางคราวที่มีโอกาสที่สำคัญ (จำนวน 5 คน)
5. ในส่วนอื่นๆ นั้น บริเวณรอบวัดควรจัดให้มีต้นไม้เยอะๆ เพื่อจะได้มีร่มไม้ให้นั่งเล่นสำหรับคนที่มาสักการบูชาของค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธร (จำนวน 5 คน)
6. ควรจัดสถานที่เพิ่มเติมมีม้านั่งให้เพียงพอ (จำนวน 4 คน)
7. ห้องน้ำและน้ำดื่ม ควรมีให้เพียงพอสะดวกสะอาด (จำนวน 4 คน)
8. ถนนเข้า-ออกวัด ควรมียามดูแลให้เป็นระเบียบ (จำนวน 2 คน)
9. สถานที่จอดรถสมควรตีเส้นแนวบอกให้ชัดเจนและถนนทางเข้าโรงเจที่จอดรถหลังโรงเจควรจัดให้ดีขึ้น (จำนวน 1 คน)
10. จุดบอกตำแหน่งสถานที่ต่างๆ และป้ายบอกทางหรือลูกศรชี้ควรทำให้ชัดเจน (จำนวน 1 คน)

สรุป รวมจำนวนทั้งหมดที่ได้เสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด จำนวน 42 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างของประชากรส่วนอีกจำนวน 8 คน ไม่ขอแสดงความคิดเห็น

6.2.3 สรุปผลการวิจัยจากข้อมูลสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

สรุปผลการวิจัยจากข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นพุทธศาสนิกชนทั่วไป จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 96 พุทธศาสนิกชนที่อยู่ในวัด (พนักงานต่างๆ) จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4 ระดับการศึกษาปริญญาตรีชั้นสูงสุดส่วนใหญ่จบในระดับประถมจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 30 รองลงมาจบมัธยมต้นและจบปริญญาตรีจำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 12 รองลงมาจบมัธยมปลายหรือเทียบเท่าจำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 16 รองลงมาจบปริญญาโทและกำลังศึกษาอยู่ระดับจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4 รองลงมาจบอนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่าจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2 ส่วนจบปริญญาเอกนั้นไม่มี

ระดับการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุดส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นตรี-เอก จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 98 รองลงมากำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรมประโยคจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2 จบเปรียญธรรมประโยค 1-2 จบเปรียญธรรม 3-5 ประโยค และจบเปรียญธรรม 6-8 ประโยค นั้น ไม่มี ได้เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัดส่วนใหญ่นานๆ มาครั้งหนึ่งจำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 48 รองลงมาบ่อยครั้งและมาครั้งแรกจำนวน 11 คนคิดเป็นร้อยละ 22 รองลงมาน้อยครั้งจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8 ส่วนอื่นๆ นั้นไม่มี ในกรณีที่ที่เป็นพนักงานได้ทำงานเป็นพนักงานอยู่ที่วัด ตั้งแต่ 1-5 ปีจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 30 รองลงมาอื่นๆ จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 58 รองลงมาตั้งแต่ 16-20 ปีขึ้นไปจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8 รองลงมาตั้งแต่ 6-10 ปี และตั้งแต่ 11-15 ปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2

ดังนั้น พุทธศาสนิกชน ทั่วไปและพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในวัด (พนักงานต่างๆ) ที่ได้เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมในวัดโสธรวรารามวรวิหาร ส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนทั่วไป จบการศึกษาในระดับประถม มัธยมต้นและจบปริญญาตรีและจบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมนักธรรมชั้นตรี-เอก ได้เข้ามาทำบุญที่วัดโสธรฯ แห่งนี้ส่วนใหญ่นานๆ มาครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นความศรัทธาในองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูปโสธร ถึงนานๆ มาครั้งหนึ่ง แต่ก็มากด้วยความศรัทธา

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรม (พุทธศาสนิกชนทั่วไป)

มิตีการทำบุญและปฏิบัติธรรม

สรุปผลการวิจัย ข้อมูลในมิตีการทำบุญและปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนทั่วไปโดยภาพรวม มีความคิดเห็นในมิตีการทำบุญและปฏิบัติธรรม อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.98)

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะของพุทธศาสนิกชนทั่วไปเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด (เรียงลำดับจากที่มีจำนวนมากไปหาน้อย)

1. วัดควรปลูกต้นไม้ให้เยอะเพื่อเป็นที่หลบแดดแก่ผู้ไปสักการบูชาของคหหลวงพ่และเี่ยวชมพระอุโบสถหลังใหม่ตลอดทั้งเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ (จำนวน 12 คน)
2. วัดควรจัดหาม้านั่งมาตั้งไว้ให้พอเพียงต่อความต้องการของผู้มีจิตศรัทธา (จำนวน 6 คน)
3. ห้องน้ำไม่สะอาด (จำนวน 5 คน)
4. วัดควรจัดสถานที่จอดรถให้พอ (จำนวน 5 คน)
5. วัดควรจัดฝึกอบรมแก่พนักงานที่ให้บริการในวัดบ้างเพื่อให้เกิดการบริการที่ดีเป็นมิตรที่ดีต่อกัน (จำนวน 4 คน)
6. การบริการด้านวัดอุ้มงคล เช่า บุษบา ชื่อ ผู้ให้บริการควรยิ้มแย้ม พุดจาทักทาย เชิญชวนให้ข้อมูลในด้านการจัดสร้าง แต่ละรุ่น แต่ละปีเพื่อตอบสนองให้กับผู้รับบริการ (จำนวน 4 คน)
7. ในด้านการประชาสัมพันธ์ต่างๆ ทั้งให้ความสะดวกและให้ข้อคิดแนะนำต่างๆ ควรพุดจาให้ไพเราะ เหมาะสมกับหลักการประชาสัมพันธ์ (จำนวน 3 คน)
8. วัดควรจัดระเบียบให้ร้านค้า ร้านอาหารต่างๆ คือ ไม่คิค่าอาหารแพงเกินไปไม่แย่งลูกค้ำกันและอาหารควรสะอาดไม่มีกลิ่นเหม็น ร้านค้าต่างๆ ควรจัดให้มีทางเดินได้และไม่ทำสกปรก (รักษาความสะอาด) (จำนวน 3 คน)
9. วัดควรมีพนักงานมากกว่านี้เพื่อให้บริการทั่วถึง (จำนวน 3 คน)
10. ถนนเข้า-ออกวัด ควรมียามดูแลให้เป็นระเบียบ (จำนวน 1 คน)
11. สถานที่จอดรถสมควรดีเส้นแนวบอกให้ชัดเจนและถนนทางเข้าโรงเจที่จอดรถหลังโรงเจควรจัดให้ดีขึ้น (จำนวน 1 คน)
12. จุดบอกตำแหน่งสถานที่ต่างๆ และป้ายบอกทางหรือลูกศรชี้ ควรทำให้ชัดเจน (จำนวน 1 คน)

สรุป รวมจำนวนทั้งหมดที่ได้เสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัดจำนวน 48 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างของประชากร ส่วนอีกจำนวน 2 คน ไม่ขอแสดงความคิดเห็น

6.2.4 ข้อเสนอแนะโดยภาพรวมจากข้อมูลของพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาและ พุทธศาสนิกชนทั่วไป (เชิงนโยบาย)

จากข้อเสนอแนะของผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มต่างๆ ที่ได้เสนอแนะไว้หลายประการผู้วิจัยได้รวบรวมนำมาประมวลเพื่อสรุปทั้งหมดโดยจัดทำเป็นข้อๆ เรียงลำดับจากผู้ที่ให้ข้อเสนอแนะจากจำนวนมากไปหาน้อย ดังนี้

1. วัดควรปลูกต้นไม้ให้มากขึ้น เพื่อเป็นที่หลบแดดแก่ผู้ไปสักการบูชาของคหหลวงพ่และ เทียวชมพระอุโบสถหลังใหม่ ตลอดทั้งเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ (จำนวน 17 คน)
2. ในการบริหารและการพัฒนาวัด วัดควรมีความสามัคคีภายในองค์กรวัดเพื่อเป็นที่ จรรโลงจิตใจให้เหมาะสมกว่านี้ (จำนวน 12 รูป)
3. การบริหารและการพัฒนาวัด อยากให้ปรับด้านการบริหารให้เที่ยงธรรมเป็นกลาง แบบตรงไปตรงมาไม่มีอะไรแอบแฝง (จำนวน 8 คน)
4. การบริหารควรมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นได้และมีเหตุผล (จำนวน 7 รูป)
5. การบริหารสมควรให้มีคณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายฆราวาสเท่าๆ กัน และ/หรือ กำหนดสิทธิให้กับเจ้าอาวาสเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดในที่ประชุม (จำนวน 7 คน)
6. วัดควรจัดหาน้ำดื่มมาตั้งไว้ให้พอเพียงต่อความต้องการของผู้มีจิตศรัทธา (จำนวน 6 คน)
7. ปรับปรุงห้องน้ำให้สะอาด (จำนวน 5 คน)
8. วัดควรจัดสถานที่จอดรถให้เพียงพอ (จำนวน 5 คน)
9. การจัดสร้างถาวรวัตถุบางอย่างยังไม่จำเป็นเท่าใดนักเพราะมีพอใช้อยู่แล้ว (จำนวน 5 คน)
10. การสร้างวัดอุ้มงคลไม่ควรที่จะออกบ่อยในแต่ละรุ่นถ้าจะออกควรเป็นบางครั้งบางคราวที่มีโอกาสที่สำคัญ (จำนวน 5 คน)
11. วัดควรจัดสรรงบประมาณการศึกษาทุกๆ ด้าน ทั้งฝ่ายพระปริยัติธรรมและทั้งฝ่าย ปริยัติสามัญให้เพียงพอทุกแผนกและทุกฝ่ายอื่นๆ ที่ยังขาดงบประมาณ เช่น อาหารกลางวันหรือ อาหารเพลไม่พอฉันต้องการให้เพิ่มมากกว่านี้ ต้องการให้ถวายน้ำปานะตอนเย็นด้วยและต้องการให้ สนับสนุนการศึกษาแผนกธรรมบาลีสำหรับพระภิกษุ สามเณรรูปใดสอบผ่านควรจัดทุนให้ เหมือนเดิมไม่ควรลดทุนการศึกษา (จำนวน 5 รูป)
12. ควรจัดสถานที่และขยายเพิ่มเติมมีน้ำดื่มให้เพียงพอ (จำนวน 4 คน)
13. ห้องน้ำและน้ำดื่ม ควรมีให้เพียงพอสะดวกและสะอาด (จำนวน 4 คน)

14. วัดควรจัดฝึกอบรมแก่พนักงานที่ให้บริการในวัดบ้าง เพื่อให้เกิดการบริการที่ดีเป็นมิตรที่ดีต่อกัน (จำนวน 4 คน)

15. การบริการด้านบูชา เช่น ชื้อ วัดอุดมคงคาสกุลผู้ให้บริการควรยิ้มแย้ม พุดจาทักทาย เชิญชวน ให้ข้อมูลในด้านการจัดสร้างแต่ละรุ่นแต่ละปีเพื่อตอบสนองให้กับผู้รับบริการ (จำนวน 4 คน)

16. ในด้านการประชาสัมพันธ์ต่างๆ ทั้งให้ความสะดวกและให้ข้อคิดแนะนำต่างๆ ควรพุดจาให้ไพเราะ เหมาะสมกับหลักการประชาสัมพันธ์ (จำนวน 3 คน)

17. วัดควรจัดระเบียบให้ร้านค้าร้านอาหารต่างๆ คือไม่คีดค่าอาหารแพงเกินไปไม่แย่งถูกค้ำกัน และอาหารควรสะอาดไม่มีกลิ่นเหม็นร้านค้าต่างๆ ควรจัดให้มีทางเดินได้และไม่ทำสกปรก (รักษาความสะอาด) (จำนวน 3 คน)

18. วัดควรมีพนักงานมากกว่านี้ เพื่อให้บริการทั่วถึง (จำนวน 3 คน)

19. การเผยแพร่ศาสนาธรรม ควรมีกองทุนสนับสนุนแก่พระธรรมวิทยากร หรือกองทุนสำหรับพระภิกษุ สามเณรผู้เผยแพร่ศาสนาธรรม ศิลธรรม จริยธรรม เป็นต้น (จำนวน 3 รูป)

20. กรณีเร่งด่วนวัดควรจัดงบประมาณอนุมัติในบางส่วนให้กับงานในแต่ละแผนกไปก่อนเพื่อความสะดวกและทันต่อเหตุการณ์ (จำนวน 2 รูป)

21. การจัดสร้างถาวรวัตถุควรหยุดในการดำเนินงานก่อนเพราะบางอย่างยังใช้การได้ดีอยู่ไม่ควรทำลายแล้วสร้างใหม่เพราะเปลืองงบประมาณโดยไม่จำเป็น (จำนวน 2 รูป)

22. อยากให้ผู้บริหารเหลียวแลสานต่อในการก่อสร้างเขื่อนหน้าพระอุโบสถติดกับแม่น้ำบางปะกงที่ยังสร้างไม่เสร็จ (จำนวน 2 รูป)

23. ถนนเข้า-ออกวัด ควรมียามดูแลให้เป็นระเบียบ (จำนวน 2 คน)

24. สถานที่จอดรถสมควรตีเส้นแนวบอกให้ชัดเจนและถนนทางเข้าโรงเจที่จอดรถหลังโรงเจควรจัดให้ดีขึ้น (จำนวน 1 คน)

25. จุดบอกตำแหน่งสถานที่ต่างๆ และป้ายบอกทางหรือลูกศรชี้ควรทำให้ชัดเจน (จำนวน 1 คน)

26. วัดควรดูแลเอาใจใส่ในส่วนของวัดอุดมคงคาสกุล เช่น พระพุทธรูปบางองค์อาจมีการปลุกเสกหรือไม่ปลุกเสกพุทธศาสนิกชนเข้าบูชาไปอาจได้องค์ที่ยังไม่ปลุกเสก ถือว่าทางวัดยังขาดการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องการให้บริการแก่พุทธศาสนิกชน (จำนวน 1 รูป)

จากข้อเสนอแนะของผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มต่างๆ ดังที่กล่าวข้างต้นเหล่านั้นผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อที่จะให้องค์การวัดพัฒนามากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ทั้ง 3 ด้าน คือด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดอุดมคงคาสกุล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแพร่ศาสนาธรรม

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเสนอแนะเพิ่มเติมให้แก่องค์การวัดโสธรวรารามวรวิหาร เพื่อที่จะได้นำพาองค์การให้ถึงจุดหมายและมีประสิทธิภาพให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีดังต่อไปนี้

6.2.5 ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย (เชิงปฏิบัติ)

ในการบริหารและการพัฒนาวัดทั้ง 3 ด้าน ควรให้ความสนับสนุนและสืบสานต่อการพัฒนาเพื่อประโยชน์ขององค์การวัดที่จะทำหน้าที่ให้ครบองค์ประกอบ เช่น

1. การสร้างถาวรวัตถุและวัดมุงกล วัดควรประชุมปรึกษาหารือกันภายในองค์การก่อน เพื่อสมาชิกขององค์การวัดมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง

2. ในด้านการศาสนศึกษา (การศึกษา) ควรจัดให้มีกิจกรรมนอกสถานที่บ้างในบางโอกาส เช่น จัดทัศนศึกษา ศึกษาดูงานนอกสถานที่ ที่เกี่ยวข้องโบราณวัตถุในสถานที่ต่างๆ และเพิ่มทุนให้กับการศึกษา

3. การเผยแผ่ศาสนาธรรม ควรจัดเป็นทีม หรือเป็นคณะของพระธรรมวิทยากรให้มั่นคงและชัดเจนและควรมีงบประมาณสนับสนุน

4. สำหรับหลักการบริหารขององค์การวัดตามแบบทฤษฎีของชาวตะวันตก สมควรที่จะนำเอามาปรับใช้ภายในองค์การวัดได้เช่นกัน ซึ่งภายในองค์การวัด (เป็นองค์การสาธารณชน) มีการบริหารหลายๆ แผนกเช่นเดียวกันกับองค์การเอกชนทั่วไป แต่การบริหารภายในองค์การวัดนั้น มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจ (ไม่ได้มุ่งผลกำไรแต่ตามกำลังความศรัทธา) เป็นการฝึกฝนอบรมให้บุคลากรที่มาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากมีความเข้มแข็งรู้จักความอดทนในทางด้านสภาพจิตใจที่มีปัญหาอุปสรรคต่างๆ รู้จักคิดพิจารณาหาเหตุผลตามทำนองคลองธรรมให้เห็นแจ้งกับสภาพความเป็นจริง ซึ่งการบริหารภายในองค์การวัดจึงจำเป็นต้องใช้จุดปัจจัยเครื่องสนับสนุนหลายๆ อย่างเช่นเดียวกัน ดังนั้น การนำเอาทฤษฎีของชาวตะวันตกมาปรับใช้ภายในองค์การวัดก็เหมาะสมในบางส่วนก็เพื่อที่จะทำให้เกิดความพร้อมและความสะดวกภายในองค์การวัดในยุคสมัยปัจจุบันเพื่อที่จะให้บุคลากรปฏิบัติงานให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายต่อไป

5. องค์การวัดเป็นองค์การเพื่อการเผยแผ่ศาสนาธรรมต่างๆ เป็นหลักของพุทธบริษัท 4 ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นเช่นเดียวกันที่จะนำเอาทฤษฎีการบริหารแบบพุทธศาสตร์มาใช้ เพราะเป็นทฤษฎีต้นแบบหลักของการบริหารภายในองค์การวัดที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ให้พุทธสาวกได้ประพฤติปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดความสามัคคีสงบสุขภายในหมู่คณะและให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันโดยได้อนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ได้ปกครองกันเอง เมื่อมีความสงสัยในเรื่องใดจึงเข้าเฝ้าสอบถามในการแก้ไขปัญหานั้นๆ ให้คลายความสงสัยได้เสมอเหมือนการปกครองแบบประชาธิปไตยแต่นำเอาหลักธรรมมาปรับใช้ในบุคคลหมู่มากจึงเป็นการปกครองในระบบ

ธรรมาธิปไตย คือ เอาธรรมเป็นใหญ่ เอาธรรมมาปกครองคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดความสงบสุขและพระพุทธเจ้าได้จัดตั้งพระภิกษุผู้ที่มีความสามารถในด้านต่างๆ ที่มีความเหมาะสมและสมควรที่จะรับหน้าที่ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้แต่งตั้งพระสาวกเบื้องซ้ายและพระสาวกเบื้องขวา เพื่อทำหน้าที่ช่วยดูแลพระภิกษุสงฆ์แทนพระองค์ในบางส่วนเป็นการกระจายอำนาจให้รับผิดชอบในหน้าที่และลดการสั่งการจากเบื้องบนลงมาถึงผู้อยู่ภายใต้บังคับบัญชา เป็นการบริหารแบบธรรมาธิปไตยภายในองค์กรสงฆ์ ที่พระพุทธเจ้าเป็นประธานเพื่อให้เกิดความสงบสุขในหมู่คณะสงฆ์ที่มีจำนวนมาก

ดังนั้น การบริหารภายในองค์กรวัดโสธรวรารามวรวิหาร ได้เอาทฤษฎีของชาวตะวันตกมาปรับใช้ภายในองค์กรวัดทำให้องค์การวัดมีการพัฒนาและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่ด้วยองค์กรวัดเป็นองค์กรในด้านการเผยแผ่ศาสนาจำเป็นต้องนำเอาทฤษฎีพระพุทธศาสนาหรือการบริหารแบบพุทธศาสนามาเสริมเพื่อความแข็งแกร่งของการบริหารภายในองค์กรวัดและเพื่อให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องสืบไป

6.2.5.1 ตามทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ ของ POSDCORB ที่มีอยู่
แล้วนั้นดูเหมือนไม่เพียงพอผู้วิจัยเห็นควรรวมเอานโยบาย (Polity) และอำนาจของการบริหาร (Authority) เข้าไปรวมกันด้วย เรียกว่า “PAPOSDCORB” ตามที่ ดร.ชูป กาญจนประกร (อ้างใน ฝ่ายปริยัติปริทัศน์, 2528:4) เคยเสนอว่า หน้าที่ของนักบริหารน่าจะมีมากกว่า 7 ประการ ตามที่ กูลิค ได้เสนอไว้ก่อน นอกจากนี้องค์กรวัดเป็นองค์กรของส่วนรวม (องค์กรสาธารณชน) ควรเอาหลักการบริหารทางพระพุทธศาสนามาเสริมในหลักการบริหารทฤษฎีของชาวตะวันตกด้วยดังที่กล่าวแล้ว คือหลักการบริหารตามทฤษฎีพระพุทธศาสนามาใช้ด้วยซึ่งมีรูปแบบของการบริหารในโลกนี้ตามหลักพระพุทธศาสนามี 3 ประการ คือ

1. อัตตาธิปไตย โดยถือตนเองความคิดของตนเป็นใหญ่ตลอดจนถือเอาประโยชน์ของตนเป็นใหญ่

2. โลกาธิปไตย ถือเอาโลกเป็นใหญ่ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นสำคัญ ไม่มีหลักการแน่นอน กระทำการบริหารด้วยการเอาใจหมู่ชน หรือกลุ่มชน หรือบริหารด้วยความเกรงกลัว ไม่เป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจ

3. ธรรมาธิปไตย ถือความถูกต้องเป็นใหญ่ โดยอาศัยหลักความจริงความมีเหตุผลผลจะทำอะไรจะต้องศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ข้อเท็จจริงเสียก่อน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมและการรับฟังอย่างกว้างขวางแล้วพิจารณาอย่างเต็มสติปัญญาจะมองเห็นได้ว่าการบริหารดังกล่าวเป็นความชอบธรรมและเพื่อผลประโยชน์อันชอบธรรมของบุคคลในหมู่คณะ

วัดโสธรวรารามวรวิหาร สมควรยึดแนวทางการบริหารตามหลัก
ธรรมาธิปไตย ถือความถูกต้องเป็นใหญ่ ซึ่งสามารถใช้ร่วมกับหลัก POSDCORB ของ ลูเทอร์ กุลลิค
โดยเฉพาะในเรื่อง ของความขัดแย้งที่มีความเห็นไม่ตรงกันภายในองค์การวัดซึ่งยังเป็นจุดอ่อนของ
วัดโสธรฯ ดังตัวอย่าง การจัดการแผนยุทธศาสตร์ตั้งแต่การวางแผนยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการและ
การดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่ศาสนา ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. แผนยุทธศาสตร์เชิงรุก พระพุทธองค์ทรงใช้ช่วงเวลานอกพรรษา
ระยะเวลา 9 เดือน ด้วยแผนปฏิบัติการดำเนินด้วยเท้าเปล่าเข้าไปในชุมชนทุกหนแห่ง พร้อมเผชิญ
ทุกปัญหาและทรงแสดงให้เห็นว่าด้วยธรรมะที่พระองค์มีจะสามารถแก้ปัญหาทุกอย่างได้ ทำให้
ผู้คนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ฉะนั้นวัดโสธรวรารามวรวิหาร ควรจะมีกิจกรรมฝึกอบรมให้แก่
พระภิกษุ สามเณรเกี่ยวกับหลักธุดงค์กรรมฐานที่ขัดเกลากิเลสจิตใจให้เป็นสมาธิ (จิตใจแน่วแน่
มั่นคง) เป็นอยู่อย่างมีสติ (ความรู้ตัวระลึกได้) ซึ่งทำให้รู้จักจิตใจของตนมากยิ่งขึ้นโดยการจัดธุดงค์
กรรมฐานจาริกไปในสถานที่ต่างๆ ตามจังหวัดต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาในด้านจิตใจได้รู้จัก
ธรรมชาติและสถานที่ในแต่ละจังหวัดนั้นๆ ที่ได้เข้าไปสัมผัสกับบรรยากาศ มีความประทับใจและ
ถือว่าเป็นประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมธุดงค์กรรมฐานตามข้อวัตรที่ได้ประพฤติปฏิบัติมา
เพื่อขัดเกลากิเลสจิตใจของตนไม่ให้มีความโลภ, ความโกรธ, ความหลง, กำเริบมากขึ้น

2. แผนยุทธศาสตร์เชิงรับ พระพุทธองค์ทรงใช้ในช่วงเข้าพรรษา
ระยะเวลา 3 เดือน ด้วยการให้พระภิกษุสงฆ์จำพรรษา ณ วัดใดวัดหนึ่ง เพื่อการทบทวนความรู้และ
การปฏิบัติมีการสวดปาฏิโมกข์ (ทบทวนการถือปฏิบัติในศีล) และให้การศึกษาอบรม เป็นระยะๆ
รวมทั้งทบทวนผลของการดำเนินการที่ผ่านมาและด้วยรากฐานของการตรวจทบทวนนี้ได้ทำให้มี
การสังคายนาพระไตรปิฎก ซึ่งได้กระทำหลายครั้งภายหลังพระพุทธองค์ปรินิพพาน

ฉะนั้น วัดโสธรวรารามวรวิหาร ควรจะมีกิจกรรมฝึกอบรมให้แก่
พระภิกษุ สามเณรเกี่ยวกับศิลปะการเผยแผ่ เช่น อบรมในด้านนักเทศน์ วาทีศิลป์ พระธรรมวิทยากร
การนำเอาความสามารถปฏิภาณของตนมาเผยแผ่ รวมทั้งนำเอาสื่อที่ทันสมัย (ภาพยนตร์ละครเรื่อง
สั้น, สิ่งตีพิมพ์, ข่าวเหตุการณ์ต่างๆ) ที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับสังคมปัจจุบันและสารคดีมีประโยชน์มา
ขยายอธิบายความให้รับรู้และเข้าใจถึงปัญหาต่างๆ เพื่อร่วมด้วยช่วยกันหาวิธีป้องกันและแก้ไข

3. แผนยุทธศาสตร์เชิงสมานฉันท์ พระพุทธองค์ทรงใช้องค์คณะบุคคล
หรือองค์สงฆ์ (คณะสงฆ์) ในการคิดและตัดสินใจ พร้อมทั้งทรงแนะนำให้มีการประชุมร่วมกันเป็นนิจ
เริ่มทำกิจธุระข้อวัตรกิจกรรมพร้อมกัน เลิกพร้อมกัน เป็นต้น ยุทธศาสตร์การสอนก่อนสอน

พระองค์ต้องรู้จักผู้เรียน รู้วาระจิต (ทรงจำแนกระดับบุคคลตามระดับของดอกบัว 4 เหล่า) และรู้ปัญหาของแต่ละคนแล้วจึงเลือกหัวข้อธรรมให้เหมาะสมกับแต่ละคนซึ่งจะนำไปสู่การที่ผู้นั้นสามารถแก้ปัญหาให้ตนเองได้ (พระองค์ไม่แก้ปัญหาให้แต่สอนให้แก้ปัญหาด้วยตนเอง) คือสอนให้คิดเองทำเองแก้ปัญหาเองด้วยการให้เข้าถึงอริยสัจ 4 นั้นเอง ซึ่งเป็นหลักการบริหารภายในองค์การวัดที่พระพุทธเจ้าได้วางหลักการเอาไว้และเหมาะสมที่จะนำมาบริหารภายในองค์การวัดในปัจจุบันเพื่อดำเนินการตามรอยพระพุทธบัญญัติไว้และเพื่อการพัฒนาภายในองค์การวัดและเพื่อความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ด้วย ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนายิ่งขึ้นไป

ฉะนั้น วัดโสธรวรารามวรวิหาร ควรจะมีหลักการบริหารที่ทำให้เกิดความสามัคคี ความสามัคคีภายในองค์การวัดโดยนำเอาหลักธรรมสาราณียธรรม 6 คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงซึ่งกันและกันเป็นธรรมสำหรับบุคคลที่อยู่ร่วมกันเป็นหมวดเป็นหมู่ เพื่อเป็นการเสริมสร้างความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์ การไม่วิวาท ความสามัคคีและเอกภาพภายในหมู่คณะเหล่านั้นมี 6 อย่าง คือ

1. การตั้งกายกรรม (ตัวของตน) ที่ประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง
2. การตั้งวจีกรรม (ปาก/คำพูด) ที่ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนทั้งต่อหน้าและลับหลังช่วยเหลือขวนขวายในกิจการ การงานบุคคลอื่นด้วยวาจา
3. การตั้งมโนกรรม(ใจ)ที่ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนมนุษย์คิดช่วยเหลือธุรกิจญาติมิตรและสัมพันธชนอื่นๆ ด้วยความหวังดี ปราบปรามคดี
4. เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันลาภที่ตนได้มาโดยชอบธรรมแก่บุคคลที่ควรให้
5. มีศีล มีธรรมเสมอกับเพื่อนมนุษย์เหมือนกับญาติมิตรประพาสสุจริตทั้งต่อหน้าและลับหลังไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น
6. มีความเห็นดีเห็นงามร่วมกับผู้อื่น คือเห็นชอบตามทำนองคลองธรรมร่วมกับผู้อื่น

ผู้มีคุณธรรม 6 ประการนี้ ได้ชื่อว่าเป็นคนมีจิตใจสูงมีจิตใจเป็นธรรม เป็นผู้มี ความหวังดีต่อเพื่อนมนุษย์ยอมเป็นที่รักที่นับถือของมวลมนุษย์ทั้งหลายซึ่งจะนำมาแห่งความสามัคคีภายในองค์การและในหมู่คณะได้

6.2.6 ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาเจ้าอาวาสทุกรูปในการบริหารงานภายในวัด
2. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาศาสนสถานสำหรับเป็นแนวทางการบริหารของเจ้าอาวาสที่จะพัฒนาวัด
3. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาในด้านจิตใจของอุบาสก อุบาสิกาที่ได้เข้ามาประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมในวัด
4. ควรศึกษาพุทธศาสนิกชนที่ได้เข้ามาปฏิบัติธรรมในวัดเพื่อเกิดการพัฒนาด้านจิตใจที่ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อวัด
5. ควรศึกษาอุบาสก อุบาสิกาและพุทธศาสนิกชนว่ามีความศรัทธาและมีปัจจัยใดที่จะส่งเสริมให้องค์การวัดสืบทอดปัจจัยให้อยู่ยืนยาวได้
6. ควรศึกษาสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกขององค์การวัดที่จะนำไปให้เกิดการพัฒนาวัดตามหลักการบริหารแบบพุทธศาสตร์
7. สิ่งที่น่าพิจารณาต่อไปคือ การเลือกกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามควรให้เกิดความหลากหลายตามสถานที่หรือสถานการณ์ต่างๆ โดยอาจเป็นกลุ่มของแม่บ้าน พนักงานของบริษัท-ห้างร้าน ข้าราชการในหน่วยงานต่างๆ ออกไปอีกคำตอบที่ได้น่าจะเป็นประโยชน์ต่อวัดมากยิ่งขึ้น

การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร: จากยุคก่อตั้งสู่อนาคต
MANAGEMENT AND DEVELOPMENT OF SOTHONWARARAMWORAWIHAN
TEMPLE: FROM THE ORIGIN TO THE FUTURE

พระกรกฎ โอภาสเจริญมงคล 5236930 SHPA/M

ศศ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: โชคชัย สุทธาเวศ, Ph.D., สมบูรณ์ ศิริสรธีร์, Ph.D.,
ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย, Ph.D.,

บทสรุปแบบสมบูรณ

1. บทนำ (Introduction)

วัดในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นองค์การทางศาสนาองค์การหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับเป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไปและยังเป็นสถานที่ที่ฝึกฝนขัดเกลาอบรมบ่มนิสัยกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา วัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา คือ วัดเวฬุวัน หรือวัดเวฬุวันาราม ตามประวัติว่าเป็นที่พำนักอาศัย (อาราม วิหาร) ของผู้ประพาศิพพรหมจรรย์ เป็นสถานที่สงบรรมรึ้นรึ้นยั้งทั้งทางกายและทางใจซึ่งเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ตรงกับความหมายว่าอาราม ส่วนชาวไทยเรียกสถานที่ที่อยู่ของผู้ประพาศิพพรหมจรรย์ว่า “วัด” เพราะสถานที่ดังกล่าวใช้เป็นวัดภูมิธรรม ภูมิความรู้ของพุทธศาสนิกชนผู้มาวัดว่าสามารถประพาศิพปฏิบัติธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้มากน้อยแค่ไหน ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จตรัสรู้พระอนุตรธรรมสามสัทธิญาณแล้วนั้น จึงได้ออกสั่งสอนเวไนยสัตว์ด้วยการประกาศธรรมวินัย ภายหลังจึงได้มีพระสาวกออกบวชติดตามพระพุทธองค์มาเรื่อยๆ ในขณะเดียวกันก็ช่วยพระพุทธองค์ประกาศธรรมวินัยสั่งสอนเวไนยสัตว์อีกแรงหนึ่งด้วยพระภิกษุสงฆ์เหล่านี้ก็ได้ช่วยกันจาริกไปตามที่ต่างๆ เพื่อประกาศพระศาสนา

ต่อเมื่อพระพุทธองค์ได้เสด็จไปถึงกรุงราชคฤห์พระเจ้าพิมพิสารจึงได้ทรงเลือกสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งเป็นพระราชอุทยานของพระองค์เองอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองมากนักให้เป็นสถานที่ประทับของพระพุทธองค์พร้อมด้วยเหล่าสาวกจำนวน 1,000 รูป บริเวณนั้นเป็นสถานที่ร่มรื่นเพราะมีต้นไม้ใหญ่เป็นจำนวนมาก ชาวเมืองราชคฤห์เรียกสถานที่แห่งนั้นว่า เวฬุวัน แปลว่า สวนไผ่ด้วยเป็นสถานที่กว้างใหญ่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนทั้งเจียบสัจจไม่พลุกพล่านด้วยผู้คนควรเป็นที่หลีกเลี่ยงอยู่ตามสมณวิสัย เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงถวายพระราชอุทยานเวฬุวันเป็นสังฆทาน พระศาสดาจึงทรงปรารภเหตุนี้ให้พระภิกษุรับอารามที่ทายถวายตามปรารภนา พระเวฬุวันาราม จึงเกิดขึ้นเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงประทับอยู่ ณ เวฬุวันวิหาร ประดิษฐานพระพุทธศาสนา ณ พระเวฬุวันวิหารแต่นั้นมา นี่คือมูลเหตุซึ่งทำให้วัดในพระพุทธศาสนา เริ่มมีขึ้นมาและเห็นได้ว่าวัดในสมัยแรกนั้นเป็นเพียงสวนป่าซึ่งใช้เป็นที่พักของพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น เมื่อมาในสมัยหลังวัดได้ถูกเพิ่มสถานภาพและหน้าที่ของตนมากขึ้นกว่าแต่ก่อนจากที่เป็นเพียงแค่สถานที่พักสงฆ์ ต่อมาจึงทำให้วัดมีสถานภาพเป็นองค์การที่ใหญ่โตขึ้น หมายถึงวัดมีหน้าที่ที่จะต้องทำมากขึ้นเพราะวัดจะต้องมีกิจกรรมที่สัมพันธ์กับชุมชนอยู่ตลอดเวลา ยิ่งชุมชนมีความใหญ่โตมากเพียงใดวัดก็ยิ่งต้องทำงานมากขึ้น ด้วยเหตุนี้วัดจึงจำเป็นต้องมีการบริหารการพัฒนา เพื่อความสำเร็จของกิจกรรมให้เกิดขึ้นอยู่เสมอเพราะฉะนั้น หากวัดมีหลักการบริหารการพัฒนาองค์การที่ดีก็จะทำให้วัดนั้นได้รับประโยชน์จากชุมชนมากและชุมชนก็ได้รับประโยชน์จากวัดมากด้วยเช่นกัน

ในเรื่องของหลักการบริหารที่ดินนั้นจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ เช่น การวางแผนงาน การจัดองค์การ การจัดการบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การรายงาน การจัดงบประมาณ (Luther Gulick ลูเทอร์ กุลลิค:1937) ทั้ง 7 ประการนี้ มีความสำคัญมากในการบริหาร หากผู้บริหารวัดมีการวางแผนงาน การจัดองค์การ การจัดการบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การรายงานและการจัดงบประมาณที่ดีแล้วไม่ว่างานจะมีมากน้อยแค่ไหนวัดก็จะพบกับความสำเร็จด้วยดี วัดเป็นองค์การสาธารณชนที่มีพุทธศาสนิกชนเป็นเจ้าของ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบทั้งในการบริหารและการพัฒนาซึ่งโดยทั่วไปผู้นำ (บริหารหรือเจ้าอาวาส) จะมีแนวทางของการบริหารและการพัฒนาวัดใน 3 ด้าน คือด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดถาวรด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม (รูปแบบและกระบวนการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม: กรณีศึกษา 9 วัด สุภาพร มากแจ้ง, 2545) จนกระทั่งทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน คือ ความศรัทธาความเลื่อมใสตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาการบริหารงานภายในวัดโสธรวรารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ในสังกัดของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่อายุประมาณ 230 ปี รวมถึงพระพุทธรูป (องค์หลวงพ่อพระพุทธโสธร) ที่มีประวัติเล่าต่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปลอยน้ำมา

และได้นำขึ้นมาประดิษฐาน ณ วัดโสธรวรารามวรวิหารแห่งนี้ทำให้มีชื่อเสียงเป็นที่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนประชาชนทั่วไปสมควรที่จะนำมาเป็นกรณีศึกษาได้

2. บทคัดย่อ (Abstract)

การวิจัยเรื่อง การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารจากยุคก่อตั้งสู่นาคคมีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน (2) เพื่อศึกษาการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึงปัจจุบัน (3) เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร (4) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร (5) เพื่อศึกษาแนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคต กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยการบริหารและการพัฒนาของผู้นำวัด คือหลักการบริหาร 7 ประการ (POSDCORB ของ Luther Gulick, 1937) และศึกษาปัจจัยสนับสนุนที่ส่งผลให้เกิดตัวแปรในด้านการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารทั้ง 3 ด้าน คือ 1.ด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดถุ่มงคล 2.ด้านศาสนศึกษา 3.ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมโดยศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ

ส่วนที่ 1 วิจัยเชิงคุณภาพศึกษาจากเอกสารและโดยการสัมภาษณ์พระเถระผู้มีพรรษา 20 ขึ้นไปและพระภิกษุผู้มีพรรษา 20 ลงมารวมทั้งหมดจำนวน 12 รูป ผลการวิจัยที่ได้คือ (1) การพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่าการพัฒนานุคลากรภายในวัดมีการฝึกอบรมมนัสยาให้มีจิตใจเข้มแข็งมีความอดทนโดยใช้หลักการทางธรรมมีพรหมวิหาร 4 และสัปปริยธรรม 7 ส่วนทางโลกเป็นแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (2) การบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่าผู้บริหารได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับบุคลากรทั้งพระภิกษุ สามเณรและฆราวาสมุ่งเน้นการบริหารในด้านการศึกษาให้ความรู้และให้สิ่งตอบแทนแก่บุคลากร (3) ปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร พบว่าความเชื่อความศรัทธาในองค์หลวงพ่อบุญรอดพระพุทธรูปโสธรร่วมบริจาคทำบุญและบุคลากรพุทธบริษัท 4 รวมทั้งงบประมาณจากทางราชการ (4) ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร พบว่าผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ที่แตกต่างออกไปจากผู้ร่วมบริหาร (บรรพชิตและฆราวาส) ทำให้เกิดการแตกแยกภายในองค์กรวัด (5) แนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคตพบว่าทางวัดโสธรฯ จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัดโสธรฯ สำหรับด้านการบริหารงานภายในวัดโสธรฯ ที่ได้นำเอาหลักทฤษฎีของ Luther Gulick, POSDCORB มาปรับใช้ภายในวัดโสธรฯ นั้นข้อสรุปในการบริหารงานของเจ้าอาวาสแต่ละยุคที่ได้ปฏิบัติและได้เน้นหนักแต่ละหลักแตกต่างกันไป คือเจ้าอาวาสรูปที่ 1-2 ได้

เน้นหนักด้านการวางแผน รูปที่ 3 เน้นหนักด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล รูปที่ 4-5 เน้นหนักด้านการวางแผน รูปที่ 6 เน้นหนักด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคลและด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ รูปที่ 7 เน้นหนักด้านการวางแผน รูปที่ 8 เน้นหนักด้านการวางแผน, ด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล และด้านการงบประมาณ รูปที่ 9 เน้นหนักด้านการจัดองค์การ รูปที่ 10 เน้นหนักด้านการวางแผน และด้านการงบประมาณ รูปที่ 11 เน้นหนักด้านการวางแผน, ด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคลและด้านการงบประมาณ รูปที่ 12-13 เน้นหนักด้านการงบประมาณ

ส่วนที่ 2 ศึกษาวิจัยเชิงปริมาณสำรวจกลุ่มประชากรทั้งหมด 150 รูป/คน ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for windows ร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน, ค่าพิสัย (range) ในการวิเคราะห์ข้อมูลผลการวิจัยจากข้อมูลพระภิกษุสามเณรการบริหารงานภายในวัดทั้ง 7 มิติ POSDCORB พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ย 3.58 ข้อมูลอุปาสก อุปาสิกการทำนุญและปฏิบัติธรรมพบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ย 3.81 ข้อมูลพุทธศาสนิกชนทั่วไปการทำนุญและปฏิบัติธรรมพบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ย 3.98

3. วัตถุประสงค์ในการวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในด้านหลักการทำงานที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึงปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร
4. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร
5. เพื่อศึกษาแนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคต

4. วิธีการวิจัย (Research Methodology)

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้วิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณส่วนย่อยเพื่อต้องการทราบรายละเอียดเกี่ยวกับวัดโสธรวรารามวรวิหารอย่างชัดเจน ซึ่งได้แบ่งการวิจัยเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารโดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและใช้แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้างแบบสังเกตและแบบมีส่วนร่วม ซึ่งได้นำเครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปและการจดบันทึกเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลตามการดำเนินงานของกระบวนการการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและในอนาคต

2. การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเก็บข้อมูลจาก พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนเป็นประชากรของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมภายในวัดโสธรวรารามวรวิหาร อาศัยเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถามจาก พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมในวัด โดยการแจกแบบบังเอิญ (Accidental Selection) เพื่อสำรวจการบริหารงานและความพึงพอใจต่อการเข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัด ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ข้อคำถามนั้นๆ มีความหมายในเชิงความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อการเข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร กำหนดระดับคะแนนได้ 5 ระดับ คือ 5=มากที่สุด 4=มาก 3=ปานกลาง 2=น้อย 1=น้อยที่สุด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ คือ สถิติพรรณนาประกอบด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ส่วนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ การบริหารและการพัฒนาของวัดโสธรวรารามวรวิหาร ซึ่งจะได้ศึกษาดังต่อไปนี้

ศึกษาค้นคว้าเอกสาร วารสาร สิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติและการบริหารงานของเจ้าอาวาสรูปแรกถึงรูปปัจจุบัน (พ.ศ.2405-2553)

1.1 กลุ่มเป้าหมายและประชากร

กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มี 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระเถระผู้มีพรรษา 20 พรรษาขึ้นไปและมีตำแหน่งหน้าที่ได้แก่ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน รองเจ้าอาวาส 2 รูป ผู้ช่วยเจ้าอาวาส 3 รูป และเลขานุการเจ้าอาวาส 1 รูป รวมทั้งพระภิกษุผู้มีความรู้ภูมิหลังวัดโสธรวรารามวรวิหาร 1 รูป รวมเป็นจำนวน 8 รูป เป็นประชากรของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มที่ 2 พระภิกษุมัชฌิมามีผู้มีพรรษา 20 พรรษาลงมาและจำพรรษาอยู่ที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร มาต่อเนื่องจำนวน 4 รูป เป็นประชากรของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเป้าหมายวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 รวมจำนวนทั้งหมดเป็น 12 รูป เป็นประชากรของกลุ่มตัวอย่าง

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและเลขานุการเจ้าอาวาสเพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ (1) แนวคำถามเกี่ยวกับประวัติวัดโสธรวรารามวรวิหาร ท่านมีความประทับใจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันนั้นอย่างไร มีอะไรบ้าง (2) ท่านได้พยายามบริหารและการพัฒนาโดยใช้หลักการอะไรบ้าง (3) การพยายามบริหารงานที่เป็นผลต่อการพัฒนาวัดท่านได้ดำเนินการไปแล้วมีอะไรบ้าง (4) ปัจจัยสนับสนุนที่มีผลต่อการพัฒนาวัดมีอะไรบ้าง (5) ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดคืออะไรบ้าง (6) แนวโน้มการบริหารและการพัฒนาในอนาคตนั้นมีการวางแผนที่จะบริหารงานสืบต่อไปหรือไม่อย่างไร (7) ข้อคิดเห็นหรือความตั้งใจที่จะบริหารและการพัฒนาวัดให้ดียิ่งขึ้นคืออะไรบ้าง รวมทั้งสิ้นจำนวน 7 ข้อ

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ได้ทั้งหมดแล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อเก็บข้อมูลภาคสนามเสร็จสิ้นแล้วข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากการสัมภาษณ์ ที่เกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาวัดนำมาวิเคราะห์ตามเนื้อหา (Content analysis) ของข้อมูลที่ได้มาโดยนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ไว้ในตอนต้นมาจัดเรียงลำดับให้มีการขยายความเปรียบเทียบเพื่อเชื่อมโยงเนื้อหาความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันแล้วนำมาอธิบายรายละเอียดตามเหตุผลของข้อมูลเพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น และวัดพฤติกรรมจากคำรายงานการให้สัมภาษณ์ของแต่ละบุคคล (ผู้ให้ข้อมูล) เปรียบเทียบกับคำรายงานการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลเป็นบุคคลแรก หรือบุคคลที่สองตามลำดับจากการสัมภาษณ์ภายในวัดโสธรวรารามวรวิหาร รวบรวมจากการสังเกตเพื่อสรุปเป็นผลการศึกษาด้านพฤติกรรม

ส่วนที่ 2 การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research)

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงปริมาณ แบบสำรวจของการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร เพื่อให้เกิดผลสำเร็จครบสมบูรณ์แบบในการศึกษาวิจัยครั้งนี้โดยเก็บข้อมูลจากพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมภายในวัดโสธรฯ เป็นประชากรของกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือในการวิจัยแบบสอบถามแบบปลายปิดส่วนที่ 1-2 แบบปลายเปิดส่วนที่ 3 โดยแจกแบบสอบถามโดยบังเอิญ (Accidental Selection) ใช้สถิติในการวิเคราะห์ มีการกำหนดมาตราวัดด้วยอัตราของช่วงระยะ (Interval Scale) เพื่อใช้ในการสำรวจ

(Survey Research) ในการบริหารงานและความพึงพอใจ ความคิดเห็นต่อการเข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมในวัดโสธรวรารามวรวิหาร เป็นองค์ประกอบของการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ซึ่งข้อคำถามนั้นๆ มีความหมายในเชิงความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อการเข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมในการบริหารงานภายในวัดโสธรวรารามวรวิหารโดยกำหนดระดับคะแนนได้ 5 ระดับ คือ 5=มากที่สุด 4=มาก 3=ปานกลาง 2=น้อย 1=น้อยที่สุด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ คือ สถิติพรรณนาประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไป

2.1 กลุ่มประชากรในการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจ

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาเชิงสำรวจได้แก่พระภิกษุ สามเณร 50 รูป อุบาสก อุบาสิกา 50 คน บุคคลผู้อาศัยอยู่ในวัดและอุปถัมภ์ช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ของวัดโสธรวรารามวรวิหาร มาโดยตลอดรวมทั้งพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมภายในวัด 50 คน รวมทั้งหมดเป็น 150 รูป/คน เป็นกลุ่มตัวอย่างของประชากรโดยใช้สูตร ของ Taro Yamane กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยคือ แบบสอบถามแก่ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิการวมทั้งพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรม มีความคิดเห็นอย่างไร ความพึงพอใจที่มีต่อวัดโสธรวรารามวรวิหาร มีมากน้อยเพียงใดต่อการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนาที่ได้รับจากการเผยแผ่ศาสนาธรรมและในการบริหารวัดมีความพึงพอใจและประทับใจมากน้อยเพียงใดโดยแยกแบบสอบถามแต่ละชุดไว้ สำหรับพระภิกษุ สามเณร 1 ชุด สำหรับอุบาสก อุบาสิกา 1 ชุด และพุทธศาสนิกชนทั่วไป 1 ชุด โดยแต่ละชุดนั้นแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

สำหรับพระภิกษุ สามเณร มี 3 ส่วน ดังนี้ (1) ข้อมูลทั่วไป ซึ่งประกอบไปด้วยปัจจุบันท่านอยู่ในฐานะเป็น จบการศึกษาปริยัติสามัญ จบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรม ระยะการอยู่จำพรรษา / ปี ตั้งแต่ จำนวน 4 ข้อ (2) ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด 2.1 ด้านการวางแผน จำนวน 3 ข้อ 2.2 ด้านการจัดองค์การ จำนวน 4 ข้อ 2.3 ด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล จำนวน 3 ข้อ 2.4 ด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ จำนวน 3 ข้อ 2.5 ด้านการประสานงาน จำนวน 3 ข้อ 2.6 ด้านการรายงานผล จำนวน 4 ข้อ 2.7 ด้านการงบประมาณ จำนวน 4 ข้อ (3) ข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด จำนวน 4 ข้อ รวมทั้งหมดเป็นจำนวน 32 ข้อ

สำหรับอุบาสก อุบาสิกา มี 3 ส่วน ดังนี้ (1) ข้อมูลทั่วไปซึ่งประกอบไปด้วยปัจจุบัน ท่านอยู่ในฐานะเป็น จบการศึกษาปริยัติสามัญ จบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรม ได้เข้ามาอยู่อาศัยที่วัด จำนวน 4 ข้อ (2) ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรมจำนวน 10 ข้อ (3) ข้อเสนอแนะเพื่อการบริหาร และการพัฒนาวัดจำนวน 4 ข้อ รวมทั้งหมดเป็นจำนวน 18 ข้อ

สำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มี 3 ส่วน ดังนี้ (1) ข้อมูลทั่วไป ซึ่งประกอบไปด้วยท่าน เป็น จบการศึกษาวิชาสามัญ จบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรม ท่านได้เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัด ในกรณีที่ท่านเป็นพนักงานท่านได้ทำงานเป็นพนักงานอยู่วัดตั้งแต่ จำนวน 5 ข้อ (2) ข้อมูลการทำบุญ และปฏิบัติธรรม จำนวน 14 ข้อ (3) ข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด จำนวน 4 ข้อ รวมทั้งหมดเป็นจำนวน 23 ข้อ

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ หาค่าเฉลี่ยนำมาวิเคราะห์ทางสถิติจากแบบสอบถาม พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา รวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรม ภายในวัดโสธรวรารามวรวิหารว่ามีความพึงพอใจ ความคิดเห็นและความประทับใจมากน้อย เพียงใด ต่อการบริหารงานต่างๆ ภายในวัดโสธรวรารามวรวิหารแห่งนี้โดยมีคะแนน คือ 5=มากที่สุด 4=มาก 3=ปานกลาง 2=น้อย 1=น้อยที่สุด แล้วหาค่าเฉลี่ยโดยอาศัยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for windows ในการวิเคราะห์

5. ผลการวิจัย (Research Results)

5.1 วิจัยเชิงคุณภาพ

(1) ผลการศึกษาการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่า การพัฒนาวัดเริ่มจากการพัฒนาบุคลากรภายในวัดเป็นอันดับแรกซึ่งเป็นการฝึกอบรมบ่มนิสัยให้มีความอดทนซึ่งเป็นการพัฒนาบุคลากรของวัดให้มีศักยภาพความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็งมุ่งมั่นรวมถึงการมีวิสัยทัศน์มีความคิดสร้างสรรค์ มีอุดมการณ์ มีระเบียบวินัยบุคลากร คือ เป้าหมายหลักที่จะอยู่ร่วมกันได้ซึ่งผู้บริหารวัด (เจ้าอาวาส) ได้ใช้หลักการทั้งทางธรรมและทางโลกมาอธิบายให้เกิดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะโดยยกเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเป็นหลักการเพื่อที่ช่วยในการพัฒนาทางด้านจิตใจของบุคลากร

(2) ผลการศึกษาการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารจากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่าจากอดีตที่ผ่านมาถึงปัจจุบันวัดโสธรวรารามวรวิหารมีอายุเก่าแก่กว่า 200 ปีแล้วและมีชื่อเสียงอันเลื่องลือ ความศักดิ์สิทธิ์ขององค์หลวงพ่อพระพุทธรูปโสธรเป็นที่สักการบูชาของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ใน

ส่วนการบริหารงานภายในวัดผู้บริหรได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับบุคลากร ทั้งพระภิกษุ สามเณรและฆราวาสที่ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ของแต่ละแผนกแต่ละฝ่ายในด้านศาสนศึกษาผู้บริหรพยายามให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นกับหน้าที่การงานเพราะว่าบางแผนกนั้นยังต้องมีการปรับปรุงอีกหลายอย่างจำเป็นต้องให้บุคลากรมีความมั่นใจภายในองค์กร (วัดโสธรฯ) มากยิ่งขึ้นโดยมีแรงจูงใจ คือการให้ของขวัญหรือสิ่งตอบแทนแก่บุคลากร

(3) ผลการศึกษาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหารพบว่า ความศรัทธาเลื่อมใสในกฤษฎาภินิหารและความศักดิ์สิทธิ์ขององค์หลวงพ่พระพุทธรูปโสธรเป็นที่ขจรกระจายไปทั่วอาจเป็นเพราะมนุษย์โดยทั่วไปยังมีความปรารถนาในเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญและความสุข ความเชื่อถือในอานุภาพที่ช่วยคลายทุกข์บารมีอันคุ้มครองให้เกิดความสุข ส่วนบุคลากรพุทธบริษัท 4 คือพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาที่มีหน้าที่ในการศึกษาปฏิบัติธรรมตามข้อวัตรต่างๆ มีกิจกรรมภายในวัดที่ต้องช่วยกันเผยแผ่ในด้านหลักพระธรรมคำสั่งสอนต่างๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายมีข้อคิดมีหลักธรรมมีคติประจำใจอันทรงไว้ซึ่งหลักธรรมคำสั่งสอนที่ต้องประดับไว้ในจิตใจเพื่อเป็นการนำไปดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและเหมาะสมไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันบุคลากรภายในวัดซึ่งมีส่วนเป็นแรงผลักดันในการที่จะปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมและงบประมาณจากทางราชการได้จัดสรรงบประมาณให้แก่วัดเพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมวัดที่ชำรุดทรุดโทรมในบางส่วนซึ่งเป็นอาคารสถานที่จำพรรษาแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา รวมทั้งศาสนสถานต่างๆ ที่มีความสำคัญ ซึ่งทางราชการได้จัดถวายงบประมาณให้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาต่อไป

(4) ผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารนั้น ในปัจจุบันนี้ (พ.ศ.2554) อยู่ในช่วงของการปกครองเจ้าอาวาสรูปใหม่ (รูปที่ 13) ซึ่งยังไม่มั่นใจกับเหตุการณ์ที่ผ่านมาจากอดีต มีความเข้าใจผิดกันในเรื่องราวที่ผ่านมา (ปีพ.ศ.2552 เรื่องแต่งตั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่ที่จะเข้ามาปกครองวัดโสธรฯ) และเมื่อเจ้าอาวาสรูปที่ 13 ได้เข้ามาปกครองวัดโสธรฯ แล้วการปกครองย่อมแตกต่างกับเจ้าอาวาสรูปก่อนๆ เพราะแต่ละคนย่อมมีบุคลิกมีจุดยืนเป็นของตัวเอง ฉะนั้นในด้านมุมมอง ด้านวิสัยทัศน์ (Vision) ต่างๆ ย่อมแตกต่างกันกับพระภิกษุผู้ที่อยู่ก่อนและอยู่ในวัดมานานหลายปีแล้ว ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าอาวาสกับพระภิกษุลูกวัด เป็นข้อครหาซึ่งกันและกันต่างมีมุมมองมีจุดยืนคนละด้านซึ่งผู้อยู่มาก่อนและเนิ่นนานหลายปีแล้วย่อมรู้เกี่ยวกับระบบภายในได้อย่างลึกซึ้งและเชี่ยวชาญกว่าเพราะคุ้นเคยทำอยู่เป็นประจำ

(5) ผลการศึกษาแนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ในอนาคต พบว่าวัดโสธรวรารามวรวิหาร ได้วางแผนที่จะให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม

และชัดเจนซึ่งผู้บริหารจะต้องมีนโยบายวางหลักการบริหารไว้สำหรับอนาคตและมีวิสัยทัศน์ในการบริหารองค์การวัดทั้งในปัจจุบันและอนาคตเพื่อให้เกิดการปรับสภาพให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเจ้าอาวาสในฐานะผู้บริหารจำเป็นต้องทันต่อสภาพกับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและสามารถบริหารองค์การวัดให้สอดคล้องกับชุมชนหรือสังคมได้อย่างทันต่อเหตุการณ์ ซึ่งผู้บริหารจะต้องจัดกิจกรรมภายในองค์การวัดเพื่อเชื้อเชิญผู้ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในองค์การวัดได้ทำกิจกรรมต่างๆ ในด้านพระพุทธศาสนา ร่วมกันเป็นการรวมพลังศรัทธาจากทิศต่างๆ ได้มาร่วมกันทำกิจกรรมในแต่ละปีมีครั้งหนึ่ง เป็นต้น พุทธศาสนิกชนทั้งหลายที่ได้เข้ามาทำบุญบริจาคทานให้แก่วัดและขอพรจากพระพุทธรูปองค์หลวงพ่อโสธรอันทำให้จิตใจระงับความทุกข์ได้ชั่วคราวและได้สั่งสมบุญบารมีเอาไว้ นั่นคือ การสละทรัพย์สินของมีค่าต่างๆ (เงิน/ทอง) บริจาคร่วมทำบุญให้แก่วัดโสธรฯ และทางวัดได้วางแผนเอาไว้ในอนาคตเพื่อที่จะนำเอาทรัพย์สินของมีค่าทั้งหลายที่ได้รับบริจาคมาเป็นจุดปัจจัยต่างๆ สมทบทุนที่จะทำการก่อสร้างหอพิพิธภัณฑสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ (พิพิธภัณฑสถาน) ประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัดโสธรฯ ประวัติความเป็นมาในอดีตขององค์หลวงพ่อพระพุทธรูปโสธรอันมีชื่อเสียงความศักดิ์สิทธิ์และเกี่ยวกับประวัติต่างๆ ของวัดโสธรฯ

อภิปรายผลการวิจัยการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร จากยุคก่อตั้งสู่ออนาคต มีดังนี้

(1) การศึกษาการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร ในด้านหลักการที่สำคัญต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่า บุคคลที่เข้ามาอยู่รวมกันภายในองค์การ (วัดโสธรฯ) ล้วนแล้วแต่มาจากต่างจังหวัดซึ่งมีฐานะที่แตกต่างกัน สถิติปัญญา การคิด การเข้าใจอาจไม่เหมือนกัน หรือไม่เท่าเทียมกันสิ่งเหล่านี้ที่จะต้องปรับเปลี่ยนในบางสิ่ง บางอย่างเพื่อให้ไปในทิศทางเดียวกันและให้เกิดความเห็นพร้อมด้วยกัน ซึ่งองค์การวัดได้จัดการเรียนการสอนภายในองค์การที่มีชื่อว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม ซึ่งได้เปิดการเรียนการสอนทั้งฝ่ายปริยัติสามัญ (ม.ต้น-ม.ปลาย) และฝ่ายปริยัติธรรม นักรธรรมชั้นตรี-เอก และแผนกธรรมบาลี ซึ่งทางองค์การวัดโสธรฯ ได้จัดการศึกษา มาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2488 ยุคของพระราชเจมากร (ก่อ เขมทสุลี บุญจันทร์ ป.ธ.7) เจ้าอาวาสรูปที่ 8 ซึ่งท่านได้ให้ความสำคัญในด้านการศึกษามากมีความเจริญและเป็นรากฐานมาจนถึงปัจจุบันและยังเป็นที่รู้จักในด้านการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี (เปรียญธรรมประ โยค) ในภาคตะวันออกทั้งจังหวัดใกล้เคียงและไกลได้รู้จักมายาวนานและเมื่อนำเอาหลักทฤษฎีของ Luther Gulick, POSDCORB มาปรับใช้ภายในองค์การวัดโสธรวรารามวรวิหาร แล้วจะเห็นได้จากยุคของพระราชเจมากร (ก่อ เขมทสุลี บุญจันทร์ ป.ธ.7) เจ้าอาวาสรูปที่ 8 ท่านได้สืบสานปรับปรุงพัฒนาวัดโสธรฯ

ในด้านการวางแผน (Planning) ในด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) และในด้านการงบประมาณ (Budgeting) ทั้ง 3 อย่างนี้ได้เน้นหนักมาก

(2) การศึกษาการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร จากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่า ในการปกครองแต่ละยุคแต่ละสมัยนั้น เจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารสั่งการมาตามลำดับชั้น (ผู้บริหารลงมาสู่ผู้ปฏิบัติตามการสั่งการ) ซึ่งเจ้าอาวาสมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบดูแลภายในวัดเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่คณะของบุคคลที่มาอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก ดังนั้นต้องมีการสั่งการให้ปฏิบัติตามทำตามกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ เพื่อให้เกิดความสามัคคี มีความเห็นที่เหมือนกันและให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันในทางที่ถูกต้อง (ความเห็นชอบ) สำหรับในปัจจุบันการสั่งการของเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน (รูปที่ 13) ยังไม่มีน้ำหนักเท่าไรนักเพราะอยู่ในช่วงที่กำลังเชื่อมต่อกันระหว่างเจ้าอาวาสกับพระลูกวัดในอดีตที่มีการคัดค้านในเรื่อง การแต่งตั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่ (ปีพ.ศ.2552) มีทั้งผู้ให้ความสนับสนุนและผู้คัดค้านจึงเกิดการไม่เข้าใจกันเกิดขึ้นมีความขัดแย้งภายในกลุ่มซึ่งทำให้ช่วงระยะเวลาการสั่งการยังไม่สนิทใจมากเท่าใดนักจึงปล่อยให้เวลาผ่านไปชั่วคราวก่อนเพื่อที่ทั้ง 2 ฝ่ายกำลังปรับตัวปรับใจยอมรับกับบางสิ่งบางอย่างแล้วหันหน้าเข้าหากันปรึกษาหารือกันพร้อมที่จะให้อภัยซึ่งกันและกันกลับมาสร้างองค์การวัดให้เจริญก้าวหน้าต่อไปแต่ด้วยอำนาจการสั่งการของเจ้าอาวาสที่มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านนี้ต้องสั่งการเพื่อให้งานทุกแผนกได้ขับเคลื่อนต่อไปได้จากทฤษฎีของ Luther Gulick, POSDCORB มาปรับใช้ภายในองค์การวัดโสธรวรารามวรวิหารจะเห็นได้จากยุคของพระครูอุดมสมณคุณ (กิมซุ่น) เจ้าอาวาสรูปที่ 6 ท่านได้เน้นหนักในด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (Staffing) และในด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ (Directing) ทั้ง 2 อย่างนี้ได้เน้นหนักมากจะแตกต่างกันในปัจจุบัน (รูปที่ 13) ที่ได้เน้นหนักในด้านการงบประมาณ (Budgeting)

(3) การศึกษาปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาและการบริหารวัดโสธรวรารามวรวิหาร พบว่า บุคลากร พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา มีหน้าที่จัดกิจกรรมภายในวัดที่ต้องเผยแผ่ในด้านหลักพระธรรมคำสั่งสอนต่างๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้นำหลักธรรมคำสั่งสอนประดับไว้ในจิตใจเพื่อเป็นการนำไปดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและเหมาะสมไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันจึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งภายในองค์การ (วัดโสธรฯ) ที่ได้ร่วมกันก่อตั้งองค์การเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจก่อให้เกิดพลังศรัทธาจากการเผยแผ่ศาสนาธรรม

ส่วนการสร้างวัดอุ้มงคล (เหรียญหรือรูปเหมือนองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูป) เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้แก่พุทธศาสนิกชนได้ เช่า บูชา แลกเปลี่ยน จึงแปรสภาพเป็นปัจจัย (เงิน/ทอง) ที่ต้องการจะเช่าหรือบูชานำมาเป็นขวัญและกำลังใจให้แก่ตน ซึ่งในจุดนี้สามารถอภิปรายผลตาม

มุมมอง 2 ด้าน คือ ด้านพุทธพาณิชย์ (Popular Buddhism) กับด้านการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง (To follow the doctrines of Buddhism truly) ซึ่งจะขออภิปรายผลดังนี้

มุมมองที่ 1 ด้านพุทธพาณิชย์ (Popular Buddhism) ถ้ามองตามกระแสความนิยมในด้านพุทธพาณิชย์การทำธุรกิจหวังผลกำไรในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการจัดสร้างวัตถุมงคลเป็นเหรียญหรือรูปเหมือน เพื่อให้เช่าบูชาและแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่มีราคาโดยการอ้างนำเอาศาสนา มาเผยแพร่แบบทำธุรกิจเกี่ยวกับวัตถุมงคลที่ได้จัดสร้างมาเพื่อสนองแก่พุทธศาสนิกชนที่มีความเชื่อและศรัทธาในสิ่งที่คิดว่าให้คุณประโยชน์ในทางปฎิหาริย์กับสิ่งที่ได้เช่าบูชา มาแล้ว อย่างเช่น เหรียญหรือรูปเหมือนองค์หลวงพ่อบุญรอดพระพุทธโสธร ที่พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อและศรัทธาว่าจะประทานพรให้ตามที่ไ้ไปบนบาน แก่บน เช่น ไหว้ไว้กับท่านแล้ว ถ้าสิ่งที่ทำไปแล้วเกิดประสบสมหวังตามความต้องการทำให้เกิดความเชื่อและศรัทธามากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดการจัดสร้างวัตถุมงคลเหรียญหรือรูปเหมือนขององค์หลวงพ่อบุญรอดพระพุทธโสธรเพิ่มขึ้นแล้วได้นำเอามาให้เช่าบูชา แลกเปลี่ยนกำหนดเป็นราคา จึงเกิดกระแสนิยมมีความต้องการอยากจะทำมาบูชาไว้กับตัวเองจึงกลายเป็นความนิยมทางวัตถุมงคลมากขึ้นจากอดีตถึงปัจจุบัน ในทางพระพุทธศาสนา จึงได้ตั้งชื่อเรียกตามสมมุติว่าเป็นพุทธพาณิชย์เป็นกระแสความนิยมชมชอบและความต้องการในสิ่งของที่เป็นวัตถุมงคล

มุมมองที่ 2 ด้านการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง (To follow the doctrines of Buddhism truly) ถ้ามองในด้านการปฏิบัติตามหลักคำสอนก็จะเห็นว่าพุทธศาสนิกชนทั่วไปยังเข้าไม่ถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงในทางพระพุทธศาสนา สิ่งที่เป็นมงคลนั้นเป็นการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสั่งสอน คือปฏิบัติดีให้แก่ตัวเองไม่ต้องแสวงหาเกี่ยวกับสิ่งของหรือสิ่งที่เป็นวัตถุมงคลต่างๆ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้เชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากนัก (เพราะมนุษย์ปุถุชนย่อมมีกิเลสหนาเชื่อง่ายในบางเรื่อง) ไม่สามารถที่จะเห็นหนทางหลุดพ้นได้เร็วยิ่งขึ้น เพราะไปเชื่อในสิ่งที่ไม่ใช่ทางแห่งความสุขแท้จริงและไม่มีความหยังพิจารณาหาเหตุผลเท่าใดนักได้ยืนว่าสิ่งนั้นดีก็ว่าดีไปด้วย เป็นต้น ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาสอนให้ศึกษาปฏิบัติธรรมพิจารณาสภาพร่างกายตามจิตใจตนเอง (ให้ละ โลภะ, โทสะ, โมหะ, ความโลภ, ความโกรธ, ความหลง) ต่างหากให้เข้าใจตนเองให้มากยิ่งขึ้น โดยการใช้สติพิจารณาไตร่ตรองดูสภาพจิตใจตนเองอยู่เสมอว่าสิ่งไหนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตนก็จงละหรือ เลิก หยุดระงับกับสิ่งนั้น หมายความว่า สิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจเป็นโลภะก็ให้ระงับสิ่งนั้นไว้ไม่ให้เกิดขึ้นเป็นการบังคับจิตใจเพื่อมิให้ทำตามหรือสนองความอยากกับสิ่งเหล่านั้น เป็นต้น

หรือที่สอนให้เข้าใจว่า ควรทำความดี ละเว้นความชั่วและรักษาจิตใจให้ผ่องใสไม่ให้สิ่งที่ไม่ดีมาครอบงำจิตใจพระพุทธศาสนาสอนอย่างนี้

(4) การศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร พบว่า ในปัจจุบันนี้อยู่ในช่วงของการปกครองเจ้าอาวาสรูปใหม่ (รูปที่ 13) พระเดชพระคุณหลวงพ่อยังไม่มั่นใจกับเหตุการณ์ที่ผ่านมาจากอดีตที่มีความเข้าใจผิดกันในเรื่องราวที่ผ่านมา (ปีพ.ศ. 2552 เรื่องแต่งตั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่) และเมื่อเข้ามาปกครองแล้วต้องมีมุมมองมีวิสัยทัศน์ (Vision) คนละด้านกับผู้อยู่ในวัดก่อนพระเดชพระคุณหลวงพ่เจ้าอาวาสพยายามที่จะปรับแนวความคิดเห็นในบางประการ (บางเรื่อง) ให้เห็นพร้อมด้วยกันนั้นก็หมายถึงว่าวัดโสธรฯ เป็นวัดที่มีบุคลากรจำนวนมากย่อมมีการแสดงออกถึงแนวความคิดเห็นต่างๆ ที่ไม่เหมือนกันกับผู้บริหารวัด (เจ้าอาวาส) โดยผู้มาก่อน (พระลูกวัด) ได้แสดงออกถึงความไม่เคารพและไม่ให้เกียรติซึ่งกันและกันกับผู้บริหารวัด ซึ่งผู้บริหารวัดได้มีมติในที่ประชุมลงโทษผู้ช่วยเจ้าอาวาสทั้ง 7 รูปไม่ให้รับตำแหน่งหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสต่อไปและยังสืบหาเครือข่ายว่ามีพระภิกษุรูปใดให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังด้วยหากพระภิกษุรูปใดมีส่วนรู้เห็นก็จะต้องมีการลงโทษเช่นเดียวกัน

(5) การศึกษาแนวโน้มการบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารในอนาคต พบว่า วัดโสธรวรารามวรวิหารได้ปฏิบัติตามกฎหมายเถรสมาคมและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (สมัยก่อนใช้ พ.ร.บ.สงฆ์ พ.ศ.2445 ร.ศ.121 ฉบับแรก) แต่ในปัจจุบันได้ใช้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ 2505 อยู่ซึ่งมีการแก้ไขในบางมาตราเพื่อความเหมาะสมในการปกครองและสอดคล้องกับประเทศชาติ ดังนั้นวัดโสธรฯ อยู่ภายใต้การดูแลของมหาเถรสมาคม (ที่ส่งเสริมความขัดแย้งกันในทางสังคมที่มีผลประโยชน์เป็นหลักสามารถเอื้ออำนวยความสะดวกอย่างมหาศาล) จุดนี้เป็นประเด็นที่ไม่มีบุคคลใดสามารถตอบสังคมได้ว่าเป็นเพราะอะไร? ทำไม? พระภิกษุต้องทะเลาะกันอยู่ร่วมกันปฏิบัติธรรมด้วยกันไม่ได้หรือเพราะอะไรจากการศึกษากันพบเหตุผล ก็คือกิเลส ความเศร้าหมอง ไม่ได้ตั้งใจก็เศร้าหมองได้มาแล้วก็เศร้าหมอง อันจะทำให้จิตใจเศร้าหมองเพราะมีอกุศลมาครอบงำจิตใจ ค้นหา ความอยากได้ไม่รู้จักจบจักสิ้น ฉะนั้นเมื่อกิเลสเกิดขึ้นความอยากได้ต่างๆ ก็ส่งเสริมให้เกิดความขัดแย้งกันและสำหรับในอนาคตอีกมุมมองหนึ่งทางวัดโสธรวรารามวรวิหารได้วางแผนที่จะให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต่างๆ (จัดตั้งพิพิธภัณฑ์) อย่างเป็นทางการและชัดเจนยิ่งขึ้นภายในองค์การวัดโดยการปรับสภาพให้องค์การวัดได้จัดภูมิทัศน์ซึ่งปรับสภาพแวดล้อมบริเวณวัดให้มีความร่มรื่นร่มเย็นและสะอาดเป็นสถานที่ที่ปฏิบัติธรรมและยังเป็นสถานที่ให้ความรู้ต่างๆ ให้แก่เยาวชนและนักท่องเที่ยวได้ศึกษา เป็นต้น

5.2 วิจัยเชิงปริมาณ

5.2.1 ข้อมูลสำหรับพระภิกษุ สามเณรข้อมูลการบริหารงานภายในวัด ได้แก่ (1) มิติด้านการวางแผน (2) มิติด้านการจัดองค์การ (3) มิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล (4) มิติด้านการจัดการสั่งการหรือการอำนวยการ (5) มิติด้านการประสานงาน (6) มิติด้านการรายงานผล (7) มิติด้านการงบประมาณ ดังนั้นในมิติด้านการวางแผนจากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา พบว่า มิติด้านการวางแผน มีค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.58 แสดงว่า การบริหารงานภายในวัดในด้านการวางแผนอยู่ในระดับมาก ต่อมามิติด้านการจัดองค์การ จากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา พบว่า มิติด้านการจัดองค์การ มีค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.46 แสดงว่า การบริหารงานภายในวัดในด้านการจัดองค์การอยู่ในระดับมาก ต่อมามิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล จากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา พบว่า มิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล มีค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.58 แสดงว่า การบริหารงานภายในวัดในด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคลอยู่ในระดับมาก ต่อมามิติด้านการจัดการสั่งการหรือการอำนวยการ จากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา พบว่า มิติด้านการจัดการสั่งการหรือการอำนวยการ มีค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.02 แสดงว่า การบริหารงานภายในวัดในด้านการจัดการสั่งการหรือการอำนวยการอยู่ในระดับปานกลาง ต่อมามิติด้านการประสานงาน จากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา พบว่า มิติด้านการประสานงานมีค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.51 แสดงว่า การบริหารงานภายในวัดในด้านการประสานงานอยู่ในระดับมาก ต่อมามิติด้านการรายงานผล จากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา พบว่า มิติด้านการรายงานผล มีค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.41 แสดงว่า การบริหารงานภายในวัดในด้านการรายงานผล อยู่ในระดับมากและสุดท้าย มิติด้านการงบประมาณจากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา พบว่า มิติด้านการงบประมาณมีค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.26 แสดงว่าการบริหารงานภายในวัดในด้านการงบประมาณอยู่ในระดับปานกลาง

อภิปรายผลการวิจัยข้อมูลสำหรับพระภิกษุ สามเณรข้อมูลการบริหารงานภายในวัด ได้แก่ (1) มิติด้านการวางแผนพบว่า การทำกิจกรรมทุกอย่างของวัดจะมีการวางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้าประจำ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/การวางแผนเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลทำให้วัดประสบความสำเร็จในการบริหารงาน ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/ท่านมีความเข้าใจจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติการกิจของวัดเป็นอย่างดี ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง รวมความคิดเห็นมิติด้านการวางแผนอยู่ในระดับมาก (2) มิติด้านการจัดองค์การพบว่า วัดมีการจัดโครงสร้างการบริหารงานที่มีความเหมาะสมความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดมีการจัดระบบงานย่อยต่างๆ อย่างสอดคล้องกัน ความคิดเห็นอยู่ในระดับ ปานกลาง/การบริหารงานของวัดมีการแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/การแต่งตั้งบุคลากรจะใช้ระบบความรู้ความสามารถและความอาวุโสเป็น

หลัก ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก รวมความคิดเห็นมิติด้านการจัดการอยู่ในระดับมาก (3) มิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล พบว่า วัดมีการเลือกสรรบุคลากรที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถในตำแหน่งงาน ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดมีการฝึกอบรมบุคลากรก่อนและหลังเข้าปฏิบัติงานเพื่อให้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อวัดความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดมีการจัดตำแหน่งแบ่งแผนกของแต่ละงานเพื่อให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถดูแลรับผิดชอบในแต่ละแผนกนั้นความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก รวมความคิดเห็นมิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล อยู่ในระดับมาก (4) มิติด้านการจัดการสั่งการหรือการอำนวยการพบว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการทำให้งานสำเร็จ ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง/เจ้าอาวาสยอมรับฟังความคิดเห็นจากพระลูกวัดตามสมควรแต่เหตุผล ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง/เจ้าอาวาสมีความสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นให้ปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง รวมความคิดเห็นมิติด้านการสั่งการหรือการอำนวยการอยู่ในระดับปานกลาง (5) มิติด้านการประสานงานพบว่าวัดมีการประสานนโยบายการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดมีการประสานงานทั้งภายในและภายนอกองค์การความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดมีการจัดระบบการสื่อสารภายในอย่างมีประสิทธิภาพ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก รวมความคิดเห็นมิติด้านการประสานงานอยู่ในระดับมาก (6) มิติด้านการรายงานผลพบว่าวัดมีการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บริหารและคณะกรรมการทุกครั้งในการปฏิบัติงานความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดมีการรายงานผลการปฏิบัติงานทุกๆ สัปดาห์ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/การรายงานก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงงานให้ดีขึ้นความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/การรายงานช่วยให้ผู้บังคับบัญชา (เจ้าอาวาส) ตัดสินใจได้ถูกต้องทันต่อเหตุการณ์ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง รวมความคิดเห็นมิติด้านการรายงานผลอยู่ในระดับมาก (7) มิติด้านการงบประมาณพบว่าวัดมีการจัดทำงบประมาณรายรับ-รายจ่ายเป็นประจำความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง/วัดมีการควบคุมดูแลการใช้จ่ายการเงินโดยรอบคอบและรัดกุม ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง งบประมาณมีอย่างพอเพียงในการบริหารของวัด ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง/การตรวจรับรองงบประมาณประจำปีตามแผนการที่ได้จัดทำไว้ทุกประการความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง รวมความคิดเห็นมิติด้านการงบประมาณอยู่ในระดับปานกลาง

5.2.2 ข้อมูลสำหรับอุบาสก อุบาสิกา มิติการทำบุญและปฏิบัติธรรมจากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาพบว่า ในภาพรวมมิติการทำบุญและปฏิบัติธรรมมีค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.81 แสดงว่ามิติการทำบุญและปฏิบัติธรรมอยู่ในระดับมาก

อภิปรายผลการวิจัยข้อมูลสำหรับอุบาสก อุบาสิกา มติการทำบุญและปฏิบัติธรรมพบว่าวัดได้จัดบริการด้านสถานที่ที่จอดรถอย่างปลอดภัยมีพนักงานคอยให้บริการความสะดวก ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดได้จัดสถานที่ที่ทำบุญไว้อย่างเหมาะสมและสะดวกสบายในการเข้ามาทำบุญ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดไม่ได้กำหนดราคาในการทำบุญทุกอย่างตามกำลังศรัทธา ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดได้จัดเตรียม ปัจจัย 4 อาหาร เครื่องใช้ เสื้อผ้า ยารักษาโรคที่อยู่อาศัยไว้อย่างพอเพียง ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง/วัดได้จัดโรงทาน บริการอาหาร น้ำดื่มไว้สำหรับบุคคลที่เข้ามาทำบุญอยู่เสมอ ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง/วัดมีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดมีพระนักเผยแผ่ด้านศาสนธรรมพระธรรมคำสั่งสอนมากและมีการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอด ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/พระนักเผยแผ่ได้สอนการปฏิบัติธรรมรักษาศีลและภาวนาให้ถือปฏิบัติอยู่ตลอด ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/การฟังธรรมแล้วนำมาปฏิบัติทำให้จิตใจได้รับความสุข และเกิดการ เลิก ลด ละ อบายมุขต่างๆ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/ในหลักธรรมคำสั่งสอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างดีงาม ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/รวมความคิดเห็น มติการทำบุญและปฏิบัติธรรมอยู่ในระดับมาก

5.2.3 ข้อมูลสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มติการทำบุญและปฏิบัติธรรมจากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา พบว่า ในภาพรวม มติการทำบุญและปฏิบัติธรรม มีค่าเฉลี่ยรวมที่ 3.98 แสดงว่า มติการทำบุญและปฏิบัติธรรมอยู่ในระดับมาก

อภิปรายผลการวิจัยข้อมูลสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป มติการทำบุญและปฏิบัติธรรมพบว่า วัดได้จัดบริการด้านสถานที่ที่จอดรถอย่างปลอดภัยมีพนักงานคอยให้บริการความสะดวก ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดได้จัดสถานที่ที่ทำบุญไว้อย่างเหมาะสมและสะดวกสบายในการเข้ามาทำบุญความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดได้จัดเตรียมเครื่องสักการบูชาไว้ให้บูชาทำบุญอย่างพอเพียง ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดไม่ได้กำหนดราคาในการทำบุญทุกอย่างตามกำลังศรัทธา ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดได้จัดโรงทานบริการอาหาร น้ำดื่มไว้สำหรับบุคคลที่เข้ามาทำบุญอยู่เสมอ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดมีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/วัดมีพระนักเผยแผ่ด้านศาสนธรรมพระธรรมคำสั่งสอนมากและมีการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอด ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก /พระนักเผยแผ่ได้สอนการปฏิบัติธรรมรักษาศีลและภาวนาให้ถือปฏิบัติอยู่ตลอดความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/การฟังธรรมแล้วนำมาปฏิบัติทำให้จิตใจได้รับความสุขและเกิดการ เลิก ลด ละ อบายมุขต่างๆ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/ในหลักธรรมคำสั่งสอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ใน

ชีวิตได้อย่างดีงามความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของวัดเสมอ มาความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง/ท่านได้ปฏิบัติธรรมแล้วความคาดหวังที่จะประสบสุขในอนาคตนั้นมีอยู่ระดับ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/ท่านมีความศรัทธาต่อวัดอุดมมงคลเหรียญ (พระพุทธโสธรฯ) หรือรูปเหมือนเจ้าอาวาสและอื่นๆ ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/ท่านได้ เช่า ชื่อ วัดอุดมมงคล เหรียญ (พระพุทธโสธรฯ) และอื่นๆ ไว้บูชาตามความศรัทธาความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก/รวมความคิดเห็นมีการทำบุญและปฏิบัติธรรมอยู่ในระดับมาก

6. ข้อเสนอแนะ (Recommendations)

6.1 ข้อเสนอแนะโดยภาพรวมพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาและพุทธศาสนิกชนทั่วไป(เชิงนโยบาย) ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้หลายประการผู้วิจัยได้รวบรวมนำมาประมวลเพื่อสรุปทั้งหมดโดยจัดทำเป็นข้อๆ เรียงลำดับจากผู้ที่ให้ข้อเสนอแนะจากจำนวนมากไปหาน้อย ดังนี้

1. วัดควรปลูกต้นไม้ให้มากขึ้น เพื่อเป็นที่หลบแดดแก่ผู้ไปสักการบูชาของภักท้วงพ่อและเฝ้าชมพระอุโบสถหลังใหม่ตลอดทั้งเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ (จำนวน 17 คน)

2. ในการบริหารและการพัฒนาวัด วัดควรมีความสามัคคีภายในองค์การวัดเพื่อเป็นที่จรรโลงจิตใจให้เหมาะสมกว่านี้ (จำนวน 12 รูป)

3. การบริหารและการพัฒนาวัด อยากให้ปรับด้านการบริหารให้เที่ยงธรรมเป็นกลางแบบตรงไปตรงมาไม่มีอะไรแอบแฝง (จำนวน 8 คน)

4. การบริหารควรมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นได้และมีเหตุผล (จำนวน 7 รูป)

5. การบริหารสมควรให้มีคณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายฆราวาสเท่าๆ กัน และ/หรือ กำหนดสิทธิให้กับเจ้าอาวาสเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดในที่ประชุม (จำนวน 7 คน)

6. วัดควรจัดหาม้านั่งมาตั้งไว้ให้พอเพียงต่อความต้องการของผู้มีจิตศรัทธา (จำนวน 6 คน)

7. ปรับปรุงห้องน้ำให้สะอาด (จำนวน 5 คน)

8. วัดควรจัดสถานที่จอดรถให้เพียงพอ (จำนวน 5 คน)

9. การจัดสร้างถาวรวัตถุบางอย่างยังไม่จำเป็นเท่าใดนักเพราะมีพอใช้อยู่แล้ว (จำนวน 5 คน)

10. การสร้างวัดอุดมมงคลไม่ควรที่จะออกบ่อยในแต่ละวันถ้าจะออกควรเป็นบางครั้งบางคราวที่มีโอกาสที่สำคัญ (จำนวน 5 คน)

11. วัดควรจัดสรรงบประมาณการศึกษาทุกๆ ด้าน ทั้งฝ่ายพระปริยัติธรรมและทั้งฝ่ายปริยัติสามัญให้เพียงพอทุกแผนกและทุกฝ่ายอื่นๆ ที่ยังขาดงบประมาณ เช่น อาหารกลางวันหรือ

อาหารเพลไม่พอฉันต้องการให้เพิ่มมากกว่านี้ ต้องการให้ถวายน้ำปานะตอนเย็นด้วยและต้องการให้สนับสนุนการศึกษาแผนกธรรมบาลีสำหรับพระภิกษุ สามเณรรูปใดสอบผ่านควรจัดทุนให้เหมือนเดิมไม่ควรลดทุนการศึกษา (จำนวน 5 รูป)

12. ควรจัดสถานที่และขยายเพิ่มเติมมีม้านั่งให้เพียงพอ (จำนวน 4 คน)

13. ห้องน้ำและน้ำดื่ม ควรมีให้เพียงพอสะดวกและสะอาด (จำนวน 4 คน)

14. วัดควรจัดฝึกอบรมแก่พนักงานที่ให้บริการในวัดบ้างเพื่อให้เกิดการบริการที่ดีเป็นมิตรที่ดีต่อกัน (จำนวน 4 คน)

15. การบริการด้านบูชา เช่า ชื่อ วัดอุ้มผางผู้ให้บริการควรมีเยี่ยมพูดจาทักทายเชิญชวน ให้ข้อมูลในด้านการจัดสร้างแต่ละรุ่นแต่ละปีเพื่อตอบสนองให้กับผู้รับบริการ (จำนวน 4 คน)

16. ในด้านการประชาสัมพันธ์ต่างๆ ทั้งให้ความสะดวกและให้ข้อคิดแนะนำต่างๆ ควรพูดจาให้ไพเราะเหมาะสมกับหลักการประชาสัมพันธ์ (จำนวน 3 คน)

17. วัดควรจัดระเบียบให้ร้านค้า ร้านอาหารต่างๆ คือไม่คิดค่าอาหารแพงเกินไปไม่แย่งลูกค้ากันและอาหารควรสะอาดไม่มีกลิ่นเหม็นร้านค้าต่างๆ ควรจัดให้มีทางเดินได้และไม่ทำสกปรก (รักษาความสะอาด) (จำนวน 3 คน)

18. วัดควรมีพนักงานมากกว่านี้เพื่อให้บริการทั่วถึง (จำนวน 3 คน)

19. การเผยแผ่ศาสนาธรรม ควรมีกองทุนสนับสนุนแก่พระธรรมวิทยากรหรือกองทุนสำหรับพระภิกษุ สามเณรผู้เผยแผ่ศาสนาธรรม ศิลธรรม จริยธรรม เป็นต้น (จำนวน 3 รูป)

20. กรณีเร่งด่วนวัดควรจัดงบประมาณอนุมัติในบางส่วนให้กับงานในแต่ละแผนกไปก่อนเพื่อความสะดวกและทันต่อเหตุการณ์ (จำนวน 2 รูป)

21. การจัดสร้างถาวรวัตถุควรหยุดในการดำเนินงานก่อนเพราะบางอย่างยังใช้การได้ดีอยู่ไม่ควรทำลายแล้วสร้างใหม่เพราะเปลืองงบประมาณโดยไม่จำเป็น (จำนวน 2 รูป)

22. อยากให้ผู้บริหารเหลียวแลสานต่อในการก่อสร้างเขื่อนหน้าพระอุโบสถติดกับแม่น้ำบางปะกงที่ยังสร้างไม่เสร็จ (จำนวน 2 รูป)

23. ถนนเข้า-ออกวัด ควรมียามดูแลให้เป็นระเบียบ (จำนวน 2 คน)

24. สถานที่จอดรถสมควรตีเส้นแนวบอกให้ชัดเจนและถนนทางเข้าโรงเจที่จอดรถหลังโรงเจควรจัดให้ดีขึ้น (จำนวน 1 คน)

25. จุดบอกตำแหน่งสถานที่ต่างๆ และป้ายบอกทางหรือลูกศรชี้ควรทำให้ชัดเจน (จำนวน 1 คน)

26. วัดควรดูแลเอาใจใส่ในส่วนของวัดมณฑล เช่น พระพุทธรูปบางองค์อาจมีการปลุกเสกหรือไม่ปลุกเสก พุทธศาสนิกชนเข้าบูชาไปอาจได้อะไรที่ยังไม่ปลุกเสก ถือว่าทางวัดยังขาดการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องการให้บริการแก่พุทธศาสนิกชน (จำนวน 1 รูป)

จากข้อเสนอแนะของผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มต่างๆ ดังที่กล่าวข้างต้นเหล่านั้น ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อที่จะให้องค์การวัดพัฒนามากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ทั้ง 3 ด้าน คือด้านการสร้างถาวรวัตถุและวัดมณฑล ด้านศาสนศึกษาและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเสนอแนะเพิ่มเติมให้แก่องค์การวัดโสธรวรารามวรวิหารเพื่อที่จะได้นำพาองค์การให้ถึงจุดหมายและมีประสิทธิภาพให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีดังต่อไปนี้

6.2 ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย (เชิงปฏิบัติ)

ในการบริหารและการพัฒนาวัดทั้ง 3 ด้าน ควรให้ความสนับสนุนและสืบสานต่อการพัฒนาเพื่อประโยชน์ขององค์การวัดที่จะทำหน้าที่ให้ครบองค์ประกอบ เช่น

1. การสร้างถาวรวัตถุและวัดมณฑล วัดควรประชุมปรึกษาหารือกันภายในองค์การก่อน เพื่อสมาชิกขององค์การวัดมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง
2. ในด้านศาสนศึกษา (การศึกษา) ควรจัดให้มีกิจกรรมนอกสถานที่บ้างในบางโอกาส เช่น จัดทัศนศึกษา ศึกษาดูงานนอกสถานที่ที่เกี่ยวข้อมโบรณวัตถุในสถานที่ต่างๆ และเพิ่มทุนให้กับการศึกษา
3. การเผยแผ่ศาสนาธรรม ควรจัดเป็นทีมหรือเป็นคณะของพระธรรมวิทยากรให้มั่นคงและชัดเจนและควรมีงบประมาณสนับสนุน
4. สำหรับหลักการบริหารขององค์การวัดตามแบบทฤษฎีของชาวตะวันตกสมควรที่จะนำเอามาปรับใช้ภายในองค์การวัดได้เช่นกัน ซึ่งภายในองค์การวัด (เป็นองค์การสาธารณชน) มีการบริหารหลายๆ แผนกเช่นเดียวกันกับองค์การเอกชนทั่วไป แต่การบริหารภายในองค์การวัดนั้นมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจ (ไม่ได้มุ่งผลกำไรแต่ตามกำลังความศรัทธา) เป็นการฝึกฝนอบรมให้บุคลากรที่มาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากมีความเข้มแข็งรู้จักความอดทนในทางด้านสภาพจิตใจที่มีปัญหาอุปสรรคต่างๆ รู้จักคิดพิจารณาหาเหตุผลตามทำนองคลองธรรมให้เห็นแจ้งกับสภาพความเป็นจริง ซึ่งการบริหารภายในองค์การวัดจึงจำเป็นต้องใช้จุดปัจจัยเครื่องสนับสนุนหลายๆ อย่างเช่นเดียวกัน ดังนั้น การนำเอาทฤษฎีของชาวตะวันตกมาปรับใช้ภายในองค์การวัดก็เหมาะสมในบางส่วนก็เพื่อที่จะทำให้เกิดความพร้อมและความสะดวกภายในองค์การวัดในยุคสมัยปัจจุบันเพื่อที่จะให้บุคลากรปฏิบัติงานให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายต่อไป

5. องค์การวัดเป็นองค์การเพื่อการเผยแผ่ศาสนาธรรมต่างๆ เป็นหลักของพุทธบริษัทสี่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นเช่นเดียวกันที่จะนำเอาทฤษฎีการบริหารแบบพุทธศาสตร์มาใช้ เพราะเป็นทฤษฎีต้นแบบหลักของการบริหารภายในองค์การวัดที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ให้พุทธสาวกได้ประพฤติปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดความสามัคคีสงบสุขภายในหมู่คณะและให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันโดยได้อนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ได้ปกครองกันเอง เมื่อมีความสงสัยในเรื่องใดจึงเข้าเฝ้าสอบถามในการแก้ไขปัญหานั้นๆ ให้คลายความสงสัยได้ เสมอเหมือนการปกครองแบบประชาธิปไตยแต่นำเอาหลักธรรมมาปรับใช้ในบุคคลหมู่มาก จึงเป็นการปกครองในระบบธรรมาธิปไตย คือ เอาธรรมเป็นใหญ่เอาธรรมมาปกครองคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดความสงบสุขและพระพุทธเจ้าได้จัดตั้งพระภิกษุผู้ที่มีความสามารถในด้านต่างๆ ที่มีความเหมาะสมและสมควรที่จะรับหน้าที่ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้แต่งตั้งพระสาวกเบื้องซ้ายและพระสาวกเบื้องขวา เพื่อทำหน้าที่ช่วยดูแลพระภิกษุสงฆ์แทนพระองค์ในบางส่วนเป็นการกระจายอำนาจให้รับผิดชอบในหน้าที่และลดการสั่งการจากเบื้องบนลงมาถึงผู้อยู่ภายใต้บังคับบัญชา เป็นการบริหารแบบธรรมาธิปไตยภายในองค์การสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าเป็นประธานเพื่อให้เกิดความสงบสุขในหมู่คณะสงฆ์ที่มีจำนวนมาก

ดังนั้น การบริหารภายในองค์การวัดโศธรวรารามวรวิหารได้เอาทฤษฎีของชาวตะวันตกมาปรับใช้ภายในองค์การวัดทำให้องค์การวัดมีการพัฒนาและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นแต่ด้วยองค์การวัดเป็นองค์การในด้านการเผยแผ่ศาสนาจำเป็นต้องนำเอาทฤษฎีพระพุทธศาสนาหรือการบริหารแบบพุทธศาสตร์มาเสริมเพื่อความแข็งแกร่งของการบริหารภายในองค์การวัดและเพื่อให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องสืบไป

6.3. ตามทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ ของ POSDCORB ที่มีอยู่แล้วนั้นดูเหมือนไม่เพียงพอผู้วิจัยเห็นควรรวมเอานโยบาย (Polity) และอำนาจของการบริหาร (Authority) เข้าไปรวมกันด้วย เรียกว่า “PAPOSDCORB” ตามที่ ดร.ชูป กาญจนประกร (อังกูณ ฝ่ายปริยัติกรรม, 2528:4) เคยเสนอว่าหน้าที่ของนักบริหารน่าจะมีมากกว่า 7 ประการ ตามที่ถูกลีคลี่ได้เสนอไว้ก่อนนอกจากนี้องค์การวัดเป็นองค์การของส่วนรวม (องค์การสาธารณชน) ควรเอาหลักการบริหารทางพระพุทธศาสนามาเสริมในหลักการบริหารทฤษฎีของชาวตะวันตกด้วยดังที่กล่าวแล้ว คือหลักการบริหารตามทฤษฎีพระพุทธศาสนามาใช้ด้วย ซึ่งมีรูปแบบของการบริหารในโลกนี้ตามหลักพระพุทธศาสนามี 3 ประการ คือ

1. อัตตาธิปไตยโดยถือตนเองความคิดของตนเป็นใหญ่ตลอดจนถือเอาประโยชน์ของตนเป็นใหญ่

2. โลกาธิปไตย ถือเอาโลกเป็นใหญ่ถือความนิยมของชาวโลกเป็นสำคัญไม่มีหลักการแน่นอน กระทำการบริหารด้วยการเอาใจหมู่ชนหรือกลุ่มชน หรือบริหารด้วยความเกรงกลัวไม่เป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจ

3. ธรรมาธิปไตย ถือความถูกต้องเป็นใหญ่โดยอาศัยหลักความจริงความมีเหตุผลการจะทำอะไรจะต้องศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ข้อเท็จจริงเสียก่อนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมและการรับฟังอย่างกว้างขวางแล้วพิจารณาอย่างเต็มสติปัญญาจะมองเห็นได้ว่าการบริหารดังกล่าวเป็นความชอบธรรมและเพื่อผลประโยชน์อันชอบธรรมของบุคคลในหมู่คณะ

วัดโสธรวรารามวรวิหาร สมควรยึดแนวทางการบริหารตามหลักธรรมาธิปไตย ถือความถูกต้องเป็นใหญ่ ซึ่งสามารถใช้ร่วมกับหลัก POSDCORB ของ ลูเทอร์ กูลิค โดยเฉพาะในเรื่อง ของความขัดแย้งที่มีความเห็นไม่ตรงกันภายในองค์กรวัดซึ่งยังเป็นจุดอ่อนของวัดโสธรฯ ดังตัวอย่าง การจัดการแผนยุทธศาสตร์ตั้งแต่การวางแผนยุทธศาสตร์แผนปฏิบัติการและการดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่ศาสนาซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. แผนยุทธศาสตร์เชิงรุก พระพุทธองค์ทรงใช้ช่วงเวลานอกพรรษา ระยะเวลา 9 เดือน ด้วยแผนปฏิบัติการดำเนินด้วยเท้าเปล่าเข้าไปในชุมชนทุกหนแห่งพร้อมเผชิญทุกปัญหาและทรงแสดงให้เห็นว่าด้วยธรรมะที่พระองค์มีจะสามารถแก้ปัญหายุทธศาสตร์ได้ ทำให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ฉะนั้นวัดโสธรวรารามวรวิหารควรมีกิจกรรมฝึกอบรมให้แก่พระภิกษุ สามเณรเกี่ยวกับหลักสูตรธรรมฐานที่ขัดเกลากุศลจิตใจให้เป็นสมาธิ (จิตใจแน่วแน่มั่นคง) เป็นอยู่อย่างมีสติ (ความรู้ตัวระลึกได้) ซึ่งทำให้รู้จักจิตใจของตนมากยิ่งขึ้นโดยการจัดหลักสูตรธรรมฐานจาริกไปในสถานที่ต่างๆ ตามจังหวัดต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาในด้านจิตใจได้รู้จักธรรมชาติและสถานที่ในแต่ละจังหวัดนั้นๆ ที่ได้เข้าไปสัมผัสกับบรรยากาศ มีความประทับใจและถือว่าเป็นประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมธรรมฐานตามข้อวัตรที่ได้ประพฤติปฏิบัติมาเพื่อขัดเกลากุศลจิตใจของตนไม่ให้มีความโลภ, ความโกรธ, ความหลง, กำเริบมากขึ้น

2. แผนยุทธศาสตร์เชิงรับพระพุทธองค์ทรงใช้ในช่วงเข้าพรรษา ระยะเวลา 3 เดือน ด้วยการให้พระภิกษุสงฆ์จำพรรษา ณ วัดใดวัดหนึ่งเพื่อการทบทวนความรู้และการปฏิบัติมีการสวดปาฏิโมกข์ (ทบทวนการถือปฏิบัติในศีล) และให้การศึกษาอบรม เป็นระยะๆ รวมทั้งทบทวนผลของการดำเนินการที่ผ่านมาและด้วยรากฐานของการตรวจทบทวนนี้ได้ทำให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกซึ่งได้กระทำหลายครั้งภายหลังพระพุทธองค์ปรินิพพาน ฉะนั้นวัดโสธรวรารามวรวิหาร ควรมีกิจกรรมฝึกอบรมให้แก่พระภิกษุ สามเณรเกี่ยวกับศิลปะการเผยแผ่ เช่น อบรมในด้านนักเทศน์ วาทีศิลป์ พระธรรมวิทยากร การนำเอาความสามารถปฏิภาณของตนมาเผยแผ่ รวมทั้งนำเอาสื่อที่ทันสมัย (ภาพยนตร์ละครเรื่องสั้น, สิ่งตีพิมพ์, ข่าวเหตุการณ์ต่างๆ) ที่เป็น

ปัญหาเกี่ยวกับสังคมปัจจุบันและสารคดีมีประโยชน์มาขยายอธิบายความให้รับรู้และเข้าใจถึงปัญหาต่างๆ เพื่อร่วมด้วยช่วยกันหาวิธีป้องกันและแก้ไข

3. แผนยุทธศาสตร์เชิงสมานฉันท์ พระพุทธองค์ทรงใช้องค์คณะบุคคล หรือ องค์สงฆ์ (คณะสงฆ์) ในการคิดและตัดสินใจพร้อมทรงแนะให้มีการประชุมร่วมกันเป็นนิจ เริ่มทำกิจธุระข้อวัตรกิจกรรมพร้อมกันเล็กพร้อมกัน เป็นต้น ยุทธศาสตร์การสอนก่อนสอนพระองค์ ต้องรู้จักผู้เรียนรู้วาระจิต (ทรงจำแนกระดับบุคคลตามระดับของดอกบัว 4 เหล่า) และรู้ปัญหาของแต่ละคนแล้วจึงเลือกหัวข้อธรรมให้เหมาะสมกับแต่ละคน ซึ่งจะนำไปสู่การที่ผู้นั้นสามารถแก้ปัญหาให้ตนเองได้ (พระองค์ไม่แก้ปัญหาให้แต่สอนให้แก้ปัญหาด้วยตนเอง) คือสอนให้คิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเองด้วยการให้เข้าถึงอริยสัจ 4 นั้นเองซึ่งเป็นหลักการบริหารภายในองค์การวัดที่พระพุทธเจ้าได้วางหลักการเอาไว้และเหมาะสมที่จะนำมาบริหารภายในองค์การวัดในปัจจุบันเพื่อดำเนินการตามรอยพระพุทธบัญญัติไว้และเพื่อการพัฒนาภายในองค์การวัดและเพื่อสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ด้วย ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนายิ่งขึ้นไป ฉะนั้นวัดโสธรวรารามวรวิหารควรมีหลักการบริหารที่ทำให้เกิดความสมานฉันท์สามัคคีภายในองค์การวัดโดยนำเอาหลักธรรมสาราณียธรรม 6 คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงซึ่งกันและกันเป็นธรรมสำหรับบุคคลที่อยู่ร่วมกันเป็นหมวดเป็นหมู่เพื่อเป็นการเสริมสร้างความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์ การไม่วิวาท ความสามัคคีและเอกภาพ ภายในหมู่คณะเหล่านั้นมี 6 อย่าง คือ

1. การตั้งกายกรรม (ตัวของตน) ที่ประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง
 2. การตั้งวจีกรรม (ปาก/คำพูด) ที่ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนทั้งต่อหน้าและลับหลัง ช่วยเหลือชวนช่วยในกิจการ การงานบุคคลอื่นด้วยวาจา
 3. การตั้งมโนกรรม (ใจ) ที่ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนมนุษย์คิดช่วยเหลือธุกิจญาติมิตรและสัมพันธชนอื่นๆ ด้วยความหวังดีปรารถนาดี
 4. เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันลาภที่ตนได้มาโดยชอบธรรมแก่บุคคลที่ควรให้
 5. มีศีล มีธรรมเสมอกับเพื่อนมนุษย์เหมือนกับญาติมิตรประพฤตีสัจริตทั้งต่อหน้าและลับหลังไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น
 6. มีความเห็นดีเห็นงามร่วมกับผู้อื่น คือเห็นชอบตามทำนองคลองธรรมร่วมกับผู้อื่น
- ผู้มีคุณธรรม 6 ประการนี้ได้ชื่อว่า เป็นคนมีจิตใจสูงมีจิตใจเป็นธรรมเป็นผู้มีความหวังดีต่อเพื่อนมนุษย์ยอมเป็นที่รักที่นับถือของมวลมนุษย์ทั้งหลายซึ่งจะนำมาแห่งความสามัคคีภายในองค์การและในหมู่คณะได้

6.4 ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาเจ้าอาวาสทุกรูปในการบริหารงานภายในวัด
2. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาศาสนสถานสำหรับเป็นแนวทางการบริหารของเจ้าอาวาสที่จะพัฒนาวัด
3. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาในด้านจิตใจของอุบาสก อุบาสิกาที่ได้เข้ามาประพฤติวัตรปฏิบัติธรรมในวัด
4. ควรศึกษาพุทธศาสนิกชนที่ได้เข้ามาปฏิบัติธรรมในวัดเพื่อเกิดการพัฒนาด้านจิตใจที่ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อวัด
5. ควรศึกษาอุบาสก อุบาสิกาและพุทธศาสนิกชนว่ามีความศรัทธาและมีปัจจัยใดที่จะส่งเสริมให้องค์การวัด สืบทอดปัจจัยให้อยู่ยืนยาวได้
6. ควรศึกษาสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกขององค์การวัดที่จะนำไปให้เกิดการพัฒนาวัดตามหลักการบริหารแบบพุทธศาสตร์
7. สิ่งที่น่าพิจารณาต่อไปคือ การเลือกกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามควรให้เกิดความหลากหลายตามสถานที่หรือสถานการณ์ต่างๆ โดยอาจเป็นกลุ่มของแม่บ้าน พนักงานของบริษัท-ห้างร้าน ข้าราชการในหน่วยงานต่างๆ ออกไปอีกคำตอบที่ได้น่าจะเป็นประโยชน์ต่อวัดมากยิ่งขึ้น

MANAGEMENT AND DEVELOPMENT OF SOTHONWARARAMWORAWIHAN
TEMPLE: FROM THE ORIGIN TO THE FUTURE

PHRAKORAKOT OPASCHAROENMONGKOL 5236930 SHPA/M

M.A. (PUBLIC ADMINISTRATION)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: CHOKCHAI SUTTAWET, Ph.D.,
SOMBOON SIRISANHIRAN, Ph.D., SIRIRAT CHOONHAKHLAI, Ph.D.

EXTENDED SUMMARY

1. Introduction

A Buddhist temple is a religious organization which is very important for Buddhists to relieve their mental suffering and is a place for people ordained in Buddhism to purify their mind. The first Buddhist temple is Weruwan Temple or Weruwanwanaram Temple where celibates live. It was a peaceful dwelling suitable for celibates to practice Dhamma. Thai people call celibates' dwelling as "Temple" which measures knowledge of Buddhists that how much they can comply with Buddha's doctrines. During the Buddha Era, after Lord Buddha attained enlightenment, he went to teach teachable people by proclaiming Dhamma-Vinaya. Later, disciples were ordained and followed Lord Buddha. In the meantime, they helped proclaim Dhamma-Vinaya, taught teachable people, and went on pilgrimage in various places to proclaim religion.

When Lord Buddha went to Rajgir, Phrajao Phimphisan offered his royal park to be the dwelling of Lord Buddha and his 1,000 disciples. As this park was a shady and cool place full of bamboos, people in Rajgir called this place as Weruwan meaning a bamboo garden. This park was wide, tranquil, and not far from the community so it was suitable for practicing Dhamma. After Phrajao Phimphisan gave Lord Buddha Weruwan Park as an offering dedicated to the Sangha, Lord Buddha,

therefore, mentioned this issue to make the monks receive the temple given by donors. Therefore, Phra Weruwanwanaram was the first Buddhist temple. Lord Buddha lived at Weruwan Temple and propagated Buddhism from then on. This was the reason why Buddhist temples occurred. Temples in the past were only the wild gardens where monks lived. Later, temples had more status and roles, becoming a bigger organization with more duties because the temples always have to do activities with the community. If the community is bigger, the temples have to do more work. Therefore, the temples have to manage and develop for successful activities. The temples with good management and development principles will receive a lot of benefits from the community and the community will also receive a lot of benefits from the temples. Good management principles have to comprise various components such as planning, organizing, staffing, directing, coordinating, reporting, and budgeting (Luther Gulick:1937). These seven components are very important to management. Temple administrators with good planning, organizing, staffing, directing, coordinating, reporting, and budgeting will well achieve success. Temples are public organization owned by Buddhists and managed and developed by monks. Generally, leaders (administrators or abbots) have three guidelines of management and development as follows; building permanent structures and amulets, religious studies, and propagation of teachings (Education management model and process and propagation of teachings : Case Study of nine temples, Supaporn Markjaeng, 2002) until the temple has been the community center on faith and belief from the past to the present.

Therefore, the researcher was interested to study management of Sothonwararamworawihan Temple, Muang District, Chachoengsao Province, under responsibility of the Sangha, Mahanikaya Sect. This 230-year old temple houses Luang Pho Sothon Image which is very famous and revered by Buddhists and general people.

2. Abstract

The objectives of the research on management and development of Sothonwararamworawihan Temple from the origin to the future were as follows; (1)

To study development of Sothonwararamworawihan Temple on various important principles from the past to the present. (2) To study management of Sothonwararamworawihan Temple from the past to the present. (3) To study support factors of development and management of Sothonwararamworawihan Temple. (4) To study problems and obstacles of management and development of Sothonwararamworawihan Temple. (5) To study future trend of management and development of Sothonwararamworawihan Temple. The conceptual framework used for the research on management and development of the temple leader was seven management principles (POSDCORB of Luther Gulick, 1937). The researcher studied the support factors which effect three variables of development of Sothonwararamworawihan Temple as follows; 1. creating permanent structures and amulets, 2. religious studies, 3. propagation of teachings. There were qualitative research and quantitative research as follows;

Part 1. The researcher did the qualitative research by reading documents and studying by interviewing 12 monks being comprised of senior monks who have been ordained for over 20 Phansa and monks who have been ordained below 20 Phansa. The research results, (1) As for development of Sothonwararamworawihan Temple on various important principles from the past to the present, the researcher found that personnel in the temple were trained to be strong and patient using Dhamma principles comprising Brahmavihara 4 (four noble sentiments) and Sappurisadhamma 7 (the seven qualities of a good man) and using worldly method comprising public hearing with participation. (2) As for management of Sothonwararamworawihan Temple from the past to the present, the researcher found that the administrators have attached importance to monks, novices, and laypersons by focusing on management of education, giving knowledge, and giving rewards to personnel. (3) As for the support factors of development and management of Sothonwararamworawihan Temple, the researcher found faith and belief in Luang Pho Sothon Image, donation of a lot of money, four assemblies of Buddhists, and budget from the government sector. (4) As for problems and obstacles of management and development of Sothonwararamworawihan Temple, the researcher found that the administrator's visions were different from those of monks and laymen, causing disunity in the temple. (5) As for future trend of management and development of

Sothonwararamworawihan Temple, the researcher found that this temple will establish the museum for people to learn various histories of Sothonwararamworawihan Temple. POSDCORB Theory of Luther Gulick was used for managing Sothonwararamworawihan Temple. The each abbots in another times focused on different trend for management. The first and second abbots focused on planning. The third abbot focused on staffing. The fourth and fifth abbots focused on planning. The sixth abbot focused on staffing and directing. The seven abbot focused on planning. The eight abbot focused on planning, staffing, and budgeting. The ninth abbot focused on organizing. The tenth abbot focused on planning and budgeting. The eleventh abbot focused on planning, staffing, and budgeting. The twelfth and thirteenth abbots focused on budgeting.

Part 2. The researcher did quantitative research by surveying 150 people. The questionnaire and SPSS for windows were used in the research. Percent, mean, standard deviation, and range were used for analyzing data. The research results were as follows: As for data from the monks, novices, management of the temple using seven dimensions (POSDCORB) was in the high level with the mean of 3.58. As for data from male laypersons and female laypersons, merit making and dhamma practice were in the high level with the mean of 3.81. As for data from general Buddhists, merit making and dhamma practice were in the high level with the mean of 3.98.

3. Research objectives

1. To study development of Sothonwararamworawihan Temple on various important principles from the past to the present.
2. To study management of Sothonwararamworawihan Temple from the past to the present.
3. To study the support factors of development and management of Sothonwararamwora-wihan Temple.
4. To study problems and obstacles of management and development of Sothonwararamworawihan Temple.
5. To study future trend of management and development of Sothonwararamworawihan Temple.

4. Research methodology

The researcher did the qualitative and quantitative research to clearly know details of Sothonwararamworawihan Temple. The research was divided into two parts as follows;

As for the qualitative research on management and development of Sothonwararamworawihan Temple, the researcher compiled data from documents and used the unstructured interview, observation, and participation. Data were collected by using a tape recorder, a camera, and recording by writing to obtain data on implementation of management and development process of Sothonwararamworawihan Temple from the past to the present and the future.

As for the quantitative research, the researcher collected data from the monks, novices, male laypersons, female laypersons, and Buddhists as populations making merit and practicing dhamma at Sothonwararamworawihan Temple. These people were the sample group. The research tool was the questionnaires given out to the monks, novices, male laypersons, female laypersons, and Buddhists making merit and practicing dhamma at the temple by accidental selection to survey management and satisfaction with merit making and dhamma practice at the temple, being the component of management and development of Sothonwararamworawihan Temple. The questions indicated opinions and satisfaction with merit making and dhamma practice at Sothonwararamworawihan Temple. There were five levels of scores: 5 = Highest, 4 = High, 3 = Medium, 2 = Low, 1 = Lowest. Statistics used for analysis of quantitative data were descriptive statistics comprising mean and standard deviation for studying opinions of the monks, novices, male laypersons, female laypersons, and general Buddhists.

Part 1. Qualitative research

The researcher did the qualitative research on management and development of Sothonwararamworawihan Temple as follows;
The researcher read documents, magazines, and printed materials on history and management of the first abbot to the present abbot (for the year 1862 to the year 2010).

Target group and populations Two target groups used for collection of qualitative data were as follows;

Group1. Senior monks with over 20 Phansa comprising the present abbot, two deputy abbots, three abbot assistants, an abbot secretary, and a monk who had knowledge of Sothonwararamworawihan Temple. These 8 monks were populations of the sample group.

Group2. Four monks below 20 phansa living at Sothonwararamworawihan Temple were the sample group of the qualitative research. There were 12 monks for Group 1 and Group 2 being populations of the sample group.

Research Tools

The researcher made the in-depth interview with the abbot of Sothonwararamworawihan Temple, deputy abbots, abbot assistants, and an abbot secretary to collect the qualitative data as follows; 1.The questions on history of Sothonwararamworawihan Temple. How have you been impressed with Sothonwararamworawihan Temple from the past to the present? (2)What principles do you use to manage and develop the temple? (3)What activities did you do for management and development of the temple? (4)What support factors affect temple development? (5)What are the problems and obstacles of management and development of the temple? (6)As for future trend of management and development of the temple, do you plan to continue managing the temple? (7)What are your recommendations for management and development of the temple? There were total seven articles.

Data analysis

After collecting all data from the interview, the researcher analyzed data as follows;

After completely collecting data derived from the interview about management and development of the temple, the researcher analyzed data by classifying to link contents and relationship of related factors. Then, the researcher explained details of data for more clearness. After that, the researcher measured behaviors from the report on interviewing each informant to compare with the report

on interviewing the first or second informants in Sothonwararamworawihan Temple. The researcher compiled data by observation for concluding as the study results of behaviors.

Part 2. Quantitative research

The researcher did the quantitative research with survey on management and development of Sothonwararamworawihan Temple for success of this research. Data were collected from the sample group comprising the monks, novices, male laypersons, female laypersons, and Buddhists making merit and practicing dhamma at Sothonwararamworawihan Temple. The research tools were the close-ended questionnaire for Part 1-2 and open-ended questionnaire for Part 3 by accidental selection. Statistics were used for analysis. The interval scale was determined for use in surveying management, satisfaction, opinions on merit making and dhamma practice at Sothonwararamworawihan Temple, being components of management and development of Sothonwararamworawihan Temple. The questions indicated opinions and satisfaction with merit making and dhamma practice at the temple. There were five levels of scores: 5 = Highest, 4 = High, 3 = medium, 2 = low, 1 = lowest. Statistics used for analysis of quantitative data were descriptive statistics comprising mean and standard deviation for studying opinion level of the monks, novices, male laypersons, female laypersons, and general Buddhists.

Population group used for collection of survey data

The population group used for survey research was 150 people divided as monks and novices (50 people), male laypersons and female laypersons (50 people), people living in the temple and helping various activities of the temple including Buddhists making merit and practicing dhamma at the temple (50 people). Taro Yamane's formula was used for determining the sample size for collection of questionnaire data.

Research tool

The research tool was the questionnaire used for the monks, novices, male laypersons, female laypersons, and Buddhists making merit and practicing dhamma to

ask about opinions and satisfaction with the temple about behaving according to Buddhist principles derived from propagation of the teaching and management of the temple. The researcher separated the questionnaires for the monks and novices (a copy), male laypersons and female laypersons (a copy), and general Buddhists (a copy). Each copy was divided into three parts;

The questionnaire for the monks and novices were divided into three parts as follows; (1) general information comprising present position, graduation from Pariyattisaman, graduation from Pariyattidhamma Section, ordination period (4 articles). (2) data on management of the temple comprising 2.1 planning (3 articles), 2.2 organizing (4 articles), 2.3 Staffing (3 articles), 2.4 directing (3 articles), 2.5 coordinating (3 articles), 2.6 reporting (4 articles), 2.7 budgeting (4 articles). (3) recommendations for management and development of the temple (4 articles). The questionnaire totally comprised 32 articles.

The questionnaire for male laypersons and female laypersons had three parts as follows; (1) general information comprising present position, graduation from Pariyattisaman, graduation from Pariyattidhamma Section, living in the temple (4 articles). (2) Data on merit making and dhamma practice (10 articles), (3) recommendations for management and development of the temple (4 articles). The questionnaire totally comprised 18 articles.

The questionnaire for general Buddhists had three parts as follows; (1) general information comprising present position, graduation from ordinary subject, graduation from Pariyattidhamma Section, making merit and practicing Dhamma at the temple, and period of working in the temple (5 articles). (2) Data on merit making and Dhamma practice (14 articles), (3) recommendations for management and development of the temple (4 articles). The questionnaire totally comprised 23 articles.

Data analysis

As for the quantitative research, the researcher found the mean to statistically analyze the questionnaires to indicate satisfaction, opinions, and impression of the monks, novices, male laypersons, and female laypersons with management of the temple. There were five levels of scores as follows; 5 = Highest,

4 = High, 3 = medium, 2 = low, 1 = lowest. Then, the researcher found the mean using SPSS for windows for analysis.

5. Research results

5.1 Qualitative research

(1) The research results of development of Sothonwararamworawihan Temple on various important principles from the past to the present were as follows; Personnel of the temple were first developed to be patient, have strong body and mind, and have vision, ideal, discipline. The temple administrator (the abbot) used dhamma and worldly principles to explain to bring about learning and unity of the group. And Buddhist principles were used to help develop personnel's mind.

(2) The study results of management of Sothonwararamworawihan Temple from the past to the present were as follows; Sothonwararamworawihan Temple had been built for about 200 years and is very famous for sacredness of Luang Pho Sothon Image worshipped by a lot of Buddhists. As for management of the temple, the administrator attached importance to personnel, monks, novices, and laymen who performed duties of each department on religious studies. The administrator tried to stimulate personnel to actively work. As some departments had to be improved, the temple had to make personnel have more confidence in the organization (Sothonwararamworawihan Temple) by giving gifts to personnel.

(3) The study results of support factors of development and management of Sothonwararamworawihan Temple were as follows; People had faith and belief in miracle and sacredness of Luang Pho Sothon Image because humans generally wanted luck, rank, praise, and happiness and they strongly believed that Luang Pho Sothon Image could protect them. While the monks, novices, male laypersons, and female laypersons had to study and practice dhamma, helped propagate various teachings to make Buddhists have moral principles and live happily. Personnel in the temple stimulated changes in the environment. The government sector had allocated budget to the temple to renovate some dilapidated parts being the building for the monks, novices, male laypersons, and female laypersons to stay during the Buddhist Lent.

And the government sector had given the budget to various important religious places for development.

(4) The research results of problems and obstacle of management and development of Sothonwararamworawihan Temple were as follows; At present, the 13th abbot governs the temple and does not feel confident of the past events. There was misunderstanding of the past events (appointment of the new abbot who would govern the temple in 2009). The 13th abbot's government was different from that of the previous abbots because each person had his goal. Therefore, his perspective and vision was different from those of the monks who have lived in the temple for a long time. This caused conflict between the abbot and the monks. The monks who have lived in the temple for several years thoroughly know the internal system and have more expertise.

(5) The research results of future trend of management and development of Sothonwararamworawihan Temple were as follows; The temple has planned to make the temple as the tourist site. Therefore, the administrator has to have policy to determine the future management principles and should have vision of managing the temple in the present and the future to keep up with social changes. At present, due to rapid change of the community, the abbot as the administrator has to keep up with changes at all times and has to efficiently manage the temple to be consistent with the community or society. Therefore, the administrator has to organize activities in the temple to attract people to do various religious activities at the temple. A lot of Buddhists make merit and donate money to the temple and worship Luang Pho Sothon Image to relieve their mental suffering. In the future, the temple will use the donated money to build the museum for people to learn about history of the temple and history of sacred Luang Pho Sothorn Image.

The research results of management and development of Sothonwararamworawihan Temple from the origin to the future could be discussed as follows;

The study of development of Sothonwararamworawihan Temple on various important principles from the past to the present were as follows; People living in the temple come from the provinces and have different status, intelligence, thinking, and understanding. Therefore, it is necessary to change something to bring

about agreement. The temple has provided instruction called “Pariyattidhamma Wat Sothon Wararam School” for teaching Pariyattisaman Section (Lower Secondary level to Upper Secondary Level) and Pariyattidhamma Section, dhamma scholars-elementary level and advanced level, and Dham Pali Section. The temple has provided education since 1945. The 8th abbot “Phra rajkhemakorn (Kor Khemthassi Bunkhan, Por Thor.7) considerably attached importance to education. And the education for Pariyattidhamma Department, DhamPali Section (Pariandham Prayoke) was well known in the eastern provinces. As for use of Luther Gulick’s theory “POSDCORB” in the temple, the eighth abbot considerably developed the temple on planning, staffing, and budgeting.

As for the study of management of Sothonwararamworawihan Temple from the past to the present, the researcher found that, as for government of the temple in each period, the abbots have managed by ordering subordinates. The abbots have to be responsible for the temple for orderliness of people group. Therefore, they have to order people to comply with various regulations to bring about unity and same opinions. At present, the 13th abbot’s order seldom influences monks in the temple because the former monks objected to appointment of a new abbot (for the year 2009). There was conflict between supporters and objectors on this appointment. Therefore, the abbot has to wait and see when these two sides will accept something, consult with each other, are willing to forgive each other, and help develop the temple. But, the abbot has to order to enable every division to work. As for the theory of Luther Gulick “POSDCORB” used in the temple, the sixth abbot “Phra KhruUdom Sammanakhun” (Kimchun) focused on staffing and directing while the 13th abbot has focused on budgeting.

As for the study of support factors of development and management Of Sothonwararamworawihan Temple, the researcher found that the monks, novices, male laypersons, and female laypersons have to organize activities in the temple to disseminate various teachings to Buddhists so that Buddhists can use these teachings to improve their lives. Therefore, this is a factor of the temple for disseminating Buddhism as the mental center.

As for creating amulets (Luang Pho Sothon Coin), Buddhists have bought, worshipped, exchanged Luang Pho Sothon Coin for mental encouragement. Here, the

researcher could discuss results into two perspectives: Popular Buddhism and following the doctrines of Buddhism truly.

Perspective 1. Popular Buddhism. According to trend of popular Buddhism, there was business operation to obtain profits in Buddhism. The temple has created amulets in the form of coin or image for people to buy to worship because they believe that Luang Pho Sothon coins or images can make them receive what they want. After, they receive what they wish, they have more faith and belief in Luang Pho Sothon coins or images, resulting in more creation of amulets or images of Luang Pho Sothon. In Buddhism, it is called popular Buddhism which is popular trend and requirement of amulets.

Perspective 2. Following the doctrines of Buddhism truly. General Buddhists do not truly understand Buddhism. In Buddhism, people have to behave according to the teachings. People have to well behave and do not have to find various amulets. Buddhism does not teach people to believe in miracle. Buddhist principles teach people to practice dhamma, consider their body, and see their mind to refrain from greed, anger, delusion. People have to additionally understand themselves by pondering and seeing their mind. If greed occurs in their mind, they should suppress it. People should morally behave and purify their mind. As for the study of problems and obstacles of management and development of Sothonwararamworawihan Temple, the researcher found that, at present, the 13th abbot is not confident of the past events (There was conflict on appointment of a new abbot in 2009). As the abbot's vision is different from that of people living the temple, the abbot tries to adjust some opinions. This means that as Sothonwararamworawihan Temple has a lot of personnel, these personnel's opinions are different from those of the abbot. The monks who have lived in the temple for several years do not respect the abbot so the abbot had resolution in the meeting to dismiss seven abbot's assistants and continues to find and punish other monks who support this matter.

The study of future trend of management and development of Sothonwararamworawihan Temple, the researcher found that Sothonwararamworawihan Temple has complied with the rules of Sangha Supreme

Council and Sangha Act B.E. 2505 (In the past, the Sangha Act B.E. 2445, Ror. Sor 121 was used). At present, Sothonwararamworawihan Temple uses the Sangha Act. B.E. 2505 with amendment of some Sections for appropriate government and consistency with the country. Therefore, Sothonwararamworawihan Temple is under responsibility of Sangha Supreme Council (which stimulates conflict in the society with a lot of benefits). Nobody cannot explain that why this problem occurs and why the monks quarrel with each other and cannot practice dhamma with each other. After studying such issue, the researcher found that the causes of such problems are defilements and sadness. When people do not get what they want, they feel sad. When defilements occur, desires for various things stimulate conflict. In the future, Sothonwararamworawihan plans to make the temple as the tourist site and the learning center on history (establishment of the museum) by developing the environments around the temple to be the suitable place for practicing dhamma and giving knowledge to the youth and tourists.

5.2 Quantitative research

5.2.1 Data for the monks and novices. Data on management of the temple were (1) planning dimension (2) organizing dimension, (3) staffing dimension, (4) directing dimension, (5) coordinating dimension, (6) reporting dimension, (7) budgeting dimension. After analyzing data of the sample group, the researcher found that mean of planning dimension was 3.58. This indicated that management of the temple on planning was in the high level. Mean of organizing dimension was 3.46. This indicated that management of the temple on organizing was in the high level. Mean of staffing dimension was 3.58. This indicated that management of the temple on staffing was in the high level. Mean of directing dimension was 3.02. This indicated that management of the temple on directing was in the medium level. Mean of coordinating dimension was 3.51. This indicated that management of the temple on coordinating was in the high level. Mean of reporting dimension was 3.41. This indicated that management of the temple on reporting was in the high level. And mean of budgeting dimension was 3.26. This indicated that management of the temple on budgeting was in the medium level.

The research results of data for monks and novices and data on management of the temple could be discussed as follows; (1) As for planning dimension, the temple does all activities by planning in advance. The opinions on this issue was in the high level./Planning enables the temple to successfully manage.The opinions on this issue was in the high level./You well understand activity goals of the temple.The opinions on this issue was in the medium level. General opinions on planning dimension were in the high level. (2)As for organizing dimension, the temple has suitably arranged management structure. The opinions on this issue was in the high level./The temple has suitably arranged various sub-systems. The opinions on this issue were in the medium level./The temple has systematically divided work. The opinions on this issue were in the high level./The temple has appointed personnel by considering knowledge, capability, and seniority. The opinions on this issue were in the high level. General opinions on organizing dimension were in the high level. (3) As for staffing dimension, the temple has suitably selected personnel. The opinions on this issue were in the high level./The temple has trained personnel before and after working to perform duties efficiently.The opinions on this issue were in the high level./The temple has arranged positions and divided section of each work to make capable personnel responsible for each section. The opinions on this issue were in the high level./General opinions on staffing dimension were in the high level. (4) As for directing dimension,The abbot has significantly participated in making the work achieve success. The opinions on this issue were in the medium level./The abbot has suitably listened to opinions of the monks. The opinions on this issue were in the medium level./The abbot is capable to stimulate other people to work to achieve the specified goals. The opinions on this issue were in the medium level. General opinions on directing dimension were in the medium level. (5)As for coordinating dimension, the temple has continuously coordinated working policy. The opinions on this issue were in the high level./The temple has coordinated inside and outside the temple.This opinions on this issue were in the high level./The temple has efficiently organized internal communication. The opinions on this issue were in the high level. General opinions on coordinating dimension were in the high level. (6) As for reporting dimension, the temple has reported performances to the administrator and committee every time.The opinions on this issue were in the high level./The temple reports

performances every year end. The opinions on this issue were in the high level. /Reporting has brought about solution and improvement. The opinions on this issue were in the high level./Reporting helps make the abbot correctly and timely make decision. The opinions on this issue were in the medium level. General opinions on reporting dimension were in the high level. (7) As for budgeting dimension, the temple always prepares budget on income-expenditure. The opinions on this issue were in the medium level./The temple carefully controls payment. The opinions on this issue were in the medium level. The temple has enough budget for management. The opinions on this issue were in the medium level./The temple examines the annual budget according to the plan. The opinions on this issue were in the medium level. General opinions on budgeting dimension were in the medium level.

5.2.2 Data for male laypersons and female laypersons on dimension of merit making and dhamma practice. After analyzing data of the sample group, the researcher found that mean of dimension of merit making and dhamma practice was 3.81. This indicated that dimension of merit making and dhamma practice was in the high level.

The research results of data for male laypersons and female laypersons on dimension of merit making and dhamma practice could be discussed as follows; The temple provides the safe parking area together with staff to provide services. The opinions on this issue were in the high level./The temple suitably provides places for people to make merit. The opinions on this issue were in the high level./The temple does not fix amount of money for people who want to make merit. The opinions on this issue were in the high level./The temple sufficiently prepares four requisites comprising food, clothes, medicine, and dwelling. The opinions on this issue were in the medium level./The temple always provides an almshouse to give food and drinking water to people who make merit at the temple. The opinions on this issue were in the medium level./The temple continuously provides dhamma practice by inviting Buddhists to practice dhamma. The opinions on this issue were in the high level./The temple has a lot of monks propagating the teaching and always provides dhamma practice. The opinions on this issue were in the high level./The monks who propagate the teachings always teach people to practice dhamma and observe precepts.

The opinions on this issue were in the high level./After listening to the sermon and following the sermon, people feel happy and want to do good things. The opinions on this issue were in the high level./The teaching can be well used in people's life. The opinions on this issue were in the high level./General opinions on dimension of merit making and dhamma practice were in the high level.

5.2.3 Data for general Buddhists on dimension of merit making and dhamma practice. After analyzing data of the sample group, the researcher found that mean of the dimension of merit making and dhamma practice was 3.98. This indicated that dimension of merit making and dhamma practice was in the high level.

The research results of data for general Buddhists on dimension of merit making and dhamma practice were as follows;The temple has provided the safe parking area together with staff to give services. The opinions on this issue were in the high level./The temple has suitably provided a place for people to make merit. The opinions on this issue were in the high level. The temple has sufficiently prepared the worshipping things. The opinions on this issue were in the high level./The temple does not fix amount of money for merit making. The opinions on this issue were in the high level./The temple has provided an almshouse to give food and drinking water to people who make merit at the temple. The opinions on this issue were in the high level./The temple continuously provides dhamma practice by inviting Buddhists to jointly practice dhamma. The opinions on this issue were in the high level./The temple has a lot of monks who propagate the teachings and always provide dhamma practice. The opinions on this issue were in the high level./The monks who propagate the teachings always teach people to practice dhamma and observe the precepts. The opinions on this issue were in the high level./After listening to the sermon and following the sermon, people feel happy and want to do good things. The opinions on this issue were in the high level./The teachings can be well used in people's lives. The opinions on this issue were in the high level./You always practice dhamma at the temple.The opinions on this issue were in the medium level./After practicing dhamma, you expect to be happy in the future.The opinions on this issue were in the high level./You have faith and belief in Luang Pho Sothon coins or the abbot's image. The opinions on this issue were in the high level./You buy

Luang Pho Sothon coins and other things for worshipping. The opinions on this issue were in the high level. /General opinions on the dimension of merit making and dhamma practice were in the high level.

6. Recommendations

6.1 Policy recommendations of the monks, novices, male laypersons, female laypersons, and Buddhists could be concluded as follows;

The temple should grow a lot of trees to be a relaxation place of people who come to the temple to worship Luang Pho Sothon Image and see a new chapel (Recommended by 17 people).

As for management and development of the temple, there should be unity in the temple. (Recommended by 12 monks).

As for management and development of the temple, there should be impartial management in the temple. (Recommended by 8 people).

There should be expression of opinions on management. (Recommended by 7 monks.)

As for management, the committee should equally comprise monks and laymen and/or the abbot has the right to judge in the meeting. (Recommended by 7 people).

The temple should sufficiently provide seats for people who visit the temple. (Recommended by 6 people).

The temple should keep the toilet clean. (Recommended by 5 people)

The temple should sufficiently provide the parking area. (Recommended by 5 people)

It is not necessary to build some permanent structures because there are enough permanent structures. (Recommended by 5 people).

Creating amulets should be occasionally made in important occasions. (Recommended by 5 people)

The temple should sufficiently allocate educational budget both on Phra Pariyattidhamma Section and Pariyattisaman Section. There should be more food at lunch. Pana water should be also offered in the evening. And the temple should

support education on Dham Pali Section and should give scholarship to any monks or novices who pass the exam without reducing the scholarship. (Recommended by 5 monks)

The temple should additionally extend the place and sufficiently provide the seats. (Recommended by 4 people)

The temple should sufficiently have clean toilets and drinking water. (Recommended by 4 people)

The temple should train staff who provide service at the temple to bring about good service. (Recommended by 4 people)

As for the services on worshipping and buying amulets, staff should be friendly and give information on creating amulets to respond to service receivers. (Recommended by 4 people)

As for various public relations, staff should politely give advice. (Recommended by 3 people)

The temple should order various food shops to sell clean food and not to excessively charge customers and compete for customers. Various shops should provide clean footpath. (Recommended by 3 people)

The temple should have more staff for thoroughly providing the services. (Recommended by 3 people)

As for religious propagation, the temple should have the fund to support Phra Dhammawitthayakorn or the fund for the monks and novices who propagate the religion, morals, and ethics. (Recommended by 3 monks)

In case of urgent case, the temple should first approve some budget to each division for convenience. (Recommended by 2 monks)

The temple should stop creating permanent structures because some permanent structures are still well used. The temple should not destroy permanent structures to build the new one because this will cause budget depletion. (Recommended by 2 monks).

The abbot should continue building a dam in front of the chapel adjacent to Bang pakong River. (Recommended by 2 monks)

There should be a guard to look after the temple entrance and exit. (Recommended by 2 people)

The temple should clearly draw a line for the parking area and should improve the entrance to the almshouse and the parking area behind the almshouse. (Recommended by a person)

The temple should clearly make the guidepost. (Recommended by a person)

The temple should pay attention to amulets because some Buddha Images are not made sacred yet. Buddhists who buy Buddha Images may receive the Buddha Images which are not made sacred yet. This indicates that the temple does not pay attention to provision of the services to Buddhists. (Recommended by a monk)

As for recommendations of informants of various groups, the researcher agreed on various recommendations which will enable the temple to additionally and continuously develop in three aspects: creating permanent structures and amulets, religious studies, and propagation of the teaching.

However, the researcher would like to give more recommendations to enable the temple to achieve goals and continuously develop as follows;

6.2 Researcher's practice recommendations

As for management and development of the temple in three aspects,

The temple should support and continue development for the benefits of the temple as follows;

As for creating permanent structures and amulets, there should be the meeting and consultation in the temple so that the temple members can participate in expressing opinions.

As for religious studies, the temple should provide outside activities in some occasions such as providing the study tour to see ancient objects in various places and increasing scholarships to education.

As for propagation of the teaching, the temple should clearly provide a team of Phra Dhammawitthayakorn and should have the support budget.

The temple should manage by using the western theory. Like general private organizations, the temple manages several divisions. But, management in the temple focuses on physical and mental development without focusing on the profits. The temple trains personnel to be strong and patient when they face various problems.

As for management in the temple, it is necessary to use support factors. Therefore, it is suitable to use the western theory in the temple for preparedness and convenience in the temple to enable personnel to successfully work.

The temple is an organization for propagating various doctrines. As the four assemblies of Buddhists have to propagate Buddhism, it is necessary to use the theory of Buddhist management because it is the main theory of management of the temple stipulated by Lord Buddha to make Buddhist followers comply with such theory for unity in the group. Lord Buddha allowed the monks to govern themselves. If the monks had any questions, they could ask Lord Buddha to solve those problems. This was like democratic government but Buddhist Dhamma Principles were used for a lot of people. Therefore, this was Dhammadhipateyya government. Dhamma was mainly used for governing the Sangha to bring about peace. And Lord Buddha had appointed the monks with suitable capability to help propagate Buddhism by appointing the disciple to the left and the disciple to the right to help take care of the monks in some parts. This was to decentralize and reduce order from the superiors to the subordinates. This was Dhammadhipateyya management in the monk organization chaired by Lord Buddha for peace of the monks.

After the western theory was used to manage Sothonwararamworawihan Temple, the temple had more development and efficiency. As the temple is the organization for religious propagation, it is necessary to add Buddhist theory or Buddhist management for strength of management of the temple and continuous development.

6.3 Apart from Public Administration Theory on POSDCORB, the researcher added policy and authority called “PAPOSDCORB”. Dr. Chub Kanjanaprakorn (Cited in Pariyatkorn Section, 1985:4) used to propose that administrators should have more than seven duties as previously proposed by Gulick. Moreover, as the temple is the public organization, it should use Buddhist management principles and the management principles of the western theory. Management models according to three Buddhist principles can be divided as follows;

Attadhipateyya (Self-dependence). People think of themselves and their benefits only.

Lokadhipateyya. This mainly depends on the world and public opinion without certain principles. Management is done to satisfy people group.

Dhammadhipateyya. This mainly focuses on righteousness using the truth and reasons. If people want to do anything, they have to first study and analyze facts. After participating, listening, and intellectually considering, people will see that such management is fair for fair benefits of people group.

Sothonwararamworawihan Temple should use dhamma cratic management guidelines and POSDCORB of Luther Gulick on the conflict which is the weakness of this temple. The examples of managing strategic plans by planning strategies of operation plan and implementation according to strategic plans on religious propagation are as follows;

Proactivestrategic plans. After Buddhist Lent, Lord Buddha walked by bare feet in to every community to show that his dhamma could solve every problem. This made people trust in him. Therefore, Sothonwararamworawihan Temple should provide the monks and novices with the training activity on kammathan principles which purify people's mind to have concentration, live with consciousness, increasingly know their mind. Organizing Thu dong Kammathan in various places in various provinces makes the monks and novices develop their mind, know and be impressed with the nature. And this is a good experience of participating in the Thu dong Kammathan activity to purify their mind to have no greed, anger, delusion.

Reactivestrategic plans. During the Buddhist Lent, Lord Buddha ordered the monks to stay in a certain temple to review knowledge and practice by chanting the Fundamental Precepts (reviewing observation of the precepts), periodically educating, and reviewing previous performances. Due to review, there was improvement of Tripitaka several times after the Great Decease of Lord Buddha. Therefore, Sothonwararamworawihan Temple should provide the monks and novices with training activities on propagation method such as training in preachers, rhetoric, Phra Dhammawitthayakorn, disseminating their capability, clarifying problems of the present society by using modern media (short story, printed material, various news, and useful documentary) to enable people to know and understand various problems to jointly help find solution to the problems.

Harmonious strategic plans. Lord Buddha ordered the monks to think and decide and advised the monks to jointly attend the meeting, simultaneously do and stop doing activities. As for the teaching strategy, Before teaching, Lord Buddha had to know learners, know their mind, (People levels were classified according to four levels of lotus), and know problems of each person. After that, Lord Buddha selected the suitable dhamma topic for each person. This enabled those monks to solve the problems by themselves. (Lord Buddha did not solve the problems of other people but taught these people to solve the problems by themselves). Lord Buddha taught people to think, do, solve problems by themselves by clearly understanding the Four Noble Truths. The Four Noble Truths are management principles of the temple determined by Lord Buddha and suitable for use in management of the temple in the present time for development of the temple and unity of the monks. Therefore, Sothonwararamworawihan Temple should have management principles creating unity in the temple by using six Saraniya-Dhamma (six principles of harmony) which is dhamma principles for people who live in groups for creating love, respect, assistance, unity in those groups as follows;

Express kindness by way of bodily actions to people all the times.

Express kindness in words by using gentle and kind words.

Express kindness in mind by having good wish to help cousins and other people.

Be generous by fairly sharing benefits to good people.

To observe the precepts and honestly behave.

Unanimously agree with other people.

People with these six principles have good mind and are respected by all humans and will bring about unity in the organization and the group.

6.4 Recommendations for future research

1. Researchers should study development guidelines of every abbot on management of the temple.

2. Researchers should study guidelines of developing religious places for use as management guidelines of the abbots who will develop the temple.

3. Researchers should study guidelines of developing mind of male lay persons and female laypersons who practice dhamma in the temple.

4. Researchers should study Buddhists who practice dhamma in the temple for mental development beneficial to the temple.

5. Researchers should study recommendations of male laypersons, female laypersons, and Buddhists on factors which will encourage the temple to exist for a long time.

6. Researchers should study internal and external environments of the temple, which will bring about development of the temple according to Buddhist management principles.

7. Researchers should select various groups of respondents who may be housewives, company employees, officials in various agencies. This will be more beneficial to the temple.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- จิราภรณ์ สว่างเนตร. (2544). **ทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์**. ภาควิชาสังคมศาสตร์คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2548). **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จินตนา สุขจันทน์. (2549). **การศึกษาและการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ชาติรี ลุนคำ. (2546). **บทบาทการนำพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารองค์การกรณีศึกษา: ชมรมชาวพุทธพาต้า**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาศาสนศึกษาวิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จิระวัตร กุลละวณิชย์. (2551). **บันทึกการก่อสร้างพระอุโบสถวัดโสธรฯ งานสมโภชพระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหาร**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ 2 ที่จีพีพี เซ็นเตอร์ จำกัด
- คุษฎา จินดาวัฒน์ (2551). **การศึกษาการบริหารจัดการตามแนวคิดการบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์การของสายสนับสนุนคณะกรณีศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. (2540). **การศึกษาประสิทธิภาพการบริหารการพัฒนาของสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนิต โพธิ์กลาง. (2552). **ความลึกลับของวัตถุแห่งความเชื่อ**. ศิลปนิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญาศิลปบัณฑิต ภาควิชาจิตกรรม คณะจิตกรรมประติมากรรมและการพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ดิน ปรัชญพฤทธิ. (2535). **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิตยา สุวรรณชฎ. (2517). **สังคมวิทยาในวิทยาศาสตร์สังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยสถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

นงลักษณ์ ประเทืองไพโรศรี. (2542). **กระบวนการบริหารโครงการพัฒนาบริการด้านหน้าของ
โรงพยาบาลชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์)
สาขาวิชาเอกบริหารสาธารณสุขบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

นงลักษณ์ ฮวบเจริญ. (2543). **ภาวะผู้นำกับประสิทธิผลในการบริหารงานของหัวหน้าพยาบาล
โรงพยาบาลชุมชนเขต 1**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

บุญทัน ดอกไธสง. (2528). **การบริหารเชิงพุทธ. (กระบวนการทางพฤติกรรม)** คณะรัฐประศาสน
ศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์

บุญศรี พานะจิตต์, ศรีนวล ลักกิตโร. (2545). **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะ
กรณี วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี**. สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปฏิภัทร ภูมิภาค. (2550). **การประสานงานระหว่างองค์กรในการพัฒนาท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณี
องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ดกับเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด**. สารนิพนธ์สาสนศาสตรมหา
บัณฑิต (รัฐศาสตร์การปกครอง) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย.

พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาเชิด เจริญรัมย์. (2541). **พระเครื่องกับสังคมไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนคติของนักวิชาการ
พุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษา**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาศาสนา
เปรียบเทียบบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระมหาประยงค์ อุปเสน. (2539). **บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารและจัดการศูนย์อบรมเด็ก
ก่อนเกณฑ์ในวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดในเขตจังหวัด
หนองคาย**. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระปฏิญญา นิลโอภา. (2546). **วิธีการบริหารจัดการองค์กรวัด: ศึกษากรณีวัดพระเชตุพน**. สาร
นิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาศาสนศึกษา วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

- พระมหาพรประสงค์ พุทธจันทร์. (2552). **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(พุทธศาสนศึกษา)ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะมนุษยศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระมหามนตรี งามนิยม. (2541). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารงาน: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพรหมวงศาราม**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารองค์การ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก.
- พระมหามนตรี ป้อมสุข. (2542). **อิทธิพลของวัตถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเรังศักดิ์ พิมพ์สกุล. (2545). **รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า**. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พระมหาวิจิตร จันทปชโชโตและพระมหาลิขิต ลิกขิตนนุโท. (2500). **ประวัติหลวงพ่อโสธรกับการสร้างพระอุโบสถ**. พิมพ์ในงานฝังลูกนิมิตผูกพัทธสีมา วัดโสธร.
- พระราชมงคลวุฒาจารย์. (2542). **ที่ระลึกในงานฉลองสัญญาบัตร พัดยศ พระราชาคณะชั้นราชและทำบุญมงคลอายุครบ 81 ปี เจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหารและเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับตลิ่งชัน จำกัด (มหาชน).
- พระมหาไสว พันธุ์วัน. (2541). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารงาน: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดโสมนัสวิหาร**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารองค์การ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก.
- พระตำราญ เพี้ยเพ็ง. (2540). **แบบผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารวัด: ศึกษากรณีพระสังฆาธิการในเขตบางเขน- จตุจักร**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารองค์การ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก.
- พัชรวดี ชูศักดิ์. (2549). **ศึกษาการนำหลักทศพิธราชธรรมไปใช้ในการบริหาร: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช**. สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครองบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย.

เลิศลักษณ์ บุญเจริญ. (บรรณาธิการ). (2539). วัดโสมมรารามวรวิหารมณฑลคู่แผ่นดินที่ระลึกในงานพระราชพิธียกฉัตรทองคำพระอุโบสถหลังใหม่. กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ ทีซีจีพริ้นติ้ง จำกัด.

วิทยากร เชียงกุล. (2527). การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉบับแรก.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. (2545). การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น: สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โพธิ์เพช.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. (2549). การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โพธิ์เพช.

ศิริรัตน์ ชุนทด้าย. (2551). ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

ศรีศักร วัลลิโภคม. (2527). พระเครื่องในเมืองสยาม. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

สกุณา ปิ่นงาม. (2553). แนวทางการพัฒนาวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหารเพื่อสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยรัตนเศรษฐ.

สมบุญ ศรีธรรมศิริ. (2552). เอกสารคำสอน สมรป 555 สัมมนาพุทธองค์การและการจัดการ. ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมพงษ์ เกษมสิน. (2514). การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ.

สมพงษ์ เกษมสิน. (2523). การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2526). การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ ไทยวัฒนาพานิช.

สวัสดิ์ มานิตย์. (2542). ปัญหาทางกฎหมายว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์: ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุจิตรา พูนพิพัฒน์. (2539). บทบาทของวัดพระธรรมกายในสังคมไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สังคมบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก.

สุชาติ ประชากุล. (2543). ปัญหาในการบริหารงานพัฒนาชุมชน: ศึกษาเฉพาะด้านการจัดการการบริหารงานบุคคลและการบริหารงานคลัง. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรางค์ จันทวานิช. (2548). การวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 13 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุภาพร มากแจ้ง. (2545). รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยรูปแบบและกระบวนการจัดการศึกษาและ
เผยแผ่ศาสนาธรรม: กรณีศึกษา 9 วัด.สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนัก
นายกรัฐมนตรี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี เสริฐสนิท. (2540). การศึกษาพระพิมพ์ดินเผากรุณาคุณ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อนันต์ เกตุวงศ์. (2523). การบริหารการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อมร รักษาสัตย์และชัตติยา กรรณสูต บรรณาธิการ. (2515). ทฤษฎีและแนวคิดในการพัฒนา
ประเทศ. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย.
- อุทัย เลาหวิเชียรและวรเดช จันทรศร บรรณาธิการ. (2526). การบริหารการพัฒนา. คณะรัฐ
ประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เอกนิษฐ์ ปริสุททิกุล. (2551). การบริหารจัดการคุณภาพการศึกษาด้านการจัดภูมิทัศน์ของโรงเรียน
วัดสระสี่เหลี่ยมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐมเขต1. วิทยานิพนธ์ครุสา
สตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครปฐม.

ภาษาอังกฤษ

- Ambedker, BR. (1962). **The Buddha and His Dhamma.**
- Agyris, Chris. (1977). **Organization Effectiveness** New York: MacMillan.
- Arthur, K. (1972). **Organization Development for Survival** New York: Association.
- Broom, Alfred (1971). **“Far Eastern Religious Traditions” in Religion and Man: An**
Introduction New York: W.R. Comstock.
- Dusutoy, Peter. (1962). **The Organization of a Community Development Program** London:
Oxford university Press.
- Gaer, Joseph. (1963). **What the Great Religious Believe.** London.
- Last, Fremont E. & Rosenzweig, James E. (1979). **Organization and Management.** New York:
McGraw-Hill.
- Keneth & Chen. (1963). **Buddhism.** New York.

- Kofman, (1972). **Educational Planning**. California: United States University Press.
- Radhkrishnan, (1961). **The Dhammapada**. London: Oxford university Press.
- Robert, Dubin. (1968). **Human Relations in Administration**. New Jersey: Prentice Hall.
- Sparu, R.K. (1977). **Administrative Development**. Panjab: Panjab University.
- Wasin Indasara. (2523). **Theravada Buddhist Principles: The Four Noble Truths**. Bangkok: Mahamakut Buddhist University.

เอกสารสื่อสารออนไลน์: เว็บไซต์

- <http://www.wiruch.com/articles%20for%20article/article%20concept%20and%20meaning%20of%20admin%20and%20mgt%20admin.htm> (ค้นหาเมื่อ 9 ต.ค.53)
- <http://th.wikipedia.org/wiki/รัชกาลที่4-9> (ค้นหาเมื่อ 12 มี.ค.54)
- http://www.skyd.org/html/sekhi/54/017_act_sangha.html (ค้นหาเมื่อ 12 มี.ค.54)
- <http://news.sanook.com/crime/crime260689.php> (ค้นหาเมื่อ 30 มี.ค.2554)
- <http://www.212cafe.com/freewebboard/view.php?user=santi&id=121> (ค้นหาเมื่อ 30 มี.ค. 54)
- <http://news.mthai.com/general-news/62153.html> (ค้นหาเมื่อ 30 มี.ค.2554)
- http://mculomsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_2692.html (ค้นหาเมื่อ 27 เม.ย.54)

ภาคผนวก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

ขอขอบประกาศนียบัตรนี้ เพื่อแสดงว่า

กรกฎ โอภาสเจริญมงคล

ได้เข้าอบรมเรื่อง จริยธรรมการวิจัยในคน

วันศุกร์ที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

ณ อาคารภาษาและวัฒนธรรมสยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา
ขอให้นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้เป็นหลักในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

Pratun

รองศาสตราจารย์ ทพญ.อารยา พงษ์หาญยุทธ
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยฝ่ายวิจัย

Ling

ศาสตราจารย์ นพ.บรรจง มไหสวริยะ
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

๒๕/๒๕ ญ.พุทธมณฑลสาย ๔ ต.ศาลายา

อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๓/๐

โทรศัพท์ ๐๒-๘๐๐-๒๘๔๐-๓๘ ต่อ ๑๐๑๔

โทรสาร ๐๒-๔๔๑-๔๗๓๘

ที่ ศธ ๐๕๑๓.๑๒/๔๘๓

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ขอข้อมูล

มณัสการ เจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร

ด้วย พระกรกฎ โอภาสเจริญมงคล นักศึกษาหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารจากยุคก่อตั้งสู่อนาคต” โดยมี อาจารย์ ดร.โชคชัย สุทธาเวศ เป็นอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

ในการนี้ นักศึกษามีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ขอข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป และข้อมูลการบริหารของวัดโสธรวรารามวรวิหาร เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประกอบในการทำวิทยานิพนธ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ในการดังกล่าว จักขอบคุณยิ่ง

ขอกราบมณัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ ทิริสรัหิรัญ)

รองคณบดีฝ่ายบริหาร

ปฏิบัติงานแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ติดต่อนักศึกษา: พระกรกฎ โอภาสเจริญมงคล โทรศัพท์ ๐๘๔-๔๔๐ - ๘๔๑๔

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

๒๕/๒๕ ญ.พุทธมณฑลสาย ๔ ต.ศาลายา

อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐๒-๘๐๐-๒๘๔๐-๗๘ ต่อ ๑๐๑๔

โทรสาร ๐๒-๔๔๑-๙๗๓๘

ที่ ศธ ๐๕๑๗.๑๒/๕๕๗๗

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ขอข้อมูล

เรียน ผู้อำนวยการด้านการศึกษาวัดโสธรวรารามวรวิหาร

ด้วย พระกรกฎ โอภาสเจริญมงคล นักศึกษาหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหารจากยุคก่อตั้งสู่อนาคต” โดยมี อาจารย์ ดร.โชคชัย สุทธาเวศ เป็นอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

ในการนี้ นักศึกษามีความประสงค์ใคร่ขอความอนุเคราะห์ขอข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลด้านการศึกษาของวัดโสธรวรารามวรวิหาร เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประกอบในการทำวิทยานิพนธ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ในการดังกล่าว จักขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมบุรณ์ ศิริสรธีรบุญ)

รองคณบดีฝ่ายบริหาร

ปฏิบัติงานแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ติดต่อนักศึกษา: พระกรกฎ โอภาสเจริญมงคล โทรศัพท์ ๐๘๔-๕๕๐-๘๔๑๔

COA.No.2011/018.2501

Documentary Proof of The Committee for Research Ethics (Social Sciences)

Title of Project: Management and Development of Sothonwaramwawrawihan Temple from the Beginning to the Future
(Thesis for Master Degree)

Principal Investigator: Phra Korakot Opascharoenmongkol

Name of Institution: Faculty of Social Sciences & Humanities, Mahidol University

Approval includes:

- 1) MU-SSIRB Submission form version received date 14 January 2011
- 2) Participant Information sheet for Questionnaire: Buddhist Monk version date 14 January 2011
- 3) Participant Information sheet for Questionnaire: Novice version date 14 January 2011
- 4) Participant Information sheet for Questionnaire: Buddhist version date 14 January 2011
- 5) Participant Information sheet for Questionnaire: Layman or Laywoman version date 14 January 2011
- 6) Participant Information sheet for In-depth Interview: Buddhist Monk version date 14 January 2011
- 7) Informed Consent form for Buddhist Monk version date 22 November 2010
- 8) Informed Consent form for Novice version version date 22 November 2010
- 9) Informed Consent form for Layman, Laywoman or Buddhist version date 22 November 2010
- 10) Questionnaire version received date 14 January 2011
- 11) In-depth Interview Guideline version received date 22 November 2010

The Committee for Research Ethics (Social Sciences) is in full compliance with International Guidelines of Human Research Protection such as Declaration of Helsinki, The Belmont Report, CIOMS Guidelines and the International Conference on Harmonization in Good Clinical Practice (ICH-GCP)

Date of Approval: 25 January 2011

Date of Expiration: 24 January 2012

Signature of Chairman:

(Emeritus Professor Santhat Sermsri)

Signature of Head of the Institute:

(Assoc. Prof. Dr.Wariya Chinwanno)

Dean of Faculty of Social Sciences and Humanities

Office of The Committee for Research Ethics (Social Sciences), Faculty of Social Sciences and Humanities,
Mahidol University, Phuttamonthon 4 Rd., Salaya, Phuttamonthon District, Nakhon Pathom 73170. Tel.(662) 441 9080 Fax.(662) 441 9081

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่งหน้าที่.....

1. ท่านมีความรู้เกี่ยวกับประวัติวัดโสธรวรารามวรวิหารและท่านมีความประทับใจตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันนั้นอย่างไร มีอะไรบ้าง

1.1
.....
.....
.....

2. ท่านได้พยายามบริหารและพัฒนาวัดโดยใช้หลักการอะไรบ้าง

2.1
.....
.....
2.2
.....
.....
2.3
.....
.....

3. การพยายามบริหารงานที่เป็นผลต่อการพัฒนาวัดท่านได้ดำเนินการไปแล้วมีอะไรบ้าง

3.1.....
.....
.....
3.2
.....
.....
.....
.....

4. ปัจจัยสนับสนุนที่มีผลต่อการพัฒนาวัดมีอะไรบ้าง

- 4.1.....

 4.2

 4.3

5. ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการพัฒนาวัด คือ อะไรบ้าง

- 5.1.....

 5.2

6. แนวโน้มการบริหารและการพัฒนาในอนาคตนั้นมีการวางแผนที่จะบริหารงานสืบต่อไป หรือไม่ อย่างไร

- 6.1

7. ข้อคิดเห็นหรือความตั้งใจที่จะบริหารและการพัฒนาวัดให้ดียิ่งขึ้น คือ อะไรบ้าง

- 7.1.....

 7.2

แบบสอบถามในการวิจัย

เรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร จากยุคก่อตั้งสู่อนาคต”

สำหรับพระภิกษุ สามเณร

คำชี้แจงเบื้องต้น

แบบสอบถามทั้งหมดแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด

2.1 ด้านการวางแผน

2.2 ด้านการจัดองค์การ

2.3 ด้านการจัดบุคคลเข้าทำงาน

2.4 ด้านการสั่งการ

2.5 ด้านการประสานงาน

2.6 ด้านรายงานผล

2.7 ด้านงบประมาณ

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

ส่วนที่ 1

ข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในวงกลม ☐ และ/หรือ เติมข้อความในช่องว่างให้สมบูรณ์

1. ปัจจุบันท่านอยู่ในฐานะเป็น ☐ พระภิกษุ ☐ สามเณร

2. จบการศึกษาปริยัติสามัญชั้นสูงสุด

☐ ประถม ☐ มัธยมต้น ☐ มัธยมปลายหรือเทียบเท่า ☐ อนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่า

☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก ☐ กำลังศึกษาอยู่ระดับ.....

3. จบการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมชั้นสูงสุด

☐ นักธรรมชั้นตรี-เอก ☐ เปรียญธรรม ประโยค1-2 ☐ เปรียญธรรม 3 - 5 ประโยค

☐ เปรียญธรรม 6 - 8 ประโยค ☐ เปรียญธรรม 9 ประโยค

☐ กำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรม ประโยค.....

4. ระยะการอยู่จำพรรษา/ปี ตั้งแต่

- ☐ 1-5 พรรษา/ปี ☐ 6-10 พรรษา/ปี ☐ 11-15 พรรษา/ปี ☐ 16-20 พรรษา/ปี
☐ 20 พรรษา/ปี ขึ้นไป

ส่วนที่ 2

ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด

- 2.1 ด้านการวางแผน
 2.2 ด้านการจัดองค์การ
 2.3 ด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล
 2.4 ด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ
 2.5 ด้านการประสานงาน
 2.6 ด้านรายงานผล
 2.7 ด้านงบประมาณ

คำชี้แจง โปรดเลือกคำตอบต่อไปนี้เพียงข้อเดียวโดยการทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ท่านเห็นว่า ถูกต้องที่สุดสำหรับตัวท่านเอง

ข้อความ		ระดับความคิดเห็น				
ข้อ	ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด มิติด้านการวางแผน	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
1.	การทำกิจกรรมทุกอย่างของวัดจะมีการวางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้าประจำ					
2.	การวางแผนเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลทำให้วัดประสบความสำเร็จในการบริหารงาน					
3.	ท่านมีความเข้าใจจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติภารกิจของวัดเป็นอย่างดี					
ข้อความ		ระดับความคิดเห็น				
ข้อ	ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด มิติด้านการจัดองค์การ	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
4.	วัดมีการจัดโครงสร้างการบริหารงานที่มีความเหมาะสม					
5.	วัดมีการจัดระบบงานย่อยต่างๆ อย่างสอดคล้องกัน					

6.	การบริหารงานของวัดมีการแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบ					
7.	การแต่งตั้งบุคลากรจะใช้ระบบความรู้ความสามารถและความอาวุโส เป็นหลัก					

ข้อความ		ระดับความคิดเห็น				
ข้อ	ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด มิติด้านการจัดการที่เกี่ยวกับบุคคล	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
8.	วัดมีการเลือกสรรบุคลากรที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถในตำแหน่งงาน					
9.	วัดมีการฝึกอบรมบุคลากรก่อนและหลังเข้าปฏิบัติงานเพื่อให้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อวัด					
10.	วัดมีการจัดตำแหน่ง แบ่งแผนกของแต่ละงานเพื่อให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถดูแลรับผิดชอบในแต่ละแผนกนั้น					

ข้อความ		ระดับความคิดเห็น				
ข้อ	ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด มิติด้านการสั่งการหรือการอำนวยการ	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
11.	เจ้าอาวาสเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการ ให้งานสำเร็จ					
12.	เจ้าอาวาสยอมรับฟังความคิดเห็นจากพระลูกวัดตามสมควรแต่เหตุผล					
13.	เจ้าอาวาสมีความสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นให้ปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้					

ข้อความ		ระดับความคิดเห็น				
ข้อ	ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด มิติด้านการประสานงาน	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
14.	วัดมีการประสานนโยบายการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง					
15.	วัดมีการประสานงานทั้งภายในและภายนอกองค์กร					

16.	วัดมีการจัดระบบการสื่อสารภายในอย่างมีประสิทธิภาพ					

ข้อความ		ระดับความคิดเห็น				
ข้อ	ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด มิติด้านการรายงานผล	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
17.	วัดมีการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บริหารและคณะกรรมการทุกครั้งในการปฏิบัติงาน					
18.	วัดมีการรายงานผลการปฏิบัติงานทุกๆ สัปดาห์					
19.	การรายงานก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงงานให้ดีขึ้น					
20.	การรายงานช่วยให้ผู้บังคับบัญชา (เจ้าอาวาส) ตัดสินใจได้ถูกต้องทันต่อเหตุการณ์					

ข้อความ		ระดับความคิดเห็น				
ข้อ	ข้อมูลการบริหารงานภายในวัด มิติด้านการงบประมาณ	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
21.	วัดมีการจัดทำงบประมาณ รายรับ-รายจ่าย เป็นประจำ					
22.	วัดมีการควบคุมดูแลการใช้จ่ายการเงินโดยรอบคอบและรัดกุม					
23.	งบประมาณมีอย่างพอเพียงในการบริหารของวัด					
24.	การตรวจรับรอง งบประมาณประจำปีตามแผนการที่ได้จัดทำไว้ทุกประการ					

ส่วนที่ 3

ข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

คำชี้แจง ให้ท่านเขียนแสดงความคิดเห็นที่เป็นจริงที่ท่านคิดว่าควรจะปรับหรือแก้ไขในการบริหาร
และการพัฒนาวัดเพื่อความเหมาะสมยิ่งขึ้น (โปรดอธิบายตามลำดับช่วงระยะเวลา หรือแต่
ละยุคสมัย)

1. ในด้านการบริหาร.....

.....

.....

.....

2. การจัดสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล.....

.....

.....

.....

3. การเผยแผ่ศาสนาธรรม.....

.....

.....

.....

4. อื่นๆ ระบุ.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสอบถามในการวิจัย

เรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร จากยุคก่อตั้งสู่อนาคต”

สำหรับอุบาสก อุบาสิกา

คำชี้แจงเบื้องต้น

แบบสอบถามทั้งหมดแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรม

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

ส่วนที่ 1

ข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในวงกลม ☐ และ/หรือ เติมข้อความในช่องว่างให้สมบูรณ์

1. ปัจจุบันท่านอยู่ในฐานะเป็น

☐ อุบาสก (ชาย) ☐ อุบาสิกา (หญิง)

2. จบการศึกษาระดับชั้นสูงสุด

☐ ประถม ☐ มัธยมต้น ☐ มัธยมปลายหรือเทียบเท่า ☐ อนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่า
☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก ☐ กำลังศึกษาอยู่ระดับ.....

3. จบการศึกษาด้านปริยัติธรรมชั้นสูงสุด (กรณีไม่จบการศึกษาในข้อดังกล่าวนี้ ไม่ต้องตอบ)

☐ นักธรรมชั้นตรี-เอก ☐เปรียญธรรม ประโยค1-2 ☐เปรียญธรรม 3 - 5 ประโยค
☐ เปรียญธรรม 6 - 8 ประโยค ☐ กำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรม ประโยค.....

4. ได้เข้ามาอยู่อาศัยที่วัด

☐ 1-5 ปี ☐ 6-10 ปี ☐ 11-15 ปี ☐ 16-20 ปีขึ้นไป ☐ อื่นๆ

ส่วนที่ 2

ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรม

คำชี้แจง โปรดเลือกคำตอบต่อไปนี้เพียงข้อเดียวโดยการทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ท่านเห็นว่า ถูกต้องที่สุดสำหรับตัวท่านเอง

ข้อความ		ระดับความคิดเห็น				
ข้อ	มิตการทำบุญและปฏิบัติธรรม	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
1.	วัดได้จัดบริการด้านสถานที่ที่จอดรถอย่างปลอดภัยมีพนักงานคอยให้บริการความสะดวก					
2.	วัดได้จัดสถานที่ที่ทำบุญไว้อย่างเหมาะสมและสะดวกสบายในการเข้ามาทำบุญ					
3.	วัดไม่ได้กำหนดราคาในการทำบุญทุกอย่างตามกำลังศรัทธา					
4.	วัดได้จัดเตรียมปัจจัย 4 อาหาร เครื่องใช้ เสื้อผ้า ยารักษาโรคที่อยู่อาศัยไว้อย่างพอเพียง					
5.	วัดได้จัดโรงทานบริการอาหาร น้ำดื่มไว้สำหรับบุคคลที่เข้ามาทำบุญอยู่เสมอ					
6.	วัดมีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง มีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรม					
7.	วัดมีพระนักเผยแผ่ด้านศาสนธรรมพระธรรมคำสั่งสอนมากและมีการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอด					
8.	พระนักเผยแผ่ได้สอนการปฏิบัติธรรม รักษา ศีลและภาวนาให้ถือปฏิบัติอยู่ตลอด					
9.	การฟังธรรมแล้วนำมาปฏิบัติทำให้จิตใจได้รับความสุขและเกิดการ เลิก ลด ละ อบายมุขต่างๆ					
10.	ในหลักธรรมคำสั่งสอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างดีงาม					

ส่วนที่ 3

ข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

คำชี้แจง ให้ท่านเขียนแสดงความคิดเห็นที่เป็นจริงที่ท่านคิดว่าควรจะปรับหรือแก้ไขในการบริหาร และการพัฒนาวัดเพื่อความเหมาะสมยิ่งขึ้น (โปรดอธิบายตามลำดับช่วงระยะเวลา หรือแต่ละยุคสมัย)

1.ในการบริหาร.....

2. การจัดสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล.....

.....

.....

.....

3. การเผยแพร่สารสนเทศ.....

.....

.....

.....

4. อื่นๆ ระบุ.....

แบบสอบถามในการวิจัย

เรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร จากยุคก่อตั้งสู่นาคค”

สำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป

คำชี้แจงเบื้องต้น

แบบสอบถามทั้งหมดแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรม

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

ส่วนที่ 1

ข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ☒ ลงในวงกลม ☐ และ/หรือ เติมข้อความในช่องว่างให้สมบูรณ์

1. ท่านเป็น ☐ พุทธศาสนิกชนทั่วไป ☐ พุทธศาสนิกชนที่อยู่ในวัด (พนักงานต่างๆ)
2. จบการศึกษาระดับชั้นสูงสุด
☐ ประถม ☐ มัธยมศึกษา ☐ มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า ☐ อนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่า
☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก ☐ กำลังศึกษาอยู่ระดับ.....
3. จบการศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นสูงสุด (กรณีไม่จบการศึกษาในข้อดังกล่าวนี้ ไม่ต้องตอบ)
☐ นักธรรมชั้นตรี-เอก ☐เปรียญธรรม ประโยค1-2 ☐เปรียญธรรม 3 -5 ประโยค
☐ เปรียญธรรม 6 - 8 ประโยค ☐ กำลังศึกษาอยู่ระดับเปรียญธรรม ประโยค.....
4. ท่านได้เข้ามาทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัด
☐ บ่อยครั้ง ☐ นานๆ มาครั้งหนึ่ง ☐ น้อยครั้ง ☐ มาครั้งแรก
☐ อื่นๆ
5. ในกรณีที่ท่านเป็นพนักงานท่านได้ทำงานเป็นพนักงานอยู่ที่วัดตั้งแต่
☐ 1-5 ปี ☐ 6-10 ปี ☐ 11-15 ปี ☐ 16-20 ปี ขึ้นไป ☐ อื่นๆ

ส่วนที่ 2

ข้อมูลการทำบุญและปฏิบัติธรรม

คำชี้แจง โปรดเลือกคำตอบต่อไปนี้เพียงข้อเดียวโดยการทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ท่านเห็นว่าถูกต้องที่สุดสำหรับตัวท่านเอง

ข้อความ		ระดับความคิดเห็น				
ข้อ	มิตการทำบุญและปฏิบัติธรรม	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
1.	วัดได้จัดบริการด้านสถานที่ที่จอดรถอย่างปลอดภัยมีพนักงานคอยให้บริการความสะดวก					
2.	วัดได้จัดสถานที่ที่ทำบุญไว้อย่างเหมาะสมและสะดวกสบายในการเข้ามาทำบุญ					
3.	วัดได้จัดเตรียมเครื่องสักการบูชาไว้ให้ บูชาทำบุญอย่างพอเพียง					
4.	วัดไม่ได้กำหนดราคาในการทำบุญทุกอย่างตามกำลังศรัทธา					
5.	วัดได้จัดโรงทานบริการอาหาร น้ำดื่มไว้สำหรับบุคคลที่เข้ามาทำบุญอยู่เสมอ					
6.	วัดมีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรม					
7.	วัดมีพระนักเผยแผ่ด้านศาสนธรรม พระธรรมคำสั่งสอนมากและมีการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอด					
8.	พระนักเผยแผ่ได้สอนการปฏิบัติธรรมรักษาศีลและภาวนาให้ถ้อยปฏิบัติอยู่ตลอด					
9.	การฟังธรรมแล้วนำมาปฏิบัติทำให้จิตใจได้รับความสุขและเกิดการ เลิก ลด ละ อบายมุขต่างๆ					
10.	ในหลักธรรมคำสั่งสอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างดีงาม					
11.	ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของวัดเสมอมา					

12.	ท่านได้ปฏิบัติธรรมแล้วความคาดหวังที่จะ ประสบสุขในอนาคตนั้นมีอยู่ระดับ					
13.	ท่านมีความศรัทธาต่อวัตถุมงคลเหรียญ (พระพุทธรูปโสธรฯ) หรือรูปเหมือนเจ้าอาวาส และอื่นๆ					
14.	ท่านได้ เข้า ชื่อวัตถุมงคล เหรียญ (พระพุทธรูป โสธรฯ) และอื่นๆ ไว้บูชาตามความศรัทธา					

ส่วนที่ 3

ข้อเสนอแนะเพื่อการบริหารและการพัฒนาวัด

คำชี้แจง ให้ท่านเขียนแสดงความคิดเห็นที่เป็นจริงที่ท่านคิดว่าควรจะปรับหรือแก้ไขในการบริหาร
และการพัฒนาวัดเพื่อความเหมาะสมยิ่งขึ้น (โปรดอธิบายตามลำดับช่วงระยะเวลา หรือแต่
ละยุคสมัย)

1. ในด้านการบริหาร.....
.....
.....
.....

2. การจัดสร้างถาวรวัตถุและวัตถุมงคล.....
.....
.....
.....

3. การเผยแผ่ศาสนาธรรม.....
.....
.....
.....

4. อื่นๆ ระบุ.....
.....
.....

วัดโสธรวราราม วรวิหาร

ตราตั้งพระอุปัชฌาย์

ที่.....๙๗๕๕๐.....

วันที่ ๒๕ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๐

อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๑๐ แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

จึงแต่งตั้งให้ พระพุทธจริยโส ฌายา สุนทร

อายุ ๗๘ พรรษา ๕๗ วิทธานะ ปจ. ๔ น.๔เอก วัดไร่ขิงวรวิหาร

ตำบล หน้าเมือง อำเภอ เมืองฉะเชิงเทรา จังหวัด ฉะเชิงเทรา

ปัจจุบันมีตำแหน่งในทางปกครองคณะสงฆ์ เป็น รองเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา

ดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ในเขตที่ตนปกครอง

มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบท และมีหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์

ขอจงเจริญด้วยจตุรพิพัฒน์ ตือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ดำรงมั่น
เป็นหลักในพระบรมพุทธานุสาสนา สืบต่อกาลนานเทอญ

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

แต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัด

ที่ ๔/๒๕๕๐

อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๑๕ แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และตามมติมหาเถรสมาคม ในการประชุมครั้งที่ ๑๔/๒๕๕๐ เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๐

จึงแต่งตั้งให้ พระพุทธบริษัท ๑๕ นามว่า คุณนโร
 อายุ ๗๕ พรรษา ๕๕ วิทชนาณะ ป.ธ. ๕ น.ธ.เอก วัด โศธราราม
 ตำบล หนองเมือง อำเภอ เมืองชุมพร จังหวัด ชุมพร
 ปัจจุบันมีตำแหน่งในทางปกครองคณะสงฆ์เป็น รองเจ้าคณะจังหวัดชุมพร
 ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ชุมพร มีอำนาจหน้าที่
 ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน ตามกฎหมายเถรสมาคม
 ฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์
 ขอจงถึงความเจริญงอกงามไปทั่วทุกแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 รัชกาลที่ ๑๐

แต่งตั้ง ณ วันที่ ๒๑ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๐

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระพุทธรูปไม้ปลั่งศรีทราจากฝีมือชาวบ้าน

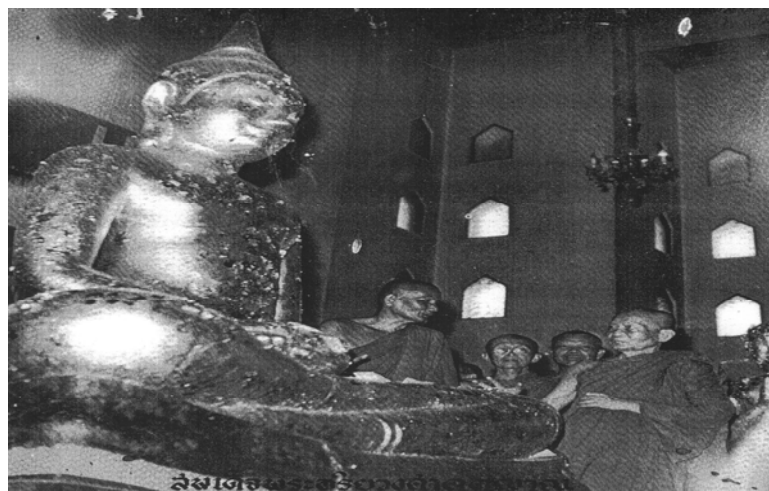
หลวงพ่อโสทรมงคลคู่แปดริ้ว

พระพุทธรูปหลวงพ่อโสทรจำลองรุ่นล่าสุด
ทำจากกระเบื้องหลังคาอุโบสถหลังเก่า

พิธีแห่หลวงพ่อโสทรในอดีต

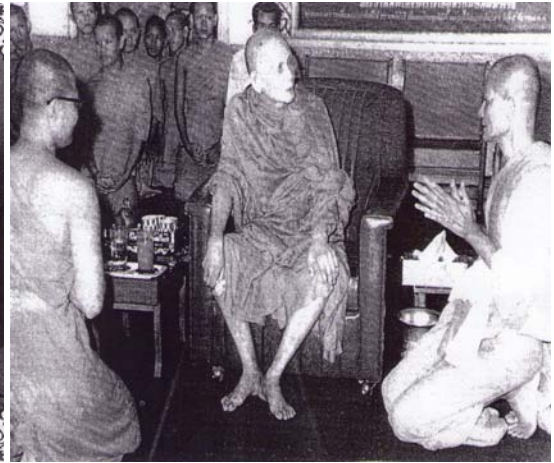

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชรูปที่ 18 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพฯ เสด็จนมัสการ
องค์หลวงพ่อโสทร ณ วัดโสธรฯ เมื่อ 19 กันยายน 2517

อดีตเจ้าอาวาสวัดโสธรวรารามวรวิหาร

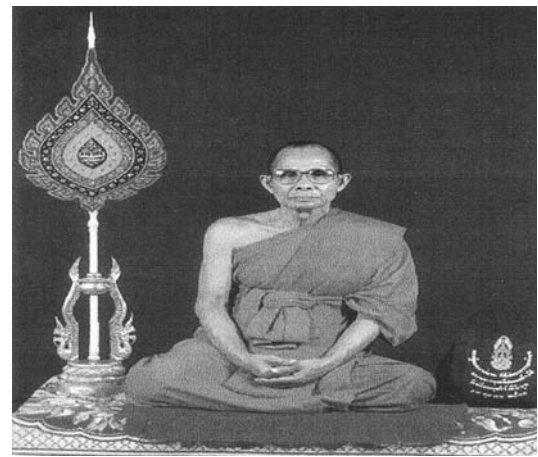
พระราชเขมากร (ก่อ เขมทสฺสี บุญจันทร์ ป.ร.7)
อดีตเจ้าอาวาสวัดโสธรฯ รูปที่ 8

สมเด็จพระวันรัต นั่งกลาง (ปุ่น ปุณณสิริมหาเถระ)
อดีตรักษาการเจ้าอาวาสวัดโสธรฯ รูปที่ 9

พระพรหมคุณาภรณ์ (ด.เจียม จิรบุญโญ กุลละวณิชย์)
อดีตเจ้าอาวาสวัดโสธรฯ รูปที่ 10

พระราชมงคลวุฒาจารย์ (สุธีร์ สุนทโร ป.ร.4)
อดีตเจ้าอาวาสวัดโสธรฯ รูปที่ 11

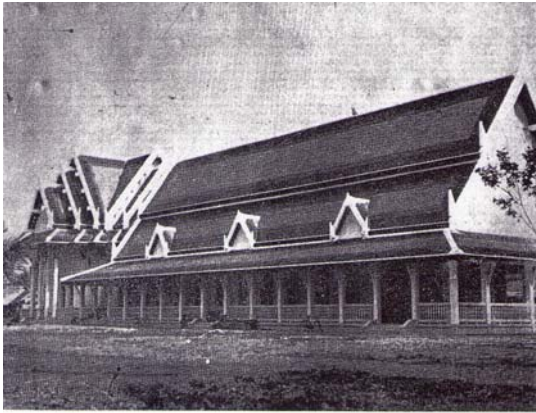

พระธรรมสิทธิเวที (เจ้าคุณเสนาะ)
อดีตรักษาการเจ้าอาวาสวัดโสธรฯ รูปที่ 12

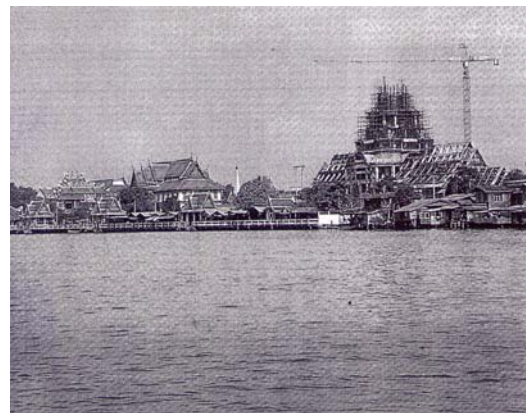

พระราชมงคลรังษี วิ. (ประยงค์ ปิยวณฺโณ)
เจ้าอาวาสวัดโสธรฯ รูปที่ 13 ในปัจจุบัน

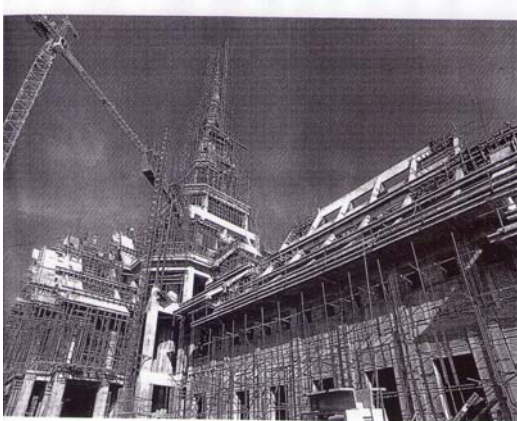
การดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหารหลังใหม่

พระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหารหลังเก่าด้านข้าง

วัดโสธรฯ ตั้งอยู่บนแหลมในที่ “มังกร” ตามความเชื่อ
ของชาวจีน

การก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่
มูลค่าประมาณ 1,900 ล้านบาท

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จเยี่ยมชมการดำเนินงานก่อสร้างพระอุโบสถ

ยอดพระอุโบสถวัดโสธรฯ

ฉัตรทองคำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ เป็นองค์ประธาน
ในพระราชพิธียกฉัตรทองคำยอดพระอุโบสถวัดโสธรวรารามฯ ราชัน

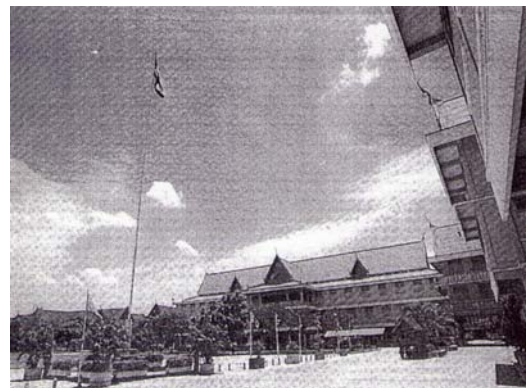
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ เป็นองค์
ประธานในพระราชพิธียกฉัตรทองคำยอดพระ
อุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหาร

พระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหารในปัจจุบัน

โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดโสธรวรารามวรวิหาร

โรงเรียนวัดโสธรวรารามวรวิหารและโรงเรียน-
พุทธโสธร

หน้าเสาธงโรงเรียนวัดโสธรวรารามวรวิหาร
และ โรงเรียนพุทธโสธร

อาคารเอนกประสงค์หอสมุด หอพิพิธภัณฑ
ฑ์ภูมิพลอดุลยเดชมหาวิทยาลัยโรงเรียนพุทธโสธร

ภูมิทัศน์ด้านหลังของพระอุโบสถวัดโสธรฯ ในปัจจุบัน

ด้านหน้าพระอุโบสถติดกับแม่น้ำบางปะกง

พุทธศาสนิกชนทั่วไปเข้ามากราบขอพรกับหลวงพ่อโสธร

ความศรัทธาทั่วสารทิศนำมาซึ่งการทำบุญบริจาคทาน

ไข่ต้มและของหวานถวายแก่นั่นหลวงพ่อโสธร

รำแก่นั่นหลวงพ่อโสธร
(ที่ประธานพรให้ประสบความสำเร็จ)

การจัดสร้างวัดอุ้มงคลแต่ละรุ่นและแต่ละปี พ.ศ. ที่ได้จัดสร้าง (ได้อะมาลงบางรุ่นเท่านั้น)

เหรียญอาร์มเนื้อทองแดงปี2460

เหรียญอาร์มเนื้อทองแดง ปี พ.ศ.2460

พิมพ์"สระอุ"ขัด

พิมพ์"สระอุ"ไม่ขัด

เหรียญหล่อโบราณรูปใบเสมา ปี พ.ศ.2462

เหรียญกลมไข่เนื้อทองแดงปี2488

เหรียญกลมไข่เนื้อทองแดง ปี พ.ศ.2488

เสมาเล็กทองแดงปี2494

เหรียญเล็กทองแดง ปี พ.ศ.2494

เหรียญสามเหลี่ยมรุ่นสร้างวิหารปี2502

เหรียญสามเหลี่ยมรุ่นสร้างวิหาร ปี พ.ศ.2502

พระบูชาปี2505(หน้าตัก3นิ้ว)

พระบูชา ปี พ.ศ.2505 (หน้าตัก 3 นิ้ว)

ห้าเหลี่ยมหลังเขมากร(พิมพ์นิยมฐานร่อง)

เหรียญห้าเหลี่ยมหลังเขมากร ปี พ.ศ.2505

เหรียญครบรอบอายุ86ปี-ปีพ.ศ.2547

เหรียญครบรอบอายุ 86 ปี

พระราชมนต์กลุณาจารย์ ปี พ.ศ.2547

ภาพลงพื้นที่ (ภาคสนาม) เก็บข้อมูลวัดโสธรวรารามวรวิหาร

พระพุทธรูป (หลวงพ่อพระพุทธโสธร) ในพระอุโบสถ

บริเวณภายในพระอุโบสถหลังใหม่

สถานที่ร้านให้บูชาเช่า วัดอุ้มงคล

อีกด้านหนึ่ง (ทำน้ำวัดโสธรฯ) ติดแม่น้ำบางปะกง

สถานที่ก่อสร้างกันเขื่อนหน้าพระอุโบสถหลังใหม่ยังไม่เสร็จ

เก็บข้อมูลจากพุทธศาสนิกชนทั่วไป

1. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาการศึกษาปฏิบัติลงภาคสนาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร หนังสือวารสารและสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ลงภาคสนามวัดโสธรวรารามวรวิหาร เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 เป็นครั้งแรก เพื่อต้องการความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่และกลุ่มกลุ่มเป้าหมายโดยเข้าไปแนะนำว่าต้องการจะศึกษาการบริหารภายในวัดโสธรฯ แห่งนี้ จึงขอความร่วมมือให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติวัดโสธรฯ และได้ขอสิ่งอำนวยความสะดวกรวดเร็วเบอร์สื่อสารเพื่อต้องการนัดวันเวลาสถานที่ของกลุ่มเป้าหมายที่พร้อมจะให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ซึ่งได้จัดเป็นข้อๆ ดังนี้

1.1 ในการเดินทางลงพื้นที่ภาคสนามได้มีการเตรียมจัดหาพาหนะและได้สื่อสารโทรศัพท์นัดหมายกับกลุ่มเป้าหมายว่าจะลงพื้นที่ขอข้อมูลต่างๆ เพื่อความพร้อมของกลุ่มเป้าหมายที่จะให้ข้อมูลได้เตรียมเครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึก ปากกา บุคคลผู้ช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลต่างๆ โดยการสังเกตการณ์และการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายนั้น มีการให้ข้อมูลที่เป็นประเด็นอย่างมากและได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี รวมทั้งมีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่างๆ ในเรื่องการบริหารงานวัดต่างๆ และได้เสนอแนะว่าผู้วิจัยทำงานที่ใหญ่มาบางอย่างข้อมูลอาจไม่ได้ตามที่ต้องการเพราะภายในวัดเป็นองค์การที่มีความสลับซับซ้อนในบางเรื่องที่ไม่มียุคคลใดอยากเปิดเผยแต่พอทราบว่ามียุคคลภายนอกเสียผลประโยชน์

1.2 ได้ขอหนังสือจากคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล นำส่งไปยังวัดโสธรวรารามวรวิหารเพื่อขออนุญาตในการเก็บข้อมูล ซึ่งทางวัดโสธรวรารามวรวิหาร ได้รับหนังสือแล้วยินดีที่จะให้ข้อมูลตามที่ต้องการทุกอย่างที่มี

1.3 ได้ความรู้จากอาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้ชี้แนะมาโดยตลอดและได้นัดพบอาจารย์ที่ปรึกษาในบางวันเวลาที่เกิดการไม่เข้าใจงานในบางบทซึ่งผู้วิจัยได้ส่งงานให้อาจารย์ตรวจสอบดูก่อนว่างานที่ได้ทำไปแล้วถูกต้องหรือไม่ จึงขอให้อาจารย์ แนะนำเป็นบางช่วง เท่าที่มีความสงสัยในงานแต่ละบทนั้นและได้ทำแผนปฏิบัติการของแต่ละวัน /เดือนว่าจะกระทำอันไหน บทไหน สิ่งใด คือ มีทั้งการเริ่มต้นและแก้ไขในแผนปฏิบัติการได้จัดเป็นวันและเดือนเพื่อความชัดเจนส่งให้อาจารย์ตรวจสอบดูเช่นกัน

1.4 ปัญหาและอุปสรรคในการลงพื้นที่ภาคสนามเก็บข้อมูล อันดับแรกการเดินทางโดยทางบก (รถยนต์เหมาจ่ายไป-กลับ) สิ่งที่เกิดก็คือ อุบัติเหตุตามท้องถนนซึ่งทำให้รถติดเสียเวลาเป็นชั่วโมงนัดกับกลุ่มเป้าหมายไว้แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงกับเวลา อันดับสอง นัดกับกลุ่มเป้าหมายไว้แล้วไปตรงตามวันเวลา แต่พอไปถึงกลุ่มเป้าหมายไม่อยู่บอกว่ามีธุรกิจงานนอกต้องรีบไปแล้วได้ถามว่าที่ได้นัดหมายไว้ทำอย่างไร บอกขอโทษที ดูตารางวันเวลาผิด วันนั้นไม่มีกิจต้องไป

1.5 ปัญหาของเครื่องบันทึกเสียงแบตเตอรี่หมดเร็วและเมื่อได้บันทึกเสียงแล้วนำมาฟังรู้สึกเสียงเบามากฟังแล้วได้ยินบ้างไม่ได้ยินบ้างทำให้ถอดเสียงได้ล่าช้าอย่างลำบาก

ดังนั้น ขั้นตอนแต่ละขั้นตอนที่ได้เริ่มปฏิบัติมาผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าตามห้องสมุดและไปค้นคว้าห้องสมุดของมหาวิทยาลัยอื่นๆ ที่พอจะได้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร จากยุคก่อตั้งสู่อนาคต” นี้ตั้งแต่เริ่มทำบทที่ 1 ถึง ปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยได้พยายามศึกษาหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการพัฒนาเพื่อที่ความต้องการทราบของข้อมูลต่างๆ และได้นำมาศึกษาจนเกิดความรู้ในบางประการนำมาซึ่งที่จะทำให้งานในเรื่องการบริหารและการพัฒนาวัดสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีได้มีอาจารย์ที่ปรึกษาคอยแนะนำให้ความรู้อย่างใกล้ชิดเพื่อจะได้มีแนวคิดในมุมมองต่างๆ ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาในอนาคตขององค์การวัด และนำเอาหลักการเอาทฤษฎีต่างๆ มาเปรียบเทียบกับในองค์การก็ได้เพราะเป็นการกระตุ้นผู้บริหารให้เกิดการมองโลกในมุมกว้างเพื่อเป็นการพัฒนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพได้และเป็นอย่างดี

แผนปฏิบัติการในการจัดทำวิทยานิพนธ์

หัวข้อเรื่อง “การบริหารและการพัฒนาวัดโสธรวรารามวรวิหาร: จากยุคก่อตั้งสู่อนาคต”

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	รายการ	พบอาจารย์ที่ปรึกษา
1.	20 - 31 ต.ค. 53	ปรับปรุงแก้ไขงาน บทที่ 1- 3	
2.	1 - 10 พ.ย. 53	ทำแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามวิจัยในคน	12 พ.ย. 53
3.	11 - 18 พ.ย. 53	แก้ไขแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามวิจัยในคน	17 พ.ย. 53
4.	19 พ.ย. 53	ส่งแบบเสนอโครงการวิจัย ทุกชิ้นงาน เอกสารต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน	
5.	24 ธ.ค. 53 -3 ม.ค. 54	แก้ไขและเพิ่มเติมผลการพิจารณาโครงการวิจัยซึ่งมีการแก้ไข ดังนี้ ระบุจำนวนกลุ่มตัวอย่างให้ชัดเจน มีวิธีการใดในการแจกแบบสอบถาม ปรับคำถามใหม่ในการถามพระภิกษุ – สามเณร บางข้อ	
6.	11 ม.ค. 54	ส่งแบบเสนอโครงการวิจัยบางส่วน	11 ม.ค. 54

		ที่แก้ไขต่อคณะกรรมการจริยธรรม การวิจัยในคนรอบที่ 2	
7.	25 ม.ค.-15 ก.พ. 54	ลงพื้นที่ (ภาคสนาม) เก็บข้อมูลที่วัดโศธรฯ	
8.	16 - 28 ก.พ. 54	วิเคราะห์ข้อมูลบทที่ 4 และนำเสนออาจารย์ที่ ปรึกษาให้ตรวจเช็คความถูกต้อง	21 ก.พ. 54
9.	1-7 มี.ค. 54	ส่งงานบทที่ 4 ให้อาจารย์ที่ปรึกษาให้ ตรวจเช็คความถูกต้อง	2 มี.ค. 54
10.	11-18 มี.ค. 54	ส่งงานบทที่ 5 ให้อาจารย์ที่ปรึกษาให้ ตรวจเช็คความถูกต้อง	17 มี.ค. 54
11.	19-25 มี.ค. 54	แก้ไขและเพิ่มเติมงานบทที่ 5	
12.	28 มี.ค. - 1 เม.ย. 54	แก้ไขและเพิ่มเติมงานบทที่ 5 รอบที่ 2 และ เริ่มทำบทที่ 6 และส่งอาจารย์ตรวจเช็คความ ถูกต้อง	30 มี.ค. 54
13.	2 - 10 เม.ย. 54	แก้ไขบทที่ 6	5 เม.ย. 54
14.	11 - 22 เม.ย. 54	แก้ไขปรับเรียงเนื้อหาใหม่ทั้งเล่ม บทที่ 1-6	
15.	23 -30 เม.ย. 54	แก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาในบางส่วน บทที่ 1-6 รอบ 2	
16.	6 พ.ค. 54	ส่งรูปเล่มทั้ง 5 เล่ม ให้คณะกรรมการเตรียม สอบ	
17.	24 พ.ค. 54	สอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ บทที่ 1-6	
18.	15 มิ.ย. 54	ส่งงานบทที่ 1-6 ให้อาจารย์ตรวจสอบ	15 มิ.ย. 54
19.	21 มิ.ย. 54	แก้ไขงานบทที่ 1-6 ส่งอาจารย์	
20.	5 ก.ค. 54	ส่งงานบทที่ 6 เรื่องสรุปงาน	
21.	17 ค.ค. 54	แก้งานบทที่ 6 บทสรุป	
22.	1 ก.ย. 54	เตรียมส่งงานตีพิมพ์	
23.	2 ก.ย. 54	ส่งงานตีพิมพ์	
24.	6 ก.ย. 54	ตอบรับงานตีพิมพ์	
25.	6 ต.ค. 54	จัดทำรูปเล่มตัวอย่างให้อาจารย์พิจารณา บทที่ 1-6 อีกครั้ง	
26.	6 ม.ค. 55	จัดทำรูปเล่มตัวอย่างให้อาจารย์พิจารณา อีกครั้ง (ตรวจความเรียบร้อยเป็นครั้งสุดท้าย) เป็นอันว่าสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี	11 ม.ค. 55

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-ฉายา-นามสกุล

พระกรกฎ (เขมปญฺโญ) โภทสเจริณมงคล

วัน/ที่ /เดือน/ ปีเกิด

จันทร์ ที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2517

ภูมิลำเนา

104 หมู่ 3 ตำบลกระสัง อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์

อยู่จำพรรษา

วัดป่าชัยรังสี ตำบลบ้านเกาะ อำเภอมือง จังหวัด
สมุทรสาคร

ประวัติการศึกษาปริยัติสามัญ

ปีการศึกษา พ.ศ. 2543

ได้รับประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนต้นจากศูนย์
การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดบุรีรัมย์

ปีการศึกษา พ.ศ. 2545

ได้รับประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลายจากศูนย์
การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดบุรีรัมย์

ปีการศึกษา พ.ศ. 2550

ได้รับปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิตคณะสังคมศาสตร์
(รัฐศาสตร์การปกครอง) จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัยวิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัยในพระราชูปถัมภ์
อำเภอสามปราน จังหวัดนครปฐม

ประวัติการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรม

ปีการศึกษา พ.ศ. 2545

สอบได้นักธรรมชั้นเอก

ประวัติการทำงาน

ปี พ.ศ. 2552

เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสอนระดับชั้น ป.1
และ ป.2 โรงเรียนบ้านปลายคลองน้อย อำเภอกะทู้ม
แบน จังหวัดสมุทรสาครและสอนระดับชั้นม.3/3และม.
6/2 โรงเรียนสมุทรสาครวุฒิชัย อำเภอมือง จังหวัด
สมุทรสาคร

ปี พ.ศ. 2553

เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสอนระดับชั้น ป.1 และ ป.2 โรงเรียนบ้านปลายคลองน้อย อำเภอกะทู้ม แบน จังหวัดสมุทรสาครและสอนระดับชั้น ม.3/3 และม. 6/2 โรงเรียนสมุทรสาครวุฒิชัย อำเภอเมือง จังหวัด สมุทรสาคร

ปี พ.ศ. 2554

เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสอนระดับชั้น ม.5/2 และ ม.5/3 โรงเรียนสมุทรสาครวุฒิชัย อำเภอเมือง จังหวัด สมุทรสาคร

ปี พ.ศ. 2555

เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสอนระดับชั้น ม.5/2 และ ม.5/3 โรงเรียนสมุทรสาครวุฒิชัยและโรงเรียน อนุสรณ์สุภมาศ สอนระดับชั้น ม.1-2-3 เขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

โทรศัพท์ 084 5408 414

E-mail: kung.99@live.com